

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΘΕΙΣΑ.

“ Καλλίστην παιδείαν ἡγήτεον πρὸς ἀληθινὸν
βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγι-
γνομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ αὕτη χωρὶς βλάβης
ἀπὸ παντὸς καιροῦ καὶ περιστάσεως κριτὰς ἀλη-
θινούς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος.”

Ἐκ τῶν τοῦ Πολυβίου.

ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ·

ΕΚ ΤΗΣ ΕΝ Τῇ ΑΥΛῇ, ΤΟΥ ΕΡΥΘΡΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΑΥΛΟΡΟΥ ΚΑΙ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ.

αωξά'.

Π Ι Ν Α Ξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Πρόοδος τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ κυρί-
ευσις τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου Λεβαδείας.—
Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.—Εἰσβολὴ τοῦ
Ὁμέρπασα Βρυώνη εἰς Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν.—
Λύσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.—
Ἀποτυχία τῆς εἰς Κάρυστον ἐκστρατείας τῶν Ἑλ-
λῆνων 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Συνάθροισις τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κουσαν-
τασίου καὶ παθήματα τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς
πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ.—Πλοῦς τοῦ τουρκικοῦ
στόλου ἐπὶ τὴν Σάμον καὶ ἀποτυχούσα ἀπόβασις.—
Ἐμφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ
Σάμον καὶ Ἀσίας πορθμῷ, καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα
φορτηγῶν πλοίων τουρκικῶν.—Ματαίωσις τῆς τουρ-
κικῆς ἐκστρατείας.—Πόλεμος Τουρκίας καὶ Περσίας 16

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀναχώρησις τοῦ ἐν
Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος
Αλεξάνδρου 24

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

Παράδοσις Μονεμβασίας.—Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ
Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ παράδοσις αὐτοῦ . . . 53

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

Τριπολιτσὰ καὶ πολιορκία αὐτῆς.—Μάχη Βασιλικῶν.—
Ἐμφανισμὸς τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια
τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις τῆς πολιορκίας Κορώνης.
—Συμβάντα ἐν Καλαμάτᾳ καὶ περὶ τὰς Πάτρας.—
Καταστροφή Γαλαξειδίου.—Ναυμαχία ἔμπροσθεν
Ζακύνθου.—Διαγωγή τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ πρὸς
τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων.—Ἄλωσις Τριπο-
λιτσᾶς.—Δευτέρα εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Σφακιὰ καὶ
ἄφιξις εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαὴλ Ἀφέντούλη ὡς ἀρ-
χηγοῦ 62

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολο-
κοτρώνη εἰς Πάτρας.—Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατο-
λικῆς Ἑλλάδος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων.—Εἵσο-
δος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.—Δη-
μογεροντικὸν σύστημα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.—
Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης καὶ
ἄλλοι ἔξωθεν ἐλθόντες Ἕλληνες.—Σύστασις κεντρι-
κῶν Ἀρχῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοπον-
νήσου.—Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἀργεῖ.—
Ἑλληνοαλβανικὴ συμμαχία καὶ λύσις αὐτῆς . . . 100

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ.

Ναύπλιον καὶ ἀτυχὴς ἀπόπειρα ἐφόδου.—Τὰ κατὰ τὰς
Πάτρας συμβάντα.—Φόνος Ἀντώνη Οἰκονόμου.—
Μετάβασις τῶν πληρεξουσίων εἰς Πιάδαν παρὰ τὴν
Ἐπίδαυρον.—Παράδοσις τῆς Κορίνθου 120

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

Ἐπιρροή τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ διενέξεις αὐτῶν.—Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις.—Πολιτικὰ συστήματα.—Ἀντιπροσωπικὴ κυβέρνησις καὶ καθίδρυσις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ. 131

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

Ἀτυχὴς ἐκστρατεία εἰς Καρυστίαν καὶ θάνατος Ἡλίου Μαυρομιχάλη.—Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀπόβασις στρατευμάτων εἰς Πάτρας.—Ναυμαχία ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν.—Τὰ μετὰ τοῦ μεγάλου ἁρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου.—Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν 144

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας.—Ὑποταγὴ τοῦ ἀγίου Ὁρους.—Καταστροφὴ τῆς Ναούσης καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν. 168

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ.

Καταστροφὴ τοῦ Ἀλήπασα.—Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.—Χίος καὶ καταστροφὴ αὐτῆς.—Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου 179

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν.—Ἐκστρατεία Ὑψηλάντου εἰς Ἀνατο-

λικὴν Ἑλλάδα.—Ἀτυχῇ κινήματα εἰς ἄλωσιν Ζητούνιου καὶ Πατρατσικίου.—Ἐκστρατεία Μαυροκορδάτου εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.—Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν τοῦ Ἀφεντούλη μέχρι μαΐου, καὶ θάνατος Βαλέστου 205

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ.

Τὰ μεταξὺ Ἀρείου πάγου καὶ Ὀδυσσέως.—Φόνος Νούτσου καὶ Παλάσκα.—Ἀνάκλησις Ὑψηλάντου.—Ὀργὴ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως 222

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ.

Παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. 231

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ.

Ἐξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ στρατολογία.—Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς.—Βάπτισις Μωαμεθανῶν.—Σύμβασις περὶ παραδόσεως Ναυπλίου.—Ἰδιαιτέρα καὶ μυστικὴ αἵτησις ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις πολιορκίας Πατρῶν 237

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ.

Ἐκστρατεία Ἀλβανῶν εἰς Σοῦλι.—Πτώσις αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός Κιάφας.—Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ Μακρυνόρους.—Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν τῷ ἀμβρακικῷ κόλπῳ.—Μάχαι Κομποτίου, Πλάκας, Φαναρίου, καὶ θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.—Μάχη τοῦ Πέτα 245

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ.

Εκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδπασαν Δράμαλιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Τὰ κατὰ Εὐβοίαν καὶ Κρήτην . . . 265

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς πολιορκίας Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας 295

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ.

Συγκρούσεις κατὰ ξηρὰν ἔμπροσθεν Ναυπλίου.—Ναυμαχία ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ τουρκικοῦ στόλου.—Ἐμπρησμός δικρότου ἐν Τενέδῳ.—Παράδοσις Ναυπλίου 307

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ.

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεά.—Αὐτοκέλευστος ἐν Ἀθήναις συνέλευσις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐκεῖθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλι.—Τὰ κατὰ τὸν Ἀρειον-πάγον.—Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι.—Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Κιοσέ-Μεχμέτπασαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν . . . 326

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

Περιγραφὴ Μεσολογγίου καὶ πολιορκία αὐτοῦ.—Ἀποτυχία τῆς ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἐκστρατείας εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα 339

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Πρόοδος τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ κυρίενσις τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου Λεβαδείας.—Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.—Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρπασα Βρυώνη εἰς Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν.—Λύσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.—Ἀποτυχία τῆς εἰς Κάρυστον ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων.

ΔΙΑΤΡΙΨΑΝΤΕΣ δὲ οἱ Τούρκοι ὀκτὼ ἡμέρας ἐν Γραβιᾷ μετέβησαν εἰς Βοδωνίτσαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ὀδυσσέα κατέλαβαν τὸ ἐπὶ τῆς εἰς Λεβαδεῖαν ὁδοῦ χωρίον, Καστράκι, διότι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὤδευαν οἱ πασάδες. Προτιθέμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες πάντοτε νὰ ματαιώσωσι τὴν τουρκικὴν ταύτην ἐκστρατείαν, δέον ἔκριναν, ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσέα κατεῖχαν τὸ Καστράκι, οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ νὰ κτυπήσωσιν ἐκ δευτέρου τὸ Πατρατσίκι καὶ ν' ἀναγκάσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω. Καὶ ὁ μὲν Γκούρας, ὁ Σκαλτσᾶς καὶ ὁ Σαφάκας, ὀπλαρχηγὸς τῶν Κραβ-βάρων, ἔχοντες οἱ τρεῖς 1200 συνήλθαν εἰς τὸν

Ἄετον ἄνωθεν τοῦ Πατρατσικίου ἐπὶ τῆς Οἴτης ἵνα πέσωσιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν, συνεννοηθέντες καὶ μετὰ τοῦ Μήτσου Κοντογιάννη. Ἄλλ' οἱ Πατρατσικιώται Τοῦρκοι, μαθόντες τὴν ἐκεῖ ἄφιξίν των, ἐξεστράτευσαν ὑπερδισχίλιοι διὰ νυκτὸς ἀπροσδοκῆτως ὑπὸ τὸν Ντελιχαφέζον, καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς περὶ τὸν Σκαλτσᾶν καὶ τὸν Γκούραν· ἀκούσας ὁ Σαφάκας, ὅστις ἔτυχε νὰ ᾔῃαι ἐστρατοπεδευμένος ὀλίγον ἀπώτερον τῶν ἄλλων, τὸν αἰφνίδιον τουφεκισμὸν ἔτρεξεν, ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἔδωκεν εὐκαιρίαν τοῖς συναδέλφοις του νὰ φύγωσιν ἀβλαβεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σχέδιον τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ.

Διαμείναντες δὲ οἱ πασαδες ἡμέρας τινὰς ἐν Βοδωνίτῃ ἐστράτευσαν πρὸς τὴν Λεβαδείαν. Τέσσαρας ὥρας ἀπέχει τῆς Βοδωνίτσης τὸ Καστράκι, ὅπου ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά. Οἱ Τοῦρκοι, πρὶν προχωρήσωσιν, ἠθέλησαν νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ἐκεῖ· οὗτοι δὲ βλέποντές τους ἐπερχομένους ἀπῆλθαν ἀμαχητί. Ἀλλὰ προτοῦ ἦλθεν εἰς λόγους ὁ Ὀδυσσεὺς ἔξωθεν τοῦ Δαδίου μετὰ τοῦ γνωστοῦ του Χατσῆ-Ἀχμέταγα, Κρητός, ἄλλοτε διοικητοῦ τῆς Λεβαδείας καὶ ἀκολουθοῦντος ἤδη τὸν Κιοσέ-Μεχμέτπασαν. Ἡ μυστικὴ αὕτη συνέντευξις ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσί τινες τὴν πρὸς τὸν ἀγῶνα διάθεσιν τοῦ Ὀδυσσεῶς, ὅτε τὸν εἶδαν ἀπομακρυνόμενον ἀμαχητὶ τοῦ Καστρακίου ὅπου ἦτο καλῶς ὠχυρωμένος· ἀλλ' ἡ λαμπρὰ ἀντίστασις του ἐν Γραβιᾷ ἀπεδείκνυε τὰς ὑποψίας ταύτας ἀλόγους. Ἐν τοσούτῳ, οἱ Τοῦρκοι, φθάσαντες ἔξωθεν τῆς Λεβαδείας τὴν 25 ἰουνίου, παρήγγειλαν τοῖς ἐν αὐτῇ νὰ προσκυνήσωσιν ὑποσχόμενοι ἀμνηστείαν, καὶ μὴ εἰσακουσθέντες ἔπесαν τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς. Πολλοὶ ἀξιώματικοὶ καὶ στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσεῶς, ὄντες ἐν τῇ πόλει, ἀνέ-

βησαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον καὶ ἐκλείσθησαν· ἐκεῖ κατέφυγαν καὶ πολλοὶ κάτοικοι· οἱ δὲ μέιναντες ἐν τῇ πόλει ἐπροσκύνησαν καὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ὁ Ὀδυσσεὺς κατέλαβε μετὰ χιλίων τὸ ἄνωθεν τῆς Λεβαδείας χωρίον Σοῦρπι ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Γκούρας.

Ἡ δὲ πρόοδος τῶν ἐχθρῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐφόβισεν εἰς ἄκρον τοὺς Πελοποννησίους, διαδοθέντος λόγου ὅτι ἐσκόπευαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ν' ἀναβῶσι καὶ εἰς Τριπολιτσάν πρὸς διασκορπισμὸν τῶν περὶ αὐτήν. Εἰς ἐμπόδιον δὲ τοῦ κακοῦ τούτου ἀπέσπασθησαν τῶν στρατοπέδων τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικήτας· οὗτοι, φθάσαντες εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ μαθόντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ διέτριβαν εἰσέτι ἐν Λεβαδεῖα ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, παρέλαβαν ἐκ τῶν πολιορκούντων τὴν Κόρινθον τοὺς Ὑδραίους, τοὺς Ποριώτας, καὶ τινες τῶν Δερβενοχωριτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Γρανίτσαν, χωρίον κείμενον ἄνωθεν τῆς Λεβαδείας καὶ ἀνατολικώτερον τοῦ Σουρπίου. Φιλότιμοι καὶ φιλοκίνδυνοι οἱ δύο Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ ἠθέλησαν νὰ διακριθῶσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ τινος ἀνδραγαθήματος, καὶ χωρὶς νὰ προειδοποιήσωσι τὸν Ὀδυσσεά ἔπесαν ἐπὶ τοὺς ἐν Λεβαδεῖα ἐχθρούς, ἀλλ' ἀντὶ νὰ βλάβωσιν, ἐβλάβηθησαν μέγας ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐφονεύθησαν 20 τῶν περὶ αὐτούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Κυριακὸς Δουζίνας· θὰ ἐβλάπτοντο δὲ ἔτι μᾶλλον, ἂν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Γκούρας, ἰδόντες τὴν συμπλοκὴν, δὲν κατέβαιναν ἀπὸ τοῦ χωρίου, ὅπου ἐστρατοπέδευαν, καὶ δὲν τοὺς ὠπισθοφυλάκουν. Μετὰ τὴν ἀτυχὴ ταύτην συμπλοκὴν μετέβησαν οἱ Πελοποννήσιοι εἰς Σοῦρπι, ὅπου ἀνέβησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά καὶ Γκούραν. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἦλθεν ἄλλη πελο-

ποννησιακὴ βοήθεια ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρο-
 μιχάλην, καὶ τὸν Τσαλαφατῖνον· καὶ οὗτος μὲν
 ἐτοποθετήθη ὅπου ἦσαν οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι,
 ὁ δὲ Κυριακούλης κατέλαβε τὴν Πέτραν δύο ὥρας
 ἀπέχουσαν τῆς Λεβαδείας ἐπὶ τῆς μεταξὺ ταύτης
 καὶ τῶν Θηβῶν ὁδοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐνδια-
 μείνῃ ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν καὶ μετέβη εἰς τὰ
 χωρία τῶν Θηβῶν, Κρεκοῦκι καὶ Κόκλα. Τὸ σχέ-
 διον τῶν ἔξωθεν τῆς Λεβαδείας Ἑλλήνων ἦτο νὰ συν-
 εγνωθῶσι μετὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ νὰ πῆσωσιν
 αἰφνης οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκείθεν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ
 πόλει ἐχθροὺς. Συνεξεστράτεψε μετὰ τῶν Τούρκων ὁ
 ὀπλρχηγὸς Χρῆστος Μπαλάσκας, εἰς ὃν καὶ οἱ ἐκτὸς
 τῆς πόλεως Ἕλληνες καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, ἔχοντες
 πλήρη πίστιν, ἀνεκάλυπταν τὰ σχέδιά των· ἀνταπε-
 κρίνοντο δὲ καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Τούρκων καὶ
 ἐδέχοντο τὰς συμβουλὰς τοῦ πάντῃ ἀνυπόπτως.
 Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισαν νὰ ἐφορμήσωσι ὅλοι ἐκ
 συμφώνου ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐν ῥητῇ νυκτί, ἐπλησία-
 σαν ἡσύχως οἱ ἔξωθεν πρὸς τὴν πόλιν διηρημένοι εἰς
 διάφορα σώματα καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν· ἀλλ' αἰφνης
 ἔπесαν τουφεκίαι μηδενὸς εἰδότος πόθεν καὶ πῶς.
 Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ
 σχεδίου τῆς ἐπιθέσεως εἰς ἄλλην νύκτα· ἀλλ' οἱ
 πασάδες, μαθόντες τὴν ἐπαύριον τὰ τῆς νυκτὸς,
 ἔπесαν εἰς Σοῦρπι πρὶν φέξῃ, κοιμωμένων ἀνυπ-
 όπτως τῶν Ἑλλήνων, ἐσκότωσαν τοὺς ἔμπροσθεν
 τοῦ χωρίου σκοπούς, ἐπάτησαν τὸ χωρίον, διεσκόρ-
 πισαν τοὺς ἐκεῖ καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀναβῶσιν εἰς
 τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ ὄρος. Καθ' ἣν δὲ ὥραν οἱ Τούρκοι
 ὤρμησαν εἰς τὸ χωρίον, οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιῶται
 πάσχοντες πρὸ ἡμερῶν σιτοδείαν, ἔδραξαν τὴν εὐκαι-
 ρίαν, καὶ ἐξῆλθαν δρομαῖοι· οἱ δὲ ἐναπομείναντες,
 ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδια, παρεδόθησαν διὰ τῆς
 μεσιτείας τοῦ Μπαλάσκα. Τοιουτοτρόπως οἱ Τούρ-

κοι ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον (α). Οἱ δὲ ἐκ Σουρπίου διωχθέντες κατέφυγαν ὅλοι εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ὀσίου Λουκᾶ καὶ ἐκεῖθεν διεχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ὤδευσε τὴν ὁδὸν τοῦ Ζητουνίου ἐπὶ λόγῳ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἐκεῖθεν μετακομιζόμενας τροφάς, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι μετέβησαν εἰς Κρεκοῦκι καὶ Κάζαν, καὶ ἐνεσκήνωσαν φοβούμενοι μὴ προχωρήσωσιν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸν ἰσθμὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας. Διὰ τὸν αὐτὸν φόβον συνέρρευσαν ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ καὶ ἄλλα πελοποννησιακὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Σολιώτην, τὸν Δικαῖον καὶ τὸν Ἀντωνάκην Μαυρομιχάλην· συνηνώθη μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Κυριακούλης ἀφήσας ἐν Κρεκουκίῳ ὡς προφυλακὴν τὸν ἀνεψιὸν του Ἠλίαν, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ τοὺς προ ὀλίγου ἐλθόντας Πετμεζάδας.

Μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας, οἱ Τοῦρκοι βουλήν ἔβαλαν νὰ προσελκύσωσι τοὺς Ἕλληνας φερόμενοι φιλανθρώπως ἐπ' ἐλπίδι νὰ σβέσωσι τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως· διὰ τοῦτο δὲν ἐπείραξαν τοὺς προσκυνήσαντας, κατέστησαν ἐν τῇ πόλει τὰς συνήθεις Ἀρχάς, ἤγουν, τὸν βοϊβόδαν, τὸν καδὴν καὶ τοὺς προέστῳτας, καὶ διέσπειραν ἀμνηστήρια εἰς τὰ πέριξ χωρία. Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἐπολιτεύθησαν καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας τῶν Θηβῶν· ἐφρόντισαν δὲ συγχρόνως νὰ διαλύσωσι καὶ τὰ ἄλλα ἐνυπάρχοντα ἑλληνικὰ στρατόπεδα καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν σύστασιν νέων. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐνεκρίθη ὁ μὲν Μεχμέτπασας νὰ μείνῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Λεβαδείας καὶ Θηβῶν καὶ νὰ διατηρῇ ἐλευθέραν τὴν κοινωνίαν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ τῶν ἔξω εἰς ἀνεπηρέαστον εἰσβολὴν νέων δυνάμεων καὶ εἰς τροφαγωγίαν, ὁ δὲ Βρυώνης νὰ μεταβῇ εἰς Εὐβοίαν πρὸς ἀναδούλωσιν της, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς κι δυνευού-

σης ἀκροπόλεως. Κατὰ τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο ἔστειλεν ὁ Μεχμέτης στρατεύματα ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ Κρεκουκι Ἑλληνας καὶ τοὺς ἀπεδίωξεν ἐπὶ τῆς πρώτης ὁρμῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὸ χωρίον μετ' ὀλίγον, ἐπολέμησαν, καὶ πλήρεις θάρρους κατέβησαν πολεμοῦντες καὶ εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν τοὺς ἔτρεψε πάλιν εἰς φυγὴν καὶ ἐσκότωσεν 27.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας οἱ αὐτοὶ Τούρκοι ἐκτύπησαν τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἡλίου, τὸ ἀντικρὺ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν· ἔκαυσαν ἔπειτα τὴν Βίλιαν καὶ ἐξηκόντισαν τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας· ἐκίνησαν μετὰ ταῦτα κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μελετίου κατεχομένου ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἀνωθεν αὐτοῦ ἐκλείσθησαν 70 Ἕλληνες ἐντὸς προμαχώνος· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς κατοχῆς αὐτοῦ ἐκρέματο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μοναστηρίου, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὅστις κατεῖχεν ἄλλην θέσιν καὶ ἐπολέμει εὐτυχῶς, φοβηθεὶς μὴ δειλιάσωσιν οἱ ἐντὸς αὐτοῦ πολεμοῦντες, ἔτρεξε διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφήρης, εἰσεπήδησεν εἰς τὸν προμαχῶνα, καὶ οὕτω καὶ ὁ προμαχὼν διετηρήθη, καὶ οἱ Τούρκοι, πῦρ βαλόντες εἰς τὸ μοναστήριον, ἔφυγαν· ἔφυγαν μετὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἐν τοσοῦτῳ βλέποντες οἱ Πελοποννήσιοι ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέμειναν ὀλίγοι, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἦσαν καὶ πολλοὶ καὶ δυνατοὶ ὥς ἔχοντες καὶ ἱππικόν, ὠπισθοδρόμησαν πρὸς τὸν ἰσθμὸν πλησίον τῶν ἐκεῖ σταθμευόντων συναδέλφων των, καὶ ἔπαυσεν ἕκτοτε πᾶσα Τούρκων καὶ Ἑλλήνων σύγκρουσις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Καὶ ταῦτα μὲν ἔπραττε τὸ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Θηβῶν καὶ Λεβαδείας μεῖναν στράτευμα· ὁ δὲ Βρυώνης μετέβη μετὰ δισχιλίων εἰς Εὐβοίαν.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς νήσου ταύτης καὶ ἀντικρὺ τῆς νήσου Σκύρου κεῖται ἡ Κούμη (Κύμη). Ἄν

καὶ μακρὰν τῶν ἀποστατησάντων μερῶν τῆς Εὐβοίας, ἔδραξαν τὰ ὄπλα καὶ αὕτη καὶ τὰ περίξ χωρία μετὰ τινας ἡμέρας ἀφ' οὗ ἀπεστάτησεν ἡ Λίμνη. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας περιήρχετο τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ὁ ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, στρατολογῶν καὶ προετοιμάζων ναυτικὴν δύναμιν εἰς ἐπανάστασιν τῆς ἐπισκοπῆς του. Οἱ Κουμιῶται μαθόντες ὅτι ὁ Καρύστιος Ὁμέρμπεης ἡτοιμάζετο νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῶν, ἔγραψαν τῷ ἐπισκόπῳ νὰ τοῖς στείλῃ δύναμιν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀνδρου, ὅπου εὐρέθη τότε ὁ ἐπίσκοπος, διατηροῦντες δύο πλοῖα ἐν τῷ μεταξὺ Καφυρέως καὶ τῆς νήσου των πορθμῷ πρὸς φύλαξιν ἀπὸ ἐνδεχομένης μεταβιβάσεως τουρκικῶν δυνάμεων ἐκ Καρύστου εἰς τὴν νήσον, τὰ διέταξαν ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ἐπισκόπου νὰ μεταβιβάσωσιν εἰς Κούμην τινὰς στρατιώτας εὐρισκομένους ἐν Γαβριῳ, κώμῃ καὶ λιμένι τῆς νήσου των, τοὺς πλείστους Ἀνδρίους, ἐν οἷς καὶ τινες μοναχοί. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἔπλεαν οὗτοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπισκόπου πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν κωμόπολιν, ὁ Ὁμέρμπεης ἐκτύπησε τοὺς Κουμιώτας κατὰ τὰ Λέπουρα, τοὺς ἐνίκησε, τοὺς διεσκόρπισεν, ἐφόνευσεν τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των Γεωργάκην Ἰωάννου Παπᾶ, ἔκασε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Κούμην, καὶ οὕτως οἱ ἐκπλεύσαντες ὑπὸ τὸν ἀτυχῇ ἐπίσκοπον ἐπανῆλθαν ἄπρακτοι εἰς τὸν Γαβριόν.

Ὁ δὲ Βρυώνης ἐστράτευσε τὴν ἐπαύριον τῆς εἰς Χαλκίδα εἰσόδου του, ὅ ἐστι τὴν 15 ἰουλίου, ἐπὶ τοὺς ἐν Βρυσακίοις ὠχυρωμένους. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες· ἀλλὰ τὴν παραμονὴν τῆς μάχης ὁ ἀρχηγὸς Ἀγγελῆς, διαλέξας 300 τοὺς ἀνδρειοτέρους, τοὺς ἐκράτησε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέστειλεν εἰς ἄλλην ἀκινδυνότεραν θέσιν. Πρὸς ἐνδυνάμωσιν δὲ τῶν Βρυσακίων ἐλλιμένιζαν ἐκεῖ πλοῖα τῆς Λίμνης καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀλέξανδρον Κριεζῆν Ὑδραϊκὸν ἐξ οὗ ἀπεβιβάσθη ἐν κανόνι. Ἡ θέσις αὕτη ἦτο

καταλληλοτάτη εἰς ἀσφάλειαν τῶν Ἑλλήνων, παρόντων πλοίων· διότι, καὶ ἂν ὑπερίσχυεν ὁ ἐχθρὸς, κατέφευγαν εἰς αὐτά· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦσαν τόσον ὀλίγοι, ἐνδιέμειναν ἀκλόνητοι καὶ ἄφοβοι ἀφ' οὗ εἶδαν παμπληθεῖς ἐχθροὺς ἐπερχομένους καὶ σύροντας κανόνια εἰς καταστροφὴν τῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ Ἀγγελῆς εἶχε δώσει ἄλλοτε δείγματα ἀνδρίας, ὡς εἰς τῶν αὐτοπροαιρέτως κλεισθέντων καὶ ἀνδραγαθισάντων ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Γραβιάς. Οὗτος, διαθέσας τὰ τῆς μάχης ὡς ἔπρεπε, καὶ παρὼν ὅπου ἦτον ὁ μεγαλήτερος κίνδυνος, ἐνέπνεε μέγα θάρρος καὶ ἔδιδε χρηστὰς ἐλπίδας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς μάχης οἱ ἱερεῖς φοροῦντες τὰς στολὰς των καὶ ἰστάμενοι ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν ἐδέοντο ψάλλοντες μεγαλοφώνως τὸ “Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου.”

Οἱ Τούρκοι ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας· καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἐφονεύοντο ὡς ἐκτεθειμένοι, καὶ οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευαν ὡς ὑπὸ τὴν σκέπην ὀχυρωμάτων, ἐστράφησαν μετὰ δίωρον μάχην εἰς τὰ ὀπίσω ἄπρακτοι, κατησχυμένοι καὶ καταδιωκόμενοι, ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν δύο κανόνια.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἀπεκλείσθησαν ἐν τῇ ἀκροπόλει, εἶδαν, ὅτι μόνη ἐλπίς πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας ἦτον ἡ ἔξωθεν βοήθεια. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ 15 τῶν ἐγκλείστων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπ' ἀνδρίᾳ γνωστοῦ Μεχμετάκου ἐξῆλθαν κρυφίως διὰ νυκτὸς τὴν 15 μαΐου, διέβησαν ἀταράχως καὶ ἀβλαβῶς διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν κοιμωμένων καὶ μὴ ἐχόντων νυκτοφυλακάς, κατέβησαν εἰς τοὺς τρεῖς Πύργους, καὶ διεβιβάσθησαν εἰς Κάρυστον καὶ ἐκείθεν εἰς Χαλκίδα ὅπου παρέστησαν τὴν δεινὴν θέσιν τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐζήτησαν τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν αὐτῇ. Ἡ δὲ ἐλπίς τῆς ἔξωθεν βοηθείας ἐθάρρυνε τοὺς ἐγκλείστους εἰς τὸ ν' ἀντέ-

χωσι γενναίως καὶ νὰ μὴ εἰσακούωσι τοὺς ἐχθροὺς προσκαλοῦντας αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν.

Ἀρξαμένου δὲ τοῦ ῥαμαζανίου, ὃ ἐστι τὴν 27, ἔπραξαν οἱ ἔγκλειστοι ἔργον φιλάνθρωπον· ἀπέλυσαν 30 Ἑλληνίδας καὶ ἐζήτησαν εἰς ἀνταλλαγὴν τοὺς ἐν τοῖς προξενείοις οἰκείους των· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἀπέδωκαν τὴν ἀπόλυσιν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει σπάνιν τῶν τροφῶν μάλλον ἢ εἰς φιλανθρωπίαν. Τὴν 30 οἱ Τοῦρκοι ἐξήλθαν εἰς ἀρπαγὴν τροφῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν δύο.

Εἶπαμεν, ὅτι τὸ συντελεστικώτερον εἰς τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἐν τῷ παρατειχίσματι νεροῦ· ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τῶν κανονίων ἐδείχθη ἀνωφελής, οἱ Ἀθηναῖοι ἔσκαψαν ὑπὸ τὸ παρατείχισμα ὑπόνομον, καὶ τὴν 9 ἰουνίου, καθ' ἣν ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἀνάψωσιν, ἐχύθη ὅλη ἡ πόλις ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς θέαν τῆς ἐκραγῆς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, πρωτόπειροι τῶν τοιούτων ἐργασιῶν, ἀναψαν τὴν ὑπόνομον πρὶν τὴν ὑποσκάψωσιν ὅσον ἔπρεπε, καὶ ἡ ἐκραγὴ δὲν ἐπῆλθεν· ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ δὲ ταύτης ἐπεχείρησαν νὰ ὑποσκάψωσιν ἄλλην· ἀνησύχαζαν δὲ μεγάλως μαθόντες τὴν εἰσοδὸν τῶν τουρκικῶν δυνάμεων εἰς Βοιωτίαν διότι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἤρχοντο καὶ εἰς Ἀθήνας, διὰ τοῦτο κατεγίνοντο παντοίοις τρόποις νὰ κυριεύσωσιν ὅσον τάχιον τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἀσφαλισθῶσιν ἐν αὐτῇ.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ χαροποιὰ εἰδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Πελοπόννησον.

Ἀδιαφιλονίκητος αὐθέντης τοῦ τόπου ἔθεωρεῖτο ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὁ Ὑψηλάντης ὡς ἀνεφέραμεν. Ἄν δὲ καὶ ὁ ἀτυχὴς ἀδελφός του Ἀλέξανδρος μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα παθήματά του

εἶχε φυλακισθῇ, ἐφημίζετο πανταχόθεν καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι παντοῦ κατετρόπωσε τοὺς ἐχθρούς, ὅτι ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς λαοὺς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ὅτι ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, ὅτι ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὅτι ἦτο πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ μυριάδων. Ἡ ψευδὴς αὕτη ἀλλὰ σωτήριος κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις φήμη καὶ τὸν ἀγῶνα εἰς ἄκρον ἐνίσχυε, καὶ τὸ Ὑψηλαντικὸν ὄνομα ὑπερεμεγάλυνε. Διὰ τοὺς λόγους γούτους ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλωσι πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην πρέσβεις προσφέροντες αὐτῷ τὴν ὑπόκλισίν των καὶ αἰτούμενοι ἀντιπρόσωπόν του ὡς διοικητὴν τοῦ τόπου. Ὁ διορισμὸς ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς διοικητοῦ ἦτο τόσο ἀναγκαιότερος, καθ' ὅσον ἀνεφύησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Χατσή-Μελέτη τοιαύτης φύσεως ἔριδες καὶ διαιρέσεις, ὥστε κίνδυνος ἦτο μὴ ἐπέφεραν ἐγχώριον σύγκρουσιν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Λιβέριον Λιβερόπουλον, ὅστις ἀναχωρήσας ἐκ Τρικόρφων ὡς πληρεξούσιος τοῦ πληρεξουσίου τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ἐφθασε τὴν 29 εἰς Πειραιᾶ ὅπου κατέβησαν πρὸς ὑποδοχὴν του καὶ οἱ πολῖται καὶ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν συνώδευσαν εἰς τὴν πόλιν φοροῦντα τὴν ἱερολοχτικὴν στολὴν, ἣν ἐφόρουν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅλοι οἱ ὀπαδοί του. Τοιαύτη δὲ ἦτον ἡ τότε ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου ἐνεργουμένη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε ὁ Χατσή-Μελέτης, ὁ πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἀπειλῶν νὰ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ, ἅμα ἔλαβε τὴν διαταγὴν τοῦ Λιβερίου, ἐξεστράτευσεν εὐπειθέστατος εἰς Θήβας πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ πρὸς τὴν Ἀττικὴν προχωροῦντος ἐχθροῦ.

Δίμηνον μόλις παρῆλθεν ἀφ' οὗ ἀπεκλείσθησαν οἱ Τούρκοι ἐν τῇ ἀκροπόλει, καὶ ἡ τροφή καὶ ἡ πόσις, αἱ εἰσκομισθεῖσαι ἀρξαμένου τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἐξέ-

λειψαν. Μὴ ἔχοντες δὲ κοινωνίαν μετὰ τῶν ἔξω, καὶ ἀκούοντες τοὺς Ἑλληνας μεγαλορρήμονοὺντας ἐφοβοῦντο ξένων ἐπεμβασιν καὶ ἦσαν εἰς ἄκρον περίλυποι. Τόσον δὲ ὑπώπτευν ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊῶν, ὥστε, βλέποντες μετὰ τῶν πολιορκητῶν πολλοὺς φαγκοφοροῦντας, δις ἠρώτησαν τοὺς ἐν τῇ πόλει προξένους, ἂν οἱ Φράγκοι βασιλεῖς ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των οὔτε τὰς ἐν τῇ γειτνείᾳ προόδους τῶν ὁμοπίστων αὐτῶν ἐγίνωσκαν. Ἐστερημένοι τροφῶν καὶ εἰδήσεων ἐξῆλθαν τὴν νύκτα τῆς 2 ἰουλίου ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν καὶ ἐπὶ αἰχμαλωσίᾳ τινὸς εἰς γνῶσιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἔπесαν ἐν πρώτοις ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ ἀντικρὺ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου κανονοστάσιον Κείους, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Αἰγινῆτας καὶ τελευταῖον ἐπὶ τοὺς ἄνωθεν τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου Ὑδραῖους. Καὶ οἱ μὲν Κεῖοι διεσκορπίσθησαν, ἔχασαν τὴν σημαίαν των καὶ μετέβησαν εἰς Κερατιὰν ἀντικρὺ τῆς πατρίδος των· ἔπαθαν καὶ οἱ Αἰγινῆται, καὶ ἔχασαν καὶ αὐτοὶ τὴν σημαίαν των, ἀλλὰ τὴν ἀνέκτησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των. Μόνοι οἱ Ὑδραῖοι ὑπερίσχυσαν καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἐχθρούς. Κατὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν ταύτην ἐφονεύθη ἀνδρεῖός τις καὶ ὀρμητικὸς ἄραψ, οὗτινος τὴν κεφαλὴν ἔκοψαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν βάρβαρον τουρκικὴν συνήθειαν καὶ ἀνεστήλωσαν ἐπὶ τοῦ Μουσείου χαίροντες· ἀλλ' ἡ χαρὰ ἐτράπη εἰς λύπην· διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι, ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῷ θεάματι, ἀνεβίβασαν ἀπὸ τῆς φυλακῆς τὴν αὐτὴν ὥραν τοὺς 10 Χριστιανούς, οὓς ἄλλοτε ἀπήγαγαν εἰς τὸ φρούριον, ἔκοψαν τὰς κεφαλὰς των καὶ τὰς ἀνεστήλωσαν κατέναντι τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐμάνησαν ἰδόντες τὸ γεγονός, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀποκεφαλίσωσι τοὺς ἀποκεφαλιστὰς τῶν συγγενῶν καὶ φίλων ὥρμησαν

εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ αὐστριακοῦ προξένου, Γροπίου, οὗτινος ἡ φιланθρωπία διεφύλαττεν ἀβλαβεῖς 15 Τούρκους ἄνδρας καὶ γυναῖκας παραδοθέντας αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῶν προεστῶτων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀντέστη ὁ γενναῖος καὶ συνετὸς πρόξενος (β), ἔφθασεν ἐν καιρῷ καὶ ὁ Λιβέριος, καὶ τὸ πλῆθος καθησύχασε βεβαιωθὲν ὅτι οἱ προεστῶτες, οἱ ἄλλοτε εἰς τὸ φρούριον ἀναβιβασθέντες, δὲν ἦσαν μεταξὺ τῶν ἀποκεφαλισθέντων.

Ἡ βδελυρὰ πράξις τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ καὶ ἡ βδελυρωτέρα τῆς θεατρικῆς ἐπιδείξεως τῆς ἀποκοπείσης κεφαλῆς ἐπροξένησαν τὸν ἄδικον καὶ ἀπρομελέτητον ἀποκεφαλισμὸν 10 Ἑλλήνων παρ' ὀλίγον δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀθῶων.

Τὴν δὲ 9 ἔμαθαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐξεστράτευσαν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά ἐσκέπασαν τὴν πρὸς τὸν Πειραιᾶ ὁδὸν καταφυγόντες εἰς τρία ἐν τῷ λιμένι ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ὀλλανδικήν, καὶ εἰς ἐν ὑπὸ ἑλληνικήν, καὶ ἀποκομισθέντες οἱ μὲν εἰς Σαλαμίνα, οἱ δὲ εἰς Αἴγινα. Οἱ Ὑδραῖοι μετέφεραν καὶ οὗτοι ἐπὶ τοῦ πλοίου τῶν τὸ ἐπὶ τοῦ Μουσείου κανόνι καὶ οὐδεὶς εἶχε διάθεσιν ν' ἀντισταθῇ. Οἱ δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει πεινῶντες καὶ διψῶντες Τούρκοι ἔβλεπαν τὴν κίνησιν, ἀλλ' ἠγνόουν τὴν μέλλουσαν εὐτυχίαν τῶν ἐφοβοῦντο δὲ, καὶ ἂν ἤρχετο ἔξωθεν βοήθεια, μὴ δὲν τοὺς ἐπρόφθανε ζῶντας· διὰ τοῦτο ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἄνω κάτω κινήσεως τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὴν 14 δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἤνοιξαν τινὰ πυλίδα καὶ ἐξῆλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἰλισσοῦ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν· οἱ πλείστοι δὲ ἔπесαν εἰς τὰ ἀλώνια πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ὅπου ἦσαν αἱ θημωνιαί· καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν εἰς τινὰ κῆπον πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, τινὲς δὲ εἰσῆλθαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλ-

ληνες, οἵτινες ἡτοιμάζοντο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν, ἰδόντες ὅτι οἱ Τούρκοι τοὺς κατεφρόνουν καὶ παρόντας, ἐπέπεσαν φιλοτιμηθέντες, καὶ τουφεκίζοντες τοὺς ἡνάγκασαν νὰ καταφύγωσι πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς πυλίδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου πολλοὶ μετέφεραν ἐπὶ τῶν ὤμων γεννήματα καὶ ὀπώρας. Οἱ Τούρκοι ἔκαυσαν συγχρόνως τὴν ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Βάκχου ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Γεωργίου καὶ συνέκαυσαν τοὺς ἐν αὐτῇ ὀλίγους Ἕλληνας φρουροὺς προτιμήσαντας ν' ἀποθάνωσιν ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ἢ νὰ παραδοθῶσιν· ἐφονεύθησαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην 30 Τούρκοι, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ 7 Ἕλληνες· ἐπληρώθη εἰς τὸν πόδα καὶ ὁ Δῆμος Βασιλείου μαχόμενος γενναίως· μετακομισθεὶς δὲ εἰς Αἴγιναν πρὸς θεραπείαν ἀπέθανε.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην τῶν Βρυσακίων ὁ Βρυώνης δὲν ἠθέλησε νὰ χρονοτριβήσῃ ἐν Εὐβοίᾳ ἐξ αἰτίας τῆς δεινῆς θέσεως τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, καὶ συμπαραλαβὼν τὸν Ὀμέρμπεην ἐλθόντα εἰς Χαλκίδα ἀφ' οὗ κατηρήμωσε τὴν Κούμην, ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης τῶν Βρυσακίων καὶ ἔφθασε τὴν 17 εἰς Λιάτανι 8 ὥρας μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ διενυκτέρευσεν· ἡ δὲ προσέγγισίς του ἀπεδίωξε τοὺς εἰς ἀντίστασιν προκαταλαβόντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπῆραν οἱ Αἰγινῆται τὸ κανόνι των καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δὲ 19 ἡ πόλις ἐγκατελείφθη ἐκτὸς τινων δυστυχῶν γερόντων καὶ γραιῶν, μὴ δυναμένων διὰ τὴν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν των νὰ μετατοπίσωσι. Τὴν 20 οἱ Τούρκοι ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῇ παρὰ τὴν πόλιν θέσει τῶν Πατησίων, καὶ ἔστειλαν ἱππεῖς πρὸς κατασκόπευσιν τῆς πόλεως, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν πρό τινος καιροῦ ἐπὶ βοήθειᾳ μεταβάντων ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως εἰς Εὐβοίαν Ἀθηναίων Τούρκων. Κατόπιν αὐτῶν εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ πασᾶς κα

ὁ μπέης καὶ ὅλα τὰ στρατεύματα, ἄτιναι διόλου ἀχαλίνωτα ἔκαιαν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀρχηγῶν, ἐλαφυραγῶγον, ἔσφαζαν καὶ οὐδ' αὐτὰ τὰ προξενεῖα ἐσέβοντο, ἂν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῶν βασιλέων των.

Τοιουτοτρόπως ἐλύθη ἡ πρώτη πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν διαρκέσασα ἀπὸ τῆς 25 ἀπριλίου μέχρι τῆς 20 ἰουλίου· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἱ μὲν κατέφυγαν εἰς Αἴγιναν καὶ Σαλαμίνα, οἱ δὲ μετέβησαν εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ στρατόπεδα.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν διέτριβεν ἐν Ἀθήναις ὁ Ὁμέρμπεης, ὁ ἄοκνος ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἀπέπλευσε τοῦ Γαβρειοῦ εἰς κυρίευσιν τῆς Καρύστου μεθ' ἱκανῶν ἀκολουθῶν· προσορμηθεὶς δὲ εἰς Ἀλιβέρι, χωρίον ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ μεταξὺ Καρύστου καὶ Χαλκίδος, ἠνώθη μετὰ τῶν ἐκεῖ συνηγμένων Κουμιωτῶν καὶ ἄλλων· καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βρυσακίων πρὸς σύσκεψιν, τὸ δὲ στράτευμα διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Στοῦρα (Στύρα) καὶ ὀχυρωθῇ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἀλλ' ὁ Ὁμέρμπεης, μαθὼν τὰ κινήματα ταῦτα, μετέβη μετὰ 300 ἐπιλέκτων εἰς Χαλκίδα καὶ ἐκείθεν εἰς Κάρυστον. Ἡ εἶδησις τοῦ ἐρχομοῦ του διέλυσεν αὐτὴ καὶ μόνη τὸ διὰ τόσων μόχθων τοῦ ἐπισκόπου συναχθὲν κατὰ τὰ Στοῦρα στράτευμα· καὶ οἱ μὲν νησιῶται ἐπέβησαν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη· ἀλλὰ φιλοτιμηθέντες οὗτοι ἐπανῆλθαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, καὶ οἱ εἰς ἄκρον πρὸ μικροῦ δειλοὶ ἐφάνησαν ὑπὲρ τὸ δέον τολμηροὶ ἔνεκα τῆς ἀπειρίας των· ὥστε, ἀντὶ νὰ προφυλάττωνται πολεμοῦντες ὀπισθεν πετρῶν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν συνήθειαν, ὥρμησαν κατὰ πρόσωπον τοῦ ἐχθροῦ ἐρχομένου τουφεκίζοντες καὶ ἀλαλάζοντες. Οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἔτρεψαν, τοὺς κατεδίωξαν, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ριφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα·

30 ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπνίγησαν, 15 δὲ μόνοι Σλαβῶνοι, ὀχυρωθέντες ὥς ἔπρεπεν, ἐπέμειναν πολεμοῦντες καὶ ἀβλαβεῖς μέχρι τέλους διέμειναν, χάρις εἰς τὸν ἐμπειροπόλεμον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν μονόφθαλμον Ῥάδον. Ἡ τροπὴ αὕτη τῶν Ἑλλήνων συνέβη τὴν 12 αὐγούστου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Συνάθροισις τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κουσαντασίου καὶ παθήματα τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ.—Πλοῦς τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπὶ τὴν Σάμον καὶ ἀποτυχοῦσα ἀπόβασις.—Εμφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας πορθμῷ, καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα φορτηγῶν πλοίων τουρκικῶν.—Ματαίωσις τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας.—Πόλεμος Τουρκίας καὶ Περσίας.

Αἱ εἰς τὰ ἀντικρυνὰ παράλια τῆς Ἀσίας τολμηραὶ ἀποβάσεις τῶν Σαμίων καὶ αἱ εἰς τὰ ἐνδότερα εὐτυχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν ἠνάγκασαν τὴν Πύλην νὰ κινήσῃ κατὰ τῆς νήσου ἐκείνης δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· διότι, ἐκτὸς τῶν εἰς καθυπόταξιν τῆς ἄλλων αἰτιῶν, οἱ Ἀσιανοὶ Τοῦρκοι ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὰ ἐν ἐπαναστάσει ἀπώτερα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἃν δὲν ἀπηλλάττετο πρῶτον ὁ τόπος τῶν τοῦ πρὸ τῶν θυρῶν δεινοῦ τούτου ἐχθροῦ, δεινότερου ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ καθισταμένου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέβαιναν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πολλὰ στρατεύματα, καὶ ἀνεμένετο καὶ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἀπριλίου ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, ὁ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως μετονομασθεὶς Λυκούργος, πρὸ ἐπτὰ ἐτῶν διατρίβων ἐν Σμύρνῃ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν Σάμον. Ἄνθρωπος δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματίας, ἔχων γνῶσιν καὶ γραμμάτων καὶ πραγμάτων, ἐτέθη διὰ μιᾶς ὑπεράνω τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἡσχολήθη νὰ ὀργανίσῃ τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ στρατιωτικόν, καταστήσας ἐν μὲν τοῖς χωρίοις ἐφόρους ἐπέχοντας καὶ τόπον εἰρη-

νοδικῶν, ἐν δὲ τῇ πρωτεύουσῃ βουλὴν ἐξ ἀντιπροσώπων παντὸς χωρίου καὶ τρεῖς γενικοὺς ἐφόρους ἐκπληροῦντας καὶ τὰ καθήκοντα γενικοῦ δικαστηρίου ὠργάνισε καὶ τέσσαρας χιλιαρχίας. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐκπλήξῃ τὸν λαὸν καὶ διεγείρῃ καὶ ἄμειλλαν παρὰ τοῖς φιλοτιμοτέροις τῶν Σαμίων, διέταξεν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ φορῶσι διακριτικὰ σημεῖα, οἱ δὲ χιλιαρχοὶ χρυσᾶς ἐπωμίδας.

Ἐν τοσοῦτῳ συνήχθησαν κατὰ τὴν δοθείσαν διαταγὴν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πάμπολλα στρατεύματα διὰ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἐλέζογλου, διοικητοῦ τῆς παραλίου πόλεως τοῦ Κουσαντασίου καὶ τῶν περιχώρων. Θέλουσα δὲ νὰ ἐξάψῃ ἡ Πύλη ἔτι μᾶλλον τὸν φανατισμὸν τῶν πιστῶν καὶ ἐρεθίσῃ τὴν ἀπληστον πλεονεξίαν των καὶ τὴν αἰμοχαρὴ δίψαν των ἐξέδωκεν, ὡς ἐλέγετο, προσταγὴν νὰ φονεύσωσιν ὅλους τοὺς ὑπεροκταετεῖς ἄρρενας τῆς Σάμου, καὶ νὰ τουρκίσωσιν ὅλους τοὺς ἐντὸς τῆς ἡλικίας ταύτης, τὰς δὲ γυναῖκας ὅλας ν' ἀνδραποδίσωσιν· ἀλλ' ἐβράδυνε νὰ φανῇ ὁ εἰς μεταβίβασιν τουρκικὸς στόλος· ὁ δὲ συναχθεὶς ἀχαλίνωτος ὄχλος ἔπραττεν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὰ πάνδεινα ὅπου συνηθροίσθη, ἅν καὶ τὰ ὑπεξούσια τῆς Πύλης ἐκεῖνα μέρη ἦσαν ἀτάραχα.

Μεταξὺ δὲ τῶν συναχθέντων τούτων ὀπλοφόρων πέριξ τοῦ Κουσαντασίου ἦσαν καὶ οἱ μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐν Σμύρνῃ δεινῶν ἐξωσθέντες ἐκεῖθεν κακοῦργοι. Οὗτοι, εὐρόντες ὁμόφρονas τοὺς λοιποὺς ἐκεῖ συναχθέντας, ἔπραξαν παντὸς εἶδους ἀνομήματα ἐν τοῖς ἔξω τοῦ Κουσαντασίου χωρίοις, σφάζοντες, ἀτιμάζοντες, λεηλατοῦντες καὶ βιάζοντες ὅλους νὰ θεωρῶσι τὴν φυγὴν σωτηρίαν. Τὰ αὐτὰ ἐπεθύμουν νὰ πράξωσι καὶ ἐν τῇ πόλει, ὅπου ἐμβάντες ὕβρισαν, ἔδειραν Χριστιανοὺς καὶ ἐφόνευσαν ἕνα. Ὁ Ἐλέζογλος, ἄνθρωπος φιλοδίκαιος καὶ δραστήριος, ἐπαί-

δευσεν ἀμέσως διὰ κεφαλικῆς ποινῆς τὸν φονέα. Τὴν δικαίαν ταύτην πράξιν ἐθεώρησαν ὡς ἄδικον οἱ μισοῦντες τὴν δικαιοσύνην καὶ ἤγειραν γενικὸν γογγυσμὸν κατ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Χριστιανοί, πάσχοντες καθ' ἡμέραν καὶ βλέποντες ἀδύνατον νὰ λάβωσι παρὰ τοῦ καλοκαγάθου ἀλλ' ὄχι καὶ ἰσχυροῦ διοικητοῦ τὴν ἀπαιτουμένην προστασίαν, οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰς ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν νήσους, οἱ δὲ οἰκούμενοι. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Τούρκοι ἦσαν τόσον ἡρεθισμένοι, καὶ οἱ Χριστιανοὶ τόσον ἔμφοβοι, ἐτόλμησέ τις τῶν Χριστιανῶν πεινῶν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας εἰς εὗρεσιν τροφῆς· κατὰ κακὴν του τύχην ἀπήντησε τρεῖς Τούρκους, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἀμέσως τὸν ἐπιστόλισεν ἀλλὰ δὲν τὸν ἔβλαψεν· ἐπέπεσε τότε ὁ Χριστιανός, τοῦ ἥρπασε τὴν ἄλλην πιστόλαν καὶ τὸν ἐσκότωσεν· οἱ δύο δὲ ἄλλοι Τούρκοι δειλιάσαντες ἔφυγαν· ἀλλὰ φεύγοντες ἐφώναζαν “οἱ ἄπιστοι σκοτόνουν τοὺς πιστοὺς.” Ἀκουσθείσης τῆς φωνῆς ταύτης, φωνῆς ἱκανῆς νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς πόλεως, ἔσπασαν οἱ φιλάτακτοι τὰς θύρας οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων, ἥρπασαν πράγματα, ἐφόνευσαν ἀνηλεῶς ὅσους συνήντησαν, ἠνδραπόδισαν γυναῖκας, ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ μόλις ἔσωσαν μέρος αὐτῆς οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι. Ἡ δὲ Πύλη, μαθούσα τὰ δυστυχήματα τῆς πόλεως ἐκείνης, κατέκρινε καὶ μετέθεσε τὸν φιλοδίκαιον Ἐλέζογλουν ὡς ἐρεθίσαντα τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς καταδίκης τοῦ φονέως.

Τὴν δὲ 3 ἰουλίου ὁ τηλέγραφος τῆς Σάμον ἐσήμανε τὸν ἐμφανισμὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου πλέοντος πρὸς τὴν νῆσον ἐκ πλοίων 36, ἐν οἷς 4 δίκροτα καὶ 6 φρεγάται ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Καρά-Ἀλῆν. Πλησιάσας ὁ στόλος συνέλαβε πλοιῦριον σάμιον ἔχον τρεῖς ναύτας καὶ τὸν κυβερνήτην· καὶ τοῦτον μὲν καὶ ἓνα τῶν ναυτῶν ἔστειλεν ὁ ὑποναύαρχος εἰς Σάμον προσκαλῶν διὰ γραμμάτων τοὺς προεστῶτας

νὰ ἔλθωσιν εἰς προσκύνησίν του, καὶ δεχθῶσιν ἀγᾶν καὶ καδὴν, ἃν ἤθελαν νὰ μὴ καταστραφῇ ὁ τόπος τῶν· τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκράτησε· τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ στόλος ἐλλιμένισεν ἔμπροσθεν τῆς Χώρας. Ὁ λαὸς τῆς Σάμου, ἰδὼν κατὰ πρώτην φοράν ἐχθρὸν στόλον, ἐδειλίασε, καὶ οἱ μὲν ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ διεβιβάσθησαν εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου. Ἄλλ' αἱ Ἀρχαὶ τοῦ τόπου καὶ ὁ Λυκούργος ἐδειξαν ἄκραν ἀφοβίαν, κατεβίβασαν τὸ προοργανισθὲν στράτευμα εἰς τὸ παράλιον ἀντικρὺ τοῦ στόλου καὶ τὸ ἡτοίμασαν εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἃν ἐπεχειρεῖ ἀπόβασιν.

Τὴν δὲ ὑστεραίαν ὁ στόλος παρετάχθη ἔμπροσθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίῶν τῆς Σάμου καὶ ἐκανονοβόlei σφοδρῶς εἰς ἀπομάκρυνσιν τοῦ στρατεύματος τῶν Σαμίων. Τὸ πρωτόπειρον στράτευμα φοβηθὲν ἀπεμακρύνθη καὶ ἐκρύβη ὀπισθεν τῶν παρακειμένων οἰκιῶν, καὶ οἱ Τούρκοι, βλέποντες ὅτι οἱ ἐναντίοι τῶν ἔγειναν ἄφαντοι, ἐκίνησαν πρὸς τὴν ξηρὰν ἐπὶ τῶν λέμβων· ἀλλ' ὁ Λυκούργος καὶ οἱ χιλιάρχοι Σταμάτης Γεωργιάδης, Μανουὴλ Μελαχρινὸς καὶ τινες ἄλλοι ἀξιωματικοί, ἀπομείναντες ἐπὶ τῆς παραλίας, ἴθυναν τόσον εὐστόχως πέντε κανόνια, ὥστε ὅλαι σχεδὸν αἱ σφαῖραι ἔπεσαν ἐντὸς τῶν λέμβων καὶ ἐπροξένησαν πολὺν φόνον. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐδυνήθησαν διὰ τούτου καὶ μόνου τοῦ τρόπου νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν ἀπόβασιν, διότι ὁ Καρα᾽-Αλῆς ὑπώπτευνε ὅτι τὸ φοβηθὲν καὶ ἀπομακρυνθὲν ἀπὸ τῆς παραλίας ἐλληνικὸν στράτευμα παρεφύλαττεν ἵνα ἐπιπέσῃ. Ὁ παράλογος δὲ οὗτος φόβος τῶν Τούρκων ἐθάρρυνε τὸ παραμερῆσαν στράτευμα τῶν Σαμίων νὰ ἐπανεέλθῃ ὅπου ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ του καὶ ἐνδιαμείνῃ ἄφοβον, ἃν καὶ ἀκαταπαύστως πλὴν ἀβλαβῶς καθ' ὅλον τὸ ἡμερονύκτιον ὑπὸ τοῦ στόλου κανονοβολούμενον. Τὴν δὲ ἐφεξῆς

ἡμέραν ἀπέβησαν 300 Τούρκοι κατὰ τὴν ἀγίαν Παρασκευήν, ὅπου ἦσαν ὀκτὼ Ἕλληνες μόνον εἰς σκοπὴν, διότι δὲν ὑπώπτευαν ἀπόβασιν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἀλλ' ὁ χιλιάρχος Γεωργιάδης, μαθὼν τὸ γεγονός, παρέλαβεν ὅσους ἡῦρε προθύμους, ὥρμησε πρῶτος αὐτὸς μετὰ τῶν ὀλίγων ἀκολουθῶν του, ὥρμησαν κατόπιν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπὶ τοὺς ἀποβάντας τόσον μανικοί, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ των, ὥστε οὐδένα σχεδὸν ἐχθρὸν ἀφῆκαν ζῶντα. Ἐφάμιλλοι τῶν Σαμίων ἐφάνησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ καὶ τινες παρευρεθέντες Κρήτες, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Χατση Γεώργης Μουριώτης ἐφημίσθη διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν εἰς τὸ αὐτὸ παράλιον 40 λέμβοι φέρουσαι ἄλλους στρατιώτας· τόσον δὲ εὐστόχως καὶ τόσον σφοδρῶς ἐτουφέκισαν καὶ αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ποδίσωσι. Τότε ὁ τρισβάρβαρος καὶ ἄνανδρος Καρᾶ-Ἀλῆς, ἐκδίκησιν πνέων, ἐπίσσωσε τοὺς δύο δυστυχεῖς καὶ ἀθώους ναύτας τοῦ συλληφθέντος σαμίου πλοιαρίου, τοὺς ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος του κατακέφαλα καὶ τοὺς ἔκαυσε κατέναντι τῶν συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν αὐτῶν εἰς αἰώνιον στίγμα τῆς βδελυρᾶς μνήμης του. Μετὰ τὴν πράξιν ταύτην ἔστειλεν ἀντικρὺ 9 φορτηγὰ πλοῖα ἐπὶ μεταφορᾷ ἄλλων στρατευμάτων· τὴν δὲ 6, 7 καὶ 8, ὁ στόλος διέμεινεν ἄπρακτος ἔμπροσθεν τῆς Σάμου ἀναμένων τὸν ἀνάπλου τῶν φορτηγῶν.

Ἡ εἶδησις τοῦ ἔκπλου τοῦ στόλου τούτου ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, καὶ τὴν 4 ἰουλίου ἐξέπλευσαν τὰ ὑδραϊκὰ καὶ σπετσιωτικὰ πλοῖα καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ψαριανῶν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 90, ἐν οἷς καὶ τινὰ τῆς Κάσσου. Δὲν ἤξευραν κατ' ἀρχὰς ποῦ ἔπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ἀλλ' ἔμαθαν μετ' ὀλίγον, ὅτι διέπλευσε τὸ στενὸν

τῆς Χίου κατευθυνόμενος εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παραλία· τὴν δὲ 8 εἶδαν ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας πορθμῷ ὑπὸ τὸ Τσιαγκλὶ τὰ 9 φορτηγά, ἐφ' ὧν ἐπεβιβάζοντο τὰ στρατεύματα, ἐπέπλευσαν τινὰ αὐτῶν καὶ τὰ ἔκαυσαν ἐνώπιον τοῦ συρρέυσαντος ἐπὶ τῆς παραλίας ἐχθρικοῦ πλήθους καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου θεωροῦντος αὐτὰ καίόμενα τόσον πλησίον καὶ μὴ τολμῶντος νὰ κινηθῇ· καὶ τὰ μὲν πλήθη διεσκορπίσθησαν ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ἐμπρησμοῦ, ὁ δὲ στόλος ἀπεμακρύνθη καὶ αὐτός, καὶ τοιοντοτρόπως ἐματαιώθη ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, καθ' ἣν ἡ Πύλη, ἐν ᾧ ἐβουλήθη νὰ παιδεύσῃ τοὺς ἀποστάτας Σαμίους, κατέστρεψε τοὺς ἐν Κουσσαντασίῳ καὶ ἐν τοῖς περίξ ἡσυχούς ὑπηκόους τῆς.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, αὐτόπται τοῦ θαύματος τῶν πυρπολικῶν ἐπὶ τῆς τελευταίας ναυτικῆς τῶν ἐκστρατείας, ἡτοίμασαν 4 καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης. Τὴν 11 ἰουλίου ἀπηντήθησαν οἱ δύο στόλοι ἐν τῷ μεταξὺ Βουδρουμίου καὶ Κῷ πορθμῷ ἀλλὰ δὲν ἐνανμάχησαν. Ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ εὐρέθησαν καὶ τὸ πρῶν τῆς ἐπαύριον ἐν ἄκρᾳ νηνεμία· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔπνευσεν ἄνεμος σφοδρός, καὶ ὁ ἐλληνικὸς εὐρεθεὶς ὑπὲρ νεμος τοῦ τουρκικοῦ ἐφοβήθη διὰ τὴν κινδυνώδη θέσιν του καὶ ἔσπευσε νὰ ἐκπλεύσῃ. Ὁ δὲ τουρκικὸς ἔπλεεν οὐριοδρομῶν καὶ βλέπων αὐτὸν φεύγοντα ἔλαβε θάρρος καὶ προσέπλευσε. Τὰ εὐτελέστερα τῶν ἐλληνικῶν πλοίων καὶ τὰ βραδυπλοώτερα ἦσαν πάντοτε τὰ πυρπολικά ὡς καταδεδικασμένα εἰς φθοράν· διὰ τοῦτο τὰ 4 πυρπολικά ἀπελείφθησαν, καὶ ἐπειδὴ ἐκινδύνευαν νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἔβαλαν εἰς αὐτὰ πῦρ οἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφολκία διεσώθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς εἰς τὰ ἄλλα ἐλληνικά πλοῖα· καὶ τὰ μὲν τρία τῶν πυρπολικῶν τούτων ἐκάησαν, τὸ δὲ τέταρτον ἐκυριεύθη πρὶν ἀνάψῃ· κατεδίωξε δὲ καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος τὸν

ἑλληνικόν. Τὴν δὲ νύκτα ἐπῆλθε τρικυμία καὶ διεσκορπίσθη ὁ ἑλληνικὸς· καὶ μέρος μὲν αὐτοῦ ἡγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν Κάλυμνον, μέρος δὲ ὑπὸ τὴν Λέρον καὶ Σάμον· ἡγκυροβόλησε καὶ ὁ τουρκικὸς ὅλος ὑπὸ τὴν Κῶν, ὅπου συνηνώθησαν μία φρεγάτα καὶ 13 μικρότερα πλοῖα πολεμικὰ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ ὑπὸ τὸν Ἰσμαῆλ-Γιβραλτάρην ἔχοντα 800 Ἀλβανοὺς εἰς ἀπόβασιν. Ἐκτοτε διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι· καὶ ὁ μὲν τουρκοαιγυπτιακὸς ἐπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ ἑλληνικὸς συνήχθη ὅλος εἰς Σάμον, καὶ τὴν 22 ἡγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸ Γιαλί, ὅπου ἦλθαν ἐξ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν τινὲς τῶν προκρίτων ἵνα θεωρήσωσιν ὑποθέσεις τοῦ στόλου καὶ πείσωσι τοὺς θέλοντας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς νήσους τῶν ναύτας εἰς τὸ νὰ παρατείνωσι τὴν ἐκστρατείαν. Ἐν ᾧ δὲ διέμενεν ἐκεῖ ὁ στόλος, ἐπέστη ἀπροσδοκῆτως ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀποδημήσας ἐκείθεν ἐξ αἰτίας τῶν ταραχῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἡσυχάσῃ ἐν Πάτμῳ τῇ πατρίδι του. Ὁ ἐμφανισμὸς ἐν μέσῳ τοῦ χριστιανικοῦ στόλου ἑνὸς τῶν κορυφαίων τοῦ κλήρου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐπροξένησε πολλὴν χαράν, καὶ οἱ εὐλαβεῖς ναῦται ἔτρεξαν ὅλοι νὰ φιλήσωσι τὴν δεξιάν του καὶ νὰ λάβωσι τὴν εὐλογίαν του. Ὁ ἱερὸς οὗτος ἀνὴρ διέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἀγιάζων, νουθετῶν καὶ θαρρύνων τοὺς στρατιώτας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος εἰς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν αἱ παραμοναὶ τῆς νηστείας τοῦ δεκαπενταυγούστου, ἐσυγχώρησε νὰ καταλύσωσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι Χριστιανοὶ καὶ ταύτην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας τεσσαρακοστὰς διαρκοῦντος τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Τὴν δὲ 9 αὐγούστου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπανεπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Τὰ δὲ κακά, ὅσα ἀδίκως καὶ παραλόγως ὑπέφεραν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι Χριστιανοὶ τοῦ Κουσαντασίου καὶ τῶν περιχώρων, ἠνάγκασαν μετὰ ταῦτα τοὺς

κατοικοῦντας τὰ χωρία Δωμάτια, Τσακλῇ, Ἀνίκιοι, Κελεμπέση καὶ Γέροντα, τοὺς δεινὰ πάσχοντας καὶ ταῦτὰ φοβουμένους, νὰ ζητήσωσι καταφύγιον ἄλλου· τούτου χάριν συνενοήθησαν μετὰ τῶν γειτόνων των Σαμίων, οἵτινες ἀπέβησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐπὶ τῆς νήσου τῶν μετοικήσεως αὐτῶν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπῆγαν εἰς Δωμάτια, δύο ὥρας μακρὰν τῆς θαλάσσης· διασκορπίσαντες δὲ τὴν ἐνδιαμένουσαν τουρκικὴν φρουράν μετέβησαν εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ἀπέχοντα τὸ ἐν τοῦ ἄλλου 5 ἕως 8 ὥρας, καὶ οὕτω μετεκομίσθησαν εἰς Σάμον ἀβλαβεῖς 800 οἰκογένειαι· πολλοὶ τῶν μετοικησάντων, ὄντες γεωργοί, κατετάχθησαν ἐν τῷ στρατῷ τῶν Σαμίων, ὅστις αὐξηθεὶς ἐξ αἰτίας ταύτης εἰς 4000 διεχέετο εἰς τὰ ἀντικρὺ παράλια, ἐπάτει χωρία κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων, τὰ ἐλαφυραγώγει καὶ μετέφερεν εἰς τὴν νῆσον τὰ θρέμματά των. Διὰ τὰς συχνὰς δὲ ταύτας καὶ καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς οἱ Τούρκοι ἀφῆκαν τὰ παράλια χωρία τῶν ἔρημα, καὶ ἀπεμακρύνθησαν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ὥστε δὲν ἔμειναν ἐπὶ τῶν παραλίων ἐκείνων Τούρκοι εἰμὴ ἐντὸς τοῦ Κουσαντασίου ὡς ἔχοντος δυνατὸν φρούριον.

Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν συνέβησαν νέαι ταραχαὶ ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, κινήθέντων τῶν Βεχαβητῶν κατὰ τῶν πόλεων Μεδίνης καὶ Μέκκας, καὶ λαβόντων ὅπλα τῶν Δρούζων καὶ τῶν Μαρωνιτῶν. Αἱ ταραχαὶ αὗται μετ' ὀλίγον καθυσύχασαν. Εἶχε δ' ἐκραγῇ καὶ πόλεμος μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου, καὶ περσικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν τὰ τουρκικὰ χῶματα· ἀλλ' ἐπειδὴ μικρὰ ἦτον ἡ δύναμις αὕτη, μικρὰν ἐκίνησε καὶ ἡ Πύλη πρὸς τὰ καταπατηθέντα ὄριά της, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὀλίγην ἠῦρεν ἡ Ἑλλὰς ἀνακούφισιν.

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀναχώρησις τοῦ ἐν Κων-
σταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐφαίνετο ἀντιφατική. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, κατέκρινε παρρησίᾳ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, διότι, καθ' οὓς συνέδεσε πολιτικούς δεσμούς, ὥφειλε νὰ κατατρέχῃ πᾶν κίνημα λαοῦ τείνον ἐἰς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος, ἂν καὶ ἀπεδοκιμάζετο, ὠφέλει τὰ μέγιστα τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας ἀνέκαθεν προθεμένην, παρὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἄλλων αὐλῶν, τὴν διὰ παντὸς τρόπου ἐξασθένωσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Εἶχε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ συνθήκας μετὰ τῆς Πύλης, ἃς αὕτη παρέβη, καὶ ἐκείνος ἐδύνατο δικαίως ὡς παραβάτιδα νὰ τὴν τιμωρήσῃ· δὲν ἐμποδίζετο δὲ οὐδ' ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ 1814 καὶ 1815, μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν συνομολογηθέντων, διότι ἡ Τουρκία οὔτε ἐμπεριελαμβάνετο οὔτε καὶ ἐμνημονεύετο· ἀλλ' ἡ τοιαύτη τιμωρία ἀντέβαινε πρὸς τὴν ἐν Λαυβάχῃ κηρυχθείσαν πολιτικὴν ἀρχήν, καὶ ἐντεῦθεν προήρχετο ἢ κατ' ἐπιφάνειαν ἀντίφασις τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι προσοχῆς ἀξία, διότι αὕτη καὶ μόνη ἐξηγεῖ τὴν ῥοπὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου σήμερον εἰς τὴν εἰρήνην καὶ αὐριον εἰς τὸν πόλεμον, ὃν ὑπερεπεθύμει ὅλος ὁ λαὸς του. “Μεταξὺ ὅλων τῶν Ῥώσσων,” ἔλεγεν ὁ Ἀλέξ-

ανδρος, “ εἶμαι ὁ μόνος ὁ μὴ ἀσπαζόμενος τὸν ἑλλη-
 “ νικὸν ἀγῶνα.” Δὲν ἤθελε τὸν θριαμβον αὐτοῦ,
 διότι τὸν ἐθεώρει θρίαμβον ἐπαναστατικῶν κινήματων,
 ἅτινα κατεδίωκεν· ἀλλὰ δὲν ἤθελε καὶ τὴν καταστρο-
 φὴν του, διότι τὴν ἐθεώρει καταστροφὴν λαοῦ μεθ’
 οὗ οὐράνιοι δεσμοὶ τὸν συνέδεαν. Συνέτρεξε δὲ ὅχι
 ὀλίγον εἰς τὸ νὰ περιπλέξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν πολιτι-
 κὴν τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ σφοδρὰ καὶ ὅχι ἄλογος ὡς
 ἐκ τῶν φαινομένων ὑποψία τῆς Πύλης περὶ τῆς ἐνο-
 χῆς τῆς Ῥωσσικῆς αὐλῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.
 Ἡ Πύλη ἤξευρεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέβλεπαν πάν-
 τοτε εἰς τὴν Ῥωσσίαν πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ· ὅτι
 ἔλαβαν ὅπλα ἐπὶ τῶν Ῥωσσικῶν πολέμων κατ’ αὐτῆς·
 ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ προστατεύῃ
 ὅσον καὶ ὅπως ἐδύνατο τοὺς Ἕλληνας· ὅτι ἡ ἐπανα-
 στατικὴ Ἑταιρία ἔλαβε τὸ εἶναι ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ· ὅτι ὁ
 πρῶτος ἐπαναστάτης Ὑψηλάντης, ὑπηρετῆς τοῦ αὐτο-
 κράτορος Ἀλεξάνδρου, ἐκήρυξεν ὅτι ἐκινήθη ὑπὸ τὴν
 Ῥωσσικὴν προστασίαν καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ἐκά-
 λει εἰς ἀποστασίαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα· ὅτι ὁ Μιχαὴλ
 Σούτσος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡῦραν ἄσυλον ἐπὶ τῆς
 φυγῆς των καὶ περιποίησιν ἐν τῇ Ῥωσσικῇ γῇ, καὶ
 ὅτι ἐπὶ μόνῃ τῇ συμπράξει τῆς Ῥωσσίας στηριζό-
 μενοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχισαν καὶ διετήρουν τὸν
 ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ὅλα ταῦτα ἦσαν βεβαίως ἱκανὰ νὰ
 κλείσωσι τὰ ὧτα τῆς Πύλης πρὸς τὰς εἰλικρινεῖς καὶ
 εἰρηνικὰς διαβεβαιώσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει
 Ῥωσσικῆς πρεσβείας καὶ νὰ φέρωσι καὶ τὰς ἄλλας
 Δυνάμεις εἰς δισταγμόν.

Διττὸν χαρακτῆρα, πολιτικὸν καὶ θρησκευτικόν,
 εἶχεν ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πόλεμος· καὶ
 ὡς πρὸς μὲν τὸν πολιτικὸν ἡ Πύλη ἐδύνατο βεβαίως
 νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν πλήρη κυριαρχίαν της καὶ τόσον
 ἀνεξαρτήτως τῆς Ῥωσσίας, ὅσον καὶ πάσης ἄλλης
 Δυνάμεως· ἀλλ’ ὅχι καὶ ὡς πρὸς τὸν θρησκευτικόν,

διότι κατὰ τὴν ἐν Καϊναρτσίῳ συνθήκην τῆς 10 ἰουλίου 1774, ὑπεχρεοῦτο νὰ προστατεύῃ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς ὅθεν αἱ μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἀνόμου καὶ ἐπονειδίστου, καταδιώξεις τοῦ κλήρου, αἱ βεβηλώσεις, αἱ γυμνώσεις, οἱ κατεδαφισμοὶ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ οἱ ἐν ταῖς τριόδοις αὐτῆς τῆς βασιλευούσης ἐμπαιγμοὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ οἱ θεατρισμοὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἦσαν φανεραὶ παραβάσεις τῆς συνθήκης, δι' ἧς ἡ Πύλη ἦτον ὑπόλογος πρὸς τὴν Ῥωσσίαν (α).

Ἀλλά, ἂν ἡ Πύλη δὲν εἶχε πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὑποχρεώσεις πολιτικὰς ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε τοιαύτας διὰ συνθηκῶν ὡς πρὸς τὰς δύο ἡγεμονείας, καὶ κατ' αὐτὰς ὥφειλε ν' ἀκούῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴν τῆς Ῥωσσίας (β).

Ὅτε ἐξερράγη ἐν ταῖς ἡγεμονείαις ἡ ἐπανάστασις, ὁ Ἀλέξανδρος συνέτεινε μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθωσιν αὐταὶ εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Πύλης· διότι καὶ τὸν Ὑψηλάντην ἐπαίδευσε, καὶ τὰς προκηρύξεις του ὡς ψευδεῖς ἐστηλίτευσε, καὶ τὴν Πύλην ἐλευθέραν ἀφῆκε νὰ στείλῃ εἰς αὐτὰς στρατεύματα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος ἔπαυσεν ὀλοτελῶς, ἡ Ῥωσσία ἀπῆτει τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν ὡς καὶ πρότερον καὶ τὴν ἀνάκλησιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ὧν ἡ εἰσβολή, καθὼς ἄλλοτε διηγῆθημεν, ἐπέφερε μυρία δεινά (γ)· ἀλλ' οὐδεμίαν ἀκρόασιν ἔδιδεν ὁ σουλτάνος. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων τούτων αἰτιῶν ἡ Πύλη ἔδωκε καὶ ἄλλας αἰτίας διενέξεων.

Κατὰ διαταγὴν τῆς ἀπηγορεύετο, ὡς προεῖρηται, ὅποιασδῆποτε σημαίας πλοῖον νὰ δέχεται τοὺς πειρωμένους ἄνευ ἀδείας τῆς νὰ διαφύγωσι τὰς μαιφόνους καὶ ἀτιμωτικὰς χεῖράς τῆς, καὶ ἐπεβλήθη ποινὴ ἡ δήμευσις παντὸς πλοίου, ἂν ὁ κυβερνήτης του ἀπεδεικνύετο παρήκοος τῆς διαταγῆς τῆς· ἀπῆτησεν ἡ Πύλη καὶ τὸ δικαίωμα τῆς νηοψίας εἰς σύλληψιν

τῶν κρυπτομένων ὑπηκόων της, ἔγκλημα θανάτου θεωροῦσα τὴν ἀπλὴν φυγὴν των καὶ ἐγκληματίας καὶ αὐτὰς τὰς γυναῖκας. Εἶπαμεν, ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ὅλων τῶν Δυνάμεων ὅχι μόνον συγκατετέθησαν, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐξέδωκαν ἐγκυκλίων πρὸς τοὺς καθ' ὅλην τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν προξένους συνέτρεξαν εἰς τὰς ὁρέξεις τῆς Πύλης, καὶ ὅτι μόνος ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας Στρογονόφης δὲν ἤσχυνε διὰ τῆς συγκαταθέσεώς του τὴν αὐλήν του. Ἀλλ' ἡ Πύλη εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη τὴν ἀντίρρῃσιν καὶ τὰς διαμαρτυρήσεις αὐτοῦ καὶ ἐπάτησεν ὅλας ἀνεξαιρέτως καὶ ἀνεξετάστως τὰς σημαίας. Συνέβη δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ τραπεζίτης, Σακελλάριος, νὰ διατάξῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐμμανουὴλ Δανέζην νὰ πληρώσῃ τῷ νεοδιορισθέντι ἡγέμονι τῆς Βλαχίας καὶ εἰσέτι διατρίβοντι ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σκαρλάτῳ Καλλιμάχῃ, χρήματά τινα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγραψεν, ἐξ αἰτίας ἴσως τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς ἡγεμονείας, νὰ μὴ τὰ πληρώσῃ, καὶ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ παραγγελίᾳ ὁ Δανέζης ἀπεποιήθη τὴν πληρωμὴν· ἐπρόκειτο δὲ νὰ μεταβιβασθῶσι τὰ χρήματα ταῦτα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Πύλης. Ἄν καὶ πάντοτε ὁ ἐκδίδων συναλλαγματικὴν εἶναι ὑπόλογος καὶ ὅχι ποτὲ ὁ μὴ ἀποδεχόμενος, ἡ Πύλη ἀπῆτει τὴν ἐξαργύρωσίν της παρὰ τοῦ Δανέζη. Ὁ Δανέζης ἦτο τραπεζίτης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥωσικῆς πρεσβείας, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐλογίζετο ὑπὸ ῥωσικὴν προστασίαν· ἀλλ' ἦτο γέννημα τῆς Κρητης, καὶ ὡς τοιοῦτος ἦτο ῥαγιάς. Οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ πρεσβείας ῥαγιάδες ἦσαν ἄλλοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς αὐτῆς πρεσβείας, ἀλλὰ τὰ προνόμια ταῦτα εἶχαν πρό τινος καιροῦ καταργηθῇ· ὥστε ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας δὲν ἐδύνατο νὰ προστατεύσῃ δικαιωματικῶς τὸν τραπεζίτην του, καὶ ὁ συνετὸς Δανέζης φοβη-

θεὶς ἐκρύβη. Ἄλλ' ἡ Πύλη συνέλαβε καὶ πολιτικὰς ὑποψίας κατ' αὐτοῦ· τὸν ἐθεώρει ὡς συνωμότην καὶ ὡς διαβιβάζοντα χρήματα εἰς τοὺς ἀποστάτας· καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὰς πρὸς τὴν ῥωσικὴν πρεσβείαν, ἣν πάντοτε ὑπώπτενε, τραπεζικάς του σχέσεις, ἐφάνταζετο ὅτι δι' αὐτοῦ ὑπεστήριζεν ἡ Ῥωσσία τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα χρηματικῶς. Διὰ τὰς πολιτικὰς καὶ σφαλερὰς ταύτας ὑποψίας μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς συναλλαγματικῆς ἐζήτει ἡ Πύλη νὰ πιάσῃ τὸν Δανέξην, ὃν ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἰσχύν του, ἔπεισε νὰ φανερωθῇ ἀφόβως, ὑποσχόμενος αὐτῷ τὴν θερμὴν ὑπεράσπισίν του. Τὴν 20 ἀπριλίου ὁ Δανέξης ὑπῆγεν αὐτόκλητος εἰς τὴν Πύλην συνωδευμένος ὑπὸ τοῦ διερμηνέως τῆς πρεσβείας· ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τοῦ πρέσβεως ἐκρατήθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ἀπῆτησε τὴν ἐπιούσαν ὁ πρέσβυς τὴν ἀπόλυσίν του ὡς ὑπηκόου ῥώσσου καὶ ὡς τραπεζίτου του· ἀλλ' ὁ ρεῖζ-ἐφέντης ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν ἀποτόμως, εἰπὼν, ὅτι ὁ Δανέξης ἦτο ῥαγιάς. Ἐστάλη τότε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην ὁ σύμβουλος τῆς πρεσβείας Δασκώφης συνωδευμένος ὑπὸ δύο διερμηνέων. Ὁ ρεῖζ-ἐφέντης τὸν ἀφῆκεν εἰς τὰ ἀντίθυρα πολλὴν ὥραν, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐδέχθη, τῷ εἶπεν ὅτι ὁ Δανέξης ἦτο ῥαγιάς καὶ δὲν ἀπελύετο. Ὁ Δασκώφης εἶχε παραγγελίαν νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρεσβείαν ἄνευ τοῦ Δανέξη· διὰ τοῦτο ἔμεινε παρὰ τῷ ρεῖζ-ἐφέντῃ καὶ ἀπέστειλεν ἓνα τῶν σὺν αὐτῷ εἰδοποιῶν τὸν πρέσβυν περὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποστολῆς του. Ὁργισθεὶς ὁ πρέσβυς ὑπῆγε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην αὐθημερόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ τὸ ποθούμενον ἐπεσκέφθη τὸν ἀρχιβεζίρην· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ ἀπέτυχε καὶ ἤκουσεν, ὅτι ἡ Πύλη ἐθεώρει τὸν Δανέξην ὄχι μόνον ῥαγιάν ἀλλὰ καὶ ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας, καὶ ὅτι εἶχε καὶ ἀποδείξεις τῆς ἐνοχῆς του· οὐδεμίαν ὁμως ἔδειξεν. Ὁ

πρέσβυς, βλέπων ὅτι ὁ Δανέζης, πεποιθὼς ἐπὶ τοὺς ἐνθαῤῥυντικούς λόγους του, ἐκινδύνευε, κατήντησε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόλυσίν του ὡς χάριν, ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν εἰσηκούσθη· παρεκάλεσε τότε τὸν ἀρχιεπίσκοπον νὰ διαβιβάσῃ ἀναφορὰν του πρὸς αὐτὸν τὸν σουλτάνον, ἀλλὰ καὶ ἡ παράκλησίς του αὕτη ἀπερρίφθη, καὶ ὁ πρέσβυς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κατοικίαν του ἄπρακτος καὶ βαρύνῃς. Τὴν ἐπαύριον, ἐπανελάβε τὰ αὐτὰ διὰ τοῦ διερμηνέως του Φοντώνη πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην ἐπ' ἐλπίδι νὰ δεχθῇ οὗτος τὴν πρὸς τὸν σουλτάνον ἀναφορὰν του· ἀλλ' ἐκώφευσε καὶ ὁ ρεῖζ-ἐφέντης. Τότε ὁ Φοντώνης ἐστάθη εἰς ἣν διήρχετο ὁδὸν ὁ σουλτάνος ἐπανερχόμενος ἀπὸ τοῦ ζαμίου ὅπου προσηύχετο, ὕψωσε τὴν ἀναφορὰν ὡς ποταπὸς ραγιαῖς, καὶ παρὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς αὐλῆς του ἐφώνασε τουρκιστί, “Ἀναφορὰ τοῦ ἑκτάκτου πρέσβεως καὶ πληρεξουσίου ὑπουργοῦ τοῦ μεγαλειοτάτου αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν πρὸς τὸν μεγαλειότατον σουλτάνον Μαχμούτην.” Δὺς ἐπανελάβε τοὺς λόγους τούτους μηδὲν κινήσας τὴν προσοχὴν τοῦ σουλτάνου· τὴν δὲ τρίτην φορὰν ἐπερρίψεν ὁ σουλτάνος βλοσυρὸν βλέμμα, ἐπρόσταξε νὰ λάβωσι τὴν ἀναφορὰν του καὶ ἀπεδοκίμασεν ἐγγράφως τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν αἴτησίν του, ὥστε εἰς μάτην ἐξώκειλεν ἡ πρεσβεία εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην (δ).

Ἐδόθη κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ἄλλη αἰτία διενέξεων σοβαρωτέρα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος, ὡς ἀφορῶσα τὰ κατὰ τὴν Μαύρην θάλασσαν ἐμπορικὰ συμφέροντα. Ἡ Πύλη, ἐπὶ λόγῳ σιτοδείας ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐξ αἰτίας τῶν ἐπικρατουσῶν ταραχῶν ἐν Βλαχομολδαυία, ὅθεν ἐστέλλετο τακτικῶς μεγάλη ποσότης σίτου, ἐκράτησεν ὅλα τὰ ὑπὸ Ῥωσσικὴν σημαίαν διαπλέοντα ἀπὸ τῆς Μαύρης εἰς τὴν Ἀσπρην θάλασσαν σιτοφόρα πλοῖα, καὶ πολλὰ αὐτῶν

ἐξεφόρτωσε παρὰ γνώμην τῶν πλοιάρχων καὶ ὥρισεν αὐθαιρέτως καὶ τὴν τιμὴν τῶν φορτίων. Ἡ αὐθαιρεσία αὕτη ἦτο φανερά παράβασις τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης τῆς 10 ἰουνίου 1783, καθ' ἣν (ε) ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ δίδῃ τὰ ἀναγκαῖα φερμάνια εἰς ἐλεύθερον ἔκπλουν καὶ εἰς ἐλευθέραν σιταγωγίαν· ἀπηγορεύετο δὲ ῥητῶς ἡ διὰ βίας ἐπὶ τοῦ διαπλου ἀποβίβασις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ ἄλλου τῶν φορτίων. Ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ὁ πρέσβυς κατέκρινε τὴν πράξιν ὡς αὐθαίρετον καὶ παράσπονδον, διεμαρτυρήθη καὶ ἐκήρυξε τὴν Πύλην ὑπεύθυνον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὑπόλογον πρὸς τοὺς ζημιούμενους ἐμπόρους. Ἀλλ' αὕτη τόσον κατεφρόνησε τὰς ἀπειλάς του, ὥστε οὔτε ἀπαντήσεως τὸν ἠξίωσεν. Ἄν τῷ ὄντι ἡ Πύλη ἐφοβεῖτο σιτοδείαν, ἐδύνατο βεβαίως νὰ κρατῇ εἰς χρήσιν τῆς, καὶ ἄκοντος τοῦ πρέσβεως, τὰς μετακομιζόμενας ὑπὸ ξένας σημαίας τροφάς· ἀλλ' ὤφειλε τότε ν' ἀποζημιοῖ ἐντελῶς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς πλοιάρχους, καὶ ὅχι νὰ ὀρίξῃ αὕτη αὐθαιρέτως τὰς τιμὰς· ἀλλ' ἡ Πύλη δὲν εἶχε, καθὼς ἐφάνη, τόσην χρεῖαν τροφῶν, ὅσην εἶχεν ἐπιθυμίαν, καθὼς ἐπροδόθη ἡ ἰδία, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακόμισιν των εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας τόπους (στ).

Ἐν τοσούτῳ ὁ πρέσβυς Στρογονόφης προεῖδεν ὅτι ὅχι μόνον αἱ πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις του θὰ διεκόπτοντο, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ ἐβιάζετο ν' ἀναχωρήσῃ, διότι παρεβαίνοντο αἱ συνθήκαι, ὑβρίζετο ἡ σημαία τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐκινδύνευε καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ του· τόσον δὲ ἐμαίνεται ὁ φανατικὸς ὄχλος, ὥστε ἠναγκάσθη ἡ Πύλη κατ' αἴτησιν τοῦ πρέσβεως νὰ στείλῃ καὶ ἄλλον λόχον γενιτσάρων πρὸς φρούρησιν τοῦ πρεσβείου. Διὰ τὰ περιστατικὰ ταῦτα μετέφερεν ὁ Στρογονόφης ἐκ τῆς Μαύρης θαλάσσης εἰς Μπουγιουκντερέν, ὅπου διέτριβε, μικρὸν πλοῖον πολεμικὸν ὑπὸ τὴν ἐμπορικὴν σημαίαν τῆς Ῥωσσίας.

Ἡ νεοφανὴς καὶ ἀσυνήθης παρουσία πολεμικοῦ ξένου πλοίου, ἂν καὶ μικροῦ, ἔμπροσθεν τῆς βασιλευούσης ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Πύλης ἦτο βεβαίως παρὰ τὰς συνθήκας καὶ ἱκανὴ καὶ ὑποψίας τὴν ὥραν ἐκείνην νὰ διεγείρῃ, καὶ τὴν Πύλην καὶ τὸν ὄχλον νὰ παροργίσῃ· καὶ τῷ ὄντι ἔφερε κοινὴν ταραχὴν καὶ νέας λογοτριβὰς αὐτῆς καὶ τοῦ πρέσβεως, ὅστις, ὠργισμένος καὶ ἐκ τῶν προτέρων αἰτιῶν καὶ ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης, τῇ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεώς του διέκοπτε πᾶσαν μετ' αὐτῆς ἀνταπόκρισιν.

Ἡ Πύλη ἐφοβήθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, καθ' ὅσον μάλιστα ἐμάνθανεν ὅτι ῥωσσικὰ στρατεύματα συνηθροίζοντο καθ' ἡμέραν πρὸς τὸν Προῦθον, καὶ ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὴν 27 ἰουνίου ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβεως πρὸς τὸν ἀρχιγραμματέα τοῦ αὐτοκράτορος Νεσελρόδον ἔγγραφον φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐκδίδομεν ἐνταῦθα παραλείποντες τὰ μὴ οὐσιώδη (ζ) καὶ ἀποσιωπῶντες ὁλοτελῶς εἰς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως ἄλλα τινὰ προγενέστερα τῆς αὐτῆς ἐννοίας μεταξὺ τοῦ ῥεῖζ-ἐφέντη καὶ τοῦ πρέσβεως κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως καὶ τῶν πειρασμῶν.

“Ὁλος ὁ κόσμος γινώσκει, ὅτι ἡ Πύλη ἐφάνη
 “ πάντοτε πιστὴ εἰς τὰς μετὰ τῶν ἄλλων αὐλῶν
 “ συνθήκας τῆς καὶ ἰδίως εἰς τὰς μετὰ τῆς αὐλῆς
 “ τῆς Ῥωσσίας· καὶ ὅτι τόσον περὶ πολλοῦ ποιεῖται
 “ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς, ὥστε πολλάκις εἶναι
 “ εὐνοϊκωτέρα παρ' ὅσον ἀπαιτοῦν αἱ συνθήκαι. Ἡ
 “ διαγωγὴ τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ῥωσσικῆς
 “ αὐλῆς εἶναι μία τῶν πολλῶν ἀποδείξεων τοῦ
 “ εὐνοϊκοῦ τῆς τούτου συστήματος, διότι ὅχι μόνον
 “ τὸν ἐτίμησε πάντοτε καθ' ὅσον ὥφειλεν, ἀλλὰ
 “ πολλάκις ἐπέβλεψεν ἱλαρῶ ὄμματι καὶ εἰς πολλὰς
 “ του πράξεις, εἰς αὐτὸν τὸν ἔρριψεν ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ

“ σκαιότης τοῦ χαρακτηήρός του παρὰ τὰ εἰρηνικὰ
 “ καθήκοντα ὑπουργοῦ φιλικῆς Δυνάμεως.

“ Τὸ σκοπούμενον τῆς τόσῳ φιλικῆς διαγωγῆς
 “ τῆς Πύλης πρὸς τὸν πρέσβυν ἦτον ἡ ἡσυχία τῶν
 “ ὑπηκόων ἀμφοτέρων τῶν αὐτοκρατοριῶν. Οὐδέποτε
 “ ἔπαυσεν ἡ Πύλη παιδεύουσα τοὺς ἀτάκτους, καὶ
 “ οὐδέποτε παύει θεωροῦσα ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην
 “ τοὺς ὑπ’ αὐτὴν διαφόρους λαοὺς ὑπερασπίζουσα
 “ καὶ εὐεργετοῦσα αὐτοὺς ἐπέκεινα τοῦ καθήκοντος
 “ καὶ χαρίζουσα αὐτοῖς ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ
 “ ὅσην ἐλευθερίαν συγχωρεῖ ὁ ἱερὸς νόμος. Ἄλλ’
 “ ἐν ᾧ ἠλπιζεν ἡ Πύλη ὅχι μόνον νὰ μὴ μεμφθῶσιν
 “ αἱ ξέναι Δυνάμεις ὅσα ἔπραξεν ἐξ ἀνάγκης εἰς
 “ κατάπαυσιν τῆς γενικῆς καὶ ἀπροσδοκίτου ἐπανα-
 “ στάσεως τῶν Ἑλλήνων, ἣν ἐκίνησεν ἡ κακοβου-
 “ λία, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπαινέσωσι, καὶ μάλιστα ὅσαι
 “ ἐξ αὐτῶν συνεδέθησαν ἐν Λαῦβάχῃ ὑπὲρ τῆς
 “ κοινῆς εἰρήνης, ἠπόρησε μαθοῦσα ὅτι συμβαίνει
 “ τὸ ἐναντίον· καὶ ἐπειδὴ εἶναι φανερόν ὅτι τὸ αἷτιον
 “ τῆς διαστροφῆς εἶναι αἱ ἀναφοραὶ τοῦ πρέσβεως
 “ Στρογονώφου πρὸς τὴν αὐλὴν του εἰς δικαιολο-
 “ γίαν τῆς μεμπτῆς διαγωγῆς του, ἡ Πύλη ἐθεώρησε
 “ πρέπον νὰ γνωστοποιήσῃ κατ’ εὐθείαν τῇ αὐτο-
 “ κρατορικῇ αὐλῇ τὰ συμβάντα εἰς τρανὴν ἀπόδειξιν
 “ τοῦ ζήλου της ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης
 “ τῶν δύο Δυνάμεων.

“ Τὸ ἀχάριστον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων συνέλαβε
 “ πρὸ καιροῦ σχέδιον ἀποστασίας ἀνώτερον τῆς
 “ δυνάμεώς του καὶ ἐπὶ ματαίων ἐλπίδων. Μετὰ
 “ τὸν θάνατον τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας,
 “ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὁ Θεόδωρος Βλαδιμιρέσκος,
 “ ὑπὴρκοος ρώσσης, ἐτόλμησε πρῶτος ὑπὸ ἄλλο
 “ πρόσχημα νὰ ὑψώσῃ σημαίαν ἐπαναστάσεως, καὶ
 “ μετ’ αὐτὸν ὁ ἐπίβουλος υἱὸς τοῦ Ὑψηλάντου,
 “ στρατηγὸς τῆς Ῥωσσίας, ἐξελθὼν ἐκείθεν, ἐπάτησε

“ τὴν Μολδαβίαν, καὶ ἐθανάτωσεν ἀδίκως ὅλους τοὺς
 “ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἡγεμονείας ἐκείνης Μου-
 “ σουλμάνους. Καὶ ὁ ἄλλος προδότης, Μιχαήλ
 “ Σοῦτσος, ὁ τότε ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας, ἐθανάτω-
 “ σεν ἐπίσης πολλοὺς Μουσουλμάνους ἐν Γαλατσίῳ.
 “ Οἱ ῥηθέντες κακοῦργοι ἐτόλμησαν νὰ κηρύξωσι
 “ παντοῦ, ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἔτοιμοι νὰ βάλωσιν εἰς
 “ πρᾶξιν τὸ πρὸ πολλοῦ σχέδιον τῆς ἀποστασίας
 “ τῶν, σκοπὸν εἶχαν νὰ κινηθῶσιν ὅλοι διὰ μιᾶς
 “ καθ’ ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρα-
 “ τορίας, καὶ ὅτι ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας ἐνέκρινε καὶ
 “ ἐπροστάτευε τὸ σχέδιον. Αἱ ῥαδιουργίαι αὗται
 “ ἔγειναν γνωσταὶ τῇ Πύλῃ καὶ ἄλλοθεν καὶ παρ’
 “ αὐτοῦ τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, ὁμολογήσαντος
 “ πολλάκις ὑπὸ πρόσχημα εἰλικρινείας ὅτι ἡ αὐλὴ
 “ τοῦ ἀπεδοκίμαζε τὰ τοιαῦτα, ὅτι ἐθεώρει καὶ τὸν
 “ Θεόδωρον καὶ τὸν Ὑψηλάντην πταίστας καὶ διὰ
 “ τοῦτο ἐκάθηρε τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι ἔπρεπε νὰ
 “ κινηθῇ ἀμέσως καὶ μεθ’ ἱκανῶν δυνάμεων ἡ Πύλη
 “ εἰς τιμωρίαν τῶν δύο τούτων ἀποστατῶν καὶ τῶν
 “ ὁπαδῶν των, καὶ ὅτι ἐτοίμη ἦτον ἡ Ῥωσσία νὰ τῇ
 “ χορηγήσῃ πᾶσαν ἠθικὴν ἀντίληψιν, ἀφοῦ ἡ Πύλη
 “ δὲν ἠθέλησέ νὰ δεχθῇ τὴν πραγματικὴν. Ἀλλ’
 “ ἐν ᾧ ἡτοιμάσθησαν δυνάμεις ἱκαναὶ εἰς ἀφανισμόν
 “ τῶν ἀποστατῶν, ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ ἄρχοντες
 “ τῆς Βλαχίας ποτὲ μὲν ἐπρόβαλαν νὰ κινηθῶσιν
 “ αὐτοὶ κατὰ τοῦ Θεοδώρου μετὰ τῶν ἐγχωρίων ду-
 “ νάμεων, ποτὲ δὲ συνίστων τὰς αἰτήσεις τοῦ Θεο-
 “ δώρου ὡς ὠφελίμους. Ὁ δὲ ἐκεῖ πρόξενος τῆς
 “ Ῥωσσίας ἐμπόδισε καὶ αὐτὸς μέχρι πολλοῦ τὴν
 “ εἰσβολὴν τῶν στρατευμάτων ὑπὸ διαφόρους αἰτίας
 “ καὶ ἔδωκε καιρὸν νὰ ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἀποστάται.
 “ Ἐν ᾧ δὲ τὰ στρατεύματα τῆς Πύλης ἐφιλοπολέ-
 “ μουν, ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας ἐζήτην τὴν ἄφεσιν
 “ τοῦ πταίσματος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐπρόβαλεν

“ εἰς κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἀπέ-
 “ λευσις τῶν δύο ἀρχηγῶν τῆς ἀποστασίας καὶ τῶν
 “ ὀπαδῶν των ἀπὸ τῶν ἡγεμονειῶν· ἔλεγε δέ, ὅτι ἡ
 “ ἀπόρριψις τῆς προτάσεως ταύτης καὶ ἡ εἰσβο-
 “ λὴ τῶν στρατευμάτων ἦσαν ἐπιζήμια. Ἡ Πύλη
 “ ἐφρόντισε ν’ ἀποκριθῇ τὰ δέοντα περὶ τούτων καὶ νὰ
 “ παραστήσῃ, ὅτι ἂν ἀπῆρχοντο ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ
 “ περὶ αὐτὸν ἀτιμώρητοι, δὲν θὰ ἐπανήρχετο ἡ ἡσυχία
 “ εἰς τὰς ταραχθείσας ἐπαρχίας· ἀνήγγειλε δὲ καὶ ὁ
 “ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας, ὅτι ποτὲ ἡ Δύναμις ἐκείνη
 “ δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ πατήσωσιν οἱ ἀποστάται τὰ
 “ χῶματά της, καὶ ὅτι, ἂν ἐπιπταν εἰς χεῖράς της, θὰ
 “ τοὺς ἐκρέμα. Ἡ Πύλη φρονεῖ ὅτι πρὸ πάντων
 “ ἀναγκαῖον εἶναι ὁ Μιχαὴλ Σοῦτσος καὶ ὅσοι κατὰ
 “ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν ἐκ Κων-
 “ σταντινουπόλεως εἰς Ὀδησσὸν νὰ παραδοθῶσι(η)
 “ κατὰ τὰς συνθήκας, διότι ἡ ἔξοδος τῶν κακούργων
 “ ἐκ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ ἐκεῖ καταφυγὴ των ἐτάραξαν
 “ καὶ ταραττοῦν τὰ πνεύματα τῶν Μουσουλμάνων·
 “ ὥστε, καὶ ἂν ἡ Πύλη δὲν ἐδυσπίσται ὡς πρὸς τὴν
 “ εἰλικρίνειαν τῆς Ῥωσσίας, ἀδύνατον ἦτον, ὅσον
 “ ὑπάρχουν αἱ περιστάσεις αὗται, νὰ καθησυχάσῃ τὸ
 “ ἔθνος τῶν Μουσουλμάνων· διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐπι-
 “ μένει εἰς τὴν παράδοσιν τῶν φυγάδων· καὶ ἐπειδὴ
 “ ὁ πρέσβυς ἐκήρυξεν, ὅτι ἡ αὐλή του πρόθυμος ἦτο
 “ νὰ δώσῃ πᾶσαν βοήθειαν, ἡ Πύλη θεωρεῖ ὡς συν-
 “ τελεστικωτέραν πάσης ἄλλης τὴν παρὰ τῆς Ῥωσ-
 “ σικῆς αὐλῆς πλήρωσιν τῶν συνθηκῶν καὶ τὴν κατ’
 “ αὐτὰς παράδοσιν τῶν φυγάδων.

“ Διὰ τὸ κατεπεῖγον τῶν περιστάσεων ἡ Πύλη
 “ εἰσεβίβασεν ἱκανὰ στρατεύματα εἰς τὰς ἡγεμο-
 “ νείας ὑπὸ ἀξίους ἀρχηγούς καὶ δὲν ἔλειψε νὰ εἰδο-
 “ ποιήσῃ φιλικῶς τὸν πρέσβυν περὶ ὧν ἔπραξε,
 “ διατηροῦσα πάντοτε ἀπαράβατα τὰ προνόμια τῶν
 “ μερῶν ἐκείνων. Ἀλλ’ ὁ ῥηθεὶς πρέσβυς, πάντοτε

“ δυστροπῶν, δὲν ἔπαυσε διαστρέφων τὰ πάντα καὶ
 “ δίδων ἀφορμὴν διὰ τοῦ πολιτεύματός του νὰ θεω-
 “ ρῇται καὶ αὐτὸς κοινωνὸς τῆς ἀποστασίας τῶν
 “ ὑπηκόων τῆς Πύλης.

“ Δὲν κινεῖται εἰς γενικὴν ἐπανάστασιν ἔθνος
 “ εἰμὴ διὰ τῆς μυστικῆς ἢ τῆς φανεράς προτροπῆς
 “ τῶν προκρίτων αὐτοῦ, ἢ τοῦλάχιστον διὰ τῆς συγ-
 “ καταθέσεως αὐτῶν. Ἡ Πύλη καὶ ὅλα τὰ δίκαια
 “ καὶ ὅλους τοὺς τρόπους εἶχε νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλον
 “ τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ’ εὐσπλαχνος καὶ
 “ τότε, καθὼς ἐφάνη πάντοτε, πρὸς τὸ ὑπήκοόν της
 “ ἐξέδωκε διαταγὴν ἐλκύνουσα τὴν προσοχὴν τοῦ
 “ πατριάρχου εἰς τὴν κινδυνώδη θέσιν ὅλου τοῦ ἑλ-
 “ ληνικοῦ γένους καὶ εἰδοποιούσα, ὅτι, ἂν οἱ Ἑλ-
 “ ληνες ἔμεναν πιστοί, δὲν εἶχάν τι νὰ φοβηθῶσι
 “ δι’ ὅσα ἐσχεδίασαν κατ’ αὐτῆς καὶ δὲν ἐπραγ-
 “ ματοποίησαν. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι τὸ γένος τῶν
 “ Ἑλλήνων παραδέχεται προθύμως ὅσα παραγγέλλει
 “ ὁ πατριάρχης· διὰ τοῦτο διετάχθη ν’ ἀναθεματίσῃ
 “ ὅλους τοὺς ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀποστα-
 “ τήσαντας καὶ νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ νὰ ἐπανέλ-
 “ θωσιν εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν. Ὁ πατρι-
 “ ἀρχης ἀπήντησεν ὅτι ἐνήργησε πάντα ταῦτα, καὶ
 “ ὅμως οἱ ῥαγιάδες τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαρχίας
 “ τῶν Καλαβρυτῶν, πατρίδος τοῦ ρηθέντος πατρι-
 “ ἀρχου, ἀπεστάτησαν μετ’ ὀλίγον (θ) καὶ ἔσφαξαν
 “ τοὺς Μουσουλμάνους, ἀπεστάτησαν καὶ ὅλαι αἱ
 “ ἄλλαι ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου, ἀπεστάτησαν
 “ καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἐξέπλευσαν καὶ τὰ θεόρ-
 “ γιστα πλοῖά των καὶ ἐφόνευσαν οἱ μὲν ἐπὶ τῆς
 “ θαλάσσης οἱ δὲ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μέγον ἀριθμὸν Μου-
 “ σουλμάνων πεσόντων εἰς χεῖράς των καθὼς ἦτο
 “ προωρισμένον καὶ ἐμίαναν καὶ τοὺς ἱεροὺς τόπους.
 “ Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐκινήθη καὶ αὕτη εἰς ἐξολόθρευ-
 “ σιν τῶν κακούργων καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ

“θάλασσαν. *Αν δὲ οἱ ἐσχάτως τιμωρηθέντες δὲν
 “ἦσαν ἔνοχοι, καθὼς ἀπεδείχθησαν, οὔτε οἱ ἄλλοι
 “Ἕλληνες θὰ ἐτόλμων νὰ πράξωσιν ὅσα κακὰ
 “ἐπραξαν, οὔτε ἡ Πύλη θὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην
 “νὰ τοὺς παιδεύσῃ. Ἡ Πύλη δὲν ἔλειψεν ἐξ
 “ἀρχῆς νὰ συμβουλευέσῃ τὸν πατριάρχην καὶ δι’
 “αὐτοῦ τοὺς μητροπολίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς
 “τοῦ ἔθνους σωτηριώδεις συμβουλίας. Ὁ
 “πατριάρχης, καὶ ἂν δὲν ἦτο συνωμότης, δὲν ἐδύνατο
 “ν’ ἀγνοῇ τὴν βδελυρὰν συνωμοσίαν, καὶ εἰς ἀμοιβὴν
 “τῶν μεγάλων πρὸς αὐτὸν εὐεργεσιῶν τῆς Πύλης
 “ᾧφειλε διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν νουθεσιῶν του νὰ
 “ἐπαναγάγῃ τὸ ἔθνος του εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ
 “διασκεδάσῃ τὴν συνωμοσίαν πρὶν ἐκραγῇ· ἀλλ’
 “ὅχι μόνον δὲν ἐνουθέτησεν ὡς ἔπρεπε τὸ ἔθνος του,
 “ἀλλ’ ἦτον αὐτὸς ὁ πρῶτος συνωμότης. Διὰ τοῦτο
 “ἡ Πύλη ἐξετάσασα (ι) καὶ ἀποδείξασα τὸ ἐγκλημά
 “του δι’ ὅσων ἔλαβε πληροφοριῶν καὶ ἐντὸς τῆς
 “Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔξωθεν, τὸν ἐπαίδευσεν
 “ἀξίως τοῦ ἐγκλήματός του, καὶ ὅχι διὰ θρησκευτικὴν
 “τινα αἰτίαν. Ἦτο δὲ τὸ ἐγκλημά του τὸ
 “βαρύτερον ὄλων, ὡς ἐγκλημα ἐπαναστατικῆς συνωμοσίας·
 “καὶ ὅσοι εἶναι ἔνοχοι τοιοῦτου ἐγκλήματος, εἴτε
 “μεγάλοι εἴτε μικροί, εἶναι ἐπίσης ἀξιοποῖνοι διὰ
 “τοῦτο καὶ οἱ διεγείραντες ἀποστασίας ἐπαίδευσαν
 “πάντοτε ἀνηλεῶς, καὶ ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν
 “τῆς Ῥωσσίας, ἔμαθαν, ὅτι τὸ 1715 ἔτος ἀπὸ Μεσίου
 “ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος ἐκάθηρε καὶ ἐθανάτωσε τὸν
 “κληρικόν, ὅστις ἔτυχε τότε πατριάρχης τῆς Ῥωσσίας,
 “ὡς ἔνοχον καὶ αὐτὸν τῆς συνωμοσίας τοῦ υἱοῦ του,
 “καὶ κατήργησεν ἔκτοτε τὴν πατριαρχίαν. Ἡ δὲ διὰ
 “τῆς ἀγχόνης ποινὴ τοῦ πατριάρχου καὶ τὰλλα
 “πιριστατικὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν ἐλογίσθησαν
 “εἰς ὕβριν τῆς θρησκείας. Ὡσαύτως ἐτιμωρήθησαν
 “δικαίως καὶ οἱ μητροπολί-

“ται καὶ οἱ ἄλλοι προὔχοντες τοῦ ἔθνους διὰ τὰ συλ-
 “ληφθέντα στασιαστικά ἔγγραφέα των (κ). Ὅλαι
 “δὲ αἱ Δυνάμεις ὁμολογοῦν, ὅτι ἀπόκειται εἰς πᾶσαν
 “ανεξάρτητον κυβέρνησιν νὰ πράττῃ ὅ,τι στοχάζε-
 “ται καλὸν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας της, καὶ δὲν ἐπιτρέ-
 “πεται νὰ προστατεύῃ ξένη κυβέρνησις ἀποστάτας
 “ὑπηκόους ἄλλου κράτους ὑπὸ μόνην πρόφασιν
 “ὁμοδογματίας. Ὁ πρέσβυς δὲν παύει λέγων, ὅτι
 “ἡ ποινὴ τοῦ πατριάρχου ἦτον ὕβρις πρὸς τὴν θρη-
 “σκεῖαν ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὴν ἀγανάκτησιν ὅλων τῶν
 “Χριστιανῶν βασιλέων· ἀλλ’ ἡ Πύλη τὸν ἐβεβαίω-
 “σεν, ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν ὡμολόγη-
 “σαν, ὅτι εἶχε δίκαιον νὰ πράξῃ ὅσα ἔπραξε· μόνος
 “δὲ αὐτὸς δὲν θελεῖ ἐκ συστήματος νὰ πεισθῇ, κω-
 “φεύων εἰς τὰς φιλικὰς ἐξηγήσεις της καὶ δίδων διὰ
 “τῆς διαγωγῆς του ἀφορμὴν νὰ πιστεύσῃ πᾶς τις,
 “ὅτι ἔγραψε περὶ τούτου πρὸς τὴν κυβέρνησίν του
 “ὅσα δὲν ἔπρεπεν.

“Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας οἱ Μου-
 “σουλμάνοι ἐξωπλίσθησαν ἐξ ἀνάγκης· ἀλλ’ οὔτε
 “τὴν ῥωσικὴν πρεσβείαν οὔτε τοὺς ὑπὸ ῥωσικὴν
 “προστασίαν ἐμπόρους ἐπείραξαν· ἐξ ἐναντίας
 “ἐφρόντισαν καὶ νὰ τοὺς προστατεύσωσι κατὰ τὰς
 “συνθήκας. Ἄλλ’ ὁ πρέσβυς, μεγαλύνων τὰ μικρά,
 “ἠνόχλει τὴν Πύλην καὶ ἐθάρρυνε τὴν φυγὴν τῶν
 “ὑπὸ τὴν ῥωσικὴν προστασίαν ἐμπόρων καὶ τῶν
 “ραγιάδων, οὓς ἐπροστάτενε, προξενῶν ἐνταύτῳ
 “δυσκολίας ὡσάκισ ἡ Πύλη ἐπεχειρίζε νὰ ἐμποδίσῃ
 “τὴν φυγὴν των. Ὁ πρέσβυς εἶπεν, ὅτι διέταξε
 “τοὺς προξένους τῆς αὐλῆς του νὰ φέρωνται καθὼς
 “ἀπῆται ἡ τῶν δύο Δυνάμεων φιλία, καὶ ὅτι ἔστειλεν
 “εἰς περιοδίαν ἓνα του ὑπάλληλον φέροντα τοιαύτας
 “ὁδηγίας μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῆς Μολδοβλαχίας.
 “Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ περιοδία τοῦ ὑπαλ-
 “λήλου καὶ αἱ ὁδηγαί δὲν φαίνεται ὅτι ἔφεραν ἄλλο

“ ἀποτέλεσμα εἰμὴ τὴν διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως
 “ ὑπὸ τὴν διασπαρείσαν φήμην ῥωσικῆς συμ-
 “ πράξεως, καὶ τὴν φυγὴν τῶν προξένων μετὰ τῶν
 “ ἀποστατῶν· ἡ διαγωγὴ τοῦ ἐν Πάτραις προξένου
 “ ἀντίκειται βεβαίως πρὸς τὴν ἐνυπάρχουσαν τῶν
 “ δύο αὐτοκρατοριῶν φιλίαν· διότι καθ’ ὃν καιρὸν
 “ εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην τὰ στρατεύματα
 “ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀποστατῶν οὐδεὶς τῶν ἄλ-
 “ λων προξένων μετετόπησε· μόνος ὁ τῆς Ῥωσσίας
 “ τοὺς συνώδευσε καταφεύγοντας εἰς τὰ πλοιάρια
 “ καὶ ὑψωσε τὴν ῥωσικὴν σημαίαν. Ὅλοι δὲ οἱ
 “ κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν πρόξενοι κρέ-
 “ μανται ἐκ τῶν διαταγῶν τῶν πρέσβων τῶν αὐλῶν
 “ τῶν· διὰ τοῦτο ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ ἐν Πάτραις
 “ προξένου καὶ ἡ φυγὴ τινῶν ἄλλων, ὥς ἂν εἶχε
 “ κηρυχθῇ πόλεμος, ἀποδίδονται βεβαίως εἰς τὰς
 “ ὀδηγίας τοῦ πρέσβους. Αἱ περιστάσεις αὗται
 “ διήγειραν τὰς δικαίας τῶν Μουσουλμάνων καὶ τῶν
 “ Δυνάμεων ὑποψίας ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς
 “ Ῥωσσίας. Ὁ δὲ πρέσβυς ὅχι μόνον δὲν ἔδωκε
 “ τῇ Πύλῃ ἣν ὑπεσχέθη ἡθικὴν συνδρομήν, καθὼς
 “ ἀπῆτει ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ τῶν δύο Δυνάμεων φιλία,
 “ καὶ δι’ ἧς ἐδύνατο νὰ καθησυχάσῃ τὰς ἀναφυνείσας
 “ ὑποψίας, ὅχι μόνον δὲν μετεχειρίσθη φιλικὸν καὶ
 “ εἰρηνικὸν ὕψος, ἀλλ’ ἔπραξε τὸ ἐναντίον· διότι
 “ τὴν φυγὴν τῶν ὑπηκόων τῶν δύο Δυνάμεων, ὡς
 “ ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἐθάρρυνε, καὶ ὅτι οὐδ’ αὐτὸς ἦτον
 “ ἀσφαλὴς ὑπεκρίθη· ἀλλ’ ἡ Πύλη ἔσπευσεν ἐπ-
 “ ανειλημμένως νὰ τὸν καθησυχάσῃ στείλασα εἰς
 “ φρουρήσιν τοῦ πρεσβείου καὶ ἄλλον λόχον. Ὁ
 “ πρέσβυς μετέφερε πρὸς τούτοις ἐξ Ὀδησοῦ
 “ πλοῖον τοῦ ῥωσικοῦ στόλου, περὶ οὗ ἐρωτηθεὶς
 “ ἀπεκρίθη, ὅτι τὸ ἔστειλαν οἱ ἐν Ὀδησσῷ φίλοι του
 “ αἰσθόντες τὰς ταραχάς, ἀλλ’ ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ τὸ
 “ ἀποπέμψῃ· ἐπρόσθεσε δὲ, ὅτι ἡ αὐλή του ἐπεθύ-

“ μὲν νὰ συστήσῃ μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ
 “ Μαύρης θαλάσσης ταχύπλοα, καὶ ὅτι ἐν ἐξ αὐτῶν,
 “ ἐρχόμενον εἰς Βουγιουκντερὲν, ἦτο πλησίον τοῦ
 “ πορθμοῦ. Ἡ Πύλη ἀπεκρίθη ἐπισήμως, ὅτι ἀπη-
 “ γορεύετο ὁ διάπλους παντὸς ξένου πλοίου μὴ ἐμ-
 “ πορικοῦ, ὅτι ἐδύνατο ὁ πρέσβυς ἄλλως πῶς νὰ
 “ ἀνταποκρίνεται μετὰ τῆς αὐλῆς του, ὅτι ἡ Πύλη
 “ ἐφοβεῖτο μήπως ἡ ἐμφάνις τοιούτων πλοίων
 “ ἐρέθιζε τὸν λαόν, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάζετο νὰ μὴ
 “ συγκατατεθῇ· ἀλλ’ ὁ πρέσβυς ἤρε τὸν τρόπον
 “ καὶ ἔφερεν ἐν τῶν τοιούτων ἔμπροσθεν τοῦ παλα-
 “ τίου του. Ἡ Πύλη ἐδικαιόυτο νὰ τὸ ἀποπέμψῃ
 “ διὰ τῆς βίας, ἀλλ’ ἔκρινε πρὸς χάριν τοῦ πρέσβεως
 “ καταλληλότερον νὰ τὸ ἀποπέμψῃ ἀταράχως αὐτός·
 “ ὁ πρέσβυς ὁμῶς ἀψηφῶν τοὺς λόγους τῆς, εἰσεβί-
 “ βασε πράγματά του, καὶ τὸ ἐπεσκέφθη πολλάκις,
 “ φαινόμενος ὅτι ἀνέμενε δεξιὸν ἄνεμον εἰς ἀπό-
 “ πλουν. Ἡ Πύλη ἐπανέλαβε τὴν αἴτησίν τῆς·
 “ συνέπεσαν καὶ ἄλλα περιστατικά, καθ’ ἃ ὁ πρέσβυς
 “ ἐφάνη δυσареστηθεὶς καὶ εἰδοποίησε τὴν Πύλην,
 “ ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὴν αὐλὴν του καὶ
 “ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεως τῆς διέκοπτε πᾶσαν
 “ σχέσιν.

“ Τοιαύτη εἶναι ἡ διαγωγὴ τοῦ πρέσβεως, πρὸς
 “ ὃν οὐδέποτε ἔπαυσεν ἡ Πύλη προσφέρουσα τὰς
 “ ὀφειλομένας τιμὰς· ἀλλ’ ὅποιαί καὶ ἂν ᾖναι αἱ
 “ κοινοποιήσεις του, ἡ Πύλη, ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ συν-
 “ ἔσει τῆς ῥωσικῆς αὐλῆς καὶ τῇ κοινῇ ἐπιθυμίᾳ
 “ τῆς διατηρήσεως τῶν φιλικῶν σχέσεων, ἔχει πεποί-
 “ θησιν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θὰ τὰς ἀκούσει καὶ
 “ θὰ πιστεύσει μᾶλλον αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν
 “ ἀμερόληπτον μαρτυρίαν φιλαληθῶν φίλων. Ἡθέ-
 “ λησε δὲ καὶ αὐτὴ νὰ γνωστοποιήσῃ διὰ τῆς παρ-
 “ ούσης ἐκθέσεως τὴν ἀλήθειαν· ὥστε, ἂν ἡ αὐλὴ
 “ τῆς Ῥωσσίας τὴν πιστεύσῃ, καὶ δι’ ἀναλόγων

“ ὁδηγιῶν ἐπαναφέρῃ τὸν πρέσβυν της, τὸν αἴτιον
 “ ὄλων τῶν πολιτικῶν καὶ μὴ ἀναγκαίων διενέξεων,
 “ εἰς τὰ καθήκοντα ὑπουργοῦ φιλικῆς Δυνάμεως, ὁ
 “ αὐτοκράτωρ θὰ κερδίσει ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόληψιν
 “ τῆς Πύλης. Ἄν δ’ ἐξ ἐναντίας ἐγκρίνῃ τὴν διαγω-
 “ γήν του, τότε ἡ Πύλη, ἡ μηδέποτε ἀπομακρυνθεῖσα
 “ τῆς εὐθύτητος καὶ εἰλικρινείας, εἶναι ἀπηλλαγμένη
 “ πάσης εὐθύνης παρασπονδήσεως, καὶ ἐπειδὴ πάν-
 “ τοτε πέποιθεν ἐπὶ τὴν θείαν βοήθειαν, τὴν πηγὴν
 “ τῆς δυνάμεως της, ἡ τοιαύτη περίστασις δὲν εἶναι
 “ ἱκανὴ νὰ τὴν ταραξῇ.

“ Ἡ Πύλη ἐπαναλαμβάνει καὶ ἤδη ὅτι, ἂν καὶ
 “ δὲν προσυπέγραψε τὴν παρ’ ὄλων τῶν εὐρωπαϊ-
 “ κῶν Δυνάμεων συνυπογραφείσαν ὑπὲρ τῆς γενικῆς
 “ εἰρήνης συνθήκην, ἔχει πάντοτε πραγματικῶς τὴν
 “ αὐτὴν ἐπιθυμίαν· καὶ καθὼς ἕως σήμερον ἐφρόντι-
 “ σεν, οὕτω φροντίζει νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς
 “ τοὺς δεσμοὺς τῆς εἰρήνης μεθ’ ὄλων τῶν φίλων
 “ Δυνάμεων καὶ κατ’ ἐξοχὴν μετὰ τῆς φίλης καὶ
 “ γείτονος Ῥωσσίας, τιμῶσα αὐτὰς προσηκόντως
 “ καὶ πολιτευομένη κατὰ τὰς συνθήκας. Αἱ δὲ ἐξ
 “ ἀνάγκης ἐτοιμασίαι καὶ κυρίως ἡ ὁμόψυχος κίνη-
 “ σις καὶ ἐξόπλισις ὄλων τῶν Μουσουλμάνων, οἱ-
 “ τινες ἀντὶ κατοίκων πόλεων κατήντησαν κάτοικοι
 “ στρατοπέδων, ἐγένοντο καὶ γίνονται, διότι δὲν
 “ εἶναι ὅλοι συνηνωμένοι ὡς οἱ ὑπήκοοι τῶν ἄλλων
 “ Δυνάμεων, ἀλλὰ διεσπαρμένοι καθ’ ὅλας τὰς ἐπαρ-
 “ χίας τοῦ κράτους, ζῶντες ἀνάμικτοι μετὰ τῶν μὴ
 “ Μουσουλμάνων, καὶ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, οὓς
 “ γενικῶς δὲν ἐμπιστεύονται. Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ
 “ κινήματα ἀποβλέπουν μόνον τὸ ἐσωτερικὸν καὶ
 “ ὄχι τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, μόνους τοὺς Ἕλληνας
 “ καὶ ὄχι ἄλλα ἀθῶα γένη ὑπήκοα καὶ αὐτὰ τῆς
 “ Πύλης, οὐδενὸς δὲ τὴν θρησκείαν. Ἐπομένως
 “ οὔτε ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας, οὔτε αἱ ἄλλαι Δυνάμεις

“ θά πιστεύσουν ὅσα εἰς βλάβην τῶν πρὸς τὴν Πύ-
 “ λην σχέσεών των διαδίδει ἡ κακοβουλία, οὔτε ὅσα
 “ τυχὸν γράφονται ὑπὸ τινων ὁμοίων τοῦ πρέσβεως
 “ τῆς Ῥωσσίας τὰ δίκαια τῶν Δυνάμεων παραγνώ-
 “ ρίζοντος καὶ τὰ καθήκοντα εἰρηνικοῦ πρέσβεως
 “ ὀλιγωροῦντος.”

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα διελάμβανεν, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέ-
 σβεως Στρογονόφου, τὸ πολυθρύλλητον καὶ διεξο-
 δικώτατον ἔγγραφον τῆς Πύλης πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς
 Ῥωσσίας. Τὴν δὲ 6 ἰουλίου ὁ πρέσβυς οὗτος ἔλυσε
 τὴν μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεών του σιωπὴν.

Γνωστοποιήσαντες τὸ ἀνωτέρω πρὸς τὴν αὐλὴν
 τῆς Ῥωσσίας ἔγγραφον συνοπτικῶς ἀλλ’ ἀποχρών-
 τως εἰς πλήρη κατάληψιν τῶν διαφορῶν τῶν δύο
 αὐτοκρατοριῶν κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Πύλης,
 κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ γνωστοποιήσωμεν κατὰ τὸν
 αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ τοῦ πρέσβεως πρὸς τὴν Πύλιν
 εἰς πλήρη κατάληψιν τῶν ἰδίων διαφορῶν κατὰ τὴν
 παράστασιν τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας.

“ Μόλις ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς
 “ ἀποστασίας κατὰ τὴν Μολδοβλαχίαν, καὶ ἡ Ῥωσ-
 “ σία ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ παρῤῥησίᾳ πόσον κατέκρινε
 “ τοὺς πρωταιτίους, καὶ νὰ προτρέψῃ τὴν Πύλιν εἰς
 “ κατάπαυσιν τοῦ κακοῦ ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ του.
 “ Ἡ ἀρχὴ καὶ οἱ πρόοδοί του ἐφαίνοντο ἐπίσης ἐπί-
 “ φοβοι. Ἡ Πύλη δὲν ἐδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ
 “ τὰ αἷτια τοιαύτης πολιτικῆς. Τὴν ὑπαρξιν τῆς
 “ ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Ῥωσσία ἐθεώρει ὡς
 “ ἐν τῶν εἰς διατήρησιν καὶ παγίωσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς
 “ εἰρήνης στοιχείων· διὰ τοῦτο ὥφειλε νὰ κατα-
 “ δικάσῃ πᾶν ἐπιχείρημα τεῖνον εἰς βλάβην αὐτῆς·
 “ ὥφειλε δὲ νὰ πράξῃ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ὡς Δύναμις
 “ πάντοτε εἰλικρινῆς καὶ πάντοτε ἀφιλοκεροῦς πρὸς
 “ ἐπικράτειαν, ἣν παρεκίνει πρὸ πέντε ἐτῶν νὰ περι-
 “ στοιχισθῇ ὑπὸ τῶν ἐγγυήσεων, ἃς παρέχει ἡ ἀκρι-

“ βῆς τήρησις τῶν συνθηκῶν καὶ ἡ ἔλλειψις πάσης
 “ ἀφορμῆς διενέξεων. Ἡ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ τῇ
 “ προσφέρῃ καὶ τὴν φιλικὴν σύμπραξιν της (λ), ἥς
 “ καὶ ἡ ὠφέλεια δὲν ἦτον ἀμφίβολος, καὶ τὸ ἀποτέ-
 “ λεσμα τοιοῦτον ὥστε νὰ περιστείλῃ πάραυτα τὸ
 “ μίasma τῆς ἐπαναστάσεως καὶ νὰ προλάβῃ τὰ
 “ μεγάλα δυστυχήματα ὅσα ἔπαθεν ὁ λαὸς τῆς Μολ-
 “ δοβλαχίας, ὅστις δὲν ἔπαυσε δίδων ἀποδείξεις
 “ ἀθωότητος καὶ πίστεως. Κατὰ τὴν γνώμην τῆς
 “ Ῥωσσίας ἡ δύναμις τῶν ὀπλῶν ἦτον ἡ μόνη ἱκανὴ
 “ ν’ ἀπαλλάξῃ τὰς δύο ἡγεμονείας ἀπὸ τῶν ταρα-
 “ ξάντων τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἡσυχίαν· ἀλλ’ ἡ δύνα-
 “ μιν αὕτη ἔπρεπε νὰ ἔχῃ σωτήριον σκοπόν· ἔπρεπε
 “ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν νόμων καὶ νὰ
 “ τεθῇ ὑπὸ ὁδηγίαν συντελοῦσαν εἰς ἐπανόρθωσιν
 “ τοῦ τόπου καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν συνθηκῶν, ἐφ’
 “ ὧν σαλεύει τὸ δημόσιον δίκαιον τῆς Μολδοβλα-
 “ χίας, καὶ ὅχι ποτὲ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ φανατισ-
 “ μού· οὐδ’ ἔπρεπε νὰ συντελέσῃ εἰς θεραπείαν τῶν
 “ ἐκ φανατισμοῦ παθῶν. Ἐλυπήθη εἰς ἄκρον ἡ
 “ Ῥωσσία, διότι ὠλιγόρησε τὰς περὶ τούτου προτά-
 “ σεις της ἡ Πύλη δείξασα, ὅτι δὲν ἠσθάνετο πόσον
 “ τῇ ἐχρησίμευε νὰ καταπαύσῃ τὰς ταραχὰς ἀνεπι-
 “ στρεπτί, καὶ μὴ προῖδουσα ὅτι δι’ οὗ παρεδέχθη
 “ συστήματος θὰ ἐκίνει ὑπὲρ τῶν προσβαλόντων
 “ τὴν ἐξουσίαν της τὰ αἰσθήματα, δι’ ὧν τιμῶνται
 “ ὅλοι οἱ λαοί, αἰσθήματα θρησκείας, πατρίδος καὶ
 “ συμπαθείας, ἅτινα ἐμπνέει ἔθνος πεσὸν εἰς ἐσχά-
 “ την ἀπόγνωσιν. Ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου ἐφοβεῖτο
 “ ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο μήπως ἡ Πύλη, ἐνισχύουσα διὰ
 “ τῆς διαγωγῆς της τὸ ἐπιχείρημα τῶν πρωταιτίων
 “ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνομιμοποιεῖ τὴν ἐξ ἀνάγκης
 “ ἐνοπλον ἀντίστασιν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ παντελοῦς
 “ ἀφανισμοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς θρησκείας,
 “ ἣν πρεσβεύει. Οἱ φόβοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐπραγ-

“ ματοποιήθησαν. Αἱ ἐπαρχίαι, ὅπου ἀνεφάνησαν
 “ ἐσχάτως τὰ πρῶτα πολεμικὰ κινήματα κατὰ τῆς
 “ τουρκικῆς ἐξουσίας, ἔγειναν καὶ ἄλλοτε θέατρον
 “ τοιούτων κινήματων· ἀλλ’ οὐδέποτε ἡ κυβέρνησις
 “ ἐξώπλισε κατὰ τῶν κατοίκων τῶν τόπων ἐκείνων
 “ ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς Μουσουλμάνους ἐν ὀνό-
 “ ματι τῆς κινδυνευούσης θρησκείας των. Κίνδυνοι
 “ ὅχι ὀλιγώτερον δεινοὶ ἠπέιλησαν ἄλλοτε τὴν Πύ-
 “ λην καθ’ οὓς μάλιστα καιροὺς ἐξωτερικοὶ πόλεμοι
 “ ἀπεκαθίστων δεινότεραν τὴν θέσιν τῆς· καὶ ὁμως
 “ οὐδέποτε ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ γενικὴ
 “ προγραφὴ ἔπεσεν ἐπὶ ὀλόκληρον ἔθνος, οὔτε τόσον
 “ ἀναισχύντως ἐξυβρίσθη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία.
 “ Δὲν ὑπῆρχε κατ’ εὐτυχίαν (μ) παράδειγμα, ὅτι
 “ πατριάρχης τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπέφερε
 “ φρικτὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ τόπου ὅπου ἱερούργει, καὶ
 “ ἐν ἡμέρᾳ, ἣν ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τιμᾷ, καὶ
 “ μάλιστα ἐν ᾧ ὁ ἱερὸς ποιμὴν ἐπλήρωσε τὸ μέτρον
 “ τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑποταγῆς πρὸς τὴν τουρκικὴν
 “ ἐξουσίαν· δὲν εἶδεν ἄλλοτε ἡ Εὐρώπη τεθλιμμένη
 “ ὅλους τοὺς πνευματικούς καὶ κοσμικοὺς προΐστα-
 “ μένους χριστιανικοῦ ἔθνους, μάλιστα τοὺς μεγάλας
 “ ὑπηρεσίας προσενεγκότας τῇ ὀθωμανικῇ Πύλῃ,
 “ ἀποθνήσκοντας ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ δημίου, τὰ
 “ λείψανά των ἐξυβριζόμενα, αἱ οἰκογένειαι των
 “ ἀναγκαζόμεναι νὰ φεύγωσιν ἐκ τῆς γῆς τῶν συμ-
 “ φορῶν, καὶ τὰς ιδιοκτησίας ἀφανιζόμενας. Δὲν
 “ εἶδε πρὸ τεσσάρων αἰώνων τὸν πόλεμον κηρυχ-
 “ θέντα κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ
 “ θανάτου τῶν ὑπηρετῶν τῆς, διὰ τοῦ κατεδαφισμοῦ
 “ τῶν ναῶν τῆς καὶ διὰ πολλῶν ὕβρεων πρὸς τὰ
 “ σύμβολα τῆς θείας του πίστεως. Εὐκόλως δύνα-
 “ ται ἡ Πύλη νὰ αἰσθανθῇ τὰς συνεπείας τοιούτου
 “ συστήματος, ἂν τὸ ἐξακολουθήσῃ καὶ δὲν ἐπανορ-
 “ θώσῃ τὰ δυστυχῆ ἀποτελέσματά του· θὰ εὐρεθῇ

“ δὲ ἐξ ἀνάγκης καὶ παρὰ τὰς πρὸς αὐτὴν εὐνοϊκὰς
 “ διαθέσεις ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων εἰς
 “ θέσιν πολέμιον πρὸς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἡ
 “ ἀλήθεια αὕτη, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ σπεύδει νὰ δια-
 “ τρανώσῃ, εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀναντίρρητος, καθ’
 “ ὅσον τὴν ἡσθάνθησαν οἱ προκάτοχοι τοῦ σημε-
 “ ρινοῦ σουλτάνου. Κυριεύσαντες οὗτοι τόπους ἐν
 “ Εὐρώπῃ καὶ προθέμενοι νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐφά-
 “ νησαν πεποιθότες δι’ ὧν συνυπέγραψαν συνθηκῶν
 “ μετὰ τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων ὅτι ἡ ἐγκατά-
 “ στασις των δὲν ἔπρεπε νὰ ᾖναι σημεῖον πολέμου
 “ καὶ ἀτιμίας τῆς θρησκείας αὐτῶν τῶν Δυνάμεων,
 “ οὔτε οἰωνὸς ἐξολοθρέυσεως λαοῦ συνηνωμένου δι’
 “ ὅλων τῶν δεσμῶν τῆς θρησκείας, τῶν ἠθῶν καὶ
 “ τῶν ἀναμνήσεων. Σήμερον ἀπαιτεῖται καὶ τι
 “ πλεόν· νὰ συντρέξῃ ἡ Πύλη εἰς τὴν παγιώσιν
 “ τῶν ὑπαρχουσῶν σχέσεων μεταξὺ ὅλων τῶν εὐρω-
 “ παϊκῶν ἐπικρατειῶν καὶ νὰ προσπαθῇ διὰ τῆς
 “ ὁμοφροσύνης ν’ ἀποκαταστήσῃ τὰς σχέσεις ταύ-
 “ τας ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ στενοτέρας καὶ διαρκεστερας.
 “ Ἀλλ’, ἂν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσωσιν αἱ ἀτα-
 “ ξίαι, ἡ εἶναι ἀνεπίδεκτοι διορθώσεως, ἡ Ῥωσσία
 “ ὅχι μόνον δὲν θὰ θεωρήσῃ ὡς ἐχέγγυον εἰρήνης
 “ τὴν διάρκειαν τοῦ ὀθωμανικοῦ βασιλείου, ἀλλὰ θὰ
 “ εὐρεθῇ καὶ ἡναγκασμένη νὰ προστατεύσῃ τὴν θρη-
 “ σκεῖαν τῆς ὑβριζομένης, τὰς συνθήκας τῆς παρα-
 “ βαινομένης καὶ τοὺς ὁμοθρήσκους τῆς καταδιωκο-
 “ μένους. Ἐγνώρισεν ἡ Πύλη ἀναμφιβόλως, δι’
 “ ὧν ἔλαβεν ὁμοφώνων διπλωματικῶν κοινοποιή-
 “ σεων, ὅτι ἡ ὑπόθεσις, ὑπὲρ ἧς συνηγορεῖ ἡ Ῥωσ-
 “ σία, εἶναι ὑπόθεσις ὅλης τῆς Εὐρώπης. Οἱ χρι-
 “ στιανοὶ μονάρχαι δὲν δύνανται νὰ παραβλέψωσι
 “ τὰς ὑβρεῖς, ἅς ὑπέστη ἡ πίστις των, ἂν δὲν δοθῇ
 “ πάνδημος ἱκανοποίησις. Ἐπίσημα ἔγγραφα κατα-
 “ δικάζουν εἰς ποινὰς καὶ εἰς θάνατον λαὸν προστα-

“ τευθέντα μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ ῥητῶν συνθηκῶν
 “ καὶ ὑπὸ τοῦ σιωπηλοῦ μὲν ἄλλ’ ἀναποφεύκτου
 “ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.
 “ Περιττὸν εἶναι ν’ ἀναφέρωμεν τὰ σουλτανικὰ δια-
 “ τάγματα τὰ ἐπικυροῦντα τὰ λεγόμενα· βέβαιον
 “ κατὰ δυστυχίαν εἶναι, ὅτι ἡ Πύλη δὲν καταδιώκει
 “ μόνον τοὺς ταραχοποιοὺς καὶ τοὺς ὁπαδοὺς των,
 “ ἀλλὰ ὅλον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς καὶ αὐτὰς τὰς
 “ πηγὰς τῆς ὑπάρξεως του καὶ τῆς ἐκ νέου παραγω-
 “ γῆς του καὶ ἀναγκάζει τὴν χριστιανωσύνην νὰ
 “ ἐκλέξῃ ἐν ἐκ τῶν δύο· ἢ νὰ μὴ μένη ἀκίνητος
 “ θεατὴς τῆς ἐξολοθρεύσεως χριστιανικοῦ λαοῦ, ἢ
 “ νὰ ἀνέχεται κατάστασιν πραγμάτων τείνουσαν
 “ εἰς διατάραξιν τῆς εἰρήνης, ἣν ἠγόρασε διὰ τόσων
 “ θυσιῶν. Πεισμένη ἡ Ῥωσσία ὅτι αἱ ἀξιώσεις
 “ τῆς εἶναι δίκαιαι καὶ βεβαίαι ὅτι ἔπεισεν ὅλους
 “ τοὺς συμμάχους τῆς περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν
 “ σκοπῶν τῆς δὲν ἠθέλησε μέχρι τοῦδε, προθεμένη
 “ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, ν’
 “ ἀναφέρῃ τὰς πρὸς αὐτὴν ἰδιαιτέρας ὑποχρεώσεις
 “ τῆς Πύλης, ἐφ’ ὧν ἐδύνατο νὰ στηρίξῃ τὰ κατ’
 “ αὐτῆς κινήματα. Εἰς αὐτὴν ὁμως ἀπέκειτο νὰ
 “ ἐπικαλεσθῇ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ Καϊ-
 “ ναρτσίου, καὶ τὸ ἐντεῦθεν κέκτημενον δικαίωμα
 “ τῆς προστασίας τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας καθ’
 “ ὅλην τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Ἄλλ’ ἡ Ῥωσσία
 “ θέλει τὴν σήμερον νὰ ἐλκύσῃ ὅλην τὴν προσοχὴν
 “ τῆς Πύλης εἰς παρατηρήσεις ὑψηλοτέρας φύσεως,
 “ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων
 “ ὅλων τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων πρὸς διατήρησιν
 “ τῆς πρὸς ἀλλήλας ἐνώσεως καὶ εἰλικρινείας.

“ Ὅσα ἐπράχθησαν μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἡμ-
 “ ποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν εἰμὴ ὡς ἀποτελέσματα ἢ
 “ τῆς ἐλευθέρως θελήσεως τῆς Πύλης καὶ προμε-
 “ λετημένου σχεδίου, ἢ συστήματος, εἰς ὃ αἱ περι-

“ στάσεις καὶ ὁ φανατισμός τινων κακοβούλων ὧθουν
 “ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν παρὰ γνώμην της. Ὁ
 “ αὐτοκράτωρ ἐλπίζει ὅτι ἡ τελευταία ὑπόθεσις εἶναι
 “ ἡ μόνη ὀρθή, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ βεβαιωθῇ. Ἄν τὰ
 “ κακά, δι’ ἃ στενάζουν ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἀνθρωπότης,
 “ πράττωνται παρὰ γνώμην τῆς Πύλης, ἐπιθυμεῖ ὁ
 “ αὐτοκράτωρ νὰ δείξῃ αὕτη, ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν
 “ ν’ ἀλλάξῃ σύστημα μὴ ἐπιτρέπον νὰ διαπραγμα-
 “ τεύωνται ἢ συνθηκολογῶσιν αἱ χριστιανικαὶ κυβερ-
 “ νήσεις μετ’ αὐτῆς. Ἄν οὕτως ἔχῃ, ἅς ἀποκατα-
 “ σταθῶσιν αἱ κατεδαφισθεῖσαι ἢ γυμνωθεῖσαι ἐκ-
 “ κλησῖαι χρήσιμοι εἰς τὴν ἱερὰν αὐτῶν ὑπηρεσίαν·
 “ ἅς ἀποδώσῃ ἡ Πύλη τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὴν χρι-
 “ στιανικὴν θρησκείαν προστατεύουσα καὶ συντη-
 “ ροῦσα αὐτὴν ἀνεπηρέαστον, ὥς καὶ πρότερον,
 “ καὶ παρηγοροῦσα τοιοῦτοτρόπως τὴν Εὐρώπην διὰ
 “ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου καὶ διὰ τὰς ἐπισυμ-
 “ βάσας βεβηλώσεις· ἅς γίνῃ συνετὴ καὶ δικαία διά-
 “ κρισις τῶν πρωταιτίων τῶν ταραχῶν, τῶν ὁπαδῶν
 “ των καὶ τῶν ὅσοι διὰ τὴν ἀθωότητά των δὲν εἶναι
 “ ἀξιόποιοι, καὶ ἅς ἀνοιχθῇ τοιοῦτοτρόπως μέλλον
 “ εἰρήνης καὶ ἡσυχίας χάριν τῶν θελόντων ἐν ῥητῇ
 “ προθεσμίᾳ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς
 “ Πύλης Ἑλλήνων· ὅπως καὶ ἂν ᾔναι, ἅς διακρίνεται
 “ ὁ ἀθῶος τοῦ πταιστού· καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς με-
 “ ταβολῆς τῆς διαγωγῆς της ἅς δεχθῇ ἡ Πύλη τὰς
 “ ἄλλοτε γενομένας αὐτῇ προτάσεις, νὰ συντρέξῃ
 “ δηλαδὴ καὶ ἡ Ῥωσσία κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν συν-
 “ θηκῶν εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῶν ἡγεμονειῶν τῆς
 “ Βλαχομολδαβίας. Ἄς γίνῃ μόνον φροντὶς νὰ
 “ τεθῶσιν ἐπὶ σταθερῶν βάσεων ἡ κοινὴ εὐταξία καὶ
 “ ἡ ἡσυχία τῶν μερῶν ἐκείνων· ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὸ πα-
 “ ράδειγμα τῶν ἡγεμονειῶν ἅς ᾔναι τοιοῦτον ὥστε
 “ νὰ ἀπαναγάγῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν ὅλους τοὺς ἀγα-
 “ πῶντας εἰλικρινῶς τὴν πατρίδα των Ἑλλήνας.

“ Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν παραδέχεται τὴν πρώτην ὑπό-
“ θεσιν· ἀλλ’ ἂν παρὰ τὴν προσδοκίαν του ἢ τουρ-
“ κικὴ κυβέρνησις δείξῃ ὅτι πράττει αὕτη ἀνεπηρεά-
“ στως τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κακά, δὲν μένει τότε
“ παρὰ νὰ εἰδοποιηθῇ ἀπὸ τοῦ νῦν ὅτι καθίσταται
“ φανερά πολέμιος πρὸς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κό-
“ σμον, ὅτι νομιμοποιεῖ τὴν ἰδίαν ὑπεράσπισιν τῶν
“ Ἑλλήνων πολεμούντων εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἀφεύκτου
“ φθοράς των, καὶ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐξ αἰτίας τοῦ
“ χαρακτῆρος τοῦ ἀγῶνος ἀναγκάζεται νὰ τοῖς προσ-
“ φέρῃ ἄστυλον διότι καταδιώκονται, καὶ προστασίαν
“ διότι ὀφείλει αὐτοῖς ἀντίληψιν μεθ’ ὅλης τῆς
“ χριστιανωσύνης, ὡς μὴ δυναμένη νὰ ἐγκαταλείψῃ
“ τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς της εἰς τὴν διάκρισιν
“ τυφλοῦ φανατισμοῦ. Μετὰ τὴν καθαρὰν ταύτην
“ ἐξηγήσιν ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει ὅτι ἐξεπλήρωσε
“ πρὸς τὴν Πύλην ἀκριβέστατα ὅ,τι ὤφειλεν. Ἐδύ-
“ νατο νὰ ὠφεληθῇ ἴσως ἡ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ ἐπιχει-
“ ρήματος τῶν ἐπαναστατῶν, ἂν ἡ πολιτικὴ της
“ ἦτον ὀλιγώτερον εἰλικρινής. Ὁ αὐτοκράτωρ κατε-
“ δίκασε παρρησίᾳ τὸ ἐπιχείρημά των· ἂν δὲν ἦσαν
“ οἱ σκοποὶ του εὐθεῖς, θὰ περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν
“ καταδίκην· ἀλλ’ ἔδειξε συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον,
“ καθ’ ὃν ἐδύνατο νὰ προλάβῃ ἡ τουρκικὴ κυβέρ-
“ νησις τὰς προόδους καὶ τὰς συνεπείας τῶν ταρα-
“ χῶν· ἀπέδειξε δὲ ὅτι ἦτο πιστὸς πρὸς τὰς συν-
“ θήκας καὶ ὅτι ἐπεθύμει εἰλικρινῶς τὴν συντήρησιν
“ τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διότι καὶ τὸν τρόπον πῶς
“ νὰ σωθῇ εἶπε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ συντρέξῃ
“ εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἔδειξε. Νέαν ἀπόδειξιν
“ δίδει σήμερον, διότι γνωστοποιεῖ τῇ Πύλῃ τοὺς
“ τρόπους, δι’ ὧν καὶ μόνων δύναται ν’ ἀποφύγῃ τὴν
“ παντελῆ φθοράν της, καὶ τὴν προειδοποιεῖ ὅτι, ἂν
“ ἐπιμένῃ ἐνεργοῦσα τὸ καταστρεπτικὸν σχέδιόν της,
“ ἀναγκάζει τὴν Ῥωσσίαν ἢ νὰ διατηρήσῃ ἢ νὰ πα-

“ ραβλέψη τὰ καθήκοντά της, ἀναμφίβολον δὲ τί θὰ
 “ προτιμήσῃ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει. Ζητεῖται δὲ
 “ ἀπόκρισις ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν. Ἄν ἡ τουρκικὴ
 “ κυβέρνησις εἰσακούσῃ ὅλας τὰς εὐχὰς καὶ πραγ-
 “ ματοποιήσῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας τοῦ αὐτοκράτορος
 “ παραδεχομένη τὰς προτάσεις του δίδεται αὐτῇ
 “ νέα προθεσμία ἵνα δείξῃ διὰ τῶν πράξεών της,
 “ ὅτι ὄχι μόνον δέχεται τοὺς ἀνωτέρω ὅρους, δι’ ὧν
 “ μαρτυρεῖται ἡ ἐπάνοδός της εἰς ἀρχὰς συνετωτέρας,
 “ ἀλλ’ ὅτι καὶ σπεύδει νὰ τοὺς ἐκπληρώσῃ, καὶ ὅτι
 “ ὄχι μόνον δὲν θέλει τὸ κακόν, ἀλλ’ ὅτι καὶ δύναται
 “ καὶ ἡξεύρει νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Τούτου μὴ γενομένου
 “ εἰδοποιεῖται, ὅτι διετάχθη ὁ πρέσβυς ν’ ἀναχωρήσῃ
 “ μεθ’ ὅλης τῆς αὐτοκρατορικῆς πρεσβείας.”

Καὶ ταῦτα μὲν ἀνήγγειλε κατὰ διαταγὴν ὁ πρέσβυς·
 ἐξέλαβε δὲ ὅλη ἡ Εὐρώπη τὴν ἀγγελίαν, καὶ δικαίως,
 ὡς προαγγελίαν τοῦ πολέμου· τῷ ὄντι ἡ Ῥωσσία
 ἔλεγε τῇ Πύλῃ, ἣ ἐκουσίως καταδιώκει τὴν Ἐκκλη-
 σίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ παρασπονδεῖς καὶ πράττεις
 τόσα ἀνοσιουργήματα, ἣ ἀκουσίως· ἂν ἐκουσίως, ἐγὼ
 κινῶ τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ, διότι δὲν σὲ ἀφίνω
 νὰ ἐξολοθρεύῃς τοὺς ὁμοπίστους μου Ἕλληνας, μηδὲ
 νὰ ὑβρίζῃς τὴν θρησκείαν των· ἂν ἀκουσίως, ἀπό-
 δειξέ το καὶ δι’ ἄλλων πράξεών σου καὶ διὰ τῆς
 ἀνορθώσεως τῶν κατεδαφισθέντων χριστιανικῶν
 ναῶν, διότι ἄλλως ἐγὼ κινῶ πάλιν τὰς δυνάμεις μου
 κατὰ σοῦ.

Αὐτόχειρ γίνεται ἡ ὁμολογοῦσα κυβέρνησις ὅτι,
 παρασυρομένη ὑπὸ τοῦ ἀτάκτου ὄχλου της, ἐνεργεῖ
 παρὰ τὴν θέλησίν της καὶ ἂν τῷ ὄντι οὕτως ἔχῃ.
 Ἄλλ’ ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος περιστάσει ἀπῆτει ἡ
 Ῥωσσία νὰ πράξῃ ἡ φανατικὴ Πύλη ὅ,τι ἀντέβαινε
 φανερά πρὸς τὴν θρησκείαν της, ὃ ἐστὶ ν’ ἀνορθώσῃ
 τοὺς κατεδαφισθέντας ναοὺς. Ἦξευρεν ἀναμφι-
 βόλως ἡ Ῥωσσία, ὅτι ἐζήτει τὰ ἀδύνατα ὑπὸ τὸ

πρόσχημα τῆς δικαιοσύνης, καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι ἐπί-
 στευαν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ πόλεμον, καὶ ἡ
 Εὐρώπη κατεταράχθη. Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινου-
 πόλει πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν, πρὸς οὓς ὁ τῆς
 Ῥωσσίας ἐκοινοποίησε τὰς διαταγὰς τῆς αὐλῆς του,
 ἐπροσπάθησαν παντοίοις τρόποις καὶ ὑπεράλλοτε,
 εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἐπαπειλουμένης καταιγίδος, νὰ
 μεταβάλωσι τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης ἐπὶ τὸ μετριώ-
 τερον· ἐφοβοῦντο δὲ μὴ ἐξ αἰτίας τοῦ φανατισμοῦ
 κακοπάθῃ καὶ αὐτὸς ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, καὶ
 δοθῇ νέα καὶ βαρεῖα ἀφορμὴ ἀλληλομαχίας, ἀλλ'
 ἡ Πύλη οὔτε τρόπον οὔτε γλῶσσαν ἠλλαξεν. Παρ-
 ελθούσης δὲ τῆς ὀκταήμερου προθεσμίας, ἐπειδὴ
 ἀπόκρισις δὲν ἐδόθη, ἐπέβη ὁ Στρογονόφης εἰς τὸ
 ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου τοῦ ῥωσσικὸν πλοῖον,
 ἀλλὰ δὲν ἀπέπλευσεν εὐθὺς διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν
 ἀντίπνοϊαν. Ἐν τοσοῦτῳ οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων
 αὐλῶν κατέπεισαν τὴν Πύλην ν' ἀποκριθῇ· ἀπεκρίθη·
 ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκπρόθεσμος ἐδόθη ἡ ἀπόκρισις, ὁ πρέ-
 σβυς δὲν τὴν ἐδέχθη καὶ ἀπέπλευσε, πνεύσαντος ἐπι-
 τηδείου ἀνέμου, τὴν 29 ἰουλίου ἀνεμπόδιστος καὶ
 ἀνενόχλητος, καὶ τὴν 1 αὐγούστου κατευοδώθη εἰς
 Ὀδησσὸν καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἔντευξιν τοῦ αὐτοκρά-
 τορος· συναπέπλευσε δὲ καὶ ὅλη ἡ πρεσβεία· ἀνε-
 χώρησαν καὶ οἱ πρόξενοι τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ τῆς
 τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἀπὸ ἐχθρικοῦ τόπου.
 Ἡ δὲ Πύλη, ἀφ' οὗ ὁ πρέσβυς δὲν ἐδέχθη τὴν
 ἀπάντησίν της, τὴν ἔστειλε πρὸς τὸν Νεσελρόδον,
 πρὸς ὃν ἔγραψε κατ' εὐθείαν καὶ ὁ ἀρχιβεζίρης·
 ἐπανελάμβανε δὲ ἐν τῇ πρὸς τὸν πρέσβυν γραφῇ της
 ὅσα καὶ προτοῦ· δηλαδή, ὅτι οὐδέποτε ἐπηρέασε τὰ
 θρησκευτικὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅτι οὐδὲν ἔπραξε πρὸς
 ἐξουθενισμόν τῆς πίστεώς των, ὅτι οὐδεμίαν κατηδά-
 φισεν ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι αἱ πρὸς αὐτὰς ὕβρεις ἦσαν
 κινήματα ἀτάκτων· ἐξύμνει δὲ τὴν καθ' ὅλους τοὺς

καιρούς καὶ καθ' ὅλας τὰς ὑποθέσεις πολιτικὴν πρὸς τὰς αὐτὰς εὐθύτητά της καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὑπηκόους της Χριστιανούς μεγαλοψυχίαν καὶ εὐσπλαγχνίαν της, καὶ δισχυρίζετο ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὅλοι οἱ θανατωθέντες ἦσαν ἄξιοι τῆς ποινῆς των· ἀνέφερε δὲ θανάτους καὶ ἄλλων πατριαρχῶν καὶ ἐπανελάβε καὶ τὸν τοῦ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὡς συνωμότου· ἔλεγε καὶ περὶ τῶν ἡγεμονειῶν, ὅτι διετῆρει ἐν αὐταῖς τὰ στρατεύματα της, διότι δὲν ἀπηλλάγησαν εἰσέτι τῶν κακούργων· ἀλλ' ὅτι μήτε τὰ καθεστῶτα ἐμελέτα νὰ μεταβάλῃ, μήτε τὰ προνομίᾳ των νὰ καταπατήσῃ, καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ στείλῃ τοὺς αὐθέντας, ἀφ' οὗ ἀπηλλάττοντο οἱ τόποι ἐκεῖνοι τῶν κακούργων, καὶ ἀφ' οὗ παρεδίδοντο ἢ ἐτιμωροῦντο πρὸς παραδειγματισμὸν ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων της οἱ εἰς Ῥωσσίαν καταφυγόντες· τὴν δὲ κίνησιν καὶ ἐφόπλισιν τῶν Μουσουλμάνων ἐδικαιολόγει διὰ τῆς ἐξόδου τῶν ἀποστατῶν ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προσφυγῆς καὶ μὴ ἀποδόσεώς των, καὶ διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ κινδύνου τοῦ κράτους· μεμφομένη δὲ πικρῶς τὴν διαγωγὴν τοῦ πρέσβεως Στρογονόφου, καὶ ὡς ψευδεῖς παριστῶσα τὰς πρὸς τὴν Ῥωσικὴν αὐλὴν ἀναφοράς του ἔφερεν εἰς μαρτυρίαν τοὺς λοιποὺς πρέσβεις ὡς ὁμολογοῦντας, ὅτι ἡ Πύλη εἶχε δίκαιον νὰ πράττῃ ὅσα ἔπραττε καὶ νὰ πολιτεύεται ὅπως ἐπολιτεύετο· ἡρνεῖτο δὲ ὅτι παρέβη τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτσίου, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ συνθήκη ἐπροστάτευε τὴν* χριστιανικὴν θρησκείαν, ἣν οὐδεὶς κατεδίωκε, ἀλλ' ὄχι τοὺς ἐγκληματίας.

Ἡ δὲ πρὸς τὸν Νεσελρόδον γραφὴ ἐδικαιολόγει τὴν ἀναβολὴν τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν ἀπαντήσεώς της, μεμφομένη τοὺς διερμηνεῖς τῆς πρεσβεΐας μὴ ἐλθόντας τὴν ἐπαύριον τῆς ὀκταημερίας νὰ τὴν λάβωσιν, ἃν καὶ ἐκλήθησαν· ἐνοχοποιεῖ δὲ καὶ τοὺς

παρ' ἑαυτῇ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν λέγουσα, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἡ διαγωγή της δὲν ἐδύνατο νὰ βλάψῃ τὰς πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας φιλικὰς σχέσεις της, καὶ ὅτι, ἂν ὁ πρέσβυς αὐτῆς ἀνεχώρησεν, ἄλλος θὰ τὸν διεδέχετο.

Ἄν οἱ τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Πύλην λόγοι ἦσαν φιλοπόλεμοι, οὐδὲ οἱ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τῆς Πύλης ἦσαν διαλλακτικοί· διότι, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία ἀπῆτει ἀπειλητικῶς τὴν παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεών της, ὅχι μόνον οὐδεμίαν αὐτῶν παρεδέχετο ἡ Πύλη, ἀλλὰ καὶ ἀπῆτει ἄλλ' ἀντ' ἄλλων· μόλις δὲ, ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν παρ' αὐτῇ πρέσβεων ἀπαύστως συμβουλευόντων ἐξ ὀνόματος τῶν αὐλῶν νὰ φέρεται μετριώτερον, ἠξίωσε νὰ ἐκδώσῃ φερμάνια εἰς προστασίαν δῆθεν τῶν ἀθῶων, ὡς ἂν δύναται ποτε ὁ φανατικός, ὁ βάρβαρος καὶ ὁ αἰμόδιψος νὰ διακρίνῃ τὸν ἀθῶον τοῦ πταίστου, καὶ ὡς ἂν δὲν ἐκρέμα καὶ δὲν ἀπεκεφάλιζεν αὐτὴ ἐντὸς τῆς βασιλευούσης τοὺς ἀθῶους ὡς πταίστας. Ἐξέδωκε κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης καὶ ὁ νέος πατριάρχης ἐγκύκλια ἑγγραφα, προσκαλὼν τοὺς Ἕλληνας εἰς μετάνοιαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ἐκθειάζων, ἐνώπιον τῆς ἀγχόνης τοῦ προκατόχου του, τὴν ἀπειρον μακροθυμίαν καὶ τὴν ἀπαρδειγμάτιστον μεγαλοψυχίαν τῆς ὑψηλῆς Πύλης.

Κοινοποιήσας δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τοῖς συμμάχοις του ὅσα διὰ τοῦ πρέσβεός του ἀνήγγειλε τῇ Πύλῃ, καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς εἰλικρινῇ πολιτικὴν του ἀπῆτει ὡς ἀμοιβὴν τρία τινά· τὴν ὑποστήριξιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην προτάσεών του, τὴν εἰς πᾶν ὅ,τι θὰ ἠναγκάζετο νὰ πράξῃ ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῆς Πύλης συνδρομὴν των, καὶ τὴν εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος συνδιάσκεψίν των. Προθύμως ἐδέχθη καὶ τὰ τρία ἡ Πρωσσία, τὰ ἐδέχθη καὶ ἡ Γαλλία· ἀλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία δὲν ἐδέχθησαν εἰμὴ τὸ πρῶτον, οὐδ' ὑπεστήριξαν παρὰ τῇ Πύλῃ εἰμὴ τινὰς

προτάσεις τῆς Ῥωσσίας. Δόγμα πολιτικῆς πίστεως ἐθεώρουν αἱ δύο αὐται αὐλαὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ εἰς συντήρησιν αὐτῶν συνήλθαν εἰς Χανόβρην ὁ Μεττερνίχος καὶ ὁ Καστλερῆχος, καὶ συσχεψάμενοι περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀπεφάσισαν νὰ παρεμποδίσωσι πᾶσαν ῥωσικὴν ἐπέμβασιν. Δυσηρεστήθη ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν μὴ παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεων τοῦ παρ' ὅλων τῶν συμμάχων του, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διενεόθη νὰ κατάρχη τὴν Μολδοβλαχίαν εἰς πειθανάγκασιν τῆς παρηκόου Πύλης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐπείσθη νὰ δεχθῇ τὴν παρέμβασιν τῶν συμμάχων ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ λάβῃ ἢ παρέμβασίς των χαρακτηριστικῆς μεσιτείας· ἀπήντησε δὲ ἐπὶ τῇ προτροπῇ αὐτῶν εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Πύλης ἀπαρνούμενος τὴν ἀπόδοσιν τῶν προσφύγων καὶ λέγων, ὅτι, ἂν ἐλάβανε τὰ πιστὰ ὡς πρὸς τὴν ἀκριβὴ τήρησιν τῶν συνθηκῶν, ὡς πρὸς τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν σέβας καὶ ὡς πρὸς τὴν μὴ καταδίωξιν τῶν ὁμοθρήσκων του, δὲν θὰ ἐνήργει ὅσα ἢ μέχρι τοῦδε διαγωγὴ τῆς τὸν ἠνάγκαζε νὰ ἐνεργήσῃ. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἔντονος τοῦ αὐτοκράτορος φωνή, οὔτε αἱ φιλικαὶ τῶν συμμάχων αὐλῶν συμβουλαὶ εἰσηκούοντο.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Ἑλλὰς ὠφελεῖτο τὰ μέγιστα, διότι μόνος ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου ῥωσικοῦ πολέμου ἀπησχόλει ἱκανὰ τούρκικα στρατεύματα ἐντεῦθεν καὶ ἐκείθεν τοῦ Δουνάβεως.

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

Παράδοσις Μονεμβασίας.—Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ
Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ παράδοσις αὐτοῦ.

Οἱ δὲ Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀφ' οὗ ἐκλείσθησαν καὶ ἀπεκλείσθησαν ἐν τοῖς ἀπρομηθεύτοις τροφῶν φρουρίοις, ἐπόμενον ἦτο νὰ πεινάσωσιν. Οἱ ἐν τῷ τῆς Μονεμβασίας ἡσθάνθησαν πρῶτοι τὰ ἐντεῦθεν κακά, διότι ἐξ αὐτῆς σχεδὸν τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως ἀδιακόπως ἐπολιορκοῦντο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Τὸ φρούριον τοῦτο, πόλις καὶ ἀκρόπολις, κεῖται ἐπὶ νησιδίου προσγείου συνδεομένου μετὰ τῆς ἀντικρὺ λακωνικῆς γῆς διὰ γεφύρας κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ἄκραν, ὅθεν καὶ καλεῖται Μονεμβασία, ὡς μίαν καὶ μόνην διὰ ξηρᾶς ἔμβασιν ἔχον. Ἀπόρθητον ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς θέσεώς του εἶναι τὸ φρούριον τοῦτο, εἶναι δὲ καὶ δυσλίμενον. Ἡ πόλις εἶναι περιτετειχισμένη· ὑπέρκειται δὲ ἐπὶ ἀκροτόμου πέτρας ἢ ἀκρόπολιν τῆς, ἔχουσα μίαν καὶ μόνην καὶ αὐτὴ ἀνάβασιν, καὶ ταύτην κρημνώδη καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς φρουρᾶς.

Ἰδόντες οἱ ἔγκλειστοι Τούρκοι ἔξωθεν ἐπελθόντα πλήθη Μανιατῶν καὶ Πραστιωτῶν τόσον ἐφοβήθησαν, ὥστε μετὰ τινας ἀκροβολισμοὺς ὀλιγοβλαβεῖς ἔκοψαν τὴν γέφυραν καὶ ἀπεμονώθησαν κανονοβολοῦντες μόνον. Καὶ οὗτοι καὶ οἱ ἐν τοῖς λοιποῖς φρουρίοις Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀνέμεναν ἔξω-

θεν βοήθειαν εἰς λύσιν τῶν πολιορκιῶν· αἱ δὲ ἐλπίδες τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ τόσοι ἀνεπτερώθησαν μαθόντων τὴν εἰς Τριπολιτσὰν εὐτυχῇ εἰσοδὸν τοῦ κεχαγιάμπη, ὥστε 150, οἱ τολμηρότεροι αὐτῶν, μετεβιβάσθησαν κρυφίως διὰ νυκτὸς εἰς τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν ἐπὶ σκοπῶ νὰ πέσωσιν αἴφνης ὀπισθεν τῶν Ἑλλήνων, καὶ βοηθούμενοι συγχρόνως καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει συναδέλφων των νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀνεκαλύφθη ἐν καιρῶ, καὶ οἱ πολιορκηταί, προκαταλαβόντες τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν, ἐκύκλωσαν τοὺς ἐκεῖ ἀνυπόπτως ἐλθόντας, τοὺς συνέλαβαν καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐθανάτωσαν. Ἀποηταίνοντες οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι ἐκράτησαν ἐπὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των τοὺς συγκατοίκους των Χριστιανούς, ὥστε καὶ τὰ σχέδια καὶ ἡ κατάστασις των ἀνεκαλύπτοντο δι' αὐτῶν τοῖς ἐχθροῖς των, καὶ αἱ τροφαὶ ταχύτερον κατηναλίσκοντο. Μέχρι τινὸς ἡ κοινωνία τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἦτον ἐλευθέρᾳ· ἀλλ', ἐξ αἰτίας τοῦ αὐξάνοντος καθ' ἡμέραν κινδύνου καὶ τῆς ἀβεβαιότητος τῆς ἑξωθεν βοηθείας, οἱ σημαντικώτεροι Τούρκοι παραλαβόντες τὰς πλείστας τῶν τροφῶν ὡς ἰσχυρότεροι ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὅπου ἔδρευε καὶ ὁ φρούραρχος καὶ ἐκλείσθησαν, ἀφήσαντες τοὺς ἄλλους κάτω. Κάτω ἀφῆκαν καὶ τοὺς συγκατοίκους των Χριστιανούς, οἵτινες ἐκ ταύτης τῆς περιστάσεως ἐσχετίσθησαν στενότερον ὡς ὁμοιοπαθεῖς πρὸς τοὺς ἐκεῖ Τούρκους, φιλοφρονούμενοι παρ' αὐτῶν φοβουμένων τὴν μετ' ὀλίγον παράδοσίν των καὶ ἐλπιζόντων διὰ τῆς μεσολαβήσεως τούτων ὠφέλιμον συμβιβασμόν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, ἀφ' οὗ οἱ Τούρκοι διεχωρίσθησαν, ἐβιάσθησαν οἱ κάτω δι' ἑλλειψιν τροφῶν νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· ἀλλ' ἰδόντες τὴν πολυαρχίαν καὶ μὴ ἐμπιστευόμενοι τοῖς εἶπαν,

ὅτι ἂν ἤρχετό τις τῶν ἐπισήμων Ἑλλήνων εἰς παραλαβὴν τοῦ φρουρίου, παρεδίδοντο. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀπεστάλη κοινῇ γνώμῃ ὁ καταβὰς εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου Ἀλέξανδρος Καντακουζηνός, ἀδελφὸς τοῦ ἐπὶ τῇ μεταβάσει τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς Βλαχομολδανίαν συμμεταβάντος Γεωργίου. Ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις ἤθελε νὰ ἐνεργῇ ὡς ὑπέρτατος ἄρχων τοῦ τόπου, ἐπρόβαλε νὰ παραδοθῇ τὸ φρούριον ἐπὶ τῷ ὀνόματί του, “Ὁχι. Ὁχι.” ἐφώναξαν οἱ Ἕλληνες, “ἐπ’ ὀνόματι τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.” Ὁ δὲ Καντακουζηνός, οὕτινος ἡ παρουσία ἔμπροσθεν τῆς Μονεμβασίας ἐχρησίμευσε διὰ τὴν συνετὴν καὶ τιμίαν διαγωγὴν του, ἤρε τοὺς κάτω Τούρκους ἀντιφερομένους πρὸς τοὺς ἄνω, καὶ τούτους μὲν μὴ θέλοντας, ἐκείνους δὲ θέλοντας νὰ παραδοθῶσι, διότι οἱ μὲν εἶχαν τροφάς, οἱ δὲ ἀπέθνησκαν τῆς πείνας· διὰ τοῦτο ὁ Καντακουζηνός τοῖς εἶπεν, ὅτι δὲν ἐσυμβιβάζετο, ἂν ὅλοι οἱ πολιορκούμενοι δὲν συνενδύκουν· ἐν τοσοῦτῳ ἐπεχείρησε συγχρόνως νὰ τοὺς φοβίσῃ δι’ ἐνόπλων τινῶν πλήν ματαίων δοκιμῶν. Ἡ ἀνάγκη ἐφευρίσκει τρόπους· οἱ κάτω Τούρκοι, μὴ δυνάμενοι νὰ πείσωσι τοὺς ἄνω εἰς τὸ νὰ παραδοθῶσι, τοὺς ἠπάτησαν διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματος. Τοῖς ἐκοινοποίησαν, ὅτι ὁ Καντακουζηνός ἐπέισθη νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν κάτω, καὶ ὅτι ἐγράφη καὶ ἡ συνθήκη· ἀλλ’ εἰς ἀνεπηρέαστον ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἄνω, ἀπῆτει νὰ τὴν ἐγκρίνωσι καὶ ἐκεῖνοι ἐγγράφως. Οἱ ἄνω ἔστερξαν καὶ ἤνοιξαν τὴν πύλην εἰς ἀνάβασιν τῶν φερόντων τὴν συνθήκην ἐπὶ προσυπογραφῇ· Ἐπτα ἦσαν οἱ ἀναβάντες· ἀλλ’ ἅμα ἀνέβησαν καὶ ἐκράτησαν τὴν πύλην ἀνοικτὴν διὰ τῆς βίας, καὶ ἀνεβίβασαν κάτωθεν καὶ ἄλλους παραφυλάττοντας. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἄνω, καὶ μήτε τροφὰς ἔχοντες ἱκανὰς εἰς τροφήν ὅλων, μήτε θέλοντες νὰ καταντήσωσιν εἰς ἐμφύλιον

πόλεμον, συννυπέγραψαν ὅλοι τὴν 21 ἰουλίου τὴν συνθήκην ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς καὶ τιμῆς, ἐπὶ παραδόσει παντὸς εἶδους ὀπλων, ἐπὶ διατηρήσει τῆς κινητῆς των περιουσίας καὶ παντὸς ἐπὶ τῶν ἰδιοκτητῶν ὀπλων ἀργυρώματος καὶ ἐπὶ ἀναύλῳ μεταβιβάσει αὐτῶν εἰς Κύθηρα, ἢ εἰς ἀσιατικὰ παράλια. Κατὰ τὴν συνθήκην δὲ ταύτην παρέδωκαν οἱ Τοῦρκοι τὴν 23 τὴν πόλιν, τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὅλα τὰ ὄπλα των καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τῶν πολιορκούντων πλοίων ὅλοι σχεδὸν ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ στερηθέντες τῶν πολυτιμωτέρων πραγμάτων διαρπαγέντων παρὰ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης· ἀπεβιβάσθησαν δὲ ἀσφαλῶς εἰς τινα νῆσον πλησίον τῆς ἀσιανῆς παραλίας, ὅθεν μετέβησαν εἰς τὸ Κουσάντασι.

Πολλοὶ Ἀρκαδιοὶ, ὡς ἤδη εἵπαμεν, εἶχαν καταφύγει σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς Νεόκαστρον καθ' ἣν ὥραν πανικὸς φόβος κατέλαβε ὅλους τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκους· σκοπὸν δὲ εἶχαν, ἀσφαλίσαντες τὰς οἰκογενείας των, νὰ ἐπανέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς Ἀρκαδίαν. Τούτου χάριν ἀφῆκαν καὶ φρουρὰν προσωρινὴν 100 ὀπλοφόρων ἐπὶ τοῦ παλαιοφρουρίου εἰς προφύλαξιν τῆς πόλεως μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς των, καὶ πολλὰ τῆς κινητῆς των περιουσίας ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἄλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἐπὶ τῆς φυγῆς τῶν Τούρκων ἀπομείναντες πρόκριτοι χριστιανοί, διασπείραντες ἐπιτηδεύως φήμας ὅτι ῥωσσικὰ στρατεύματα ἀπέβησαν εἰς Καλαμάταν, ἔτρεψαν μετ' ὀλίγας ὥρας διὰ μόνου τοῦ φόβου τὴν φρουρὰν εἰς φυγὴν.

Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἐκενώθη ἀπροσδοκῆτως ὅλη ἡ πόλις τῆς Ἀρκαδίας, εἰσῆλθαν σωρηδὸν οἱ χωρικοὶ καὶ ἔπесαν εἰς διαρπαγὴν τῶν οἰκιῶν· ἔτρεχε δὲ ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγᾶ του, θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἰδιοκτησίαν ἐπὶ λόγῳ ὅτι διὰ τῶν ἰδρώτων του ἐκτίσθη καὶ ἐστρώθη.

Τὴν δὲ ἐπαύριον (27 μαρτίου) ἦλθεν εἰς Ἀρκαδίαν ὑπὸ ἔνοπλον συνοδίαν, μετὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Κεφάλαι, ὁ Δικαῖος· οὗτος, ἀφ' οὗ, ὥς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, εἰς μάτην ἀπήτησε τὴν ἀπόδοσιν εἰς χρήσιν τοῦ κοινοῦ τῶν διαρπαγέντων, ἐγκατέστησεν ἀρχηγούς πολεμικούς καὶ πολιτικούς καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῆς συνοδίας του εἰς τὸ Φανάρι καὶ ἐκείθεν εἰς Καρύταιναν.

Τὴν δὲ 29 ἐστράτευσαν οἱ Χριστιανοὶ πρὸς τὸ Νεόκαστρον. Ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι τὴν προφυλακὴν ἐρχομένην ἐξῆλθαν καὶ ἠκροβολίσθησαν πρὸς τὸ Σωλινάρι, ἐσπέρας δὲ γενομένης ἐπέστρεψαν· ἐξῆλθαν καὶ τὴν ἐπιούσαν, ἐπολέμησαν, ἔτρεψαν κατ' ἀρχὰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταλάβωσι καὶ τὰ νῶτά των καὶ νὰ τοὺς ἀφανίσωσιν· ἀλλ' οἱ τοῦ κέντρου ἀντέστησαν γενναίως καὶ τοὺς ἀπόβησαν φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες τινὰς αὐτῶν.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν τὸ Μεσοχωρί, μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τῆς Μοθώνης, εἰς περιορισμὸν τῶν ἐν αὐτῇ. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ περιφερόμενος εἰς τὰ περὶ χωρὰ τῆς Μοθώνης ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας Γρηγόριος, στρατολογήσας καθ' ὁδὸν μίαν ἑκατοστὴν χωρικῶν, καὶ ἀνεδείχθη γενικὸς ἀρχηγός. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἦλθε νὰ συναγωνισθῇ, ἔχων μίαν ἑκατοστὴν Μανιατῶν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πιεράκος Μαυρομιχάλης.

Ἐν τοσούτῳ, οἱ ἐν τῷ Νεοκάστρῳ Τοῦρκοι δὲν ἔπαυαν ἐξερχόμενοι συνεχῶς καὶ πολεμοῦντες. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἐγγιζούσης ἐορτῆς τοῦ πάσχα, οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας χωρικοὶ ἀφήσαντες τὰς θέσεις των διὰ νυκτὸς διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία· ἐναπέμειναν δὲ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὀλίγοι ἄλλοι. Τοῦτο μαθόντες οἱ Τοῦρκοι ἐξώρμησαν πανστρατιᾷ τὴν δευτέραν τῆς

διακαινησίμου (11 Ἀπριλίου) ἐπὶ τοὺς ὀλίγους τούτους, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔτρεψαν ἐνισχυθέντας μεγάλως παρὰ τῆς κατεχούσης τὸ Μεσοχωρί φρουρᾶς. Μετὰ δὲ τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς Λαμπρᾶς ἐπανῆλθαν οἱ χωρικοὶ εἰς τὰς θέσεις των, καὶ ἐδυνάμωσε πάλιν τὸ στρατόπεδον. Ἄλλ', ἐν ὅσῳ ἡ θάλασσα ἦτον ἀνοικτὴ καὶ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία Νεοκάστρου καὶ Μοθώνης ἐλευθέρα, ἡ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἐχρησίμευε μᾶλλον εἰς προφύλαξιν τῶν χωρίων ἀπὸ τινος ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς ἢ εἰς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ.

Συστηθέντος δὲ περὶ τὰ μέσα μαΐου θαλασσίου ἀποκλεισμοῦ, ἤρχισαν αἱ ὠδύναι τῶν Τούρκων, διότι τὴν στέρησιν τῶν γλυκῶν νερῶν, κοπέντος τοῦ ὕδραγωγείου, καὶ τὴν χρῆσιν τῶν γλυφῶν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ πηγαδίων παρηκολούθησε σιτοδεία· ἔπαυσαν ἔκτοτε καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐξοδοὶ των, καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἐν Μοθώνῃ, ὅθεν ἄλλοτε ἐλάμβαναν τροφὰς διὰ θαλάσσης, σχέσεις των διεκόπησαν. ἐπὶ δὲ τοῦ σφοδροῦ καύσωνος τοῦ θέρους ἐστέρευσαν σχεδὸν καὶ τὰ πηγάδιά των· κατήντησαν δὲ εἰς τοιαύτην σιτοδείαν μετ' ὀλίγον ὥστε περὶ πολλοῦ εἶχαν τὰς σάρκας καὶ αὐτῶν τῶν ἀκαθάρτων ζώων. Ἐνεκα τούτου ὁ γογγυσμὸς τῶν πεινῶντων καὶ διψῶντων καὶ ὁ κλαυθμὸς τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων ἠΰξαναν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀρχηγοὺς ν' ἀνοίξωσι δις τὸν ἰούλιον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, ἵνα ἐξέλθωσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς οἱ θέλοντες ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας· ἐξῆλθαν 185, οἱ πλείστοι γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιά· καὶ ἄλλοι μὲν διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία, ἄλλοι δὲ ἀπεβιβάσθησαν εἰς Χελωνάκι, ἐρημόνησον ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἐπὶ ὑποσχέσει καθημερινῆς τροφοδοσίας μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου· μετεκομίσθησαν δὲ καὶ 16 ἄνδρες ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ

τῆς Ἀρκαδίας, ἀλλ' ἐρρίφθησαν ὅλοι διὰ νυκτὸς κατὰ γῆς ἄνωθεν καὶ ἐσυντρίφθησαν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐξελθόντων ἦσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Μεχμέταγαν Καστρινὸν καὶ τὸν μουλᾶ-Χαλὶλῆν, στενοὺς φίλους πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Μοθώνης, οἵτινες ἤσαν παρ' αὐτῷ φιλάνθρωπον ὑποδοχὴν. Τὴν δὲ 8 ἰουλίου κατέβιβασαν διὰ νυκτὸς οἱ πολιορκούμενοι δύο τῶν τολμηροτέρων ὕπισθεν τοῦ φρουρίου καὶ τοὺς ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης εἰς Μοθώνην αἰτούμενοι τροφὰς καὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀναμενομένου τουρκικοῦ στόλου. Ἐγέμισαν τροφῶν οἱ Μοθωναῖοι ἐν μονοκάταρτον εὐρισκόμενον ἐν τῷ λιμένι των, ἐπεβίβασαν 150 ὀπλισμένους καὶ τὸ ἐξεκίνησαν τὴν νύκτα τῆς 22. Καὶ ἐπιτηδειότητα ναυτικὴν καὶ ἀνδρίαν πολλὴν ἔδειξαν οἱ ἐν αὐτῷ, παραπλέοντες τὴν ξηράν· ἀλλ' ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἡ ἀνδρία τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἐμβάντων πρὸς ἀντίκρουσιν εἰς τινὰ ἀλιάδα καὶ εἰς τὰς λέμβους, ὅχι πλειόνων τῶν 80, ὑπερίσχυσαν. Πολλὴν βλάβην ὑπέφεραν οἱ Τούρκοι, καὶ ἔβλαψαν καὶ αὐτοὶ τοὺς Ἕλληνας φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες 15, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανέπλευσαν εἰς Μοθώνην ἄπρακτοι. Πέντε πλοῖα ἐχθρικὰ ἀπέπλευσαν ἐκ Μοθώνης καὶ τὴν 31 συνοδεύοντα τὸ αὐτὸ μονοκάταρτον φέρον τροφάς· ἀλλ' ἐπιπλευσάντων τῶν ἐν Χελωνακίῳ ἐλληνικῶν πλοίων, ἐπανέπλευσαν καὶ αὐτὰ εἰς Μοθώνην ἄπρακτα.

Ἀποτυχόντες οἱ Μοθωναῖοι διὰ θαλάσσης, ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ εἰς βοήθειαν τῶν συναδέλφων των. Ἀντέστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἀπόθησαν· ἀλλ' ἔχασαν δύο μαχίμους ἄνδρας λαμπρῶς ἀθλήσαντας, τὸν Κωνσταντῖνον Πιεράκον Μαυρομυχάλην καὶ τὸν Μῆτρον Χαλαζονίτην (β). κατεδίωξαν δὲ τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Μοθώνης καὶ ἐπάτησαν καὶ τινὰς οἰκίας τοῦ προα-

στείου, ὅπου ἐφονεύθη εἰς ἑξ αὐτῶν τουφεκισθεὶς ἄνθρωπος τοῦ φρουρίου. Μονογενὴς υἱὸς ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Μουριατάδων ἦτον ὁ φονευθεὶς· ὁ δὲ ὀγδοηκοντούτης πατὴρ του, ἐλθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ παραμνθούμενος ἀπεκρίθη· “ ἄς ’πάγῃ τὸ παιδί μου “ στήν εὐχήν μου, δότε μου τ’ ἄρματα του, θὰ “ πιάσω ἐγὼ τὸν τόπον του.”

Ἐν τούτοις ἐπηύξαναν τὰ κακὰ τῆς πολιορκίας καὶ βοήθεια οὐτ’ ἐφαίνετο οὐτ’ ἠκούετο. Διὰ τὰ αἷτια ταῦτα, ἠναγκάσθησαν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ να ζητήσωσι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Μονεμβασιῶν, τινὰ τῶν ἐν Τρικόρφοις σημαντικῶν εἰς συμβιβασμόν. Εἶχαν ἤδη καταβῇ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐκείθεν ὁ Γεώργιος Κοζάκης Τυπάλδος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ὁ Νικόλαος Πονηρόπουλος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας· ἀλλ’ ἡ διαπραγματεύσεις κατ’ ἀρχὰς δὲν εὐδοκίμησε καὶ διὰ τὸ δυσσυμβίβαστον τῶν ὅρων καὶ διὰ τινὰ προϋπάρχουσιν σύμβασιν μεταξὺ τῶν διὰ θαλάσσης καὶ τῶν διὰ ξηρᾶς πολιορκούντων, καθ’ ἣν ὥφειλε νὰ γίνῃ ἡ τουρκικὴ ἰδιοκτησία ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τριμοιρία εἰς ὠφέλειαν τῶν ναυτῶν, τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ. Ἐνεκα τούτου οἱ Ἕλληνες ἠτοιμάσθησαν εἰς ἔφοδον· ἀλλ’ ἐπὶ τέλους ἔγινε προφορικὸς συμβιβασμός, οἱ μὲν πολιορκούμενοι νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον καὶ τὰ ὅπλα των, οἱ δὲ πολιορκηταὶ νὰ τοὺς μετακομίσωσιν ὅλους σῶους καὶ ἀναύλους μετὰ τῆς περιουσίας των, τοὺς μὲν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς δὲ εἰς Τούνεζι τρέφοντές τοὺς μέχρι τῆς ἀποβάσεως· μετέβη δὲ καὶ ὁ Τυπάλδος εἰς Καλαμάταν πρὸς ναύλωσιν δύο ἑπταννησιῶν πλοίων ἐκεῖ ἐλλιμενιζόντων· ἀλλ’ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, δευτέρας συνδιαλέξεως γενομένης, ὑπεγράφη τὴν 7 αὐγούστου συνθήκη ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὅρων (β). Ὑπογραφείσης δὲ τῆς συνθήκης, εἰσέπλευσαν τὰ ἔξω τοῦ

λιμένος φυλάττοντα δύο ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν πλοῖα καὶ τὸ ζακύνθιον τοῦ Δενδρολιβάνου εἰς παραλαβὴν τῶν παραδοθέντων, ὅλων ψυχῶν 734 (γ). Οἱ Τούρκοι ἤνοιξαν τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν πυλίδα, ἐπεβίβασαν τὰ πράγματά των καὶ ἐξῆλθαν τοῦ φρουρίου ἀναμένοντες τὰς λέμβους εἰς ἐπιβίβασιν.

Δισχίλιοι περίπου καὶ διακόσιοι, ἐν οἷς καὶ 180 Ζακύνθιοι ὑπὸ τὸν Μερκάτην, ἦσαν οἱ συνήθως πολιορκοῦντες τὰ φρούρια τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Μοθώνης, ἀλλ' ὑπερνηξήθη ὁ ἀριθμὸς των ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας ἐγγιζούσης τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου. Ἐν ᾧ δὲ ἀνέμεναν οἱ Τούρκοι τὰς λέμβους εἰς ἐπιβίβασιν, ἐπεχείρησάν τινες τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰ συννομολογηθέντα νὰ ψηλαφήσωσι δύο τρεῖς αὐτῶν φέροντας πολύτιμα εἶδη· τοῦτο ἰδόντες οἱ πολλοὶ τοὺς ἐμμήθησαν καὶ τοὺς ὑπερέβησαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐδόθησαν εἰς τὴν ἀρπαγὴν ὧν ἔφεραν οἱ παραδοθέντες, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς γενικὴν σφαγὴν ἀρρένων καὶ θηλέων πάσης ἡλικίας, τοὺς δὲ ἀποφυγόντας τὴν ἀνηλεῆ μάχαιραν ἀφήρπασαν ὡς λάφυρα, ἐκτὸς ὀλίγων, οὓς διέσωσε τοῦ θανάτου καὶ τῆς δουλείας ἡ φιλάνθρωπος παρέμβασίς τινων τῶν σημαντικῶν Ἑλλήνων. Ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα ἐξωλόθρευσαν καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ Χελωνακίου πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἀποβάντας Τούρκους ὑπὲρ τοὺς 60, ἀπανθρώπως ἐγκαταλειφθέντας.

Μετὰ δὲ τὰς βδελυρὰς ταύτας καὶ παρασπόνδους ἀθεμιτουργίας συμπαρέλαβαν οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας πλοίαρχοι τὸν ἐπίσκοπον Μοθώνης καὶ τὸν πρωτοσύγγελον Φραντσην εἰς διανομὴν τῶν τουρκικῶν πραγμάτων καὶ ἀπέπλευσαν ἐν βίᾳ φοβηθέντες μὴ προφθάσῃ ὁ ἀναμενόμενος ἐχθρικός στόλος καὶ ἀποκλείσῃ τὰ πλοῖα ἐντὸς τοῦ λιμένος.

Παραδοθέντος τοῦ Νεοκάστρου ἐλύθη καὶ ἡ πολιορκία τῆς Μοθώνης.

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

Τριπολιτσά καὶ πολιορκία αὐτῆς.—Μάχη Βασιλικῶν.—Ἐμφανισμὸς τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.—Δύσις τῆς πολιορκίας Κορώνης.—Συμβάντα ἐν Καλαμάτα καὶ περὶ τὰς Πάτρας.—Καταστροφή Γαλαξειδίου.—Ναυμαχία ἔμπροσθεν Ζακύνθου.—Διαγωγή τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων.—Ἀλωσις Τριπολιτσᾶς.—Δευτέρα εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Σφακιά καὶ ἀφίξεις εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαὴλ Ἀφεντούλη ὡς ἀρχηγοῦ.

ΠΡΟΣ τὸ μέρος τῆς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου παλαιᾶς Ἀρκαδίας τὸ πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ ἄλλοτε κατεχόμενον ὑπὸ Τεγεατῶν καὶ Μαντινέων, ὅπου συνῆλθεν ἔνοπλος ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς καθ' ὃν καιρὸν διεμάχοντο περὶ πρωτείων Βοιωτοὶ καὶ Σπαρτιάται, κεῖται σήμερον ἡ Τριπολιτσά, ἡ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὴν ἄκραν πλατείας καὶ γυμνῆς πεδιάδος, 2152 πόδας ὑπεράνω τῆς θαλάσσης καὶ περικλειομένης ὑπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μαινάλου τοῦ Παρθενίου καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ὅλη νέα· ἐκλήθη δὲ Τρίπολις, καὶ κοινότερον Τριπολιτσά, ὡς διαδεχθεῖσα τὰς τρεῖς πόλεις· τῆς Τεγέας τῆς Μαντινείας καὶ τῶν Ἀμυκλῶν (Μουχλιοῦ) ἡ τοῦ Παλλαντίου· ἡτοῦ δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὅλη περιτετειχισμένη καὶ ἐπτάπυλος. Τὸ τεῖχος τῆς εἶχε δεκατεσσάρων ποδῶν ὕψος, πάχος δὲ ἕξ πρὸς τὰ κάτω καὶ τριῶν πρὸς τὰ ἄνω, περιφέρειαν δὲ δύο μιλίων· πρὸς δὲ τὴν δυτικὴν ἄκραν ἐπὶ θέσεως ὑψηλοτέρας ἔσωθεν τοῦ τείχους

ἔκειτο ἡ μεγάλη λεγομένη Τάπια, φαινομένη ὡς ἀκρόπολις. Πυργωτὸν ἦτο γύρωθεν τὸ τεῖχος, εἶχε διπλᾶς πολεμίστρας ἐπιτηδεῖας εἰς τουφεκοπόλεμον καὶ 30 κανόνια ἐξ ὧν ὀλίγα εὐχρηστα. Ἡ πόλις, μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς αὐτὴν καταφυγὴν τῶν κατοικούντων διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου Τούρκων καὶ τὴν εἴσοδον τῶν ὑπὸ τῶν κεχαγιαμπην ἐλθόντων, περιεῖχε ψυχὰς 30,000 συναριθμουμένων καὶ ὀλίγων Χριστιανῶν, καὶ ὀλιγωτέρων Ἑβραίων. Δεκακισχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ὀπλοφόροι, Ἀλβανοί, Ἀσιανοὶ καὶ Πελοποννήσιοι. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς εἰς γενικὴν συνέλευσιν συγκαλέσεως κατὰ τὸν μάρτιον τῶν προκρίτων Χριστιανῶν καὶ Τούρκων εὐρίσκοντο ἐν τῇ πόλει οἱ σημαντικώτεροι ὅλης τῆς Πελοποννήσου Τοῦρκοι, ἐν οἷς διέπρεπαν ὁ Μουσταφάμπης κάτοικος τῶν Πατρῶν ὁ καὶ Ἀναπλιώτης, ὡς ἔχων πατρίδα τὸ Ναύπλιον, ὁ Δεφτερδάρης, ὁ Κορίνθιος Κιαμιλμπης καὶ ὁ Σιέχ-Νετσηπ-ἐφέντης. Ἡ πόλις, ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος, ἐτέλει ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ καϊμακάμη καὶ τοῦ κεχαγιαμπη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς γυναικὸς τοῦ Χουρσήδη, ἧς ἡ ἀτυχία δὲν ἐταπείνωσε τὸ φρόνημα· εἶχε δὲ ὀλίγας τροφὰς ἐξ αἰτίας τῆς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἀπροσδοκῆτου συρροῆς τόσοῦ πλήθους· ἂν δὲ καὶ πολλὰ ἐψιθυρίζοντο περὶ τῆς μελετωμένης ἀποστασίας, οὐδεμία ἐγένετο φροντίς ἐν καιρῷ περὶ σιταγωγίας. Οἱ Ἕλληνες ἔκοψαν τὰ ὑδραγωγεῖα, ἀλλ' ἡ πόλις εἶχε πηγαδῆσια νερὰ καὶ ἄφθονα καὶ πόσιμα. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μέγα θάρρος ἔλαβαν οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου ἀφ' οὗ κατήσχυναν τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν, καὶ ἐλθόντες ἐγγύτερον τῆς Τριπολιτσᾶς κατέλαβαν ὀρεῖνὰς θέσεις.

Οἱ Τοῦρκοι ἔβοσκαν συνήθως τοὺς ἵππους των ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Καλλιακούδαν τὸν ἐξ Ἀλωνισταίνης ἐνεδρεύσαντες τὴν 24 μαΐου συνέλαβάν τινας αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐξῆλθαν εἰς καταδίωξίν των καὶ ἐπλήγωσαν τὸν Καλλιακούδαν· κατέβησαν τότε πολλοὶ Ἕλληνες καὶ ἤρχισε κατὰ τὸν ἅγιον Βλάσην, ἡμιώριον μακρὰν τῆς πόλεως, γενικὸς τουφεκισμὸς, ὃν ἔπαυσεν ἡ ἑσπέρα. Οἱ Ἕλληνες εὐδοκίμησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πολεμήσαντες ἐκτὸς τῶν προμαχόνων. Τὴν δὲ 26 ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρκοι πανστρατιᾷ ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι μόνῃ ἡ παρουσία τόσων ἐνόπλων ἐφίππων καὶ πεζῶν θὰ ἔτρεπεν ὡς ἄλλοτε τοὺς Ἕλληνας εἰς φυγὴν· ἀλλ' ἡ ἐλπίς των ἐματαιώθη καὶ ἐπανῆλθαν μὴ συγκρουσθέντες. Ἐξεστράτευσαν καὶ τὴν 5 ἰουνίου, καθ' ἣν ἐφονεύθησάν τινες ἐκατέρωθεν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κώστας Μπούρας. Ἐκτοτε συνεστρατοπέδευσαν οἱ ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Τριπολιτσᾶς Ἕλληνες ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῶν Τρικόρφων (α).

Πολλὰ καὶ ὑπὸ πολλοὺς ἀρχηγοὺς ἦσαν τὰ συνελθόντα στρατεύματα, ἀλλ' ὅλα συνήρτων τέσσαρα μεγάλα σώματα σχηματίζοντα ἡμικύκλιον. Κατεῖχαν δὲ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας 2500 ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸ δὲ δεξιὸν 1500 ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸ δὲ κέντρον 1000 ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν, τὰ δὲ ὀπισθεν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος 1500 ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης εἶχε τὴν σκηνὴν τοῦ ἄνωθεν τῶν ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν. Ἐφυλάττοντο δὲ καὶ αἱ εἰς Ἄργος καὶ Λεοντᾶρι ἄγουσαι ὁδοί, αὕτη μὲν ὑπὸ 150, ἐκείνη δὲ ὑπὸ 300.

Συνεχεῖς συγκρούσεις συνέβαιναν προκαλούμεναι κυρίως ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐκδρομῶν τῶν πολιορκουμένων κατὰ τῶν πολιορκούντων, καὶ ἐντεῦθεν προήρχοντο φόνοι. Οἱ Ἕλληνες ὁσάκις ἤρχετο κατ'

αὐτῶν τὸ πεζικὸν τῶν ἐχθρῶν κατέβαιναν θαρρᾶλέως καὶ ἐπολέμουν πολλάκις ἀπερικάλυπτοι ἐπὶ τῆς πεδιάδος· ὅσάκις δὲ ἤρχετο τὸ ἱππικόν, ἀπασύροντο πρὸς τὰς ρίζας τῶν βουνῶν καὶ ἡσφαλίζοντο ὅπισθεν τῶν πετρῶν ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ἱππέων μὴ δυναμένων ν' ἀναβῶσι τὰς πετρώδεις θέσεις· τοιοῦτοτρόπως ἔβλαπταν μᾶλλον ἢ ἐβλάπτοντο· ἡ δὲ τελευταία ἐκδρομὴ τῶν πολιορκουμένων συνέβη τὸν αὐγούστον, καὶ εἶναι ἀξιοδιήγητος διὰ τὰ περιστατικὰ καὶ ἀποτελέσματά της.

Διεδόθη φωνὴ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὅτι ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ Κιαμήλμπεης, ἐμελέτα νὰ μεταβῇ εἰς Κόρινθον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κινδυνευούσης ἐκείνης φρουρᾶς. Ὁ ἄγρυπνος καὶ ἐπιδέξιός Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἤνοιξαν τάφρον κατὰ τὸν Μύτικαν μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς ἑνεδραν. Ἡ διαδοθεῖσα φωνὴ ἐψεύσθη, ἀλλ' ἡ τάφος ἐχρησίμευσε, καὶ ἰδοὺ πῶς. Τὴν 10 αὐγούστου ἐξῆλθαν ὑπερτετρακισχίλιοι πεζοὶ καὶ ἱππεῖς Τούρκοι, διεσπάρησαν εἰς τὰ πέριξ χωρία ἐπὶ καρπολογία, καὶ συναντήσαντες ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Λουκᾶ τοὺς περὶ τον Νταγρέν, τοὺς διεσκόρπισαν φονεύσαντές τινας αὐτῶν· ὀλίγον δ' ἔλειψε νὰ συλλάβωσι καὶ τὸν ἀρχηγὸν ἐν τινι σπηλαίῳ μετὰ τεσσάρων κλεισθέντα καὶ διὰ τῆς ἐπικουρίας ἄλλων ἄλλοθεν ἐλθόντων Ἑλλήνων λυτρωθέντα. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰς Τριπολιτσὰν ἐπιστροφῇ των οἱ πλεῖστοι, συνοδεύοντες μέγα πλῆθος ζώων τροφοφόρων, ἐπλησίασαν τὴν τάφρον, ἐκλαβόντες αὐτὴν ὅχι ὡς εἰς πολεμικὴν χρῆσιν προπαρασκευασθεῖσαν, ἀλλ' ὡς ὄριον ἰδιωτικοῦ τινος χωραφίου. Φθάσαντες δὲ ἀνύποπτοι πρὸς τὸ χεῖλος ἐτουφεκίσθησαν αἰφνης ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἀφανῶς παραφυλαττόντων Ἑλλήνων, καὶ πολλοὶ ἐχάθησαν ὡς ἀπρόσεκτοι καὶ ἀπροφύλακτοι, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν, οἱ μὲν πεζοὶ διαβάντες διὰ τοῦ πλησίον τῆς ρίζης τοῦ βουνοῦ

ἀσκάπτου μέρους, οἱ δὲ ἵππεῖς ὑπερπηδῶντες τὴν τάφρον μὴ ἱκανῶς πλατεῖαν· ὅλα δὲ τὰ κομίζοντα τὰς τόσον ἀναγκαίας ταῖς ἡμέραις ἐκείναις εἰς χρήσιν τῶν πεινόντων Τούρκων τροφὰς ζῶα ἔπесαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Τὸ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συμβὰν ἔφερεν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς πολιορκουμένους διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τροφῶν καὶ ἐθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας νὰ στήσωσι τοὺς συνήθεις προμαχῶνας 900 ὀργυιὰς ἀπὸ τῆς πολιορκουμένης πόλεως.

Ἐξ ἀρχῆς τῆς πολιορκίας εἶχαν οἱ πολιορκηταὶ τινα κανόνια, ἀλλὰ μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Μονεμβασίας μετέφεραν ἐκεῖθεν καὶ τρεῖς βομβοβόλους, ἡγνόουν ὅμως τὴν χρήσιν αὐτῶν. Περιεφέρετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἰταλὸς τις, Τάσης, τερατολόγος μᾶλλον ἢ ἀρχιπυροβολιστὴς ὡς ἐπηγγέλλετο· οὗτος ἀνεδέχθη τὴν χρήσιν αὐτῶν, καὶ τὰς ἔστησε πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ 700 ὀργυιὰς ἀπὸ τῆς πόλεως. Παρασκευασθείσης μιᾶς αὐτῶν, συνήχθη ἐπὶ τῶν πλησίον ὑψωμάτων μέγα πλῆθος πολιορκητῶν χάριν τοῦ νεοφανοῦς θεάματος· ἀλλ' ἡ βομβοβόλος, ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ προσδοκώμενα τεράστια, ἔσπασε κατασχύνασα τὸν ἀρχιπυροβολιστὴν.

Τὸ ἔργον τοῦ ἀμαθοῦς Τάσης, ὅστις φοβηθεὶς ἔγεινεν ἄφαντος, ἀνέλαβεν ὁ γνώσεις περὶ τὰ τοιαῦτα ἔχων Γάλλος Ῥεϋβῶς. 200 ὀργυιὰς μακρὰν τῆς πόλεως πρὸς τὸ μέρος τῆς μεγάλης Τάπιας κεῖνται παραρρίζώματά τινα τῶν βουνῶν. Ὁ Ῥεϋβῶς ἔστησεν ἐπὶ τοῦ κέντρου αὐτῶν τὰς δύο βομβοβόλους, ἀλλ' ἀνωφελῶς καὶ αὐτός, ἂν καὶ τὰς ἀνέδειξε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του εὐχρήστους. Δεξιόθεν δὲ καὶ ἀριστερόθεν αὐτῶν κατεσκευάσθησαν δύο κανονοστάσια, εὐχρηστα μὲν καὶ αὐτά, ἀλλ' ἐπίσης ἀνωφελῇ· ὅπισθεν δὲ τῶν παραρρίζωμάτων ἐτοποθετήθησαν 800 ὀπλοφόροι ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τουφεκίζοντες ἐπιδεξίως διὰ τῶν κανονοπῶν καὶ ἐνοχλοῦντες

τούς ἐχθρούς. Ἔστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἄλλο κανονοστάσιον πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ἀργους μικρᾶς καὶ αὐτὸ ὠφελείας. Οἱ δὲ Τούρκοι ἔπесαν εἰς πολλὴν ἀδράνειαν, καὶ τὴν 24 αὐγούστου 500 Ἕλληνες τόσον ἐπλησίασαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μεγάλης Τάπιας, ὥστε κατέλαβάν τινας κεκαυμένας οἰκίας ἔμπροσθεν μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ διέτρησαν αὐτὰς εὐτυχῶς δύο ὥρας πολεμούμενοι ἔσωθεν· ἀλλ' ἀπόσπασμα ἱππικοῦ ἐξῆλθε τῆς πόλεως ἄλλοθεν, ἔπесεν ὀπισθεν, τοὺς ἐκακοποίησε καὶ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀπομακρυνθῶσιν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἦλθεν εἰς Τρίκορφα ὁ Σκῶτος, Θωμᾶς Γόρδων, μεταβιβάσας ἐπὶ τοῦ πλοίου του ἐκ Μασσαλίας Ἕλληνας καὶ φιλέλληνας καὶ φέρων ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ ἧς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦλθαν ν' ἀγωνισθῶσι, τρεῖς βομβοβόλους καὶ ἐξακόσια τουφέκια. Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν φιλοφρόνως καὶ εὐγνωμόνως τὸν γενναῖον τοῦτον φιλελληνα, ἀναδεχθέντα προθύμως νὰ ὀργανίσῃ ἐξ ἰδίων σῶμα τακτικῶν ἐξ Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων.

Ἐν τοσούτῳ ἡ κατάστασις τῶν Τούρκων ἐχειροτέρευεν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ὅχι μόνον διὰ σπάνιν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἔλλειψιν ἱπποβοσκῆς, διότι, μὴ τολμῶντες νὰ βοσκήσωσιν ὡς ἄλλοτε ἐκτὸς τῆς πόλεως τοὺς ἵππους, δὲν ἐδύναντο νὰ τοὺς μεταχειρισθῶσιν ὡς καὶ πρότερον, ἐξασθενήσαντας ἐκ τῆς ἀτροφίας.

Αἱ μακροχρόνιοι πολιορκίαι διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀκαθαρσίαν τῶν πολιορκουμένων, διὰ τὴν κακὴν ποιότητα τῶν τροφίμων, διὰ τὴν κακουχίαν καὶ συσσώρευσιν πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων ἐντὸς στενῆς περιφερείας φέρουν συνήθως ἐπιδημίας. Τὸ κακὸν τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ προστεθῇ εἰς τὰ ἄλλα κακὰ τῶν πολιορκουμένων· αὐτὰ δὲ τὰ θύματα τῆς ἐπιδη-

μίας ἔτρεφαν τὴν ἐπιδημίαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀρμοδίαν ἐθεώρησεν ὁ Ὑψηλάντης τὴν περίστασιν νὰ προβάλῃ τοῖς πολιορκουμένοις συμβιβασμὸν εἰς παράδοσιν τῆς πόλεως ὑπ' ὠφελίμους ὄρους· ἀλλ' ἀπερρίφθη ὑπεροπτικῶς ἡ πρότασίς του.

Φοβούμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες μὴ φέρῃ ἡ ἀναβολὴ ἐπιβοήθειαν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, ἠθέλησαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον, καὶ διετάχθη ὁ ἀρχιπυροβολιστὴς νὰ διαρρήξῃ τὸ τεῖχος· ἀλλ' ὅλοι τοι οἱ ἀγῶνες ἀπέβησαν μάταιοι διὰ τὴν μηδαμινότητα τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἀνεμένετο ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἡ πτώσις τῆς πόλεως, ἦλθεν εἰδήσις ὅτι ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἐφάνη ἔξωθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου τὴν 26.

Εἶδαμεν, ὅτι οἱ στόλοι διεχωρίσθησαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν Σάμον συμβάντα καὶ ὅτι ὁ μὲν ἑλληνικὸς κατέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ τουρκοαιγύπτιος εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλησποντον. Ὁ στόλος οὗτος ἀνέπλευσε μετὰ τινὰς ἡμέρας κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν εἶχε συναχθῇ τουρκικὸν στράτευμα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ζητουνίου, σκοπεῦον νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἐνδιατριβόντων τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς Πελοπόννησον πρὸς λύτρωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς βοηθούμενον καὶ παρὰ τοῦ στόλου, μελετώντος, ἀφ' οὗ ἐπεσίτιζε τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν κορινθιακὸν κόλπον.

Μαθόντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὰ περὶ τῆς νέας ταύτης ἐκστρατείας ὑπὸ τέσσαρας πασάδας, τὸν Μπευράμπασαν, τὸν καὶ ἀρχιστράτηγον, τὸν Χατσῆ-Μπεκέρπασαν, τὸν Μεμήσπασαν, καὶ τὸν Σιαχῆ-Ἀλήπασαν, συνήλθαν εἰς Ἐργίني, χωρίον τῆς Βοδωνίτισης, ὅπου ἐνέκριναν τὴν θέσιν τῆς Φοντάνας ὡς τὴν καταλληλοτέραν πρὸς ἀντί-

κρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Μόνος ὁ Δυοβουνιώτης ἀντέτεινε καὶ ἐπρόβαλε νὰ καταλάβωσιν ἄνευ ἀναβολῆς τὰ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Λεβαδείαν λεωφόρου Βασιλικά, ὀρθῶς συλλογισθεῖς, ὅτι τόσοι πασάδες δὲν θὰ κατεδέχοντο ν' ἀφήσωσι τὴν πλατυτέραν θέσιν τῶν Βασιλικῶν καὶ νὰ διέλθωσι τὴν στενοτέραν τῆς Φοντάνας. Ἡ γνώμη τοῦ Δυοβουνιώτου ἀπολαμβάνοντος ὑπόληψιν ἐμπειροπολέμου ἀνδρὸς ὑπερίσχυσε, καὶ μετέβησαν οἱ Ἕλληνες εἰς Βασιλικά· καὶ ὁ μὲν παπᾶ-Ἀνδρέας Κοκοβιστιανὸς μετὰ 300 ἐτοποθετήθη ἀφανῆς ἐντὸς τοῦ παρὰ τῇ εἰσόδῳ τῆς κοιλάδος πυκνοῦ δάσους· ὁ δὲ Ἀντώνης Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Κωσταντῆς Καλύβας μετὰ 600 κατέλαβαν τὰ ἐνδότερα τῆς κοιλάδος· ὁ δὲ Δυοβουνιώτης, ὁ υἱὸς του, ὁ Νάκος Πανουργιάς καὶ ὁ Γκούρας μετὰ 1100 τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς κοιλάδος.

Τὴν 24 αὐγούστου οἱ πασάδες, ἐκτὸς τοῦ Χατση-Μπεκήρη ἀποθανόντος αἰφνης ἐν Ζητουνίῳ, ἦλθαν μετὰ ἐπτακισχιλίων ἰππέων καὶ πεζῶν εἰς Πλατανιάν, ὅπου καὶ διενυκτέρευσαν· τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστειλαν δισχιλίους ἰππεῖς εἰς σκόπευσιν, οἵτινες ἐπροχώρησαν ὅπου ἐφύλατταν ὁ Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Καλύβας. Ἀντέστησαν οὗτοι κατ' ἀρχὰς μόνοι καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των ἕως οὗ ἦλθαν καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς κοιλάδος εἰς ἐπικουρίαν των, καὶ τότε ἀπώθησαν ὅλοι ὁμοῦ τοὺς ἐχθροὺς φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες 50 καὶ ζωγρήσαντες 15 ἵππους. Τὴν δὲ ἐπιούσαν, ὅ ἐστι τὴν 26, ἀφήσας ὁ Μπεϋράμπασας φρουρὰν ἐν Πλατανιᾷ εἰς φύλαξιν τῶν ἀποσκευῶν, ἐκίνησε πανστρατιᾷ, καὶ προχωρήσας εἰς τὴν πεδιάδα παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ στενοῦ διέταξε ν' ἀναγνώσωσι τὴν συνήθη προπόλεμον εὐχὴν καὶ νὰ κανονοβολήσωσι καὶ τουφεκίσωσι. Τούτου γενομένου, ὥρμησεν ὁ στρατὸς ἀλαλάζων ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κοντοσόπουλον καὶ Καλύβαν· ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ

Δυοβουνιώται, ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Γκούρας, κατέφθασε καὶ ὁ Μπούσγος μετὰ 300, καὶ ἐξήφθη διακαῆς μάχη. Ἐπειδὴ ἡ θέσις ἦτο στενὴ, δασώδης καὶ ἀπόκρημνος, οὔτε ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν πεζῶν, οὔτε τὸ πολὺ ἵππικόν τῶν ἐχθρῶν ἐχρησίμευε· ὥστε μὴ δυνάμενοι ν' ἀπωθήσωσι τοὺς Ἕλληνας, ἂν καὶ τόσον πολλοί, καὶ ἀνοίξωσι τὴν δίοδον ἔστρεψαν τὰ νῶτα. Τότε ἐξώρμησαν οἱ ὑποδενδριάζοντες περὶ τὸν Παπᾶ-Ἀνδρέαν καὶ κατέλαβαν τὴν εἰσοδον, ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἐκτυπάτο ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Ὅλοι οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες διέπρεψαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὁ δὲ Παπᾶ-Ἀνδρέας κατεδίωξε τοὺς ἐχθροὺς ἕως οὗ ἐβασίλευσεν ὁ ἥλιος. Ἐκτὸς τῶν πληγωθέντων, ὧν ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς, ὑπερχίλιοι ἐχθροὶ ἔπεσαν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Μεμήσπασας φονευθείς, ὡς ἐλέγετο, αὐτοχειρὶ ὑπὸ τοῦ Γκούρα, ἐξωγρήθησαν δὲ καὶ 100· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν 10 καὶ ἐπληγώθησαν 30, ἐν οἷς καὶ ὁ Κοντοσόπουλος. Πάμπολλα καὶ πλουσιώτατα ἦσαν τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων πεσόντα λάφυρα, ἐν οἷς καὶ 800 ἵπποι, 2 κανόνια καὶ 18 σημαῖαι. Μετὰ τὴν μάχην οἱ μὲν ἐχθροὶ συνηνώθησαν πάλιν εἰς Πλατανιάν, ἐνδιενυκτέρευσαν, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐπανεκάμψαν εἰς Ζητοῦνι τόσον ἔμφοβοι, ὥστε ἔκοψαν ἐπὶ τῆς φυγῆς τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν τὴν ἐπαύριον, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν Δαμάστῃ. Εἰς τὴν δὲ ἀταξίαν ἔπεσαν οἱ ἐχθροὶ φεύγοντες, ὥστε οἱ λαφυραγωγοῦντες Ἕλληνες εὗρισκαν καὶ τὰς ἀκολούθους ἡμέρας τῆς μάχης περιπλανωμένους ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Τοιοιυτρόπως ἐματαιώθη ἡ κατὰ τῆς Πελοποννήσου αὕτη ἐκστρατεία.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Μοθώνην, ἔπλευσε πρὸς τὴν Κορώνην.

Ἡ Κορώνη ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρᾶς ἀφ' οὗτου οἱ

διαχυθέντες εἰς Καλαμάταν Μανιάται διεσπάρησαν ἐκεῖθεν εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου· μετέβη καὶ ὁ Ἀντώνης Μαυρομιχάλης μετὰ τινων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κορώνης ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολι-
ορκίας· μετέβη κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδελφός του Γιάννης, ὁ καὶ Κατσῆς· συνηνώθησαν καὶ οἱ ἐντό-
πιοι καὶ ἄλλοι γείτονές των ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Καραπαύλους καὶ τὸν Γεώργην Δαρειώτην, καὶ κατέ-
λαβαν ὅλοι ὁμοῦ τὴν 25 μαρτίου τὰ Βουνάρια, θέσιν
μῖαν ὥραν ἀπέχουσαν τοῦ φρουρίου, καὶ ἠκροβολί-
σθησαν αὐθημερὸν κατὰ τὸ Χαρακοπιὸν μετὰ τῶν
ἐπεξελθόντων Τούρκων. Μετὰ δὲ τὸν ἀκροβολι-
σμὸν ἦλθαν οἱ Ἕλληνες πλησιέστερον τοῦ φρουρίου·
καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβαν τὰ χωρία, Ἅγιον Δημή-
τριον καὶ Τσεφέρογλι· ἔπειτα δὲ ἔπесαν καὶ εἰς
αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Κορώνης· ἐνδιαμείναντες δὲ δέκα
ἡμέρας ἀνεχώρησαν τὴν μεγάλην παρασκευὴν εἰς
τὰ ἴδια χάριν τῶν ἐορτῶν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν τὴν δευ-
τέραν τῆς διακαινησίμου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν
Μακρὺν Ἀμμον, ὅπου ἐξώγρησαν δι' ἐνέδρας 10
Τούρκους καὶ τοὺς ἐφόνευσαν· εἰσῆλθαν δὲ καὶ δευ-
τέραν φορὰν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν διετήρουν, ἀκρο-
βολιζόμενοι συχνάκις μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει·
ἀλλὰ φανέντος τοῦ στόλου ἔφυγαν, ἐλύθη ἡ πολιορ-
κία, καὶ οἱ Τούρκοι ἔκαυσαν τὴν πόλιν ἵνα μὴ ἐπαν-
ελθόντες οἱ Ἕλληνες τὴν καταλάβωσιν· ἐθρασύν-
θησαν δὲ τόσον ἰδόντες τὸν στόλον, ὥστε ἀπεκεφά-
λισαν τὸν ἐπίσκοπον Κορώνης Γρηγόριον, καὶ ἐκ
τῶν προκρίτων τὸν Κωσταντῆν Λαχανᾶν καὶ τὸν
Γεώργην Τσαπόπουλον, οὓς κατοικοῦντας τὴν πόλιν
εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσβολῆς τῶν Ἑλ-
λῆνων εἰς τὴν ἀκρόπολιν· ἔρριψαν δὲ ἔξω τῶν τειχῶν
τὰ πτώματά των.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν
Κορώνην, ἔπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Καλαμάταν.

Φόβος μέγας κατέλαβε τοὺς ἐκεῖ, καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου οἱ ἐπὶ τῆς κυριεύσεως τῆς Καλαμάτας παραδοθέντες Τοῦρκοι ὡς ἑκατὸν, στελλόμενοι δῆθεν χάριν ἀσφαλείας εἰς Μάνην, ἐμιαιφονήθησαν καθ' ὁδὸν ἐπὶ προφάσει μὴ λάβωσιν ὅπλα ἐπὶ τῆς ἀφίξεως τῶν συναδέλφων των.

Πρὸ τινων ἡμέρων ὀργανίζετο ἐκεῖ τακτικὸν σῶμα συστηθὲν κατὰ πρῶτον ἐν Βερβένοις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψηλάντου δι' ὧν ἔφερεν ἀπὸ Τεργέστης ὀπλισμῶν καὶ δι' ὧν ἐχορήγησεν ὀλίγων χρημάτων· τὸ πλεῖστον δὲ μέρος τοῦ τακτικοῦ τούτου συνίστατο ἐκ προσφύγων Κυδωνιέων, ἐγυμνάζετο παρὰ τοῦ Γουβερνάτου Ἰταλοῦ, εἶχεν ἀξιωματικούς Ἑλλήνας καὶ φιλέλληνas καὶ διετέλει ὑπὸ τὸν Βαλέστον διορισθέντα παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου συνταγματάρχην.

Ὁ συνταγματάρχης οὗτος, Γάλλος τὸ γένος, ὑπῆρτεν τὴν πατρίδα του στρατιωτικῶς μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ 1814· ἔκτοτε μετέβη εἰς Κρήτην ὅπου διέμεινεν ἕξ ἔτη πλησίον τοῦ μετερχομένου τὸ ἐμπόριον πατρός του καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ διδαχθῇ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐλληνικὰ ἦθη διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετάς του, εὐδοκίμησεν ἀγαπώμενος παρὰ πάντων καὶ τιμώμενος. Εὕρισκετο κατὰ περίστασιν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν Τεργέστη ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Ἑλλάδα καταβάσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὸν ἠκολούθησεν ὡς συναγωνιστής του. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Καλαμάταν, εἶχε μόλις 250 στρατιώτας καὶ αὐτοὺς ἀρχαρίους· ἀλλὰ καὶ μετὰ τόσον ὀλίγων καὶ τόσον ἀγυμνάστων δὲν ἐδίστασε νὰ παραταχθῇ ἀφόβως ἐπὶ τῆς παραλίας κατέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ μελετῶντος ἀπόβασιν· εἶχε καὶ δύο κανόνια καὶ συμβοηθοὺς μίαν ἑκατοστὴν Μανιατῶν καὶ ἐντοπίων. Τὴν ἀκόλουθον

αὐγὴν ἐπλησίασαν πρὸς τὴν ξηρὰν πλοῖα τοῦ στόλου διὰ τὴν μελετωμένην ἀπόβασιν. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἰδόντες τὴν τάξιν τοῦ σώματος τούτου, ἀκούσαντες καὶ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων, ἀγνοοῦντες ἴσως καὶ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι.

Ἐκείναις δὲ ταῖς ἡμέραις εὐρέθησαν τὰ πρὸ ὀλίγου πολιορκοῦντα τὸ Νεόκαστρον δύο σπετσιωτικὰ πλοῖα ἐν τῷ λιμένι τῶν Κυτριῶν ἐντὸς τοῦ κύλπου τῆς Καλαμάτας. Εἰσπλεύσας ὁ στόλος τὰ ἀπέκλεισε καὶ τὰ ἐκανονοβόλησεν ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὰ συλλάβῃ ἢ νὰ τὰ καύσῃ· ἀλλ' οἱ ναῦται αὐτῶν ἀπεβίβασαν κανόνια, ἀντέστησαν γενναίως, διεφύλαξαν τὰ πλοῖα καὶ καιροφυλακτῆσαντες τὰ μετέφεραν εἰς τὴν νήσόν των ἀβλαβῆ.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀφοῦ διέτριψε μίαν ἐβδομάδα κατὰ τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ἀπέπλευσε πρὸς τὰς Πάτρας.

Διαδοθείσης τῆς εἰδήσεως ταύτης, διεδόθη συγχρόνως, ὅτι ὁ στόλος ἔφερε δεκακισχιλίους εἰς ἀπόβασιν, ἐν ᾧ εἶχε μόλις χιλίους Ἀλβανούς. Ὁ λόγος οὗτος κατετάραξε τοὺς πολιορκητὰς τῆς Τριπολιτσᾶς φοβηθέντας μὴ ἀποβῶσι τὰ στρατεύματα ταῦτα εἰς τι παράλιον τῆς Πελοποννήσου καὶ στρατεύσωσι πρὸς λύτρωσιν τῆς κινδυνευούσης πόλεως· ἐκρίθη δὲ ἀναγκαῖον νὰ ἐκστρατεύσῃ μέρος τοῦ πολιορκοῦντος στρατοῦ κατὰ τὰς Πάτρας. Αὐθόρμητος ἐξεστράτευσεν ὁ Ὑψηλάντης παραλαβὼν τοὺς ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικούς ἐλθόντας ἐκ Καλαμάτας εἰς Τριπολιτσάν καὶ 500 ἀκολούθους τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἀποστόλην καὶ τοὺς δύο υἱούς του, τὸν Πάνον ἀναβάντα εἰς Τριπολιτσάν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ τὸν Γενναῖον (α).

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικός στόλος ἠγκυροβόλησεν ἔμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὑπεδέχθη φιλικώτατα παρὰ τῶν οὐδετέρων τοῦ τόπου ἐκείνου Ἀρχῶν, ἐπρομη-

θεύθη τροφῶν, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου κατέπλευσεν εἰς Πάτρας ὅπου ἦλθαν καὶ συνηνώθησαν καὶ τινα τῶν ἐν τοῖς ἡπειρωτικοῖς παραλίοις πλοίων, περὶ ὧν ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, καὶ τινα ἀλγερινά· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 60, ἐν οἷς τρία δίκροτα, καὶ ἑπτὰ φρεγάται.

Οἱ δὲ ἀτυχεῖς ἀρχηγοὶ τῆς Ἀχαΐας μετὰ τὰ ἐν Πάτραις πρῶτα παθήματά των ἔσπευσαν νὰ στρατολογήσωσι καὶ καταλάβωσι διαφόρους θέσεις, ἃν ὅχι εἰς βλάβην, τοῦλάχιστον εἰς συστολὴν τῶν ἐχθρῶν ἐνδυναμωθέντων διὰ τῶν ἐκεῖ μεταβάντων Λαλιωτῶν, καὶ διὰ 1500 Ἀλβανῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ Χουρσῆδη ὑπὸ τὸν ἀρχιπυροβολιστὴν Ἀσλανάκην· ἦσαν δὲ οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι πάντοτε κύριοι τῶν περίξ τῆς πόλεως καὶ ἐξήρχοντο ἐλευθέρως ἀπάγοντες ζῶα καὶ ξυλευόμενοι· πολλάκις δὲ ἐπροχώρουν καὶ ὅπου ἐφύλατταν οἱ Ἕλληνες καὶ ἠκροβολίζοντο, πάντοτε ὑπερέχοντες· κατὰ τοὺς ἀκροβολισμοὺς δὲ τούτους διεκρίνετο ὁ Παναγιώτης Καρατσᾶς, ὁ τολμηρότερος τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους, ὅστις ὅχι μόνον ἐπολέμει τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῶν πεδινῶν τόπων, ἀλλὰ ἐπίπτε τὴν νύκτα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Αἱ Πάτραι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πέσωσι εἰμὴ διὰ τῆς πείνας, καθὼς διὰ τῆς πείνας ἔπεισαν καὶ τὰ ἄλλα φρούρια· ἀλλ' ὁ ἀποκλεισμός των πάντοτε ἀνεπαρκὴς διὰ ξηρᾶς, ἔγεινεν ἀνεπαρκέστερος ἀφοῦ τόσον ἐδυναμώθη ἡ φρουρά των· διὰ θαλάσσης δὲ ἐκ διαλειμμάτων μόνον καὶ σπανίως ἀπεκλείοντο· ὥστε ὅχι μόνον τῶν πρὸς τροφὴν ἐπρομηθεύοντο ἀφθόνως ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τρυφήν.

Δὲν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιοι οἱ μετὰ τὰ πρῶτα κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα συχνοὶ ἐκεῖ ἀκροβολισμοί, διότι οὔτε ἀποτέλεσμα ἔφεραν, οὔτε διὰ τινος περιέργου συμβάντος, ἐκτὸς ὀλίγων φόνων, διεκρίθησαν. Τόσον ἀνενόχλητοι συνήθως ἔμεναν οἱ Τούρκοι, ὥστε τὴν 28 ἰουνίου ὑπῆγαν καὶ ἔκαυσαν

τὸ μοναστήριον τοῦ Ὁμπλοῦ, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Τὴν δὲ 3 ἰουλίου ἐπροχώρησαν καὶ εἰς τὰ Μαῦρα Βουνὰ καὶ ἐκτύπησαν τὸ καλῶς ὠχυρωμενον σπηλαιωτικὸν μετόχι. Ἄλλ' ὀλιγώτατοι στρατιῶται ἐγκλεισθέντες καὶ καλόγηροι οὔτε τὰς ἐπιρρίπτομένας κανονοσφαίρας καὶ βόμβας, οὔτε δισχιλίων καὶ πεντακοσίων ὀπλοφόρων ἀκατάπαυστον καὶ πολύωρον τουφεκισμὸν ἐφοβήθησαν. Μεσοῦντος δὲ τοῦ ἰουλίου οἱ Ἕλληνες ἐτοποθετήθησαν πλησιέστερον τῶν Πατρῶν καὶ ἤρχισαν ἕκτοτε νὰ ἐμπνέωσι φόβον ἐρχόμενοι εἰς μάχην μετὰ τῶν ἐχθρῶν· ἡ φονικωτέρα συνέβη τὴν νύκτα τῆς 2 αὐγούστου καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, παρευρεθέντων ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Καρατσᾶ. Οἱ δύο οὗτοι φιλοπόλεμοι νέοι, ἐν ᾧ ἦσαν οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Γλυκάδας, ἔπесαν αἵφνης τὴν ῥηθείσαν νύκτα ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ μοναστήριον τοῦ Γηροκομείου ἐχθροὺς πολλὰ πλησίον τῆς πόλεως κείμενον. Ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμὸν οἱ ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν ὅλοι εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἀδελφῶν των· ἐξώρμησε καὶ ὅλον τὸ ἐν τῇ Γλυκάδᾳ ἐλληνικὸν στράτευμα, καὶ οὕτως ἡ μάχῃ ἔγεινε γενικὴ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν τοὺς ἐπελθόντας ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως. Ἐλέγετο δὲ ὅτι κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐσκοτώθησαν 100 Τοῦρκοι· ἐσκοτώθησαν καὶ 20 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἄξιος μαχητὴς Καλαβρυτινὸς Μπενιζέλος.

Οἱ δὲ Τοῦρκοι, προθέμενοι ν' ἀπομακρύνωσι τῆς πόλεως ὥς καὶ πρότερον τοὺς Ἕλληνας, ἐξεστράτευσαν τὴν 5 πανστρατιᾷ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσούφπασα σύροντες τέσσαρα κανόνια καὶ μίαν βομβοβόλον, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τοῦ Γηροκομείου. Οἱ Ἕλληνες κατείχαν τότε τὸ χωρίον Ῥωμανοῦ, τὸν λινὸν τοῦ Χουσέηναγα καὶ τὰ περίξ.

Τρία ἡμερονύκτια ἐπολέμησαν οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐν τῷ λιμένι τοῦ Χουσεϊναγα ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ, χάρις εἰς τοὺς ἐκεῖ εὐρεθέντας, Γρίβαν, Φωκᾶν, Γκεντιλίνην καὶ Καρατσᾶν, ἀπεκρούσθησαν, ἐγκατέλειψαν καὶ αὐτὴν τὴν θέσιν τοῦ Γηροκομείου καὶ εἰσῆλθαν κατησχυμένοι εἰς τὸ φρούριον. Ἡ θάλασσα ἐν τοσούτῳ ἦτον ἀνοικτὴ, καὶ τροφαὶ ἐκομίζοντο εἰς τὰς Πάτρας ἐλευθέρως· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀποκλεισμοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀνεγνωρίζοντο εἰσέτι, πολεμικὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐπροστάτευαν ἀναφανδὸν τὰ εἰσπλέοντα ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν βασιλέων αὐτῶν τροφοφόρα. Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἢ ὀπωσοῦν ἐπὶ τῆς βξηρᾶς καλὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων πολλὰ ὀλίγον διήρκεσεν ἐξ αἰτίας τῶν ἀναφυσίων διχονοιῶν καὶ διαιρέσεων μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐδολοφονήθη καὶ ὁ ἄριστος Καρατσᾶς. Τὸ πρῶτον τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς δολοφονίας ἀνοσιούργημα, πραχθὲν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὁμπλοῦ τὴν 4 Σεπτεμβρίου ὑπὸ τῶν Κουμανιωτῶν δι' ἀντιζηλίαν, ἀφῆρεσε τὴν ἀμοιβαίαν πίστιν, διῆγειρε φόβους καὶ συνέτρεξεν εἰς τὴν ἐν μέρει διάλυσιν τῶν ἐκεῖ ἐλληνικῶν στρατευμάτων. Τοιαύτῃ ἦτον ἡ κατάστασις τῶν περὶ τὰς Πάτρας συστρατοπεδευόντων ὅτε ὁ ἐχθρικός στόλος ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ἐκείνης.

Ὅ,τι ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ ὡς πρὸς τὴν διάλυσιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἡ διχόνοια καὶ ἡ δολοφονία, τὸ ἀπετελείωσε ἡ ἄφιξις τοῦ στόλου.

Τὴν 9 Σεπτεμβρίου οἱ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι συμπαραλαβόντες καὶ τινὰς τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου εἰς ἀπόβασιν Ἀλβανῶν ἐστράτευσαν, ὡς χίλιοι, ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὰς τρεῖς μακρυὰς θέσεις, τὴν τοῦ Σαραβαλίου ὑπὸ τοὺς Πετμεζάδας καὶ Κουμανιώτας, τὴν τοῦ Πουρναροκάστρου ὑπὸ τὸν Ζαήμεν, καὶ τὴν

τοῦ μετοχίου τοῦ Ὀμπλου ὑπὸ τὸν Σισίνην. Οἱ ἐν Σαραβαλίῳ ὅλοι ἔφυγαν τὴν προτεραίαν νύκτα ἰδόντες τὸν στόλον· ἀνεχώρησαν ἀμαχητὶ καὶ οἱ ἐν Πουρναροκάστρῳ· δὲν ἀντέστησαν οὐδ' οἱ ἐν μετοχίῳ καὶ ἐγκατελείψαντες τὰ ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο κανόνια ἀνέβησαν εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη καταδιωκόμενοι καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγγὺς ὄντων νὰ ζωγρήσωσι καὶ τὸν Σισίνην φεύγοντα.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην, φέρον εἰς ἀπόβασιν τὸν Ἰσούφπασαν καὶ 700 Ἀλβανούς, μετέβη εἰς Βοστίτσαν, ἣν ἡῦρε παντέρημον καὶ τὴν κατέκαυσε καυθεῖσαν, ὡς εἶδαμεν, καὶ ἐπὶ τῆς ἐκείθεν διαβάσεως τῶν περὶ τὸν κεχαγιαμπην· διεσπάρησαν δὲ οἱ ἐχθροὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βοστίτσης λαφυραγωγούντες καὶ ἀπάγοντες ζῶα. Τὴν δὲ 19 ἐπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὴν ἀντίπορθμον ξηράν, ἐκανονοβόλησεν ἀβλαβῶς τὴν Βετρινίτσαν καὶ παρέστη ἔμπροσθεν τοῦ Γαλαξειδίου.

Ἡ κωμόπολις αὕτη κεῖται ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ κρισσαίου κόλπου ἢ κόλπου τῶν Σαλῶνων, οὕτως ὀνομαζομένου, διότι ὀλίγον ἐνδότερον τοῦ μυχοῦ αὐτοῦ κεῖνται ἡ Κρίσσα πόλις τῶν ἀρχαίων, καὶ τὰ Σάλωνα πόλις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Εἶχε δὲ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως 700 οἰκίας, καὶ 40 πλοῖα (καράβια), ἐκτὸς πολλῶν μικρῶν, πλέοντα ὅλην τὴν Μεσόγειον· ἔχει καὶ λιμένα ἀξιόλογον.

Οἱ κάτοικοι, ὑποπτεύοντες διὰ θαλάσσης προσβολήν, εἶχαν ὀχυρώσει διὰ κανονίων τὸ ἔξωθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος νησιδίου εἰς προφύλαξιν τῶν πλοίων καὶ τῆς κωμοπόλεως, καὶ ἀντέστησαν τὴν πρώτην ἡμέραν εὐτυχῶς πρὸς τὸν ἀδιακόπως κανονοβολοῦντα στόλον. Ἦσαν δὲ καὶ 200 στρατιῶται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς εἰς ἐμπόδιον τῆς μελετωμένης ἀποβάσεως· ἀλλὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἔγειναν ἄφαντοι.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἀπεβιβάσθησαν 1000 Τούρκοι εἰς τὴν ξηράν, ἐκυρίευσαν τὰ πλοῖα, ἐξ ὧν 13 ἦσαν ἔνοπλα, ἐκυρίευσαν καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἑξῶθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος νησιδίου κανονοστάσιον καὶ αὐτὴν τὴν κωμόπολιν, ἔσφαξαν πεντέξ ἑναπομείναντας γέροντας, καὶ γράϊας, καταφυγόντων τῶν κατοίκων τῆς εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσαν τὴν κωμόπολιν, καὶ παραλαβόντες 34 πλοῖα, τὰ ὀγκωδέστερα καὶ εὐχρηστότερα, ἐν οἷς καὶ τὰ μετακομίσαντα εἰς Πελοπόννησον τοὺς περὶ τὸν Μεταξᾶν καὶ Μερκάτην δύο ἰόνια, καὶ καύσαντες ὅλα τᾶλλα, μικρὰ μεγάλα, ἐπανεπλευσαν εἰς Πάτρας.

Εὐδοκίμησεν ὁ στόλος ἐν τῷ περίπλῳ τούτῳ, διότι καὶ τὰ φρούρια Μοθώνης καὶ Κορώνης ἐπεσίτισε, καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς Κορώνης καὶ τῶν Πατρῶν ἑλληνικὰ στρατόπεδα φανεῖς διέλυσε, καὶ ὅλην τὴν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν, τὴν ἐνοχλοῦσαν τὰ ἐκεῖ φρούρια, κατέστρεψεν. Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ ἦτον νὰ διευκολύνῃ τὴν μετάβασιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τῆς ἀντικρὺ στερεᾶς εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία ἐματαιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν· διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην καὶ διὰ τὴν προσεγγίζουσαν ὥραν τοῦ χειμῶνος, καθ' ἣν οἱ ἀπειροθάλασσοι Τούρκοι ἀγαποῦν νὰ διαχειμάζωσιν ἐντὸς ἀσφαλῶν λιμένων, ὁ στόλος, σύρων καὶ τὰ ἐν τῷ Γαλαξειδίῳ ἀλωθέντα πλοῖα, ἀπέπλευσε τῶν Πατρῶν, καὶ τὴν 24, 25, καὶ 26 κατέπλευσεν ὅλος πάλιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, ὅπου αἱ οὐδέτεραι Ἀρχαὶ τὸν ἐδέχθησαν ὡς καὶ τὴν πρώτην φορὰν εὐμενέστατα.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διαβὰς διὰ τῶν Καλαβρύτων, συμπαρέλαβε χιλίους ὑπὸ τὸν Χαραλάμπην, τοὺς Πετμεζάδας καὶ τὸν Σολιώτην· ἀλλὰ δὲν ἔφθασεν εἰς Βοστίτισαν εἰμὴ ἀφ' οὗ ἀπέπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ὁδεύων δὲ παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς τὸν

Ἰσθμὸν καὶ φθάσας εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὀλίγας ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Βοστίτισης, εἶδεν ἀντίπεραν καϊόμενον τὸ Γαλαξειδί· τὴν δὲ 22 Σεπτεμβρίου ἔφθασεν εἰς τὰ Βασιλικὰ (Σικυῶνα).

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος διέπλεε τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν καὶ κατέστρεφεν, ὁ ἑλληνικός διέμενεν ἄπλους. Τὰ πλοῖα, ὡς ιδιόστολα, ἦσαν δικαίῳ τῷ λόγῳ καὶ δυσκίνητα, ἀλλ' ὁ μέγας κίνδυνος τῆς πατρίδος ἔπεισε καὶ ταύτην τὴν φορὰν τοὺς γενναίους νησιώτας εἰς νέας χρηματικὰς καταβολάς, δι' ὧν ἐφοδιασθέντα 35 ἐξέπλευσαν πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου εἰς συνάντησιν τῶν ἐχθρικών· συνεξέπλευσε κατὰ πρώτην φορὰν καὶ ὁ Ἀνδρέας Βῶκος, ὁ καὶ Μιαούλης ὡς ἄπλους πλοίαρχος. Ὀλίγον διέμεινεν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν Ζακύνθῳ, καὶ ἀπέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν καθ' ὃν καιρὸν ἔπλεε πρὸς τὸν κορινθιακὸν κόλπον ὁ ἑλληνικός. Αἰφικθέντος δὲ τούτου ἐκτὸς τῆς Ζακύνθου, ἔστειλαν οἱ ἀρχηγοὶ ἀξιωματικὸν εἰς τὸ ὑγειονομεῖον ἵνα μάθῃ τι περὶ τοῦ ἐχθρικοῦ· ἀλλ' αἱ Ἀρχαὶ ἀπέπεμψαν τὸν ἀποσταλέντα ἐχθρῶδως ἀπαγορεύσασαι αὐτῷ πᾶσαν συνέντευξιν μετὰ τῶν ἐπὶ ξηρᾶς καὶ πᾶσαν ἀγοράν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς ἀγγλοῖονικῆς κυβερνήσεως ἦτο φανερά παράβασις τῆς οὐδετερότητος, ἣν ἐπηγγέλλετο. Ἀφοῦ ἐδέχθη δις ὀλόκληρον ὀθωμανικὸν στόλον, πῶς ἀπέπεμπε μίαν ἑλληνικὴν λέμβον; Πλέων δὲ ὁ ἑλληνικός μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας ἔμαθεν ὅτι ἐπεθύμει παρά τινων θαλασσοπορούντων καὶ ἐστράφη πρὸς τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Ὑδραν ὑποπτεύσας μὴ ὁ ἐχθρικός τὰς προσβάλλῃ ἐπὶ τοῦ διάπλου. Ἀλλ' οὗτος ἤυρε τόσῳ σφοδρὰν ἀντίπνοιαν ἔξωθεν τῶν ρεσσηνιακῶν φρουρίων, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ποδίσῃ πρὸς τὴν Ζάκυνθον. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἀνεμοζάλης ἀπεμακρύνθη ἐν δικάταρτον ἀλγερινὸν 20 κανονίων,

καὶ ἐμπεσὼν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον, καὶ πολεμούμενον πανταχόθεν, ἀντέστη κατ' ἀρχὰς γενναίως, ἀλλὰ μὴ βλέπον τρόπον σωτηρίας καὶ καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν πλοίων τοῦ Σαχίνη καὶ τοῦ Ῥαφαλιᾶ ἐρρίφθη πρὸς τὰ νότια τῆς Ζακύνθου εἰς τόπον λεγόμενον Ὑψόλιθρον, σχεδὸν ἡμίκαυστον καὶ ἐσυντρίβη· 20 τῶν ναυτῶν του ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, καὶ 40 ἀβλαβεῖς διεσώθησαν.

Ἀνεφέραμεν ἤδη πόσον ἀνεφλέχθη τὸ πνεῦμα τῶν Ἑπτανησίων ἀρξαμένου τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος· δὲν ἴσχυσαν δὲ νὰ σβέσωσι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν των οὔτε ὁ ἀνυπόκριτος φιλοτουρκισμὸς οὔτε ἡ σιδηρὰ χεὶρ τοῦ τότε μεγάλου ἀρμοστοῦ Θωμᾶ Μαιτλάνδου, ἀξίου ἀνδρός, ἀλλὰ τόσον δεσποτικοῦ, ὥστε αὐτοὶ οἱ συμπατριῶταί του τὸν παρωνόμαζαν Σουλτὰν-Θωμᾶν (King Tom). Εἰς μάτην ὁ ἀρμολογὴς οὗτος ἐκήρυττεν οὐδετερότητα καὶ ἐπηγρύπνει εἰς τὴν μὴ παράβασίν της ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· εἰς μάτην ἐδήμευεν ὑπάρχοντα καὶ κατεδίκασεν εἰς αἰψφυγίαν· οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ζακύνθιοι καὶ τὰς προκηρύξεις του ἐποδοπάτου, καὶ τὰς ποινὰς του ὀλιγώρουν, καὶ τὰς ἀπειλὰς του ἐχλεύαζαν, καὶ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπεστήριζαν διὰ παντὸς τρόπον καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἐπ' ἐκκλησίας πανδήμων δεήσεων ὑπὸ τὸν βροντώδη ἤχον τῶν κωδῶνων εἰς ἐπήκουον τῆς δυσμενοῦς Ἀρχῆς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, εὐκολον εἶναι νὰ συμπεράνη τις πόσον ἐξήφθη ὁ φύσει ἐνθουσιώδης λαὸς τῆς Ζακύνθου, ὅτε εἶδεν ὅχι μόνον τὴν ἐθνικὴν του σημαίαν κυματίζουσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν τυραννούμενον ἀδελφόν του μαστίζοντα κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον τὸν ἀλλογενῆ καὶ ἀλλόπιστον τύραννόν του. Χωρία ὀλόκληρα ἐκενώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοί των ἔτρεξαν ἐνοπλοὶ ὅπου ἔπεσε τὸ τουρκικὸν πλοῖον· ἔτρεξαν συγχρόνως εἰς τὸν αὐτὸν τόπον καὶ 20 στρατιῶται

Ἄγγλοι πρὸς διατήρησιν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων. Μεγάλη λογομαχία ἐπῆλθε κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τοῦ Ἀγγλοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ τινων ἐκ τῶν χωρικῶν. Ἐπροσπάθει ὁ ἀξιωματικὸς νὰ τοὺς ἐπαναγάγῃ εἰς τὰ χωρία τῶν· ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος ἐκτύπησεν ἓνα δι' ἧς ἐβάσταξεν ἵππομάστιγος. Ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ εὐερέθιστοι χωρικοὶ νὰ τουφεκίσωσι τὴν φρουράν, ἐσκότωσαν ἓνα στρατιώτην, καὶ ἐπλήγωσαν δύο καὶ τὸν ἀξιωματικόν· τοὺς ἀντετουφέκισε καὶ ἡ φρουρά· ἀλλ' ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῆς ἡτον ἀνίκανος ν' ἀντισταθῇ μέχρι πολλοῦ πρὸς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν χωρικῶν· διὰ τοῦτο ὑπεχώρησεν εἰς τοὺς πλησίον πύργους· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὴν ἐκτύπησαν τὴν νύκτα οἱ χωρικοί.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα συνέβαιναν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ζακύνθου, πλοῖα τοῦ πρὸς τὴν Ὑδραν καὶ Σπέτσας πλέοντος ἑλληνικοῦ στόλου ἔπесαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Γλαρέντσας καὶ ἐκινδύνευσαν. Ἀλλὰ παρευρεθεῖς ὁ Μιαούλης ἐφάνη αὐτοφυῆς ναύαρχος· ἔφερε τὰ πλοῖα ὅσον ἐδύνατο πλησιέστερον τῆς πελοποννησιακῆς ξηρᾶς, διέταξε νὰ παραπλέωσι, καὶ τοιουτοτρόπως τὰ μεγαλόσωμα ἐχθρικά, μὴ δυνάμενα νὰ πλεύσωσιν εἰς ὀλιγοβαθῇ νερά, ἐκανονοβόλουν μακρόθεν ὅλον τὸ νυχθήμερον ἐπὶ ματαίῳ. Τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα διεξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ σῶα· μόνον τὸ τοῦ Θεοδωρῆ Γ. Μέξη καθῆσαν, ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἔσβεσαν ἥν ἄναψαν φλόγα οἱ ναῦται του ἀποβάντες ὅλοι ἀβλαβεῖς εἰς τὴν ξηράν.

Μετὰ τὴν ναυτικὴν ταύτην ἀψιμαχίαν, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἰσέπλευσεν αὖθις τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, παρέλαβε τοὺς διασωθέντας ναύτας τοῦ ἀλγερινοῦ πλοίου, καὶ ἀπέπλευσε τὴν 3 ὀκτωβρίου· βλάβας δὲ κατὰ τὸν πλοῦν του τὴν μηδεμίαν αἰτίαν παρασχούσαν Σαμοθράκην, εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντι-

νούπολιν τὴν 12 νοεμβρίου, ἐπιδεικνύων τὰ συλληφθέντα τοῦ Γαλαξειδίου πλοῖα, καὶ κρεμάσας ἐπὶ τῶν καταρτίων αὐτῶν 30 ἀθλίους ναύτας αἰχμαλωτισθέντας, ὡς ἔλεγαν οἱ τοῦ στόλου ἐν Γαλαξειδίῳ· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εὐρέθη ψυχὴ ζῶσα ἐπὶ τῆς εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκείνην ἀποβάσεώς των, ἐπιστεύετο, ὅτι οἱ κρεμασθέντες ἦσαν ἐκ τῶν δυστυχῶν Χριστιανῶν τῶν πληρωμάτων αὐτοῦ τοῦ στόλου. Ὁ δὲ Καρᾶ-αλῆς προήχθη διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν φρουρίων καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Καπητάμπασα.

Τὸ δὲ κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβὰν ἠνάγκασε τὸν ὑπαρχον Ζακύνθου νὰ βάλῃ χωρία τινὰ ὑπὸ τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Ὁ δὲ ἀνθαρμοστής Ἀδὰμ ὅχι μόνον ἐνέκρινε τὸ πραχθέν, ἀλλ' ἐφήρμοσε τὸν νόμον καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ μετέβη εἰς Ζάκυνθον καὶ διέχυσε μέγαν τρόμον. Πέντε χωρικοὶ ἐκρεμάσθησαν ὡς πρωταίτιοι τῶν κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβάντων, ὁ Θεόδωρος Πέτας Γλάφος, ὁ Διονύσιος Κοντονίνης, ὁ Παναγιώτης Ῥουμελιώτης, ὁ Ἀντώνης Ζούκας καὶ ὁ Γιάννης Κλαδιάνης· τὰ σώματα δὲ αὐτῶν ἐτέθησαν ἐντὸς κλωβίων ὑψωθέντων ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος βουνῶν εἰς φρίκην τῶν θεατῶν· ὅλοι δὲ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀφωπλίσθησαν, καὶ 100 πάσης κλάσεως, ἐν οἷς καὶ ἱερεῖς, ἀπήχθησαν εἰς τὸ φρούριον ὡς ἔνοχοι, ὡς ὑποπτοὶ ἢ ὡς ἀπειθεῖς.

Τὸν νόμον τοῦτον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κηρύξῃ ἰσχύοντα καὶ ὁ ὑπαρχος Κυθήρων ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Καβάνων· ἐκηρύχθη ἰσχύων μετ' ὀλίγον καὶ καθ' ὅλην τὴν νῆσον· ἐκηρύχθη δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Καβάνων, διότι οἱ κάτοικοί του, παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ἐνθουσιασμοῦ, συνέλαβαν 50 Τούρκους, ἄνδρας γυναῖκας καὶ παιδιὰ, πλείοντας

εἰς Κρήτην καὶ ὀρμισθέντας ἐκ περιστάσεως πρὸς τὴν νῆσον, καὶ τοὺς ἐξωλόθρευσαν ἀνηλεῶς καὶ ἀναιτίως, τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ ρίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν· ἀντέστησαν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐξουσίας σταλέντας πρὸς σύλληψιν τῶν ἐνόχων· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πολλοὶ χωρικοὶ συνελήφθησαν, καὶ δύο ἐξ αὐτῶν ἐθανατώθησαν· οἱ δὲ πρωταῖτιοι κατέφυγαν εἰς Πελοπόννησον. Συγχρόνως ἐκηρύχθη ἰσχύων ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν ἀγίᾳ Μαύρᾳ, καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ νήσῳ τῶν Κορυφῶν· καὶ ἐν μὲν τῇ Κεφαλληνίᾳ κατὰ τὸ λέγειν αὐτοῦ τοῦ ἀνθαρμοστοῦ (β), ἐκηρύχθη ὅχι διότι ἔπραξαν οἱ κάτοικοί της ὅσα οἱ Ζακύνθιοι, ἀλλὰ διότι ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πράξωσι τοιαῦτα ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει· ἐν δὲ τῇ ἀγίᾳ Μαύρᾳ, διότι ἡ νῆσος ἐκείνη, χωριζομένη τῆς ξηρᾶς διὰ στενοῦ καὶ διαβατοῦ πορθμοῦ, ὑπέκειτο εἰς ληστρικάς ἐκεῖθεν ἐπιδρομάς· ἐν δὲ τῇ νήσῳ τῶν Κορυφῶν, διότι, ἂν καὶ ὁ τύπος ἐκεῖνος διέμεινεν ἡσυχος καὶ εὐπειθής, δὲν ἦτον εὐλογον νὰ ἐξαιρεθῇ τοῦ γενικοῦ κανόνος. Διὰ τοιούτους λόγους ἀφωπλίσθησαν τὰς ἡμέρας ἐκείνας συγχρόνως ὅλοι οἱ Ἑπτανήσιοι, πταίσται, ἀθῶοι, φιλοτάραχοι καὶ φιλήσυχοι. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, ἦτοι τὴν 17 ὀκτωβρίου, ἐξεδόθη ἄλλο κήρυγμα λέγον, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὔτε ὀθωμανικὰ οὔτ' ἐλληνικὰ πλοῖα πολεμικὰ ἦσαν δεκτά, εἰμὴ ἐν περιστάσει τρικυμίας, εἰς τοὺς λιμένας τοῦ ἰονίου κράτους, ὅτι μόνον ἀδεία τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν ἐπετρέπετο ἢ μετὰ τῶν ῥηθέντων πλοίων κοινωνία, καὶ ὅτι ὅστις κατοικῶν ἐν τῇ ἰονίῳ κρᾷτι ἀπεπειρᾶτο νὰ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν ῥηθέντων πλοίων ἄνευ ἀδείας, ἐθεωρεῖτο καὶ ἐπαιδεύετο ὡς ἔνοχος φανερᾶς παρακοῆς. Τοιαυτὴ ἦτον ἡ πρὸς τοὺς Ἑπτανησίους διαγωγὴ τῆς ἀρμοστίας, καὶ τοιαύτῃ ἡ διάθεσις τῆς πρὸς τὸν ἐλληνικὸν

ἀγῶνα ὑπὸ τὸ ψευδὲς πάντοτε ὄνομα αἰστηρᾶς καὶ ἀμερολήπτου οὐδετερότητος.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ παρασταθῶμεν εἰς τὴν ἄλυσιν τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μέγας καὶ πολὺς ἦτον ἐν Τριπολιτσᾷ ὁ κεχαγιαμπεης ἐν ὅσῳ ἐνίκα· ἀλλ' οὐδεὶς τὸν ἐσέβετο οὐδ' ὑπήκουεν ἀφ' οὗ ἔπαυσε νικῶν. Ἀνηγέρθησαν τότε, καθὼς συμβαίνει συνήθως ἐπὶ τῶν ἀποτυχίων, πολλαὶ κεφαλαί· διηρέθησαν δὲ ὅλοι εἰς τρία μεγάλα κόμματα· εἰς τὸ τῶν ἐντοπίων Τούρκων οὓς ἐκίνουν ὁ Κιαμίλμπεης, ὁ Μουσταφάμπεης, ὁ Δεφτερδάρης καὶ ὁ Σιεχ-Νετσηπ-ἐφέντης· εἰς τὸ τοῦ κεχαγιαμπεη καὶ καϊμακάμη, ἦτοι τῶν ἀσιανῶν, καὶ εἰς τὸ τῶν συναναβάντων μετὰ τοῦ κεχαγιαμπεη Ἀλβανῶν τῶν ὑπὸ τὸν Ἐλμάσμπεην. Τὸ πρῶτον κόμμα ἐζήτει ἀσφάλειαν, τὸ δεύτερον τιμὴν, τὸ τρίτον χρήματα. Καὶ τὰ τρία ἔβλεπαν πᾶσαν ἀντίστασιν ματαίαν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐπείσθησαν, ὅτι οἱ ἔξωθεν ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν ὁμόπιστοὶ τῶν ἠττήθησαν κατὰ τὰ Βασιλικά. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν κεχαγιαμπεην ἦσαν γνώμης νὰ μὴ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐπισφαλῇ συμβιβασμόν, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθωσιν ὅλοι πανέστιοι διὰ νυκτός, καὶ διελθόντες τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον νὰ καταφύγωσιν ὅσοι ἐπιζήσωσιν εἰς Ναύπλιον. Ἄν τολμηρὰ ἦτον ἡ γνώμη αὕτη, ἦτον ἡ μόνη παρέχουσα ἐλπίδα σωτηρίας. Ἄλλ' οἱ Ἀλβανοὶ ἤξευραν ὅτι, ἀποχωριζόμενοι τῶν συναδέλφων των, ἐσυμβιβάζοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐκόλως καὶ ἐπικερδῶς ὅθεν, ὡς ἄνθρωποι τοῦ συμφέροντος, δὲν ἐπείθοντο νὰ ρίψοκινδυνεύσωσιν ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλων. Εἰς τόσην δὲ ἀναισχυντίαν περιέπεσαν, ὥστε ἐμονοπώλουν τὰς ἐναπολειφθείσας τροφάς, καὶ ἐπώλουν πολλάκις καὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῇ πόλει νερόν· ἀπαιτοῦντες δὲ ἀπειλητικῶς τοὺς ὑστεροῦντας μισθοὺς των, ἀπέκλεισαν καὶ αὐτὸν τὸν κεχαγιαμπεην ἐν τῷ παλατίῳ του καὶ

τοὺς ἔλαβαν διὰ τῆς βίας. Οἱ δὲ ἐντόπιοι Τοῦρκοι εἶχαν ἄλλας αἰτίας νὰ μὴ ἐγκρίνωσι τὸ περὶ τῆς ἐξόδου σχέδιον τοῦ κεχαγιάμπη· δὲν ἤθελαν νὰ θέσωσιν εἰς κίνδυνον τὰς οἰκογενείας των· ἔχοντες δὲ σχέσεις πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου ὡς συμπατριώτας των, ἤλπιζαν πάντοτε νὰ συμβιβασθῶσι καὶ λυτρωθῶσι. Τοιαύτη διαφωνία ἐπεκράτει ἐν Τριπολιτσᾷ καθιστῶσα τὴν δεινὴν θέσιν της πολὺ δεινότεραν. Ἡ ἐγγίζουσα δὲ ἐκπολιόρκησις ἔφερεν ἔξωθεν τῶν τειχῶν τόσον πλῆθος ὀπλοφόρων ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας, ὥστε συνηριθμοῦντο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦλάχιστον 15000· ἐπεκράτει δὲ καὶ τόση ἀταξία καὶ ἀπροσεξία ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὥστ' ἐλαθροπῶλουν τινὲς αἰσχροκερδεῖς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τροφάς. Εἰδοποιηθεὶς ὁ Κυριακούλης ὅτι προσῆλθάν τινες ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὑπὸ τὸ τεῖχος κρυφίως, παρέλαβέ τινας τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἔτρεξε νὰ τοὺς διασκορπίσῃ καὶ τιμωρήσῃ· ἀλλὰ τοὺς ὑπεράσπισαν οἱ ἔσωθεν τουφεκίζοντες, καὶ ἐξώρμησαν πολλοὶ αὐτῶν εἰς τιμωρίαν τῶν προθυμηθέντων νὰ παύσωσι τὴν ἀθέμιτον ταύτην τροφεμπορίαν· ἔτρεξαν τότε καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμόν, ἔτρεξε καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ μετὰ δίωρον μάχην ἠναγκάσθησαν οἱ ἐξορμήσαντες, πολλὰ παθόντες, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ἐντοσοῦτῳ, τὸ σχέδιον τοῦ συμβιβασμοῦ ὑπερίσχυσεν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸ προβάλλῃ ἀναφανδόν. Ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ἰσχύει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς πολλάκις τὸ γυναικεῖον φύλον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει συχνάκις κινεῖται ὁ ὄχλος τῶν γυναικῶν αὐθαδῶς καὶ ἀτιμωρήτως κατὰ τῶν Ἀρχῶν ἐν καιρῷ σιτοδείας· ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι καὶ οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ, οἱ θέλοντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τὸν συμβιβασμόν, ὑπεκίνησαν τὰς Ὀθωμανίδας. Τὴν 6

σεπτεμβρίου συνήχθησαν κάτωθεν τοῦ παλατίου πάμπολλαι καὶ ὀδυρόμεναι ἐκραύγαζαν, ὅτι ἀπέθνησκαν τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας καὶ ἐπεκαλοῦντο ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ βασιλέως τῶν τὸν ταχὺν συμβιβασμὸν μετὰ τῶν πολιορκητῶν, ὥς τὴν μόνην ἀποτροπὴν τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Συνήλθαν τότε εἰς τὸ παλάτιον οἱ πρόκριτοι, καὶ ἐνώπιον τοῦ κεχαγιάμπη, μὴ δυναμένου πλέον μηδ' αὐτοῦ ν' ἀντιτείνῃ, ἐνεκρίθη νὰ γείνωσι πρὸς τοὺς Ἑλληνας προτάσεις συμβιβασμοῦ διὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων.

Τῶν ἀνδρῶν τούτων ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ βίος ἦτο μαρτύριον. Κατ' ἀρχὰς ἔζων ὑπὸ ἀπλῆν φύλαξιν, ἀν καὶ πάντοτε ἐν μέσῳ ἀπειλῶν καὶ κινδύνων· ἀλλὰ μόλις ἓνα μῆνα διήρκεσεν ἡ τοιαύτη κατάστασις τῶν.

Ἀρχομένου τοῦ ἀπριλίου ἀφώπλισεν ἡ ἐξουσία καὶ ἐδέσμευσε 18 ἐνόπλους συναναβάντας εἰς Τριπολιτσὰν ὥς σωματοφύλακας αὐτῶν· τὴν δὲ 16 ἔφερεν ὁ ὄχλος ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας Χριστιανόν τινα Τριπολιτισιώτην ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὸν συνέλαβεν ἔξω τῆς πόλεως στελλόμενον πρὸς τοὺς πολιορκητὰς εἰς ἀνακάλυψιν πολεμικοῦ τίνος τουρκικοῦ σχεδίου. Ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ ἀνεψιὸς ἐνὸς τῶν προεστώτων καὶ εἰς τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν ὡς ἀποστείλαντες τὸν συλληφθέντα πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Τούτου γενομένου, ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα “ διατί “ σκοτόνομεν τοὺς ὑπηρέτας καὶ φυλάττομεν τοὺς “ κυρίους; ” καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ ὥρμησεν ὁ ὄχλος εἰς σφαγὴν τῶν κυρίων· ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς φρουρᾶς. Αὐθεςπερὶ δὲ ἀπεφασίσθη νὰ φυλακισθῶσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστώτες εἰς καθυσύχασιν τοῦ ὄχλου, καὶ ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν ἐπαύριον. Μόνοι δὲν ἐφυλακίσθησαν ὁ Κορίνθου Κύριλλος, ὁ Σωτήρης Νοταρᾶς, ὁ Μῆτρος Ῥοδόπου-

λος (γ), ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀναστάσης Μαυρομιχάλης, ὡς προστατευόμενοι ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ Κιαμήλμπεη, ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ὑπὸ τοῦ Μουσταφάμπεη, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης ὑπὸ τοῦ καϊμακάμη. Γενομένης δὲ τὴν ἐπιούσαν νέας ὀχλαγωγίας, ἐφονεύθησαν οἱ προδεδεσμευθέντες 18 σωματοφύλακες. Οἱ δὲ ἄρχιερεῖς, οἱ προεστῶτες καὶ οἱ ὑπηρέται αὐτῶν, ὅλοι 38, σύνεσωρεύθησαν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ φυλακῇ, τῇ τῶν κακούργων, ἣτις εἶχεν ἐμβαδὸν μόλις 150 πηχῶν καὶ ἐν μικρὸν παράθυρον· ἦσαν δὲ ὅλοι ἐκτὸς δύο ὑπηρετῶν, ἀλυσοσύνδετοι ἀπὸ τοῦ τραχήλου οἱ μὲν κύριοι διὰ μιᾶς οἱ δὲ ὑπηρέται δι' ἄλλης ἀλύσεως· ὥστε, ἐνὸς ἀνισταμένου, ὅλοι ἐξ ἀνάγκης συνανίσταντο· ἐτρέφοντο δὲ ὅσον ἀποζῆν καὶ ἐβίωσαν τὸν πολυώδυνον τοῦτον βίον πέντε μῆνας· δις μόνον ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐξήχθησαν τῆς φυλακῆς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπανήχθησαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐνεκρίθη νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ πολιορκούμενοι τοὺς ἄνδρας τούτους ὡς ὄργανα τῶν σκοπῶν των, τοὺς ἐξήγαγον τοῦ δεσμοτηρίου, ὅπου εἶχαν ἤδη ἀποθάνει ὁ Μογεμβασίας Χρῦσανθος καὶ τις διάκονος, ὅλους ῥακενδύτας, ὅζοντας, φθειριῶντας, ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ κακονυχίας, σκιᾶς ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους. Ἐξ ἀπέθαναν ἐν μιᾷ καὶ μόνη ἡμέρᾳ ἐν Τριπολιτσᾷ μετὰ τὴν ἀποφυλάκισιν, ἐν οἷς τρεῖς ἄρχιερεῖς, ὁ Ναυπλίου Γρηγόριος, ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς καὶ ὁ Δημιτσάνης Φιλότητος· δύο δὲ προεστῶτες ἐξεψύχησαν καθ' ὁδὸν μετακομιζόμενοι εἰς τὰ ἴδια, ὁ Θεόδωρος Δηληγιάννης καὶ ὁ Ἰωάννης Περρῶν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπεριποιήθησαν οἱ Τούρκοι οὖς ἕως χθὲς ἐβασάνιζαν καὶ ἐδικαιολογήθησαν, ὅτι τοὺς ἐφυλάκισαν εἰς διάσωσίν των ἀπὸ τῆς ὁρμῆς τοῦ ὄχλου, τοὺς διέταξαν νὰ γράψωσι τοῖς πολιορκηταῖς γράμματα ὅπως αὐτοὶ

τὰ ὑπηγόρευσαν. Ἦσαν δὲ ἀπειλητικά μᾶλλον ἢ συμβιβαστικά, διότι τοὺς ἐμέμφοντο οἱ γράψαντες διὰ τὴν πρὸς τόσον εὐμενῇ ἐξουσίαν μεγάλην ἀχαριστίαν των, τοῖς ἔλεγον νὰ ἔλθωσιν εἰς ἑαυτοὺς, νὰ γνωρίσωσι τὸ σφάλμα των, νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὸ ἔλεος τοῦ πολυευσπλάγχχνου σουλτάνου τοῦ ἐξουσιάζοντος τὰ δύο τρίτα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ διὰ μόνης τῆς κατάρας δυναμένου νὰ τοὺς ἀφανίσῃ· εἰ δὲ καὶ παρήκουαν, τοὺς εἰδοποιοῦν, ὅτι ἐκινδύνευαν νὰ πωληθῶσι καὶ αὐτοί, καθὼς ἄλλοτε ἐπωλήθησαν οἱ ὅμοιοί των Σέρβοι, πρὸς τρία γρόσια ὁ ἄνθρωπος· ἐπὶ τέλους δὲ τοὺς ἡρώτων τί ἐξήτουν· ἐρρίφθησαν δὲ τὰ γράμματα ἔξω τοῦ τείχους. Οἱ πολιορκηταὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐχαρίζετο τοῖς πολιορκουμένοις ἡ ζωὴ, ἡσφαλίζετο ἡ τιμὴ των, καὶ ἐπετρέπετο καὶ ἡ ἀλλοῦ μετάβασίς των· ἐπιπλήττοντες δὲ τοὺς γράψαντας ἐπὶ τουρκοφροσύνῃ, ὡς ἂν ἦσαν κύριοι νὰ γράψωσιν ὅ,τι ἐνέκριναν, τοὺς ἐσυμβούλευαν νὰ συνακολουθήσωσι τοὺς φίλους των. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόβαλαν συνέντευξιν πληρεξουσίων ἐκατέρωθεν καὶ εἰσηκούσθησαν· ἔγεινεν ἀνακωχή, καὶ ἐχύθη ἔξω τῆς πεινώσης καὶ διψώσης πόλεως πλήθος γυναικῶν καὶ παιδιῶν ἐπὶ φανερῷ κινδύνῳ. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐξήρχοντο, οἱ ἄσπλαγχνοι καὶ αἰσχροκερδεῖς Ἀλβανοί, ἰστάμενοι πρὸ τῶν πυλώνων, τοῖς ἀφήρουν ὅ,τι εἶχαν. Παμπληθῇ στρατεύματα, ὡς εἶπαμεν, συνέρρευσαν τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ αὐτὸ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων σχεδὸν ἐπέينا. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ εἰς πλειοτέραν στενοχωρίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐχθρῶν, δεχθέντες οἱ Ἕλληνες τοὺς κατὰ πρῶτον ἐξελθόντας, δὲν ἠθέλαν νὰ δεχθῶσι καὶ τοὺς ἐκ δευτέρου καὶ τοὺς ἐτουφέκισαν ἐξερχομένους· ἀλλὰ τοὺς ἀπόθουν καὶ οἱ Τοῦρκοι τουφεκίζοντές τους ἄνωθεν τοῦ τείχους. Τότε οἱ Ἕλληνες τοὺς παρέλαβαν ἐξ ἀνάγκης, τοὺς

ἐτοποθέτησαν ὅπισθεν τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Καλαβρύτων, καὶ τοὺς ἀφῆκαν νὰ τρέφονται ὅπως καὶ ὅθεν ἐδύναντο.

Τὴν δὲ 15 ἐστήθη σκηνὴ ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐξ ἴσου μακρὰν τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου, κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, καὶ δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐξῆλθαν τῆς πόλεως ἔφιπποι οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν κομμάτων, καὶ ἐκάθησαν ὑπὸ τὴν σκηνήν. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπροσηκώθησαν οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας ἐρχομένους, ἀντεχαιρετήθησαν ὡς ἰσότιμοι, καὶ ἤρχισεν ἡ συνδιάλεξις. Οἱ Ἕλληνες, ἐρωτηθέντες τί ἐζήτουν, ἐπανέλαβαν ὅσα ἔγραψαν καὶ ἐπέμεναν. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεσχέθησαν νὰ δώσωσι ταχείαν ἀπάντησιν ἀφ' οὗ ἐσυμβουλευόντο καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὕτω διελύθη ἡ πρώτη συνέντευξις· ἐγένετο καὶ δευτέρα, καθ' ἣν ἐπρόβαλαν οἱ Τοῦρκοι νὰ τοῖς δοθῶσι 1800 ζῶα εἰς μετακόμισιν αὐτῶν καὶ τῆς περιουσίας των εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλους, καὶ 40 εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ὅπως διαβιβασθῶσι εἰς Σμύρνην ἢ εἰς ἄλλον τουρκικὸν τόπον, νὰ φέρωσι δὲ καὶ τὰ ὅπλα των καὶ νὰ τρέφονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἧς ἡμέρας ὑπογραφῇ ἡ συνθήκη μέχρι τῆς εἰς τὰ πλοῖα ἐπιβιβάσεως των. Οἱ δ' Ἕλληνες ἀντεπρόβαλαν νὰ τοὺς ἐπιβιβάσωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλ' ἀφωπλισμένους· ἀφίνοντές τοις δὲ σῶαν τὴν περιουσίαν των ἀπήτουν, ὡς ἀποζημιώσιν δι' ὅσην φθορὰν ἐπροξένησαν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου, ἐπέκεινα τῶν 50000000 γροσίων. Δεινὰς καὶ ἀτελεσφόρους ἐθεώρησαν οἱ Τοῦρκοι τὰς προτάσεις ταύτας καὶ ἀνέβαλαν τὴν ἀπάντησιν εἰς ἄλλην συνέντευξιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ συνεντεύξει δὲν ἐσυμβιβάσθησαν, ἡ ἀνακωχὴ ἐλύθη, καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν.

Ἐν τούτοις, ὑπέθαλπαν οἱ Ἕλληνες τὸ ἐνυπάρχον

σχίσμα τῶν ἐχθρῶν, συγκαταβατικώτεροι φαινόμενοι πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς διὰ τὰς ἐξῆς αἰτίας. Οἱ Σουλιῶται, ἀφ' οὗ ἀνέκτησαν τὴν πατρίδα των, ἐκηρύχθησαν, ὡς εἶδαμεν, ὑπέρμαχοι τοῦ Ἀλῆ καὶ σύμμαχοι τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν· διαδοθείσης δὲ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἔπνεεν ἡ Τριπολιτσα τὰ λοισθια, ἀπεστάλησάν τινες παρὰ τῆς συμμαχίας ταύτης πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν πόλιν ἐκείνην εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων ἐν αὐτῇ Ἀλβανῶν ὡς ὁμοφρόνων. Ἐδέχθησαν εὐμενῶς οἱ πολιορκηταὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, καὶ ἐπροθυμήθησαν ἔτι μᾶλλον ν' ἀποσπᾶσιν τῶν ἄλλων τοὺς Ἀλβανούς, διότι ἀπέσπων τὴν κυριωτέραν δύναμιν τῆς πόλεως. Εὐδιάθετοι ἐφάνησαν καὶ οἱ Ἀλβανοί, διότι ἀποσπώμενοι ἡσφάλιζαν τὰ ὑλικά συμφέροντά των, ἂν καὶ ἐθυσίαζαν τὴν τιμὴν των. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Ἐλμᾶσμπης διεπραγματεύετο κατ' ἰδίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχῶς, καὶ ἐλθὼν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐδήλωσεν, ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν οἱ Ἀλβανοὶ ν' ἀναχωρήσωσιν ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ φέρωσι τὰ ὄπλα καὶ ὅλα τὰ πράγματά των, νὰ συμπαραλάβωσι τὰς γυναῖκας τῶν πασάδων, τὸν κεχαγιάμπεην, τὸν καϊμακάμην, τὸν μπινᾶ-ἐμίνην, τὸν καδὴν καὶ ἄλλους τινὰς μὴ Πελοποννησίους Τούρκους, καὶ νὰ ἐξασφαλισθῶσι κατὰ τὴν εἰς Ἡπειρον μετάβασίν των· ὑπέσχοντο δὲ νὰ συμπολεμήσωσι κατὰ τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδου των. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις ταύτας· οἱ δὲ ἐντόπιοι Τούρκοι ἔβλεπαν, ὅτι ἐχάνοντο, ἂν ἀπεχωρίζοντο αὐτῶν οἱ Ἀλβανοί, διὰ τοῦτο κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνενώσεως. Ἀλλὰ βλέποντες ὅτι οἱ μὲν Ἀλβανοὶ ἐκώφευαν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπέρριπταν τὰς προτάσεις των, διηρέθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐφρόντιζαν διὰ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν διαπραγματευόμενοι εἴτε ἄτομα πρὸς ἄτομα, εἴτε κοινότητες πρὸς κοινότητας.

Ἐν τούτοις οἱ Ἀλβανοί, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν ἐγγράφως γενομένην ἰδιαιτέραν σύμβασιν αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔστειλαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ πράγματά των, ἡτοιμάσθησαν νὰ ἐξέλθωσι τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπρόβαλαν καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι νὰ ἔλθωσιν ἐκ νέου εἰς λόγους μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐντοσούτῳ ἡ ἐξοδος τῶν Ἀλβανῶν ἔβαλεν εἰς κίνησιν ὅλους τοὺς ἐν Τριπολιτσᾷ ἀπὸ πρωίας. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων παρετήρησαν ὅτι τὸ πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου κανονοστάσιον ἔμεινεν ἐξ αἰτίας ταύτης ἀφρούρητον, καὶ τρεῖς ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἄνευ οὐδεμιᾶς προμελέτης ἢ προετοιμασίας ἢ εἰδήσεως τῶν ἀρχηγῶν ἀνέβησαν ἀλλεπαλλήλως 50 ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ εἰς τοῦ ἄλλου ἐν τάχει ἐν οἷς καὶ ὁ παναγιώτης Κεφάλας, εἰσεπήδησαν τὸ τείχος, ἤνοιξαν τὴν ἀφρούρητον καὶ ἀτείχιστον ἐκείνην πύλην, εἰσήγαγον τοὺς πλησιεστέρους συναγωνιστάς των καὶ ἀνύψωσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἰδόντες οἱ Τούρκοι τὸ γεγυμνασμένον εἶδός τετραέξαν πληθηδὸν ἐπὶ τοὺς εἰσελθόντας τουφεκίζοντες καὶ τουφεκιζόμενοι. Εἶδαν οἱ ἔξω παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἤκουσαν καὶ τὸν τουφεκισμόν καὶ ἐφόρμησαν ὅλοι πολλαχόθεν ἀναβαίνοντες τὰ τείχη καὶ ἀνοίγοντες καὶ ἄλλας πύλας ὑπὸ τὸν σφοδρὸν τουφεκισμόν καὶ κανονοβολισμόν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ δὲ Ἀλβανοὶ, ἔμφοβοι μὴ ἐμπλεχθῶσι, συνῆλθαν ὅλοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου ὡς ὑπὸ συνθήκην, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐκπλήρωσίν της, ἂν ὅχι ὡς πρὸς ὅλους, τούλάχιστον ὡς πρὸς ἑαυτούς· ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἄλωσιν τῆς πόλεως οἱ Ἕλληνες ἤθελαν νὰ θεωρηθῇ ἡ συνθήκη ὡς διαλελυμένη· ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ ὑπεσχέθησαν ν' ἀσφαλίσωσι μόνοι τοὺς Ἀλβανούς, καί, ἐν ᾧ Ἕλληνες καὶ Τούρκοι ἐμάχοντο ἐντὸς τῆς πόλεως, τοὺς ἀπέπεμψαν ὅλους

1800 ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πλαπούτα, ὅστις μετὰ τινων ἄλλων ὠμήρευε παρ' αὐτοῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγένετο ὁ συμβιβασμός. Ἐξελθόντες δὲ ἀβλαβεῖς καὶ ἀνενόχλητοι οἱ Ἀλβανοί, παρέλαβαν σῶα τὰ διαπιστευθέντα τῷ Κολοκοτρώνη πράγματά των, διενυκτέρευσαν ὑπὸ τὰς σκηνάς του, ἀπέλυσαν ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσῃ αὐτοῦ ὅσους ἐντοπίους συμπαρέλαβαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των, ἀνεχώρησαν τὴν ἐπιούσαν, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν συνοδουσάντων αὐτοὺς μέχρι τῆς Βοστίτισης Ἑλλήνων διεβιβάσθησαν ἀσφαλῶς εἰς Τριζόνια καὶ ὠδοιπόρησαν εἰς Ἡπειρον.

Λαός, ἀποτινάσσων πολυχρόνιον καὶ βαρὺν ζυγόν, κινεῖται πάντοτε θηριωδῶς κατὰ τῶν δεσποτῶν του· ὁ δὲ ὄπλοφόρος τῆς Ἑλλάδος λαὸς ἦτον ἔτι μᾶλλον ἀκράτητος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, διότι οὔτε κυβέρνησις ὑπῆρχεν, οὔτε μισθὸς ἐδίδοτο, οὔτε τροφαὶ τακτικῶς διενέμοντο, οὔτε μέλλον ἀσφαλὲς ἐφαίνετο, οὔτε ὁ ἄτακτος ἐπαιδεύετο, οὔτε ὁ σωφρονῶν ἀντημείβετο. Διὰ ταῦτα ἡ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου ἦτον ἡμέρα καταστροφῆς, πυρκαϊᾶς, λεηλασίας καὶ αἵματος. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ὅλοι ἀπέθνησκαν (δ), ἄλλοι φονευόμενοι, ἄλλοι εἰς τὰς ἀναφανείσας ἐν τῇ πόλει φλόγας ριπτόμενοι, καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὰ καταπίπτοντα στεγάσματα καὶ πατώματα τῶν καιομένων οἰκιῶν καταθλιβόμενοι· ἡ δὲ δίψα τῆς ἐκδικήσεως κατεσίγαζε τὴν φωνὴν τῆς φύσεως. Ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν ταῖς πλατείαις, παντοῦ δὲν ἠκούοντο εἰμὴ μαχαιροκτυπήματα, πυροβολισμοί, πάταγοι κατεδαφιζομένων οἰκιῶν ἐν μέσῳ φλογῶν, φρυάγματα ὀργῆς καὶ γόοι θανάτου· ἐστρώθη τὸ ἔδαφος πτωμάτων καὶ οἱ περιφερόμενοι πεζοὶ καὶ ἱππεῖς δὲν ἐπάτουν εἰμὴ ἀποθνήσκοντας ἢ ἀποθανόντας· ἐφαίνοντο δὲ οἱ Ἕλληνες ὥς θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀδικήματα τεσσάρων αἰ-

ώνων. Οἱ δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ Ἑβραῖοι, ἐπὶ λόγῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλου κακῆς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διαγωγῆς τῶν ὁμοθρήσκων των, ὅλοι κατεστράφησαν, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός, ἐκτὸς τῶν περὶ τὸν Χανὲ γνωστὸν διὰ τὴν ἀγαθότητά του. Ὀλίγοι Τούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐξαγοράσωσι δι' αἵματος τὸ αἷμά των, καὶ κατέλαβαν οἱ μὲν τὴν μεγάλην τάπιαν οἱ δὲ οἰκίας τινὰς καὶ ἐπολέμουν. Διεκρίθησαν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τινες Δερβίσαι, κλεισθέντες ἐν τῷ Τουρκικῷ σχολείῳ καὶ πολεμήσαντες μέχρι τελευταίας πνοῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν αὐθημερὸν τὰς οἰκίας ὅσας οἱ ἐχθροὶ των κατέλαβαν ἐκτὸς δύο. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἀνεφάνησαν αἴφνης φλόγες ἐν τῷ παλατίῳ, ὅπου διέτριβαν αἱ γυναῖκες τῶν πασάδων, ἃς ἐπὶ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς πόλεως παρέλαβεν ὁ Πετρόμπεης. Αἱ γυναῖκες αὗται ἐξ αἰτίας τῆς ἀναφανείσης φλογὸς μετεκομίσθησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν πρὸ ὀλίγου κτισθεῖσαν λαμπρὰν οἰκίαν τοῦ Μουσταφάμπεη ὑπὸ τὴν φύλαξιν πάντοτε τοῦ Πετρόμπεη. Τὴν δ' ἐπαύριον ἐκυριεύθη ἡ μία τῶν μὴ κυριευθεισῶν τὴν προτεραίαν δύο οἰκιῶν, καὶ ἐκάη ἡ ἄλλη καὶ συνεκάησαν καὶ ὅλοι οἱ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ καταλαβόντες τὴν τάπιαν μῆτε τροφὴν μῆτε πόσιν ἔχοντες παρεδόθησαν ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς τὴν 26. Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσαν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῇ πόλει δεινὰ. Τὴν δὲ τρίτην ἐθανατώθησαν ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ ὅσοι πεινῶντες καὶ διψῶντες ἐξῆλθαν πρὸ τῆς ἀλώσεως. Διακόσιοι ἦσαν οἱ ἐν μέσῳ τῆς ἀλληλομαχίας πεσόντες Ἕλληνες, δεκακίσχιλιοι δὲ πάσης ἡλικίας οἱ ἀπολεσθέντες Ὀθωμανοί, Ὀθωμανίδες καὶ Ἑβραῖοι· οἱ δὲ λοιποὶ ἡχμαλωτίσθησαν· 40 μόνον ἔνοπλοι διέφυγαν τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καταφυγόντες εἰς Ναύπλιον καὶ μὴ καταδιωχθέντες ἐπὶ τῆς φυγῆς. Οἱ ἐπισημότεροι δὲ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦσαν ὁ κε-

χαγιάμπεης, ὁ καϊμακάμης, ὁ Κιαμήλμπεης, ὁ Μουσταφάμπεης (ε), ὁ Σιέχ-Νετσήπ-έφέντης, ὁ δεφ-δερδάρης, ὁ μπινᾶ-έμίνης, καὶ αἱ παρὰ τῷ Μαυρομιχάλη γυναῖκες τῶν πασάδων. Ἄπειρα καὶ πολύτιμα ἦσαν τὰ λάφυρα, ἀλλ' ὅλα διηρπάγησαν ἄνευ παραμικρᾶς ὠφελείας τοῦ κοινού, ἅν καὶ ἠλπίζετο νὰ θεραπευθῶσιν ὅπωςοῦν ἐκείθεν αἱ κατεπεΐγουσαι ἀνάγκαι τῆς πατρίδος. Τόση δὲ ἦτον ἡ ἐπισυμβᾶσα λεηλασία, ὥστε αἱ πλείους τῶν οἰκιῶν ἐγυμνώθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ξυλώσεώς των.

Οὐδαμῶς προτιθέμεθα νὰ δικαιολογήσωμεν τὰς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπανθρωπίας τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀπανθρωπίας ὁμογενῶν, ὑπενθυμίζομεν μόνον, ὅτι παντὸς λαοῦ ἱστορία, καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἐξευγενισμένων, ἔχει σελίδας ἀπανθρωπίας. Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἡ Ἰόππη, ἀλωθεῖσα ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἀφέθη εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὴν σφαγὴν 30 ὥρας, καὶ οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἀπέθαναν ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας. Δὲν ἐπράχθησαν δὲ τὰ ἐν Ἰόππῃ ὑπὸ τυραννουμένων κατὰ τυραννούντων ὡς ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ παρὰ γνώμην τῶν ἀρχηγῶν ὡς ἐν Τριπολιτσᾷ, ἀλλὰ κατὰ ῥητὴν διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος παραδεχθέντος, κατὰ τὸν εὐφραδῆ Τιέρον, “ βάρβαρα ἦθη ἐν βαρβάροις τόποις.”

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ἐν τοῖς Βασιλικοῖς διατρίβων, ἔμαθε τὴν ἀλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς· καὶ οἱ μὲν σὺν αὐτῷ μὴ τακτικοὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἀλωθεῖσαν καὶ λαφυραγωγουμένην πόλιν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τακτικῶν ἐπροχώρησεν εἰς Κόρινθον, καὶ προτείνας τοῖς ἐν τῇ ἀκροπόλει παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Πετμέζα πολιορκουμένοις νὰ παραδοθῶσι, καὶ μηδόλως εἰσακουσθεῖς ἀνέβη μέχρι τοῦ Γερανείου, ἐκείθεν δὲ ἐπανήλθε τὴν 10 ὁκτωβρίου εἰς Τριπολιτσᾶν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ πορθηταὶ ἀγαλλόμενοι καὶ κανονοβολοῦντες.

Ἐρχόμεθα ἤδη νὰ διηγηθῶμεν καὶ τὰ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος.

Οἱ Τοῦρκοι καὶ διὰ τὴν στενοχωρίαν ἣν ἐδοκίμαζαν, καὶ διὰ τὴν κατασχύνην ἐπὶ ταῖς ἐπανειλημμέναις ἀποτυχίαις των, καὶ διὰ φόβον ἄλλων ἐνδεχομένων κακῶν, ἀπεφάσισαν, συνενώσαντες μεγάλας δυνάμεις πολλαχόθεν, νὰ πατήσωσιν ἐκ νεοῦ τὰ Σφακιά. Τὴν 29 ἰουλίου ἠγλίσθη ὁ πασᾶς τοῦ μεγάλου Κάστρου κατὰ τὴν Ἐπισκοπὴν, ὅπου συνηγλίσθη καὶ ὁ τῆς Ῥεθύμνης συνεκστρατεύσαντες δὲ ἀμφότεροι εἰς Ἀρμυρὸν ἔτρεψαν τὴν 5 αὐγούστου τοὺς ἐκεῖ ὄπλοφόρους Χριστιανοὺς κανονοβολοῦντες καὶ βομβοβολοῦντες καὶ ἐφόμευσαν τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Παπαγιάννην Μουριώτην ἀνδρείως μαχόμενον καὶ τινὰς τῶν περὶ αὐτόν· συνενωθέντων δὲ καὶ τῶν Χανιωτῶν ἐπάτησαν τὴν 6 τὸν Ἀποκόρωνα, παραδῶσαντες τὸ πᾶν εἰς σίδηρον καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλοι ὑπερδεκακισχίλιοι. Ἐντὸς τῶν Χανιωτῶν, ἀληθοῦς ληστηρίου, ἦσαν δύο εὐσυνείδητοι Τοῦρκοι, ὁ Τσουρούναγας καὶ ὁ Κασήμαγας, ἰσχυροὶ καὶ οἱ δύο, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐπροστάτευε πρὸ τῆς ῥήξεως τοὺς Σφακιανούς, ὁ δὲ δεύτερος ἀντίστη εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν· οἱ δύο οὗτοι ἐθεωρήθησαν ἔνοχοι θανάτου διὰ τὴν πολιτικὴν των φρόνησιν καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ παρηγγέλθησαν νὰ συνεκστρατεύσωσιν· ὑπήκουσαν· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ὑποπτεύσας ὁ Κασήμαγας ἔγεινεν ἄφαντος, ὁ δὲ Τσουρούναγας ἐκρεμάσθη ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ. Τούτου δὲ γενομένου ἐξελέχθησαν τρισχίλιοι Καστρινοὶ καὶ προχωρήσαντες ἀνενόχλητοι ἐπάτησαν τὸ Θέρισον, τὸ ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ τοὺς Λάκκους, καὶ ἐστρατοπέδευαν τὴν 13 αὐγούστου ἐπὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Ὀμαλοῦ λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες τὰ περίξ χωρία ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τῶν ἐνοικούντων, καὶ ἀναμένοντες νὰ ἔλθωσιν οἱ Χριστι-

ανοὶ καὶ προσκυνήσωσιν. Ἄλλ' οἱ τῇδε κακέϊσε
 διεσπαρμένοι ἔνοπλοι Σφακιανοὶ καὶ Ῥιζίται συν-
 ἤλθαν πανταχόθεν τὴν αὐτὴν νύκτα ὥς πεντακό-
 σιοι εἰς τὸν Ξηρόκαμπον, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Δασκα-
 λάκην, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Παναγιώτου,
 καὶ ἔπесαν πρῶτας γενομένης πολλαχόθεν ἐπὶ τοὺς
 ἐχθροὺς μηδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύοντας, καὶ τουφεκί-
 ζοντές τους, ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐστρατοπεδευμένους,
 ἔβλαπταν καὶ δὲν ἐβλάπτοντο. Θορυβηθέντες οἱ
 πολυάριθμοι Τοῦρκοι ἐπὶ τῇ αἰφνιδίῳ προσβολῇ
 ἠγωνίζοντο, ἔχοντες καὶ τρία κανόνια, νὰ διασκορ-
 πίσωσι διὰ σφοδροῦ πυρὸς τοὺς ὀλίγους ἐχθροὺς
 των· ἀλλ' οὗτοι διετήρησαν ἄφοβοι τὰς θέσεις των,
 ἐνισχύθησαν καὶ παρ' ἄλλων ἄλλοθεν ἐλθόντων εἰς
 βοήθειαν διαρκούσης τῆς μάχης, καὶ τόσον ἔβλαψαν
 καὶ ἐφόβισαν τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε τοὺς ἔτρεψαν εἰς
 αἰσχρὰν φυγὴν. Καὶ οἱ μὲν τῶν Χριστιανῶν τοὺς
 κατεδίωκαν ὀπισθεν, οἱ δὲ ἄλλην συντομωτέραν καὶ
 ὀρεινωτέραν ὁδὸν διελθόντες ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς
 ἀπέκλεισαν ἔμπροσθεν ἐντὸς τινος στενοτοπίας. Ἐλ-
 πίζοντες οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν των ἔδοκίμασαν
 νὰ διαβῶσιν, ἀλλ' ἐπεσωρεύοντο πίπτοντες ὑπὸ τὸ
 πῦρ τῶν Σφακιανῶν καὶ Ῥιζιτῶν τουφεκίζοντων
 θανατηφόρως ὀπισθεν τῶν πετρῶν· βλέποντες δὲ οἱ
 ἐχθροὶ ἐξ ὧν ἔπασχαν τὴν παντελὴ σχεδὸν ἐξολό-
 θρευσίν των, καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν ἂν ἐπροχώρουν,
 καὶ εἰς τὰ ὀπισθεν ἂν ἐπανήρχοντο, ἐπεχείρησαν
 πολλοὶ νὰ λυτρωθῶσι φεύγοντες κακὴν κακῶς εἰς
 τὰ τραχέα ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς διόδου,
 ἐγκαταλείψαντες εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐπιπλα, πο-
 λεμεφόδια καὶ αὐτοὺς τοὺς ἵππους μὴ δυναμένους νὰ
 ἀναβῶσι τὰ ὄρθια ἐκείνα ὄρη. Ὑπερδιακόσιοι ἐχάθη-
 σαν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην· τινὲς δὲ πεινῶντες
 καὶ διψῶντες καὶ ἄλλοι περιπλανώμενοι κατέφυγαν
 εἰς οἰκίας χριστιανικὰς ἐπὶ τῶν ὀρέων ἐπ' ἐλπίδι

ἐλέους, ἀλλ' ἔλεος οἱ ἀνηλεεῖς οὐδαμοῦ ἦσαν. Ἐκδίκησιν ἐβόα καὶ ἐν ταῖς φύσει τρυφερωτέραις τῶν γυναικῶν καρδίαις καὶ ἐκδίκησιν ἦρε τὸ πρὸ ὀλίγου χυθὲν ἀνηλεῶς ἀθῶον καὶ ἱερὸν αἷμα τῶν ὁμοπίστων ἀδελφῶν των· ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλέους, ἐφάνησαν ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τῶν ἐκδικήσεων· ὅλοι, ὅσοι ἔπесαν διὰ μίαν ἢ ἄλλην περιστάσιν εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, κοσμικῶν ἢ κληρικῶν, ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθαναν· ἐχάθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ καὶ εἴκοσιν Ἑλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Στέφανος Χάλης.

Παράφρονες γενόμενοι οἱ Τοῦρκοι διὰ τὰ δεινὰ παθήματά των ἐστράτευσαν τὴν 29 πανστρατιᾷ εἰς Σφακιά. Δισχίλιοι Χριστιανοὶ συνήλθαν εἰς Ἀσκούφον πρὸς ἀντίκρουσιν· ἀλλὰ τὴν 31 καθ' ἣν ἐσκόπευαν νὰ ἐπιπέσωσιν, εἶδαν ὅπισθεν ἐπερχομένους ἐχθρούς, καὶ φοβηθέντες μὴ εὗρεθῶσιν ἐν μέσῳ διττοῦ πυρὸς ἀνέβησαν τὰ ὄρη. Οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθαν ἀμαχητὶ εἰς Ἀσκούφον, τὸν ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ ἄλλα χωρία, καὶ μηδενὸς κωλύοντος ἐπάτησαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἀνάπολιν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τότε τοὺς Χριστιανούς, καὶ οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, οἱ πλεῖστοι δὲ ἔτρεχαν εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἐπιβιβαζόμενοι εἰς πλοῖα κατέφευγαν εἰς Γαῦδον, παρακείμενον ἐρημονήσιον, τινὲς δὲ καὶ εἰς τὰ Κύθηρα. Συνέρρευσαν εἰς Λουτρὸν καὶ πολλοὶ λειποτάκται ἀτάκτουντες καὶ φορολογοῦντες ἀσυνειδήτως καὶ ἀναισχύντως τοὺς ἀδυνάτους πρόσφυγας. Οἱ Τοῦρκοι περιῆλθαν ὅλα τὰ Σφακιά μηδένα τῶν κατοίκων ἐντυγχάνοντες· μίαν μόνον γραίαν ἐνέτυχαν, ἥτις, ἐρωτηθεῖσα τί ἔγειναν οἱ κάτοικοι, ἀπήντησεν ὅτι ἤκουσεν αὐτοὺς λέγοντας, ὅτι κατέβαιναν εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἵνα μετακομίσωσι τὰ ἀδύνατα μέλη εἰς Γαῦδον καὶ πλεύσαντες ἐκεῖθεν εἰς Μασαράν ἐπιβιβάσωσιν εἰς τὰ πλοῖά των τὰ ἐκεῖ σιτηρὰ ἐν ἀπου-

σία τῶν Τούρκων καὶ καύσωσι τὰ χωρία. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Τοῦρκοι καὶ θεωροῦντες ὅτι ἔσβησαν τὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Σφακιῶν, πάσχοντες δὲ καὶ ἑλλειψιν τροφῶν ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπανήλθαν καὶ οἱ τῇδε κάκεισε διασπαρέντες Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐστίας τῶν καὶ ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τινῶν συντοπιτῶν καὶ ἄλλων ὁμογενῶν, ἔξωθεν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀφιχθέντων εἰς συμμέθεξιν τοῦ ἀγῶνος, κατέλαβαν μετ' ὀλίγον διαφόρους θέσεις καὶ πολλοὶ ἐτοποθετήθησαν πλησίον τῶν Χανιῶν, ἔκοψαν τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐντὸς τοῦ φρουρίου ν' ἀνοίξωσι πηγὰδια· ἀλλὰ τὸ ἐντεῦθεν ἀναβλύζον νερὸν ἦτο κακῆς ποιότητος, καὶ ἀπέθνησκαν ὥς 15 τὴν ἡμέραν· τόσον δὲ ἐπλησίασαν οἱ περὶ τὸν Δασκαλάκην ὥστε ἔκαυσαν καὶ τινὰ παρακείμενα ἐργαστήρια καὶ ἥρπασαν καὶ τὰ ἐντὸς τουφεκοβολῆς βοσκήματα τοῦ πασᾶ. Ἐν τούτοις ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐχειροτέρευεν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ· σύγχυσις, ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐπεκράτει, καὶ ἡ παρουσία ἀρχηγοῦ πολιτικοῦ καὶ πολεμικοῦ ἐφαίνετο ἀναγκαιοτάτη. Εἶχαν πρὸ καιροῦ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην ταύτην οἱ Κρήτες καὶ μόλις ἔμαθαν τὴν εἰς Πελοπόννησον κατάβασιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἔστειλαν ζητοῦντες ἀρχηγὸν καὶ πολεμεφόδια τοὺς συμπατριώτας τῶν Νικόλαον Οἰκονόμου, Ἀναγνώστην Παναγιώτου, καὶ Χατση Νικολὸν Μπενιζέλον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔστειλεν ὅ,τι εἶχε, τουτέστιν ὀλίγα πολεμεφόδια καὶ ἀρχηγὸν τὸν Μιχαὴλ Ἀφεντούλην ἢ Ἀφεντούλιεφ τὸν καὶ Κομνηνόν (στ), γεννηθέντα ἐν Ῥωσσίᾳ ἐξ Ἑλλήνων. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος κατέπλευσεν εἰς Λουτρόν, λιμένα τῶν Σφακιῶν, τὴν 25 ὁκτωβρίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς Κρήτας, δι' ἧς ἐδικαιολόγει τὴν ἕως τότε ἀναβολὴν ἀποστολῆς ἀρχηγοῦ, τοῖς ἔλεγεν ὅτι ἔχαιρε πατήσας γῆν ἀκμάσασαν ἄλλοτε ὑπὸ τοὺς συνετοὺς

νόμους τοῦ Μίνως καὶ ὅτι εἶχεν ἐντολὴν νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναγέννησίν των· τοῖς ἀνέφερε δὲ εἰς ἐμφύχωσίν των τὴν παράδοσιν Μονεμβασίας καὶ Νεοκάστρου, τὴν ἄλωσιν Τριπολιτσᾶς, καὶ τὰς ἐπὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης νίκας τῶν Ἑλλήνων, συνίστα τὴν ὁμόνοιαν, τὴν εὐπείθειαν καὶ τὴν καλὴν διαγωγὴν, καὶ τοὺς ἐθάρρυνεν, ἀναδεχθέντες τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα νὰ ἐγκαρτερήσωσι γενναίως ἐν τοῖς δεινοῖς εἰς ἀπόλαυσιν τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων ἀγαθῶν· ἐξέδωκε δὲ καὶ στρατιωτικὸν ὄργανισμόν, κατάλληλον εἰς μόνους τοὺς τακτικῶς τρεφομένους καὶ μισθοδοτουμένους. Οἱ Κρήτες ἐχάρησαν καὶ ἐνθουσιάσθησαν ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὄρη ἐν μέσῳ αὐτῶν, προθέμενοι νὰ ἐκστρατεύσωσι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του· ἀλλ' οὗτος ἀνέβαλλε ἐπὶ μιᾷ ἢ ἄλλῃ αἰτίᾳ τὴν ἀνάβασίν του.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Κρήτην ἀφίξιν του, θαρρύνασαν τὸ ἐμπόριον, κατέπλευσαν εἰς τὸ Λουτρὸν πλοῖα ἐκ διαφόρων μέρων τῆς Εὐρώπης φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ὧν ἡ ἔλλειψις ἐμπόδιζεν εὐλόγως ἕως τότε πᾶν πολεμικὸν κίνημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Πάτρας.—Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων.—Εἴσοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.—Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.—Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης καὶ ἄλλοι ἔξωθεν ἐλθόντες Ἕλληνες.—Σύστασις κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.—Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἀργεῖ.—Ἑλληνοαλβανικὴ συμμαχία καὶ λύσις αὐτῆς.

Ἡ ΔΕ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπέφερε τὸσον φόβον τοῖς ἐν Πάτραις Τούρκοις, ὥστε ἐκατοστύες ἔτρεξαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι εἰς τὸ παραθαλάσσιον ὅπως διασωθῶσιν εἰς τὸ πλοῖα μηδενὸς αὐτοῦς καταδιώκοντος. Οἱ ἐκεῖ Ἀλβανοὶ ὅλοι ἐλειποτάκτησαν καὶ διεβιβάσθησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν· οἱ δὲ Λαλιῶται κατέσχαν τὴν ἀκρόπολιν καὶ κατήντησαν εἰς τόσην ἀναισχυντίαν, ὥστε ἠνάγκασαν τὸν μὲν Ἰσούφπασαν, ἀπαρεσκόμενον ἐπὶ τῇ διαγωγῇ των, νὰ καταβῇ εἰς τὸ Ῥῖον, τοὺς δὲ ἐγχωρίους Τούρκους, αἰόκους μέιναντας, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ Ἀντίρριον, ὥστε μόνοι σχεδὸν οἰκήτορες ἦσαν 2500 Λαλιῶται, ἐξ ὧν 800 ἔνοπλοι. Γνωστοποιηθέντων δὲ τῶν συμβάντων τούτων τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ, ἐκίνηθη ὁ Κολοκοτρώνης κοινῇ γνώμῃ πρὸς τὰς Πάτρας, καὶ ἔχων παλαιὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἐκεῖ Λαλιώτας εἶχε πεποίθησιν ὅτι εἰς αὐτὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἄλλους θὰ παρεδίδοντο, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι διὰ τῶν φροντίδων αὐτοῦ διετερήθησαν.

ἀβλαβεῖς οἱ Ἀλβανοὶ ἐν μέσῳ τῆς δεινῆς ἀλληλομαχίας καθ' ἣν ἐξῆλθαν τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἴκοσι μόνον σωματοφύλακας εἶχε καθ' ἣν ἡμέραν ἐξεστράτευσεν, διότι ὁ ὀπλοφόρος ὄχλος ἀνεχώρησεν εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων· πρὶν δὲ φθάσῃ εἰς Μαγούλιαν, ἐπτά ὥρας μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς, συνέρρευσαν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας του 1200, ἀφ' οὗ δὲ ἔφθασεν εἰς Γαστούνην, ἡριθμοῦντο οἱ ὀπαδοὶ του εἰς τετρακισχιλίους, διότι ἡ προλαβοῦσα νίκη ἐν Τριπολιτσᾷ ἐθάρρυνε, καὶ ἡ μέλλουσα λαφυραγωγία εἴλκυε πολλούς. Ἀλλ' οἱ πολιορκοῦντες τὰς Πάτρας ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν δυσηρεστήθησαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ τὴν ἐμπόδισαν δι' ὧν ἔγραψαν τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ κατὰ πρόσκλησιν δὲ αὐτῶν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἀπρακτος.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ ἐμφωλεύοντες ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι πασάδες, Μεχμέτης καὶ Βρυώνης, ἰδόντες ὅτι ἡ ἐκστρατεία, μεθ' ἧς θὰ συνέπρατταν, ἐματαιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν, καὶ ὅτι ἡλώθη ἡ Τριπολιτσά, ἧς ἡ λύτρωσις ἦτον ὁ πρῶτος τῆς ἐκστρατείας σκοπός, ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰ ἴδια. Συνέτρεξε δὲ εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετάπεμψις τοῦ Βρυώνη εἰς Ἰωάννινα, θέλοντος τοῦ Χουρσήδη νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰς προσέλευσιν τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους (α) ὁ μὲν Βρυώνης ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 28 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τῶν στρατεύματός του, ὁ δὲ δελήμπασῆς του μετὰ τῶν λοιπῶν κατόπιν. Ἠνώθησαν δὲ ἐν Θήβαις οἱ δύο πασάδες, ἡκροβολίσθησαν μετὰ τῆς κατὰ τὰ Μέγαρα ἐλληνικῆς προφυλακῆς, καὶ παραλαβόντες τὴν ὀθωμανικὴν φρουρὰν τῆς Λεβαδείας, μετέβησαν

διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Ταλαντίου, τῆς μόνης ἀνοικτῆς ὡς κατεχομένων τῶν ἄλλων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐκείθεν εἰς Ἰωάννινα.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐν Ἀθήναις διατριβῆς τοῦ Βρυώνη, οἱ Τοῦρκοι διετέλεσαν ἀνεπηρέαστοι κύριοι ὅλης τῆς Ἀττικῆς. Δὺς μόνον ἀπήντησαν ἐν τῇ περιφορᾷ των Χριστιανούς εἰσδύσαντας εἰς Δραγομάνον, καὶ κτυπήσαντές τους ἀντεκρούσθησαν· ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ συγκρούσει παρῆν καὶ ὁ πασᾶς, ὃν Ἀθηναῖός τις Δῆμος Ῥομπέσης ἐπιστόλισε καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεύσῃ· ἀλλ' ἐφονεύθη αὐτός· συνεφονεύθησαν καὶ δύο ἄλλοι καὶ ἠχμαλωτίσθησαν τρεῖς· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ Τοῦρκοι, καὶ εὐρέθη κατὰ γῆς πολῦτιμος σπάθη, ἥτις ἐλέγετο ὅτι ἦτον ἡ τοῦ πασᾶ.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Βρυώνη ἐξ Ἀθηνῶν, ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις ἔμειναν ὑπὸ τὴν φύλαξιν τῶν ἐγχωρίων Τούρκων καὶ τῶν ἐκεῖ προὔπαρχόντων ὀλίγων Ἀλβανῶν, πλήθουςαι τροφῶν. Οἱ Χριστιανοί, διεσπαρμένοι εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους, συνῆλθαν πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς πατρίδος των καὶ εἰσέβαλαν παμπληθεὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τὴν 3 νοεμβρίου ἐξελθόντες οἱ Τοῦρκοι ἔπесαν ἐπὶ τινὰς Ἑλλήνας, ἀπροφυλάκτως περιφερομένους ἐν τῷ πρὸς τὸν Μαραθῶνα ἐλαιῶνι, καὶ συνέλαβαν γυναῖκας καὶ τρεῖς ἄνδρας, καὶ τὰς μὲν ἐκράτησαν, τοὺς δὲ ἀπεκεφάλισαν· ἐξῆλθαν πάλιν καὶ τὴν 4, καὶ συνήντησαν Ἑλλήνας κατὰ τὸ Χαλάνδρι, ὅπου, συγκρούσεως γενομένης, οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως σκοτώσαντες 22. Ἐσκότωσαν καὶ οἱ Τοῦρκοι ἓνα καὶ συνέλαβαν ζῶντα τὸν Ἀναστάσην Λέκαν, ὃν ἀνηλεῶς βασανίσαντες ἐθανάτωσαν. Οἱ Ἕλληνες ἠξεύροντες ὅτι οἱ ἐχθροὶ τὴν μὲν νύκτα ἀνέβαιναν ὅλοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν δὲ ἡμέραν κατέβαιναν

εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅτι εἶχαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀνοικτὴν τὴν πύλην τῆς ἀκροπόλεως διὰ τὴν ἀναγκαίαν συγκοινωνίαν, διενοήθησαν νὰ εἰσέλθωσι τὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν, ἔρημον οὖσαν, καὶ νὰ παραφυλάξωσιν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν μέχρι τῆς αὐγῆς, ἐπὶ σκοπῶ νὰ ὁρμήσωσι τότε αἰφνης καὶ κυριεύσωσι τὴν πύλην, ἀνοιγομένην κατὰ τὸ σύννηθες τὴν ὥραν ἐκείνην. Τολμηρὸν ἦτο τὸ μελετηθέν, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀκατόρθωτον διὰ τὴν γνωστὴν νωθρότητα καὶ ἀπροσεξίαν τῶν Τούρκων. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ ἐπλησίασαν ἡσύχως πρὸς τὴν πόλιν τὴν νύκτα τῆς 4, ἐπήδησάν τινες ἔσω τοῦ τείχους ἀφανεῖς, καὶ ἀνοίξαντες τὴν πύλην τῆς πόλεως εἰσῆγαγον τοὺς ἄλλους. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἤκουσαν γαυγίσματα ἐν τῇ πόλει παρὰ τὸ σύννηθες, καὶ, ὑποπτεύσαντες, δὲν ἤνοιζάν ἡμέρας γενομένης τὴν πύλην τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σκοπούμενον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἔμειναν ἐν τῇ πόλει, ἀπέκλεισαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἤρχισαν δευτέραν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως.

Κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ὑψηλάντου γενομένην ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἐπρόκειτο νὰ διατηρηθῇ μέχρι τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ συνέλθωσιν οἱ Ἕλληνες εἰς σύστασιν τακτικωτέρας καὶ ἐθνικωτέρας κυβερνήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὅρος οὗτος ἐπληρώθη ἤδη, καὶ ἡ περὶ τούτου ἀνάγκη ἦτον ἐπαισθητή, καὶ ἡ κατάστασις τῆς Πελοποννήσου ἀρμοδία, ἐνεκρίθη νὰ συγκροτηθῇ ὅσον τάχιον ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ κατάστασις τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς ἐντὸς τῶν σημερινῶν ὁρίων στερεᾶς Ἑλλάδος ἦτον ἔτι μᾶλλον ἀρμοδία. Αἱ νῆσοι διέμειναν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως παντάπασιν ἀνενόχλητοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκτὸς τῆς Σάμου, ἀλλὰ καὶ αὕτη πολεμηθεῖσα ὑπερίσχυσε. Τὸ δυτικὸν μέρος

τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος διέμενε διόλου ἀνεπηρέαστον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μακρυνόρους, τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἀπηλλάγη ἐσχάτως καὶ αὐτό, ὥστε ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ Μακρυνόρους μέχρι Θερμοπυλῶν δὲν ὑπῆρχε μεσοῦντος τοῦ ὀκτωβρίου ἐχθρός, εἰμὴ ἐν Βονίτῃ, Ναυπάκτῳ, Ἀντιρρίῳ καὶ Ἀθήναις· ἀλλ' αἱ φρουραὶ αὗται μόλις ἦσαν ἱκαναὶ ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων. Προκειμένης δὲ τῆς συγκαλέσεως τῶν πληρεξουσίων, ὁ Ὑψηλάντης ἀπέστειλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας προσαγγελεῖς καὶ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους, ἐν αἷς ἐθεώρει ἑαυτὸν μὲν ἐθνάρχην καὶ πρόμαχον τῆς εὐνομίας, τοὺς δὲ προεστῶτας ὁμοίους τῶν Τούρκων καὶ ἀξίους τοῦ μίσους τοῦ πάσχοντος λαοῦ. Τόσον βαρεῖα προσβολὴ ἐξηγρίωσε τοὺς προεστῶτας καὶ ὑπερῆυξε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσίν των.

Προτοῦ δὲ ἐκλεχθῶσιν ὁπώσοῦν τακτικῶς οἱ πληρεξούσιοι, ἐχρειάζετο νὰ ὀργανισθῇ ὁ τύπος.

Τὸ Αἰγαῖον ἔμενε μετὰ τὴν ἑναρξίν τῆς ἐπαναστάσεως ὀργανισμένον ὅπως ἦτο καὶ προτοῦ, καὶ χρεῖαν νέου ὀργανισμοῦ σχεδὸν δὲν εἶχεν. Ἀλλ' ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι, ἀφ' οὗ κατεστράφησαν αἱ τουρκικαὶ Ἀρχαί, ἐπέζων μόνον αἱ ἐγχώριοι ἐπὶρροαὶ τινων Ἑλλήνων, κυβερνώντων τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα προεστῶτων καὶ καπητάνων· διότι συνειθισμένοι οἱ λαοὶ νὰ βλέπωσι τούτους ἀνωτέρους των, τοῖς ἐπρόσφεραν αὐτοπροαιρέτως σέβας καὶ ὑπακοήν. Πολλοὶ πολλὰ ἔγραψαν καὶ εἶπαν κατὰ τῶν δύο τούτων τάξεων. Ἀναμφιβόλως ἡ τῶν προεστῶτων εἶχε συνήθως τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα μεταδίδει διεφθαρμένη ἐξουσία τοῖς ὑπαλλήλοις της, καὶ ἡ τῶν ὀπλαρχηγῶν εἶχε τὰς ἑξεις τῆς μαχαίρας καὶ τῆς ἀνατροφῆς των· ἀλλ' ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὸν κατὰ ξηρὰν πόλεμον εἶναι κυρίως ἔργον τῶν δύο τούτων κλάσεων, διότι αὗται,

ἄγουσαι καὶ φέρουσαι τὸν λαὸν ὅπως ἤθελαν, μετεχειρίσθησαν, καλῇ τύχῃ, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τὴν δύναμιν τῶν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος· εἶναι δὲ σήμερον ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὅχι μόνον οὐδεὶς ἐπλούτησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπέκτησαν, καὶ πολλοὶ εὐποροῦντες ἀπέμειναν σχεδὸν ἄποροι· αἱ δὲ καταχρήσεις τῆς δυνάμεώς τῶν, δι' ἃς κατηγοροῦνται, καὶ πολλάκις δικαίως, ἦσαν ἐφήμεροι καὶ οὔτε ὅσον θεωροῦνται κοινῶς βαρεῖαι, ἐν ᾧ ἡ διὰ τῆς θερμῆς συνεργείας αὐτῶν ἀποκτηθεῖσα ἐθνικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀνεκτίμητος καὶ διαμένουσα.

Προτοῦ δὲ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ, συμφέρει νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν διοικητικὰ καθήκοντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ποῖαι αἱ πρακτικαὶ καὶ θεωρητικαὶ γνώσεις αὐτῶν, ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὀργανισμένη εἰς κοινά, ἢ δήμους· κατ' ἐκλογὴν δὲ αὐτῶν διωρίζοντο οἱ δημογέροντες κατὰ πόλεις, κώμας καὶ χωρία. Οὔτε διὰ τὸν ἐκλογέα οὔτε διὰ τὸν ἐκλέξιμον ὑπῆρχε τίμημα· ὥστε ὅλοι οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐκλογεῖς καὶ ἐκλέξιμοι, ἀλλ' ἐπροτιμῶντο πάντοτε ὡς ἐκλέξιμοι οἱ εὐπορώτεροι, καὶ οὕτως ἐπληροῦτο ἡ διάταξις τοῦ Σόλωνος ἢ λέγουσα, οἱ μὲν πτωχοὶ νὰ ἐκλέγωσιν, οἱ δὲ πλούσιοι νὰ ἐκλέγονται. Καὶ οἱ μὲν γενικοὶ δημογέροντες ἐκάστης ἐπαρχίας, οἱ λεγόμενοί κοτσαμπασίδες ἢ προεστῶτες, ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας, οἱ δὲ δημογέροντες τῶν λοιπῶν αὐτῆς μερῶν συνήρχοντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ συνέπρατταν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τῶν γενικῶν δημογερόντων. Αἱ δημαρεσίαι ἦσαν ὀριστικάι. Ἡ δὲ τουρκικὴ ἐξουσία τοῦ τόπου εἰδοποιεῖτο ἀπλῶς περὶ αὐτῶν καὶ παρέδεχeto τὴν ψῆφον τοῦ κοινοῦ. Ἐνιαύσιοι ἦσαν αἱ ἀρχαιρεσίαι δικαιοματικῶς, ἀνεβάλλοντο δὲ κατα-

χρηστικῶς, καὶ οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι προέστειναν πολυετῶς ἢ καὶ διὰ βίου· ἀλλ' ὁ ταμίας ἔδιδε κατ' ἔτος εὐθύνας.

Ἐν ῥήτῃ δὲ ὥρα τοῦ ἔτους οἱ γενικοὶ δημογέροντες, ἦτοι οἱ προεστῶτες ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἀνέβαιναν εἰς Τριπολιτσάν καὶ συνεκρότουν γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν συμπράξει καὶ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὠρίζοντο τὰ ἐνιαύσια ἔξοδα τῆς σατραπείας· ἀλλὰ μόνοι οἱ προεστῶτες διένειμαν τὸ ὀρισθὲν τῶν ἐξόδων ποσὸν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, τηροῦντές τινας κανόνας ὡς πρὸς τὴν διανομὴν, οὓς αὐτοὶ ἔθεσαν ἐκ συμφώνου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐκάλου ἐῖς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάστης τοὺς δημογέροντας τῶν ἄλλων αὐτῆς μερῶν, καὶ ἀφ' οὗ ἔβαλλαν ὑπ' ὄψιν τῶν τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἐπαρχίᾳ μέρος τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ ἔτους, συμπράξει καὶ συναινέσει αὐτῶν ἐπρόσθεταν καὶ τὰ ἐπαρχιακά τῶν καὶ διένειμαν τὸ σύνολον μεταξὺ τῶν δήμων τῆς ἐπαρχίας, τηρουμένων πρὸς τοῦτο, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γενικῆς διανομῆς, τινῶν κανόνων· ἐπανερχόμενοι δὲ οἱ δημογέροντες εἰς τοὺς δήμους τῶν συμπαρελάμβαναν συμπράκτοράς τῶν τοὺς ἐγκριτωτέρους τῶν συνδημοτῶν, καὶ προσθέτοντες καὶ τὰ ἰδιαίτερα τοῦ δήμου τῶν ἔξοδα διένειμαν τὰ τῆς ὀλικῆς ἐτησίου δαπάνης μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τοῦ δήμου τῶν ἀναλόγως τῆς καταστάσεως ἐκάστης, ἣν ἐγνώριζαν διὰ τὴν μικρότητα τῶν δήμων· οὐδεὶς δὲ τῶν πολιτῶν ὅποιασδήποτε τάξεως καὶ ὅποιουδήποτε βαθμοῦ ἔμενεν ἀφορολόγητος· οἱ αὐτοὶ δὲ δημογέροντες ἐσύναζαν τοὺς φόρους. Τοιουτοτρόπως ὁ μὲν γενικὸς φόρος ὠρίζετο ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν Ἑλλήνων, ὁ δὲ ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ ἐκάστου δήμου παρὰ μόνων τῶν Ἑλλήνων. Μόνων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἔργα

καὶ ἡ ἐπίθεσις, ἡ διανομὴ καὶ ἡ εἴσπραξις ὅλων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος φόρων, καὶ πηγαὶ ἐπομένως τοπικῶν γνώσεων.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς Πελοποννήσου ἐπεκράτει καὶ κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατ' ἐπαρχίας μόνον ἐν ἐλλείψει γενικοῦ κέντρου. Πᾶσα δὲ ἐπαρχία καὶ τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μάνης, καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος εἶχε διοικητὴν Ὀθωμανόν· ἀλλ' ἡ κοινότης ὥριζε τὸ ποσὸν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως καὶ διώριζε καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς· ὁ δὲ διοικητὴς ὥφειλε νὰ μεταχειρίζεται τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δύναμιν εἰς διατήρησιν τῆς εὐταξίας, εἰς ἀσφάλειαν τῶν πολιτῶν, εἰς σύναξιν τῶν φόρων καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων· δὲν εἶχε δὲ ἐξουσίαν νὰ τὴν μεταχειρισθῇ πρὸς ἄλλο τι ἄνευ ἀδείας τῆς κοινότητος· ὥστε ὅσάκις ὁ διοικητὴς ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς νομίμου ἐξουσίας του, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως δὲν ἐχρεώσται ὑπακοήν. Πᾶσα ἐπαρχία εἶχε καθὴν· ἀλλὰ πολλάκις οἱ ἀντιφερόμενοι ἐξισάζοντο διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τῶν δημοτικῶν Ἀρχῶν, ἢ καὶ διαιτητῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ τόσον ἀξιοζήλωτον καὶ τόσον φιλελεύθερον τοπικὸν τοῦτο σύστημα δὲν ἐφυλάττετο ἀμόλυντον ἀπὸ τῆς αὐθαιρέτου παρεμβάσεως καὶ παρεισπράξεως τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβλαβοῦς πολλάκις παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἐπὶ ῥοῆς τινῶν τῶν προεστώτων· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον οἱ Ἕλληνες, συνδιουκούντες τοιοῦτοτρόπως, ἐξησκούντο καθ' ἡμέραν εἰς τὰ τοπικά των καὶ ἐνισχύοντο ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς.

Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἶχαν σύστημα ἔτι διδακτικώτερον καὶ πλείονος ἰσχύος πάροχον, διότι ἦτον αὐτονομώτερον (β).

Ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπαιδεύοντο, ἐδιδάσκοντο κυρίως γραμματικά ἢ ἱατρικά, ὀλίγοι δὲ φιλοσοφικά

καὶ οὐδεὶς νομικά, διότι ὅπου ἐβασίλευε τὸ κοράνιον καὶ ἐδίκαζε καθῆς, ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου δὲν ἐχρησίμευεν. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οἱ λεγόμενοι Φαναριῶται, ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς θέσεώς των πρὸς τὴν Πύλην καὶ πρὸς τὰς Βλαχομολδαυικὰς ἡγεμονείας, ἃς κατεῖχαν καὶ ἐνέμοντο, κατεγίνοντο εἰς κτῆσιν γενικωτέρων πολιτικῶν γνώσεων· ἀλλὰ καὶ αἱ γνώσεις αὐτῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄχι πολλὰ βαθεῖαι, διότι τοιαῦται δὲν ἐχρησίμευαν ἐν κράτει ὅπου τὰ κινουῦντα τὴν πολιτικὴν ἦσαν ἡ ῥαδιουργία, ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ ἡ ἐπιρρόη ἐνὸς καφοκεραστοῦ, ἡ ἐνὸς κουρέως, καὶ ὅπου οἱ διαπρέποντες εἶχαν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸν βρόχον, τὴν μάχαιραν, τὸ κόνιον, τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν δήμευσιν.

Δύο τῶν Φαναριωτῶν, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν προκείμενον τοῦ τόπου ὀργανισμόν.

Διέτριβεν ἐν Πίσῃ τῆς Τοσκάνης ὁ Μαυροκορδάτος ὅτ' ἐξερράγη ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ ἀκούσας τὸ γεγονός ἐπεβίβασεν εἰς τι πλοῖον ἐν τῷ ἐλευθέρῳ λιμένι τῆς Λιβούρνου ὅπλα καὶ πολεμικοφύδια ἀγορασθέντα δι' ἰδίων του χρημάτων καὶ διὰ συνεισφορᾶς ἄλλων ὁμογενῶν, ἐπλευσεν εἰς Μασσαλίαν, προσεπεβίβασεν ἄλλα, παρέλαβε συμπληρωτῆρας Ἕλληνας τινες καὶ φιλέλληνας, καὶ κατέπλευσεν ἀσφαλῶς τὴν 20 ἰουλίου εἰς Μεσολόγγι ὅπου ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα διὰ τὸ γνωστὸν τῆς οἰκογενείας του ὄνομα, δι' ὅσα ἔφερε βοηθήματα, καὶ διότι οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος, πιστεύοντες ὅσα διέσπειραν οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρίας, ἐπροσδόκουν τὴν σωτηρίαν των ἐκ τῶν ἐρχομένων ἔξωθεν· ἐκλήθη δὲ καὶ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ μέρους ἐκείνου παντελῶς ἀνοργανίστου καὶ ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ, ἃν καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἶχε στείλει πρὸ ὀλίγου ὡς ὀργανιστὴν τὸν Ἴβον Ῥήγαν, ἀγαθῆς ψυχῆς ἀλλ' ὀλίγης ἰκανότητος ἄν-

θρῶπον, ὃν οἱ Αἰτωλοακαρνᾶνες οὔτε ἐτίμων οὔτε ἤκουαν. Ὁ Μαυροκορδάτος οὐτ' ἀπεποιήθη οὐτ' ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν· ἤθελε νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ γενικὰ πράγματα καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τὸν Ὑψηλάντην· διὰ τοῦτο ἀνεχώρησε μετὰ τινας ἡμέρας εἰς Τρίκορφα, ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' ὀλίγον· ἀπεβιβάσθη δὲ εἰς Μονοδένδρι ἐπὶ τῆς παραλίας τῶν Πατρῶν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς ἀφίξεως τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι κατέπλευσεν εἰς Νεόκαστρον ὁ ἐν Πίσῃ διατρίβων υἱὸς τοῦ πρώην αὐθέντου τῆς Βλαχίας, Ἰωάννου Καρατσᾶ, Κωστάκης, καὶ μετ' ὀλίγον κατέβη εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα ἐρχόμενος ἐκ Τρικόρφων καὶ ὁ πρὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καρατσᾶ φθάσας εἰς Ἑλλάδα Θεόδωρος Νέγρης, ὁ ὡς ἀντιπρέσβυς τῆς Πύλης παρὰ τῇ γαλλικῇ κυβερνήσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποδημήσας, καὶ καθ' ὁδὸν προτιμήσας τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα· ἦτο δὲ εἰς ἄκρον δυσηρεστημένος διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, διὰ τὰς ἐρίδας Ὑψηλάντου καὶ Πελοποννησίων, διὰ τὴν διαίρεσιν ὀπλαρχηγῶν καὶ προεστώτων, καὶ διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ὑψηλάντου νὰ διοικήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν ὀνόματι ἀνυπάρχτου Ἀρχῆς. Οὗτος καὶ ὁ Καρατσᾶς, μαθόντες τὸν εἰς Μεσολόγγι κατάπλουν τοῦ Μαυροκορδάτου, διεβιβάσθησαν ἐκεῖ εἰς ἔντευξίν του καὶ ἐκείθεν εἰς Μονοδένδρι ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν προφθάσωσιν. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις ἀνέβαινεν ἤδη εἰς Τριπολιτσάν, ἐπέστρεψεν ἐπὶ τῇ προσκλήσει αὐτῶν εἰς Μονοδένδρι, καί, ἀφ' οὗ συνδιελέχθησαν, ὥδευσαν καὶ οἱ τρεῖς τὴν εἰς Τριπολιτσάν ὁδὸν καὶ ἀπήντησαν ἐν Καλαβρύτοις τὸν ἐπίσκοπον Ταλαντίου Νεόφυτον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Σακελλίονα ἀναβαίνοντας εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ σκοπῶ νὰ ζητήσωσιν ἐξ ὀνόματος ἐπαρχιῶν τινῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου στρατεύματα,

πολεμεφόδια καὶ διοικητήν. Καὶ ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς ἔμειναν καθ' ὁδὸν ἐν Βυτίῃ, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἔφθασε τὴν 14 αὐγούστου εἰς Τρίκορφα, ὅπου συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἰδὼν ὅτι δὲν ἤθελεν οὐδὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ του νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐπὶ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς τῆς Ἑλλάδος ἀξιώσεών του, εὐρὼν δὲ καὶ τὸν Καντακουζηνὸν ἀντιφερόμενον πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἀγανακτοῦντα, ἀκούσας καὶ τὰς τῶν Πελοποννησίων προεστώτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἔριδας, καὶ ἐπισκεφθεὶς ἐν τῷ ἀγίῳ Ἰωάννῃ τοὺς ἐκεῖ μεταβάοντας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προκρίτους τῆς Ὑδρας ἐπ' ἐλπίδι συστάσεως ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μηδὲν δυναμένους νὰ κατορθώσωσι διὰ τὰς περιστάσεις, ἐπίσθη ὅτι πάντῃ ἀνωφελὲς ἦτον ἢ ἐν Τρικόρφοις διαμονή του.

Ἀλλὰ ἠλπίζαν καὶ ἄλλα ἤνραν παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου καὶ ὁ Σακελλίων ὅτε παρεστάθησαν ἐνώπιόν του συμπαραλαβόντες καὶ ἄλλους ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος. Ψευσθέντες τῶν ἐλπίδων τῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ Νέγρη καὶ τοῦ Καρατσᾶ πρὸς ὀργανισμὸν αὐτῆς, ὡς ἐσχεδιάσθη κατὰ τὴν ἐν Καλαβρύτοις συνέντευξίν των· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τῷ λαῷ ὑπόληψιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐχρειάζετο, τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν, καὶ ἡ συγκατάθεσις αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς τέσσαρας τούτους ἄνδρας ὡς δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντας ἦν ἀντεποιεῖτο ἐξουσίαν· διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ ῥηθέντες πληρεξούσιοι εἶπαν αὐτῷ, “δός μας ἀρχηγὸν τὸν Μαυροκορδάτον,” ἀπεκρίθη, “δὲν συμφέρει· “δός μας τὸν Καντακουζηνόν, οὐτ' αὐτὸς “εἶναι καλός· ἀμὴ ὁ Καρατσᾶς; καὶ αὐτὸς “ὁμοίως των. Ἄς ἔλθῃ ὁ Νέγρης· αὐτὸς

“ εἶναι ὁ χειρότερος ὅλων.” Τοιουτοτρόπως οἱ Στερεοελλαδίται, μηδὲν ἐλπίζοντες παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἐπανήλθαν ἀγανακτοῦντες εἰς Βυτινὴν, ὅπου διέμεναν ὁ Καρατσᾶς καὶ ὁ Νέγρης, καὶ ὅπου ἦλθαν μετ’ ὀλίγον καὶ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Συσκέψεως δὲ γενομένης, ἀπεφάσισαν ὅλοι νὰ φροντίσωσι περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὀλιγωροῦντες εἰς τὸ ἐξῆς ἢν ἀντεποιεῖτο ἐξουσίαν ὁ Ὑψηλάντης. Ἐπ’ αὐτῷ τούτῳ ἐξέδωκαν ἐκεῖθεν ἐγκυκλίους συγκαλοῦντες εἰς Σάλωνα τοὺς πληρεξουσίους τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τὴν 14 Σεπτεμβρίου πρὸς σύστασιν τοπικῆς Ἀρχῆς· καὶ ταῦτα πράξαντες ἀνεχώρησαν εἰς Σάλωνα. Αὕτη ἦτον ἡ πρώτη καὶ καιρία πληγὴ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου αὐτοῦ καὶ μόνου ἴσχυαν αἱ διαταγαὶ μέχρι τοῦδε.

Φθάσαντες δὲ εἰς Καλάβρυτα ἀπήντησαν τὸν Γεώργιον Πραϊδὴν καὶ τὸν Χρῆστον Κωλέττην στελλομένους πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον παρὰ τῶν Αἰτωλοακαρνανίων παρακαλούντων αὐτὸν νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ἀνυπερθέτως ὡς ὀργανιστὴς καὶ ἀρχηγός. Διηρημένη ἡ Αἰτωλοακαρνανία εἰς ἀνεξάρτητα καπητανάτα, καὶ ὑποκειμένη ἐξ αἰτίας τούτου εἰς πολυαρχίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναρχίαν, ἦσθάνετο ὑπεράλλοτε τὴν ἀνάγκην ἐνὸς καὶ μόνου ἀρχηγοῦ, ἀσχέτου μὲν πρὸς αὐτοὺς διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζηλίαν, ἔχοντος ὅμως ἱκανότητα καὶ ὄνομα. Ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἀπεχωρίσθη τῶν συνοδιτῶν του, καὶ ὅλοι ὁμοῦ καταβάντες εἰς Βοστίτσαν διέπλευσαν εἰς Γαλαξειῖδι καὶ μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς Σάλωνα, ὅπου ἡῶράν τινας τῶν πληρεξουσίων συνελθόντας κατὰ τὰς ἐγκυκλίους. Ἄλλ’ ἔλειπεν ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς μὴ δυνάμενος ν’ ἀφήσῃ τὸ στρατόπεδόν του· διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς νὰ ὑπάγωσι πρὸς αὐτὸν καὶ

λαλήσωσι καὶ μετ' ἄλλων ὀπλρχηγῶν περὶ τοῦ προκειμένου, ὃ δὲ Μαυροκορδάτος νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι κατ' ἐπαναληφθεῖσαν αἴτησιν τῶν κατοίκων. Ἡκολούθησε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ὁ Καντακουζηνός· ἀλλὰ φθάσας εἰς Μεσολόγγι ἀπῆλθε μακρὰν τῆς Ἑλλάδος· ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι καθ' ἃς ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν καὶ κατέστρεψε τὸ Γαλαξειδί.

Κατόπιν τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἦλθαν εἰς Μεσολόγγι ὁ Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς τεταραγμένοι διὰ τὰ παθήματα τοῦ Γαλαξειδίου, δι' ἃ οἱ εἰς Σάλωνα συνελθόντες διεσκορπίσθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἀπέπλευσε τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ὁ μὲν Καρατσᾶς μετέβη εἰς Πάτρας, ὅπου μετέφερε καὶ δύο μικρὰ κανόνια εἰς χρῆσιν τοῦ ἐκεῖ στρατοπέδου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπέμεινεν ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ, ἐπανῆλθε καὶ ὁ Νέγρης εἰς Σάλωνα. Κύριος δὲ σκοπὸς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη ἦτο νὰ φροντίσωσιν ἀμφοτέρω περὶ συστάσεως δύο κεντρικῶν Ἀρχῶν καθ' ὅλην τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ περὶ ἐκλογῆς πληρεξουσίων διὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ συγκροτηθησομένην ὅσον οὐπω ἐθνικὴν συνέλευσιν.

Προθέμενος ὁ Μαυροκορδάτος νὰ συστήσῃ τὴν κεντρικὴν Ἀρχὴν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, προέθετο ἐν ταύτῳ νὰ συσφίγξῃ ἔτι μᾶλλον καὶ τὸν ἐνυπάρχοντα συμμαχικὸν δεσμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν. Πρὸς ἀνακούφισιν τῆς Ἑλλάδος ἐπάναγκες ἦτο νὰ παραταθῇ ὅσον δυνατόν μακρότερον ἢ τῆς Πύλης καὶ τοῦ Ἀλῆ ἀλληλομαχία. Εἰς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ὥφειλεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ἀδυνατώτερον, καὶ ἀδυνατώτερος ἦτον ὁ Ἀλῆς· ὥστε ἡ τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων συμμαχία εἰς παράτασιν τῆς ἀλληλομαχίας ἦτον ὑγιὲς πολιτικῇ. Δύο δὲ αἷτια ἦσαν ἱκανὰ νὰ

ἐνώσωσι τοὺς ἀλληλομαχοῦντας Τούρκους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τὸ μὲν θρησκευτικόν, τὸ δὲ πολιτικόν. Ἀριστα ὑπέκρυσαν οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ὃν ἔτρεφαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους σκοπόν, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ τυφλώττοντες ἡγνόουν τὰ ἐν Ἑλλάδι· ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδέα ὅτι ὁ Ἀλῆς ὑπεκίνει τὰς ταραχάς. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἤκουσαν ὅσα οἱ μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Τριπολιτσᾶς ὁμόφυλοί των, ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια, τοῖς διηγήθησαν, δὲν ἀμφίβαλλαν περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῶν Ἑλλήνων· δὲν ἐθεώρησαν ὅμως συμφέρον νὰ λύσωσι τὸν συμμαχικὸν δεσμόν, σκοποῦντες πάντοτε τὴν λύτρωσιν τοῦ κινδυνεύοντος Ἀλῆ καὶ μὴ προσδοκοῦντες αὐτὴν εἰμὴ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Χριστιανῶν· ἐκλήθησαν δὲ ὡς συμπράκτορες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ οἱ Αἰτωλοακαρνανεὶς ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἐπροθυμήθησαν. Ἀλλὰ θέλοντες τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἤθελαν τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων σκοποῦ. Οἱ δὲ προσκληθέντες Αἰτωλοακαρνανεὶς ἤθελαν μὲν τὴν παράτασιν τῆς τουρκοαλβανικῆς ἀλληλομαχίας ὡς συμφέρουσαν πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπόν, ἀλλὰ δὲν ἤθελαν καὶ τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ καλῶς γινώσκοντες τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν πολιτικὴν του· ὥστε ἡ συμμαχία αὕτη, εἰλικρινὴς κατ' ἀρχάς, κατήντησεν ἐπὶ τέλους ἀλληλαπάτη, καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ. Ὑπὸ τοιαύτην συμμαχίαν ἐσχεδίασθη κοινὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἀρτῆς εἰς ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολιορκούντων τὸν Ἀλῆν βασιλικῶν στρατευμάτων.

Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀφ' οὗ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους συγκαλῶν εἰς Μεσολόγγι τοὺς πληρεξουσίους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας πρὸς σύστασιν κεντρικῆς Ἀρχῆς, ἀπέστειλε τὸν Πραϊδὴν πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀρτῆς διατρίβοντα Μάρκον Μπότσαρην παραγγείλας αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς λοιποῖς

Σουλιώταις νὰ θεωρῶσι πάντοτε τὴν παράτασιν τοῦ ἄλβανοτουρκικοῦ ἀγῶνος ὡς λίαν ὠφέλιμον, ἀλλὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλλήως ὡς ὀλεθρίαν. Ὁ Πραϊδὴς ἀπήντησε τὸν Μάρκον ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πέτα, ὅπου ὑπῆγε νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ του, Γῶγου, τοῦ ἄλλοτε φονεύσαντος τὸν πατέρα του· διότι, προκειμένης συνεκστρατείας, ἡ συνδιαλλαγὴ ἐθεωρήθη ἀναγκαία. Ἐγένετο δὲ ἡ συνέντευξις αὕτη ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν. Ὁ Μάρκος ἐκάλεσε τὸν Γῶγον πατέρα, ὁ δὲ Γῶγος τὸν Μάρκον υἱὸν καὶ τὸν ἐδέχθη πεσόντα εἰς τὰς ἀγκάλας του· ἐφίλησεν ὁ πατὴρ τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ υἱὸς τὴν χεῖρα τοῦ πατρὸς λησμονήσας διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ἐν ποίῳ αἵματι ἡ χεὶρ ἐκείνη ἐβάφη.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐγένετο ἡ κατὰ τῆς Ἀρτης ἐκστρατεία, καὶ οἱ συνεκστρατεύσαντες Ἄλβανοί, Σουλιῶται καὶ Ἀκαρνανεὶς ἐπάτησαν πολεμοῦντες τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν, τὴν ἐλεηλάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ ἐχθροὺς νὰ συσσωρευθῶσιν ἐντὸς τινῶν δυνατῶν κτιρίων καὶ ὀλίγων ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν οἰκίῳ.

Ἐν τούτοις, συνῆλθαν εἰς Μεσολόγγι οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Μαυροκορδάτου συνεκρότησαν συνέλευσιν καλέσαντες αὐτὴν “Συνέλευσιν τῆς δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος,” διότι ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἡ κυρίως ἀρκτική Ἑλλάς, διηρέθη εἰς δύο κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη· καὶ τὸ μὲν σύνολον τῶν ἐπαρχιῶν τῶν πρὸς δυσμὰς τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων ἐκλήθη δυτικὴ Ἑλλάς, τὸ δὲ τῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐμπεριεχομένης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων, ἀνατολικὴ Ἑλλάς. Ἡ συνέλευσις ἤρχισε τὰς τακτικὰς ἐργασίας τῆς τὴν 4 καὶ τὰς ἐτελείωσε τὴν 9 νοεμβρίου· ἔπραξε δὲ ὅ,τι ἐπέτρεπεν ἡ περίστασις καὶ ἀπῆτει τὸ

ἐθνικὸν συμφέρον· δὲν ἐσύστησεν εἰμὴ τοπικὴν καὶ προσωρινὴν Ἀρχὴν εἰς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας, εἰς τακτοποίησιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ πολέμου, εἰς κοινωφελῇ χρῆσιν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων καὶ εἰς προπαρασκευὴν ἐθνικῆς κυβερνήσεως. Ἐκλήθη δὲ ἡ τοπικὴ αὕτη Ἀρχὴ Γερουσία, συγκειμένη ἐκ τόσων μελῶν, ἐνιαυσίως ἐκλεγομένων, ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ ἀντιπροσωπευόμεναι παρὰ τῇ συνελεύσει ἐπαρχίαι, ὧν αἱ Ἀρχαὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς· ὥφειλε δὲ αὕτη λόγον τῶν πράξεών της τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει. Πρόεδρος τῆς γερουσίας ταύτης ἀνεδείχθη ὁ Μαυροκορδάτος.

Ἡ δὲ συνέλευσις τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπεπεράτωσε καὶ ἐκείνη τὰς ἐργασίας της τὴν 20 ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Νέγρη καὶ ἐγκατέστησε τοπικὴν Ἀρχὴν (γ). Ἀλλ' ὅσον ἡ ἀδελφὴ της τοῦ δυτικοῦ μέρους προσηλώθη εἰς τὸν κύριον σκοπόν, τόσον αὕτη ἀπεμακρύνθη. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς τοπικῆς Ἀρχῆς, κληθεὶς “νομικὴ διάταξις,” εἶναι πολιτικὸς πανδέκτης, ἃν ὅχι καὶ πολιτικὸς κυκεών. Ἡ συνέλευσις, μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὴν ἄκαιρον συσσωρεύσιν παντὸς εἵδους ὀρισμῶν καὶ διατάξεων, νομοθετήσασα καὶ τὴν ἀνοχὴν ὅλων τῶν γλωσσῶν ἐντὸς τῆς περιφερείας της, ὡς ἂν κατετρέχοντο αἱ γλώσσαι, καθὼς ἄλλοτε ἄλλου αἱ θρησκείαι, καὶ ἀνυγνωρίσασα ὡς ἐπικρατοῦσαν γλώσσαν τὴν ἑλληνικὴν, ὡς ἂν ἦτο καὶ τοῦτο ἀμφισβητήσιμον, ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας της τόσον, ὥστε, ἀφ' οὗ ὥρισε τὰς δυνάμεις καὶ αὐτῆς τῆς μελλούσης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐδίστασεν ἄλλας αὐτῶν αὐτεξουσίως νὰ οἰκειοποιηθῇ, καὶ ἄλλας κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ περιορίσῃ· ἔδωκε δὲ τῇ τοπικῇ Ἀρχῇ, ἣν ἐσύστησε, καὶ δύναμιν νὰ φέρῃ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ξένα στρατεύματα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀπεπεράτωσε τὰς

ἐργασίας της, παρήτησεν ἐν μέρει διὰ τινος παραρτήματος τοὺς πολιτικούς σφετερισμούς της. Ἐπειδὴ οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἦγαν καὶ ἔφεραν τὸ μέρος ἐκείνο τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅποια παραχώρησις καὶ ἂν ἐγίνετο πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ τὸ δέον ἦτο συγχωρητὴ διὰ τὰς περιστάσεις· ἀλλ' αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος πολιτικαὶ παρεκτροπαὶ δὲν ἐπήγαζαν ἐκείθεν, οὐδ' ἔτειναν πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκείνον· διὰ τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ τὰς δικαιολογήσῃ οὐδὲ καὶ ὡς ἔργα ἀνάγκης. Τόσῃν δὲ πεποιθήσιν εἶχεν ὁ Νέγρης ὅτι τὸ ἔργον τοῦ ἦτον ἄριστον, ὥστε μὴ τυχὸν ἄλλος ἀντιποιηθῇ τὴν ἐντευθεν δόξαν, ἐφρόντισε νὰ παρενείρῃ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς συνελεύσεως, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος νομικὴ διάταξις εἰσῆχθη παρ' αὐτοῦ. Δεκατετραμελὴς ὠρίσθη ἡ τοπικὴ Ἀρχὴ διαιρεθεῖσα εἰς δύο τμήματα, πολιτικὸν καὶ δικαστικόν· καὶ τῶν μὲν μελῶν ἡ διάρκεια ὠρίσθη δωδεκάμηνος, ἡ δὲ τῶν προέδρων πεντηκονταδιήμερος· ἐξελέχθησαν δὲ πρόεδροι τοῦ μὲν πολιτικοῦ ὁ Νέγρης, τοῦ δὲ δικαστικοῦ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου· ἐκλήθη δὲ ἡ Ἀρχὴ αὕτη Ἀρείος Πάγος, ἂν καὶ αἱ πρώτισται αὐτοῦ ἐργασίαι ἦσαν πολιτικαί (δ). Ἄλλ' ἔπρεπεν ἀκατάλληλος ὁργανισμὸς νὰ λάβῃ καὶ ἀκατάλληλον κλήσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ὀργανίζετο ἡ στερεὰ Ἑλλὰς, ἐκινεῖτο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἡ Τριπολιτσά, ἂν καὶ ἐκενώθη στρατευμάτων, δὲν ἦτον ἐπιτηδεῖα εἰς συνεδρίασιν τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην διὰ τὰ ἐπακόλουθα τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεώς της. Μετέβησαν δὲ κατ' αὐτὰς εἰς Τριπολιτσὰν καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ναυτικῶν νήσων προβάλλοντες νὰ συγκαλεσθῇ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἰς παραθαλάσσιόν τι μέρος πλησίον Ὑδρας καὶ Σπετσῶν, καὶ ἀπεφασίσθη ὁμογνημόνως τὸ Ἄργος· ἐξεδόθησαν καὶ συγκλητήρια· ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ συστηθῇ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς

γενικῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως τοπικὴ γερουσία καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, καθὼς καὶ ἐν στερεᾷ Ἑλλάδι. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέλεξαν αἱ ἐπαρχίαι τῆς ἀνὰ ἑξ γενικοὺς ἐφόρους, καὶ ἓνα τῶν ἑξ ὡς μέλος τῆς γερουσίας. Ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς μὴ εἰσέτι συγκεκροτημένης γερουσίας ἐκλήθησαν νὰ γράψωσι καὶ τὸν ὀργανισμὸν αὐτῆς, ὃ ἐστὶ νὰ ὀρίσωσι τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις. Ἐντεῦθεν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πηγᾷσῃ μεγάλη κατάχρησις· ἀλλὰ καλῇ τύχῃ παρεδέχθησαν τὸν συνετὸν ὀργανισμὸν τῆς γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τινων ἄλλων διατάξεων. Συστήσαντες δὲ οἱ Πελοποννήσιοι τὴν γερουσίαν τῶν ἐπρόσφεραν τὴν προεδρίαν τῷ Ὑψηλάντῃ θέλοντες ὄχι τόσον νὰ τὸν τιμήσωσιν, ὅσον νὰ τὸν ἀπομακρύνωσιν εὐσχήμως τῶν γενικῶν πραγμάτων τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως· ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν καὶ ἀνεδείχθη πρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος. Τὰ τοῦ ὀργανισμοῦ δὲ τῆς γερουσίας ταύτης ἤρχισαν ἐν Ἀργεὶ τὴν 1 δεκεμβρίου καὶ ἀπεπερατώθησαν καὶ ὑπεγράφησαν ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν 27.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἀρταν συμβάντα ἀναγκαῖον ἐθεώρησαν οἱ εἰσβαλόντες σύμμαχοι Ἑλληνοαλβανοὶ νὰ στείλωσι τὸν Ταχὴρ-Ἀμπάζην, ἓνα τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀλβανῶν, πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον εἰς συνδιάλεξιν καὶ συμμέθεξιν ὧν ἔφερεν οὗτος βοηθημάτων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Τῷ ἐδόθη δὲ καὶ πληρεξούσιον ἀνοικτὸν φέρον τὰ σφραγίσματα τῶν συναδέλφων τοῦ Ἀλβανῶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν παρὰ τῇ προκειμένῃ ἐθνικῇ συνελεύσει, ἢ ἀντικαταστήσῃ ἄλλον.

Ἄν καὶ ἐγνώριζεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐξ ὅσων ἔμαθε παρὰ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπανελθόντων ὁμοφύλων του τίς ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῶν ἐνόπλων κινήματων τῶν Ἑλλήνων, κατεταράχθη οὐδὲν ἥττον

καὶ ἡγανάκτησεν ἀκούσας, ἐν ᾧ διήρχετο τὸ μακρὸν διάστημα ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μακρυνόρους μέχρι τῆς ἐσχατιᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ὕμνους εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐλευθερίαν καὶ ὕβρεις εἰς τὴν τουρκοκρατίαν καὶ ἰδὼν πολλαχοῦ τὰ σύμβολα τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνισμοῦ ἐστημένα, τὰ ὑψιπύργια τῶν ὁμοπίστων του (μυναρέδας) κατηδαφισμένα, καὶ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους μεμιασμένους· παρετήρησε καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν ἀγωνιζομένων, πρὸς οὓς ἐφημίζετο ὅτι ἐστάλησαν ἐσχάτως πλούσιαι δωρεαί· ἀλλ' ὑπεκρίθη καὶ ἐπολιτεύθη ἐπιτηδεῖως, ἀπέφυγε ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ὡς ἐμελέτα, ἀντικατέστησε διὰ τὸ ἀνύποπτον τὸν Μάρκον Δεσπότην γράψας ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ πληρεξουσίου τὸ νομὰ του, ἔλαβε πολεμεφόδια, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια ἀσφαλῆς καὶ ἀνενόχλητος διηγῆθη πρὸς τοὺς Ἀληπασίζοντας συναδέλφους του ὅσα εἶδεν, ἤκουσεν, ἐψηλάφησε καὶ ἡσθάνθη (ε). Ἀκούσαντες οὗτοι τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ βλέποντες τοὺς μὲν βασιλικοὺς καθ' ἡμέραν κρατυνομένους, τὴν δὲ καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ ἄφευκτον καὶ ἐγγύς, καλούμενοι δὲ ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σημαίαν ἐπὶ πλουσίαις ἀμοιβαῖς παρὰ τοῦ ὁμοφύλου των Βρυώνη, τοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ αὐτοῦ Ἀληπασίζοντος καὶ μετὰ ταῦτα βασιλίσαντος, συνῆλθαν εἰς συμβούλιον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμμάχων των Χριστιανῶν περὶ τοῦ πρακτέου· καὶ ἀποφασίσαντες νὰ προσκυνήσωσιν ἀπέστειλαν μυστικὴν πρεσβείαν πρὸς τὸν Χουρσῆδην, ὑποσχόμενοι νὰ δικαιώσωσι τὴν πολιτικὴν μετάνοιαν των διὰ θερμῆς συμπράξεως καὶ κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ καὶ κατὰ τῶν ἀποστατῶν Ἑλλήνων· ἐπρόβαλαν δὲ συγχρόνως νὰ σταλῶσι στρατεύματα κατὰ μὲν τὸ κρυπτόμενον εἰς ἀνάκτησιν τῆς Ἀρτης, κατὰ δὲ τὸ φαινόμενον εἰς ἀναδούλωσιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας· διανοοῦντο δὲ διὰ τῆς ψευδοῦς ταύτης φήμης ν'

ἀναγκάσωσι, καθὼς καὶ ἠνάγκασαν, τοὺς εἰς Ἄρταν συνεκστρατεύσαντας Αἰτωλοακαρνᾶνας ν' ἀνακάμψωσιν εἰς τὰς ἐστίας των πρὸς ὑπεράσπισίν των. Προθύμως ἐδέχθη ὁ Χουρσήδης τὴν ὑπόκλισιν τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν, τοῖς ἐπεδαψίλευσε τὴν εὐνοίαν του καὶ ἔστειλε καὶ στρατεύματα κατὰ τὴν πρότασίν των.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἂν καὶ ἐψιθυρίζετο ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀπιστία τῶν συμμάχων των Ἀλβανῶν, δὲν τὴν ἐπίστευαν. Ἀφ' οὗ δὲ εἶδαν ὅτι τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα ἐπλησίασαν τὴν Ἄρταν, ἐξῆλθαν τῆς πόλεως διὰ νυκτός, φοβηθέντες μὴ ἀποκλεισθῶσι, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τὸ παρακείμενον ὄρος πεποιθότες, ὅτι θὰ παρηκολούθουν καὶ οἱ σύμμαχοί των Ἀλβανοὶ κατὰ τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου των συνομολογηθέντα· ἀλλ' οὗτοι δὲν παρηκολούθησαν καὶ τοῖς ἀνήγγειλαν τὴν ἐπαύριον, ὅτι ἦσαν ἕως τότε ὑπέρηται τοῦ Ἀλῆ καὶ σύμμαχοι αὐτῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐλευθερώσωσι μὲν ἐκεῖνον, ἀλλὰ νὰ διαμείνωσιν ὅλοι πάντοτε ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ σουλτάνου· βεβαιωθέντες ὅμως ὅτι καὶ οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ λοιποὶ ὁμόπιστοί των ἐμάχοντο ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἔχοντες συμβοηθὸν καὶ τὸν Ἀλῆν δι' ἰδιαίτερα τέλη, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς εἰδοποιήσωσιν ὅτι ἦσαν Μωαμεθανοὶ καὶ πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως των, καὶ ὅτι ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των τοῦ λοιποῦ λελυμένην· τοὺς ἐσυμβούλευσαν δὲ φιλικῶς ν' ἀναχωρήσωσιν ὅσον τάχιον.

Ταῦτα ἀκούσαντες παρ' ἐλπίδα οἱ Σουλιῶται ἀνεχώρησαν αὐθωρὶ εἰς τὰ ἴδια· καὶ οὕτως ἡ συμμαχία ἐλύθη διαρκέσασα ἐν ἔτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ.

Ναύπλιον καὶ ἀτυχὲς ἀπόπειρα ἐφόδου.—Τὰ κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα.—Φόνος Ἀντώνη Οἰκονόμου.—Μετάβασις τῶν πληρεξουσίων εἰς Πιάδαν παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον.—Παράδοσις τῆς Κορίνθου.

ΠΡΟΣ τὸν μυχὸν τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου, δεξιᾷ τοῦ εἰσπλέοντος προέχει εἰς τὴν θάλασσαν ὀγκώδης καὶ στενὴ γλῶσσα σχηματίζουσα πρὸς ἄρκτον ἐντὸς τοῦ μεγάλου καὶ πολυκυμάντου ἀργολικοῦ κόλπου μικρὸν καὶ ἀκύμαντον ὑπόκολπον· ἐν τῷ στόματι δὲ τούτου κεῖται νησίδιον ὅλον πετρῶδες, ὀλίγων ὀργυιῶν περιφέρειαν ἔχον καὶ σχεδὸν ἰσοθάλασσον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ πύργος, κοινῶς λεγόμενος Μπουρτσι, εἰς φρούρησιν τῆς εἰσόδου· ἡ δὲ γλῶσσα κόπτεται ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ διὰ πλατείας καὶ ξηρᾶς τάφρου, καὶ ζευγνύεται μετὰ τῆς ἔξω γῆς διὰ κρεμαστῆς γεφύρας· εἶναι δὲ κρημνώδης καὶ ἀπρόσβατος πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς, τὴν πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου· πρὸς δὲ τὴν ἀρκτικὴν ἐκτείνεται ὀλίγη ἐπίπεδος γῆ, ἐπὶ ταύτης δὲ καὶ ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῆς αὐτῆς πλευρᾶς κεῖται ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου· ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπεράνω τῆς πλευρᾶς ταύτης ὀροπεδίου ἡ ἀκρόπολις τῆς, ἥτοι ἡ ἀκροναυπλία, κοινῶς λεγομένη Ἰτσκαλές.

Ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις περικλείονται ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τείχους· ἀλλ' ἡ πόλις ἐκτείνεται καὶ ἔξω τῶν τειχῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἀρκτικῶς. Τὸ δὲ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ θαλασσοπύργου διά-

στημα εἶναι στενότερον κανονοβολῆς, καὶ τὰ νερὰ βαθέα καὶ πλωῖμα, τὰ δὲ ἐκείθεν τοῦ θαλασσοπύργου ῥηχὰ καὶ ἄπλευστα· πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δὲ χεῖλος τῆς τάφρου ἀνυψοῦται κωνοειδῶς, 750 πόδας ὑπὲρ-
 ἄνω τῆς θαλάσσης, πετρῶδες, ὀλόγυμνον καὶ ἀπότομον βουνόν, μόνον κατ' ἀνατολὰς πατητόν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκροβουνίου κεῖται τὸ παλαμίδι, ὀχυρώτατον φρούριον, ἔχον, ἐκτὸς τῆς πρὸς ἀνατολὰς κοινῆς καὶ φυσικῆς ἀνόδου, δύο ἄλλας πρὸς τὴν πόλιν, τὴν μὲν λαξευτὴν καὶ θολοσκέπαστον, ἀλλὰ στενὴν καὶ δύσβατον, πρὸς συγκοινωνίαν ἐν καιρῷ πολέμου, τὴν δὲ παράπλευρον ἐκείνης, ἀλλ' ἄσκεπῇ, εἰς χρήσιν ἐν καιρῷ εἰρήνης. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο φρούριον διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν του ἐξουσιάζει καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρόπολιν. Ὑπερτριακόσια ἐλογίζοντο ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως τὰ ἐπὶ τοῦ παλαμιδίου, τῆς ἀκροναυπλίας, τοῦ θαλασσοπύργου καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν κανόνια παντὸς μεγέθους εὐχρηστα καὶ ἄχρηστα. Οἱ κάτοικοι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τούρκοι· ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν αὐτόθι, ὡς εἶπαμεν, καὶ οἱ Ἀργεῖοι, ὥστε 6000 ἐλογίζοντο τὸν καιρὸν ἐκείνον ὅλοι οἱ ἐγκλειστοὶ Τούρκοι, ἐντόπιοι καὶ πρόσφυγες, ἐξ ὧν 1200 ὀπλοφόροι.

Εἶδαμεν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐπολιορκήθη τὸ Ναύπλιον, καὶ ὅτι ἡ πολιορκία ἐλύθη ἐπὶ τῆς εὐτυχοῦς εἰσβολῆς εἰς Ἀργολίδα τοῦ κεχαγιάμπεη ἀναβαίνοντος εἰς Τριπολιτσάν. Ἐκτοτε οἱ Τούρκοι περιεφέροντο εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας μηδενὸς ἐναντιουμένου· ἀλλ' ἐπὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν συνήλθαν ἐκ νέου Κρανιδιώται, Ἀργεῖοι, καὶ ἄλλοι πρὸς ἐπανάληψιν τῆς πολιορκίας καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις· ἐπεξῆλθαν οἱ Τούρκοι σύροντες κανόνια καὶ ἔπесαν ἐπὶ τινὰ πύργον κατεχόμενον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Τσόκρην· οὗτοι, ἂν καὶ ὀλίγοι, ἀντέστησαν, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς καὶ ἄλλων ἐπιπε-

σόντων ὅπισθεν τοὺς ἀπέκρουσαν φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινας αὐτῶν καὶ ἀπελευθερώσαντες ὀλίγους Χριστιανούς, κρατουμένους ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου καὶ συμπαρηληφθέντας ὑπὸ τῶν ἐξελθόντων Τούρκων ὡς ἀχθοφόρα ζῶα εἰς μετακόμισιν τῶν καρπῶν. Ἐκτοτε οἱ ἔγκλειστοι ἐξήρχοντο μόνον πλησίον τοῦ φρουρίου εἰς συγκομιδὴν ὅσων εὗρισκαν ἐκεῖ ἀναγκαίων καὶ ἠκροβολίζοντο. Οἱ δὲ Ἕλληνες, μὴ ἔχοντες τὰ εἰς τειχομαχίαν, ἀνέμεναν ἢ πείνα νὰ τοῖς παραδώσῃ τὸ φρούριον διὰ τοῦτο περιωρίζοντο εἰς στενὴν διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς πολιορκίαν. Ἄλλ', ἐν ᾧ ἐφαίνετο ἡ ὥρα τῆς πτώσεως ἐγγύς, διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν διὰ θαλάσσης ἀποκλειστῶν, ἐν πλοίῳ μαλτεζικόν καὶ ἔφερε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἱκανὰς τροφάς. Τὸ συμβὰν τοῦτο ἐματαίωσε τὰς προσδοκίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ ἐκ Γενούης ἱλαρχος Δανίας, εὐτολμότατος φιλέλλην, ἐπρότεινε τότε τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τοῦ Ναυπλίου. Ἄν καὶ ἀκατόρθωτον ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς τὸ προτεινόμενον, ἐνεκρίθη ἐπὶ τέλους, καὶ ὁ Ὑψηλάντης, παραλαβὼν τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους διατρίβοντας ἐν Ἀργεῖ, μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ναυπλίου, ὅπου, συμβουλίου δευτέρου γενομένου, ἀπεφασίσθη ὀριστικῶς ἡ ἔφοδος. Ἐφωδότερα μέρη ἐκρίθησαν τὰ πρὸς τὸ παραθαλάσσιον καὶ τὴν γέφυραν πρὸς ἑλκυσιν δὲ τῆς πολλῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν εἰς ἄλλα μέρη, ὥστε νὰ εὕρωσιν οἱ μέλλοντες νὰ εἰσπηδήσωσιν ὀλιγωτέραν ἀντίστασιν, ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον ἐλληνικὰ πλοῖα νὰ κανονοβολήσωσιν ἐπὶ ῥητῇ ὥρᾳ τὸν θαλασσόπυργον καὶ τὸ ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως κανονοστάσιον τῶν πέντε ἀδελφῶν, στρατιωτικὰ δὲ σώματα ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ ἐπιχειρήσωσι συγχρόνως πλαστὴν ἔφοδον ἐπὶ τὸ παλαμίδι τουφεκίζοντα, νὰ ἔλθωσι δὲ καὶ ἄλλα ὕδραϊκὰ καὶ σπε-

τσιωτικά πλοῖα καὶ πολλὰ κρανιδιωτικά καὶ καστριωτικά τρεχαντήρια καὶ ἱκανοὶ πολεμισταὶ ἐξ ἐκείνων τῶν μέρων διὰ τὴν ἐπὶ τὸ παραθαλάσσιον τεῖχος ἔφοδον· διὰ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ παλαμίδι ἡτοιμάσθησαν 1700 ἐν οἷς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν τακτικῶν καὶ οἱ ὀλίγοι φιλέλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο ἡ ἔφοδος κατὰ τὸν ρηθέντα τρόπον, ὁ Βουτιέρος, ἀξιωματικὸς Γάλλος ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ, παρετήρησεν ὅτι οἱ κατέχοντες τὸν θαλασσόπυργον ἦσαν πάντοτε ὀλίγοι, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἀπῆρχοντο τὸ πρῶτ' εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπανήρχοντο τὸ ἑσπέρας, ὅτι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐλλιμένιζε τὸ εἰσκομίσαν τὰς τροφὰς μαλτεζικὸν πλοῖον, ἔχον ὀλίγους μόνον ναύτας· ταῦτα παρατηρήσας ἐσχεδίασε νὰ παραλάβῃ μεσούσης τῆς νυκτὸς 70 ναύτας, στρατιώτας καὶ φιλέλληνας, ν' ἀποπλεύσῃ ἐπὶ δύο πλοιαρίων ἀπὸ τῶν ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, καὶ νὰ μεταβιβασθῇ ἀπροσδοκῆτως εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ μικροῦ τούτου φρουρίου πλοῖον· ἀφ' οὗ δὲ πειθαναγκάσῃ τὸν πλοίαρχον καὶ τὸ πλήρωμα εἰς σιωπὴν, νὰ διανυκτερεύσωσιν αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀφανεῖς καὶ ἀτάραχοι· πρωΐας δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ φρουροὶ ἀπέβαιναν εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὸ σῦνηθες, τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν νὰ φορέσωσι τὰ ἐνδύματα τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου, ν' ἀποβῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν ὥς οἱ ναῦται αὐτοῦ, νὰ κυριεύσωσι τὸν θαλασσόπυργον ἀνυπόπτως καὶ ἀκινδύνως καὶ νὰ ἐμβάσωσιν καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ πλοίου λοιποὺς συναδέλφους των. Τὸ σχέδιον τοῦ Βουτιέρου ἐνεκρίθη, καὶ ἦτο τῷ ὄντι ἐπιδέξιον καὶ κατορθωτὸν διὰ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη ἀπροσεξίαν τῶν Τούρκων· ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε καθ' ἣν ὥραν ἐνηργήθη· διότι, ἐν ᾧ τὰ ὑπὸ τὸν Βουτιέρον πλοιαρία ἦλθαν ἐγγὺς τοῦ πλοίου, δὲν ἐφυλάχθη ἡ πρέπουσα σιωπὴ καὶ ἀταραξία παρὰ τῶν πλεόντων, οἵτινες ἰδόντες φῶς ἐπὶ τοῦ

καταστρώματος τοῦ πλοίου καὶ νομίσαντες ὅτι τοὺς ἐνόησαν προσερχομένους ἐπανήλθαν εἰς τοὺς Μύλους ἄπρακτοι.

Ἐν τοσούτῳ, πάμπολλοι ὀπλοφόροι συνέρρουν τὸ ἐξωθεν τοῦ Ναυπλίου, κατέπλευσαν καὶ 15 ὑδραϊκὰ καὶ σπετσιωτικὰ πλοῖα, καὶ πολλὰ κρानιδιωτικὰ καὶ καστριωτικὰ τρεχαντήρια φέροντα 600 πολεμιστὰς διὰ τὴν ἐπὶ τὸ παραθαλάσσιον τείχος μελετωμένην ἔφοδον· συνηνώθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ τινες τῶν ἐξωθεν τοῦ Ναυπλίου. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ κινηθῶσιν ὅλοι πανταχόθεν ἐκ συνθήματος τὴν νύκτα τῆς 3 δεκεμβρίου β' ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἐλθούσης τῆς ὥρας, οἱ εἰς τὴν ἔφοδον προετοιμασθέντες ἐκινήθησαν· ἀλλ' οἱ προπορευόμενοι ἔρριψαν κατὰ γῆς τὰς κλίμακας καὶ ἔγειναν ἄφαντοι· ἀπέμεινε δὲ μετ' ὀλίγων ὁ ἀρχηγὸς τῶν προπορευομένων Νικήτας. Ἀνέβη κατὰ τὸ σχέδιον καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ πολλῶν πρὸς τὸ παλαμίδι, ἐν οἷς καὶ τινες τακτικοί. Δοθέντος δὲ τοῦ σημείου, ἤρχισεν ἡ μάχη· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιπνοίας ὀλίγα πλοῖα ἐπλησίασαν καὶ ἐκανονοβόλησαν τὸν θαλασσόπυργον, τὰ δὲ φέροντα τοὺς εἰς ἀπόβασιν μαχητὰς τρεχαντήρια δὲν ἠμπόρεσαν νὰ πλησιάσωσιν, ὥστε οὔτε κὰν ἀπόπειρα ἔγεινε τῆς ἐπὶ τοῦ παραθαλασίου προσχεδιασθείσης ἀποβάσεως. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν γενναίως μαχόμενοι καὶ πυροβολούμενοι οἱ φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ τινες τῶν ἄλλων ἐπ' ἐλπίδι νὰ εἰσπλεύσῃ μετ' ὀλίγον ὁ στολίσκος ὑπὸ τὴν συνήθη ἀπόγειον αὔραν καὶ ἀποβιβάσῃ τοὺς Κρानιδιώτας καὶ λοιποὺς εἰς τὸ παραθαλάσσιον. Ἀλλ', ἀφ' οὗ πᾶσα περὶ ἀποβάσεως ἐλπίς διὰ τὴν πάντοτε ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν ἐψεύσθη, ἐσήμανεν ἡ ἀνάκλησις, καὶ οἱ μαχόμενοι καταλιπόντες τὰς κλίμακας ἀπεχώρησαν. 20 ἐσκοτώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ σημαιοφόρος φιλέλλην Δοράτος καὶ ὁ λοχαγὸς Λίχιγκ ἀποκοπέντων τῶν δύο ποδῶν

του, καὶ 40 ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γουβερνάτης, ὁ Περσάτης καὶ τινες Πελοποννήσιοι ὑποπληρχηγὸς Γκελμπερῆς, ὅστις, κοπέντος τοῦ ποδὸς του, ἀπεκομίσθη εἰς τὸ φρούριον, καὶ παραδοθεὶς εἰς τινὰς Ἑβραίους ἀπέθανε βασανιζόμενος· οἱ πλείστοι δὲ τῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων ἦσαν τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐπανῆλθαν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην εἰς Ἄργος, τὸ δὲ Ναύπλιον ἐπολιορκεῖτο ὥς καὶ πρότερον.

Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀφου ἐμπόδισαν τὴν εἰς Πάτρας κατάβασιν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπεχείρησαν αὐτοὶ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως θεωρήσαντες τὸν καιρὸν ἀρμόδιον διὰ τὰ ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Τριπολιτσᾶς συμβάντα· στρατολογήσαντες δὲ ὑπερτρισχίλους κατέλαβαν ἐν πρώτοις τὸ Γηροκομεῖον· τὴν δὲ 21 ὀκτωβρίου περὶ τὰ χαράγματα ἔπесαν πολλαχόθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐβίασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὴν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν καὶ ὀλίγην αἰματοχυσίαν. Οἱ Ἕλληνες διέμειναν ἐν τῇ πόλει ὅλην τὴν ἡμέραν πολεμοῦντες τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ τοὺς κατέχοντας ὀλίγας ὑπ' αὐτὴν οἰκίας. Τόσον δὲ ἐφοβήθησαν οἱ Λαλιῶται, ὥστε ἦλθαν καὶ εἰς λόγους συμβιβασμοῦ. Ἄλλ' οἱ στρατιῶται, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διανυκτερευόντων ἐν Γηροκομείῳ, ἐγκατέλειψαν τὴν νύκτα τὴν πόλιν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία πρὸς μετακομιδὴν τῶν λαφύρων· ἐπειδὴ ὅμως ἀφῆκαν φῶτα ἐν ταῖς κατοικίαις των, οἱ Λαλιῶται δὲν ἐνόησαν τὴν νυκτερινὴν ἀναχώρησίν των καὶ δὲν κατέβησαν νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν. Οἱ δὲ ἐν Γηροκομείῳ ἀρχηγοὶ των, μαθόντες τὸ γεγονός, ἐσύναξαν ὅσους ἐκ τοῦ προχείρου ἐδυνήθησαν, καὶ παραλαβόντες καὶ τὸ πρὸ ὀλίγων ὥρων φθάσαν ἐκεῖ σῶμα τοῦ Ἀνδρέου Λόντου ἐκ 300 εἰσῆλθαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέ-

λαβαν τὴν ἐνορίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ἀλλ' ὁ καθήμενος ἐν τῷ Ῥίφῃ Ἰσούφης ἔστειλεν ἐν πρώτοις ἐν σῶμα καὶ ἐδίωξε τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν τοῦ τελωνείου ἐχθροὺς του· ἔστειλε καὶ ἄλλο καὶ κατέλαβε τὰ ὑψηλὰ Ἀλώνια· αὐτὸς δὲ μετὰ 400 ἰππέων καὶ πεζῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν πόλιν τὴν 22 νοεμβρίου μεσουσης τῆς ἡμέρας· ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἔπесαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν πόλιν Ἕλληνας, οἵτινες, μὴ προσδοκῶντες τὴν αἰφνίδιον ταύτην ἐπίθεσιν καὶ θορυβηθέντες, ἐτράπησαν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπώλεσαν καὶ τὰ πράγματά των. Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἀπέκαυσαν τὴν πόλιν ἵνα μὴ εἰσερχόμενοι οἱ Ἕλληνες εὐρίσκωσι προμαχῶνας.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐγνώσθη, ὅτι ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ὁ πρό τινων μηνῶν φυλακισθεὶς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φονιά, ἔδραπέτευσε καὶ μετέβαινεν εἰς Ὑδραν διὰ τοῦ Ἀργους. Ἄστατον εἶναι τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς προστάτας του, καὶ πολλάκις ἀγαπᾷ ἀπόντα ὃν ἀποστρέφεται παρόντα. Μετεμελήθη καὶ ὁ λαὸς τῆς Ὑδρας ὅτι ἐγκατέλειψε τὸν προστάτην του ἐπὶ τῆς καταδρομῆς του· ἐπεθύμει δὲ νὰ τὸν ἴδῃ πάλιν εἰς τὸ μέσον του. Ὁ Οἰκονόμου, ἐξ ὅσων ἔπαθεν, ἔπνεεν καὶ αὐτὸς ἐκδίκησιν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας ἦσαν ὅλοι ἄνω κάτω καὶ ἔβλεπαν κινδυνεύουσαν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν των. Μεταξὺ τῶν εἰς Ἀργος συνελθόντων πληρεξουσίων ἦσαν καὶ οἱ τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες ἐταράχθησαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι προβλέποντες καὶ αὐτοὶ μεγάλα δυστυχήματα ἐπὶ τῆς καθόδου τοῦ Οἰκονόμου εἰς τὴν πατρίδα των· κατ' αἰτήσιν δὲ αὐτῶν ἐστάλη ἐξ Ἀργους στρατιωτικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Ξύδην, ὑποπληρχηγὸν τοῦ Λόντου, εἰς σύλληψιν τοῦ Οἰκονόμου, καὶ εἰς φυλάκισιν του ἐν τῷ μεγάλῳ Σπηλαίῳ· παρηγ-

γέλθη δὲ ὁ Ξύδης νὰ μεταχειρισθῇ κατ' αὐτοῦ καὶ ὄπλα, ἂν παρήκουε καὶ ἀνθίστατο. Φθάσασα ἡ σταλείσα δύναμις εἰς Κουτσοπόδι, συνήντησε τὸν Οἰκονόμου ἔφιππον καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ τινων συμπατριωτῶν του· προσκληθέντα δὲ νὰ παραδοθῇ, καὶ μὴ παραδοθέντα, τὸν ἐπυροβόλησε καὶ τὸν ἐφόνευσεν· οἱ δὲ συνοδοιπόροι του ἦλθαν ἀβλαβεῖς καὶ ἀνενόχλητοι εἰς Ἄργος καὶ ἐκεῖθεν διέβησαν εἰς τὴν πατρίδα των, ὅπου οὐδεμία συνέβη ταραχή, διότι τὴν ἐπρόλαβεν ὁ φόνος τοῦ ἀρχηγοῦ των. Τοιοῦτον ἔλαβε τέλος ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ὁ διὰ τῆς μεγαλοτολμίας του ἀνυψωθείς ὑπεράνω τῆς παντοδυναμίου ἀριστοκρατίας τῆς πατρίδος του, καὶ πρῶτος μεγαλοφρόνως καὶ φιλοκινδύνως ὁδηγήσας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης λαόν, ὅστις διὰ τῶν κατορθωμάτων του ἀνεκαίνισε τὰ προπατορικὰ τρόπαια τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῆς Μυκάλης.

Ἐν τούτοις, συνήλθαν εἰς Ἄργος ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι καὶ ἤρχισαν τὰς προκαταρκτικὰς συνεδριάσεις των· ἀλλ' ἡ συρροὴ τῶν στρατευμάτων εἰς Ἀργολίδα, αἱ συμβαίνουσαι καθ' ἡμέραν ἀταξίαι ἐν τῇ πόλει, αἱ παρὰ τινων ὑποκινήσεις τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ διασπαρεῖς λόγος συνωμοσίας κατ' αὐτῶν ἠνάγκασαν τοὺς πληρεξουσίους νὰ ζητήσωσιν ἄλλον τόπον ἡσυχώτερον καὶ ἀσφαλέστερον διὰ τὰς συνεδριάσεις των, καὶ τοιοῦτος ἐκρίθη τὸ παράλιον χωρίον τῆς Πιάδας, ὅπου καὶ μετέβησαν μετονομάσαντές το Ἐπίδαυρον, ὡς παραπλήσιον τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Συνέτρεξε δὲ εἰς τὴν ἐκεῖ μετάβασίν των καὶ τὸ ἐξῆς.

Οἱ πλείστοι τῶν ἐν Ἀργεῖ στρατιωτικῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μετέβησαν ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις εἰς Κόρινθον ἐπ' ἐλπίδι κυριεύσεως τοῦ φρουρίου ἐκείνου. Μαθόντες οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀργους ἀπομάκρυνσιν

τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων διὰ τινος αἰχμαλώτου ἀποδράντος, καὶ βεβαιωθέντες ὅτι ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐναπομείναντες ὀπλοφόροι βουλὴν ἔβαλαν νὰ πατήσωσιν ἐξ ἀπροόπτου τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐξῆλθαν τὴν 14 δεκεμβρίου 600 σύροντες δύο κανόνια, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς παρὰ τῇ ὁδῷ καθημένους ὀλίγους ὀπλοφόρους Ἕλληνας καὶ κατεφόβισαν τοὺς ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἀργους· ἀλλὰ, χάρις εἰς τὴν τόλμην τοῦ Νικήτα καὶ τινων Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων παρευρεθέντων, ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι χωρὶς νὰ πατήσωσι τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κίνημα τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ ἀποδράντος αἰχμαλώτου, ἐθεωρήθησαν ὡς συνένοχοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου οἱ ἐν Ἀργεὶ εὕρισκόμενοι αἰχμάλωτοι καὶ ἐθανατώθησαν· ἦσαν δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπιζησάντων.

Ἐκ τῶν ἐπιζησάντων ἦτον, ὡς εἶδαμεν, καὶ ὁ κορίνθιος Κιαμήλμπεης. Δι' αὐτοῦ, μετενεχθέντος εἰς Κόρινθον, ἐπροσπάθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ πείσωσι τοὺς ἐχθροὺς εἰς παράδοσιν τῆς ἀκροκορίνθου. Ἀλλ' οἱ πρὸς τὴν μητέρα του, τὴν γυναῖκά του καὶ λοιποὺς πολιορκουμένους λόγοι τοῦ ἀνδρὸς τούτου κατ' εἰσήγησιν τῶν Ἑλλήνων δὲν εἰσηκούοντο, διότι οἱ πολιορκούμενοι, ἂν καὶ ἐτίμων τὰς διαταγὰς του, ἤξευραν ὅτι παρήγγελλεν ὅσα τῷ ὑπηγόρευαν οἱ κατέχοντες αὐτόν. Οἱ Ἕλληνες ἐπέμεναν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν κυρίευσιν τῆς ἀκροκορίνθου, διότι ἐπίστευαν ὅτι ἦσαν ἐναποτεταμιευμένοι οἱ θησαυροὶ τοῦ Κιαμήλμπεη, ὃν ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἐθεώρει πολυτάλαντον. Οἱ δὲ φρουροὶ ἦσαν ἐντόπιοι, Ἀλβανοί, καὶ τινες Λαλιῶται, ὅλοι 600, πλήρεις ἐλπίδων ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἰσέβαλε καὶ θὰ ἔλνε τὴν πολιορκίαν των ἢ εἰσέτι, ὡς ἐνόμιζαν, διατρίβουσα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὀθωμανικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Βρυῶνην καὶ τὸν Μεχμέτην. Ἐν τοσούτῳ πολιορκοῦντες καὶ

πολιορκούμενοι ἐκανονοβολοῦντο συνεχῶς· καὶ οἱ μὲν πολιορκηταί, μετακομίσαντες ἐξ Ὑδρας δύο κανόνια καὶ ἀναβιβάσαντες αὐτὰ εἰς Πεντεσκούφι (α) ἐμπόδιζαν δι' αὐτῶν πᾶσαν ἔξοδον τῶν πολιορκουμένων καὶ τοὺς ἡνόχλουν καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν κανονοβολοῦντες· οὗτοι δὲ, ἂν καὶ ἀνεπιτήδειοι κατ' ἀρχὰς περὶ τὴν χρῆσιν τῶν κανονίων, ἐφάνησαν, καθ' ὥς ἡμέρας κατέβησαν ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ λοιποί, ἐπιτηδειότεροι καὶ βλαπτικώτεροι· καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑποπτεύσωσιν ὅτι ὁ Κιαμήλμπης ἔστειλεν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐπιτήδειον κανονοβολιστὴν ὑπὸ πρόσχημα ἀπλοῦ γραμματοφόρου. Ἀλλὰ τὸ κακὸν τῆς πείνας ἠῤῥξανε καὶ ἐταλαιπώρει τοὺς ἐγκλείστους, ὧν τινες ἠῤῥτομόλουν πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἠῤῥτομόλησαν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐπὶ τῇ προτάσει του καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ὀλίγοι Λαλιῶται καὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν· ἠῤῥτομόλησε μετὰ ταῦτα καὶ τις δερβίσσης, ὅστις ἐκκληφθεὶς ὡς κατάσκοπος ἐτιμωρήθη.

Ἀφ' οὗ δ' ἐβεβαιώθησαν οἱ ἐγκλειστοί, ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπικουρίας ἔξωθεν ἐματαιώθη, οἱ Ἀλβανοὶ πρόθυμοι, ὡς τοὺς εἶδαμεν καὶ ἄλλοτε, ν' ἀποχωρίζονται τῶν ὁμοπίστων ἐπ' ἰδιοτελείᾳ, ἀπεχωρίσθησαν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, καὶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ Πλαπούτα καὶ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ γνωστοῦ αὐτοῖς Πανουργιᾶ, εὐρεθέντος ἐν Κορίνθῳ, ἐσυμβιβάσθησαν μόνοι, καὶ ἐξῆλθαν 150 τὴν 10 ἰανουαρίου, φέροντες τὰ ὄπλα, τὰς ἀποσκευὰς των καὶ ἀνὰ χίλια γρόσια· προσδιωρίσθη δὲ ἡ ποσότης αὕτη ὅχι διότι ἐμελέτων οἱ Ἕλληνες νὰ κρατήσωσι τὰ περισσεύοντα τῆς περιουσίας των, ἀλλ' ἵνα μὴ ἰδιοποιηθῶσιν οὗτοι τὰ τῶν ἄλλων ἐγκλείστων· ἐπέβησαν δὲ εἰς τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοιάρια πρὸς διαπόρθμευσιν· ἀλλὰ τὸ ἥμισυ μόλις διεσώθη, καταποντισθέντων ἡ φονευθέντων τῶν ἄλλων παρασπόνδως. Ἀπελπι-

σθέντες δὲ οἱ ἐναπομείναντες Τοῦρκοι ἐσυμβιβάσθησαν καὶ οὗτοι μετὰ τῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ σταλέντων παρὰ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τοὺς ὄρους νὰ παραδώσωσι τὴν ἀκρόπολιν, ὅλα τὰ ὄπλα, ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν, ἐκτὸς δύο τῶν πενιχροτέρων ἐνδυμασιῶν καὶ μικρᾶς τινος χρηματικῆς ποσότητος εἰς χρήσιν ἐκάστου, καὶ νὰ μετακομισθῶσιν ὑπ' οὐδετέραν σημαίαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Μετὰ τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον εἰσῆλθε τὸ ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὴν 14 ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ παρευρεθέντος ἐπισκόπου Δαμαλῶν. Προπορευόμενος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ βαστῶν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐσταύρωσε δι' αὐτῆς τὴν πύλην καὶ τὴν ἔστησεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων· ἀφωπλίσθησαν μετὰ ταῦτα οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, παρέδωκαν τὰ πράγματά των, ἅτινα διηρπάγησαν, παρέδωκαν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ πετράδιά των χρησιμεύσαντα εἰς μίσθωσιν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν ἀναμένοντες τὸ πλοῖον εἰς διαβίβασίν των, ἀλλ' οἱ πλείστοι κατεστράφησαν μετὰ τινὰς ἡμέρας παρὰ τὰ συνομολογηθέντα καὶ οἱ λοιποὶ τῇδε κακείῃσε διεσπάρησαν ἢ ἐδουλώθησαν· ὁ δὲ Κιαμήλπεης, ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ᾔθελε ν' ἀνακαλύψῃ τὰ κατὰ τὴν πάγκοινον γνώμην κρυπτόμενα πλούτη του, ἔπαθε πολλὰ κακά, ἀλλὰ δὲν ἐθανατώθη ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θὰ τ' ἀνεκάλυπτε βραδύτερον.

1821-1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

Ἐπιρροή τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλάρχῃων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ διενέξεις αὐτῶν.—Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις.—Πολιτικὰ συστήματα.—Ἀντιπροσωπικὴ κυβέρνησις καὶ καθίδρυσις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ.

ΠΡΟ τῆς ἐπαναστάσεως μία τάξις ἰσχυρὰ ὑπῆρχεν ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ τῶν πολιτικῶν τάξις δὲ πολεμικῶν δὲν ὑπῆρχεν· ἡ τάξις αὕτη προήχθη καὶ ἐμεγαλύνθη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐν δὲ τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι ἡ τάξις τῶν πολεμικῶν οὐσα ἡ μόνη ἰσχυρὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἔγεινεν ἰσχυροτέρα ἀφ' οὗ ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη· ἡ δὲ ἀνίσχυρος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικὴ ἔγεινεν ἀνίσχυροτέρα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς τὸ ὄπλον ὑπερισχύει. Ὅπου δύο τάξεις ἀντίζηλοι, ἐκεῖ καὶ διενέξεις· αἱ δὲ διενέξεις τῶν τάξεων εἶναι εἰς ἄκρον βαρεῖαι ὥς τείνουνσαι ὄχι μόνον εἰς ἀλλαγὴν προσώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνατροπὴν συστημάτων. Κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγένετο ἐν Πελοποννήσῳ ὅτι ἤθελαν οἱ ἄρχοντες· ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς ἐκβασίς τῶν πολεμικῶν κινήματων ἔδωκε φυσικῶ τῷ λόγῳ μετ' ὀλίγον ἰσχὺν καὶ τοῖς ὀπλάρχῃοις· ἡ δὲ διαίρεσις τῶν πολιτικῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, τοῦ μὲν οἰκειοποιουμένου τῶν δὲ μὴ παραχωρούντων ὅλην τὴν ἐξουσίαν, συνέτεινεν ἔτι μᾶλλον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν

όπλαρχηγῶν. Πάντες οὗτοι ἐπεριποιοῦντο αὐτὸν ὡς ἀντιφερόμενον πρὸς τοὺς φυσικοὺς ἀντιζήλους των, ἀλλ' ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ὑπεροχὴν του· καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἐσχετίσθη μὲν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτόν, διότι τὸν ὠφέλει ἡ σχέσις ἀνδρὸς ἔχοντος ὄνομα, ἀλλὰ δὲν ἔγεινέ ποτε ὀπαδὸς του· μάλιστα ἐπὶ τῶν διενέξεων τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοῦ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ὡς πρὸς τὸν γενικὸν ὀργανισμόν τῆς Πελοποννήσου, ὃ ἐστὶ τῶν περὶ ἐξουσίας, συνυπέγραψε μετὰ τῶν ἀρχόντων κατὰ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐνίσχυνεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν Ὑψηλάντην ἐπιθυμῶν νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὀφρὺν τῶν πολιτικῶν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἤθελεν αὐθέντην τοῦ τόπου.

Οἱ δὲ πολιτικοί, ἀντιφερόμενοι πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἐπροθυμήθησαν νὰ ἐγκολπωθῶσιν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μαυροκορδάτον, θεωροῦντες αὐτὸν ὡς ἀντίζηλον ἐκείνου καὶ ὡς μὴ ἔχοντα τὰς περὶ ὑπεροχῆς ἀξιώσεις του, δι' αὐτὰς ἀνησύχασαν· ἐπεθύμουν δὲ καὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῶν πολιτικῶν γνώσεων αὐτοῦ τόσον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναγκαίων ὅσον σπανίων. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἐδιχονόησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἐν Τρικόρφοις πρώτην, ὡς εἶδαμεν, συνέντευξιν. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔλεγε τῷ Ὑψηλάντῃ, ὅτι ἡ δοθεῖσα αὐτῷ παρὰ τοῦ γενικοῦ πληρεξουσίου τῆς Ἀρχῆς, πεσόντος ἤδη, πληρεξουσιότης δὲν ἡμπόρει νὰ τῷ χρησιμεύσῃ εἰς στήριξιν ἧς ἀντεποιεῖτο ἐν Ἑλλάδι ἐξουσίας, καὶ ὅτι μόνῃ ἡ ἐθνικὴ θέλησις ἐδύνατο νὰ δώσῃ νόμιμον ἐξουσίαν· ἀλλ' οὗτος διετείνετο ὅτι πᾶσα ἐξουσία ἔπρεπε νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς Ἀρχῆς, ἣτις ἐκίνησε τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι δὲν ἐδύνατο αὐτὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ δίκαια τοῦ ἀδελφοῦ του. Διχονοήσαντες δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ κλίνοντες ὁ μὲν πρὸς τοὺς πολιτικούς, ὁ δὲ πρὸς τοὺς στρατιωτικούς, διέμεναν διχονοοῦντες καὶ ἀντιπολιτευόμενοι μέχρι τέλους.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀρχομένης ἐθνικῆς συνελεύσεως τὸ πολιτικὸν κόμμα ἦτον ἀσυγκρίτῳ λόγῳ τὸ ἰσχυρότερον, διότι καὶ τὸ ἰσχυρὸν σῶμα τῶν ἀρχιερέων καὶ ἡ ἰσχυροτάτη μερὶς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ἤθελαν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἤθελεν εἶτε ἐκ προαιρέσεως εἶτε ἐξ ἀνάγκης καὶ ὅλον τὸ Αἰγαῖον ἐνίσχυε καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς τὸ κόμμα τοῦτο, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ὀργανιστοῦ τῆς καὶ προέδρου τῆς γερουσίας τῆς Μαυροκορδάτου· τὸ προσενίσχυε καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἂν καὶ ἰσχυροί, οὔτε μετ' ἀλλήλων οὔτε μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου συνεννοοῦντο, καὶ διὰ τοῦτο τὸ στρατιωτικὸν τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε σχεδὸν σύστημα. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτο πασίγνωστον ἐκ προοιμίων, ὃ ἐστὶν ὅποιον τὸ ἤθελε τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν· ἀντεφέροντο δὲ οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, διότι ἐκείνοι μὲν ἤθελαν νὰ κινῶσι τὰ ὅπλα τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, οὗτοι δὲ ἀντεποιοῦντο τὴν κίνησιν τῶν ὅπλων ὡς ἔργον μόνων αὐτῶν· ἔργον δὲ ἐκείνων ἐθεώρουν τὴν εἰς τὰς ἐκστρατείας προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων.

Διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀταξίαν, διὰ τὸ νεοφανὲς τοῦ πράγματος καὶ διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἔλλειψιν ὁποιοῦδήποτε περὶ ἐκλογῆς νόμου, αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων, λεγομένων τότε παραστατῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γένωσι τακτικά. Ἐκτὸς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Κάσσου καὶ Σκοπέλου, οὐδεμία τῶν τοῦ Αἰγαίου ἔστειλεν εἰς τὴν συνέλευσιν πληρεξουσίου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν συνελθόντων οὐδεμία ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἀναλογία ἐφυλάχθη. Ἐν ᾧ ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἔστειλεν 20 ἀντιπροσώπους, ἡ Ἀνατο-

λικὴ Ἑλλάς ἔστειλεν αὕτη μόνη 26, καὶ μόνον τὸ τρίτον σχεδὸν αὐτῶν ἢ Δυτικῇ. Ὅ,τι δὲ ἐπλήθυνε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ διέκρινε τὴν ἀντιπροσωπίαν ἐκείνου τοῦ μέρους ἦτον ἡ ἀλλόκοτος εἰσαξις εἰς τὴν συνέλευσιν ἄλλων ἐκτὸς τῶν παραστατῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα συνηγόρων, ἰσοδυνάμων μὲν καὶ ἰσοψήφων τῶν ἐπαρχιακῶν παραστατῶν, στελλομένων ὅμως ὅχι παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἀλλὰ κατ' εὐθείαν παρὰ τοῦ Ἀρείου πάγου. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἡ συνέλευσις ἐθεωρήθη νόμιμος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ παρ' ὅλων τῶν τάξεων τῶν πολιτῶν ἤρχισε δὲ τὰς ἐργασίας τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου τὴν 20 δεκεμβρίου, γράψασα ἐν πρώτοις τὸν κανονισμόν της, δι' οὗ διέταξε νὰ μὴ γίνωνται αἱ συνεδριάσεις της εἰς ἐπήκοον τοῦ κοινοῦ, μηδὲ νὰ δημοσιεύωνται ὅσα λέγονται εἰμὴ κατ' ἔγκρισιν αὐτῆς· ἂν δὲ καὶ οἱ πληρεξούσιοι ἦσαν σύμφωνοι καὶ ἀντεπροσώπευαν ὅλοι τὸν λαόν, διηρέθησαν εἰς τέσσαρας κλάσεις κατὰ τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς Ἑλλάδος, ἡγουν τὴν Πελοπόννησον, τὰς Νήσους, τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Δυτικὴν, καὶ διηρημένοι τοιουτοτρόπως ἐκάθηντο, ἐψηφοφόρου καὶ ὑπέγραφαν καθ' ἣν ἔλαχαν αἱ κλάσεις διὰ κλήρου τάξιν· συνεδρίαζε δέ, συνεψηφοφόρει καὶ συννυπέγραφε καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀλβανῶν, ἂν καὶ ἡ ἀλβανοελληνικὴ συμμαχία ἦτον ἤδη λελυμένη. Ἡ συνέλευσις διώρισε δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, ἥτοι τρία μέλη ἀφ' ἐκάστης τῶν τεσσάρων κλάσεων, εἰς σύνταξιν ὀργανικοῦ νόμου ἐπὶ τῇ βάσει συστήματος δημοκρατικοῦ καὶ ἐξέδωκε τὴν 1 ἰανουαρίου τὸ ἀκόλουθον σύντομον καὶ ἐμφαντικὸν κήρυγμα.

“ Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος.

“ Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρυκώδη

“ ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ

“ τὸν βαρύτατον καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ζυγὸν τῆς
 “ τυραννίας, καὶ ἀποσείσαν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας
 “ κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν
 “ του εἰς ἐθνικὴν συνηγμένων συνέλευσιν ἐνώπιον
 “ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν
 “ καὶ ἀνεξαρτησίαν.”

Ἡ συνέλευσις, θεωρήσασα τὸ σχέδιον τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς ἐπιτροπῆς τῆς, εἰς οὗτινος τὴν σύνταξιν καθὼς καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα ὀργανισμὸν τῶν γραμματειῶν ἐχρησίμευσεν τὰ μέγιστα ὁ εἰδήμων Ἰταλὸς Γαλλίνας, παρεδέχθη τελείαν ἀνεξιθρησκείαν καὶ ἰσοτέλειαν προηγουμένου νόμου περὶ εἰσπράξεως τῶν τελῶν· ἐκήρυξεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἴσους ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ δεκτοὺς ἐν πάσῃ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους· ἐξησφάλισε τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἐκάστου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων· κατήργησε τὴν δουλείαν, τὰ βασανιστήρια καὶ τὴν δήμευσιν· διέταξε πᾶς φυλακίζόμενος νὰ εἰδοποιητῇ ἐντὸς 24 ὥρων περὶ τῆς αἰτίας τῆς φυλακίσεώς του, καὶ νὰ δικάζεται ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· ἐψήφισε στρατιωτικὸν ὀργανισμὸν· ἐχάρισε προνόμια τοῖς Ἐπιδανυρίοις ἐγκατέστησε κυβέρνησιν ἐκ δύο σωμάτων, βουλευτικοῦ ἢ ἀντιπροσωπικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ· διέταξεν ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι νὰ ὀρισθῶσι μετὰ ταῦτα· ἐπέτρεψε νὰ προβάλλῃ πᾶς βουλευτὴς διὰ τοῦ προέδρου νομοσχέδια· παρήγγειλε δημοσίας τὰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους συνεδριάσεις τοῦ βουλευτικοῦ, μυστικὰς δὲ μόνον ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ πέντε βουλευτῶν· προσδιώρισεν εἰς πέντε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἐκτὸς τῶν μελῶν αὐτοῦ· ἔδωκε τῷ νομοτελεστικῷ ἐξουσίαν νὰ κινῇ τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις· νὰ εἰσάγῃ εἰς τὸ βουλευτικὸν νομοσχέδια· νὰ τὸ συγκαλῇ εἰς ἑκτακτον συνεδρίασιν· νὰ ἐκτελῇ

τοὺς νόμους· νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας· νὰ ἐνεργῇ ἐκτάκτως τὰ δεόντα εἰς ἀνακάλυψιν προδοσίας, ἀλλὰ νὰ δικαιολογῇ τὴν πράξιν του παρὰ τῷ βουλευτικῷ ἐντὸς δύο ἡμερῶν· νὰ φέρῃ ἐνώπιον αὐτοῦ νομοσχέδιον περὶ συστάσεως παρασῆμων, καὶ περὶ στολῆς καὶ μισθοδοσίας τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ὑπαλλήλων· νὰ διορίζῃ ὀκτὼ γραμματεῖς ὀφείλοντας νὰ ἐνεργῶσι τὰ καθήκοντά των ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν εὐθύνῃ, ἡγουν τὸν ἀρχιγραμματέα τῆς ἐπικρατείας, τὸν καὶ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, τὸν ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸν ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας· ὥρισε τὴν διάρκειαν τῶν δύο σωμάτων ἐνιαύσιον· ἐκανόνισε τὰ καθήκοντά των, τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις των καὶ τὴν εἰς τὴν νομοθεσίαν συνδρομὴν των· ἐνέδυσεν ἀμφοτέρω δυνάμει τοῦ κηρύττειν πόλεμον καὶ συνάπτειν εἰρήνην, μόνον δὲ τὸ νομοτελεστικὸν τὴν τοῦ συνδέειν ὀλιγοήμερους ἀνακωχάς· ἀνέθεσεν εἰς μὲν τὸ νομοτελεστικὸν τὰ περὶ στρατιωτικῶν προβιβασμῶν καὶ ἀμοιβῶν διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ βουλευτικοῦ, εἰς δὲ τὸ βουλευτικὸν τὴν καθ' ἑκάστην ἀρχιετίαν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων εἰσαγομένου παρὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ ἀπολογισμοῦ καθ' ἑκάστην ληξιετίαν, ἐξαιρέσασα μόνον τὸ πρῶτον ἔτος καθ' ὃ ὤφειλαν τὸ μὲν βουλευτικὸν νὰ χορηγῇ τὰ δεόντα ἄνευ προϋπολογισμοῦ καὶ μηδεμιᾶς ἀναβολῆς, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν νὰ δώσῃ λόγον τῆς διαχειρήσεως τὸ τέλος τοῦ ἔτους· ἐπέτρεψε τῷ νομοτελεστικῷ νὰ κόπῃ νόμισμα ἀφ' οὗ διατάξῃ καὶ ὅπως διατάξῃ τὸ βουλευτικόν, νὰ δανείζεται καὶ νὰ ἐκποιῇ ἐθνικὰ κτήματα συναινέσει τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς ἀμφοτέρω τὰ σώματα ὅποιανδήποτε πράξιν σκο-

πὸν ἔχουσιν τὴν κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους. Ἄν δέ ποτε κατηγορεῖτο βουλευτῆς ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι, διέταξε νὰ διορίζεται ἑπταμελὲς ἐπιτροπὴ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς ἐξέτασιν ἂν ἦτο δεκτὴ ἡ κατηγορία καὶ εἰς ἔγγραφον κοινοποιήσιν τῆς γνώμης αὐτῆς εἰς τὸ βουλευτικόν· καὶ ἂν διὰ τῶν δύο τρίτων τῶν ψήφων αὐτοῦ κατεγινώσκετο ὁ κατηγορούμενος, ἐκηρύττετο ἑκπτώτος καὶ παρεπέμπετο ὡς ἀπλοῦς πολίτης εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος πρὸς δίκην καὶ τιμωρίαν κατὰ τοὺς νόμους, μὴ φυλακίζόμενος ὅμως πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς του. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλέγχοντο καὶ ἐκρίνοντο καὶ οἱ γραμματεῖς, ἂν ἔπιπταν εἰς τὸ αὐτὸ ἐγκλημα· τὰ δὲ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ κατηγοροῦντο καὶ αὐτὰ ἐνώπιον τοῦ βουλευτικοῦ ἐπὶ τοιαύτῃ ἐνοχῇ, ἀλλ' ἐλεγχόμενα ὑπὸ ἐννεαμελοῦς ἐπιτροπῆς· καὶ ἂν μετὰ τὸν ἔλεγχον κατεγινώσκοντο διὰ τῶν τεσσάρων πέμπτων τῶν ψήφων τοῦ βουλευτικοῦ, ἐγίνοντο ἑκπτώτα καὶ παρεπέμποντο, ὡς καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ γραμματεῖς, εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μὴδ' αὐτὰ ἐφυλακίζοντο πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς των. Ἄν δὲ ὅλον τὸ νομοτελεστικὸν ἐσυνθηκοποιεῖ εἰς κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους, ἢ ἔπιπτεν εἰς ἄλλο ἐγκλημα παρανομίας, τότε, ἀφ' οὗ ἀπεδεικνύετο τὸ ἐγκλημα, ἐγίνετο ἐν πρώτοις ὁ πρόεδρος ἑκπτώτος, καὶ μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ κατηγοροῦντο τὰ μέλη ἐν πρὸς ἓν, καθ' ὃν τρόπον ἐρρέθη, καὶ ἐλεγχόμενα ἐπαιδεύοντο. Ἡ δὲ κυβέρνησις ὥφειλε, καθ' ἃ διέταξεν ἡ συνέλευσις, νὰ περιθάλλῃ τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν φονευομένων καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος δυστυχούντας, νὰ βραβεύῃ τοὺς ἀνδραγαθοῦντας καὶ τοὺς καλῶς ὑπηρετοῦντας, καὶ ν' ἀνταμείβῃ τοὺς εἰς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους συνεισφέροντας.

Ἡ συνέλευσις, ἀφ' οὗ διέγραψε τὰ τοῦ βουλευ-

τικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ, ἐφρόντισε καὶ περὶ τοῦ δικαστικοῦ κλάδου καὶ ὥρισε νὰ ἐγκατασταθῶσι δικαστήρια, ἀνώτατον μὲν ὅπου ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις, ἐφετεία δὲ ἐν ταῖς ἔδραις τῶν κεντρικῶν διοικήσεων, ἐν ἐκάστη δὲ ἐπαρχίᾳ πρωτοδικεῖον μὴ ἔχον ἐγκληματικὴν δικαιοδοσίαν ἀνατεθεῖσαν εἰς μόνα τὰ ἐφετεία καὶ τὸ ἀνώτατον· διέταξε δὲ καὶ ἐν πάσῃ κοινότητι ἢ ἐν παντὶ χωρίῳ εἰρηνοδικεῖον, καὶ τὴν ἐφαρμογὴν διὰ μὲν τὰ πολιτικὰ καὶ ἐγκληματικὰ τῶν βυζαντινῶν νόμων, διὰ δὲ τὰ ἐμπορικὰ τῶν γαλλικῶν μέχρις οὗ συνταχθῶσιν ἐθνικοὶ κώδικες. Ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ὠργάνισε τὰ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἔβαλεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς τὰς δύο Γερουσίας καὶ τὸν Ἀρειον πάγον, καὶ κατήργησε τὰ σύμβολα καὶ τὰς σημαίας τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας· καὶ ὡς χαρακτηριστικὸν μὲν τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος παρέδεχθη τὴν Ἀθηναίαν, ὡς σημαίαν δὲ ἐθνικὴν τὴν ἐξ ἐννέα ὀριζοντείων καὶ ἐναλλάξ κειμένων κυανῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν. Ἀναγκαία ἦτον ἡ κατάργησις τῶν συμβόλων τῆς Ἑταιρίας. Οἱ Ἕλληνες ἐπροσπάθουν νὰ ἐλκύσωσι τὴν συμπάθειαν τῶν αὐλῶν· ἀλλ' αἱ αὐλαί, ὡς εἶδαμεν, ἀπεστρέφοντο τὰς μυστικὰς Ἑταιρίας ὡς συνωμοσίας κατ' αὐτῶν. Ἄν δὲ καὶ ἡ φιλικὴ Ἑταιρία δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς ἄλλας μυστικὰς ἑταιρίας, ἡ ἐν Λαυβάχῃ διακήρυξις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὴν περιέπλεξεν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην· διὰ τοῦτο τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἀπῆτει νὰ ἐξαλείψῃ ὅ,τι καὶ κατ' ἐπιφάνειαν τὴν ἐνοχοποιεῖ. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης κατεταράχθη καὶ ὠργίσθη ἰδίως κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃν ἐθεώρει δικαίως ὡς ὑποβολέα τῆς πράξεως ταύτης. Ἐντεῦθεν ἐνισχύθη ἔτι μᾶλλον ἡ διχόνοια τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν.

Τούτων οὕτω διατεθέντων, ἡσχολήθη ἡ συνέλευσις εἰς συγκρότησιν τῆς νέας κυβερνήσεως, καὶ ἐξελέξατο μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον

τὸν καὶ προέδρον, τὸν δημοκρατικώτερον τῶν προϋχόντων Κανακάρην τὸν καὶ μετὰ ταῦτα ἀντιπρόεδρον, τὸν Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον (Δηληγιάννην), τὸν Ἰωάννην Ὀρλάνδον καὶ τὸν Ἰωάννην Λογοθέτην· καὶ οἱ μὲν πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἔχοντες ὅχι μόνον ἐντολὴν ἀ συγκροτήσωσι τὴν συνέλευσιν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ν' ἀποτελέσωσι μέρος τῆς κυβερνήσεως, διέμειναν, ὅσοι δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς τὸ νομοτελεστικόν, ὡς μέλη τοῦ βουλευτικοῦ· οἱ δὲ τῶν νήσων, εἰς οὓς δὲν ἐδόθη ἡ αὐτὴ δύναμις, δὲν μετεσχηματίσθησαν εἰς βουλευτάς· ἀλλὰ καὶ αἱ νῆσοι αὗται καὶ ἄλλαι ἔστειλαν μετ' ὀλίγον τοὺς βουλευτάς των· διωρίσθη δὲ καὶ προσωρινὴ ἔδρα τῆς νέας κυβερνήσεως ἡ Κόρινθος, καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνέλευσις τὴν 15 ἰανουαρίου, ἐργασθεῖσα ἡσύχως καὶ εὐτάκτως καθ' ὅλην τὴν διάρκειάν της, καὶ κηρύξασα ἐπὶ τέλους (α) ὅτι ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν Τούρκων δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ δημαγωγικῶν, στασιωδῶν ἢ ἰδιοτελῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν ἀπόσεισιν τοῦ σκληροῦ καὶ ξένου ζυγοῦ καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξομοίωσιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς λοιποὺς χριστιανικοὺς λαοὺς, ἢ ἐν ἀποτυχίᾳ τὴν τελείαν ἐξόντωσίν των ὡς προτιμοτέρα τῆς ζωῆς ὑπὸ τοιαύτην αἰσχροὺ δουλείαν. Τὸ κήρυγμα τοῦτο ἀνέφερε καὶ τὰς αἰτίας δι' ἃς ἀνεβλήθη μέχρι τοῦδε ὁ ἐθνικὸς ὀργανισμὸς· καὶ ἀφ' οὗ ἀνήγγειλεν ἐν συντόμῳ τὰ γενόμενα, ἐκάλει τοὺς λαοὺς εἰς ὁμόνοιαν, εἰς διατήρησιν τῶν νόμων καὶ εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ὡς τὰ μόνα συντελεστικά πρὸς στερέωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας των.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξερράγη περὶ πολιτικῶν συστημάτων, ἀλλὰ πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ· διὰ τοῦτο, ὅτε συνήλθαν οἱ Ἕλληνες εἰς

Ἐπίδauρον, δὲν ἔπεςαν εἰς σπουδαίας συζητήσεις περὶ ἀρχῶν.

Μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν συστημάτων, τοῦ μοναρχικοῦ, τοῦ ὀλιγαρχικοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ, τὸ μοναρχικὸν ἦτον ἀναντιρρήτως τὸ δημοφιλέστερον ἐν Ἑλλάδι. “ Πότε θὰ μᾶς ἔλθῃ ὁ ἀφέντης; ” ἡρώτων οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ ναυτικαὶ νῆσοι ἐν τοῖς ἐγγράφοις των καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἐν τῇ συνελεύσει της ἐθεώρησαν ἐπισήμως καὶ ὁμογνωμόνως τὴν βασιλείαν ὡς τὸ πλήρωμα τῶν εὐχῶν των. Ἐδύνατό τις τῶν Ἑλλήνων, ὠφελούμενος ὑπὸ τῆς τοιαύτης διαθέσεως ὅλων τῶν κλάσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καθήσῃ τότε μονοκράτωρ. Τοιοῦτος ὑπέδεικνύετο ὁ Ὑψηλάντης· ἀλλ’ ἡ ὑπερισχύουσα μερίς τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτον ὅλη ἐναντία του· διὰ τοῦτο κατεβιβάσθη μᾶλλον ἢ ἀνεβιβάσθη.

Ἐδύναντο ἴσως καὶ οἱ προὔχοντες, ὄντες ἰσχυρότατοι ἐν τῇ συνελεύσει, νὰ ἐνθρονίσωσι τὸ ὀλιγαρχικὸν σύστημα· ἀλλ’ οὔτε καὶ τὸ ἐπεχείρησαν. Ὁ κυριώτερος τούτων σκοπὸς ἦτον ἢ μὴ ἀνύψωσις τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἢ μὴ ἐνίσχυσις τοῦ στρατιωτικοῦ· ἀνελογίζοντο δὲ ὅτι ἡ οἰκαιοποίησις τῆς ἐθνικῆς ἐξουσίας ἀντέβαινε πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον. Τῷ ὄντι τοιοῦτον σύστημα, ἀπαρέσκειν ἐν γένει, ἦτον ἱκανὸν ν’ ἀποσπάσῃ πολλοὺς πολιτικοὺς φίλους των καὶ νὰ τοὺς οἰκειώσῃ πρὸς τοὺς ἐναντίους των, νὰ συνενώσῃ δὲ κατ’ αὐτῶν καὶ τὸ μὴ ἕως τότε συνηνωμένον στρατιωτικὸν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Συνέτρεξαν δὲ καὶ οἱ ἐξῆς λόγοι κατὰ τῆς συστάσεως τῆς ὀλιγαρχίας.

Ἡ Ἑλλὰς, ἀναδεχθεῖσα τὸν δεινὸν ἀγῶνα, καὶ ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἀγιότητί του, διότι πᾶς ἀγὼν ἐθνικὸς κατὰ ξένης ἐξουσίας εἶναι δίκαιος καὶ ἅγιος, ἠλπίζεν ἔξωθεν βοήθειαν. Ἐξω-

θεν δὲ δύο συστήματα εἶχαν ὑπερασπιστάς, τὸ μοναρχικὸν καὶ τὸ δημοκρατικόν· τὸ πρῶτον εἶχε τὰς αὐλὰς, τὸ δεύτερον τοὺς λαούς· ὥστε τὸ ὀλιγαρχικὸν θὰ ἔβλαπτε μᾶλλον ἢ θὰ ὠφέλει ἐξωτερικῶς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀπροστάτευτον ὑπὸ τῶν αὐλῶν, καὶ ὡς μισούμενον ὑπὸ τῶν λαῶν· ἀλλ' ἡμεῖς, γνωρίζοντες τοὺς προὔχοντας τῆς Πελοποννήσου ἐκ τοῦ πλησίον καὶ συνυπηρετήσαντες ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν αὐτοῖς ἐν πλήρει γνώσει τὴν πρέπουσαν δικαιοσύνην ὁμολογοῦντες ὅτι, ἂν δὲν ἔδειξάν ποτε διάθεσιν νὰ ἐνθρονισθῶσι δεσπόται τῆς πατρίδος σφετεριζόμενοι τὴν ἐθνικὴν Ἀρχήν, δὲν ἐπερρέασθησαν ἐκ μόνης πολιτικῆς προνοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ πατριωτικῆς καὶ φιλελευθέρας προαιρέσεως. Ὅλα ταῦτα τὰ αἷτια συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ συστηθῇ ἐν Ἐπιδαύρῳ δημοκρατικὴ κυβέρνησις, ἐν ᾧ τὸ δημοκρατικὸν στοιχείον ἦτο πάντῃ ἀνίσχυρον, διότι ὀλιγώτατοι μόνον νέοι, σπουδάσαντες ἐν Εὐρώπῃ, ἦσαν οἱ ὑπερασπισταί του. Ἰνα δὲ μὴ καταθορυβηθῇ ἡ τότε παντοδύναμος ἱερὰ σύμμαχία ἐπὶ τῇ συστάσει δημοκρατικῆς κυβερνήσεως ἐκλήθη ἡ κυβέρνησις προσωρινὴ καὶ ἀφέθη ἡ θύρα ἀνοικτὴ εἰς θεμελιώδεις πολιτικὰς μεταβολάς.

Ἐξ ὧσων δὲ, διερχόμενοι τὰ τῆς συνελεύσεως εἶπαμεν ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ στρατιωτικὸν τῆς Πελοποννήσου ἀπέτυχε, διότι ὅλη ἡ Ἀρχὴ ἐδόθη τοῖς ἀντιπάλοις του, καὶ ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ὠλιγορῆθη· ἀλλ' οὐδεὶς ἀντέειπεν οὐδ' ἀντέστη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως. Καὶ αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις δυσσαρεστούμενος διέτριβε διαρκούσης τῆς συνελεύσεως ἐν Κορίνθῳ, ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι ἐτάφη ἡ Ἀρχὴ τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τὸ νέον σύμβολον, τὴν Ἀθηναῖαν, καὶ τὴν δίχρουν σημαίαν, καὶ συνετάφη καὶ πᾶσα ἐκείθεν ἐξουσία, ἐδέχθη τὴν προεδρίαν τῆς βουλῆς δοθεῖσαν αὐτῷ ὡς δεῖγμα

τιμῆς διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν σωζομένην ὑπόληψιν τοῦ κοινου· ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε μετέβη εἰς Ἐπίδauρον, ὅπου ἐνήργει τὰ τῆς προεδρίας ὁ Πετρόμπεης, ὡς ἀντιπρόεδρος.

Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν συνεκροτήθη, διώρισε τοὺς ὑπουργούς, οὓς ἐκάλεσε Μινίστρος, τὸν Νέγρην ἐπὶ τῆς ἀρχιγραμματείας τῆς ἐπικρατείας, ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν ὑπουργῶν, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν Πανουῦτσον Νοταρᾶν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, τὸν Νότην Μπότσαρην ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, τριμελῇ ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸν Θεόδωρον Βλάσσην ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσήφ ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν, καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν του.

Πρώτη δὲ φροντίς τῆς νέας κυβερνήσεως ἦτον ἡ εὔρεσις πόρου εἰς σύστασιν καὶ διατήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ εἰς κίνησιν τοῦ στόλου. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐψηφίσθησαν δάνεια καὶ γενικαὶ συνεισφοραί· ἀλλὰ μικρὰ ἡ ὠφέλεια ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων. Λόγος πολὺς ἔγεινεν ἐπὶ συνελεύσεως καὶ περὶ πρεσβειῶν πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς· ἀλλ' ἡ κυβέρνησις, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ φροντίς, δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἐνεργήσῃ τι κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, διότι ἡ καθ' ἡμῶν ἐπικρατοῦσα διάθεσις τῶν αὐλῶν ἦτο φανερά, καὶ ὡς ἐκ τῆς διαθέσεως ταύτης ἡ ἀποβολὴ τῶν πρέσβων βεβαία. Τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα διέμειναν ἐργαζόμενα ἐν Ἐπιδαύρῳ, τὸ μὲν βουλευτικὸν μέχρι τῆς 23, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν μέχρι τῆς 28· μετέβησαν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Κόρινθον ὅπου ἐπανάλαβαν τὰς διακοπεῖσας συνεδριάσεις των τὴν 31, τὸ μὲν βουλευτικὸν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑψηλάντου, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν

ὑπὸ τὴν ἀντιπροεδρίαν τοῦ Κανακάρη, διότι ὁ πρόεδρος Μαυροκορδάτος μετέβη ἐξ Ἐπιδαύρου εἰς Ὑδραν πρὸς ἔκπλουν τοῦ στόλου, καὶ πρὸς ἐξέτασιν ψιθυρίσματός τινος περὶ σκευωρουμένης ἐν τῇ νήαφ ἐπιβουλῆς εἰς ὑποδούλωσιν της· ἀλλ' ἡ σκευωρία αὕτη, ἂν τῷ ὄντι ὑπῆρξε, διεσκεδάσθη ἀβλαβῶς καὶ ἀθορύβως.

Ἡ δὲ κυβέρνησις, καθ' ἃς ἡμέρας εὐρίσκετο ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἔσπευσε νὰ ψηφίσῃ καὶ ἔκοψεν ἐν Κορίνθῳ μετάλλια φέροντα ἐφ' ἐνὸς μὲν τὴν εἰκόνα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ γύρωθεν αὐτῆς “Ἡ Ἑλλὰς εὐγνώμονοῦσα.” ἐφ' ἐτέρου δὲ “ἐθνικὴ συνέλευσις. “αὼκβ”· ἐκόπησαν δὲ τὰ μετάλλια ταῦτα χάριν τῶν ἡσύχως, ἀκινδύνως καὶ ἐν ὁμονοίᾳ τὸν ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτικὸν ὀργανισμόν ὑπογραψάντων καὶ τῶν εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ συνεργησάντων· ἀλλὰ τῆς τιμῆς ταύτης δὲν ἡξιώθησαν οἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν προκινδυνεύοντες. Τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως ἦσαν καὶ μέλη τῆς συνελεύσεως, ὥστε ἀπέδωκαν αὐτοὶ ἑαυτοῖς ὡς λυτρωταῖς τῆς πατρίδος τὰς τιμὰς ταύτας, παρорῶντες τοὺς ἐν πολέμῳ ἀληθεῖς λυτρωτάς της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

Ἀτυχὴς ἐκστρατεία εἰς Καρυστίαν, καὶ θάνατος Ἡλίου Μαυρομιχάλη.—Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀπόβασις στρατευμάτων εἰς Πάτρας.—Ναυμαχία ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν.—Τὰ μεταξὺ τοῦ μεγάλου ἁρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου.—Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν.

ΚΑΘ' ὃν καιρὸν συνέταπτεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις τὸν θεμελιώδη νόμον, ὃ Ἡλίας Μαυρομιχάλης μετέβη εἰς Ἀθήνας ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐντοπίων συναινέσει καὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ.

Ἡ ἀτυχὴς πρώτη εἰς Κάρυστον ἐκστρατεία, περὶ ἧς ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, δὲν ἀπῆλπισε τοὺς εἰς κυρίευσιν αὐτῆς ἀγωνιζομένους. Ἀπεδόθη ἡ ἀποτυχία εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀναρχίαν, εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν στρατιωτῶν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἄλγειν ἀξίου καὶ σέβας ἐμπνέοντος ἀρχηγοῦ. Ὁ ἄοκνος ἐπίσκοπος Καρύστου, ὃ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν συγκροτήσας, ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν· μετέβη εἰς Ὑδραν, ἐκεῖθεν εἰς Τρίκορφα, ἐπανῆλθεν εἰς Ὑδραν, ἐπεσκέφθη τὴν Κέα, παντοῦ στρατολογῶν, χρηματολογῶν καὶ ποριζόμενος πολεμεφόνδια καὶ τροφάς, καὶ τὴν 16 νοεμβρίου κατήντησεν εἰς Ἐρέτριαν ὅπου διέμεινε μέχρι τινός, διότι ὁ Ὀμέρμπεης περιεφέρετο εἰς τὰ περὶ τὴν Κούμην χωρία συνάζων καὶ ἀποταμιεύων τρόφιμα ἐν Στούροις. Ἀπομα-

κρυνθέντος δὲ τούτου, ἐκίνησεν ὁ ἐπίσκοπος πρὸς τὰ Βρυσάκια μετὰ 50 στρατιωτῶν εἰς ἔντευξιν τοῦ Ἀγγελῆ· ἀλλὰ ἅμα ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐφάνησαν ἐπερχόμενοι ἐκ Χαλκίδος ἐχθροὶ μαθόντες τὴν διάβασίν του· ἀκροβολισμοῦ δὲ γενομένου ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Καστέλλας ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου, ἔχασαν οἱ Τοῦρκοι δύο πολεμιστὰς καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐπέστρεψεν ὁ ἐπίσκοπος εἰς Ἑρέτριαν συμπαραλαβὼν, συναινέσει τοῦ Ἀγγελῆ, τὸν Κριεζώτην καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ ὡς συναγωνιστὰς εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ ῥαμαζανίου, ἡσύχασαν ὁ μὲν Ὀμέρμπεης ἐν Καρύστῳ, οἱ δὲ λοιποὶ Τοῦρκοι ἐν Στούροις. Τότε οἱ πρόκριτοι τῶν χωρίων, μείναντες ἀνενόχλητοι, συνῆλθαν εἰς Ἀλιβέρι καὶ συνευδόκησαν, πρὶν ἐπιχειρήσασί τι κατὰ τῆς Καρύστου, νὰ φέρωσιν ἔξωθεν σημαντικὸν τινα καὶ ἄξιον ἀρχηγὸν ἔχοντα καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας ἐμπειροπολέμους· ἡ σταλείσα δὲ εἰς εὗρεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου ἐπιτροπή, ἧς μέλος ἦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἤρε τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην ἐν Ἀθήναις φθάσαντα ἐκεῖ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τὸν ἔπεισε νὰ μὴ ἀναδεχθῇ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, τὸν ἐχειροτόνησεν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν κατὰ τῆς Καρύστου στρατευμάτων, καὶ τῷ ἔδωκεν ἄδειαν νὰ στρατολογήσῃ ἐπὶ μισθῷ. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἡ ἐπιτροπὴ ἐπραττε ταῦτα, οἱ ὀπλαρχηγίσκοι τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ στρατοπέδου, συμπληρουμένου ἐξ ἐντοπίων καὶ ξένων εἰς 700, ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς, διώρισαν ἀρχηγὸν τὸν Βάσσον Μαυροβουνιώτην ἐλθόντα κατὰ τὸν παρελθόντα αὐγουστον ἐκ Σμύρνης εἰς Κούμην καὶ διαδεχθέντα κοινῇ γνώμῃ τῶν Κουμιωτῶν τὸν φονευθέντα ἀρχηγόν των Παπᾶν· ὥστε ἀντὶ ἐνὸς τὸ στρατόπεδον ἀπέκτησε δύο ἀρχηγούς.

Τὴν δὲ 3 ἰανουαρίου ἔφθασεν ὁ Ἠλίας εἰς τὸ

ἀπέναντι τῆς Εὐβοίας χωρίον τῆς Ἀττικῆς, Κάλαμον, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ θείου του Κυριακούλη καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ 600, καὶ τὴν 5 διεβιβάσθη πανστρατιᾷ ὅπου τὸ ἄλλο στρατόπεδον. Ἦλθε συγχρόνως καὶ γράμμα τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς τὸν ἐπίσκοπον λέγον, ὅτι παρηκολούθει καὶ αὐτὸς μετὰ δισχιλίων.

Ἀφ' οὗτοῦ ἔφθασεν ὁ Ἡλίας, ἐστέλλοντο γράμματα συχνάκις εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον παρὰ τῶν Στουρέων παρακλητικὰ ὅπως τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν ἐμφωλευόντων καὶ τυραννούντων αὐτοὺς Τούρκων. Αἱ ἀλλεπάλληλοι παρακλήσεις ἠνάγκασαν τὸν φιλότιμον Ἡλίαν καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸς τὰ Στούρα χωρὶς ν' ἀναμείνωσι τὴν προσδοκωμένην ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά δύναμιν καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετέβησαν ὅλοι εἰς Μεσοχώρια δύο ὥρας μακρὰν τῶν Στούρων καὶ ἔμειναν ἐκεῖ συσκεπτόμενοι περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος. Ἐσυμβιβάσθησαν δὲ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Βάσσος, ἵνα θεωρῶνται καὶ οἱ δύο ὡς ἀρχηγοί, ἐνηγκαλίσθησαν ὡς ἀδελφοί, καὶ ὠρκίσθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου νὰ συμβοηθῶνται ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ νὰ φυλάττεται εὐταξία παρὰ τοῖς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των.

Τριακόσιοι ἐπίλεκτοι Τούρκοι ἠυλίζοντο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν Στούροις, ὅπου ἦσαν καὶ αἱ σιτοθῆκαι. Πρὶν ἐπιπέσωσιν οἱ Ἕλληνες, ἐσχεδίασαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ των νὰ στείλωσιν ἀνὰ 150 εἰς κατάληψιν τοῦ Διακοφτίου, στενοῦ μεταξὺ Στούρων καὶ Καρύστου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐμποδισθῇ πάσα ἐκ Καρύστου βοήθεια, καὶ τὴν 11 ἐξεστράτευσαν καὶ αὐτοὶ ἐκ Μεσοχωρίων καὶ κατέλαβαν δύο μικρὰ χωρία, ἡμιώριον μακρὰν τῶν Στούρων τὸ ἓν, καὶ τέταρτον ὥρας τὸ ἄλλο· καὶ ἐν μὲν τῷ πλησιεστέρῳ ἐτοποθετήθη ὁ Βάσσος, ἐν δὲ τῷ ἀπωτέρῳ ὁ

Ἡλίας. Τὴν δὲ 12, πρωΐας γενομένης, ἐφάνησαν ἔξωθεν τῶν Στούρων οἱ Τούρκοι προκαλοῦντες κατὰ τὸν ὁμηρικὸν τρόπον τοὺς Ἕλληνας εἰς μάχην. Ἄν καὶ δὲν ἀπεστάλησαν οἱ 300, ὥς ἐσχεδιάσθη, εἰς κατάληψιν τοῦ στενοῦ, ἐφώρμησαν οἱ περὶ τὸν Βάσσον μὴδὲ τοὺς περὶ τὸν Ἡλίαν ἀναμείναντες· ἀλλ' ἀρξαμένης τῆς μάχης ἐπεβοήθησαν οὗτοι, καὶ συμπολεμήσαντες γενναίως ἀπώθησαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸ χωρίον καὶ πατήσαντές το τοὺς ἀπέκλεισαν περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐντὸς ὀλίγων ὀχυρῶν οἰκιῶν. Τούτου δὲ γενομένου, παραλαβόντες ὁ Βάσσος καὶ ὁ Κυριακούλης τινὰς ὑπήγαν νὰ καταλάβωσιν αὐτοὶ τὸ στενὸν τοῦ Διακοφτίου· ἀλλ' ἐν ᾧ ἀνέβαιναν, κατέβαινε ἐκείθεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰδοποιηθεὶς ἀφ' ἐσπέρας περὶ τῶν ἐχθρικῶν κινήματων. Ἀδυνατώτεροι οἱ περὶ τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κυριακούλην ὀπισθοδρόμησαν καὶ ἀπέχωρίσθησαν τῶν ἀποκλειόντων τοὺς ἐχθροὺς ἐν Στούροις, οἵτινες μὴδὲν ὑποπτεύοντες ἔξωθεν, διότι ὑπέθεταν τὸ στενὸν προκατειλημμένον, ἐξεφάντοναν· ἀλλὰ μαθόντες αἰφνης ὅτι ἤρχετο ὁ Ὁμέρμπεης, ἀκούσαντες καὶ τὸν τουφέκισμόν, ἐτράπησαν οἱ μὲν πρὸς τὰ πλοῖα οἱ δὲ πρὸς τὰ μακρυνὰ χωρία. Ἐξῆλθε τότε τοῦ χωρίου καὶ ὁ Ἡλίας ἔχων 7 μόνον συντρόφους ὑπεραγαπῶντας αὐτὸν καὶ πάντοτε παρακολουθοῦντας, καὶ καταλαβὼν ἀνεμόμυλόν τινα ἀσκεπῇ ἐπὶ λόφου, κοινῶς λεγόμενον Κοκκινόμυλον, παρεκίνει ἐκείθεν τοὺς λοιποὺς νὰ ἐγκαρτερήσωσιν· ἀλλ' εἰς μάτην αἱ πατριωτικαὶ προτροπαὶ του. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰς Στούρα, ἐξῆλθαν οἱ ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν οἰκιῶν Τούρκοι, καὶ καταδιώκοντες οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκείθεν τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας κατήντησαν εἰς τὸν Κοκκινόμυλον, ὅπου συνεσωρεύθησαν ὅλοι πολεμοῦντες. Τότε ὁ Ἡλίας καὶ οἱ περὶ αὐτόν, βλέποντες ὅτι ἀπελείφθησαν μόνοι πολεμοῦντες, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξορ-

μήσωσι ξιφήρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ', ἐκτὸς δύο διασωθέντων, ὅλοι ἀπέθαναν ἐν οἷς καὶ ὁ χαρίεστατος καὶ φιλότιμος Ἡλίας εὐκλεῶς βιώσας καὶ εὐκλεέστερον ἀποβιώσας. Ὁ δὲ Ὀμέρμπεης, μαθὼν ὅτι εἷς τῶν φονευθέντων ἦτον ὁ ἐπίσημος οὗτος νέος, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο συνήχθησαν οἱ πρόκριτοι πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς Ἀλιβέρι προσπαθοῦντες νὰ διατηρηθῇ τὸ στρατόπεδον· ἐν ᾧ δὲ ἐσκέπτοντο περὶ δευτέρου κινήματος, ἔφθασεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχων 300 καὶ τοὺς ἐθάρρυνεν· ἐκίνησαν δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰανουαρίου ὅλοι πρὸς τὴν Κάρυστον, ὅπου συνεσωρεύθησαν καὶ ὅλοι οἱ Τούρκοι ἐν οἷς καὶ οἱ κατέχοντες ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τὰ Στροῦρα· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν 300 κατέλαβε τὴν θέσιν Πλακωτὰ καὶ ἔκοψε τὸ εἰς τὸ φρουρίον ρέον νερόν· ὁ δὲ Κυριακούλης, ὁ Κριεζώτης καὶ ὁ Βάσσος κατέλαβαν τοὺς κήπους περιορίσαντες τοὺς Τούρκους ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἀκροβολιζόμενοι καθ' ἡμέραν. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔπεσε πεπαλαιωμένον τι μέρος τοῦ φρουρίου, καὶ οἱ Τούρκοι ὑποπτεύοντες μὴ δι' αὐτοῦ τοὺς πατήσωσιν οἱ Ἕλληνες αἵφνης, σπανίως ἔκτοτε ἐξήρχοντο. Ἐν ᾧ δὲ ἡ πολιορκία ἐφαίνετο προκόπτουσα, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφυγεν αἵφνης μετὰ τῶν ὁπαδῶν του ἐν πολλῇ βίᾳ εἰς Μελισσῶνα, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Καρύστου. Φυγόντος αὐτοῦ, οἱ ἐχθροὶ ἔπесαν ἀμέσως ἐπὶ τοὺς ἀπομείναντας καὶ τοὺς κατεδίωξαν μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν μέχρι τοῦ Κατσερονίου, ὅπου καὶ πρότερον ἦσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅπου καὶ ἤδη διενυκτέρευσαν. Τὸ δὲ πρῶτ' οἱ ἀρχηγοί, ἀποροῦντες δικαίως ἐπὶ τῇ αἰφνιδίῳ φυγῇ τοῦ Ὀδυσσεως, ἔστειλαν ἑφιππον φέροντα γράμματα πρὸς αὐτὸν δι' ὧν ἠρώτων τὴν αἰτίαν τῆς ἀπροσδοκίτου

φυγῆς του καὶ ἐζήτουν γνώμην περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ γραματοφόρος, ἀπαντήσας τὸν Ὀδυσσεά φεύγοντα κατὰ τὰ Στοῦρα καὶ ἀπολιπόντα ἐν Μελισσῶνι καὶ τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰς τροφάς, τῷ ἔδωκε τὰ γράμματα, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβε. Φθάσας ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὰ Στοῦρα τὸ ἑσπέρας ἦυρεν ἐκεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς προκρίτους τῶν χωρίων, καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς φυγῆς του ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αὔριον· ἐν τούτοις διέταξε τὸ στράτευμά του νὰ ὑπάγῃ εἰς Βρυσάκια καὶ νὰ περάσῃ εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηρὰν ὅπου καὶ ἐπέρασεν· αὐτὸς δὲ μηδόλως αἰτιολογήσας τὴν φυγὴν του διεπορθμεύθη ἐκ τοῦ λιμένος τῶν Στούρων μετὰ 50 ἀντικρὺ καὶ ἐκείθεν μετέβη εἰς Λεβαδείαν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Ὀδυσσεὺς ὑπελήφθη ὡς ἐπιβουλή. Ἐνίσχυσαν δὲ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην καὶ δῶρα καπνοῦ καὶ ταμβάκου σταλέντα πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ὁμέρμπεη ὀλίγον πρὸ τῆς φυγῆς του. Ἡ ἰδέα τῆς ἐπιβουλῆς δὲν ἐξηλείφθη εἰσέτι, στηριζομένη μάλιστα ἐπὶ τῇ μετὰ ταῦτα διαγωγῇ του. Ἄλλοι δὲ συγκαταβατικώτεροι ἀπέδωκαν τὴν φυγὴν του εἰς τὴν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετάβασιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Νικήτα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, πρὸς οὓς ἔχων στενὰς σχέσεις ἤθελε νὰ εὐρεθῇ ἐν τῇ Λεβαδεῖᾳ ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς των. Ἀλλ' ὅσον μὲν περὶ τῆς μετὰ ταῦτα διαγωγῆς τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς ἐξήγησιν τῆς προτέρας, σφάλλει ὅστις θέλει νὰ εὕρῃ πάντοτε ἐκ προθέσεως μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σειρὰν πολιτεύματος τῶν σημαντικῶν ἀνθρώπων καθ' ὅλον τὸ στάδιόν των ἐπὶ ἐπαναστάσεως. Αἱ ἐπαναστάσεις διὰ τῆς σφοδρᾶς ροπῆς των ἀλλοιοῦν τὰ ὑπάρχοντα, παρεκτρέπονται πολλάκις τοῦ σκοποῦ ὃν προέθεντο ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν περιπετειῶν παρασυρόμεναι συμπαρασύρουν συνήθως καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τροποποιοῦν

τὰ φρονήματά των παριστάμεναι ὑπὸ διαφόρους φάσεις. Ὁ Ὀδυσσεύς, μέγας καὶ πολὺς μετὰ τὴν ἐν Γραβιᾷ μάχην, καὶ ὁ σημαντικώτερος καὶ ἰσχυρότερος τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς φυγῆς του οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν τότε εἰς ἐπιβουλήν. Ἀλλ' ἡμεῖς, διερχόμενοι σωζόμενά τινα ἔγγραφα τοῦ Ἀρείου πάγου, ἠΰραμεν ἐπιστολὴν τοῦ Ὀδυσσέως δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι διετάχθη παρὰ τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ ἐπανακάμψῃ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἂν καὶ μὴ δικαιολογοῦσαν τὸν τρόπον τῆς φυγῆς του ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμπολεμιστῶν του, ἐκδίδομεν ἐνταῦθα.

“ Ἀρεοπαγῖται προσκυνῶ.

“ Κατὰ τὴν προσταγὴν σας δὲν ἔλειψα ἀμέσως
 “ ἀφ' οὗ ἔλαβα τὸ ἔξοχον γράμμα σας καὶ ἐρίχθηκα
 “ εἰς τὸ ἐδῶθε μέρος. Ἐμποδίσθηκα ὅμως ἐδῶ ἐξ
 “ αἰτίας τοῦ καιροῦ ὅπου δὲν ἐπέρασαν ὅλοι οἱ ἄν-
 “ θρωποι καὶ τοὺς προσμένω κατ' αὐτάς· ἂν ὅμως
 “ καὶ εἶναι καμμία ἀνάγκη, γράψετε μου διὰ νὰ
 “ προφθάσω ἀμέσως χωρὶς ἀργοπορίαν, καὶ εἶμαι
 “ ἑτοιμος εἰς τὴν προσταγὴν σας. Μένω. 1822,
 “ φεβρουαρίου 15. Ὅρδὶ Καπανδρίτι.”

Μετὰ δὲ τὴν ἀπὸ Καρυστίας φυγὴν τοῦ Ὀδυσσέως ἐθεώρησαν οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ τὴν περαιτέρω ἐκεῖ διατριβὴν των πάντῃ ἄχρηστον· ὅθεν, ἐκτὸς τοῦ ἰθαγενοῦς Κριεζώτου ἐναπομείναντος καὶ περιφερομένου εἰς τὰ βουνὰ Ἐρετρίας καὶ Κούμης, ὅλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἀνεχώρησαν, καὶ ἐτελείωσεν ἡ εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου δευτέρα ἐκστρατεία χείρων τῆς πρώτης. Διέμεινε δὲ ὡς καὶ πρότερον τὸ ἄλλο εὐβοϊκὸν στρατόπεδον ἐν Βρυσακίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἔπαθε μετ' ὀλίγον δεινὸν πάθημα, φονευθέντων ἐν τινι συμπλοκῇ κατὰ τὴν Καστέλλαν τὸν μάρτιον μῆνα τοῦ ἀρίστου ἀρχηγοῦ του Ἀγγελῆ, τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀναγνώστη, καὶ τοῦ Κότση. Μετὰ

τὸ δυστύχημα τοῦτο ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου ὁ Τομαράς.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἀκμάζοντος τοῦ χειμῶνος, ἡ Πύλη ἡτοίμασε, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειάν της, ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ναυτικὴ δύναμις ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ καπητανάμπη, ἔχοντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ τὸν ὑποναύαρχον τῆς Αἰγύπτου Γιβραλτάρην καὶ τινὰ πλοῖα Ἀλγερινά, Τουνεζινὰ καὶ Τριπολινά, συνίστατο ἐκ 3 φρεγατῶν, 4 κορβετῶν καὶ 8 δικατάρτων· συνέπλεαν δὲ καὶ πολλὰ φορταγωγὰ φέροντα εἰς ἀπόβασιν ἕως 4000 στρατιώτας Ἀσιανούς ὑπὸ τὸν Καρὰ-Μεχμέτπασαν (α) τὸν ἄλλοτε ἀρχιπυροβολιστὴν, καὶ παντὸς εἵδους πολεμικὰς ἀποσκευάς. Ἡ θαλάσσιος δὲ αὕτη δύναμις ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας τὴν 27 ἰανουαρίου ὅπου ἐστάθη καὶ ὕψωσέ τινὰ σημεῖα. Ἡ ἐμφάνισις τῶν σημείων τούτων ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῇ πραγματικὴ ἡ περὶ ἧς ἀνεφέραμεν πρὸ ὀλίγου ἐπιβουλὴ, ἀλλ' ἀπάντησις δὲν ἐφάνη δοθεῖσα, καὶ ὁ στόλος ἔπλευσεν εἰς Μοθώνην, τὴν ἐπεστίτισε, καὶ μαθὼν ὅτι τὸ Νεόκαστρον ἦτο σχεδὸν ἀφρούρητον ἡτοιμάσθη νὰ τὸ προσβάλῃ ἐξ ἀπροόπτου, καὶ μία φρεγάτα φερουσα τὴν σημαίαν τοῦ Γιβραλτάρη, μία κορβέττα καὶ ἐν δικατάρτων τῶ ἐπλησίασαν τὴν 30 ἰανουαρίου ἦλθαν δὲ καὶ διὰ ξηρᾶς Τοῦρκοι ἐκ Μοθώνης. Ἐτυχαν ἐν αὐτῷ ὥς 40 φιλελλήνες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Νορμάννου καταπλεύσαντες πρὸ ὀλίγου ἐκ Μασσαλίας. Οἱ φιλοπόλεμοι οὗτοι καὶ ἔμπειροι κανονοβολισταί, συνεργοὺς ἔχοντες καὶ τοὺς ἐναπομείναντας Ἕλληνας, διότι ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως οἱ πλείστοι τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἔφυγαν, ἀντεκανονοβόλησαν εὐτυχῶς τὰ κανονοβολοῦντα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ τὰ ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἄπρακτα· ἐπληγώθησαν δὲ τρεῖς ἐκ

τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν καὶ τινες Ὁθωμανοί. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ στόλος ἀπέπλευσεν ὅλος καὶ ἐλλιμένισε τὴν 2 φεβρουαρίου ἔμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὅπου ἡ οὐδετέρα κυβέρνησις τὸν ὑπεδέχθη εὐμενῶς, ἐν ᾧ ἀπέπεμψεν, ὥς εἶδαμεν, δυσμενῶς τὸ ἔμβαν εἰς τὸν λιμένα ἐκείνον πρό τινος καιροῦ ἐλληνικὸν πλοῖον χωρὶς νὰ τὸ ἀφήσῃ μήτε καὶ ν' ἀράξῃ. Ἐξ αἰτίας δὲ τῶν ἐναντίων ἀνέμων ὁ στόλος οὗτος ἐνδιέμεινε μέχρι τῆς 13, καθ' ἣν ἀνήχθη, καὶ μηδὲν καθ' ὅλον τὸν πλοῦν του ἐμπόδιον ἀπαντήσας κατέπλευσεν εἰς Πάτρας, ὅπου ἀπεβιβάσθησαν αἱ πολεμικαὶ ἀποσκευαί, ἐν αἷς καὶ 20 πεδινὰ κανόνια, οἱ τετρακισχίλιοι στρατιῶται καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μεχμέτπασας.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἔπλεε τὴν ἐλληνικὴν θάλασσαν, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι ἡτοιμάζαν τὰ πλοιά των. Εἰκοσιεπτὰ ὑδραῖκα ὑπὸ τὸν Μιαούλην διαδεχθέντα τὸν ναύαρχον Γιακουμάκην Τομπάζην παραιτηθέντα, εἴκοσι σπετσιωτικά ὑπὸ τὸν Γκίκαν Τσούπην, δεκαῆξ ψαριανὰ ὑπὸ τὸν Νικολῆν Ἀποστόλη καὶ δύο πυρπολικά συνηνώθησαν ἔξωθεν τῆς Ὑδρας, ἀνήχθησαν τὴν 8 φεβρουαρίου, καὶ ἠγκυροβόλησαν τὴν 16 ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· τὴν δὲ 17 καὶ 18 ἔπλευσαν πρὸς τὰς Πάτρας, ἀλλ' ἐπόδισαν ἐξ αἰτίας σφοδρᾶς ἀντιπνοίας· ἀνήχθησαν τὴν 20 ἐκ νέου τρίτην ὥραν πρὶν ἐξημερώσῃ ὑπὸ ἐναντίον πάντοτε ἀνεμον· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν ἐχθρικά. Ἡγωνίζοντο δὲ οἱ δύο στόλοι ὁ μὲν τουρκικὸς νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμαχητί, ὁ δὲ ἐλληνικὸς νὰ βλάβῃ τὸν τουρκικὸν ἐκπλέοντα. Μέχρι τοῦδε ὁ ἐλληνικός, ὅσakis ἀπῆντα τὸν ἐχθρικὸν παρεφύλαττε μᾶλλον τὰ κινήματά του ἢ ἐφῶρμα, προσπαθῶν νὰ τὸν βλάβῃ διὰ μόνων τῶν πυρπολικῶν· ἀλλ' ὁ νέος ναύαρχος, ὁ μεγαλότολμος Μιαούλης, ἥλλαξε τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἐκ συ-

στάδην μάχης, καὶ πρῶτος, ἂν καὶ ὁ ἐπικρατῶν ἀντί-
 πλους ἄνεμος ἔγεινε σφοδρότερος, ὥρμησεν εἰς τὸ
 μέσον δύο φρεγατῶν ἐκπλήξας καὶ αὐτὸν τὸν ἐχθρὸν
 διὰ τῆς τόσης τόλμης. Κατόπιν ἦλθαν εἰς τὸ μέσον ὁ
 Μανώλης Τομπάζης, ὁ Σαχτούρης, ὁ Ἀντώνης Κριε-
 ζῆς, ὁ Γκίκας Τσούπης, ὁ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν, ὁ
 Κωνσταντῖνος Κοτσιᾶς, ὁ Κοσμᾶς καὶ ὁ Λάμπρος, καὶ
 ἔφεραν ἄνω κάτω ὅλον τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Πέντε
 περίπου ὥρας διήρκεσεν ἡ ναυμαχία ἐπικρατούσης
 σχεδὸν τρικυμίας. Τρεῖς Ἕλληνες ἐσκοτώθησαν,
 δέκα ἐπληγώθησαν, καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μέγας
 ἐβλάβησαν. Ἀδελος ἡ ζημία τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου,
 ἀλλ' ὁ τρόμος τοῦ κατάδελος· διότι, ἀφ' οὗ διεχω-
 ρίσθησαν οἱ στόλοι περὶ τὴν ἑσπέραν, κατέφυγεν
 οὗτος ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὸν φιλικὸν τοῦ λιμένα τῆς
 Ζακύνθου τόσον ἀτάκτως, ὥστε δύο πλοῖά του ἔπεσαν
 τὴν νύκτα εἰς τὰ ῥήχᾶ πρὸς τὸ λοιμοκαθαρτήριον·
 ἐκινδύνευσαν δὲ νὰ πάθωσι καὶ τὰ λοιπὰ ὑπὸ τῶν
 φίλων χειρότερα παρ' ὅσα ἔπαθαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν,
 διότι τὰ εὐρεθέντα ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζακύνθου πολε-
 μικά ἀγγλικά καὶ αὐστριακὰ τόσον ἐφοβήθησαν
 μήπως τὰ ἀτάκτως εἰσπλέοντα ὑπὸ τὸ σκότος πέσωσιν
 ἐπ' αὐτά, ὥστε τὰ ἐκανονοβόλησαν τὴν νύκτα ὡς
 ἐχθρικά. Τόσον δὲ τὰ τουρκικὰ ἐφοβοῦντο τὰ παρα-
 φυλάττοντα ἔξωθεν τοῦ λιμένος ἑλληνικά, ὥστε
 ἔτοιμα ἦσαν νὰ κανονοβολήσωσιν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ
 τῶν τὴν πόλιν ἀν' ἐξελαύνοντο. Ἀφ' οὗ ὁ ἑλληνικὸς
 στόλος περιέπλευσε δύο ἡμέρας ἔξωθεν τῆς Ζακύνθου
 κατέπλευσεν εἰς τὸ Κατάκωλον πρὸς ὕδρευσιν.

Τὴν δὲ 23 ἦλθε πρὸς αὐτὸν ἀγγλικὸν πλοῖον
 δικαιολογοῦν ἐπὶ τῇ τρικυμίᾳ τὴν μὴ ἀποβολὴν τοῦ
 τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Ζακύνθου,
 καὶ ἀπαγορεῦον αὐστηρῶς πᾶσαν σύγκρουσιν αὐτοῦ
 καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐντὸς τῆς ἰονίου θαλάσσης. Ἐπὶ
 τῇ κοινοποιήσει ταύτῃ ἐπανεπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν

ὁ ἑλληνικὸς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ἐξέπλευσε καὶ ὁ ἐν Ζακύνθῳ τουρκικὸς πρὸς τὸ ἐσπέρας· ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἔγεινεν ἄφαντος, διότι ἐν ᾧ ὑπεκρίθη ἀφ' ἐσπέρας ὅτι ἔπλεε πρὸς τὰς Πάτρας, θέλων ν' ἀποκρύψῃ, ὥς ἀπεδείχθη μετὰ ταῦτα, τὸν ἀληθῆ σκοπὸν του, καὶ ν' ἀποφύγῃ τοιουτοτρόπως τὰς νέας προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων, παρήλλαξε τὸν πλοῦν του ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ διεσώθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπισυμβάσης τρικυμίας ἐναντάγησε μία τῶν φρεγατῶν του. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς ἔπλευσε πρὸς τὰς Πάτρας εἰς σύλληψιν τῶν ἐκεῖ μεινάντων φορταγωγῶν· ἀλλὰ τὰ πλοῖα ταῦτα, ἅμα φανείσης τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ κατέφυγαν ἐνδότερον τῶν φρουρίων τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου ὅπου ἠσφαλίσθησαν. Τὴν δὲ 27 φεβρουαρίου ἀνεχώρησεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὰ ἴδια· ἀπέμειναν δὲ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου ὀκτὼ μόνον πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαούλην.

Διέμεναν ἐν Μούρτῳ ἐκ τῆς ἄλλοτε αὐτόθι καταπλευσάσης τουρκικῆς μοiras μία φρεγάτα, μία κορβέττα καὶ τέσσαρα δικάταρτα. Ὁ Μιαούλης, θέλων νὰ κυριευσῇ ἢ καύσῃ τὰ πλοῖα ταῦτα, ἀπέστειλεν ἐν πρώτοις τὰ ἑπτὰ εἰς Ῥινιάσαν ἀντικρὺ τῆς Ἀντιπάξου φρουρουμένην ὑπὸ Σουλιωτῶν, ἵνα παραλάβωσιν ἐκεῖθεν 200 Σουλιώτας ὡς συναγωνιστὰς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ· παρηκολούθησε δὲ καὶ αὐτὸς φέρων ἐκ Μεσολογγίου πολεμικοὶς εἰς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν. Τὴν 6 μαρτίου ἀνήχθη ὁ ἐν Ῥινιάσῃ στολίσκος· ἐν ᾧ δὲ ἀπείχε τοῦ Μούρτου δέκα μίλια, ἦλθεν ἀγγλικὸν πλοῖον ἀναγγέλλον, ὅτι δὲν ἐδίδετο ἄδεια νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ παρὰ τὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν νησίδιον τοῦ Μούρτου ὡς κείμενον ἐν τῷ μεταξύ Κορυφῶν καὶ Ἡπείρου πορθμῷ. Ὁ ναύαρχος Μιαούλης ἔστειλεν εὐθὺς τὴν Τερψιχόρην, πλοῖον τοῦ στολίσκου του, εἰς Κορυ-

φους πρὸς τὸν μέγαν ἄρμωστήν παραπονούμενος διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἀπαγόρευσιν, καὶ ἐπανεπλευσε μετὰ τῶν λοιπῶν του πλοίων εἰς Μεσολόγγι ἀναμένων ἐκεῖ τὴν ἀπάντησιν. Τὴν 9 ἔφθασεν ἡ Τερψιχόρη ἔμπροσθεν τῶν Κορυφῶν, ὁ δὲ πλοίαρχος, φέρων τὰ γράμματα, εἰσῆλθεν ἐπὶ τῆς λέμβου του εἰς τὸν λιμένα ἀφήσας ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ πλοῖον μετέωρον ὡς σκοπεύων νὰ ἐπανεέλθῃ πρὸς τὸν ναύαρχον ὅμα ἐλάμβανε τὰς ἀπαντήσεις. Ἀλλ', ἀπόντος τοῦ πλοίαρχου, ἡ κυβέρνησις ἔφερεν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ τὴν Τερψιχόρην εἰς τὸν λιμένα καὶ κατεβίβασε τὴν σημαίαν της. Τούτου δὲ γενομένου, εἰδοποίησε τὸν πλοίαρχον περὶ ᾧ ἔπραξεν εἰπούσα ὅτι δὲν ἐκράτει τὸ πλοῖον ὡς ἐχθρικόν, ἀλλὰ διότι τὰ πληρώματα ἄλλων ἐλληνικῶν πλοίων ἐπάτησαν τὴν γῆν τῆς ἁγίας Μαύρας καὶ ἤρπασαν πρόβατα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πλοῖον ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορυφῶν ἕως οὗ ἐδίδετο ἡ πρέπουσα ἱκανοποίησις διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν γῆς, καὶ ἡ ὀφειλομένη ἀποζημίωσις διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ζώων· διέταξε δὲ νὰ λύσωσι καὶ τὰ πανία τοῦ πλοίου. Ὁ πλοίαρχος, ὅστις ἄλλα ἐπροσδόκα καὶ ἄλλα ἤυρεν, ἀντέτεινεν εἰς τὴν λύσιν τῶν πανίων καὶ ἠπέλιπεν ὅτι, ἂν τὸν ἐβίαζαν, θὰ ἔρριπτε πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην τοῦ πλοίου καὶ θὰ ἔκαιε καὶ αὐτὸ αὐτανδρον καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι λοιπὰ πλοῖα· ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἐπείσθη καὶ τὰ ἔλυσεν. Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος καταπάτησις τῆς οὐδετέρας γῆς καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῶν ζώων ἦσαν ἀληθεῖς, καὶ ὁ μέγας ἄρμωστής εἶχε δίκαιον ν' ἀπαιτήσῃ ἱκανοποίησιν καὶ ἀποζημίωσιν· ἀλλὰ πῶς ἐδύνατο νὰ κρατήσῃ ἀθῶον πλοῖον σταλὲν πρὸς αὐτὸν δι' ἄλλην ὑπόθεσιν καλῇ πίστει; Ἡ ἀντικακοποίησις τότε εἶναι συγχωρητή, ὅταν ὁ κακοποιήσας ἀρνήται τὴν ὀφειλομένην ἱκανοποίησιν· ἀλλὰ μήπως ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις τὴν

ἤρνεϊτο ἢ ἐδύνατό ποτε νὰ τὴν ἀρνηθῇ; ἢ μήπως οἱ Τούρκοι δὲν ἔπραξαν τὰ αὐτὰ καὶ χειρότερα κατὰ τῆς ἀγγλικῆς σημαίας; Πρό τινος καιροῦ δὲν εἶχαν ἀρπάσει ἔσωθεν πλοίου ὑπὸ ἀγγλοϊονικὴν σημαίαν ὅχι πρόβατα, ἀλλὰ ἀνθρώπους καὶ παρθένους, τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐκ Πατρῶν Ἀποστόλη Περούκα; καὶ ὅμως οἱ Ἄγγλοι οὔτε πλοῖον τουρκικὸν ἐκράτησαν, οὔτε τὴν τουρκικὴν σημαίαν ὕβρισαν, ἀλλ' ἠρκέσθησαν νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς συλληφθέντας, καὶ τούτους σχεδὸν γυμνοὺς. Καὶ ταῦτα πάντα ἔπραττεν ὁ μέγας ἀρμοστής εἰς ὕβριν τῆς ἐλληνικῆς σημαίας κατέμπροσθεν πλοίου τῆς τουρκικῆς μοίρας εὐρεθέντος ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορυφῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ἐκρατήθη ἡ Τερψιχόρη μέχρι τῆς 21, ἀπελύθη ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ναυάρχου Ἀγγλου ἐλθόντος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Κορυφούς καὶ ἀποδοκιμάσαντος τὴν διαγωγὴν τοῦ Μείτλάνδου· κατῆρε δὲ εἰς Μεσολόγγι τὴν νύκτα τῆς 22 ὅπου τὴν ἀνέμενεν ὁ Μιαούλης, ὅστις, ἰδὼν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ μελετωμένη κατὰ τῶν ἐν Μούρτῳ ἐχθρικῶν πλοίων προσβολή, ἀνεχώρησε τὴν 24 μεθ' ὅλων τῶν πλοίων εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, ὁ μέγας ἀρμοστής ἀπέστειλεν εἰς Ὑδραν τὴν φρεγάταν Καμβρίαν ὑπὸ τὸν Χαμιλτώνα, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν διερμηνέα τῆς κυβερνήσεως Πετρίδην, καὶ τῇ ἐγνωστοποίησεν, ὅτι ἀπήτει τετρακόσια διστήλα ὡς ἀποζημίωσιν τῆς ἐν Ἀγίᾳ Μαύρᾳ ἀρπαγῆς τῶν προβάτων, καὶ ἱκανοποιήσιν διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς οὐδετέρας γῆς τῆς· ὅτι ἐπὶ λόγῳ ὑγειονομικῶν προφυλάξεων ἀπηγορεύετο νὰ πλησιάζωσι τὰ ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν πλοῖα τὰς ἰονίους ἀκτὰς ἐντὸς 4 μιλίων καὶ νὰ εἰσπλέωσι τὸν πορθμὸν τῶν Κορυφῶν· ὅτι τὸ νησιδίον τοῦ Μούρτου ἀνήκεν εἰς τὴν Ἐπτάνησον, καὶ ὡς τοιοῦτον ἦτον ἀπρόσιτον,

καὶ ὅτι ὤφειλε νὰ προειδοποιῇ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις τὸν μέγαν ἄρμοστήν ὡσάκισ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐμελέτα νὰ διαπλεύσῃ τὴν μεταξὺ τῶν ἰονίων Νήσων καὶ τῆς ἐλληνικῆς παραλίας θάλασσαν.

Μαθοῦσα ταῦτα ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ στείλῃ πρὸς τὸν μέγαν ἄρμοστήν τὸν Σπανιωλάκην καὶ τὸν διέταξεν, ἐγχειρίζων τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς του γράμματα, νὰ τῷ ἀναγγείλῃ, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐτοίμη ἦτο νὰ πληρώσῃ τὰ ἀπαιτούμενα τετρακόσια δίστηλα, ὅτι κατεγίνετο νὰ εὕρῃ τοὺς ἐνόχους καὶ νὰ τοὺς παιδεύσῃ, ὅτι ἀπόστασις τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἀπὸ τῆς ἰονίου ἀκτῆς ἐνὸς μιλίου ἐφαίνετο ὡς πρὸς τὸν ὑγειονομικὸν σκοπὸν ἰσοδύναμος ἀποστάσεως τεσσάρων, ὅτι ἂν ὁ μέγας ἄρμοστής ἐθεώρῃ τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ὡς ἐξάρτημα τῆς Ἑπτανήσου καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην ἀπέκλειε τοῦ λιμένος αὐτοῦ τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα, ὤφειλε κατὰ τὴν ἐπαγγελλομένην οὐδετερότητα ν' ἀπομακρύνῃ καὶ τὰ ὀθωμανικά, καὶ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐβλάπτοντο τὰ συμφέροντά της διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν σκοπῶν της, συγκατετίθετο νὰ προειδοποιῇ τὸν μέγαν ἄρμοστήν περὶ τοῦ προκειμένου διάπλου, ἀφ' οὗ τὰ μέλλοντα νὰ διαπλεύσωσι τὴν ἰόνιον θάλασσαν πλοῖά της ἔφθαναν εἰς Γλαρέντσαν.

Διὰ τοιούτων λογικῶν καὶ συνδιαλλακτικῶν ὁδηγίων ἐφωδιασμένος ὁ Σπανιωλάκης ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου. Ἀλλὰ, μόλις τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κορυφῶν, ὁ μέγας ἄρμοστής διέταξε ν' ἀράξῃ ἐν μεμονωμένῳ τινὶ μέρει, καὶ τὸ περιεκύκλωσε διὰ φυλάκων καὶ στρατιωτῶν ἐπαγρυπνούντων αὐστηρῶς μὴ τυχὸν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως συγκοινωνήσωσι τὸν δὲ ἀπεσταλμένον τῆς Ἑλλάδος περιώρισεν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ τὴν 16 ἀπριλίου τῷ ἔστειλε τὴν ἀκόλουθον ἀπάν-

τησιν ὑπογεγραμμένην, ἐν ὀνόματι καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, παρὰ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων του, Φρεδερίκου Χάνκη.

“ Κύριε,

“ Ὁ λόρδος μέγας ἄρμοστὴς τῶν ἰονίων νήσων
 “ ἔλαβε τὰς ἐπιστολὰς λεγούσας ὅτι τὰς ἔστελλαν
 “ πρὸς αὐτὸν τινὲς αὐτονομαζόμενοι κυβέρνη-
 “ σις τῆς Ἑλλάδος διὰ τινος ἀπεσταλμένου αὐ-
 “ τῆς εὐρισκομένου κατὰ τὸ παρὸν ἐν τούτῳ τῷ
 “ λιμένι καὶ διατεταγμένου ὑπὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος
 “ αὐτωναμάστου κυβερνήσεως νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους
 “ μετὰ τοῦ λόρδου μεγάλου ἄρμοστου.

“ Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀγνοεῖ παντάπασιν, ὅτι
 “ ὑπάρχει προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, διὰ
 “ τοῦτο δὲν ἡμπορεῖ ν’ ἀναγνωρίσῃ τοιοῦτον ἀ-
 “ εσταλμένον· μόνη ἡ ἀνάγκη νὰ διατηρήσῃ, κα-
 “ θὼς πάντοτε διετήρησε, τὰς ἀρχὰς αὐστηροτάτης
 “ οὐδετερότητος τὴν παρακινεῖ νὰ συγκατανεύσῃ
 “ ὅπως λάβῃ ὑπ’ ὄψιν τινὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω
 “ ἐπιστολαῖς· εὐδοκεῖ λοιπὸν νὰ διαδηλώσῃ, ὅτι
 “ οὐδεμίαν θέλει νὰ ἔχῃ ἀνταπόκρισιν μετὰ κατ’
 “ ὄνομα Δυνάμεως, ἣν δὲν γνωρίζει, καὶ ὅτι ἡ ἀπό-
 “ φασίς τῆς εἶναι, ἐν συνόψει ἡ ἀκόλουθος.

“ Πλοῖον λεγόμενον ἑλληνικὸν ὑπὸ σημαίαν μὴ
 “ ἀναγνωριζομένην καὶ οὐδαμοῦ δεκτὴν ἀποκλείεται
 “ τῶν ἰονίων λιμένων. Δὲν ὀφείλει ἡ αὐτοῦ ἐξοχό-
 “ τῆς νὰ συζητήσῃ μετὰ Δυνάμεως μὴ ἀναγνωρίζο-
 “ μένης ὅ,τι κρίνει εὐλογον νὰ πράξῃ· λέγει ὅμως
 “ ὅτι τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ
 “ ἰονίου κράτους, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας
 “ εἶναι ὁ μόνος προστάτης του. Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης
 “ θεωρεῖ πρὸς τούτοις ὅλον τὸν μεταξὺ Μούρτου καὶ
 “ Κασσιωπίας πορθμὸν τῶν Κορυφῶν ὡς πραγματικῶς
 “ λιμένα τῶν Κορυφῶν. Ἡ ἰόνιος κυβέρνησις,
 “ ὁρμωμένη ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς αὐτῆς οὐδετερότητος,

“ ἦν πάντοτε διετήρησεν ὡς πρὸς τοὺς ἀλληλομα-
 “ χοῦντας, ἐλεεινολογεῖ τὴν μωρὰν ἀλαζωνείαν τῶν
 “ ὄθησάντων τὰ πράγματα εἰς τὴν τωρινὴν κατά-
 “ στασιν. Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀξιοῖ ὁ ἐν τῷ λιμένι
 “ τούτῳ ἄνθρωπος ν’ ἀναχωρήσῃ ἐν ἀκαρεΐ.”

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ μέγας ἄρμοστὴς ἀπηγόρευεν εἰς τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα τὸν μεταξὺ Κορυφῶν καὶ ἠπειρωτικῆς παραλίας διάπλουν καὶ τὴν ἐφόρμησιν αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μούρτου τουρκικά, διότι τὸν μὲν πορθμὸν ἐθεώρει ὡς πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορυφῶν, τὸ δὲ νησίδιον τοῦ Μούρτου ὡς ὑπὸ τὴν μοναδικὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Παλαιαὶ συνθήκαι μεταξὺ Βενετίας καὶ Τουρκίας ἀπηγόρευαν τῷ ὄντι τὸν εἰς τὸν πορθμὸν πλοῦν τουρκικῶν πολεμικῶν πλοίων καθὼς καὶ τὴν ἀνέγερσιν ὀχυρωμάτων ἐπὶ τῆς τουρκικῆς τοῦ πορθμοῦ παραλίας. Ἀλλ’ ὁ σκοπός, δι’ ὃν ὠρίσθη ἄλλοτε τοῦτο, ἀπέβλεπεν, ὡς εἶναι πασιφανές, εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς νήσου τῶν Κορυφῶν ἀπὸ ἐνδεχομένης τουρκικῆς ἀποβάσεως· ἀφ’ οὗ δὲ μετέπεσεν ἡ Ἀρχὴ τῶν νήσων ἀπὸ τῶν Βενετῶν εἰς ἄλλους, ἐθεωρεῖτο ὁ ὅρος ὡς μὴ ὑπάρχων. Ἀλλά, ἂν ἤθελεν ὁ μέγας ἄρμοστὴς νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ, διατί κατὰ παράβασιν αὐτοῦ ἄφησε τὰ τουρκικὰ πλοῖα νὰ εἰσπλεύσωσι τὸν ἀπηγορευμένον πορθμὸν καὶ ν’ ἀσφαλισθῶσιν ἐντὸς αὐτοῦ; ἂν δ’ ἐπροφασίζετο ὅτι τὰ ἐδέχθη ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ, διατί τὰ διετῆρει καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ παρὰ τὴν προκήρυξίν του; δὲν ἔλεγε δι’ αὐτῆς ὅτι πλοῖα εἴτε τουρκικὰ εἴτε ἐλληνικὰ δὲν ἦσαν δεκτὰ ἐντὸς τῶν ἰονίων λιμένων; δὲν ἔχρεώσται νὰ ἀποδιώξῃ καὶ τὰ τουρκικὰ ἀφ’ οὗ δὲν ἐδεχeto τὰ ἐλληνικά; ἡ μεροληψία τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος ἦτο τόσον μᾶλλον ἀξιόμεμπτος καθ’ ὅσον ἤθελε νὰ τὴν κρύπτῃ πάντοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐστηρᾶς οὐδετερότητος. Τὸ δὲ ὕψος

τῆς ἐπιστολῆς ἀνάξιον ἀνδρὸς κατέχοντος τόσον ὑψηλὴν θέσιν ἀρκεῖ αὐτὸ καὶ μόνον νὰ δείξῃ τὸ πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα πάθος αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης, ἂν καὶ ἐμποδίσθῃ τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς Πάτρας, ἀνεδείχθη μετὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν κοινῇ γνώμῃ ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας καὶ ἔδειξεν ἐπὶ τῶν ἐτοιμασιῶν τῆς ἐκστρατείας του ἄκραν δραστηριότητα. Ἀνέβη ἐν πρώτοις εἰς Τριπολιτσάν, ὅθεν ἀπέστειλεν ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως τὰς περὶ στρατολογίας διαταγὰς του εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἀφήσας τὸν υἱὸν του Πάνον ὡς πολιτάρχην, μετέβη εἰς Καρύταιναν καὶ ἐκείθεν εἰς Γαστούνην ὅπου διέτριψεν ἡμέρας τινὰς προπαρασκευάζων τὰ τοῦ πολέμου.

Τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν οὐδαμοῦ ἦτον τόσον ἐπαισθητὸν ἢ τόσον βλαπτικὸν ὅσον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Καρυταίνης, διότι ἄλλου μὲν ὑπερίσχυε τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο κόμμα, ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ οἱ Δηληγιᾶνναι καὶ οἱ Κολοκοτρῶναι, οἱ ἀντιφερόμενοι, ἦσαν ἰσοδύναμοι. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν οἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ νὰ τοὺς συμβιβάσωσι· φιλοτιμίαι, ἀντιζηλίας καὶ συμφέροντα ἀπέκρουαν πάντα συμβιβασμόν. Οἱ μὲν Δηληγιᾶνναι ἤθελαν νὰ διατηρήσωσιν ἣν εἶχαν ὑπεροχὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ των, ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἤθελε νὰ κινή αὐτὸς ὅλα τὰ ὄπλα της. Ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο μέρη εἶχαν περὶ πολλοῦ τὴν ἐκστρατείαν, ἐσυμβιβάσθησαν ὥστε νὰ στρατολογήσῃ ἕκαστον κόμμα τοὺς ἰδίους, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην νὰ μὴ στρατοπεδεύσωσιν ὅπου οἱ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ διάφορα σώματα ἐξεστράτευσαν ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν πρὸς τὰς Πάτρας, 1500 Καρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, 800 Γαστου-

ναῖοι ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν καὶ ἄλλοι τόσοι Τριπολιτσιῶται Φαναρίται καὶ Πύργιοι ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐτοποθετήθησαν κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ 8 ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν· μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετετόπισαν εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον Ἀχαϊᾶν 4 ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Καλαβρυτινοὶ ὥς 1000 ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἄλλους, καὶ οἱ Πατρεῖς ὥς 500 ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας ἐτοποθετήθησαν ἐν πρώτοις κατὰ τὰ Νεζερά, καὶ μετ' ὀλίγον κατέλαβαν καὶ τὴν Χαλανδρίτσαν. Συνηνώθησαν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα φθάσαντες Καρυτινοὶ ὥς 800 ὑπὸ τὸν Κανέλλον Δηληγιάννην, καὶ ὥς 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Σέκερην, τὸν Λεβιδιώτην καὶ ἄλλους. Κατεῖχαν δὲ καὶ τὰ Σελά ὥς 300 ὑπὸ τὸν Λόντον· Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐστρατοπέδευσε ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ· ὅλοι δὲ οἱ ἐκστρατεύσαντες συνηριθμοῦντο ἀρχομενοῦ τοῦ μαρτίου εἰς 6300.

Οἱ δὲ ἐν Πάτρας Τοῦρκοι ἐνισχυθέντες ὑπὸ τῶν ἐσχάτως ἐκεῖ ἀποβάντων ἦσαν ἱκανοὶ ὅχι μόνον εἰς ἄμυναν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπίθεσιν. Τὴν 25 φεβρουαρίου ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ νεοελθόντος Μεχμέτπασα, καὶ διενυκτέρευσαν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Τσουκαλᾶ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν δισχίλιοι ἐκίνησαν κατὰ τὴν Ἀχαϊάν, καὶ ὀλιγαριθμότεροι κατὰ τὴν Χαλανδρίτσαν. Ἀπέχουν δὲ τὰ δύο ταῦτα χωρία ἀπ' ἀλλήλων τέσσαρας ἡμισυ ὥρας· καὶ οἱ μὲν κατέχοντες τὴν Χαλανδρίτσαν Πατρεῖς ὀλίγοι ὄντες ἔφυγαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἔκλυσαν τὸ χωρίον· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Πετμεζᾶν, ἰδόντες τὴν Χαλανδρίτσαν καιομένην καὶ μαθόντες παρὰ τῆς προφυλακῆς τῶν ὅτι ἐπήρχοντο οἱ Τοῦρκοι, ἐκίνησαν ἄφοβοι εἰς ἀπάντησίν των. Ἦτον αὕτη ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν οἱ Πελοποννήσιοι ἤρχοντο εἰς μάχην μετὰ τῶν Ἀνατολιτῶν, οὓς ἐμπαί-

ζοντες διὰ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμῆν ὠνόμαζαν Κακλαμάνους, καὶ τὸν Μεχμέτπασαν Κακλαμάμπασαν· ἀλλ' οἱ Κακλαμάνοι, ἂν καὶ δὲν ἦσαν ἐπιδέξιοι εἰς τουφεκοπόλεμον, δὲν ἦσαν ἄνδροι· ἦσαν δὲ καὶ ἐπιτήδειοι διαξιφισταί. Ἐν τῇ συμπλοκῇ δὲ ταύτῃ τοὺς ἔτρεψαν οἱ Ἕλληνες, τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς περιώρισαν ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τοῦ Τσουκαλᾶ. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τῆς ἐσπέρας· τὴν δὲ νύκτα ἐπανῆλθαν οἱ μὲν Τούρκοι εἰς Πάτρας, οἱ δὲ Ἕλληνες εἰς Ἀχαΐαν. Ἐφονεύθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ 4 Ἕλληνες καὶ 30 Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ εἰς χιλίαρχος, ὅστις κυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλη Κολοκοτρώνη καὶ τριῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ δὺς πληγωθεὶς, ἔκοψε πρῶτον τὴν κεφαλὴν ἐνὸς τῶν κυκλούντων αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἔπεσε νεκρὸς ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος συμπλοκὴν ἔφερεν ὁ Κολοκοτρώνης πλησιέστερον τοῦ ἐχθροῦ τὰ στρατεύματα, καὶ αὐτὸς μὲν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν κατέλαβαν τὸ Σαραβάλι, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Τσαννέτον Χρηστόπουλον τὸν Παλαιόπυργον, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Πετμεζᾶν, τὸν Γιαννάκην Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Παπασταθόπουλον τὴν Ὀβριάν· 700 δὲ Καλαβρυτινοὶ διετάχθησαν νὰ καταλάβωσι τὸ Γηροκομεῖον. Πρὶν δὲ κινήσῃ ὅλον τὸ σῶμα τῶν Καλαβρυτινῶν εἰς κατοχὴν τῆς θέσεως ταύτης ἐποπορεύθησαν ὥς 60 ἐξ αὐτῶν. Ἐξῆλθαν συγχρόνως τῶν Πατρῶν καὶ τινες Τούρκοι εἰς κατάληψιν τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλ' ἡῦραν αὐτὴν προκαταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν 60 Ἑλλήνων. Εἰσῆλθαν εἰς τὸ Γηροκομεῖον καὶ οἱ ἄλλοι Καλαβρυτινοί, καὶ τούτου γενομένου ἐξεστράτευσαν δισχίλιοι Τούρκοι πρὸς τὴν θέσιν ἐκείνην. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Γηροκομείῳ τὸν μὲν Γενναῖον δεξιόθεν ἄνωθεν τοῦ Κυνηγοῦ, τὸν δὲ Πλαπούταν

διὰ τῆς πεδιάδος. Τὸ σχέδιον τοῦτο εὐδοκίμησε, καὶ οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ εἰσῆλθαν καταδιώκοντές τους καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν φονεύσαντες 30. Ἡρίστευσε δὲ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ σημαιοφόρος Καραχάλιος, ὅστις, πληγωθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πρώτης κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁρμῆς τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, ἐσκοτίσθη καὶ ἔπεσεν, ἀλλ' ἀναστὰς μετ' ὀλίγον ἔδραξε τὴν σημαίαν καὶ ἐπροπορεύετο ὅλου τοῦ στρατεύματος. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην, συμβᾶσαν τὴν 2 μαρτίου, οἱ Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὰς θέσεις των καθὰ διέταξεν ὁ Κολοκοτρώνης μὴ ἐγκρίνας νὰ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει. Τὴν δὲ ἐπαύριον κατέβησαν ἐκ Νεζερῶν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, καὶ κατέλαβαν οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Σέκερην Τριπολιτσιῶται τὸν λινὸν τοῦ Σαήταγα, οἱ δὲ Πατρέις ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας τὴν θέσιν τοῦ Κυνηγοῦ παρὰ τὸ Γηροκομεῖον· ἐτοποθετήθησαν δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην κατὰ τὸ Πουρναρόκαστρον, ὃ δὲ Ζαήμης μετὰ τινων Καλαβρυτινῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὁμπλοῦ.

Ὁ δὲ Μεχμέτπασας, ἀφ' οὗ ἀπέτυχε καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδρομῇ καὶ εἶδεν εἰσελθόντας τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, ἐταπείνωσε τὴν ὀφρύν του, συννεοθήη μετὰ τοῦ ἐν Ῥίῳ καθημένου Ἰσούφη, ὃν ὠλιγόρει ἕως τότε, καὶ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκεῖ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀντιρρίῳ. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ συνήχθησαν εἰς Πάτρας ὡς 8000, καὶ τὴν 9 μαρτίου ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δύο πασάδων, καὶ πεσόντες ἐν πρώτοις εἰς τοῦ Κυνηγοῦ ἔτρεψαν τοὺς ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκείνην Πατρέις, ἐσκότωσαν τὸν σημαιοφόρον καὶ ἐπῆραν τὴν σημαίαν των. Πολλοὶ Ἕλληνες τῶν ἐν τῷ Γηροκομείῳ καὶ τῷ λινῷ τοῦ Σαήταγα ἐξῆλθαν εἰς βοήθειαν τῶν καταδιωκομένων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐτράπησαν, καὶ μηδὲ

νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των ἐδυνήθησαν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον, τὸν Δηληγιαάννην, τὸν Τσαννέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Πετμεζᾶν σώματα· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἔτρεψαν καὶ ταῦτα καὶ ἐπολιόρκησαν καὶ τὸ Γηροκομεῖον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ Γενναῖος εἰσῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν λινὸν τοῦ Σαή-
ταγα ὅπου ἤρε πολλὰ ὀλίγους Τριπολιτσιώτας καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Σέκερην, διότι οἱ πλείστοι τῶν ἐναπομεινάντων ἔφυγαν ἰδόντες τὰ γινόμενα. Ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ Τοῦρκοι ἔτρεψαν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν καταδιώκοντές τους νὰ κατα-
φύγωσιν εἰς τὰ ὄρη, ἐκτὸς τῶν ἐν Γηροκομείῳ καὶ τῷ λινῷ, οὓς ἀπέκλεισαν καὶ ἐπολέμουν, καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν ἐν τῇ πεδιάδι ὀχυρωθέντων. Ἐπὶ τῆς φυγῆς δὲ ταύτης ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ καὶ ὁ Ζαήμης. Εὐρεθεὶς οὗτος ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἐν Ὀμπλῷ ἐκίνησε μετὰ τινῶν στρατιωτῶν πρὸς τὸ Γηροκομεῖον, ὅπου ἦσαν οἱ πλείστοι τῶν Καλαβρυτινῶν, καὶ πεσὼν καθ' ὁδόν, ἐπὶ τῆς τροπῆς τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ καταδι-
ωχθεὶς, ἔφθασεν ἔφιππος εἰς τὸ χεῖλος ῥυακὸς τινος, ὅπου, ἀφηνιασάντος τοῦ ἵππου, ἐπέξευσε καὶ διαπε-
ραιωθείς πεζὸς ἀπέφυγε τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν μεινάντων ἐντεῦθεν τοῦ ῥυακος.

Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης, ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις διέμενε κατὰ τὸ Σαραβάλι ἐκινήθη μόνος κατὰ τὸν Παλαιόπυργον μὴδ' αὐτὸς ἠξεύρων πρὸς τί ἐκινεῖτο. Καθ' ὁδὸν ἀπήντησε τὸν Λεχωρίτην στελλόμενον πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ζαήμη ἀγγελιαφόρον, καὶ τὸν συμπαρέλαβε· πλησιάσας δὲ πρὸς τὸν Παλαιόπυργον εἶδεν ἐπάνωθεν του μικρὰν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ
15 Ἕλληνας καθημένους καὶ θεωροῦντας τὰ γινόμε-
μενα. “Ποῖον ἔχετε ἀρχηγόν;” τοὺς ἠρώτησε.
“Τὸν Βαγγέλη Κουμανιώτη” ἀπεκρίθησαν.

“Ἐμένα μὲ γνωρίζετε;” τοὺς ἠρώτησε πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης· “ὄχι,” ἀπεκρίθη ὁ Κουμανιώτης. “Ἐγώ,” ἐπανελάβεν, “εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης, ἀκολουθῆτέ με καὶ ἔχει ὁ Θεός.” Κατέβησαν οἱ 15, τὸν ἠκολούθησαν καὶ ἔγειναν ὅλοι 17· προχωροῦντες ἔγειναν 50 καὶ συμπαρέλαβαν καθ’ ὁδὸν καὶ τὸν Παρασκευᾶν Πλαπούταν. “Στῆσε ἐδῶ Βαγγέλη,” εἶπε τότε ὁ Κολοκοτρώνης, “τὴν σημαίαν σου· καὶ Σὺ Παρασκευᾶ σῦρε καὶ πιάσε τὸ ἐμπρὸς τῆς σημαίας τοῦ Βαγγέλη ἀσβεστοκάμινο.” “Εἶναι ἀνοιχτὸς ὁ τόπος καὶ χανόμεθα,” ἀπεκρίθησαν οἱ περὶ τὸν Παρασκευᾶν· “μὴ φοβᾶσθε,” ἐπανελάβεν ὁ Κολοκοτρώνης, “ἐγὼ δὲν σᾶς ἀφίνω νὰ χαθῆτε· σᾶς στέλνω βοήθειαν.” Τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο πύργος δυνάμεως· ἔγεινεν ὡς εἶπε, καὶ καταλήφθη ἡ κάμινος. Ἐμπροσθεν αὐτῆς ἦσαν 60 Τούρκοι ἔφιπποι καὶ ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας· ἀλλ’ οἱ Ἕλληνες ἀνέστησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης παρετήρησεν ὅτι τὸ κέντρον τοῦ ἐχθροῦ ἦτο δυνατόν καὶ ἀδύνατοι αἱ πτέρυγές του· διὰ τοῦτο, ἀφ’ οὗ ἐθάρρυνε τὸ κατὰ τὴν κάμινον μικρὸν σῶμα, μετέβη μετὰ τοῦ σημαιοφόρου τοῦ Καραχάλιου καὶ τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Φωτάκου πρὸς τὸ ἄλλο μέρος, τὸ κρατούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς μάνας τοῦ νεροῦ, καὶ ἐκραύγασεν ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν βουνῶν Ἕλληνας· “κάτω Ἕλληνες, κάτω, ἐδῶ εἶναι ὁ Κολοκοτρώνης.” Ἀκούσαντες οἱ ἐκεῖ τὴν βροντώδη φωνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸ ὄνομά του ἤρχισαν νὰ καταβαίνωσι πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ νὰ μάχωνται· πολλοὶ δὲ ὑπῆγαν καὶ ὅπου ἦσαν ὁ Βαγγέλης καὶ ὁ Παρασκευᾶς ἰδόντες ὅτι ἦσαν καὶ ἐκεῖ Ἕλληνες, καὶ οὕτως ἐξήφθη ἡ μάχη. Ἐντοσούτῳ ἐπολέμουν ἀδιακόπως καὶ οἱ ἐν τῷ Γηροκομείῳ

καὶ οἱ ἐν τῷ Λινῷ καὶ ἀντείχαν γενναίως, ἂν καὶ ἔκανονοβολοῦντο καὶ ἐβομβοβολοῦντο ὑπὸ τῶν ἔξω· ἐπίσης διεκρίνοντο καὶ οἱ ἐν τῇ πεδιάδι μαχόμενοι ὑπὸ τὸν Πλαπούταν· Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετεχειρίσθη εὐτυχῶς τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα. Ἀνέβη εἰς τινα ὑψηλὴν θέσιν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκύτταξε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου του τοὺς πολεμοῦντας ἐκατέρωθεν, ἐκρότησε τὰς χεῖρας καὶ ἐκραύγασεν· “Ἐτσάκισαν οἱ Τοῦρκοι, ἐτσάκισαν· πάρτε τους, Ἕλληνες, πάρτε τους.” Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτσάκισαν, ἀλλ' οἱ πολεμοῦντες πρὸς τὸ ἐν μέρος δὲν ἔβλεπαν τί ἐγίνετο πρὸς τὸ ἄλλο· διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν “οἱ Τοῦρκοι ἐτσάκισαν,” νομίζοντες οἱ τοῦ ἐνὸς μέρους ὅτι τῷ ὄντι ἐτσάκισαν οἱ τοῦ ἄλλου· ὥστε ἐπαλήθευσαν μετ' ὀλίγον ὅσα μὴ ἀληθῶς εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχάς. Καὶ πανταχόθεν μὲν ἐφώρμησαν οἱ Ἕλληνες, πανταχόθεν δὲ ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι καταδιωκόμενοι μέχρι τῆς πόλεως. Δεκαοκτὼ ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ κεχαγιάς τοῦ Μεχμέτπασα, μὴ δυνηθέντες νὰ καταφύγῳσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πόλιν, ἐκλείσθησαν ἐν τινι περιτειχίσματι, ὅπου εἰσπηδήσαντες ὁ Πλαπούτας καὶ τινες τῶν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐφόνευσαν. Διακόσιοι ὑπελογίσθησαν ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης φονευθέντες Τοῦρκοι· ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν καὶ εἴκοσιν Ἕλληνες. Τοιοῦτοτρόπως μετέβαλεν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν κατὰ τὴν 9 μαρτίου ἦτταν τῶν Ἑλλήνων εἰς νίκην. Τούτου δὲ γενομένου ἀνεχώρησεν εἰς Κόρινθον ἀφήσας τοποτηρητὴν τὸν Πλαπούταν, εἰς ὃν ἀνέθετε πάντοτε τὰ τῆς στρατοπεδαρχίας ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του.

Λήγοντος δὲ τοῦ ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ μὲν πρὸς τὸ Γηροκομεῖον, οἱ δὲ πρὸς τὸ Σαραβάλι, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ὥπισθοδρόμησαν. Ἐπέβησαν συγχρόνως καὶ τινες αὐτῶν εἰς πλοιάριον

καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὸν ποταμὸν τῆς Ἀχαΐας ἵνα ἐπιπέσωσιν ὀπίσθεν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι γενναίως ἀνतिकρουσθέντες, χάρις εἰς τὸν Νικολὸν Μπούκουρην, οὐδὲ ν' ἀποβῶσιν ἐδυνήθησαν. Ἐξεστράτευσαν καὶ αὖθις, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε εὐδοκίμησαντες ἔπαυσαν ἐπιτιθέμενοι.

1821-1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Καταστροφή τῆς Κασσάνδρας.—Ὑποταγὴ τοῦ ἁγίου Ὁρους.
—Καταστροφή τῆς Ναούσης καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν.

Ὁ ΠΟΛΕΜΟΣ πρὸς τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας δὲν εὐτύχει ἀλλὰ διετηρεῖτο· οὔτε ὁ Ἰσούφμπης εἶχε δυνάμεις ἱκανὰς νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Κασσανδρεῖς, οὔτε οἱ Κασσανδρεῖς ἦσαν ἱκανοὶ νὰ περιορίσωσι τὸν Ἰσούφμπην. Ἡ Πύλη εἰς ἐνίσχυσιν τῶν πολεμικῶν τῆς κινήματων ἀπέστειλεν ἡγεμόνα εἰς Θεσσαλονίκην φέροντα τίτλον γενικοῦ ἀρχηγοῦ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας τὸν Ἀβδουλαβούδπασαν, δραστήριον, εὐτολμον καὶ πολλῆς ἱκανότητος ἄνδρα, δεικνύοντα κατὰ τὰς περιστάσεις ποτὲ μὲν ὑπὸ τὴν λεοντὴν τὴν ὠμότητα τῆς ψυχῆς του, ποτὲ δὲ ὑπὸ τὴν ἀλωπεκὴν τὴν ὑπουλότητα τοῦ χαρακτῆρός του. Ὁ νέος οὗτος στρατάρχης φθάσας εἰς Θεσσαλονίκην τὸν Σεπτέμβριον ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς ἐξύμνει τὴν πρὸς τοὺς ραγιαδας γενναιοφροσύνην τοῦ σουλτάνου, ἐμέμφετο τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγνώμοσύνην των ὄνειροπολούντων τὴν ἀνόρθωσιν τῆς προγονικῆς των αὐτοκρατορίας καὶ διέταττε νὰ ὀπλοφορήσωσιν ὅλοι οἱ ἐπέκεινα τοῦ 16 μέχρι τοῦ 60 ἔτους Μουσουλμάνοι· καὶ οἱ μὲν ἐντὸς τοῦ 50 νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ προφήτου, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ διατηρῶσι τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν.

Μετὰ τὴν προκήρυξιν ταύτην ὁ Ἀβδουλαβούδης ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως εἰς Κασσάνδραν.

Εἶπαμεν ἤδη, ὅτι 2700 ἦσαν οἱ συνενωθέντες ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐκείνῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος ἰουνίου ἑνοπλοὶ καὶ ὅτι 400 Ὀλύμπιοι ἦλθαν μετὰ ταῦτα ἐπιβοηθοί· ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ἐξεστράτευσεν ὁ πασᾶς, μόλις ἦσαν ὅλοι 600, διότι οἱ λοιποὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, τὰς ἐπισυμβάσας ἀσθενείας καὶ τὰς διχονοίας τῶν ἐγκριτωτέρων ἀνεχώρησαν. Ὁ πασᾶς ἐπροσπάθησε κατ' ἀρχὰς διὰ μεγάλων καὶ ἐπανειλημμένων ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τοὺς ἐν Κασσάνδρᾳ νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' οὗτοι, ἂν καὶ τόσον ὀλίγοι, ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις του. Γενομένης δὲ γνωστῆς αὐτῷ τῆς διαθέσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας των, ἀπεφασίσθη ἡ ἔφοδος. Τὴν 30 ὀκτωβρίου πρὶν ἐξημερώσῃ ἐφώρμησαν ἵππεις καὶ πεζοὶ ἐφ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς τάφρου, καὶ εὐρόντες μέρος αὐτῆς ὀλοτέλως ἐγκαταλειφθέν, τὸ παρεγέμισαν ἐνρίψαντες ξύλα καὶ ἄλλην ὕλην, καὶ πρῶτοι οἱ ἵππεις εἰσῆλθαν δι' αὐτοῦ εἰς τὴν χερσόνησον· μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ οἱ πεζοί, ἔτρεψαν ὅλους τοὺς κατέχοντας τὰ ἄλλα μέρη τῆς τάφρου, πολλοὺς αὐτῶν ἐφόνευσαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα μηδενὸς ἐναντιουμένου, ἔσφαξαν καὶ ἡνδραπόδισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡσύχους κατοίκους, ἐξ ὧν μόνοι διεσώθησαν ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἐπιβῶσιν εἰς τινὰ παρενρεθέντα πλοῖα τῆς Σκιάθου καὶ τῆς Σκοπέλου, καὶ κατέκαυσαν ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία. Δεκακισχίλιοι ὑπελογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ ἀνδραποδισθέντες ἄνδρες καὶ γυναῖκες πάσης ἡλικίας.

Μετὰ τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς Κασσάνδρας ὁ πασᾶς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν Ἀθῶνα.

Διηγῆθημεν ἄλλοτε, ὅτι πολλοὶ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Ὁρους ἐξεστράτευσαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ

καὶ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῶ, καὶ ἀποκρουσθέντες καὶ παθόντες ἐπανῆλθαν εἰς τὸ Ὅρος.

Ἡ χερσονήσος αὕτη, ἥ τὸ πάλαι Ἀκτὴ, εἶναι ἡ ἀνατολικωτέρα τῶν κατὰ τὴν χαλκιδικὴν τριῶν παραλλήλων χερσονήσων, 35 μιλίων μῆκος ἔχουσα ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ δύο μιλίων πλάτος ἔχοντος ἰσθμοῦ διώρυχος τοῦ Ξέρξου μέχρι τῆς μεσημβρινῆς τῆς ἄκρας· περιέχει μοναστήρια ὀχυρά, καὶ δὲν ἔστερεῖτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πυροβολικοῦ, ψιλῶν ὅπλων, ἢ πολεμεφοδίων. Ἐπειδὴ ὁ χαρακτήρ τοῦ πολέμου ἴτον ὄχι μόνον πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ θρησκευτικός, μέγας ἐνθουσιασμός κατέλαβε τοὺς μοναχοὺς, καὶ ὑπερδισχίλιοι τῶν νεωτέρων ὀπλοφόρησαν· ἦλθαν σύμμαχοί τω ἐξώθεν καὶ πολλοὶ λαϊκοί, ὥστε τὰ πάντα ἐφαίνοντο πρόσφορα εἰς μακρὰν καὶ εὐτυχὴ ἀντίστασιν· ἀλλ' οἱ ἡγούμενοι καὶ προηγούμενοι διεφώνουν, καὶ οἱ πλείστοι ἐζήτουν ἀσφάλειαν ὅπου δὲν ἐδύναντο νὰ εὗρωσιν εἰμὴ ἀφανισμόν, ἐν τῇ ὑποταγῇ. Τοὺς ἐφόβισε δὲ καὶ ἡ καταστροφή τῆς Κασσάνδρας, καὶ ἀντὶ νὰ τοὺς ἐνοπλίσῃ τοὺς ἀφώπλισε· τοὺς ἠπάτησε καὶ ἡ ὑπουλότης τοῦ πασα, ἃν καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὰ ἔργα τῆς θηριωδίας του. Ἀφ' οὗ δὲ ὑπερίσχυσεν ἡ περὶ ὑποταγῆς γνώμη, πολλοὶ τῶν πατέρων, ἀποδοκιμάζοντες πάντα συμβιβασμόν, ἀπέπλευσαν, συνεπιφέροντες τὰ ἱερὰ σκεύη τινῶν μοναστηρίων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅγια λείψανα. Ἀπέπλευσε καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαῶς, καὶ ἀσθενήσας κατὰ τὸν πλοῦν ἀπεβίωσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐτάφη ἐν Ὑδρᾷ. Μετὰ δὲ τὴν ἀποδημίαν τούτων ἐπροσκύνησαν οἱ ἐν τῷ ἀγίῳ Ὄρει, ἀφοπλισθέντες, ἀμνηστευθέντες, δόσαντες ὁμήρους καὶ γρόσια 2,500,000 καὶ δεχθέντες τουρκικὴν φρουρὰν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τὴν τρέφωσιν. Ἡ φρουρὰ αὕτη ἐκ τρισχιλίων κατέλαβε τὸ Ὅρος τὴν 15 δεκεμβρίου καὶ ἔφερε δι' ὧν ἔπραξε εἰς πικρὰν μετάνοιαν τοὺς

προτιμήσαντας τῆς ἀντιστάσεως τὴν ὑποταγὴν Ἀγιορείτας, διαμείνασα παρ' αὐτοῖς ἐννέα ἔτη.

Ὁ δὲ Ἀβδουλαβούδης, ἀφ' οὗ ἔσβεσε τὰς δύο ἐπαναστατικὰς ἐστίας τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Ἀθωνος, ἐζήτησεν ὁμήρους εἰς ἀσφάλειάν του παρά τινων ἄλλων πόλεων καὶ παρὰ τῆς Ναούσης ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν κατοίκων τῆς Χριστιανῶν· ἐσκοπευε δὲ νὰ στείλῃ καὶ 500 εἰς φρούρησίν της Προέστειτε τῆς πόλεως ἐκείνης ὁ Ζαφειράκης Θεοδοσίου, ὁ καὶ Λογοθέτης, οὗτινος τὸν υἱὸν ἐζήτησε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὄμηρον ὁ πασᾶς. Μεγάλην ἀφοσιώσιν ἔδειξεν ὁ προεστὼς οὗτος, πρὶν ἐκραγῇ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης, διότι διὰ τῆς συνεργείας αὐτοῦ ἐφονεύθη ἀρχομένου τοῦ 1821 ὁ διὰ Ναούσης διαβὰς ἀπόστολος τῆς Ἑταιρίας Ὑπατρος, περὶ οὗ προανεφέραμεν, καὶ ἐστάλησαν εἰς τὴν Πύλην τὰ ἀνακαλύπτοντα τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρίας γράμματα πεσόντα εἰς χεῖράς του· δὲν συνήργησε δὲ ὁ Ζαφειράκης εἰς τὸν φόνον ὡς ἐπιβουλευόμενος τὰ τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας, διότι καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν της ἠγνόει, ἀλλὰ διότι ὁ Ὑπατρος, μὴ ἐγκρίνας νὰ τῷ ἀνακαλύψῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τῷ εἶπε μόνον ὅτι ἀπεστέλλετο εἰς προτροπὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Ἀλήπασα, ὃν ὁ Ζαφειράκης καὶ ὑπερηχθρεύετο καὶ ὑπερεφοβεῖτο· ἡ δὲ Πύλη τόσον εὐηρεστήθη ἐπὶ τῇ διαγωγῇ του, ὥστε τὸν εὐχαρίστησε διὰ φερμανίου. ἀλλ' ἐν τῇ παρουσίᾳ περιστάσει ἐλησμόνησε τὴν σημαντικὴν πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίαν του καὶ τὸν ἠνάγκασε ν' ἀντισταθῇ ἐνόπλως, ἢ νὰ στερηθῇ τοῦ υἱοῦ του καὶ δεχθῇ φρουρὰν τουρκικὴν ἐν τῇ πατρίδι του, ὃ ἐστὶ νὰ παραδώσῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συμπατριώτας του εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φανέντων θηρίων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κασσάνδρας· διὰ τοῦτο ὁ Ζαφειράκης ἐθεώρησεν ἥττον

ἐπιβλαβῇ τὴν ἀντίστασιν ἢ τὴν ὑποταγὴν. Τῆς αὐτῆς γνώμης ἐφάνησαν καὶ ὁ Γάτσος ὀπλαρχηγὸς τῶν Βοδινῶν καὶ ὁ Καρατάσος ὀπλαρχηγὸς τῆς Βερρόιας.

Ἡ πόλις τῆς Ναούσης διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς Χριστιανῶν, Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, διὰ τοὺς πόρους τῆς καὶ διὰ τὸ περιτείχισμά τῆς ἐφάνη προσφυὲς ὀρμητήριον τῶν κατ' ἐκείνα τὰ μέρη ἐπαναστατικῶν κινήματων· διὰ τοῦτο πολλαὶ καὶ σημαντικαὶ οἰκογένειαι, ἐν αἷς καὶ αἱ τοῦ Καρατάσου καὶ Γάτσου, κατέφυγαν χάριν ἀσφαλείας εἰς αὐτήν, καὶ εἰσῆλθαν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Καρατάσον καὶ τὸν Γάτσον στρατεύματα ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν τὸν διοικητὴν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ὀλίγους Τούρκους, τοὺς μόνους εὕρισκομένους ἐν τῇ πόλει· διεχύθησαν ἔπειτα εἰς τὰ χωρία τῶν Βοδινῶν πρὸς διέγερσιν τῶν μὴ προθύμων χωρικῶν καὶ ἔκαυσαν καὶ τρία χριστιανικὰ χωρία, τὴν Ἐπισκοπὴν, τὴν Ὁσλανην καὶ τὸ Δρεσίλοβον· μετέβησαν ἔπειτα εἰς Κατρανίτσαν καὶ Γραμματικόβον, ὅπου ἦσαν Τούρκοι, καὶ τοὺς ἐσκότωσαν, καὶ κινήντες ἐκεῖθεν πρὸς τὴν πόλιν τῆς Βερρόιας ἔβαλαν πῦρ εἰς τὰ ἄκρα τῆς. Τούτων δὲ γενομένων, ὁ μὲν Καρατάσος μετὰ 200 κατέλαβε τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας Δωβρᾶ, ὁ δὲ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης περιεφέροντο ἑνοπλοὶ εἰς ἄλλα μέρη. Ἐτυχε νὰ διατρίβῃ τότε ἐντὸς τῆς Βερρόιας ὁ Ἀβδουλαβούδης, ὅστις ἔστειλεν ἀμέσως δυνάμεις κατὰ τοῦ Καρατάσου καὶ τὸν ἀπέκλεισεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἄλλ' ἐλθόντες ἔξωθεν ὁ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης τὸν ἀπήλλαξαν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ὁ πασᾶς εἰς Νάουσαν μετὰ 15,000. Γενναίαν ἀντίστασιν ἤυρε κατ' ἀρχὰς ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὅπου ἦσαν ἱκανοὶ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατάσου Τσάμην, ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους καὶ διεσκόρπισε τὸ στρατόπεδον ἐκείνο·

καλέσας δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς ὑποταγὴν καὶ μὴ εἰσακουσθεῖς ἐφώρμησε τὴν 6 Ἀπριλίου καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τὴν ἐκυρίευσε, τὴν κατέκαυσε, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐγκατοίκων ἐσκότωσε, τοὺς δὲ ἡνδραπόδισε.

Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν πόλιν, ὁ μὲν Καρατάσος κατέλαβε τὸ Παλαιοεκκλήσιον τοῦ Θεολόγου, ὁ δὲ Γάτσος τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου, ἀμφοτέρω παρὰ τὴν Νάουσαν, ὁ δὲ Ζαφειράκης τὸν Παλαιόπυργον (Κούλιαν) πρὸς τὴν ἄκραν τῆς πόλεως. Ἐξῶθεν δὲ τοῦ Παλαιοπύργου συνέρρευσεν μέγα πλῆθος ὥς εἰς ἀσφαλέστερον μέρος. Οἱ Τούρκοι σύροντες καὶ κανόνια ἐκτύπησαν ἐν πρώτοις τὸν Παλαιόπυργον, καὶ τὸν μὲν Ζαφειράκην ἡνάγκασαν νὰ φύγῃ, τοὺς δὲ ἐκεῖ καταφυγόντας ὅλους σχεδὸν συνέλαβαν. Ὁ Γάτσος καὶ ὁ Καρατάσος, βλέποντες ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν ἀνέβησαν εἰς τὸ πλησίον τῆς πόλεως χωρίον, Σέλι, ἀλλ' ἀπελπισθέντες μετ' ὀλίγον ἔφυγαν ὁλοτελῶς ἐκ Μακεδονίας, διέβησαν εἰς Ἀσπροπόταμον καὶ κατήντησαν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα συμβιβασθέντες κατὰ τὴν διάβασιν των μετὰ τῶν κατὰ τόπους Τούρκων μήτε νὰ βλάπτωσι μήτε νὰ βλάπτονται. Ὁ δὲ Ζαφειράκης εἰσέδυσεν εἰς τὸν πλησίον τῆς Βερρόιας βάλτον ἔχων δέκα μόνον ὑπαδούς καὶ ἓνα τῶν υἱῶν τοῦ Καρατάσου. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Βερρόια Τούρκοι ἐκινήθησαν κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους ἀνδρείως πολεμήσαντας καὶ μὴ θελήσαντας ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς νὰ παραδοθῶσι.

Μεγάλα τὰ παθήματα τῶν κατοίκων καὶ μεγάλη ἡ καταστροφὴ τῶν μερῶν ἐκείνων. Πεντακισχίλιοι ἐφονεύθησαν καὶ ἡχμαλωτίσθησαν ἐν τῇ Ναούσῃ, καὶ ἄλλοι τόσοι ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν περὶ τὸν Παλαιόπυργον· πολλοὶ τῶν συλληφθέντων ἀνηλεῶς ἐβασανίσθησαν, πολλαὶ γυναῖκες εἰς τὰς φλόγας ἐρρίφθησαν, ἔγκυοι ἐξεκοιλιάσθησαν, τέκνα ἔμπρο-

σθεν τῶν γονέων ἐσφάγησαν, βρέφη ἀπὸ τῶν τραχήλων τῶν μητέρων ἐκρεμάσθησαν, παρθένοι καὶ μητέρες ἀγκαλοφοροῦσαι τὰ τέκνα των ἔπесαν αὐθόρμητοι εἰς τὴν πλησίον τοῦ Παλαιοπύργου λίμνην, τὸ Μαῦρον νερόν, καὶ ἐπνίγησαν εἰς ἀποφυγὴν ἀτιμίας καὶ βασάνων· τόσον θηριώδεις ἐφάνησαν οἱ νικηταί. Πάμπολλοι δὲ Ἑβραῖοι ἔνοπλοι καὶ πολυδιψοὶ χριστιανικοῦ αἵματος παρηκολούθουν τὸν τουρκικὸν στρατόν ὡς ἐκούσιοι δῆμιοι. Οὗτοι ἔλκοντες ἔξω τῆς πόλεως τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς ἐρρόπαλίζαν κατακέφαλα, καὶ πίπτοντας κατὰ γῆς τοὺς ἔσφαζαν ὡς βόας. Αἱ δὲ ἐν Ναούσῃ συλληφθεῖσαι γυναῖκες τοῦ Κατατάσου τοῦ Γάτσου καὶ τοῦ Ζαφειράκη μετεκομίσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἡ μὲν τοῦ Γάτσου ἐτούρκευσεν ἀποδειλιάσασα ἐνώπιον τῶν βασάνων, αἱ δὲ δύο ἄλλαι μὴ ἀλλαξοπιστήσασαι προσηλώθησαν ἀπέναντι ἀλλήλων ὀρθαὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου μιᾶς τῶν αἰθουσῶν τοῦ παλατίου τοῦ θηριώδους βεζίρη, καὶ ἀπέθαναν πολυειδῶς βασανιζόμεναι· οἱ δὲ διασωθέντες τρισάθλιοι Χριστιανοὶ δὲν εἶχαν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν, διότι ἑκατὸν εἴκοσι κωμπούλεις, χωρία, καὶ ζευγαλατεῖα τῶν μερῶν ἐκείνων ἀπετεφρώθησαν.

Πρὸ τινων δὲ μηνῶν οἱ Ὀλύμπιοι εἶχαν στείλει πρεσβείαν πρὸς τὸν ἐν Τριπολιτσᾷ διατρίβοντα τότε Ὑψηλάντην ζητοῦντες πολεμεφόνδια καὶ ἀρχηγόν, ἵνα κινηθῶσι καὶ οὗτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καταλάβωσι καταλλήλους τινὰς θέσεις καὶ στήσωσι φραγμὸν μεταξὺ τῶν Τούρκων Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ὁ Ὑψηλάντης διώρισε τοιοῦτον τὸν ὑπασπιστὴν του Γρηγόριον Σάλλαν, γεννηθέντα ἐν Βεσσαραβία ἐξ Ἑλλήνων καὶ πρὸ ὀλίγου παραιτηθέντα τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας, καὶ διέταξε καὶ τινὰς ἀξιοματικούς Ἑλληνας καὶ φιλέλληνας νὰ συνακολουθήσωσι. Τὴν 25 νοεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς

οὗτος ἀπέπλευσε τῶν ἀντικρὺ του Ναυπλίου Μύλων, ἀλλ' ἐφάνη τόσον ἀνάξιος τῆς ἀποστολῆς του περιπλανώμενος τέσσαρας ὁλοκλήρους μῆνας εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐντρυφῶν, ὥστε οἱ πλείστοι τῆς συνοδίας του τὸν ἐγκατέλειψαν ἐν Μυκῶνῳ, καὶ μόλις αὐτός, ὁ Πωλωνὸς Λεξίνσκης, ὁ διδάσκαλος Θεόφιλος Καΐρης καὶ ὀλίγοι ἄλλοι κατέπλευσαν εἰς Ἐλευθεροχώρι τὴν 22 μαρτίου φέροντες τέσσαρα κανόνια καὶ ὀλίγα πολεμεφόδια.

Μάχιμοι ἐδείχθησαν πάντοτε καὶ φήμην πολλὴν ὥς τοιοῦτοι εἶχαν οἱ ἄνδρες τῶν μερῶν ἐκείνων· καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Ὀλύμπου, ἡ ἄλλοτε ἔδρα τῶν Θεῶν, μετεποiehθησαν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας εἰς λημέρια τοῦ παπᾶ-Θύμιου τοῦ Διάκου καὶ τῶν τοιούτων τουρκομάχων ἀνδρῶν, οἵτινες, καλούμενοι εἰς ὑποταγὴν παρὰ τῶν πασάδων καὶ βεζιρῶν, ἀπεκρίνοντο·

“ Ἐγὼ βεζίρη δὲν ψηφῶ, πασᾶ δὲν προσκυνῶ·
πασᾶ ἔχω τὸ τουφέκι μου, βεζίρη τὸ σπαθί μου.”

Ἄλλ' ἡ βραδύτης τῆς πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένης βοηθείας, ἡ ὀλιγότης αὐτῆς καὶ ἰδίως τὰ ἐπισυμβάντα μεγάλα δυστυχήματα κατὰ τὰ μέρη ἐκείνα ἔσβεσαν τὸν ζῆλον τῶν πολλῶν καὶ ἐματαίωσαν τὸ σχέδιον· καὶ ἐν ᾧ ἠλπίζετο νὰ συστρατολογηθῶσιν ὑπερεξακισχίλιοι, μόλις διακόσιοι συνηριθμήθησαν οἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σάλλα τεθέντες ἐπὶ τῆς ἀποβάσεώς του, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων τούτων οἱ ὀπληρχηγοὶ διεφώνουν, διότι ἡ ἀποτυχία ἐπιφέρουσα ἀθυμίαν συνεπιφέρει καὶ διαφωνίαν.

Ὅχι μακρὰν τοῦ Ἐλευθεροχωρίου κεῖται τὸ χωρίον Κολινδρόν, ὅπου ἐστάθμευαν χίλιοι Τούρκοι εἰς προφύλαξιν τῶν μερῶν ἐκείνων. Μαθόντες οὗτοι τὴν ἀπόβασιν τῶν Ἑλλήνων κατέβησαν εἰς Ἐλευθεροχώρι αὐθημερὸν καὶ τοὺς ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὴν προτέραν θέσιν των.

Ὁ Σάλλας, ἄσωτος ἀλλὰ γενναῖος, θέλων νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν φοβηθέντα λαὸν ἐπροχώρησε μετὰ τὴν μάχην πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν Καστανιᾷ πλησίον τοῦ Κολινδρουῦ, ὥστε τὰ δύο στρατόπεδα ἦσαν ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ συχνάκις ἠκροβολίζοντο· ἐπειδὴ δὲ φόβος ἦτο μὴ ἐπήρχοντο καὶ ἄλλαι δυνάμεις ἀπὸ Θεσσαλονίκης, τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλυμπίων διετάχθησαν νὰ προκαταλάβωσι τὰς διόδους, ἀλλὰ δὲν τὰς προκατέλαβαν, καὶ χίλιοι σταλέντες παρὰ τοῦ Ἀβδουλαβούδη εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κολινδρουῦ, εὐρόντες αὐτὰς πάντῃ ἀπροφυλάκτους, κατευωδώθησαν ἀτουφέκιστοι καὶ τὴν 29 μαρτίου ἔπασαν ὅλοι ἐπὶ τοὺς ἐν Καστανιᾷ Ἑλληνας, τοὺς ἐκτύπησαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ἐγκαταλιπόντας τὸ χωρίον τοὺς μὲν νὰ μεταβῶσιν εἰς Μηλιάν, τὸν δὲ Διαμαντὴν Νικολάου νὰ καταβῇ εἰς Ἐλευθεροχώρι πρὸς ἀντιπερισπασμόν· ἀλλὰ καὶ οὗτος, μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ἐκείνην, ἀνέβη μετ' ὀλίγον εἰς Μηλιάν. Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἐν Καστανιᾷ μάχην κατεδίωξαν τοὺς Ἑλληνας, ἔκαυσαν τὰ καθ' ὁδὸν χωρία, καὶ τὴν 2 ἀπριλίου ἔφθασαν καίοντες καὶ εἰς Μηλιάν. Οἱ Ἑλληνες, ἂν καὶ δεκαπλάσιοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ τῶν, ἤτοιμάσθησαν εἰς μάχην, καὶ οἱ μὲν ἐκλείσθησαν ἐν τῷ πύργῳ τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Σάλλαν καὶ τὸν Γούλαν, οἱ δὲ ἔμειναν ἔξωθεν τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν καὶ τὸν Τόλιον εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐρχομένων ἐχθρῶν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν ἅμα τοὺς εἶδαν· ὥστε μόνον οἱ ἐν τῷ πύργῳ, ὅχι πλείότεροι τῶν 60, ἔμειναν πολεμοῦντες ἀπὸ τῆς α' ὥρας τῆς ἡμέρας ἕως τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν ὥραν βαλόντες πῦρ ἔκαυσαν τὸν πύργον, ἐξῆλθαν ξιφήρεις καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τινα κοιλάδα ἐπὶ τῆς Πιερίας· ἐπειδὴ δὲ τοὺς κατεδίωκαν οἱ ἐχθροί, ἔφυγαν καὶ ἐκείθεν, καὶ ζητοῦντες καταφυγὴν ὤδευσαν ἐν μέσῳ κρημνῶν καὶ

χιόνων πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ὄρους, καὶ οὕτως ὑπεξέφυγαν ὥς ἐκ θαύματος τὸν προφανῆ κίνδυνον. Ἀνίκανοι δὲ νὰ παρατείνωσι τὸν ἀγῶνα διὰ τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν των, τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, καὶ τὸν παντοῦ διασπαρέντα τρόμον, διηρέθησαν τὴν 14, καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ἔμειναν προσωρινῶς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα περιπλανώμενοι εἰς εὕρεσιν τῶν τῇδε κακέισε κρυβέντων συγγενῶν των, ὁ δὲ Σάλλας, ὁ Λεξίνσκης, ὁ Καίρης καὶ τινες ἄλλοι, ὁδοιποροῦντες ὑπὸ πιστοὺς ὁδηγοὺς τὴν νύκτα καὶ κρυπτόμενοι τὴν ἡμέραν, πεινῶντες, γυμνητεύοντες, κακοπαθοῦντες καὶ ἔχοντες πάντοτε τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν, διεσώθησαν ἀνελπίστως εἰς Κόρινθον ἀρχομένου τοῦ μαΐου. Ὁ δὲ ὄπλαρχηγὸς Διαμαντῆς καὶ τινες τῶν συγγενῶν καὶ πιστῶν του, φεύγοντες καὶ αὐτοὶ κακὴν κακῶς καὶ συνοδεύοντες οἱ πλείστοι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Μηλιὰν πυκνὸν δάσος, “τὸ Ῥουμάνι τοῦ παλατιοῦ.” Οἱ Τοῦρκοι καταδιώκοντές τους ἔπεσαν εἰς τὸ αὐτὸ δάσος τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἰχνηλάτουν· τόσον δὲ ἐπλησίασαν τοὺς περὶ τὸν Διαμαντῆν, ὥστε ἠκούοντο αἱ λαλιαὶ καὶ τὰ πατήματά των. Τινες τῶν γυναικῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ Διαμαντῆ, ἐβάσταζαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τὰ θηλάζοντα βρέφη των· καὶ ἐπειδὴ φόβος ἦτο μὴ ἀκουσθῇ ὁ κλαυθμυρισμὸς των, καὶ ὥς ἐκ τούτου προδοθῶσι καὶ ἀπολεσθῶσι πάντες, τὰ ἐπνίξαν ὅλα.

Τοιοῦτος ἀπέβη ὁ τόσων αἰματοχυσιῶν καὶ καταστροφῶν πρόξενος Μακεδονικὸς ἀγὼν, καὶ πεσὼν δὲν ἀνέστη πλέον. Οἱ δὲ πιστοὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα ὄπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι συνήχθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς Σκιάθον καὶ Σκόπελον ἐκτὸς τοῦ Καρατάσου, τοῦ Γάτσου καὶ των περὶ αὐτοὺς μεταβάντων, ὡς προείπαμεν, εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον.

Θανασίμως ἔβλαψε τὰ μέρη ἐκεῖνα ἢ μὴ ἐκ συμ-

φώνου καὶ ταύτοχρόνως, οὐδ' ἐξ ἑνὸς σχεδίου, ἔνο-
πλος κίνησις. Ἀφ' οὗ κατεστράφη ἡ Κασσάνδρα
καὶ ἐπροσκύνησε τὸ Ὅρος, τότε ἐκινήθη ἡ Νάουσα,
οὐδ' αὐτὴ ἐκ προμελέτης ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· τότε
ἐκινήθησαν καὶ τινὰ χωρία τοῦ Ὀλύμπου, οὐδὲ καὶ
αὐτὰ συνάμα ἐξ αἰτίας τῆς διαιρέσεως καὶ ἀντιζη-
λίας τῶν ὀπλάρχῃων. Τοιοῦτοτρόπως οἱ τόποι
ἐκεῖνοι κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Καταστροφή τοῦ Ἀλήπασα.—Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.—Χίος καὶ καταστροφή αὐτῆς.—Κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν λύσιν τῆς ἑλληνοαλβανικῆς συμμαχίας ὁ Ἀλῆς ἐγκαταλείφθεις ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν του καὶ τῶν ἄλλων ὄλων, καθὼς πάντοτε ἐγκαταλείπονται ἐπὶ τῆς ἀδυναμίας των οἱ θεοποιούμενοι ἐπὶ τῆς δυνάμεώς των τύραννοι, παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του ἐπ' ἐλπίδι καὶ ὑποσχέσει ἀφέσεως τῶν ἀνομιῶν του, ἀλλ' ἐθανατώθη τὸν ἰανουάριον ὥστε τὸ αἶτιον τὸ διαιροῦν τὰς ἐπὶ τῆς Ἡπείρου τουρκικὰς δυνάμεις καὶ ἀπασχολοῦν αὐτὰς μακρὰν τῶν Ἑλλήνων ἔλειψεν. Οἱ Ἕλληνες, καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Ἡπείρου Στερεοελλαδίται, ἡσθάνθησαν ὅλον τὸ μέγεθος τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος. Ὅσον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλῆ ἦτο μέγα καὶ φοβερόν, τόσον ἡ πτώσις του ἐδόξασε τὸν νικητὴν του Χουρσήδην, καὶ ἡ ἕως τότε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀλῆ διηρημένη Ἀλβανία ὑπετάχθη ὅλη εἰς τὰς διαταγὰς του, καὶ ὅλη ἡ Ἡπειρος, ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μὴ σεβομένη τόσον τὸ πρόσταγμα τοῦ σουλτάνου, ὅσον τὸ ἀπλοῦν νεῦμα τοῦ Ἀλῆ, ἔπese καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Χουρσήδην· τὸ Σουλ μόνον ἀντεῖχεν ἐξ αἰτίας τῆς σφαλερᾶς καὶ δολίου πολιτικῆς τοῦ προκατόχου του Πασόμπη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκλονίζετο. Μετὰ δὲ τὴν ἐξόντωςιν τοῦ Ἀλῆ, ὁ Χουρσήδης ἔρριψεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς

τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Πελοπόννησος ἐκίνει πρὸ παντὸς ἄλλου μέρους τὴν ἀγανάκτησίν του. Ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὰ πλούτη του διηρπάγησαν καὶ αἱ γυναῖκές του ἡχμαλωτίσθησαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δυστύχημα, ἐξάπτου τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη ὀθωμανικὴν ζηλοτυπίαν, ἀνησύχαζε τὸν νοῦν του, παρώργιζε καὶ τὴν καρδίαν του. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἡσθάνετο κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὁ Χουρσέδης ὡς ιδιώτης, ὁ σουλτάνος, ὁ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ θεωρῶν αὐτὸν ὡς ὑποστήριγμα τοῦ κλονιζομένου κράτους του, τῷ ἔδωκε πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ τῷ ἐπεδαψίλευσε πᾶν ὅ,τι ἐφαίνετο συντεῖναι εἰς καταστροφὴν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.

Βαρεῖς καὶ πολυειδεῖς πολεμικοὺς περισπασμοὺς εἶχεν ὁ σουλτάνος τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθη νὰ ρίψῃ μεγάλας δυνάμεις εἰς Ἑλλάδα. Εἶχε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, τὸν πόλεμον ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ τὸν φόβον τοῦ ἐπικειμένου ρώσσικοῦ πολέμου. Ἀλλὰ τὸ ἀρχόμενον δεῦτερον τοῦτο ἔτος εὐρέθη ἀπηλλαγμένος τῶν ἀνωτέρω δεινῶν. Εἶχεν ὅλως διόλου σβεσθῇ ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἐκλείψει ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου ρώσσικοῦ πολέμου, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, μὴ παύων νὰ δίδῃ δείγματα τρανὰ τῆς εἰλικρινοῦς διαθέσεώς του ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ εἰρηνικοῦ συστήματος, ἀπέθεσε τὴν λύσιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην πολιτικῶν διαφορῶν του εἰς τὴν παρέμβασιν τῶν ἄλλων Δυνάμεων, αἵτινες μὴ θέλουσαι τὸν πόλεμον κατεγίνοντο σπουδαίως καὶ εὐτυχῶς διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβειων εἰς ἐξισασμόν. Διήρκει μόνον ὁ περσικὸς πόλεμος, ἀλλ' ἦτο πόλεμος μικρὸς καὶ ἀπέκειτο εἰς τὴν Πύλιν νὰ τὸν παύσῃ καθ' ἣν ὥραν ἠθελεν· ἐπὶ λόγῳ δὲ ἀνακωχῆς καὶ ἐπ' ἐλπίδι συμβιβασμοῦ διεκόπησαν καὶ αἱ μικραὶ αὗται τουρκοπερσικαὶ ἐχθροπραξίαι.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὸ ἀρχόμενον ἔτος παρίστατο ὡς ἔτος παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐφαίνετο ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ τάφου. Τῷ ὄντι αἱ μὲν τουρκίζουσαι ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης ἐπανηγύριζαν ἕκτοτε τὰ ἐπικηδεῖά της, αἱ δὲ ἑλληνίζουσαι ἐθρήνουν τὴν συμφορὰν της.

Μεγάλαι δὲ καὶ φοβεραὶ ἦσαν αἱ γενόμεναι κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολεμικαὶ προπαρασκευαὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ ἐμπειροπόλεμος Ἀλβανία ἦν κινεῖ ὁ μισθός, ἐκινεῖτο ὅλη. Οἱ ἡγεμόνες ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας διετάχθησαν νὰ στρατολογήσωσιν, ἐν δὲ τοῖς ναυστάθμοις ἡτοιμάζετο εἰς ἕκπλουν μέγας στόλος. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ εἰσβάλωσι πολυπληθῆ στρατεύματα τὰ μὲν εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν τὰ δὲ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ μεγάλου στόλου, μέλλοντος νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, νὰ μεταβῶσι τὰ πλεῖστα εἰς Πελοπόννησον καὶ νὰ σβέσωσι τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐστίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καλῇ τύχῃ εἶχεν ἤδη συστηθῇ ἐν Ἑλλάδι κυβέρνησις, ἥτις καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἔχουσα κυβερνήσεως ὠφέλει τὰ μέγιστα, διότι ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον ὅλων τῶν διηρημένων καὶ αὐτοκεφάλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Συνέβη δὲ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῆ τὸν χειμῶνα, ὥστε αἱ πάντοτε βραδεῖαι τῶν Τούρκων ἐτοιμασίαι ἐβράδυναν ἔτι μᾶλλον, καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ μελετώμενα καταστρεπτικὰ σχέδιά των πρὸ τοῦ καλοκαιρίου. Ἡ Ἑλλὰς, ἃν καὶ εἶχε μεγάλην ἀπόφασιν, εἶχε μηδαμινοὺς πόρους. Εὐτυχὴς πόλεμος ἐνὸς ἔτους χρηστὰς ἐνέπνευσε τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας· ἀλλ' ὁ πόλεμος “δεῖται χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων” τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντῃ κενόν· ἀλλὰ συνέπεσε νὰ

λάβωσιν οἱ Ἕλληνες χρηματικὰ βοηθήματα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ των Χουρσήδη, ἄτινα, ἂν καὶ μικρά, ἦσαν μεγάλα διὰ τοὺς μηδὲν ἔχοντας καὶ τοὺς διὰ μικρῶν μεγάλα πράττοντας. Ἴδου δὲ πῶς τὰ ἔλαβαν. Εἶδαμεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἠχμαλωτίσθησαν αἱ γυναῖκες τοῦ Χουρσήδη καὶ Μεχμέτη, ὁ καϊμακάμης, ὁ κεχαγιάμπης καὶ ἄλλοι. Πρὸ τινος καιροῦ διεπραγματεύετο μεταξὺ τοῦ Χουρσήδη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων τούτων καὶ τῶν παρὰ τῷ Ἀλῇ ὁμηρευόντων Σουλιωτῶν πεσόντων μετὰ τὴν καταστροφὴν του εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ Χουρσήδη, ἔγουν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ ἀδελφοῦ του Κώστα, τοῦ Ναστούλη Νταγκλῆ, τοῦ Κώστα Τζαβέλλα, τοῦ Κίτσου Κωλιοδημήτρη καὶ τοῦ προεστῶτος τῆς Λεβαδίας Νικολάου Νάκου. Πέντε μῆνας διήρκησεν ἡ διαπραγματεύσις αὕτη καὶ ἀπεπερατώθη διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων τὸν ἀπρίλιον, καθ' ὃν ἔγεινεν ἡ ἀνταλλαγή, καὶ ἔλαβε τὸ ἑλληνικὸν ταμεῖον ἐπὶ λόγῳ λύτρων δίστηλα 80,000. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐξέδωκε διαφόρους νόμους περὶ ἐξωτερικοῦ δανείου, περὶ συνεισφορῶν, περὶ φορολογιῶν καὶ περὶ συνάξεως τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν τῶν μοναστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν· ἐξήρесе δὲ μόνον τὰ εἰς τελετὴν τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα τῶν εἰκόνων· ἄλλ' ὀλίγον ὠφελήθη ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων· ὥστε, ἐν ᾧ αἱ χρεαὶ τῆς ἦσαν μεγάλαι, οἱ χρηματικοὶ της πόροι ἦσαν πάντοτε μηδαμινοί. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τούτων.

Ἐρχόμεθα δὲ τώρα νὰ ἱστορήσωμεν τὰ τῆς Χίου κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος· καὶ ἐπειδὴ ἐφημίζετο δικαίως ἡ νῆσος αὕτη διὰ τὰ φυσικὰ της κάλλη, διὰ τὸ διοικητικὸν σύστημά της καὶ διὰ τὴν εὐτυχὴ κατάστασίν της προοιμιάζομεν ἐντεῦθεν.

Ἀπέναντι τῆς Ἰωνίας, πέντε ἡμισυ μίλια ἀπέχουσα τοῦ πρὸς νότον ἀκρωτηρίου, τοῦ παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἀργέννου καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις Καβομπιάνκο, ἔχουσα 37 μιλίων μῆκος καὶ μέγιστον πλάτος 24, περίπλουν δὲ 120, παρατείνεται ἡ Χίος· ὁ βραχύστομος δὲ πορθμὸς ὑπερτετραπλασιάζεται κοιλαινόμενος πρὸς τὰ ἔσω, καὶ ἀπολήγει πρὸς βορρᾶν παρὰ τινα νησίδια εἰς δύο εὐπλευστα στόμια πλάτος ἔχοντα τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἰωνίαν πέντε ἡμισυ μιλίων τὸ δὲ πρὸς τὴν Χίον ἐνὸς καὶ ἡμισυ. Τραχεῖα καὶ βουνώδης εἶναι ἐν γένει ἡ νῆσος, ἀλλ' ἔχει καὶ γῆν εὐκαρπον, εὐανθὴ καὶ καλλίδενδρον· τὸ δὲ κλίμα τῆς εἶναι εὐκραές, γλυκὺ καὶ ὑγιεινόν. Πολυάριθμοι καὶ πυργοστολίστοι λεμονῶνες, πορτοκαλλῶνες, κυτρώνες, καὶ πολυειδῆ ἀγλαόμορφα ἄλλα φυτὰ καὶ δένδρα καθωραΐζουν τὴν νῆσον καὶ αὐτοὺς τοὺς διαπλέοντας γοητεύουν διὰ τῆς εὐθαλείας καὶ εὐωδίας. Ἡ πόλις κεῖται κατωφερῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς καὶ παραθαλασσίας πλευρᾶς τῆς νήσου ἀντικρὺ τῶν Ἐρυθρῶν, μιᾶς τῶν δώδεκα ἰωνίων πόλεων, καὶ ἀρκτικώτερον τοῦ καθ' ἡμᾶς Τσεσμέ καὶ διαιρεῖται εἰς τρία, τὴν Ἀπλωταριάν, τὸν Ἐγκρεμὸν καὶ τὸ Παλαιόκαστρον· παράκειται καὶ ἐπιθαλάσσιον φρούριον· καὶ δεξιᾷ μὲν τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου ὑψοῦται πύργος ἔνοπλος (μποῦρτσι), ἀριστερᾷ δὲ φανὸς εἰς ὁδηγίαν τῶν εἰσπλούντων. Ἡ πόλις περιελάμβανε κατοίκους 30,000, νοσοκομεῖον, λωβοκομεῖον, βιβλιοθήκην, τυπογραφεῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς γυμνάσιον, ὅπου ἐφοίτων πολλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος νέοι ὑπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν σοφοὺς διδασκάλους Ἀδαμάντιον Ῥώσιον, Ἀθανάσιον Πάριον, Δωρόθεον Πρώϊον, Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον, Ἰωάννην Τσελεπῆν καὶ Νεόφυτον Βάμβαν. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη 66 χωρία, ἐν οἷς καὶ τὰ πρὸς νότον 24, τὰ παράγοντα τὴν

περίφημον μαστίχην, ὑπερτέραν, κατὰ τὸν Πλίνιον, καὶ αὐτῆς τῆς ἀραβικῆς καὶ Ἰνδικῆς· εἶχε δὲ καὶ ἑπτὰ μοναστήρια καλογήρων, δύο καλογραιῶν, καὶ ὑπέρμεγαν ἀριθμὸν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκκλησιδίων· συνηριθμοῦντο δὲ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς νήσου 120,000, ἐν οἷς 2000 Τοῦρκοι κατοικοῦντες τὴν πόλιν ἐν καιρῷ εἰρήνης, 70 Ἑβραῖοι κατοικοῦντες πάντοτε τὸ φρούριον, καὶ 2000 τοῦ δυτικοῦ δόγματος κατοικοῦντες οἱ μὲν τὴν ἐξοχὴν οἱ δὲ τὴν πόλιν. Ἡ ὑπὲρ πᾶσαν δὲ ἄλλην ἀκμάζουσα νῆσος αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἤκμαζε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν χρόνων καλουμένη ἔκτοτε λιπαρωτάτῃ, ἤτοι πλουσιωτάτῃ. Πλουσιωτάτῃ καὶ εὐνομωτέρα πάσης ἄλλης ἑλληνικῆς πολιτείας μετὰ τὴν ἀριστοκρατουμένην Λακεδαίμονα θεωρεῖται καὶ παρὰ τοῦ Θουκυδίδου. Ἀριστοκρατικὸν ἦτον τὸ καθ' ἡμᾶς ὡς καὶ τὸ ἀρχαῖον πολίτευμά της· ἀρχαία καὶ πατροπαράδοτος καὶ ἡ φιλεμπορία τῶν κατοίκων της ἐνισχυομένη ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ὀλιγοκαρπίας τῆς γῆς.

Ἐδρευναν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου μουτεσελήμης καὶ καδῆς, ἀλλ' ἐστέλλοντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μόνον σχεδὸν διὰ τὸν τύπον· οἱ ἀληθεῖς κυβερνῆται καὶ δικασταὶ ἦσαν οἱ πέντε δημογέροντες αὐτῆς ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος καὶ διοικοῦντες τὴν κοινότητα κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Τὴν 3 φεβρουαρίου συνήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φωτίου 40 περίπου τῶν ἐγκριτωτέρων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ παύοντες δημογέροντες ἀνήγγελλαν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς τῶν νέων ἀρχαιρεσιῶν καὶ ἐζήτουν δημοσίᾳ συγγνώμην ἂν τινα ἐλύπησαν, ἐναπέμεναν αὐτοὶ καὶ 20 ἐκ τῶν ἄλλοτε χρηματισάντων δημογερόντων, ἤτοι 8 ἐκ τῆς Ἀπλωταριᾶς, 8 ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ, 2 ἐκ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ 2 δυτικοί. Δεκαεὺς δελτία, ὅλα ἐσφραγισμένα, ἐξ ὧν τέσσαρα μόνον ἦσαν ἔγγραφα φέροντα τὴν λέξιν “μείνε,” διενέμοντο

τότε παρὰ τῶν παυόντων δημογερόντων τὰ μὲν ὀκτώ, ἐν οἷς καὶ δύο ἔγγραφα, εἰς τοὺς Ἀπλωταριώτας ἀνὰ ἓν ἀδιακρίτως, τὰ δὲ λοιπὰ ἐπίσης ἀδιακρίτως εἰς τοὺς Ἐγκρεμιώτας· καὶ ὅσοι μὲν ἐλάμβαναν τὰ ἄγραφα ἀνεχώρουν εὐθύς, οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἔγγραφα, ἦτοι 2 Ἀπλωταριῶται, καὶ 2 Ἐγκρεμιῶται, μετὰ τῶν 2 Παλαιοκαστρινῶν, τῶν 2 δυτικῶν καὶ τῶν παυόντων δημογερόντων ὅλοι 13 ἔμεναν ὡς ἐκλογεῖς· τῶν θυρῶν δὲ κεκλεισμένων, ἀνεγινώσκοντο παρὰ τῶν παυόντων δημογερόντων εἰς ἐπήκοον πάντων κατάλογοι ὑποψηφίων, ἐξ ὧν ἐνεκρίνοντο ὡς δημογέροντες πέντε, ὧν τὰ ὀνόματα ἐγνωστοποιοῦντο αὐθωρεὶ τῷ καδῇ, κατεγράφοντο ἐν τῷ κώδικί του καὶ ἐξεδίδετο τὸ ἐπικυρωτήριον (χοτσέτι)· ἡνοίγοντο ἔπειτα αἱ θύραι τοῦ ναοῦ καὶ ἀνηγορεύοντο οἱ νέοι δημογέροντες· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐκάλουν οἱ παύοντες τοὺς νεοψηφίστους εἰς τὸ δημαρχεῖον, λεγόμενον Μεζᾶν, καὶ προπορευόμενοι τοὺς συνώδευαν πρῶτον εἰς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς καὶ ἔπειτα εἰς τὸν ἀρχιερέα· ἀφ' οὗ δὲ τοὺς εὐλόγει ὁ ἀρχιερεὺς, ἐπανήρχοντο ὅλοι εἰς τὸ δημαρχεῖον προπορευομένων τῶν νεοψηφίστων καὶ εὐφημοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ παύοντες δημογέροντες ἔδιδαν λόγον τῶν πράξεών των αὐθήμερον.

Μεγάλην ἰσχὺν εἶχαν, πολλὰς τιμὰς ἀπελάμβαναν καὶ πολυειδῆ καθήκοντα ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες· συνήρχοντο δὲ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ δημαρχεῖον καὶ ἦσαν οἱ προστάται τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Χριστιανῶν ἀπὸ πάσης ἐπηρείας τῶν ἐν αὐτῇ Τούρκων συστελλομένων καὶ φοβουμένων νὰ κακοποιῶσι τοὺς Χριστιανούς, διότι διέτριβαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωποι ἐπαγρυπνοῦντες τὰ συμφέροντα τῆς χριστιανικῆς κοινότητός των, καὶ δυνάμενοι, δι' ἧς ἀπελάμβαναν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἰσχύος ἐπὶ ἀδραῖς δαπάναις νὰ τιμωρῶσι τοὺς μὴ πρᾶως φερομένους

πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς νήσου καὶ μὴ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου καὶ τοὺς νόμους σεβομένους. Ὑπερασπίζοντες δὲ τοιοῦτοτρόπως οἱ δημογέροντες τοὺς συμπολίτας τῶν ἡσυχολοῦντο σπουδαίως καὶ νὰ ἐξισάζωσι τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς αὐτῶν ἐν πνεύματι ἐπιεικείας καὶ δικαιοσύνης κατὰ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμά τῶν πηγάζοντα κυρίως ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν νόμων· καὶ τὰς μὲν ἐμπορικὰς διαφορὰς ἀνέθεταν εἰς πέντε εἰδικοὺς δικαστὰς λεγομένους πρωτομάστορας, τὰς δὲ ναυτιλιακὰς εἰς τρεῖς λεγομένους δεπουτάτους· ἐθεώρουν δὲ τὰς λοιπὰς οἱ δημογέροντες αὐτοπροσώπως, ἢ διώριζαν ἐκ τοῦ προχείρου ἄλλους ἐκ τῶν εἰδημονεστέρων εἰς λύσιν αὐτῶν· ἐν πλήρει δὲ χρήσει ἦτο καὶ ἡ αἵρετοκρισία. Ἄλλ' ἡ δικτατορικὴ οὕτως εἰπεῖν δύνამις αὕτη τῶν δημογερόντων ἐμετριάζετο συγκαλουμένων εἰς σύσκεψιν ἄλλοτε 40 ἢ 50, καὶ ἄλλοτε 15 ἢ 8 ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων· ἡ ἀπόφασις δὲ τῶν συγκαλουμένων ἦτον ὀριστική. Τόσον δὲ ἀκριβῶς, ἀπαθῶς καὶ ἐντίμως ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες τὰ καθήκοντά των, ὥστε οὐδεὶς οὐδέποτε ὡς καταχραστῆς κατηγορήθη, καὶ πάντες ἐλάμβαναν ἐπὶ τῆς λογοδοσίας των τὰς εὐχαριστίας τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν ἀξιέπαινον διαχείρισιν τῆς δημοτικῆς Ἀρχῆς. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι οὐδεὶς τῶν Χίων εἶχεν ἄδειαν νὰ ἐπισκέπτεται τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τοῦ τόπου.

Ἡ νήσος ὅλη δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν δημοτικὴν Ἀρχὴν τῆς πόλεως, καὶ ἐκ τῶν 66 χωρίων τῆς τὰ μὲν Μαστιχοχώρια εἶχαν ἰδίαν κυβέρνησιν τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν· ἰδίαν κυβέρνησιν τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν εἶχαν καὶ 3 ἄλλα χωρία ὀφείλοντα νὰ ἐπισκευάζωσι τὰ ὑδραγωγεῖα τῆς πόλεως ἀμισθί καὶ διὰ τοῦτο μὴ φορολογούμενα, ἤγουν ὁ Δαφνώνας, τὸ Βασιλιόνικον καὶ αἱ Καρναί· τὰ δὲ λοιπὰ εἶχαν καὶ ταῦτα

τοὺς γέροντάς των, ἀλλ' ὑπέκειντο εἰς τὰς τουρκικὰς καὶ χριστιανικὰς Ἀρχὰς τῆς πόλεως.

Ἐκτὸς δὲ τῶν πρὸς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τελῶν ἐφορολογοῦντο οἱ Χῖοι ὡς ἐφεξῆς. Δώδεκα εὐνυπόληπτοι πολῖται, ἐκλεγόμενοι κατ' ἐξαετίαν καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοπικῶν καὶ ἀτομικῶν γνώσεων, ἔθεταν ὑπὸ τινος ὅρου καὶ ἐν ἀγνοίᾳ παντὸς ἄλλου τοὺς φόρους κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας ἐκάστου φροντίζοντες νὰ μὴ βαρύνωσι τὸν μικρὸν λαὸν καὶ παρέδιδαν τὸ βιβλίον τῆς φορογραφῆς ἐσφαγισμένον εἰς τοὺς δημογέροντας, οἵτινες, συμπαραλαμβάνοντες καὶ τέσσαρας ἄλλους τῶν ἐγκρίτων, ἐξετίμων τοὺς δώδεκα φοροθέτας. Ἐπειδὴ ἡ νῆσος ἐτρέφετο ἔξωθεν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔτους, εἰσῆγοντο τὰ τρόφιμα ἀτελῆ· ἡ ἀτέλεια δὲ αὕτη, ἡ κατ' ἀναλογίαν μικρὰ συνεισφορά τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ ἡ ὀλοτελῆς ἀσυδοσία τῶν κατωτάτων ἐθεωροῦντο ὡς ἀποζημιώσεις διὰ τὴν μὴ εἰς τὰ δημοτικὰ συμμέθεξιν αὐτῶν.

Καὶ οὕτω μὲν οἱ Χῖοι ἐπολιτεύοντο· εἰς τὸν συνετὸν δὲ τοῦτον τρόπον τοῦ κυβερνᾶν καὶ κυβερνᾶσθαι, καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἐμπορεύεσθαι καὶ ξενιτεύεσθαι ῥοπὴν τῶν πολιτῶν τῆς ὠφείλετο ἡ εὐζωΐα, ἡ εὐνομία καὶ ἡ φιλομάθεια, δι' ἧς ἡ νῆσος αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἄλλη νῆσος τῶν Μακάρων.

Διηγῆθμεν ἤδη, ὅτι ἡ εἰς ἀνέγερσιν τῆς Χίου καταπλεύσασα τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τοῦ πασᾶ τὴν Βρύσιν ὑδραϊκὴ μοῖρα ἀνέπλευσεν εἰς Ὑδραν ἄπρακτος, διότι καὶ ἡ νῆσος εὐτύχει, καὶ οἱ φιλέμποροι καὶ φιλοβιομήχανοι λαοὶ σπανίως εἶναι φιλοπόλεμοι, καὶ ἡ φιλικὴ Ἑταιρία προσηλύτους ἐν αὐτῇ σχεδὸν δὲν εἶχε· μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπόπειραν, οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν προνοητικώτεροι παρὰ τὸ σῦνηθες. Ἀφ' οὗ ἐκράτησαν ἐν τῷ φρουρίῳ τινὰς τῶν ἐγκρίτων τῆς πόλεως καὶ τὸν ἀρχιερέα,

συμπαρέλαβαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ τινας τῶν Μαστιχοχωριτῶν καὶ ἀφῆρεσαν ἀπὸ τῶν κατοίκων ὅλης τῆς νήσου ὅσα ἤϋραν παρ' αὐτοῖς ὄπλα· γνωστοποιήσαντες δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς φόβους τῶν ἐζήτησαν βοήθειαν εἰς ἀσφάλειάν των. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ διεβιβάσθησαν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς νήσου χίλιοι ὄπλοφόροι, ἐν οἷς πολλοὶ Κρήτες, ἀτακτοῦντες καθ' ἡμέραν, ἀρπάζοντες καὶ φονεύοντες ἀτιμωρήτως καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς χωρίοις. Διεβιβάσθη μετ' ὀλίγον εἰς τὴν νήσον πρὸς σωφρονισμόν τῶν ἀτάκτων τούτων καὶ ὡς φύλαξ πληρεξούσιος τῆς νήσου ὁ Βεχλήτπασας μετὰ ἑκατὸν πυροβολιστῶν. Μετ' αὐτὸν διεβιβάσθησαν χίλιοι ἄλλοι στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἐλέζογλου, ὃν εἶδαμεν ἄλλοτε φιλανθρώπως πολιτευόμενον πρὸς τοὺς ἐν Κουσαντασίῳ Χριστιανούς, ἀλλ' ἤδη διατελοῦντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς πασᾶ ἔχοντος θηρίου καρδίαν, ἀγγαρεύοντος καθ' ἡμέραν εἰς ἐπισκευὴν τοῦ φρουρίου τὸν χριστιανικὸν λαόν, ἐργοδιωκτοῦντος καὶ καταναγκάζοντος τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι Χριστιανούς νὰ τρέφωσι τὸν ἐπὶ τῆς νήσου μαχαιροφόρον ὄχλον του καὶ νὰ θεραπεύωσι διὰ πλουσίων χορηγιῶν τὴν ἀπληστον φιλοχρηματίαν του εἰς ἀποτροπὴν τῆς διαρπαγῆς, τοῦ ἀνδραποδισμού καὶ τῆς αἱματοχυσίας.

Ὁ Ὑψηλάντης, καθ' ὃν καιρὸν ἐστρατοπέδευεν ἐν Τρικόρφοις, διέταξεν ἐκστρατείαν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Λυκούργου Λογοθέτου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε τάξιν· ἀλλὰ θεωρήσας ταύτην βραδύτερον φθοροποιάν ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του. Ἐγκατασταθείσης δὲ τῆς κυβερνήσεως, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα ἀσήμεντοί τινες Χῖοι προσπαθοῦντες νὰ φέρωσιν ἔξωθεν εἰς τὴν φιλειρηνικὴν πατρίδα των τὴν ἐπανάστασιν ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ γνώμην τῶν δυνα-

τῶν πολιτῶν τῆς· μὴ εἰσακουόμενοι δὲ παρὰ τῆς κυβερνήσεως, ἣτις ἔβλεπεν ὅτι κατεστρέφετο βεβαίως ἡ νῆσος, ἐσκέπτοντο ἄλλως πως νὰ κατορθώσωσι τὸ σκοπούμενον. Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο Ἀντώνιος τις Μπουρνιάς ἐκ Παρπαριᾶς, χωρίου τῆς Χίου, ὑπηρετήσας ἄλλοτε παρὰ τοῖς Γάλλοις ὡς λοχαγός.

Διηγούμενοι τὰ τῆς Σάμου εἶπαμεν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀντικρὺ παραλίῳν τῆς δὲν ἔμειναν Τοῦρκοι εἰμὴ ἐν Κουσαντασίῳ ὡς ἔχοντι δυνατὸν φρούριον. Ἐπειδὴ συνηθοίζοντο αὐτόθι συχνάκις τουρκικὰ στρατεύματα, ἐσύμφερε νὰ ἐκλείψῃ ἡ φωλεὰ αὕτη διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς Σάμου· διὰ τοῦτο, σκέψεως κοινῆς γενομένης, ἀπεφάσισαν οἱ Σάμιοι νὰ ἐτοιμάσωσιν ἐκστρατίαν εἰς ἄλωσιν τοῦ φρουρίου. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο εἰς τοῦτο, μεταβὰς ὁ Μπουρνιάς εἰς Σάμον μετὰ τινων ἀσημάντων συμπατριωτῶν τοῦ ἐπρόβαλε τῷ ἀρχηγῷ τῆς ἐκστρατείας Λυκούργῳ ν' ἀναβάλῃ τὸ ἀνὰ χεῖρας σχέδιον καὶ ἐκστρατεύσῃ εἰς Χίον ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὸ μὲν φρούριον τοῦ Κουσαντασίου ἦτο δυσάλωτον, τὸ δὲ τῆς Χίου εὐάλωτον, ὅτι ὅλοι οἱ Χῖοι ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ κινηθῶσιν ἅμα ἔβλεπαν τοὺς Σαμίους ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ὅτι μεγάλαι χρηματικαὶ ὠφέλειαι θὰ προήρχοντο ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κοινοῦ ἐκ τῆς συμπαραλαβῆς τῆς πλουσίας ταύτης νήσου· τῷ ἐνεχείρισε δὲ καὶ γράμμα προτρεπτικὸν ἐνὸς τῶν ἐπιτρόπων τῶν Μαστιχοχωρίων. Προθύμως ἐδέχθη ὁ Λυκούργος τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἀνεδέχθη τὴν ταχείαν συμπλήρωσιν τῆς ἐτοιμαζομένης ἐκστρατείας εἰς τρισχιλίους, μηδὲν συλλογισθεὶς ποῖον ἐπιχείρημα ἐπεχείρει καὶ ποίαν εὐθύνην ἀνελάμβανε κινῶν εἰς ἀποστασίαν πολυάνθρωπον καὶ εὐδαίμονα τόπον παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἄνευ ἀδείας τῆς ἐθνικῆς του κυβερνήσεως, στερούμενος τῆς συμπράξεως τῶν ναυτικῶν νήσων,

παρὰ γνώμην τοῦ Ὑψηλάντου, ὃν καὶ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς κυβερνήσεως ἐθεώρει ἀρχηγόν του, καὶ καθ' ἣν ὥραν ἤρχιζε τὸ ἔαρ, ἤτοι ὁ ἀκαταλληλότερος καιρὸς, καὶ ἦσαν ἑτοιμα πολλὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἰς ἐκστρατείαν καὶ πολὺς στόλος εἰς ἑκπλουν καὶ τόσοι ἔγκριτοι Χῖοι ἐν τῷ φρουρίῳ ὁμηρεύοντες (α).

Ἀφ' οὗ δὲ ἔγειναν τὰ ἐν Σάμῳ ἐνεργούμενα γνωστά ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔσπευσεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ καὶ παρ' ἑαυτῇ εἰς ἀσφάλειαν τῆς πίστεως τῶν Χίων ὁμήρους· καὶ ἐστάλησαν τρεῖς τῶν ἐγκρίτων, ὁ Παντελῆς Ῥοδοκανάκης, ὁ Μιχαὴλ Σκυλίτσης καὶ ὁ Θεόδωρος Ῥάλλης, οἵτινες φθάσαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφυλακίσθησαν. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς Χίου Τοῦρκοι ἐφύλατταν ἑκτοτε αὐστηρότερον τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, ἐμποδίζοντές τοὺς νὰ λαλῶσιν ὡς ἄλλοτε μετὰ τῶν συγγενῶν των. Ἐστειλαν δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ δημογέροντες κατὰ διαταγὴν τοῦ πασᾶ εἰς μὲν τὰ χωρία τῆς νήσου ἀποστόλους καὶ ἱεροκήρυκας, προτρέποντες τοὺς κατοίκους νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν Πύλην καὶ ἡσυχοί, εἰς δὲ τὴν Σάμον ἐξεταστὰς περὶ τῆς θρυλλουμένης ἐκστρατείας ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσπαθήσωσι νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν, ἂν τῷ ὄντι ἤτοιμάζετο.

Τὴν πρώτην ἐβδομάδα τοῦ μαρτίου διεδόθη λόγος ἐν τῇ πόλει τῆς Χίου ὅτι 18 Σάμιοι ἀπέβησαν εἰς Περαμᾶ, χωρίον βορεινὸν τῆς νήσου. Ὁ πασᾶς, δικαίως ὑποπτεύων ὅτι οἱ ἀποβάντες σκοπὸν εἶχαν νὰ ὑποκινήσωσι τοὺς χωρικοὺς, ἔστειλε στρατιώτας εἰς σύλληψίν των, καὶ ἀποτυχὼν ἀπῆτησε νὰ τοὺς συλλάβῃ τὸ κοινὸν τῆς Χίου. Τὸ κοινὸν ἔστειλέ τινας ὅπου ὑποψία ἦτον ὅτι ἐκρύβησαν· ἀλλ' ἐν ᾧ κατεγίνοντο εἰς εὔρεσιν αὐτῶν, ἐφάνησαν τὴν 9 ἐρχόμενα πολλὰ πλοῖα.

Ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ταλαιπωρῶνται ἀδιακόπως καὶ

ἀπασχολῶνται τῶν ἔργων αὐτῶν οἱ κρατηθέντες ἐν τῷ φρουρίῳ Χῖοι, ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καὶ ἀλληλοδιεδέχοντο μηνιαίως κατὰ τὸ ἥμισυ, οἱ μὲν ἀναβαίνοντες εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ καταβαίνοντες εἰς τὴν πόλιν· μόνος ὁ ἀρχιερεὺς ὡς μὴ ἀντικαταστήσιμος δὲν μετετόπει. Ἄλλ' ὁ πασᾶς, ἀφ' οὗ ἤκουσεν ὅτι ἤρχοντο τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα, ἀνέβιβασεν εἰς τὸ φρούριον καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς πλείονα ἀσφάλειάν του καὶ ἐκράτησε καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ, ὥστε ἐδιπλασίασε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποχειρίων του, ὅλων 72.

Τὸ πρῶτ' τῆς 10 τὰ φανέντα τὴν προτεραίαν πλοῖα ἠγκυροβόλησαν κατὰ τὴν ἀγίαν Ἑλένην, καὶ μετ' ὀλίγον ἔπλευσαν τὰ πλείστα εἰς Κοντάρι, τινὰ δὲ ἐπροχώρησαν ἀντικρὺ τῶν τουρκικῶν μνημάτων· ἦσαν δὲ ὅλα 8 βρίκια καὶ 30 σακολέβαι, καὶ ἔφεραν ὡς 2500 ὀπλοφόρους ὑπὸ τὸν Λυκοῦργον. Οὗτοι ἀποβιβασθέντες πρὸ μεσημβρίας καὶ πεσόντες ἐπὶ τοὺς κατὰ τὸ παραθαλάσσιον ἐχθρούς, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ αἰχμαλωτίσαντες, τοὺς δὲ τρέψαντες εἰς φυγὴν, εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, ἔκαυσαν τὸ τελωνεῖον καὶ τινὰ τουρκικὰ καφενεῖα καὶ ἐξεστέγασαν δύο μολυβδοσκεπὴ ζαμῖα. Τόσος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς Τούρκους φρονούντας, ὅτι οἱ ἀποβάντες ἦσαν πενταπλάσιοι, ὥστε 300 φυλάσσοντες τὸν λόφον τῆς Τρουλωτῆς ἔφυγαν ἰδόντες 50 μόνον τῶν ἀποβάντων ἐφορμῶντας, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάνδρως τὰς ἄλλας θέσεις καὶ ὅλοι ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ· 40 δὲ αὐτῶν, μὴ προφθάσαντες νὰ εἰσέλθωσιν, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ Καμένου Πύργου καὶ τινων τουρκικῶν οἰκιῶν καὶ παρεδόθησαν μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς περὶ τὸν Λυκοῦργον· ὥστε μετὰ τρεῖς ὥρας Τούρκοι δὲν ἦσαν εἰμὴ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ τοῦ θαλασσοπύργου. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει Χριστιανοὶ τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ἐκπλαγέντες

ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ ταύτῃ, ἀμηχανοῦντες περὶ τοῦ πρακτέου ὥς πάντῃ ἀπαρασκευάστοι καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ πρόκριτοι καὶ συγγενεῖς των οἰκούρου ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἀποβάντων, ἔσπασαν οὗτοι τὰ τροφοπωλεῖα καὶ τὰ διήρπασαν· διήρπασαν καὶ τὰς τουρκικὰς οἰκίας. Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἦλθαν εἰς τὴν πόλιν ὀλίγοι Μαστιχοχωρίται· τὴν δὲ ἐπαύριον συνέρρευσαν πάμπολλοι χωρικοί, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι μὴ ἔχοντες ὅπλα ἐρρόπαλοφόρου· συνηνώθησαν τότε καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν γ' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐψάλη δοξολογία, καὶ ἔγεινε δι' ὅλης τῆς πόλεως πάνδημος λιτανεία ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς πατρίδος ἐν μέσῳ ζητωκραυγῶν, ἀλαλαγμῶν, ἀταξιῶν καὶ φόβων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰσῆλθε καὶ ὁ Λυκούργος εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλυσε ἐν τῇ μητροπόλει, ὅπου κατέλυσε καὶ ὁ μέχρι τοῦδε ὑποκινήτης του καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἀντίζηλός του Μπουρνιαῖς, φέρων ἐπὶ τοῦ σκιαδίου του τὸ δημοκρατικὸν τῆς Γαλλίας ἐθνόσημον· ἵθελε δὲ νὰ ᾔηται ἰσότιμος, ἂν ὅχι καὶ ἀνώτερος τοῦ Λυκούργου, ὥς ἐντόπιος. Ο δὲ Λυκούργος κατήργησεν αὐθημερὸν τὴν δημογεροντίαν καὶ ἐσύστησεν ἐπταμελῆ ἐφορίαν· ἔστησε καὶ τρία κανονοστάσια, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς Τρουλωτῆς, ὅθεν ἐκτυπεῖτο τὸ φρούριον, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀσωμάτου, καὶ τὸ τρίτον ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ· ἀλλὰ τὰ κανόνια ἦσαν τόσον μικρά, ὥστε οὐδεμίαν βλάβην ἐπροξένουν, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἔβλαπταν τὴν πόλιν βομβοβολοῦντες. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐλπίς ἐφαίνετο ταχείας πτώσεως τοῦ φρουρίου διὰ πολιορκίας ὥς καλῶς ἐφωδιασμένου, ἡ ἐφορία, προβλέπουσα τὰ μέλλοντα δεινὰ καὶ ἐκ τῆς ἑξωθεν ἐπαπειλουμένης ἀποβάσεως ἐχθρῶν, καὶ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας καὶ ἀταξίας, ἀπέστειλέ τινας πρὸς τὴν κυβέρνησιν αἰτουμένη τὴν συνδρομὴν τῆς εἰς ταχείαν πτῶσιν τοῦ

φρουρίου (β)· μετέφερεν δὲ καὶ ἐκ Ψαρῶν πολεμ-
εφόδια, καὶ ἐμίσθωσε καὶ ἕξ πλοῖα ψαριανά.

Ὁ δὲ Λυκουργος, ἐπηρμένος ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῆς
ἀποβάσεώς του, ἔστειλε πρὸς τὸν πασᾶν ἐπιστολὴν
διὰ τινος αἰχμαλώτου καὶ ἐζήτην τὴν παράδοσιν τοῦ
φρουρίου ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξολοθρεύσεως ὅλης τῆς φρου-
ράς, ἣν παρήκουε· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔλαβεν ἀπόκρισιν
ἐφιλοτιμήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀπειλάς του καὶ
διέταξε νὰ κόψωσι δένδρα καὶ παραχώσωσι τὴν
τάφρον τοῦ φρουρίου εἰς ἄλωσίν του δι' ἐφόδου·
ἀλλὰ σκεφθεὶς, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο νὰ καύσῃ διὰ
μίας τὴν συσσωρευθησομένην εὐφλεκτον ὕλην ἀνε-
κάλεσε τὴν διαταγὴν του.

Ἐν τοσούτῳ, ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθη ἐντὸς τῆς πό-
λεως, καὶ οἱ εὐκατάστατοι ἤρχισαν νὰ φεύγωσιν· ὁ
δὲ Μπουρνιάς, θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν των,
ἀντὶ νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ αἷτια ἔγραψεν ἀπειλητικὴν
ἐπιστολὴν τοῖς ἐφόροις (γ) καὶ ἐφυλάκισε καὶ προ-
κρίτους καὶ γυναῖκας ἐτοιμοὺς νὰ φύγωσι.

Γενομένης δὲ γνωστῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς
εἰς Χίον ἀποβάσεως τῶν Σαμίων, ὁ σουλτάνος διέ-
ταξεν ὁ μὲν κατὰ πάντα ἕτοιμος στόλος νὰ πλεύσῃ
εὐθὺς ἐκεῖ, οἱ δὲ Ἀσιάρχαι νὰ καταβιβάσωσι στρα-
τεύματα ἄνευ ἀναβολῆς εἰς Τσεσμέν, καὶ νὰ τὰ δια-
βιβάσωσιν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στόλου·
ἀκολουθῶν δὲ τὸ σύστημά του νὰ παιδεύῃ ἀδιαφό-
ρως πταίστας καὶ ἀθῶους διέταξε νὰ συλληφθῶσιν
οἱ εὐρισκόμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει γνωστοὶ Χῖοι.
Συνελήφθησαν ἕως 60 ὅχι ὡς πταῖσται ἀλλ' ὡς
Χῖοι, καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐκρε-
μάσθησαν· ἐκρεμάσθησαν καὶ οἱ τρεῖς ὁμηροὶ μηδὲν
οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ παρ' αὐτῶν ἀντιπροσωπευόμενοι
πταίσαντες.

Οὐδέποτε προσταγαὶ τοῦ σουλτάνου ἐξετελέστη-
σαν τόσον ἐτοιμῶς ὅσον αἱ δοθεῖσαι περὶ τῆς ἐκ-

στρατείας ταύτης. Τὸ μέγα πλῆθος ἀόπλων, φιλησύχων καὶ ἀπροστατεύτων Χριστιανῶν ἐπὶ τῆς νήσου, ὁ πολὺς αὐτῆς πλοῦτος, τὰ θέλγητρα τῶν γυναικῶν της, ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τῆς καταστροφῆς πάσης χριστιανικῆς πόλεως καὶ ἡ ἄσβεστος δίψα χριστιανικοῦ αἵματος ἠρήμωσαν διὰ μιᾶς τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων πλησιόχωρα μέρη· ἄπειρα πλήθη συνήρχοντο εἰς Τσεσμέν ἀναμένοντα τὸν ὀθωμανικὸν στόλον πρὸς ἀσφαλῆ εἰς τὴν νήσον διαβίβασιν· πολλοὶ δερβίσαι ἀφῆκαν τοὺς εὐκτηρίους οἴκους των, καὶ ἀκολουθοῦντες τοὺς ἐκστρατεύοντας ἐξῆπταν τὸν φανατισμὸν των καὶ ἠρέθιζαν ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτερέθιστον αἰμοχαρῆ καρδίαν των· τινὲς δὲ αὐτῶν περιῆλθαν παρὰ τὸ σύννηθες ἐν θρησκευτικῇ πομπῇ τὰς ὁδοὺς τῆς Σμύρνης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Τὴν δὲ 30, ἦτοι τὴν μεγάλην πέμπτην, ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Χίου ὁ στόλος ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν, Καραλήν, ἐκ 46 πλοίων, ἐξ ὧν 6 δίκροτα καὶ 9 φρεγάται καὶ κορβέτται, τὰ δὲ λοιπὰ βρίκια, καὶ βομβάρδαι· ἔφερε δὲ καὶ ἑπτακισχιλίους ὅπλοφόρους. Φανέντος τοῦ στόλου, τὰ προστατεύοντα τὸν λιμένα ὀλίγα ψαριανὰ πλοία ἔφυγαν· ὁ δὲ καπητάμπασας ἐφέρετο κατ' ἀρχὰς προσεκτικῶς, καὶ οὐδὲ τὴν σημαίαν του ὕψωσε, διότι οὔτε τῆς πόλεως ἴσως οὔτε τοῦ φρουρίου τὴν κατάστασιν καλῶς ἐγίνωσκεν· ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς μαθὼν ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἕλληνες ἐφόνευσαν τὸ πλήρωμα μικροῦ τινος τουρκικοῦ πλοίου πεσόντος εἰς τὰ ῥήχ' αὐτοῦ πλησίον τῆς γῆς, ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ καὶ νὰ βομβοβολῇ τὴν πόλιν, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κανονοβομβολισμοῦ ἀπεβίβασε τοὺς ἑπτακισχιλίους ὅπλοφόρους. Ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ξιφῆρεις, καὶ ὤρμησαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς Σαμίους· καὶ οὗτοι μὲν ἔφυγαν ὅλοι ἐκ τῆς

πόλεως, οἱ δὲ Τούρκοι εἰσῆλθαν, τὴν ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ τὰ πλησίον τῆς πόλεως χωρία, Βασιλιόνικον καὶ Νεοχώρι, καὶ ἐδόθησαν εἰς σφαγὴν εἰς ἀρπαγὴν καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὴν ἐπαύριον ἐφάνησαν ἄπειρα πλοιάρια μεταφέροντα Τούρκους ἐκ τῆς ἀντικρὺ ξηρᾶς. Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν ἀπεμακρύνθησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου, πολλοὶ δὲ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, δὲν ἐχύθη πολὺ αἷμα, διότι οἱ Τούρκοι, ἂν καὶ τόσον πολλοί, δὲν ἐπροχώρησαν εὐθὺς ἐνδότερον πρὸς καταδίωξιν τῶν Χριστιανῶν καὶ κατεγίνοντο κυρίως λεηλατοῦντες τὴν πόλιν. Τὴν δὲ κυριακὴν τοῦ Πάσχα (2 ἀπριλίου) ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μηνᾶ μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἦτον εὐρύχωρον καὶ περιτετειχισμένον· ἐντὸς δὲ τοῦ περιτειχισματος κατέφυγαν 3000 Χῖοι ὡς εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Οἱ ἐπελθόντες τοῖς ἐπρόβαλαν νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλ' οὗτοι ἤξευραν ὅτι θὰ παρεδίδοντο εἰς χεῖρας ληστῶν καὶ φονέων, καὶ δὲν ὑπήκουσαν, ἂν καὶ δὲν εἶχαν ἐλπίδα εὐτυχοῦς ἀντιστάσεως. Τότε οἱ Τούρκοι, πεσόντες πανταχόθεν ἐπὶ τὸ περιτειχισμα καὶ σπᾶσαντες αὐτό, εἰσέδυσαν ξιφῆρεις μετὰ τινα ἀντίστασιν, κατέκαυσαν τὸ μοναστήριον, καὶ τοὺς ἐγκλείστους ἐκτὸς ὀλίγων ἐξωλόθρευσαν τοὺς μὲν διὰ σιδήρου τοὺς δὲ διὰ πυρός. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ χωρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦσαν ἱκανοὶ ἐνοπλοι Σάμιοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Λυκοῦργος, μεταβάντες ἐκεῖ ἐπὶ τῆς φυγῆς των ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔφυγαν· οἱ δὲ Τούρκοι κυριεύσαντες τὸ χωρίον παρέδωκαν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῷ τοὺς μὲν εἰς σφαγὴν τοὺς δὲ εἰς αἰχμαλωσίαν. Γενναῖοι ἐφάνησαν ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν οἱ Βροντισιανοί, οἱ

Ἐρυθραῖοι καὶ τινες ἀποχωρήσαντες εἰς τὰ χωρία αὐτῶν Σάμιοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν. Μετὰ τὰς προσβολὰς ταύτας ἐγκατέλειψαν οἱ περὶ τὸν Λυκοῦργον ὅλην τὴν νῆσον, ἔπλευσαν εἰς Ψαρά, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανῆλθαν ἀβλαβεῖς εἰς τὰ ἴδια, ἀφήσαντες τοὺς δυστυχεῖς Χίους εἰς τὴν γνωστὴν ἀπανθρωπίαν ἐχθρῶν, οὓς οἱ φεύγοντες ὥπλισαν κατ' αὐτῶν (δ).

Ὁ δὲ καπητάμπασας, ἔχων κατὰ νοῦν, ὥς ἐκ τῶν ἔργων ἐδείχθη, τὸν παντελῆ ἀφανισμόν τῶν Χίων καὶ ζητῶν μόνον τὸν συντελεστικώτερον τρόπον, ἐκάλεσε μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τοὺς προξένους· καὶ ἀφ' οὗ τοῖς ἐκοινοποίησεν ὅτι κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν ἐχάριζε γενικὴν ἀμνηστείαν, τοὺς παρεκάλεσε νὰ περιέλθωσι τὴν νῆσον φέροντες τὰ ἀμνηστήρια, καὶ νὰ προτρέψωσι τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν. Ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας Στιεπεβίχος, καὶ ὁ ἀντιπροσωπεύων τὸν πρὸ ὀλίγου ἀποδημήσαντα ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας Δεγιάν, συμπαραλαμβάνοντες καὶ δύο ἐντοπίους Χριστιανούς, ἀνεδέχθησαν τὴν ἀποστολὴν, πιστεύοντες ὅσα ἤκουσαν εἰλικρινῇ· βαστῶντες δὲ κλάδους ἐλαίας διῆλθαν τὰ χωρία φέροντες, ἐκτὸς τῶν ἀμνηστηρίων, καὶ γράμματα τῆς αὐτῆς ἐννοίας πρὸς ὅλους τοὺς Χίους παρὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ὁμηρεούντων προκρίτων, καὶ ἐγγυώμενοι καὶ αὐτοὶ καλῇ πίστει τὴν ἀσφάλειάν των. Οἱ Χῖοι οὔτε εἰς τὰ ἀμνηστήρια, ὥς ὑπουλα, οὔτε εἰς τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν προκρίτων, ὥς ὑπὸ τουρκικὴν μάχαιραν γεγραμμένα, ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων, καὶ παραδώσαντες ὅσα ὅπλα τοῖς ἐναπέμειναν, οἱ μὲν ἐπανῆλθαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὰς ἐξοχάς, οἱ δὲ ἔμειναν ἥσυχοι καὶ εὐπειθεῖς ἐν τοῖς χωρίοις· ἀπέστειλαν καὶ 70 πρὸς τὸν καπητάμπασαν εἰς ἑκφρασιν τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δοθεῖσαν ἀμνηστείαν.

ἀλλὰ πολλοὶ δυσπιστοῦντες ἔφυγαν ἀπὸ τῆς νήσου, εὐρεθέντων καλῇ τύχῃ πολλῶν πλοιαρίων ἐν τοῖς παραλίοις καὶ τινων πλοίων ψαριανῶν, σταλέντων μετὰ τὸν ἐμφανισμόν τοῦ στόλου πρὸς διάσωσιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου περιπλανωμένων Χριστιανῶν. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθησαν ὅτι δὲν εἶχάν τι νὰ φοβηθῶσι, καὶ βλέποντες ὅτι οἱ ταλαίπωροι Χῖοι, δεχθέντες τὴν ἀμνηστείαν καὶ πιστεύοντες, ἤρχοντο πρὸς αὐτοὺς ἀνύποπτοι, διεσπάρησαν εἰς τὴν νήσον καὶ ἤρχισαν ἀδεία τῶν ἀρχηγῶν γενικὴν σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν.

Όταν αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ προκαλῶσιν εἰς ἀθεμιτουργίας βάρβαρον καὶ φανατικὸν στρατόν, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις τὰς φρικτὰς παραφορὰς τοῦ στρατοῦ. Εὐκόλον νὰ φαντασθῇ, ἂν καὶ δύσκολον νὰ περιγράψῃ τις καὶ τὰ φρικτὰ κακὰ ὅσα ὑπέφερεν ὁ ἄοπλος τῆς Χίου λαός, ἀφεθεῖς ἔκτοτε ὅλως εἰς τὴν μαχαιροφόρον χεῖρα 30,000 ἀνθρωπομόρφων θηρίων, πεσόντων εἰς τὴν νήσον ἐπὶ σκοπῷ νὰ σφάξωσι, νὰ λεηλατήσωσι, καὶ νὰ αἰχμαλωτίσωσι. Πιστοί, ἅπιστα εἰς τὸν σουλτάνον, ὅλοι τότε ἐξίσου ἐθεωροῦντο, καὶ ὅλοι παρεδίδοντο εἰς σφαγὴν ἢ εἰς αἰχμαλωσίαν· ματαία ἦτο πᾶσα ἀντίστασις καὶ ἀπώλεια πᾶσα ὑποταγή· ἄσυλον οἱ καταδιωκόμενοι παντοῦ ἐζήτουν, καὶ ἄσυλον οὐδαμοῦ εὗρισκαν. Μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κατεπατήθησαν καὶ διηρπάγησαν, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἱ μὲν ἐθανατώθησαν, οἱ δὲ ἐδουλαγωγήθησαν· ὀλόκληρα χωρία, ὡς ὁ Ἀνάβατος καὶ τὰ Θυμιανά, κατεστράφησαν· τὰ δὲ λοιπά, ἐκτὸς τῶν Μαστιχοφόρων τῶν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῶν Σουλτανῶν, κατηρημώθησαν· καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῷ νοσοκομείῳ καὶ λωβοκομείῳ νοσηλευόμενοι ὅλοι ἐξωλοθρεύθησαν· ὀλόκληροι οἰκογένειαι ἐπετειχίζοντο ἐντὸς ὑπογείων ἢ κατωγείων ἄσιτοι καὶ ἄποτοι, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ὑπεξήρχετό τις αὐτῶν

ρίψκοινδύνως εἰς πορισμὸν ὀλίγης πόσεως καὶ τροφῆς· οὔτε τὰ ὄρη ἢ τὰ σπήλαια, ὅπου οἱ πολυπαθεῖς Χῖοι κατέφευγαν, ἦσαν ἀσφαλῆς καταφυγή, οὔτε τὰ παραθαλάσσια, ὅπου κατέβαιναν, παρείχαν βεβαίαν ἐλπίδα σωτηρίας· πολλάκις ἀτενίζοντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐξελάμβαναν τοὺς ἀφρούς τῶν κυμάτων πλοῖα ἐρχόμενα εἰς διάσωσίν των· χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συσσωρευθέντων εἰς τινα ἄκραν ἀντικρὺ τῶν Ψαρῶν ἐπ' ἐλπίδι ἀπόπλου ἔπесαν εἰς χεῖρας δημίων, καὶ τόσον αἷμα ἐχύθη ὥστε ἐκοκκίνισεν ἡ παράκτιος θάλασσα· ἡ μάχαιρα, τὸ πυροβόλον, ἡ ἀγχόνη, τὸ ὀζῶδες ρόπαλον δὲν ἤρκουν εἰς χορτασμόν τῶν αἰμοδίψων· ἐπενόησαν νέον εἶδος θανάτου οἱ ἀλιτήριοι· ἀναπτάν τὰ ἐνδύματα τῶν τρισαθλίων γυναικῶν καὶ βασανίζοντές τας ἀπανθρώπως τὰς ἔκαιαν· ἀδυσώπητοι ἐφάνησαν πρὸς πᾶσαν φωνὴν ἐλέους καὶ κωφοὶ πρὸς πᾶσαν φωνὴν αἰδοῦς· ἐγέμισαν τὰς ἀγορὰς τῶν μεγάλων πόλεων αἰχμαλώτων ὡς ποίμνια ἐλαυνομένων καὶ παρ' ἐνὸς ἀνδροκαπήλου εἰς ἄλλον μεταπωλουμένων· μετέβαλαν τὰ λαμπρὰ τῆς πόλεως κτίρια εἰς σωροὺς ἐρειπίων, τὴν βιβλιοθήκην τῆς εἰς στάκτην καὶ τοὺς εὐανθεῖς καὶ ὑγιεινοὺς ἀγρούς τῆς εἰς γῆν δυσωδίας καὶ λοιμικῆς νόσου. Μόνοι οἱ τοῦ δυτικοῦ δόγματος δὲν ἐκακοποιήθησαν, καὶ μόνα τὰ προξενεῖα δὲν ἐπατήθησαν, καὶ οἱ εἰς αὐτὰ καταφυγόντες μόνοι τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀπομεινάντων διεσώθησαν, ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλείστοι ὑπὸ τῶν διασωσάντων αὐτοὺς ἀπεγυμνώθησαν. Τοῦ θηριώδους δὲ τούτου ἐνόπλου ὄχλου θηριωδέστεροι ἐδείχθησαν οἱ ἀρχηγοί. Τὴν νύκτα τῆς 22 ὁ καπητάμπασας ἐκρέμασεν ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν πλοίων ὡς κακούργους τοὺς ὑπὸ ἀμνηστείαν προσελθόντας 70 ἀθῶους χωρικούς· τὴν δὲ ὑστεραίαν μετέφερεν ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος 8 τῶν ἐν αὐτῷ κρατουμένων ὁμήρων, τοὺς δὲ λοιποὺς

ἐκρέμασεν ὅλους ὁ φρούραρχος τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ τοῦ Βουνακίου, ἐν οἷς καὶ τὸν σεβάσμιον καὶ πεπαιδευμένον ἀρχιερέα Πλάτωνα, καὶ κόψας καὶ ἐκδείρας τὰς κεφαλὰς των ἐγέμισεν ἀχύρων τὰς δορὰς καὶ τὰς ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν κυριάρχην του ὡς τρόπαια, τὰ δὲ πτώματα ἔρριψεν ὅλα διὰ χειρὸς τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν θάλασσαν· δὲν ἔπαυαν δὲ οἱ Τούρκοι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας φονεύοντες, ἀνδραποδίζοντες, λεηλατοῦντες, καταστρέφοντες καὶ ἀνορύττοντες καὶ αὐτὴν τὴν γῆν εἰς ἀνεύρεσιν πραγμάτων. Ἐκατὸν δεκατρεῖς χιλιάδες ἠριθμοῦντο οἱ καθ' ὅλην τὴν νῆσον Χριστιανοὶ τὴν 30 μαρτίου 1800 ἐναπέμειναν τὸν αὐγουστον· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ 23,000 ἐφονεύθησαν, 47,000 κατὰ τὸ κατάστιχον τοῦ τελώνου ἠνδραποδίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ τῇδε κάκεισε κακῶς διεσώθησαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ περίφημος Χίος, ἡ νῆσος τῆς τρυφῆς, τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυανθρωπίας, ἔγεινε τόπος ἐρημώσεως καὶ δακρύων· ἡ δὲ φρικτὴ καταστροφή της, καταστροφὴ καταστrophῶν, εἶναι ἡ τρανωτέρα καὶ ἀψευδεστέρα ἀπόδειξις τῆς μανιώδους θηριωδίας τῶν Τούρκων ὅχι κατὰ ἐνόπλων, ἢ πολεμίων, ἢ ἀποστατῶν, ἀλλὰ κατὰ τῆς χριστιανωσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄλλ' ἂν ἡ πολυπαθὴς αὕτη νῆσος δὲν ὠφέλησε τὸν ἀγῶνα ζῶσα, τὸν ὠφέλησε πεσοῦσα, διότι ἐπὶ τῇ φρικτῇ πτώσει της ἐξέστη καὶ ἠγανάκτησεν ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος καὶ εἶδεν ὀφθαλμοφανῶς, ὅτι οἱ Τούρκοι ὤμοσαν τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, ὅτι ἡ ἀμνηστεία των ἦτον ἐπιβουλὴ καὶ ἡ φιλανθρωπία των ἀπάτη, καὶ ὅτι οὔτε αὐτὴ ἡ ἀθωότης, οὔτε ἡ πρὸς τὸν σουλτάνον πίστις ἴσχυαν νὰ στομώσωσι τὸ ἀκονισθὲν ξίφος των.

Ἄν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς Χίου ἦτο καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς της φανερός, ἐβράδυναν δι' ἑλλειψιν πόρων νὰ ἐκπλεύσωσι τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα εἰς ὑπεράσπισίν

της καὶ ματαίωσιν τῶν περαιτέρω σχεδίων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Μόλις τὴν 27 ἀπριλίου ἠνώθησαν 56, ἐν οἷς καὶ 8 πυρπολικά, ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν· καὶ τὰ μὲν τῶν Σπετσῶν διετέλουν ὑπὸ τὸν Κολανδρουτσον, τὰ δὲ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸν Ἀποστόλη, τὰ δὲ τῆς Ὑδρας ὑπὸ τὸν Μιαούλην ὑφ' ὃν διετέλει καὶ ὅλος ὁ στόλος. Τὴν 28 ἐπλευσεν ὁ στόλος οὗτος πρὸς τὸν Τσεσμέν, ὅπου, ὡς ἐλέγετο, ἐλλιμένιζεν ὁ ἐχθρικός· ἀλλὰ μὴ εὐρὼν αὐτὸν περιέπλεε τὴν Χίον παραλαμβάνων ὅσους εὔρισκε περιπλανωμένους καὶ κρυπτομένους δυστυχεῖς Χίους· εἰς εὔρεσιν δὲ αὐτῶν καὶ ἀσφαλῆ συνοδίαν εἰς τὰ πλοῖα ἀπεβιβάσθησαν καὶ ναῦται ἑνοπλοι.

Τὴν δὲ 1 μαΐου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς Ψαρὰ καὶ ἔμαθεν ὅτι ὁ τουρκικὸς ἐπανεπλευσε πρὸ δύο ἡμερῶν εἰς Χίον, ὅπου ὁ καπητάμπασας, γαυριῶν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασί του, ἐτρύφα περιμένων ἄλλα πλοῖα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν 10 ἤρχιζε τὸ ράμαζάνι. Ἐπειδὴ, διαρκούντος αὐτοῦ, οἱ Τούρκοι συνήθως ἡσυχάζουν, ἀπεφάσισεν ὁ καπητάμπασας νὰ μὴ ἐκπλεύσῃ μέχρι τοῦ μπαϊραμίου· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, θεωροῦντες ὅτι ἡ ἐπὶ ματαίῳ παρέλευσις ἐνὸς μηνὸς ἔβλαπτε, διότι ἐξηντλοῦντο οἱ ὀλίγοι πόροι του, ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσωσιν ὅσον τάχιον ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Χίου τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀνήχθη ὁ ἐλληνικὸς τὴν 8, ἀλλὰ δὲν εἰσέπλευσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν πορθμὸν· τὴν δὲ 14 ἐπλησίασάν τινα τῶν πλοίων πρὸς τὰ βόρεια στόμια τοῦ πορθμοῦ, ἠκροβολίσθησαν μετὰ τινων φρεγατῶν καὶ κορβεττῶν, καὶ δύσαντος τοῦ ἡλίου ἐπανεπλευσαν ὅπου ἦσαν τὰ λοιπά. Τὴν δὲ ἑσπέραν τῆς 19 δεκαπέντε πλοῖα πολεμικὰ καὶ τρία πυρπολικά ὑπὸ τὸν Μιαούλην, εἰσέπλευσαν τὸν πορθμὸν διὰ τοῦ πρὸς ἄρκτον εἰσπλου, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν ἔξω ἀποτελοῦντα

γραμμὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τῆς
 Χίου καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν παραλίων τῆς
 Ἀσίας· τοῦτο ἰδοῦσα ἐν καιρῷ ἢ ἐπὶ τοῦ στομίου
 τοῦ πορθμοῦ ἐχθρικὴ προφυλακὶς ἔδωκεν εἶδησιν
 κανονοβολήσασα, καὶ ἀμέσως ἀνήχθη ὅλος ὁ τουρ-
 κικὸς στόλος, ἀλλ' ἐν τόσῃ ταραχῇ καὶ βία, ὥστε
 πολλὰ πλοῖα ἄφησαν τὰς ἀγκύρας· ἀφ' οὗ δὲ ἐπλη-
 σίασαν οἱ δύο στόλοι ἐντὸς βολῆς κανονίου, τέσσαρα
 ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ τοῦ Μιούλη, τοῦ Σαχτούρη,
 τοῦ Σκούρτη, καὶ τοῦ Τσαμαδοῦ, ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον
 τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν ἐπολέμουν· ἐπερρί-
 φθη καὶ ἐν πυρπολικόν, ἀλλὰ δὲν ἐκόλλησε. Μετὰ
 τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ καὶ
 κατόπιν αὐτῶν καὶ τὰ τουρκικὰ διώκοντα τὰ ἑλλη-
 νικὰ καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κανονοβολοῦντα, ἀλλ'
 ἐπὶ ματαίῳ· οἱ στόλοι ἀντεκανονοβολήθησαν καὶ τὴν
 ὑστεραίαν ἐκτὸς τοῦ πορθμοῦ ἀβλαβῶς ὡς καὶ τὴν
 προτεραίαν, καὶ τὰ μὲν ἑλληνικὰ ἐπανήλθαν εἰς
 Ψαρά, τὰ δὲ τουρκικὰ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Ἐν
 τοσοῦτῳ ἦλθε νέα ναυτικὴ δύναμις ἐκ Κωνσταντινου-
 πόλεως πρὸς τὸν καπητάμπασαν, καὶ ἀνεμένετο καὶ
 ἄλλη ἐξ Αἰγύπτου. Οἱ Ἕλληνες διελογίζοντο
 πάντοτε πῶς νὰ βλάβῃσι τὸν ἐχθρὸν πρὶν δυναμωθῇ
 ἔτι μᾶλλον, καὶ ἄλλον τρόπον δὲν εἶχαν παρὰ τὴν
 χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. Τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἡμέρας
 τοῦ μπαϊραμίου, ὃ ἐστὶ τὴν τῆς 6 ἰουνίου, συνήλθαν
 ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος πολλοὶ τῶν πλοιάρχων
 τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς συνεόρτασιν· σκοτεινὴ
 ἦτον ἡ νύξ ἐκείνη οὕσα ἡ τελευταία τῆς σελήνης, καὶ
 τὰ πλοῖα τοῦ στόλου ἐξ αἰτίας τοῦ ἔτι ἐπικρατοῦντος
 ῥαμαζανίου ἦσαν ὀλόφωτα· διεκρίνοντο δὲ μεταξὺ
 ὅλων τὰ δύο δίκροτα, ἥτοι ἡ ναυαρχὶς καὶ ἡ ὑπο-
 ναυαρχίς, διὰ τὴν πλουσίαν φωτοχυσίαν των. Πρὸ
 τριῶν ἡμερῶν δύο ἑλληνικὰ πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ
 τὸν Ἀνδρέαν Πιπίνον Ὑδραῖον, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν

Κωνσταντῖνον Κανάρην Ψαριανον, ἀπέπλευσαν διὰ νυκτὸς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς Χίου· ἀλλ' ἔπεςαν εἰς τριήμερον γαλήνην. Συναπέπλευσαν καὶ τέσσαρα πολεμικά, δύο πρὸς τὸ νότειον καὶ δύο πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ πορθμοῦ ἐπὶ σκοπῶ νὰ παραλαβῶσι τα πληρώματα τῶν πυρπολικῶν μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν αὐτῶν. Τὴν 6 ἤρχισε νὰ πνέῃ ἀρκτικὸς ἄνεμος, καὶ πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὰ δύο πυρπολικά παρέπλεαν ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ Καραμπουρνοῦ κρυπτόμενα ὑπὸ τὴν ξηράν· ἀφ' οὗ δὲ ἐνύκτωσεν, εἰσῆλθαν ἡσύχως καὶ ἀνυπόπτως, εἰς τὸν πορθμόν, διότι ἐξ αἰτίας τῆς ἐορτῆς τοῦ μπαϊραμίου ἡγκυροβόλησε καὶ ἡ προφυλακίς, καὶ ἔπλεαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· τόσον δὲ ἐπλησίασαν πρὸς τινὰ τῶν πλοίων, ὥστε ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τῇ κραυγῇ τῶν σκοπῶν ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ νὰ μὴ φαίνωνται. Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπανῆλθαν πλησίον εἰς μέσῳ τοῦ στόλου, καὶ βοηθούμενα ὑπὸ τῆς πνεύσεως ἀπογείου αὔρας ἔπεςαν αἰφνης τὸ μὲν Ψαριανὸν εἰς τὴν πρῶραν τῆς ναυαρχίδος καὶ περιπλεχθὲν μετέδωκεν ἀμέσως τὰς φλόγας του, τὸ δὲ ὑδραϊκὸν εἰς τὴν πρῶραν τῆς ὑποναυαρχίδος, ὅπου ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξεκόλλησε προτοῦ μεταδώσῃ τὰς φλόγας του καὶ καιόμενον ἐκυμαίνετο τῇδε κάκεισε ἐν μέσῳ τοῦ στόλου ἐνσπείρον φόβον καὶ ταραχήν. Οἱ δὲ γενναῖοι πλοίαρχοι καὶ ναῦται τῶν δύο πυρπολικῶν, ὅλοι 43, ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν τὸ ἔργον, ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκια, ἐξῆλθαν τοῦ πορθμοῦ διὰ τοῦ νοτίου στομίου ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν ἀβλαβεῖς ὅλοι, διεσώθησαν εἰς τὰ εἰς σωτηρίαν των παραπλέοντα πλοῖα, καὶ καταπλεύσαντες εἰς Ψαρὰ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ εὐφημοῦντος λαοῦ καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν θεὸν τὸν εὐλογήσαντα τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τόλμημα· εἶχαν δὲ ἀπόφασιν νὰ καῶσιν ὅλοι, ἂν ἔβλεπαν ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀποφύγῃσι

τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔφεραν ἐντὸς τῶν δύο ἐφορκίων πυρίτιδα. Ἐντὸς δὲ τῆς φλογισθείσης ναυαρχίδος ἦσαν ὄχι μόνον Τούρκοι πολλοὶ καὶ σημαντικοί, ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι· ὅλοι δὲ ἐκτὸς ὀλίγων ἐχάθησαν, διότι ἀνάψαντα τὰ κανόνια ἐμπόδιζαν διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τὰς λέμβους τῶν ἄλλων πλοίων νὰ πλησιάσωσι. Δύο λέμβοι τῆς ναυαρχίδος ἐβύθισθησαν αὐτανδροὶ διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς συσσωρευθέντων. Ἐμβάντος δὲ καὶ τοῦ, καπητάμπασα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν λέμβον του, ἐπέπεσεν, ἐν ᾧ ἀπεμακρύνετο, ἐν τῶν καταρτίων τῆς καιομένης ναυαρχίδος, καὶ τὴν μὲν λέμβον ἐβύθισεν, αὐτοῦ δὲ τὴν ὀσφὺν ἔθλασεν· ἀλλὰ πεσόντες κολυμβηταὶ εἰς τὴν θάλασσαν τὸν διέσωσαν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, καὶ τὸν ἀπεκόμισαν ἡμιθανῆ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐξεψύχισε. Βόσκον δὲ τὸ πῦρ ἐν τῇ ναυαρχίδι διεδόθη μετὰ μίαν σχεδὸν ὥραν εἰς τὴν πυριτοθήκην· τότε ὑψώθη οὐρανομήκης πύρινος στῦλος φωτίζων ἐν μέσῳ τῆς σκοτεινῆς ἐκείνης νυκτὸς πλατὺν καὶ μακρὺν ὀρίζοντα. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔθαψαν πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐν τῷ φρουρίῳ τὸν καπητάμπασαν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς κηδείας ἐξεμάνησαν ἐκ νέου οἱ ἐπὶ τῆς Χίου αἰμοχαρεῖς Τούρκοι, καὶ ἡ θέα ἐνὸς καπητάμπασα γενομένου θύμα τοῦ πυρὸς τῶν Ἑλλήνων τοῖς ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ κινήσωσιν ἕως δωδεκακισχίλιοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς κηδείας πρὸς τὰ Μαστιχοχώρια, τὰ μὴ ἕως τότε παθόντα, ἐπὶ προφάσει νὰ παιδεύσωσιν ὄχι τοὺς ἐγχωρίους ἀλλὰ τοὺς ἐξ ἄλλων χωρίων ἐκεῖ καὶ κυρίως εἰς τὸ Θολὸ Ποτάμι καταφυγόντας, ἃν καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀμνηστείας. Ἐφρούρει τὰ χωρία ταῦτα ὁ καλοκάγαθος Ἐλέζογλους, ὅστις, ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ προφυλάξῃ, παρέδωκε θέλων καὶ μὴ τοὺς εἰς αὐτὰ καταφυγόντας κατοίκους τῶν ἄλλων χωρίων· ἀλλὰ

δὲν ἐδυνήθη, ὥς ἤλπιζε, διὰ τῆς θυσίας τῶν ὀλίγων νὰ προφυλάξῃ τοὺς πολλούς. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ αἰμοχαρεῖς παρέλαβαν ὅσους ἐζήτησαν καὶ τοὺς ἔσφαξαν αὐθωρεῖ, ἐπάτησαν αὐθημερὸν καὶ αὐτὰ τὰ χωρία ξιφῆρεις σφάζοντες, αἰχμαλωτίζοντες καὶ καταστρέφοντες· ἡ καταστροφὴ δὲ αὕτη ἀπετελείωσε τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς νήσου.

Τὴν δὲ 8 ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπέπλευσε τῆς Χίου καὶ τὴν 10 κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπέπλευσε καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἐκ Ψαρῶν καὶ κατέπλευσε τὴν 10 εἰς Ἐρισόν· τὴν δὲ 15, καθ' ἣν ἠτοίμαζαν οἱ Ἕλληνες δύο πυρπολικά κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, μετέπλευσεν ὁ στόλος οὗτος εἰς Μοσχονήσια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τένεδον· ὁ δὲ ἐλληνικὸς διέπλευσε τὴν 17 τὸν πορθμὸν τῆς Χίου, ἐκανονοβόλησε τὸ φρούριον καὶ ἀντικανονοβοληθεὶς προσωρμίσθη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔξωθεν τῶν Ψαρῶν· ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε τὴν 23 καὶ ἐλλιμένισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀντικρὺ τῆς Χίου ἀγνοῶν τὰ κινήματα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου (ε). Μαθὼν δὲ τὴν 24 τὸν εἰς Ἑλλάσποντον πλοῦν αὐτοῦ ἐπανεπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, εὐφημούμενος καὶ θαυμαζόμενος διὰ τὰ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τολμηρὰ καὶ εὐτυχῇ του κατορθώματα.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν.—Ἐκστρατεία Ὑψηλάντου εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀτυχὴ κινήματα εἰς ἄλωσιν Ζητουνίου καὶ Πατρατσικίου.—Ἐκστρατεία Μαυροκορδάτου εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.—Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν Ἀφεντούλη μέχρι μαῖου, καὶ θάνατος Βαλέστου.

ΕΙΔΑΜΕΝ, ὅτι ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις, συστήσασα τὴν ἐθνικὴν κυβέρνησιν, διετήρησε τὰς κεντρικὰς Ἀρχάς, ἡγοῦν τὴν γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου, τὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Ἀρειον πάγον τῆς Ἀνατολικῆς καὶ ἔβαλε καὶ τὰς τρεῖς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὀργανισμοὺς αὐτῶν οὐδὲν ἐδύνατο ἡ κυβέρνησις νὰ ἐνεργήσῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰμὴ διὰ τῶν Ἀρχῶν τούτων.

Ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔστησε τὴν ἑδραν τῆς ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ εἰργάζετο προθύμως καὶ ἐπιτυχῶς· ἀλλ' αὖ καὶ ὥφειλεν ὑποταγὴν εἰς τὰς βουλὰς τῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐβράδυνε ν' ἀντιτείνῃ ἐμποδίσασα δι' ἱκανὸν καιρὸν καὶ αὐτὴν τὴν νομοθετηθεῖσαν εἰσπραξὶν ἐνὸς γροσίου τὸν ἄνθρωπον (τὸ ψυχόγροσον), διότι αἱ διαταγαὶ τῆς κυβερνήσεως ἀπεστάλησαν κατ' εὐθείαν εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἐξώκειλε δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς φανεράν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἀντίπραξιν. Ἡ συνέλευσις ἐσφαλεν ἀφήσασα κράτη

ἐν κράτει. Δύσκολον δὲν ἦτο νὰ τὰ καταργήσῃ, διότι οὐδεὶς ἀντέστη εἰς ὅσα ἐβουλευθή· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν εἰσέτι διδάσκαλον τὴν πείραν.

Ἡ δὲ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ εὐπειθεστέρα τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν, εἶχε τὴν ἑδραν τῆς ἐν Μεσολογίῳ, καὶ ἐνήργει ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς ὅπως ἐδύνατο. Ὁ δὲ Ἀρειος πάγος εἶχε μοναδικὸν χαρακτῆρα· ἦτο περιπατητικὴ Ἀρχὴ καὶ μετέβαιεν ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ νῆσοι δὲν εἶχαν κεντρικὴν Ἀρχήν, ἐστάλησαν εἰς ὀργανισμὸν αὐτῶν ἀρμοσταί. Ἡ δὲ κυβέρνησις, προθεμένη τὴν καθ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εἰσαγωγὴν ὁμοιόμορφου ὀργανισμοῦ, ἐξέδωκε νόμον, δι' οὗ διήρει τὴν ἑλληνικὴν χώραν εἰς ἐπαρχίας, τὰς ἐπαρχίας εἰς ἀντεπαρχίας πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως καὶ ταύτας εἰς κοινότητας, ὀρίζουσα τὰ καθήκοντα ἐκάστης ὑπαλλήλου Ἀρχῆς καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν κυβερνήσιν σχέσεις τῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνηργοῦντο κοινῇ γνώμῃ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, διετελούντων ἐν ἀρμονίᾳ, καθὼς ἐν ἀρμονίᾳ διετέλεσαν οἱ συγκροτοῦντες ταῦτα καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Ὑψηλάντης ἀντεφρόνει, ἀλλὰ φανερὰ δὲν ἀντεπολιτεύετο. Ἡ δοθεῖσα αὐτῷ πολιτικὴ θέσις οὔτε αὐτὸν εὐχαρίστει, οὔτε τὴν πατρίδα ὠφέλει. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον ἄνθρωπος τοῦ πολέμου μᾶλλον ἢ τῆς πολιτικῆς· ἦτο γενναῖο-καρδος, καρτερικός, καὶ ἠγαπάτο διὰ τὸν πολεμικόν του χαρακτῆρα ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ· εἶδε καὶ αὐτός, ὅτι ἡ θέσις, ἣν κατεῖχε, δὲν ἦτον ἡ πρέπουσα αὐτῷ, καὶ ἐπειδὴ θέατρον τοῦ προσεχοῦς καὶ κινδυνώδους πολέμου ἐφαίνετο ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἐπεθύμει νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖ. Οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι αὐτὸν νομοτελεσταὶ καὶ τινες βουλευταί, ἐπιθυμοῦντες νὰ τὸν ἀπομακρύνωσι τῆς ἑδρας τῆς κυβερνήσεως,

ἐδείχθησαν ἐπίσης πρόθυμοι· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεφασίσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας εἰς Ἀνατολικήν· ἀλλ' ὁ Ἄρειος πάγος, οὗτινος πολλὰ μέλη ἤρχισαν, ὥς εἶδαμεν, ν' ἀντιφέρωνται πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀφ' οὗτου εἶδαν τοῦτον ἐν Τρικόρφοις, δὲν τὸν ἠθελεν ὅπου ἡγεμόνευεν, ἀλλ' ἠθελεν ἐκστρατεῖαν Πελοποννησίων ἄνευ αὐτοῦ, διότι ὑπώπτευε μὴ σχετισθῇ πρὸς οὓς ὁ Ἄρειος πάγος ἀντεπολιτεύετο· τὸν ὑπέβλεπε δὲ καὶ ὡς δυνάμενον νὰ σφετερισθῇ τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν, διὰ τοῦτο ἀντέτεινεν εἰς τὴν πρὸς ἐκείνους τὸ μέρος ἐκστρατεῖαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ἐνέκρινε τοὺς λόγους τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Ὑψηλάντης εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὡς προαπεφασίσθη· ἀλλ' ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν γνώμην τοῦ βουλευτικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου, ὅστις ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου τὴν 20 φεβρουαρίου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐξελέχθη δὲ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς ἵνα ἐνεργῇ τὰ τῆς προεδρίας ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, ὁ Χαραλάμης. Τρισχίλιοι Πελοποννήσιοι ἀπεφασίσθη νὰ συνεκστρατεύσωσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, ἀλλὰ μόλις 700 ἐξῆλθαν τοῖ Ἰσθμοῦ ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον. Ἐκστρατεύσας ὁ Ὑψηλάντης ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐταιρίας παρὰ τοὺς νόμους τοῦ ἔθνους, οὓς παρεδέχθη καὶ καθ' οὓς πρόεδρος τῆς βουλῆς κατέστη καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἐκστρατεῖαν ἀπεστάλη. Ἡ πρᾶξις αὕτη, μεμπτὴ καὶ ἀσυντελὴς πρὸς τοὺς σκοποὺς του, ἔδωκε δικαίαν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ καὶ νὰ γράψῃ ὁ Ἄρειος πάγος τὰ μύρια κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνατροπέως τῶν καθεστώτων. Ἡ κυβέρνησις ἔδειξε πατριωτισμὸν καὶ φρόνησιν περιορισθεῖσα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν εἰς τὸ νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ καὶ συμβουλεύσῃ τὰ δέοντα. Ὁ

Ἐψηλάντης ἐδέχθη τὴν ἐθνικὴν σημαίαν ἀντὶ τῆς ἄλλης· ἀλλὰ μόλις ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκε νέαν αἰτίαν διενέξεων· ἔστειλε κατ' εὐθείαν διαταγὰς πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιών, ὁφείλων κατὰ τὸν ἐνυπάρχοντα ὀργανισμόν ν' ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀρειὸν πάγον. Νέα καὶ δίκαια παράπονα ἀπεύθυνεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἀρειὸς πάγος κατ' αὐτοῦ. Ἡ κυβέρνησις ἔγραψε τοῖς ἀντιφερομένοις νὰ συμβιβασθῶσιν· ἔστειλε καὶ τὸν Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, ὅστις τοὺς καθησύχασεν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφιλίωσεν.

Λήγοντος δὲ τοῦ μαρτίου συνήχθησαν εἰς πολεμικὸν συμβούλιον οἱ σημαντικώτεροι ὀπλαρχηγοὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἐψηλάντου εἰς Πράλον ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Δωρίδος, ὅπου, προθέμενοι νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τὰς ἀρκτικωτέρας ἐπαρχίας, ἐσχεδίασαν τρεῖς συγχρόνους ἐκστρατείας, τὴν μὲν εἰς Πατρατσίκι, τὴν δὲ εἰς Ζητοῦνι, τὴν δὲ πρὸς διακοπὴν πάσης συγκοινωνίας τῶν κατεχόντων τὸ Πατρατσίκι καὶ τὸ Ζητοῦνι ἐχθρῶν· ἐβουλευθήσαν δέ, ὁ μὲν Ὀδυσσεύς, ὁ Δυοβουνιώτης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Ζαφειρόπουλος, ἔχοντες 3000, νὰ περάσωσιν εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, τὴν ἐν τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ, καὶ νὰ προχωρήσωσιν ἐκεῖθεν εἰς ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητουνίου, ὁ δὲ Μῆτσος Κοντογιάννης, ὁ Καλτσᾶς καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ σώματα τῶν Κραββάρων, τοῦ Καρπενησίου καὶ τοῦ Ἀποκούρου, ὅλοι 2500, νὰ κτυπήσωσι τὸ Πατρατσίκι· ὁ δὲ Νάκος Πανουργιᾶς μετὰ 1500 νὰ τοποθετηθῇ ἐν Κομποτάδαις. Ἀπεφασίσθη δὲ τὸ διὰ τὴν ἁγίαν Μαρίναν στράτευμα νὰ διαπλεύσῃ τὸν κόλπον τὴν ἐσπέραν τῆς μεγάλης πεμπτης, τὴν δὲ μεγάλην παρασκευὴν νὰ ἐπιπέσῃ. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑπεγράφη τὴν 26 ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ· ἀλλ' ἀντὶ τῆς νυκτός τῆς μεγάλης πέμπτης, τὰ στρατεύματα διέ-

πλευσαν τὸν κόλπον τὴν νύκτα τῆς μεγάλης παρασκευῆς· τὸ πρῶτ' δὲ τοῦ μεγάλου σαββάτου, ἤτοι τὴν 1 Ἀπριλίου, ὁ μὲν Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἀπέβησαν εἰς Ἀχινόν, ἵνα μεταβῶσι διὰ ξηρᾶς εἰς Στηλίδαν, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς εἰς ἁγίαν Μαρίναν. Προχωροῦντες δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην καὶ Νικήταν πρὸς τὴν Στηλίδαν ἀπήντησαν τοὺς ἐκεῖ Τούρκους ἐπερχομένους· καὶ ἐν πρώτοις μὲν ὠπισθοδρόμησαν διωκόμενοι, ἔπειτα δὲ ἐφορμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν, ἐμβῆκαν εἰς Στηλίδαν, ἐσκότωσαν καὶ ἐπλήγωσαν ὑπὲρ τοὺς 50 καὶ ἔκαυσαν καὶ τινὰς οἰκίας. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον ἄλλοι Τούρκοι ἐκ Ζητουνίου ἐπιβοηθοί, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔπαθαν καὶ ἀπεκρούσθησαν· διεκρίθησαν δὲ ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ταύταις οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὴν εὐτολμίαν των· τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐγκατέλειψαν οἱ Ἕλληνες τὴν Στηλίδαν καὶ καταβάντες εἰς τὸν αἰγιαλὸν μετέβησαν εἰς ἁγίαν Μαρίναν, ὅπου συνηνώθησαν μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά. Οἱ Τούρκοι ἦλθαν καὶ ἐκεῖ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τῶν συνηνωμένων Ἑλλήνων συνηνωμένοι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπολέμησαν. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐκινήθησαν οἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, δὲν ἐκινήθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ οἱ πρὸς τὰ ἄλλα μέρη, ὡς προεσχεδιάσθη, ἀναμένοντες τὸν Μῆτσον Κοντογιάννην· τούτου δὲ μὴ φαινομένου, ἐξεστράτευσεν ὁ ἐν Κομποτάδαις Πανουργιᾶς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐνήμερα τοῦ Πάσχα, ἤτοι τὴν 2 Ἀπριλίου, εἰς Πατρατσίκι· συνεξεστράτευσαν καὶ ὁ Καλτσᾶς καὶ ὁ Σαφάκας, οἱ κατέχοντες τὸ ἐπάνω μέρος τῆς πόλεως· ἦλθεν ἐν τούτοις καὶ ὁ Κοντογιάννης καὶ οὕτως ἐπάτησαν τὴν πόλιν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι. Ἐφονεύθησαν 11 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 3· ἐφονεύθησαν καὶ πλείότεροι Τούρκοι· ὅλαι δὲ αἱ οἰκίαι τῶν Μπογομύλων καὶ πολλαὶ τῆς πόλεως ἐκάησαν. Ἐξ ἡμέρας διέμειναν οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ πόλει, τὴν δὲ

ἐβδόμην ἀνεχώρησαν μὴ κατορθώσαντες τὸν σκοπὸν δι' ὃν εἰσέβαλαν.

Δεκατριήμεροι διήρκεσαν αἱ κατὰ τὴν ἁγίαν Μαρίναν συμπλοκαὶ καὶ ἡ ἐκστρατεία μετέλλαξεν ἔκτοτε μορφήν· σχεδιασθεῖσα παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθετικὴ κατήντησεν, ἐξ αἰτίας τῶν ἐγκαίρως ἐπελθόντων πολυαριθμῶν ἐχθρῶν, ἀμυντικὴ· διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἄφησαν τοὺς Ἕλληνας νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλὰ κατέλαβαν τὸ ὑπερκείμενον τῆς ἁγίας Μαρίνας χωρίον, Αὐλάκι, καὶ στήσαντες ἐκεῖ 4 κανόνια τοὺς ἔβλαπταν μεγάλως. Οἱ Ἕλληνες εἶδαν, ὅτι ἀδιατήρητος ἦτον ἡ θέσις τῶν ἐν ὅσῳ οἱ Τοῦρκοι κατεῖχαν τὸ Αὐλάκι· καὶ ἐπειδὴ ἐπάναγκες ἦτον ἡ νὰ τοὺς ἀποδιώξωσιν ἢ ν' ἀναχωρήσωσιν, ἀπεφασισαν νὰ ἐπιπέσωσι τὴν νύκτα. Ἐλθούσης δὲ τῆς ὥρας, ὁ μὲν Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἐκίνησαν· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἂν καὶ σύμφωνος πρὸ τοῦ κινήματος, μετέβαλε γνώμην τὴν στιγμὴν ἐκείνην θεωρήσας τὴν τροπὴν τῶν Ἑλλήνων βεβαίαν. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ὀδυσσεύς παρεδέχθησαν καὶ ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας, κοινοποιηθεῖσαν αὐτοῖς ἀφ' οὗ ἐκίνησαν, καὶ ἐπανήλθαν καὶ οὗτοι εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σκοπούμενον δὲν ἐπραγματοποιήθη, δὲν ἔμεινεν εἰς σωτηρίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου εἰμὴ ἡ ἀποχώρησις. Ἦσαν ἐν τῷ λιμένι τὰ διαβιβάσαντα τὸ στράτευμα διάφορα πλοῖα· ἐν δὲ τῷ τοῦ Βισβίζη, ἀρχηγοῦ τοῦ στολίσκου, ἦσαν ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου πάγου, ἐδρεύοντος τότε ἐν Λιθάδα, χωρίῳ τῆς Εὐβοίας, καὶ ὁ Ἀρειοπαγίτης Δρόσος Μανσόλας, μεταβάντες ἐκεῖ εἰς ἐποπτεῖαν τῶν πράξεων τῶν πολεμούντων καὶ εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἀνήγγειλαν αὐτοῖς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀποχωρήσεως καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ διατάξωσι τὴν διὰ τῶν πλοίων ἀντίπεραν τοῦ κόλπου διαβίβασίν των· ἀλλ' ἡ παράκλησις δὲν

εἰσηκούσθη, διότι οἱ Ἀρειοπαγῖται ἐφρόνουν ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο τὸ στρατεύμα νὰ ἐνδιαμείνῃ. Τότε ὁ Ὀδυσσεύς, παραλαβὼν τὸν Νικήταν, ὑπῆγεν εἰς τὸ πλοῖον ὅπου οἱ Ἀρειοπαγῖται πρὸς δικαιολογίαν τῆς μελετωμένης ἀποχωρήσεως· ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν οἱ λόγοι ἴσχυσαν. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, χάρις εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τοῦ Ἀρείου πάγου, τοῦ πολλαχόθεν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πατρίδος ἀργυρολογήσαντος, ἦτο πολυέξοδος, διότι εἰς χρῆσιν αὐτῆς ἐμισθώθησαν 30 πλοῖα καὶ ἐπρομηθεύθησαν καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἐν ἀφθονίᾳ· διὰ τοῦτο πικρὸν ἐφαίνετο τοῖς Ἀρειοπαγῖταις, καὶ πικρὸν τῷ ὄντι ἦτον, ὅλοι οἱ ἀγῶνες καὶ ὅλη ἡ μεγάλη δαπάνη τῆς ἐκστρατείας ν' ἀποβῶσιν εἰς μάτην. Οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου Ἀρειοπαγῖται ὡμολόγουν καὶ οὗτοι, ὅτι ἐλπίς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητουνίου, δι' ἣν ἐγένετο κυρίως ἡ ἐκστρατεία, δὲν ἦτον, ἀλλ' ἤθελαν τὸ στρατόπεδον νὰ διατηρήσῃ ἣν κατεῖχε θέσιν εἰς ἀναθάρρῃσιν τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν Ὀλυμπον Χριστιανῶν ἀκούοντων ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης ἦτο στρατόπεδον. Ὁ σκοπὸς ἦτον ἀναμφιβόλως κοινωφελής, ἀλλὰ δὲν ἦτο κατορθωτός· καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπέμενε ἐν ὀνόματι καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ᾧ ἐβουλεύθησαν. Ἐν τούτοις ἔπεσαν εἰς σφοδρὰν λογομαχίαν, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ὅλως ἐξημμένος ἐξεστόμισεν ἀπρεπεῖς λόγους κατὰ τοῦ ἀγῶνος· οἱ λόγοι οὗτοι, ῥηθέντες εἰς ἐπήκοον πολλῶν τῶν ἐν τῷ πλοίῳ, ἂν καὶ λόγοι θυμοῦ, ἐξηγρίωσαν τὸ πλήρωμα ὅλον κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύς ὡς ἐπιβούλου καὶ προδότου, καὶ μόλις το καθυσύχασαν αἱ πατριωτικαὶ νουθεσίαι τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου πάγου. Διαρκούσης δὲ τῆς λογομαχίας, ἤρχισεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τουφεκισμὸς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων· τότε ἀφήσαντες τὰς ἔριδας οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἀνέβησαν ὅλοι ἐπὶ τοῦ κατα-

στρώματος εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μαχομένων ἀδελφῶν· παρατηρήσαντες δὲ σωρὸν ἐχθρῶν πεζῶν ἐπὶ τινος ὑψώματος ἐντὸς βολῆς κανονίου καὶ ἓνα χρυσοστόλιστον ἄνδρα καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστολίστου ἵππου ἔμπροσθεν αὐτῶν, βαστῶντα ρόπαλον ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ παρακελεύοντα τοὺς πεζοὺς εἰς μάχην, ἐκανονοβόλησαν εἰς τὸν σωρὸν καὶ φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινες ἔρριψαν κατὰ γῆς καὶ τὸν ἄγνωστον τοῦτον ἀναβάτην. Μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ ἔπαυσεν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄραντες τὸν νεκρὸν ἀνεχώρησαν· ἦτον δὲ οὗτος, ὡς ἔγεινε γνωστὸν μετὰ ταῦτα, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐκείνου στρατοῦ. Ἐν τοσούτῳ συγκατετέθησαν οἱ Ἀρειοπαγῖται, ἐκόντες ἄκοντες, εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Ὀδυσσεῶς, καὶ νυκτὸς γενομένης ἐπέβη τὸ στράτευμα εἰς τὰ πλοῖα καὶ διεβιβάσθη ἀντικρὺ καῦσαν τὸν ἐν τῷ χωρίῳ λαμπρὸν πύργον τοῦ Χαλήλμπεη. Τοιουτοτρόπως τὰ κατὰ τὴν ἀγίαν Μαρῖναν πολεμικὰ κινήματα λαβόντα ἀρχὴν τὴν 4 ἀπριλίου παρτάθησαν μέχρι τῆς 15, καθ' ὃ διάστημα ἐφονεύθησαν 50 Ἑλληες καὶ ἐπληγώθησαν 90, οἵτινες μετεκομίσθησαν ἐπὶ θεραπείᾳ εἰς Εὐβοίαν, ὅπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν 15· πλείοτεροι δὲ ἦσαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες Τοῦρκοι ὡς ἐφορμῶντες ἀπροφύλακτοι.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν οἱ ἀποτυχόντες ἐν Πατρατσικίῳ ἔπесαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἐνωθέντος καὶ τοῦ Νικήτα, καὶ κατέλαβαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν ν' ἀπομακρυνθῶσιν· ἠνδραγάθησαν δὲ καὶ ἐφονεύθησαν ὁ κόμης Κουέλενος, Δανός, καὶ ὁ Εὐνέμανος, Πρῶστος. Τοιουτοτρόπως ἐματαιώθησαν αἱ ἐκστρατεῖαι αὗται.

Ἐν τούτοις, μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ὑψηλάντου, ἡ ἐν Κορίνθῳ κυβέρνησις κατεγίνετο ἀδιακόπως στρατολογοῦσα ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἐπὶ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου τὸ τακτικὸν ἦτον ἐν τῷ διαλύεσθαι δι' ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων καὶ

διὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἀξίου ἀρχηγοῦ του Βαλέστου σκοπεύοντος νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην· Ἡ κυβέρνησις, αἰσθανομένη τὴν μεγάλην ὠφέλειαν τοῦ σώματος τούτου, ἐφρόντισε συστηθεῖσα νὰ τὸ διατηρήσῃ καὶ αὐξήσῃ, καὶ ἐξέδωκε νόμον κανονίζοντα τὸν ὀργανισμόν του καὶ τὰ εἰς διατήρησιν καὶ αὐξησίαν του· ἀναδείξασα δὲ ἀρχηγόν του τὸν φιλέλληνα Ἰταλὸν Ταρέλλαν, ἀξιόλογον ἄνδρα διὰ τὰς στρατιωτικὰς του γνώσεις, τὴν φρόνησίν του καὶ τὴν ἀνδρίαν του, διέταξε νὰ ᾔηται δεκτοὶ καὶ ξένοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται· ἐπειδὴ δὲ συνήλθαν πολλὰ χόθεν πολλοὶ φιλέλληνες ἀξιωματικοί, καὶ δὲν εὗρισκαν τόπον παρὰ τῷ στρατῷ, ἡ κυβέρνησις ἐξέδωκεν ἄλλον νόμον, δι' οὗ ὅλοι οὗτοι, οἱ μὲν ὡς ἀξιωματικοί, οἱ δὲ ὡς ἀπλοὶ στρατιῶται, ἐσύστησαν ἴδιον τάγμα ὀνομασθέν “τάγμα τῶν φιλελλήνων.” Ἐπρώτευσεν τοῦτο ὅλων τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐδέχθη ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιτίμου συνταγματάρχου του· ἐτέθη δὲ ὑπὸ τὸν κατὰ τὴν ἐπὶ τὸ Ναύπλιον ἔφοδον διακριθέντα διὰ τὴν εὐτολμίαν του Ἰταλὸν Δανίαν, συνταγματάρχην ἀναδειχθέντα. Διέταξεν ἡ κυβέρνησις καὶ στρατολογίαν κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν τῆς Πελοποννήσου εἰς αὐξήσιν τοῦ τακτικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἡσχολεῖτο περὶ τὰ τοιαῦτα, ἦλθε πρεσβεΐα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος αἰτοῦσα νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὡς πολιτικὸς καὶ πολεμικὸς ἀρχηγὸς ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, Μαυροκορδάτος, ὁ ἐλκύσας, ὡς προείπαμεν, ἐπὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς του τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν Δυτικοελλαδιτῶν καὶ διορισθεὶς παμψηφεὶ πρόεδρος τῆς Γερουσίας τῶν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ συστάσεώς της. Ἡ πρεσβεΐα εἰσηκούσθη, καὶ ἐξεδόθη ψήφισμα τὴν 11 μαΐου, δι' οὗ ἐδίδετο ἄδεια τῷ Μαυροκορδάτῳ διμήνου ἀπουσίας, ἵνα μεταβῇ εἰς Δυτικὴν, χρεΐας δὲ

τυχούσης καὶ εἰς Ἀνατολικήν, Ἑλλάδα, καὶ τῷ ἐνεπιστεύετο ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πραγμάτων τοῦ μέρους ἐκείνου. Ἀπεφασίσθη δὲ καὶ πολλὰ στρατεύματα νὰ συνεκστρατεύσωσι καὶ ναυτικὴ δύναμις νὰ συνεκπλεύσῃ εἰς μετάβασιν στρατευμάτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολεμικῶν κινήματων. Τὴν 17 ἀνεχώρησεν ὁ πρόεδρος ἐκ Κορίνθου καὶ τὴν 23 ἔφθασεν εἰς Μεσολόγγι· ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰμὴ 400 τακτικούς, 120 φιλέλληνας, ἄλλους τόσους Ἑπτανησίους ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πανᾶν, καὶ 400 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Γιατράκον, Δηληγιάννην καὶ Κυριακούλην. Συνηκολούθησε δὲ μετὰ 180 καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης, μεταβὰς πρὸ ὀλίγου εἰς Κόρινθον, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀντίληψιν τῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του, καὶ φροντίσῃ καὶ περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν παρὰ τῷ Χουρσῆδῃ συγγενῶν του. Εἶχε μεταβῇ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τὴν 12 μαρτίου καὶ ὁ Γενναῖος μετὰ 250 πεμφθεὶς παρὰ τοῦ πατρός του ἐπὶ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας του κατ' αἴτησιν τῶν Δυτικοελλαδιτῶν ἀποστειλάντων πρὸς αὐτὸν περὶ τούτου πρεσβευτὴν τὸν πρῶν ἀρχιεπίσκοπον Ἀρτης Πορφύριον· ὥστε ὅλη ἡ μεταβάσα ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δύναμις, τακτικὴ καὶ μὴ, συνηριθμεῖτο εἰς 1500. Εἶχαν δὲ καταπλεύσει τὴν 8 μαΐου εἰς Μεσολόγγι καὶ 8 ἑλληνικὰ πλοῖα.

Ἡ ἄφιξις τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δὲν ὁμοίαζε τὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Ἀνατολικήν, διότι πρὸς τοῦτον ἀντέπραπτε παρρησία ὁ Ἄρειος πάγος καὶ ἀντεφέρετο εὐσχήμως καὶ ἡ κυβέρνησις· τὸν δὲ Μαυροκορδάτον ὑπήκουεν ἡ γερουσία καὶ τῷ ἔδιδε προθύμως χεῖρα βοηθείας καὶ ἡ κυβέρνησις· διὰ τοῦτο ἐν ᾧ ἀνυπέρβλητοι δυσκο-

λίοι παρενέπεσαν εἰς τὴν προόδον τῶν κινήματων τοῦ Ὑψηλάντου, οὐδεμία τοιαύτη ἐδυσκόλευσε τὴν εὐόδωσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαυροκορδάτου.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Διηγούμενοι δὲ τὰ κατὰ τὴν Κρήτην εἶπαμεν ὅτι ὁ Ἀφεντούλης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, ἔφθασεν εἰς Λουτρὸν λήγοντος τοῦ ὁκτωβρίου· ἦρε δὲ τὰ πράγματα ἔχοντα οὕτως. Ἡ ἐπανάστασις δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐξαπλωθῇ καθ' ὅλην τὴν νῆσον· ἐξετείνετο μόνον ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς μέχρι τῆς Ῥεθύμνης. Δισχίλιοι τετρακόσιοι Κρήτες ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην Ἀναγνώστην Παναγιώτου, Πρωτοπαπαδάκην καὶ Σήφακαν παρεφύλατταν τὰ Χανιά, τὰ στενὰ Σελίνου καὶ Κισάμου, καὶ τὰ πρὸς τὴν Σούδα μέρη· τρισχίλιοι δὲ ὑπὸ τὸν Ῥούσον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς κατείχαν τὰς διόδους τοῦ πασαλικίου τῆς Ῥεθύμνης, ἐξαιρουμένης τῆς παραθαλασσίου τῆς ἀπὸ Ῥεθύμνης εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον ἀγούσης· ἐνέδρευε καὶ ὁ Μελιδόνης παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης μετὰ χιλίων· ὥστε ὅλη ἡ ἐνοπλος δύναμις τῶν Κρητῶν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦτον ἐξακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι. Τετραπλάσιοι ἦσαν οἱ ὀπλοφοροῦντες Τούρκοι καὶ κατείχαν πολλὰ ὄχυρά μέρη καὶ τὰς τρεῖς περιτειχισμένας πόλεις, τὰ Χανιά, τὴν Ῥεθύμνην καὶ τὸ Μεγάλον Κάστρον· μὴ πολιορκούμενοι δὲ διὰ θαλάσσης εἰμὴ ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ τινων πλοίων τῆς Κάσσου, δὲν ἔπασχαν ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, κατετήκοντο ὅμως ὑπὸ τῆς πρό τινος καιροῦ ἀναφανείσης ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ διαρκούσης πανώλους. Ἀρχομένου δὲ τοῦ δεκεμβρίου, 1500 ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην καὶ Ἀναγνώστην Παναγιώτου ἐπάτησαν τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου, ἐκυριεύσαν χωρία καὶ ἠνάγκασαν τοὺς τῇδε κάκεισε ἐπαρχιώτας Τούρκους νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς τοὺς πύργους τῆς πρωτευούσης

των. Τινὲς τούτων κατελαβαν ὡς προφυλακτήριον αὐτῆς καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον, Σταυρόν, ὅπου οἱ Χριστιανοὶ τοὺς ἀπέκλεισαν, καὶ στερουμένους τροφῶν θὰ τοὺς ἡχμαλώτευναν μετὰ τινας ἡμέρας· ἀλλ' ὁ Δασκαλάκης μηδεμίαν ἀνεχόμενος ἀναβολὴν ἐκάλεσε τοὺς στρατιώτας του εἰς ἔφοδον προκινδυνεύων αὐτὸς καὶ ἀριστεύων· ἀλλ' ἐτουφεκοβολήθη θανατηφόρως ἔνδοθέν τινος οἰκίας καταλιπὼν ἀγαθὴν μνήμην τῶν ὑπὲρ πατρίδος λαμπρῶν ἄθλων του καὶ τῆς γλυκείας συμπεριφορᾶς του, δι' ἣν ἐπωνομάζετο Τσελεπής. Τούτου ἀποθανόντος, ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις των οἱ συναγωνισταί του· διεδέχθη δὲ τὴν ἀρχηγίαν του κατὰ τὴν Μάλαξαν ὁ Σήφακας. Συγκρούσεις ἐγένοντο τὴν 20 καὶ ἔξωθεν τῶν Χανιωῶν, ἐπανελήφθησαν δὲ σφοδρότερον καὶ τὴν 24, καθ' ἧς ἠττήθησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν 35 καὶ πλείοτεροι ἐπληγώθησαν· ἠττηθέντες δὲ ἐξεθύμαναν κατὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ Χριστιανῶν, φονεύσαντες 25 χωρικοὺς εἰσκομίσαντας ἔξωθεν ἀνυπόπτως ἔλαιον εἰς χρήσιν τῶν κυρίων αὐτῶν. Τὴν δὲ 23 Ἰανουαρίου συνήφθη πεισματώδης μάχη ἔξωθεν τῆς Ῥεθύμνης, καθ' ἣν ἔτρεψαν καὶ ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς, παρευρεθέντος καὶ τοῦ Μελιδῶνι καὶ ἀριστεύσαντος. Ἄλλη μάχη, ἐπίσης πεισματώδης καὶ εὐτυχής, παρηκολούθησεν ὑπὸ τὸν Δεληγιαννάκην. Τὴν δὲ 5 φεβρουαρίου ἐποποθετήθησαν οἱ Ἕλληνες πλησιέστερον τῶν δύο φρουρίων καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπὶ μεταβάσει εἰς Ῥεθύμνην δις ἐξελθόντας τῶν Χανιωῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ τοῦ πασᾶ. Τὰς ἐπανελημμένας δὲ ταύτας ἀποτυχίας τῶν ἐχθρῶν διεδέχθη ἀπείθεια καὶ ἀναρχία ἐντὸς τῶν Χανιωῶν, καὶ ἡ φρουρὰ ἀπέκλεισε τὸν πασᾶν ἐν τῷ παλατίῳ του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ πληρώσῃ μέρος τῶν μισθῶν της. Ἀρχομένου δὲ τοῦ μαρτίου, ἔκοψαν ἐκ δευτέρου οἱ Χριστιανοὶ τὸ πρό τινων ἡμερῶν

ἐπιδιορθωθὲν ὑδραγωγεῖον καὶ ἀπώθησαν 1200, ἐξελθόντας μετ' ὀλίγον, σκοτώσαντες 30.

Ἄλλ' ὅσον εὐτύχουν τὰ κινήματα τῶν ἔμπροσθεν τῶν Χανιωῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης Ἑλλήνων, τόσον ἐδυστύχουν τὰ τῶν πρὸς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης. Οἱ Καστρινοὶ Τοῦρκοι ἦσαν πολυαριθμότεροι τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις φρουρίοις· οἱ δὲ ἀντίπαλοί των ὀλιγαριθμότεροι τῶν ἔμπροσθεν τῶν Χανιωῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι μέχρι πολλοῦ τὴν θέσιν των, καὶ οἱ Καστρινοὶ ἐξελθόντες ἐστρατοπέδευσαν ἀνενόχλητοι ἐν Φουρφουρᾷ, χωρίῳ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, κατὰ τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης. Προσῆλθαν καὶ τινες ἄλλοθεν· συνηριθμοῦντο δὲ ὡς 4000 σκοπὸν ἔχοντες νὰ πατήσωσιν ὅλα τὰ γειτνιάζοντα ἐλεύθερα μέρη. Εἰς ἀντίκρουσιν δὲ αὐτῶν μετεστρατοπέδευσαν εἰς τὰ χωρία τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, Μοναστηράκι, Μέρωνα καὶ Ἀμάρι, οἱ πλεῖστοι τῶν παρὰ τὴν Ῥεθύμνην καὶ οἱ ἐν ταῖς ὑπωρεῖαις τῆς Ἰδης, ὅλοι ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ῥούσου.

Τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς ἐπέρασαν οἱ Τοῦρκοι παμπληθεὶ τὸν μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων ποταμόν, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐπολέμησαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς διασκορπήσωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχαν καὶ ἐλθούσης τῆς ἐσπέρας ἀνεστρατοπέδευσαν βλαφθέντες μᾶλλον ἢ βλάψαντες. Διετήρουν τὰς τροφὰς καὶ ἀποσκευὰς των ἐν τῷ χωρίῳ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, Βαθυακῶ, ἐντὸς τοῦ ζαμίου ὑπὸ φρουράν. Τὴν τρίτην νύκτα μετὰ τὴν μάχην ὁ Μελιδόνης καὶ τινες τολμηροὶ ὁπαδοὶ του ἐπάτησαν αἴφνης τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὀπλάρχων, κατέστρεψαν τὴν φρουράν, τὸ ἐλαφυραγώγησαν καὶ ἐπανῆλθαν εὐτυχῶς εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον. Κατεταράχθησαν οἱ ἐν Φουρφουρᾷ Τοῦρκοι μαθόντες τὸ γεγονός, καὶ ὑποπτεύσαντες ὅτι ἦλθε καὶ ἄλλη

δύναμις ὀπισθεν αὐτῶν, καὶ ὅτι κατείχετο εἰσέτι καὶ τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, διέλυσαν τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον.

Ἐφθόνουν τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μελιδόνην, ὃν ὁ λαὸς ἐτίμα ὑπὲρ πάντα ἄλλον διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμὸν του καὶ τὴν ἀνδρίαν του· ἡ δὲ τελευταία εὐτυχὴς ἐπιδρομὴ του ὅσον ἐκίνησε τὸν ἔπαινον τοῦ κοινοῦ, τόσον ἐκορύφωσε τὸν φθόνον τῶν ἐναντίων του καὶ ἐπέφερε μετὰ τινα λογομαχίαν καὶ τὸν φόνον του διὰ χειρὸς τοῦ Ῥούσου προφασισθέντος ὅτι ἐπὶ τῆς κινδυνώδους ταύτης ἐπιδρομῆς δὲν προειδοποιήθη ὡς γενικὸς ἀρχηγός· ὠργίσθη ἐπὶ τῷ φόνῳ ὁ Ἀφεντούλης καὶ ἐκάθηρε τὸν φονέα, ἀλλ' ἔχασεν ἕνεκα τούτου τὴν εὐνοίαν τῶν Σφακιανῶν. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἀνοσιούργημα διέλυσε τὸ στρατόπεδον.

Τὴν δὲ 20 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀπέβη εἰς Λουτρὸν ὁ Βαλέστος μετὰ τινῶν εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλοφόρων Σαμίων καὶ μετέβη εἰς τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Χανιῶν χωρίον, Αἰγεώργην, ὅπου ἔδρευεν ὁ Ἀφεντούλης. Τὰ προτερήματα τοῦ Βαλέστου ἐθάρρυναν καὶ τοὺς Κρήτας καὶ τὸν διοικητὴν, ἀδίκως ὑποπτεύσαντα κατ' ἀρχὰς ὅτι ἐστάλη κατάσκοπος τῶν πράξεών του, νὰ θέσῃσι τὸ πρὸς τὴν Ῥεθύμνην στρατόπεδον ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Νοήμων οὗτος καὶ ἐμπειροπόλεμος, εἶδεν ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἀτελεσφόρητα ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν Κρητῶν ἐν ὅσῳ δὲν κατείχαν ὀχυρὰν τινα πόλιν, διότι καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου ἐπλανᾶτο τῇδε κάκεισε, καὶ κέντρον πολεμικὸν ἦτο τὸ ἀπόκεντρον Λουτρὸν, καὶ καταφύγιον δὲν εἶχεν ὁ ἀγὼν ἐν καιρῷ ἀνάγκης. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔβαλε κατὰ νοῦν τὴν ἄλωσιν τῆς Ῥεθύμνης, καὶ κατεγίνετο μετὰ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι εἰς πολυπληθῆ στρατολογίαν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τοὺς παρὰ τὰ Χανιά ἐστρατοπεδευμένους, μετέβη τὴν

28 εἰς τὸ κατὰ τὴν Ῥεθύμνην στρατόπεδον, ὅπου ἦρε 800 μόνον μαχητάς. Αὐξηθέντος δὲ τοῦ ἀριθμοῦ μετὰ δύο ἡμέρας εἰς 1200, κατέλαβε τὸ χωρίον, Κάστελλον δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ῥεθύμνης, καὶ τὰ πλησίον χωρία, ἐπάνω Μαλάκι καὶ κάτω Μαλάκι. Τὴν 8 ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Ῥεθύμνιοι πρὸς τὸ Κάστελλον καὶ ἔπесαν εἰς τὴν πεδιάδα· ἀλλὰ σφοδρῶς πολεμηθέντες ἀνεχώρησαν. Εἴκοσι Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν, πλείοτεροι ἐπληγώθησαν, καὶ δύο σημαῖαι ἔπесαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐμψυχωθέντες οὗτοι ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ἡτοιμάζοντο εἰς γενικὴν ἐφόρμησιν.

Τὴν 14 συνήθροισεν ὅλους ὁ Βαλέστος εἰς Κάστελλον (ἦσαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς τετρακισχίλιοι) καὶ τοῖς ἐπρόβαλε νὰ ἐφορμήσωσιν εἰς τινες ἐπὶ χιλίους πεντακοσίους ἐχθροὺς κατέχοντας ἔξωθεν τῆς πόλεως δύο ὑψηλὰς θέσεις, ἐξ ὧν ἡ μία εἶχε καὶ κανόνια, καὶ νὰ τοὺς προκαλέσωσιν εἰς μάχην, τῆς μάχης δὲ ἀρξαμένης νὰ ὑποχωρήσωσιν ὥστε οἱ ἐχθροὶ νὰ τοὺς καταδιώξωσιν, ἐπὶ δὲ τῇ καταδιώξει νὰ ἐπιπέσωσιν ἄλλοι ὀπισθεν τῶν καταδιωκόντων, καὶ τούτου γενομένου, νὰ λάβωσι καιρὸν οἱ λοιποὶ καὶ χυθῶσιν, ἐξάρχοντος τοῦ ἀρχηγοῦ, εἰς τὴν πόλιν εὐάλωτον οὔσαν ὡς ἔξωθεν αὐτῆς ἐσκηνωμένων τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ πλειοτέρων τῆς φρουρᾶς τῆς· νὰ πλησιάσωσι δὲ καὶ τὰ περιπλέοντα κάσσια πλοῖα καὶ νὰ κανονοβολήσωσι καὶ ταῦτα τὴν πόλιν ταυτοχρόνως· ἐπρότεινε δὲ ἡμέραν τῆς ἐφόδου τὴν ἐπαύριον. Ἐπικίνδυνον καὶ δυσκατόρθωτον ἐθεωρήθη τὸ σχέδιον, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχαν ἤδη ἐλθεῖ εἰς βοήθειαν τῶν Ῥεθυμνίων καὶ παρεστρατοπέδευαν ὑπερδισχίλιοι Καστρινοί, πλὴν δὲν ἀπερρίφθη, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἀνεβλήθη, μαθόντος τοῦ ἀρχηγοῦ ὅτι ἐσπάνιζε τὸ στρατόπεδον πολεμεφροδίων, καὶ ἀποστείλαντος ἐν ἀκαρεῖ ἄνδρας εἰς Λουτρόν, ὅπου αἱ ἀποθῆκαι, καὶ εἰς

Ἄρμυρόν, ὅπου ἔδρευε τότε ὁ Ἀφεντούλης, εἰς πορισμὸν αὐτῶν καὶ τροφῶν· ἀλλ' οἱ Ῥεθύμνιοι προλαβόντες κατέβησαν αὐθημερὸν εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυροβολικοῦ ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. Μέχρι τινὸς ἐφαίνετο ἡ μάχη ἀμφιρρέπής· ἀλλ' αἰφνης πανικὸς φόβος κατέλαβε τούτους, καὶ ὅλοι κακὴν κακῶς διεσκορπίσθησαν. Εἰς μάτην ἠγωνίζετο ὁ Βαλέστος νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ· ἄρρωστος καὶ σωματώδης ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς νὰ πιασθῇ ὡς μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ· δύο δὲ Σφακιανοί, τῶν ὑπὸ τὸν Δεληγιαννάκην, τὸν ἐνωτόφεραν διαδεχόμενοι ἀλλήλους· ἀλλὰ βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς προσερχομένους καὶ φοβηθέντες μὴ πιασθῶσι καὶ αὐτοί, τὸν ἀπέθεσαν ἐν τινι μυρσινοδαφνώδει ρευματιᾷ, καὶ ἔφυγαν ἐπ' ἐλπίδι, ἐπανελθόντες τὴν νύκτα, νὰ τὸν διασώσωσιν. Οἱ Τούρκοι περιφερόμενοι εἰς σύλληψιν αἰχμαλώτων ἐπλησίασαν καὶ εἰς τὴν ρευματιὰν καὶ κόψαντες τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Βαλέστου τὰς ἔφεραν εἰς τὸ φρούριον· συνέλαβαν δὲ παρ' αὐτῷ καὶ τινα ἀξιωματικὸν τοῦ τακτικοῦ Χῖον, Κόκκινον ὀνόματι, μὴ θέλοντα διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσίν του νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ.

Οὕτως ἐτελείωσε τὸ πολεμικὸν τοῦ στάδιον ὁ πολυωφελὴς καὶ πλήρης εὐγενῶν αἰσθημάτων Βαλέστος ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἡλικίας του, ἄξιος τῆς ἀγάπης, τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς παντοτεινῆς μνήμης τῶν Ἑλλήνων.

Ὅσον δὲ δεινὸν ἦτο τὸ κατὰ τὴν Ῥεθύμνην πάθημα τῶν Χριστιανῶν, τόσον ὁ κατὰ τὰ ἄλλα μέρη ἀγὼν αὐτῶν εὐδοκίμει. Τελευτῶντος τοῦ ἀπριλίου εἰσέβαλαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, Αὐλοπόταμον καὶ Ἀμαρι, καὶ καταδιώξαντες τοὺς ἐχθροὺς, διεσπαρμένους εἰς τὰ χωρία, τοὺς ἀπώθησαν κακῶς ἔχοντας εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον, καὶ μετέφεραν τροφὰς εἰς τὰς πεινώσας οἰκογενείας των· ἀλλὰ μαθόντες

ὅτι ὑπερτριακόσιοι Καστρινοί, ἐξορμήσαντες τοῦ φρουρίου, κατέλαβαν ὀχυρόν τινα πύργον ἐν τῷ χωρίῳ, Ἐπισκοπῇ, ἐπανήλθαν, καὶ τούτους μὲν ἀπέκλεισαν, ἄλλους δὲ τινες παρακολουθήσαντας εἰς ἐπικουρίαν διεσκόρπισαν. Ἀπελπισθέντες ἐπὶ τούτοις οἱ ἔγκλειστοι καὶ λειψυδροῦντες ἔστερξαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν πύργον καὶ ν' ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον ἀσφαλεῖς καὶ ἄοπλοι· ἀλλ' ὑποπτεύσαντες ἐπιβουλὴν ἀπεποιήθησαν ν' ἀφοπλισθῶσι ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ, καὶ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἐλθόντων εἰς χεῖρας ἕνεκα τούτου διεσώθησαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐνηργοῦντο κατ' ἐκείνα τὰ μέρη, φονικὴ μάχη συνέβη παρὰ τὰ Χανιά, καθ' ἣν κατείχαν θέσεις οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀπὸ τοῦ προαστείου μέχρι τοῦ χωρίου Μακροτοίχου, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ Κλαδισσοῦ· ἦσαν δὲ καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ οὗτοι μὲν τοῦ φρουρίου, ἐκείνοι δὲ ἐξ κασσίων πλοίων ὑπὸ τὸν Κανταρτσῆν. 100 Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ ὀνομαστός τις Καραγκιουλές, καὶ 40 Χριστιανοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, μεθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἐγκαταλείψαντες τὰς θέσεις των εἰσῆλθαν εἰς τὸ φρούριον κατησχυμένοι· ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον καθ' ἣν ὥραν εὐθύμουν οἱ Κάσσιοι ψάλλοντες τὰ νικητήρια καὶ ἐκανονοβόλουν, ἀφήρπασεν ὁ θάνατος τὸν εὐκλεῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς ἀγωνιζόμενον Κανταρτσῆν, θλασθέντος ἐνὸς τῶν κανονίων τῆς ναυαρχίδος καὶ θανασίμως τρώσαντος αὐτόν. Ἐπεχείρησαν οἱ Χριστιανοὶ τὴν 12 μαῖον νὰ καταστρέψωσι διὰ πυρὸς καὶ τοὺς ἐν τῷ πύργῳ τῶν Κουνουπιδινῶν τῷ παρὰ τὸ φρούριον τῶν Χανιῶν· καὶ ἐν πρώτοις μὲν πολλὰ ἔπαθαν, ἀλλ' ἐπικουρήσαντος τοῦ Σήφακα οἱ μὲν ἐχθροὶ κατέφυγαν εἰς τὰ Χανιά καταδιωκόμενοι, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀνέτρεψαν τὸν πύργον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ.

Τὰ μεταξὺ Ἀρείου πάγου καὶ Ὀδυσσέως.—Φόνος Νούτσου καὶ Παλάσκα.—Ἀνάκλησις Ὑψηλάντου.—Ὀργὴ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως.

ἌΙ προϋπάρχουσαι διχόνοιαι τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Ὀδυσσέως ἐκορυφώθησαν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς Ζητοῦνι ἐκστρατείας. Τινὲς τῶν Ἀρειοπαγιτῶν, μὴ λογιζόμενοι τὰς ἕξεις τῶν στρατιωτικῶν ἢ τὰς περιστάσεις, δὲν ἔπαυαν ἀποδίδοντες τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγκαλοῦντες αὐτὸν ἀναφανδὸν ὥς ἐπίβουλον καὶ θεωροῦντές τον ἀξιοποινον. Ἡ κατακραυγὴ αὕτη ἦτον ἄδικος κατὰ τὴν γνώμην τῶν συνεκστρατευσάντων ὀπλαρχηγῶν, διότι κοινῇ γνώμῃ καὶ ὄχι μόνῃ θελήσει τοῦ Ὀδυσσέως τὸ στράτευμα ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ἁγίας Μαρίας. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἠγανάκτησεν ἐγκαλούμενος ἀδίκως καὶ πικρῶς, καὶ ἔστειλε τὴν 16 ἀπριλίου εἰς τὸν Ἀρειον πάγον, ἐδρεύοντα ἐν Λιθάδα, ἔγγραφον παραίτησιν ἀπὸ πάσης ὑπηρεσίας τῆς πατρίδος ἐπὶ λόγῳ οἰκιακῶν περιστάσεων. Ὁ δὲ Ἀρειος πάγος, μὴ συλλογισθεὶς ὅσα ἡ ὥρα ἀπῆτει, καὶ ὑποθέτων εἰλικρινῇ τὴν παραίτησιν, τὴν ἐδέχθη, ἀπήντησε πρὸς τὸν Ὀδυσσεά ὑπερηφάνως, καὶ διώρισε τρεῖς πεντακοσιάρχους νὰ παραλάβωσι τὴν χιλιarchίαν του προσωρινῶς· παρεκάλεσε δὲ δι' ἐπιστολῶν του τῆς 17 καὶ 18 τὴν κυβέρνησιν νὰ στείλῃ τὸν πρό τιнос καιροῦ ἐνωθέντα

μετὰ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ διατρίβοντα ἐν Κορίνθῳ Χρήστον Παλάσκαν διάδοχον τῆς χηρευούσης χιλιαρχίας. Ἡ παραίτησις τοῦ Ὀδυσσέως ἦτο πράξις ὀργῆς καὶ ὑπουλότητος, καὶ ὄχι ὠρίμου σκέψεως καὶ εἰλικρινείας. Ὁ παραιτούμενος, αἰσθανόμενος τὴν ἀξίαν του, ἤθελε διὰ τῆς πράξεως ταύτης νὰ ἐρεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην κατὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτὸν μελῶν τοῦ Ἀρείου πάγου· διὰ τοῦτο διέμεινε καὶ μετὰ τὴν παραίτησίν του ἐν Δαδίῳ, ὅπου διέτριβε καὶ πρὸ τῆς παραιτήσεώς του, συναναστρεφόμενος, συντρῶγων καὶ συμβουλευόμενος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, διατρίβοντος καὶ αὐτοῦ ἐκεῖ. Ὁ Ἀρειος πάγος, ὁ ἀντισταθεὶς, ὡς εἶδαμεν, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς εἰς τὴν εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐξοδὸν τοῦ Ὑψηλάντου, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὴν ἀτυχὴ εἰς Ζητοῦνι ἐκστρατείαν νὰ ὀργισθῇ ἔτι μᾶλλον κατ' αὐτοῦ, διότι τὸν ἔβλεπε περιθάλποντα καὶ ἐμψυχοῦντα τοὺς ἐναντίους του, καὶ νὰ γράψῃ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τὴν 22 ἀπριλίου παραπονούμενος, ὅτι πολλάκις ἐπρότεινε τὴν ἀνάκλησίν του καὶ δὲν εἰσηκούσθη, ὅτι ἢ ἐν Δαδίῳ διατριβή του, ἢ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀλληλογραφία του καὶ ἢ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά εὐνοϊκὴ διάθεσις του ἀνέτρεπαν ὅλα τὰ εἰς ἄλωσιν τοῦ Ζητουνίου σχέδια, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεβουλεύετο τὴν πατρίδα καὶ τὰ καθεστῶτα, καὶ ἐπάναναγκες ἦτο ν' ἀνακληθῇ ὁ ὑπερευνοῶν αὐτὸν Ὑψηλάντης, νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Γιατράκος, ν' ἀποσταλῇ ὁ Παλάσκας εἰς παραλαβὴν τῆς χηρευούσης χιλιαρχίας καὶ ν' ἀποσπασθῇ τοῦ Ὀδυσσέως ὁ Νικήτας.

Ἡ κυβέρνησις λαβοῦσα τὰς τῆς 17 καὶ 18 ἀπριλίου ἐπιστολάς τοῦ Ἀρείου πάγου ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀλέξην Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκαν, ὅχι εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ὀδυσσέως κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ αὐστηροῦ Ἀρείου πάγου,

ἀλλ' εἰς εἰρήνευσιν τῶν ἀντιφερομένων· ἠλπίζετο δὲ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐπιρρόης τοῦ Νούτσου ὡς ἔχοντος παλαιὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, ὃν διὰ τῆς πολλῆς παρὰ τῷ Ἀλῇ εὐνοίας εἶχε λυτρώσει τοῦ θανάτου καθ' ἣν περίστασιν ἔπεν-
σεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ τυράννου ἐκείνου.

Φθάσαντες εἰς Λεβαδεῖαν οἱ ἀποσταλέντες καὶ συγκαλέσαντες τοὺς ὀπλαρχηγοὺς εἰς συνέλευσιν, ὅπου παρευρέθησαν καὶ δύο μέλη τοῦ Ἀρείου πάγου, εἶπαν εἰς ὑπήκοον ὅλων ὅσα παρηγγέλθησαν πρὸς εἰρηνοποίησιν. Οἱ λόγοι τούτων καὶ αἱ εἰρηνικαὶ συμβουλαὶ τῶν παρευρεθέντων ὀπλαρχηγῶν πρὸς τοὺς ἀντιφερομένους ἐφάνησαν ὅτι ἴσχυσαν· ἐκάλεσαν τότε οἱ ἀποσταλέντες ἐξ ὀνόματος τῆς βουλῆς τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διαταγὴ αὕτη δὲν ἦτο γραπτὴ, δὲν εἰσηκούσθησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς Κόρινθον ἀρχομένου τοῦ μαίου, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν κυβέρνησιν ὅτι εἰρηνοποίησαν τοὺς ἀντιφερομένους καὶ ἦλθαν πρὸς αὐτὴν ἀναφοραῖ τινων δευτερευόντων ὀπλαρχηγῶν, ὑποκινηθεῖσαι ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Ὀδυσσεως, λέγουσαι ὅτι δὲν ἠθελαν νὰ ὑπηρετήσωσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς οὐδενὸς αὐτῶν. Ἡ κυβέρνησις, ἰδοῦσα ὅτι πᾶς τρόπος εἰρηνοποιήσεως ἀπέβαινε μάταιος, ἀπέστειλεν ἐκ δευτέρου τὸν Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκαν, τοῦτον μὲν ἵνα παραλάβῃ τὴν χιλιarchίαν τοῦ Ὀδυσσεως, ἐκείνον δὲ ἵνα ἐπιστατήσῃ μετὰ τοῦ Ἀρείου πάγου εἰς τὴν πώλησιν τῶν προσόδων καὶ τὴν ἐξαργύρωσιν ἐθνικῶν τινων ὁμολογιῶν, καὶ ἐγκαταστήσῃ τὸν Παλάσκαν ἐν τῇ νέᾳ του στρατιωτικῇ Ἀρχῇ διὰ τῆς ἐπιρρόης του παρὰ τοῖς ζηλοτύπως πρὸς αὐτὸν διακειμένοις ὀπλαρχηγοῖς. Ἀνεκλήθη δὲ ἐγγράφως παρὰ τῆς βουλῆς καὶ ὁ Ὑψηλάντης, καὶ διετάχθη καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ

ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀπολογηθῇ περὶ ὧν κατηγορεῖτο. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐνεργηθῇ εὐτυχῶς ἡ μεταβίβασις τῆς χιλιαρχίας τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὸν Παλάσκαν, ἐκρίθη εὐλογον νὰ φυλαχθῇ ἡ περὶ αὐτῆς διαταγὴ μυστική· ἀλλ' ἀνεκαλύφθη μόλις ὑπεγράφη, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀποστελλομένων ἀνηγγέλθη τὸ περιεχόμενον αὐτῆς πρὸς τὸν Ὀδυσσεά πρὶν μεταβῶσιν οὗτοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· ἀνηγγέλθη δὲ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά καὶ ὅ,τι δὲν ἦτον ἀληθές, δηλαδή, ὅτι ἡ κυβέρνησις διέταξε τοὺς ἀποστελλομένους νὰ τὸν φονεύσωσιν. * Ὑπὸ τοιαύτας ἐντυπώσεις ἔμελλε νὰ δεχθῇ τὸν Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκαν ὁ Ὀδυσσεύς, ἄνθρωπος ἀνατραφεὶς ἐν τῇ μιᾷ αὐτῇ τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εὐδοκίμει καὶ ἐτιμᾶτο μόνῃ ἡ κακουργία, καὶ ὅπου ἐθεωρεῖτο πολιτικὸν καὶ ὅσιον ἡ ἐπὶ ἀπλῇ ὑποψία ἀνθρωποκτονία. Οἱ ἀποστελλόμενοι ἀνεχώρησαν ἐκ Κορίνθου τὴν 14 μαΐου, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Βελίτσαν, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Ὑψηλάντης, πρὸς ὃν ἐνεχείρισαν τὰ ἀνακλητήριά του. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις τὸ μὲν γενικὸν στρατόπεδον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος διέμενεν ἐν Πατρατσικίῳ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἔκριναν εὐλογον νὰ ὑπάγῳσιν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον, καὶ παραλαβόντες τοὺς ἐκεῖ ὀπληρχηγούς καὶ ἱκανὴν δύναμιν, διότι ἰδίαν συνοδίαν εἶχαν μόνον 50 στρατιώτας, ν' ἀπέλθωσιν εἰς Δρακοσπηλιὰν πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν διαταγῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς ἐπήκοον ὅλων περὶ τῆς ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς Ἀρχῆς παύσεως τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ τῆς εἰς τὴν καθέδραν τῆς κυβερνήσεως μεταπέμψεώς του· ἀλλὰ τινὲς τῶν φίλων των τοὺς ἀπέτρεψαν λέγοντες, ὅτι περιττὸν ἦτο νὰ ἐνεργήσωσιν ὅσα διετάχθησαν τόσῳ προφυλακτικῶς, διότι ὅλον τὸ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά στρατιωτικὸν ἦτον εἰς ἄκρον κατ' ἐκείνου ἡγανακτισμένον καὶ

ἔτοιμον νὰ τὸν παραδώσῃ. Ὑπὸ τοιαύτας ἐλπίδας ἀναχωρήσαντες ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάσκας ἔφθασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 πλησίον τοῦ Δαδίου, καὶ μαθόντες ὅτι ἐν αὐτῷ ἦτον ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἰσῆλθαν, ἀλλ' ἐμεσήμβρισαν ἐκτὸς χωρὶς νὰ ἔλθωσι εἰς λόγους μετ' αὐτοῦ. Ὁ Ὀδυσσεύς, εἰδὼς τὴν ἀποστολὴν των, ἤρχετο νὰ προλάβῃ διὰ τοῦ φόνου αὐτῶν ὅσα ἐπίστευεν ὅτι ἐμελέτων νὰ πράξωσι οὗτοι κατ' αὐτοῦ· εἶχε δὲ 50 ἀκολούθους ἀφήσας τοὺς λοιποὺς ὑπὲρ τοὺς 1000 ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάστας, μαθόντες ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο μακρὰν τοῦ στρατοπέδου του καὶ μὴ ὑποπτεύοντες ὅτι ἤξευρε τὰ τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἐπίστευε καὶ ὅσα δὲν ἦσαν ἀληθινά, ἀκούσαντες δὲ καὶ ὅτι ὑπῆγαινε εἰς Βελίτσαν πρὸς ἔντευξιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐθεώρησαν ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν νὰ πορευθῶσιν ἀπόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Δρακοσπηλιᾷ στρατόπεδον, ὑπολαμβάνοντές το, ἐξ ὧσων ἤκουσαν, πρόθυμον νὰ ἐκτελέσῃ ἃς ἔφεραν διαταγὰς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἥλλαξαν πορείαν, ἐξενύκτισαν ἐν Γλουνίτσα, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἤγουν τὴν 25, ὤδευαν πρὸς τὴν Δρακοσπηλιάν. Ὁ Ὀδυσσεὺς караδοκῶν τὰ βήματά των ἐστράφη, καὶ ἤρχετο ἀφανὴς κατόπιν των. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάσκας ἐπορεύοντο πρὸς τὴν Δρακοσπηλιάν, ἠκούσθη ἀπροσδόκητος τουφεκισμὸς ὀπισθεν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἔμπροσθεν· καὶ οἱ μὲν τουφεκίσαντες ὀπισθεν ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά, οἱ δὲ ἔμπροσθεν οἱ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ· διότι ἀναχωρῶν ἐκεῖθεν παρήγγειλε νὰ τουφεκίσωσιν ὅταν ἀκούσωσιν αὐτὸν τουφεκίζοντα. Ὁ Νούτσος καὶ ὁ Παλάσκας, νοήσαντες τότε ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐγνώριζε τὰ τῆς ἀποστολῆς των, καὶ ὅτι περιεπλέχθησαν καὶ ἐκινδύνευαν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι ἐξ αἰτίας τῆς θέσεως εἰς ἣν εὐρίσκοντο ν' ἀλλάξωσι πορείαν, ἐπροχώρησαν καὶ μὴ θέλοντες πρὸς τὸ στρατόπεδον

πάντοτε τουφεκίζόμενοι, καὶ κατέφυγαν εἰς τὴν ἔμ-
 προσθέν των τυχούσαν ξυλόστεγον ἐκκλησίαν τοῦ
 ἁγίου Γεωργίου, ὅπου καὶ ἐκλείσθησαν· συνεκλεί-
 σθησαν δὲ καὶ ἕξ σύντροφοι· οἱ δὲ ἄλλοι φοβη-
 θέντες διεσκορπίσθησαν. Τότε οἱ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά,
 κυκλώσαντες τὴν ἐκκλησίαν, ἐτουφέκιζαν τοὺς ἐν
 αὐτῇ πανταχόθεν καὶ ἔκαυσαν τὴν στέγην καὶ τὴν
 θύραν αὐτῆς. Παρὼν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς τοῖς ἔλεγε νὰ
 παραδοθῶσι καὶ τοὺς ἐβεβαίονεν ὅτι δὲν τοὺς ἐκακο-
 ποίει. Ὁ Νουττος δὲν ὑπώπτευε τὸν Ὀδυσσεά
 πεποιθὼς ἐπὶ τὰς παλαιὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις του,
 καὶ τὰς ἄλλοτε εὐεργεσίας του· καὶ συναινέσει τοῦ
 Παλάσκα ἐξῆλθε πρῶτος τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ
 ψυχονιοῦ τοῦ ἐλπίζων νὰ σώσῃ διὰ τῆς μεσιτείας
 του καὶ τὸν Παλάσκαν, ὃν ἠχθρεύετο ὁ Ὀδυσσεὺς
 ὡς ἐρχόμενον νὰ λάβῃ τὴν Ἀρχὴν του. Ὁ Ὀδυ-
 σεὺς ὑπεδέχθη εὐμενῶς τὸν Νουττον ἐν τῇ κα-
 λύβῃ του, τὸν ἐθάρρυνε, καὶ δι' αὐτοῦ ἐθάρρυνε
 καὶ τὸν Παλάσκαν νὰ παραδοθῇ. Ἐβαλαν δὲ καὶ
 οἱ ξῶθεν ἐν καδίσκῳ πυρίτιδα ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὸν
 καταβιβάσωσιν ἄνωθεν τῆς κεκαυμένης στέγης, καὶ
 νὰ καύσωσι τοιουτρόπως τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἂν
 δὲν παρεδίδοντο. Οἱ ἐγκλειστοὶ παρεδόθησαν· ὁ δὲ
 Παλάσκας ὑπῆγεν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Ὀδυσσεῶς
 ὅπου ἦτο καὶ ὁ Νουττος. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξε
 καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς ἐπήκοον ὅλων τῶν στρατιωτῶν
 αἱ κατ' αὐτοῦ διαταγαί, ὧν ἦσαν κομισταὶ καὶ
 ἐκτελεσταὶ ὁ Νουττος καὶ ὁ Παλάσκας· μετὰ δὲ τὴν
 ἀνάγνωσιν ἐρεθίζων τοὺς στρατιώτας εἶπεν, ὅτι ὁ μὲν
 Νουττος ἐστέλλετο ὡς βασιλεὺς, ὁ δὲ Παλάσκας ὡς
 ἀρχιστράτηγος, ὅτι αὐτὸς ἀδιαφόρει καὶ διὰ τὴν
 βασιλείαν τοῦ ἐνός καὶ διὰ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ
 ἄλλου, διότι ἡ ἐπιθυμία του ἦτο, καθὼς καὶ τὸ ἔδειξε
 διὰ τῆς παραιτήσεώς του, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰθάκην
 ὑπὸ ξένον κράτος, καὶ νὰ ζῇσῃ ἀφανὴς καὶ ἡσυχος

ἐν τοῖς κόλποις τῆς οἰκογενείας του, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἀπέκειτο νὰ συλλογισθῶσιν, ἂν ἦτον ἔντιμον καὶ ὠφέλιμον, συντρίψαντες τὸν τουρκικὸν ζυγόν, νὰ δεχθῶσιν ἄλλον· παρατηρήσας δὲ ὅτι οἱ στρατιῶται ὑπερηρεθίσθησαν ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις, ἠγέρθη καὶ τοὺς ἠρώτησε μεγαλοφώνως “αὐτοὺς θέλετε ἢ ἐμέ;” ἐσὲ θέλομεν ἐσέ, ἐφώναξαν ὅλοι· “τιμωρήσατε λοιπὸν τοὺς ἐχθροὺς σας καὶ ἐχθροὺς μου,” ἐπανέλαβε, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς καλύβης. Τότε οἱ στρατιῶται ἀπήγαγαν τὸν Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκαν ὅχι μακρὰν τῆς καλύβης καὶ τοὺς ἐφόνευσαν περὶ τὸ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας (25 μαΐου). Ἡ μαιφονία αὕτη, τρομερὰ αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἐφάνη τρομερωτέρα διὰ τὴν δημοσίαν ἀποστολὴν τῶν φονευθέντων καὶ ἐφαίνετο προμηνύουσα ἄλλους φόνους κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀδυσσέως διὰ τὰς ἐπικρατούσας διχονοίας· διὰ τοῦτο φόβος μέγας κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ τῇδε κάκεισε διασκορπισθέντας καὶ ἄσυλον ζητοῦντας. Ὁ δὲ ἐπανερχόμενος εἰς Πελοπόννησον Ὑψηλάντης ἐξ αἰτίας τῆς ἀνακλήσεώς του, ἔμαθε τὸ κατὰ τὴν 25 συμβὰν ἐν Διστόμφ. Ἐκεῖ εὐρίσκοντο σημαντικαὶ οἰκογένειαι τῆς Λεβαδείας, αἵτινες καταφοβηθεῖσαι ἔδραμαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα· ἔλαβαν δὲ ἐν τῇ πρὸς σωτηρίαν φυγῇ των πᾶσαν εἰλικρινῇ συνδρομὴν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀφαντοὶ ἔγειναν καὶ οἱ εὐρεθέντες πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα Ἀρειοπαγῖται.

Ὁ δὲ Ἀρειος πάγος, μαθὼν τὰ γενόμενα, ἔγραψε τὴν 31 καὶ ἔστειλε καὶ ἐν τῶν μελῶν του πρὸς τὴν κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐξῆς προτάσεων· α^{ον} νὰ διατάξῃ ἢ κυβέρνησις τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος νὰ συλλάβωσι καὶ στείλωσι τὸν Ὀδυσσεά εἰς αὐτὴν πρὸς ἀνακάλυψιν συνωμοσίας αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὑψηλάντου· ἐπρόσθετε δὲ ὅτι,

καθ' ἃς εἶχε πληροφορίας, οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὅλοι ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀγανακτήσαντες διὰ τὸ ἀνοσιούργημα, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐκδικήσωσι διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ ἀνοσιουργήσαντος Ὀδυσσέως τὴν τιμὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ ν' ἀσφαλίσωσι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος· β^{ον} νὰ μετατεθῇ ὁ Νικήτας εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ νὰ διαταχθῇ αὐστηρῶς νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ παύσῃ ὑπερασπίζων φανερά τὸν Ὀδυσσεά· γ^{ον} νὰ παραλάβῃ ὁ Γκούρας τὸ ἐπαρχιακὸν στράτευμα τῆς Λεβαδείας· δ^{ον} νὰ μεταβῇ ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς περιστάσεως.

Ἡ κυβέρνησις, ἣ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὸ Ἀργος μεταβάσα ἐπὶ λόγῳ μὲν ὑγείας διὰ τὸ νοσῶδες τῆς Κορίνθου, ἐπὶ σκοπῷ δὲ ἀσφαλείας διὰ τὴν ἐπαπειλουμένην ἀπὸ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς Πελοπόννησον ἐχθρικὴν εἰσβολὴν καὶ διὰ τὴν ἐγγίζουσαν πτῶσιν τοῦ Ναυπλίου, ἰδοῦσα πόσον ἐξυβρίσθη ἐπὶ τῇ μαιφονίᾳ ταύτῃ, ὠργίσθη εἰς ἄκρον, καὶ τὴν 3 ἰουνίου ἐξέδωκε διαταγμὰ δι' οὗ ἐκάθηρε τὸν Ὀδυσσεά ὥς ἐξυβρίσαντα τὴν κυβέρνησιν, καταπατήσαντα τοὺς νόμους καὶ βάψαντα τὰς χεῖράς του εἰς ἀθῶον αἷμα· τὸν ἐκήρυξε δὲ καὶ ἄξιον θανάτου, καὶ ἐπεκήρυξε καὶ γρόσια 5000. Μὴ ἄρκεσθεῖσα δὲ εἰς ταῦτα, διέταξε τὴν ὑστεραίαν τοὺς ἐγχωρίους τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας, ἐξ ὧν συνίστατο κυρίως τὸ στρατόπεδον τοῦ Ὀδυσσέως, νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα ἢ νὰ τὸν θανατώσωσιν· ἔβαλε δὲ ὑπὸ αὐστηρὰς ποινὰς καὶ τοὺς μὴ ἐγκαταλείποντας αὐτὸν καὶ ἐθεώρησε συνενόχους καὶ τῆς αὐτῆς ποινῆς ἀξίους καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς των. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης, Ἰωσήφ, ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔρριψε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὀδυσσέως

καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν, ἃν δὲν τὸν ἐγκατέλειπαν, τοὺς κεραυνοὺς τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τοὺς ἐξεκκλησίασεν· ἄλλ' οὐδεὶς ἐκινήθη κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως· καὶ οἱ πρόθυμοι νὰ προκαλέσωσι διὰ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ κατ' εὐθείαν τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως κατ' αὐτοῦ ὀπλارχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι καὶ νὰ τὰς ἐκτελέσωσιν· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς μαινόμενος καὶ φοβούμενος κατέφυγεν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασοῦ σπήλαιον (α), τὸ Κωρύκιον, τὸ πλησίον τοῦ Πατρατσικίου στρατόπεδον διελύθη, ἀναρχία καὶ ἀταξία ἐπῆλθαν παντοῦ, καὶ οὐδεμία προφύλαξις ὑπῆρχεν ἐν ᾧ ἐπέκειτο ἡ εἰσβολὴ τοῦ ἐχθροῦ· ἐπέφερε δὲ ταῦτα πάντα ἡ ἄκαιρος ἡ ἀπολίτευτος καὶ ἡ ὑπέρμετρος αὐστηρότης τοῦ Ἀρείου πάγου καθ' ἑνὸς τῶν σημαντικωτέρων ὀπλارχηγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ θερμοῦ μᾶλλον ἢ ἔμφρονος πατριωτισμοῦ.

Πρὶν ἀποστρέψωμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς λυπηρᾶς σκηνῆς τῆς Δρακοσπηλιάς, ὀφείλομεν νὰ στηλιτεύσωμεν ὡς ψευδῇ καὶ ἀνυπόστατον τὴν διαδοθεῖσαν τότε φήμην τῆς ἐνοχῆς τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν ἄδικον φόνον τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Παλάσκα· ὁ Ὑψηλάντης ἐπεθύμει ἀναμφιβόλως τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων καὶ τὴν εἵσαξιν τοῦ συστήματός του, ὃ ἐστὶ τῆς προσωπικῆς Ἀρχῆς του· καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐθνικῆς κυβερνήσεως ἀνέγερσιν τῆς σημαίας του καὶ τοῦ φοίνικός του καθ' ἣν ἡμέραν ἐξήρχετο τοῦ ἰσθμοῦ, δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι αἱ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά καὶ ἄλλους σχέσεις του ἀπέβλεπαν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἄλλ' ἐπίσης δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι οὐδαμῶς ἐνείχετο εἰς τὴν μιὰν πράξιν τῆς Δρακοσπηλιάς· ἀποχρῶσα δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός του εἶναι ἡ πανθομολόγητος τιμιότης του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ.

Παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

ΕΡΠΕΘΗ ἤδη, ὅτι, ἀναχωρήσαντος ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Βρυώνη, οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ ἐπολιόρκουν ἐκ δευτέρου τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλά, πρὶν ἀναχωρήσῃ, οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι εἰσεκόμισαν πολλὰς τροφὰς εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὥστε δὲν ἐφοβοῦντο νὰ πεινάσωσιν εἰμὴ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν· πηγὴν ὅμως νεροῦ δὲν εἶχαν· ἦσαν πολλαὶ δεξαμεναί, ἀλλὰ δύο μόνον ἦσαν αἱ εὐχρηστοί· καὶ ἐπειδὴ τότε ἦτο χειμὼν, μηδ' αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ γεμίσωσιν ἀπεκδεχόμενοι τὸ βροχερὸν νερόν. Ἐντὸς τοῦ παρατειχίσματος τῆς ἀκροπόλεως (Σερπεντσέ) ἦσαν, ὡς εἶπαμεν, τρία πηγάδια, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἐν εἶχε νερόν πόσιμον. Τὸ παρατείχισμα τοῦτο ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κυριεύσωσι, ἂν καὶ τὸ ἐπιχείρημα ἦτον λίαν ἐπικίνδυνον ἐξ αἰτίας τῶν φυλασσόντων αὐτὸ Ἀλβανῶν καὶ τῆς ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν ὑπεράνω αὐτοῦ θέσεώς του. Τὴν 13 νοεμβρίου ἀνέβησαν ἔρθρου βαθείως οἱ Ἕλληνες τὸ παρατείχισμα, ἐπόρθησαν τὸν ἔσω τεκέν, ἐπάτησαν τὸ καφενεῖον καὶ ἐγένοντο κύριοι ὅλου τοῦ παρατειχίσματος, ὅπου ἦσαν τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη· 40 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν· ἐπληγώθη καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Δημήτρης Λέκκας· διεκρίθη δὲ ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ ὁ Σαλαμίνιος Γεώργης Γλύτσης· πληγωθεὶς οὗτος βαρέως καὶ ἀποθνήσκων ἠρώτησεν “ἐμβήκαμεν;” ἀκούσας δὲ ὅτι ἐπεθύμει,

ἐξεψύχησε φαιδρός· ἐφονεύθησαν καὶ 15 Τοῦρκοι· οἱ δὲ λοιποὶ φύλακες τοῦ παρατειχίσματος, οἱ μὴ παθόντες, ὡς 30, ἐκρύβησαν ἐν τοῖς ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν σπηλαίοις. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἰδόντες αὐτοὺς οἱ ἐν τῇ πόλει ἐκρέμασαν ἐπίμηκες κιβώτιον, ἄνωθεν ἀσκεπὲς καὶ ὄλον ἔσωθεν βαθύστρωτον, καὶ ἐν αὐτῷ κατακλινομένους τοὺς ἀνεβίβασαν ὅλους ἕνα πρὸς ἕνα τουφεκιζομένους κάτωθεν ἀλλὰ μὴ βλαπτομένους. Ἐνθουσιῶντες οἱ Ἕλληνες ὥρμησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν, ἐκυρίευσαν τὴν πρώτην καὶ δευτέραν πύλην καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὸ ἐντὸς αὐτῆς κτίριον, τὸ κοινῶς μεχτέπι. Διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ παρατειχίσματος ἐστέρησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς τοῦ νεροῦ τῶν πηγαδίων· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἀποκαταστήσωσι τὰ πηγάδια ταῦτα ἄχρηστα, καὶ ἂν ἀπεδιώκοντο, ἐνέρριψαν τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων Τούρκων, ὥστε, ἂν ἐπεκράτει ἀνομβρία, θὰ παρεδίδοντο οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει δι' ἑλλειψιν νεροῦ. Ἡσθάνοντο ἐκάτεροι πόσον ἀναγκαία ἦτον ἡ κατοχὴ τοῦ παρατειχίσματος καὶ ἡγωνίζοντο οἱ μὲν ν' ἀποδιώξωσι τοὺς κατόχους ρίπτοντες βόμβας ἐπὶ τὸν θολοσκέπαστον τεκέ, ὑφ' ὃν ἐστεγάζοντο, οἱ δὲ νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐσωτερικῶς τὸν θόλον. Οἱ Ἕλληνες ἔστησαν συγχρόνως ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ ἐν κανόνι 12 λιτρῶν, καὶ τὴν 3 δεκεμβρίου εὐρόντες ὑπόγειον ὁπὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν προπυλαίων ἐπειράθησαν νὰ παρεισδύσωσιν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνδότερον σωρείαν λίθων καὶ χωμάτων ὠπισθοδρόμησαν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας πειραθέντες νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν τρίτην πύλην τῆς ἀκροπόλεως, τὴν ἔκαυσαν ἐν μέρει, οὔσαν σιδηροσκεπῇ, ἀλλ', ἐπισωρευθέντων ὀπισθεν αὐτῆς χωμάτων, δὲν τὴν ἀνέτρεψαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν φονεύσαντες τέσσαρας καὶ πληγώσαντες πέντε (α). Οὐδ' οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν εὐτυχέστεροι ἐξορμήσαντες τὴν 16, καὶ ἐπαν-

ἤλθαν φονεύσαντες δύο. Ἀπελπισθέντες δὲ οἱ Ἑλλη-
 ληνες νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον, περιω-
 ρίσθησαν τὴν ἐξῆς διμηνίαν εἰς διατήρησιν στενῆς
 πολιορκίας, καθ' ἣν οὐδ' οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν
 ἔξοδον. Κανονίαι καὶ τουφεκίαι ἐπιπταν ἐκ διαλειμ-
 μάτων, ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἀβλαβεῖς, καὶ οἱ Ἑλ-
 ληνες τόσον ἐθαρρύνθησαν ὥστε ἐπεσκεύασαν τὰς
 ἐν τῇ πόλει οἰκίας καὶ ἐπανεφέραν τὰς γυναῖκας καὶ
 τὰ τέκνα των. Περὶ δὲ τὰ τέλη φεβρουαρίου ὑπό-
 πτευσαν ἐξ ὧσων ἐφημίζοντο ἐχθρικὴν εἰσβολήν, καὶ
 ἐφοβήθησαν μὴ διὰ τῆς μακρᾶς παρατάσεως τῆς
 πολιορκίας ματαιωθῶσι καὶ δεύτερον οἱ ἀγῶνές των·
 διὰ τοῦτο ἐζήτησαν παρὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἔλα-
 βαν 2 βομβοβόλους καὶ 200 βόμβας. Αἱ βομβο-
 βόλοι ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου πάγου 300
 ὀργυῖας μακρὰν τῆς ἀκροπόλεως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν
 τοῦ Βουτιέρου, ἀρξαμένου τὴν τελευταίαν ἡμέραν
 τοῦ φεβρουαρίου νὰ βομβοβολῇ αὐτὴν ἀλλ' ἀβλαβῶς.
 Συνῆλθαν δὲ καὶ στρατιῶται ἱκανοὶ πολλαχόθεν,
 Αἰγινῆται, Σαλαμίνιοι, Κεφαλλῆνες καὶ 30 φιλέλ-
 ληνες· ἦλθε συγχρόνως καὶ ὁ ὑπονομοποιὸς Κώστας
 Χορμόβας, ὅστις ἤρχισε νὰ ὑπονομεύῃ πρὸς τὴν
 τρίτην πύλην, καὶ τὸ πρῶν τῆς 18 ἀπριλίου, ὃ ἐστὶ
 μετὰ 33 ἡμερῶν μόχθους, ἀναψε τὴν ὑπόνομον, δι' ἧς
 ἔρριψε κάτω μέρος τοῦ πρὸς τὴν πύλην τείχους καὶ
 ἐφόνευσε 10 Τούρκους φρουροῦντας τὸ μέρος ἐκεῖνο.
 Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ἀναψεν ἡ ὑπόνομος, ὥρμησαν
 Ἑλληνες καὶ φιλέλληνες, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν.
 4 Ἑλληνες, ὁ φιλέλλην Σκαλεμβέργης καὶ 8 Τούρ-
 κοὶ ἐφονεύθησαν, καὶ 12 Ἑλληνες καὶ 3 φιλέλληνες
 ἐπληγώθησαν. ἤρχισε δὲ ὁ ὑπονομοποιὸς ν'
 ἀνοίγῃ τὴν 22 ἄλλην ὑπόνομον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ
 ἰουνίου διόλου σχεδὸν ἐξέλειψε τὸ ἐν ταῖς δεξαμε-
 ναῖς τῆς ἀκροπόλεως νερόν· ἐταλαιπώρει δὲ τοὺς
 πολιορκουμένους ὅχι ὀλίγον καὶ ἡ συνήθως ἐπιπολά-

ζουσα ἐπὶ τῶν πολιορκιῶν ἐπιδημία· οὐδ' ἡ ἔξωθεν ἐτοιμαζομένη τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῖς ἦτο καὶ γνωστὴ εἰς ἐμψύχωσιν των. Δι' ὅλα ταῦτα, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἀθήναις ἀνομβρίαν, ἣν ὑπέλαβαν οἱ Τούρκοι θεομηνίαν, διότι ἔβλεπαν πίπτουσαν ἐκτὸς τῆς πόλεως τὴν βροχὴν, δύο ἐξ αὐτῶν ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων (2 ἰουνίου) καὶ ἐπρόβαλαν συνθήκας ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων. Οἱ πρόξενοι δὲν ἀνεδέχθησαν τὴν εὐθύνην· ὑπεσχέθησαν ὅμως νὰ καταβάλωσι πᾶσαν δυνατὴν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνθήκης. Διέτριβαν πρό τινων ἡμερῶν ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ἀξιῶτης, ὡς ἀντιπρόσωποι ὁ μὲν πρῶτος τῆς κυβερνήσεως ὁ δὲ ἄλλος τοῦ Ἀρείου πάγου, εἰς παραλαβὴν τοῦ κινδυνεύοντος φρουρίου καὶ καταγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Ἡ παρουσία τούτων ἐθάρρυνε τοὺς δικαίως φοβουμένους τὴν παρασπόνδησιν Τούρκους· τοὺς ἐθάρρυνε καὶ ὄρκος δοθεὶς παρὰ τῶν ἰσχυόντων Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου· καὶ οὕτως ὑπεγράφη συνθήκη τὴν 9 ἐν τῷ αὐστριακῷ προξενείῳ καὶ κατὰ ῥητὴν αἴτησιν τῶν Τούρκων ἐνώπιον τῶν προξένων, ἀλλ' ὅχι καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν των. Οἱ ὅροι δὲ τῆς συνθήκης ἦσαν ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου καὶ παντὸς ὀπλοῦ δημοσίου ἢ ἰδιαίτερου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν Τούρκων, ἡ ἄδεια νὰ κατοικήσωσιν ἐν τῇ πόλει ἢ νὰ διαβιβάσθωσιν εἰς Ἀσίαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν ἀνεξόδως, ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἰσομοιρία παντὸς ἀργυροῦ, χρυσοῦ καὶ πολυτίμου εἶδους, ἡ τελεία ἀπόδοσις πάσης περιουσίας ἑλληνικῆς, καὶ ἡ μεταβίβασις πάσης ἀκινήτου τουρκικῆς εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως (β). Γενομένης δὲ τῆς συνθήκης, ἀνέβησαν εἰς τὸ φρούριον τὴν ἐπαύριον, ἃ ὦραν μετὰ τὴν ἀνατολικὴν τοῦ ἡλίου, οἱ πρόκριτοι

τοῦ τόπου καὶ τὸ στράτευμα ὑπὸ τὸν Παναγὴν Χτενᾶν, προπορευομένου τοῦ μητροπολίτου· ἐξῆλθαν εἰς προϋπάντησιν οἱ ἔγκλειστοι Τούρκοι, καὶ παραδώσαντος τοῦ φρουράρχου τὰς κλεῖς καὶ εἰπόντος “αὕτη ἦτον ἡ θέλησις τοῦ Ὑψίστου” κατέβησαν ὅλοι αὐθημερὸν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τοῖς ἐδόθησαν κατοικίαι· ἦσαν δὲ ψυχαὶ 1160, ἐξ ὧν τὸ ἕκτον μόνις ἱκανὸν νὰ φέρῃ ὅπλα· ὅλοι δὲ ἐξ αἰτίας τῆς κακουχίας ἔπασχαν, καὶ 60 ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέθαναν. Οἱ Ἕλληνες ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τὴν σημαίαν των ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων· ἀλλὰ τὴν πάνδημον ταύτην χαρὰν συνεσκίασεν εὐθύς λύπη, διότι ἐν μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἐπυρσοκρότησεν ἀπροσδοκῆτως ἐν κανόνι καὶ ἐτίναξεν τὸν ἐφιστάμενον ἀγαθὸν πολίτην καὶ γενναῖον πολεμιστὴν Παναγὴν Χτενᾶν τὸν καὶ φρούραρχον ἔξωθεν τοῦ φρουρίου.

Γενναῖοι, ἀκάματοι, καὶ καρτερικοὶ ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι Χριστιανοὶ καθ’ ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας· διακόσιοι περίπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ· μεγάλη ἐφάνη καὶ ἡ καρτερία τῶν Τούρκων κακούχουμένων καὶ διψώντων ἐν καιρῷ τῶν θερινῶν καυμάτων· ἀλλ’, ἀποφυγόντες οὗτοι τὴν ἀγωνίαν τῆς δίψας, ἔπεσαν εἰς τὴν μάχαιραν τῆς ἀπιστίας. Δὲν ἔγινε κατὰ δυστυχίαν ἐν καιρῷ φροντὶς ἵνα εὐρεθῶσιν ἐν Πειραιεὶ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τὰ ἀναγκαῖα εἰς μεταβίβασιν πλοῖα· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, διασπαρείσῃς φήμης ἐχθρικῆς εἰσβολῆς, μέγας φόβος διεχύθη εἰς τὴν πόλιν. Ἡ κυβέρνησις ὑποπτεύσασα ὅ,τι μετ’ ὀλίγον συνέβη, διέταξε καὶ ἐναυλώθησαν τὴν 25 δύο πλοῖα ὑπὸ εὐρωπαϊκὰς σημαίας εὐρεθέντα ἐν Πειραιεὶ εἰς διαβίβασιν τῶν παραδοθέντων· τὰ πλοῖα ταῦτα θὰ τοὺς παρελάμβαναν τὴν 29· ἀλλ’ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπαναλαμβάνόμεναι αἱ κακαὶ εἰδήσεις τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν

καὶ τῆς εἰς Θήβας καὶ Ἀθήνας ἐπιστρατείας αὐτῶν, ἠΰξησαν τόσον τὸν φόβον τῶν Ἀθηναίων, ὥστε κατέφυγαν ἐκ δευτέρου αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά των εἰς Σαλαμῖνα· οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὀπλοφόροι, ἐν οἷς καὶ πᾶμπολλοι τῶν καταστραφέντων τόπων, διψῶντες ἐκδίκησιν διὰ τὰ πρὸ ὀλίγου μεγάλα παθήματά των καὶ ἐξαγριωθέντες ἐνώπιον νέων κινδύνων, ἦσαν ἀξιοκατακρίτως τὴν 28, ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου, τῆς φυγῆς, τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος φόβου, μαιφόνον χεῖρα ἐπὶ τοὺς ὑποσπόνδους Τούρκους παρὰ γνώμην τῶν ἐφόρων καὶ λοιπῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Τετρακόσιοι ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, ὅπου ἦσαν ὑπεράσπισιν. Τὴν δὲ 3 ἰουλίου εἰσέπλευσαν καλῇ τύχῃ εἰς Πειραιᾶ δύο βασιλικὰ γαλλικὰ πλοῖα, ἔτρεξαν οἱ πλοίαρχοι εἰς ἀντίληψιν τῶν ἀδίκως πασχόντων, τοὺς ἐπροστάτευσαν διὰ λόγων, δι' ἀπειλῶν, καὶ διὰ ἐπιδείξεως ὅπλων, καὶ συνώδευσαν ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν πλοίων 325 ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς μετεκόμισαν εἰς Σμύρνην· ἔμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἐν τοῖς προξενείοις, καὶ ἀπεστάλησαν μετὰ ταῦτα αὐτοὶ καὶ ἄλλοι δι' εὐρωπαϊκῶν πλοίων καὶ ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀσφαλῶς· ὥστε ὅλοι οἱ ἐκ τῶν παραδοθέντων μετακομισθέντες ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν 550· ὅσοι δὲ οὔτε ἐφονεύθησαν οὔτε μετεκομίσθησαν, οἱ μὲν ἀπέθαναν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἐπιδημικοῦ μολυσμοῦ, οἱ δὲ μέιναντες ἐκουσίως ἐν Ἑλλάδι διεσπάρησαν τῇδε κακέϊσε κακὴν κακῶς.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ.

Ἐξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ στρατολογία.—Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς.—Βάπτισις Μαωμεθανῶν.—Σύμβασις περὶ παραδόσεως Ναυπλίου.—Ἰδιαιτέρα καὶ μυστικὴ αἴτησις ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις πολιορκίας Πατρῶν.

Ἡ πάντοτε ἀναγκαία ἐκστρατεία τῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἔγεινεν ἀναγκαιοτάτη μετὰ τὰ ἐπὶ τῇ καταδιώξει τοῦ Ὀδυσσεύς, διότι ταῦτα ἐπέφεραν τὴν διάλυσιν τῶν στρατευμάτων καὶ ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περὶ τούτου ἀλλεπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως διαταγαὶ πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου δὲν εἰσηκούοντο, ἐκρίθη εὖλογον νὰ ἐνεργηθῶσιν αἱ κατ' ἐπαρχίαν στρατολογίαι διὰ τῶν ἐν αὐταῖς ἐχόντων ἐπὶ ῥοήν· καὶ ἐπειδὴ οἱ πλείστοι ἀντεπροσώπευαν τὰς ἐπαρχίας των παρὰ τῇ κυβερνήσει ὡς μέλη τῆς βουλῆς, ἐξεδόθη τὴν 5 ἰουνίου ψήφισμα, προεδρεύοντος τοῦ Ὑψηλάντου φθάσάντος εἰς Ἀργος τὴν 1 καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀναλαβόντος τὰ τῆς βουλευτικῆς του ὑπηρεσίας, λέγον, ὅτι ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπιτροπὴ ἐκ μελῶν τῆς βουλῆς ὅχι ποτὲ ὀλιγωτέρων τῶν πέντε, ἐπὶ μόνῃ δὲ θέσει νόμου δώδεκα, ἐπέιχε τόπον ὅλης τῆς βουλῆς, καὶ ὅτι αἱ ἀποφάσεις της εἶχαν ὅλην τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κῦρος· ὠρίσθη καὶ ἡ διάρκειά της μέχρι τῆς ἐπανόδου τῶν δύο τρίτων τῶν μελῶν τῆς βουλῆς. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ στρατολογήσῃσι

καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀναλόγως 17,600, ἐξ ὧν νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς μὲν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα 6100, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολικὴν 6350, καὶ νὰ μείνωσιν ἐν ταῖς πολιορκίαις τῶν μὲν Πατρῶν 3300, τῆς δὲ Κορώνης 600, καὶ τῆς Μοθώνης 1000, εἰς φρούρησιν δὲ τοῦ Νεοκάστου 150. Ἀφ' οὗ δὲ κατεστρώθη ὁ κατάλογος τῆς στρατολογίας ἀνεχώρησαν οἱ ἐν Ἀργεὶ πρόκριτοι τὴν 8, συνανεχώρησε δὲ καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς Χαραλάμπης, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ Βασίλης Μπουτούρης.

Ἡ ὁμόνοια μεταξὺ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ ἦτον ἡ ἰσχὺς τῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰς δεινὰς ἐκείνας περιστάσεις, καθ' ἃς αὕτη μὲν ἐστερεῖτο παντὸς χρηματικοῦ πόρου, ἡ δὲ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔδιδε τὸ σκανδαλῶδες παράδειγμα φανεράς παρακοῆς εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ ὁμόνοια αὕτη ἔπαθε μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὑψηλάντου, διότι, ὑποβλέπον αὐτὸν τὸ νομοτελεστικὸν δι' ὅσα συνέβησαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, δὲν ἐκοινοποίει τῇ βουλῇ τὰ σχέδιά του ὡς πρότερον, ὅχι διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἐπὶ ῥοὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελε νὰ γνωρίζῃ ἐκεῖνος ὅσα ἐσχεδιάζοντο, καὶ ἐνήργει ἔκτοτε πολλάκις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς βουλῆς. Ἡ δὲ βουλή, συνειθισμένη νὰ γνωρίζῃ τὰ πάντα καὶ νὰ σκέπτεται περὶ πάντων, δυσηρεστεῖτο διὰ τὸ νεοφανὲς δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὴν ὀλίγης τοῦ νομοτελεστικοῦ πίστεως.

Πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν ἀνεφύη τὸ ἐξῆς θρησκευτικὸν ζήτημα.

Πολλοὶ Ἕλληνες ζήλω θρησκευτικῷ κινούμενοι ἐβάπτιζαν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας. Ἡ κυβερνήσις καὶ ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' οὗ ἐσυστήθησαν, ἀπηγόρευσαν τὴν βάπτισιν ὡς ἔργον ὅχι προαιρέσεως ἀλλ' ἀνάγκης. Μετ' ὀλίγον ἡ γε-

ρουσία ἠθέλησε νὰ τὴν ἐπιτρέψῃ ὡς ἔργον φιλανθρωπίας, διότι ἐν μέσῳ τόσων αἱματοχυσιῶν, ἅς πᾶς συνετὸς Ἕλλην ἀπεστρέφετο, ἐθεώρησε τὸν τρόπον τοῦτον ὡς τὸν μόνον συντελεστικὸν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς Ἕλληνας φιланθρωποτέρους πρὸς τοὺς διὰ τῆς θείας βαπτίσεως ἀναγεννωμένους Μωαμεθανούς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐπρότεινε πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀρχομένου τοῦ μαΐου νὰ διατάξῃ διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς νὰ βαπτίζωσι τοὺς θέλοντας, προηγουμένης τῆς ἀπαιτουμένης κατηχήσεως. Ὁ τότε ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργός, ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, φιλάνθρωπος ὡς καὶ τις ἄλλος, ἀπεδέχθη μὲν τοὺς λόγους δι' οὓς ἔγεινεν ἡ πρότασις, ἀλλὰ μὴ ἐγκρίνων νὰ προσφέρεται τοιοῦτοτρόπως ἡ βάπτισις, ἐγνωμοδότησε νὰ βαπτίζωνται μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου ἔτους ἄρρένες, ἀλλὰ καὶ οὗτοι συναινέσει τῶν γονέων· νὰ βαπτίζωνται δὲ καὶ αἱ νέαι γυναῖκες ὅσαι προηροῦντο. Ἀλλὰ τὸ βουλευτικόν, πρὸς ὃ ἐκοινοποιήθη ἡ γνώμη τοῦ ὑπουργοῦ, ἐπρόβαλε νὰ δέχεται ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἅπαντας τοὺς μετὰ πίστεως καὶ ἐκουσίως προσερχομένους ἄνδρας καὶ γυναῖκας πάσης ἡλικίας, ἀφ' οὗ κατηχοῦντο, ὡς ἂν ἦτον ἡ πίστις ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν χειλέων. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ βάπτισις ἐζητεῖτο παρὰ τῶν Μωαμεθανῶν εἰς ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν καὶ ὄχι κατὰ συνείδησιν· δὲν ἔπρεπε δὲ μήτε διὰ πολιτικούς λόγους νὰ γίνωνται δεκτοὶ οἱ τοιοῦτοι ὡς ἔτυχε· διότι, ὄντες κρυφίως θανάσιμοι ἐχθροὶ καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἐδύναντο, εἰσχωροῦντες εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους διὰ τοῦ καθ' ὑπόκρισιν Χριστιανισμοῦ, νὰ γενῶσιν ἐπικίνδυνοι· παράδειγμα πρόσφατον εἶχαν οἱ Ἕλληνες τὸ πρὸ ὀλίγου συμβᾶν ἐν Λεβαδείᾳ, ὅπου πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἐβαπτίσθησαν·

ἀλλ' ἀφ' οὗ εἰσέβαλαν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτπασαν καὶ τὸν Βρυώνην ἀπέπτυσαν τὸ βάπτισμα καὶ ἐμάνησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔτι μᾶλλον ὥς βιασθέντες ἐξ ὅσων ἔπασχαν νὰ ἐξομώσωσιν. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ νομοτελεστικού, συνεταιρ καὶ ὡς χριστιανικαὶ καὶ ὡς πολιτικαί, ὑπερίσχυσαν μετὰ ἱκανὴν λογομαχίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ βουλευτικού, καὶ ἐνεκρίθη καὶ ἐκανονίσθη ν' ἀναγεννῶνται διὰ τῆς θείας κολυμβήθρας μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου ἔτους προσερχόμενοι ἄρρενες, αἱ δὲ γυναῖκες πάσης ἡλικίας, ἀλλ' οὐδεὶς μὴ συναινούντων τῶν γονέων.

Οἱ δὲ πολιορκούμενοι Τοῦρκοι τοῦ Ναυπλίου, στενοχωρούμενοι εἰς ἄκρον δι' ἔλλειψιν τροφῆς, ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσι· συνήργησεν εἰς τοῦτο καὶ τις Ὀθωμανὸς Ἰσούφ-τσαούσης, πεσὼν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἐν ᾧ ἀπεστέλλετο παρὰ τῶν πολιορκουμένων εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ γράψας πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐκληφθεῖσαν ὡς τάληθῇ λέγουσαν, δι' ἧς τοὺς ἀπήλπιζε πάσης ἑξωθεν ἀντιλήψεως, καὶ τοὺς παρεκίνει νὰ συμβιβασθῶσι. Καὶ ἄλλοτε ἦλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· καὶ ὁ Πετρόμπεης, ὅστις κατέβη ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἀντιφερόμενος πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιρρόήν του, ἔστειλε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τὸν αἰχμάλωτον καδῆν τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἀγίου Πέτρου ἐπὶ συμβιβασμῷ μετ' αὐτοῦ ἢ δι' αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐματαιώθη συλληφθέντος τοῦ καδῆ· ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ὅμως περιστάσει οἱ συμβιβαστικοὶ λόγοι ἐτελεσφόρησαν, καὶ τὴν 18 ἰουνίου ὑπεγράφη πρᾶξις λέγουσα, οἱ μὲν Τοῦρκοι νὰ παραδώσωσι τὰ φρούρια καὶ παντὸς εἶδους ὅπλα δημόσια καὶ ἰδιωτικά καὶ τὰ δύο τρίτα τῆς κινητῆς περιουσίας των μετὰ λεπτο-

μερῇ καταγραφῇν, οἱ δὲ Ἕλληνες νὰ μετακομίσωσι τοὺς Τούρκους εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ νὰ τοῖς δίδωσι τακτικῶς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τὴν καθημερινὴν τροφὴν μέχρι τοῦ εἰς τὰ ῥηθέντα παράλια κατάπλου. Εἰς ἐκπλήρωσιν δὲ τῶν ὄρων εἰσῆλθαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Ναύπλιον οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων ἐν συνοδίᾳ 100 ὀπλοφόρων ὑπὸ ἀναπεπταμένην σημαίαν. Εἰς ἀσφάλειαν δὲ αὐτῶν παρέδωκαν οἱ Τούρκοι τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει ὁμήρους ἐκ τῶν σημαντικωτέρων οἰκογενειῶν· παρέδωκαν καὶ τὸν θαλασσόπυργον, εἰς ὃν εἰσῆλθαν 50 Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀνωτέρω 100, οἱ δ' ἄλλοι ἔμειναν ἐν Ναυπλίῳ φρουροὶ τῶν συνείσελθόντων πληρεξουσίων. Ἡ εἰδῆσις τῆς ἐγγιζούσης πτώσεως τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἐνομιζέτο ὅτι ἦσαν θησαυροὶ ἀποτεταμιευμένοι, διασπαρείσα εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, ἔφερε κατὰ δυστυχίαν μεγάλα προσκόμματα εἰς τὴν προσχεδιασθεῖσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκστρατείαν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, διότι εἴλκυσεν εἰς Ἀργολίδα πανταχόθεν πλήθη ὀπλοφόρων. Ἡ δὲ συρροὴ τούτων ἐπέφερεν ἀταξίας καὶ φόνους τῶν ἐξερχομένων ὑπὸ τὴν σύμβασιν Τούρκων καὶ προσβολὰς καὶ ὕβρεις καὶ κατ' αὐτῆς τῆς κυβερνήσεως, ἧτις φοβηθεῖσα δικαίως μὴ κακοποιηθῶσιν ἢ ἀρπαγῶσιν οἱ δοθέντες αὐτῇ ὁμηροὶ, τοὺς ἐπεβίβασεν εἰς ἐλληνικὸν πλοῖον διαμένον ἔμπροσθεν τῶν Μύλων. Ὅσον δὲ συμφέρον εἶχαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου διὰ τὴν προσεγγίζουσαν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν, τόσον εἶχαν οἱ Τούρκοι νὰ τὴν ἀναβάλωσιν.² Ἡ πείνα ἐβίασε τούτους νὰ συμβιβασθῶσιν, ἀλλὰ λαμβάνοντες κατὰ τὴν σύμβασιν τὴν καθημερινὴν τροφὴν, ἀνάγκην δὲν εἶχαν νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν παράδοσιν τῶν μὴ εἰδότες τί τέξεται ὑπὲρ αὐτῶν ἢ ἐπιούσα. Οἱ Ἕλληνες, ἀσκέπτως καὶ μικρολόγως

φερόμενοι, ἐπέβαλαν ὅρον τὴν λεπτομερῇ καταγραφὴν ὅλης τῆς κινητῆς τῶν πολιορκουμένων περιουσίας καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀκριβῇ διανομῇ της· τὴν δ' ἀποπεράτωσιν τῆς ἐργασίας ταύτης παρέτεινεν ἔτι μᾶλλον ἢ κακὴ πίστις τῶν Τούρκων κρυπτόντων τὰ πολυτιμότερά των εἶδη. Οἱ ἐπὶ παραλαβῇ τοῦ φρουρίου εἰσελθόντες Ἕλληνες εἶδαν μετ' ὀλίγον πόσον δυσπλήρωτος ἦτον ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὅρος, καὶ συναινέσει καὶ τῶν Τούρκων ἐζήτησαν καὶ ἔλαβαν τὴν ἄδειαν νὰ μετατρέψωσι τὸν ὅρον τοῦτον εἰς ῥητὴν ποσότητα πληρωτέαν εἰς εἶδη ἐπὶ ἐκτιμήσει, ἃν δὲν ἦτο δυνατόν εἰς χρήματα· ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς δυσκολίας ἀρθείσης, οὐδὲ καὶ τότε ὁ μέγας σκοπὸς ἐπληροῦτο, διότι ἐχρειάζοντο ἐπὶ χεῖρας χρήματα εἰς κίνησιν τῶν πλοίων διὰ τὴν διαβίβασιν τῶν πολιορκουμένων, καὶ ἡ κυβέρνησις οὔτε εἶχεν οὔτ' εὔρισκε, καὶ ἐπροσπάθει νὰ κινήσῃ πλοῖα ἐπὶ τῷ προσδοκωμένῳ μερίδι τῆς ἐν Ναυπλίῳ περιουσίας. Διὰ τὰ αἷτια ταῦτα παρετείνετο ἡ τόσον ἀναγκαία παράδοσις τοῦ φρουρίου.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ μαΐου, ἡ Πελοποννησιακὴ γερουσία ἀνεκάλυψεν, ὅτι ἐνήργουν τινὲς ἐν ἀγνοίᾳ ὧν ἐγκατέστησεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις Ἀρχῶν, νὰ τεθῇ ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλῶν, καὶ διεπραγματεύοντο περὶ τούτου μετὰ τῶν Ἀρχῶν τῶν ἰονίων νήσων. Ὅργανα δὲ τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης ἐφωράθησαν οἱ δύο ἀδελφοὶ Ζαριφόπουλοι ἐξ Ἀνδριταίνης, ὧν συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισεν ἡ γερουσία τὸν ἕνα εὔρεθέντα ἐν Τριπολιτῇ· ἡὔρε δὲ καὶ ἔγγραφα δι' ὧν ἀπεδεικνύοντο τὰ περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ὑπενεργούμενα. Τὸ νομοτελεστικὸν μαθὼν ταῦτα κατέκρινεν ἀποτόμως τὴν διαπραγμάτευσιν· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἐν γένει δὲν ἐφάνησαν δυσареστηθέντες· μάλιστα τινες τῶν ἐν Ἀργεὶ εὔρεθέντων τότε, θε-

λουντες ν' ἀνιχνεύσωσι τὴν διάθεσιν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἀπέστειλαν ὑπὸ ἄλλην πρόφασιν εἰς Ζάκυνθον τὸν ἐπίσκοπον Ῥέοντος καὶ Πραστοῦ, Διονύσιον, ὅστις διὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ τῆς νήσου ἐκείνης, Γαρζώνη, ἐλθόντος εἰς λόγους μετὰ τοῦ διοικητοῦ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, εἰδοποιήθη, ὅτι ἔδιδεν ἀπάντησιν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἃν ἡ περὶ προστασίας πρότασις ἐστέλλετο εἰς Λονδῖνον ἔγγραφος παρὰ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἡ μὲν⁵ διαπραγματεύσεις αὕτη διεκόπη.

Ἡ δὲ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῆς Πελοποννήσου ἐπικρατοῦσα ἀντιζηλία ἐκορυφώθη ἐπὶ τῇ εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς στρατολογίαν καὶ ἐκστρατείαν διασπορᾷ τῶν προκρίτων. Ὁ Κολοκοτρώνης διετήρει καλῶς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαβρυτῶν, τῆς Καρυταίνης, καὶ ἄλλων μερῶν ὑψήρπασαν τοὺς ἐπαρχιώτας τῶν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν, ἴσως καὶ θέλοντες ν' ἀδυνατίσωσι τὸν δυνατὸν τοῦτον ἀντίπαλον, ὅστις, ἰδὼν τὴν ὑφαρπαγὴν καὶ ἐναπολειφθεὶς μετ' ὀλίγων, ἔλυσε πλήρης ὀργῆς τὴν πολιορκίαν καὶ ἀνέβη εἰς Τριπολιτσάν, κηρύττων ὅθεν διέβαινεν ἀσυνδοσίαν πρὸς ἔλκυσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐτοιμαζόμενος νὰ καταβῇ ἐκεῖθεν εἰς Ἀργολίδα, ἵνα κριθῇ, ὡς ἔλεγε, μετὰ τῶν ἐναντίων του, ἀλλὰ διανοούμενος κυρίως ν' ἀνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ στρατοκρατίαν. Τοιουτοτρόπως ὁ πομπώδης κατάλογος τῆς στρατολογίας ἔμεινεν ἀνενέργητος, καὶ ἡ εἰς τὰς ἐπαρχίας πολύκροτος διασπορὰ τῶν προκρίτων ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος ἔφερε κακὸν ἀντὶ καλοῦ, διότι ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν χωρὶς νὰ κινήσῃ δυνάμεις οὔτε εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα οὔτε καὶ ἐπ' ἀσφαλείᾳ

τοῦ ἰσθμοῦ. Καὶ ταῦτα συνέβαιναν καθ' ἣν ὥραν οἱ μὲν ἐχθροὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ περάσωσιν ἐν πολλῇ δυνάμει τὸν Σπερχειόν, οὐδεμία δὲ δύναμις, ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὸν Ὀδυσσέα, ὑπῆρχεν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ εἰς ἀντίκρουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ.

Ἐκστρατεία Ἀλβανῶν εἰς Σούλι.—Πτῶσις αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός Κιάφας.—Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ Μακρυνόρους.—Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν τῷ ἀμβρακικῷ κόλπῳ.—Μάχαι Κομποτίου, Πλάκας, Φαναρίου, καὶ θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.—Μάχη τοῦ Πέτα.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ, ὅλη ἡ Ἡπειρος ἐπροσκύνησεν, ὡς εἴρηται, τὸν Χουρσήδην· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται δὲν ἔκλιναν τὸν αὐχένα. Ὁ λαὸς οὗτος, ὁ πολεμήσας ἕως τότε ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ, ἀπεφάσισεν ὁμοθυμαδὸν νὰ πολεμήσῃ τοῦ λοιποῦ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ πολεμήσῃ εὐτυχῶς καὶ νὰ φέρῃ προσκόμματα εἰς τὴν ἤδη ἑτοιμον κατὰ τῆς ἀποστατησάσης Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τῶν Ἀλβανῶν ἐπρόβαλε τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει νὰ στείλῃ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη πλοῖα, τὰ μὲν πρὸς μεταφορὰν τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων αὐτῶν εἰς Πελοπόννησον, τὰ δὲ πρὸς φόβον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐμψύχωσιν τῶν γειτόνων Χριστιανῶν· νὰ τοῖς στείλῃ δὲ καὶ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, καὶ νὰ τοῖς δώσῃ τὴν ἄδειαν νὰ συννοηθῶσι μετὰ τῶν Χριστιανῶν ἢ καὶ τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἀλβανίας. Ἡ κυβέρνησις ἔδωκεν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν· ἐσκόπευε δὲ νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον καὶ τὰς ἄλλας τῶν αἰτήσεις ὅπως ἐδύνατο· οἱ Ἀλβανοὶ ἐν τοσούτῳ, καὶ κυρίως οἱ γείτονες τῶν Σουλιωτῶν Τσάμιδες, δὲν

ἔκριναν συνετὸν νὰ στρατεύσωσιν ἐπὶ τὴν ἀποστατή-
 σασαν Ἑλλάδα καὶ ἀπομακρυνθῶσιν τῶν ἐστιῶν
 αὐτῶν πρὶν εἰρηνεύσωσιν οἱ Σουλιῶται, διότι ἄλλως
 ἐκινδύνευαν αἱ οἰκογένειαι των, δι' ὃ παρεκάλεσαν
 τὸν Χουρσήδην νὰ φροντίσῃ περὶ τούτου. Οὗτος
 καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ
 ὀπίσω φλόγα ἐπαναστάσεως δυναμένην νὰ διαδοθῇ,
 ἔγραψε τοῖς Σουλιώταις, ὅτι δίκαιον ἴσως εἶχαν
 αλλοτε νὰ ὀπλισθῶσι, διότι ὁ προκάτοχός του, παρα-
 βὰς τὸ βασιλικὸν φερμάνι, ὅχι μόνον δὲν τοῖς ἀπέ-
 δωκε τὴν πατρίδα των καὶ τὰ ὑποστατικά των, ἀλλὰ
 καὶ τοὺς ἐπεβουλεύθη· ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἐμνησικάκει,
 ἀλλ' ἐξ ἐναντίας τοὺς ἐσυγχῶρει καὶ τοῖς ἀπέδιδε
 τὸν τόπον των, τὰ ὑποστατικά των καὶ τὰ ἀρχαῖά
 των προνόμια καὶ ὅτι ἦτον ἕτοιμος καὶ αὐτὸς νὰ
 τοῖς δώσῃ ὅ,τι ἄλλο εὐλογον ἐζήτουν· τοὺς παρεκίνει
 δὲ νὰ στείλωσι πρὸς αὐτὸν πληρεξουσίους ὅσον
 τάχιστα, διότι ἐβιάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ. Οἱ Σου-
 λιῶται, εὐχαριστήσαντές του διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς
 εὐνοϊάν του, ἀπήντησαν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀποστασία τῶν
 Ἑλλήνων ἐπήγαγεν ἐκ τῶν ραδιουργιῶν τοῦ Ἀλῆ,
 δίκαιον ἐφαίνετο, νὰ μὴ ἐκστρατεύσῃ ὁ Χουρσήδης
 κατ' αὐτῶν πεσόντος ἐκείνου, ἀλλὰ νὰ τοῖς δώσῃ
 ἀμνηστείαν, καὶ ἂν ἐκεῖνοι τὴν ἐδέχοντο, τὴν ἐδέ-
 χοντο καὶ οὗτοι· ἄλλως ἐπρόκριναν ν' ἀποθάνωσι
 παρὰ ν' ἀμαυρώσωσι τὸ ὄνομά των δι' ἀπιστίας,
 ἀποχωριζόμενοι ὁμοθρήσκων συμπολεμιστῶν. Ἡ
 παρακοὴ αὕτη τῆς προσταγῆς καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀπαν-
 τήσεως τῶν Σουλιωτῶν ἐκίνησαν εἰς ἀγανάκτησιν
 τὸν ἀλαζόνα Χουρσήδην, ὅστις, ἕτοιμος νὰ στείλῃ
 τὰς δυνάμεις του εἰς Ἀκαρνανίαν, ἀπεφάσισε νὰ
 τὰς κινήσῃ πρῶτον ὅλας εἰς ἐξολόθρευσίν των.
 Ἡ εἰδησις διεσπάρη, καὶ οἱ Σουλιῶται, ἀπόφασιν
 ἔχοντες ν' ἀνθέξωσι, διέταξαν τοὺς κατοικοῦντας τὰ
 ἀπώτερα χωρία των Χριστιανούς νὰ μετακομισθῶσι

καὶ μετακομίσωσι τὰ κτήνη των εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ τμήματος τοῦ Σουλίου πρὸς ἀσφάλειαν· ἀλλὰ πρὶν κινήθωσιν οἱ ἐχθροὶ κατ' ἐκείνων τῶν μερῶν, οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀλβανῶν, λαβόντες τὰς περὶ ἐκστρατείας διαταγὰς τοῦ Χουρσήδη, καὶ βλέποντες ὅτι ἠνοίγετο στάδιον ἐπικινδύνου πολέμου καὶ ἀνωφελοῦς διὰ τοὺς λαφυροφίλους τούτους πολεμιστὰς, ἦλθαν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐν Δερβιζιάνοις, χωρὶς τέσσαρας ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου. Οἱ λόγοι τῶν Ἀλβανῶν ἀπέβλεπαν ν' ἀποσπᾶσιν τοὺς Σουλιώτας τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οὗτοι ἐπέμεναν εἰς ὅσα ἔγραψαν τῷ Χουρσήδῃ, καὶ οὕτως οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σουλιῶται διεχωρίσθησαν ἄπρακτοι τὴν πρώτην ἡμέραν· ἀνωφελῶς ἐπανελήφθησαν τὰ αὐτὰ καὶ τὴν ἀκόλουθον· πολλοῦ δὲ λόγου γενομένου περὶ τῆς ἀφεύκτου καταστροφῆς τοῦ Σουλίου, καὶ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων τῶν Σουλιωτῶν, ἃν δὲν ἐσυμβιβάζοντο, ὁ Δαγκλῆς ἀπεκρίθη, “ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἠνδραποδίζοντο· διότι, ἃν ἐκυριεύετο ὁ τόπος των, θὰ ἐφονεοντο παρ' αὐτῶν τῶν Σουλιωτῶν.” Μετὰ δὲ τὴν συνέντευξιν ταύτην οἱ Ἀλβανοὶ ἀπηλπίσθησαν παντὸς συμβιβασμοῦ, ὁ δὲ Χουρσήδης, εἰς ἄρσιν τοῦ προσκόμματος τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν, ἐκίνησε κατὰ τοῦ Σουλίου ὅλας του τὰς δυνάμεις διὰ μιᾶς, ὡς δεκατέσσαρας χιλιάδας. Εἰς ἄκρον ὀλιγάριθμοι ἦσαν οἱ Σουλιῶται καὶ ὀλίγους πολεμιστὰς ἐν αὐταῖς νὰ τοποθετήσωσι. Τῷ ὄντι, ἐναντίον τῶν δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀντέταξαν μόνον χιλίους, ἐξ ὧν τριακόσιοι κατέλαβαν τὴν θέσιν τοῦ ἀγίου Νικολάου ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τετρακόσιοι τὴν τοῦ Ζαβρούχου ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν Ζέρβαν καὶ ἄλλους, καὶ τριακόσιοι τὴν τοῦ Μομάκου ὑπὸ τὸν Δράκον, τὸν Δαγκλῆν καὶ τὸν

Γούσην. Οἱ ἐχθροί, φθάσαντες εἰς Βαριάδας, διηρέθησαν εἰς τρία σώματα, καὶ τὸ μὲν ἐκ τρισχιλίων ὑπὸ τοὺς δύο σιλιχτάρας, τὸν τοῦ Χουρσήδη καὶ τὸν τοῦ Ἀλῆ, κατέλαβε τὴν 15 μαΐου τὸ σέλωμα τοῦ Ποπώβου, τρεῖς ἡμισυ ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου πρὸς βορρᾶν· τὸ δὲ ἄλλο ἐκ πεντακισχιλίων ὑπὸ τὸν Βρυώνην καὶ τὸν Ἄγον Μουχουρδάρην διέβη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ ὑπερκείμενον τοῦ Σουλίου βουνόν, Βούτσι· τὸ δὲ τρίτον ὑπὸ τὸν Κεσέρ-Ἀχμέτ-πασαν ἐστράτευσε πρὸς δυσμὰς τοῦ Σουλίου, κατὰ τοὺς Μύλους. Τὰ τρία δὲ ταῦτα πολυάριθμα σώματα ἔπασαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ τὰ τρία ὀλιγάριθμα τῶν Σουλιωτῶν· καὶ τὸ μὲν κατὰ τὸν ἅγιον Νικόλαον, μὴ δυνηθέν ὥς ἐκ τῆς θέσεώς του ν' ἀνθέξῃ, ὡπισθοδρόμησε καὶ ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν ὑπερκειμένην τῆς Κιάφας Στρέθιζαν, τὴν καὶ Στρούμπουλον· τὰ δὲ κατὰ τὸ Ζαβρούχον καὶ Μομάκον ὑπεράσπισαν εὐτυχῶς κατ' ἀρχὰς τὰς θέσεις των, ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὰς ἐγκατέλειψαν. Οἱ ἐχθροὶ εἰσῆλθαν εἰς τὸ Σούλι, τὸ ἐκυρίευσαν καὶ ἀνέβησαν πρὸς τὴν ἄνωθεν αὐτοῦ ράχιν, Κουγκι. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης κεῖται ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δονάτου, περιτειχισμένος. Ὁ Δράκος, μεταβὰς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Μομάκου εἰς τὸ Κουγκι καὶ ἰδὼν ἀναβάντας τοὺς ἐχθροὺς ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος τοῦ ναοῦ μετὰ 52 πολεμιστῶν. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐπολέμησαν εὐτυχῶς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς πρώτης φυλακῆς τῆς νυκτός. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον οἱ Τούρκοι, ἐπικρατούσης ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος βαθείας σιωπῆς, ὥρμησαν νὰ εἰσπηδήσωσιν ὑποθέσαντες ὅτι ἔφυγαν οἱ ἐν αὐτῷ κρυφίως. Ἀτάραχοι οἱ ἐντὸς δὲν τοὺς ἐκτύπησαν ἕως οὗ ἐπλησίασαν, καὶ τότε πυροβολήσαντες ὅλοι διὰ μᾶς ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν πολλοὺς καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἄλλους. Τὴν αὐτὴν νύκτα ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἄγου Μουχουρδάρη

ἐμήνυσε κρυφίως τοῖς ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐμελέτων νὰ μὴ ἐπανεέλθωσι κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρμήσωσι ἐπὶ τὴν Κιάφαν. Ἡ Κιάφα ἦτο τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκεῖ ἦσαν αἱ γυναῖκες· τὰ τέκνα καὶ ἡ κινητὴ περιουσία των· ἐκεῖ ἐκάθητο καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου· ἐκεῖ συν-εσωρεύθησαν καὶ αἱ καταφυγοῦσαι ἐκ τῶν μακρυνῶν χωρίων οἰκογένειαι τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν· ὥστε, ἂν ἐχάνετο ἡ Κιάφα, ἐχάνετο τὸ πᾶν· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει τοῦ γραμματέως, ἣν δὲν ὑπώπτευσαν δολίαν, ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Δονάτου. Μετὰ τὴν πτῶσιν δὲ τοῦ Σουλίου ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι ἅς ἐκράτουν ἕως τότε θέσεις, ὥστε κατεῖχαν ὅλοι τρεῖς, τὰς ἀναγκαιοτέρας, τὴν Κιάφαν, τὸ Ναβαρίκον, ἀπέχον τῆς Κιάφας τρία τέταρτα τῆς ὥρας, καὶ τὴν Χώνιαν, ὅθεν ἐλάμβαναν οἱ ἐν τῇ Κιάφᾳ τὸ νερόν· οἱ πλείστοι δὲ τῶν πολεμιστῶν ἦσαν πάντοτε περὶ τὴν Κιάφαν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐκινήθησαν τῷ ὄντι, καθὼς προανηγέλθη παρὰ τοῦ γραμματέως, πρὸς τὴν Κιάφαν, ἔστησαν ἐπάνωθεν αὐτῆς βομβοβόλους καὶ κανόνια, ἐκτύπουν τὸ φρούριον καὶ τὰς ἔξωθεν τοῦ φρουρίου οἰκογενείας τῶν χωρικῶν, καὶ ἐπροξένουν πολλὴν βλάβην. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἦλθε καὶ ὁ Χουρσήδης εἰς τὸ στρατόπεδον μαθὼν τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλίου, καὶ συμβουλίου γενομένου ἀπεφασίσθη νὰ κινηθῶσι συγχρόνως ἐπὶ τὸν Ναβαρίκον, τὴν Χώνιαν, καὶ τὴν Κιάφαν· καὶ τὰ χαράγματα τῆς 17 ἰουνίου ἐκίνησαν ὁ μὲν Βρυώνης καὶ ὁ Ἄγος Μουχουδάρης μετὰ ἑξακισχιλίων ἐπὶ τὸν Ναβαρίκον, ὁ δὲ Ἰσμαὴλ Πρόνιος, ὁ Ταήρ-Τσαπάρης, καὶ ὁ Μπάλιος Χούσας μετὰ τετρακισχιλίων ἐπὶ τὴν Χώνιαν· ὁ δὲ Σιλιχτάρης Μπότας μετὰ δισχιλίων ἐπὶ τὴν Κιάφαν. Τριακόσιοι Σουλιῶται ἦσαν κατὰ τὸν Ναβαρίκον πρὸ

τοῦ κινήματος τῶν ἐχθρῶν· ἐπὶ δὲ τῇ παρουσίᾳ τό-
σου πλήθους, 37 μόνον ἀπέμειναν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν
Δράκον, ἀλλὰ καὶ τόσον ὀλίγοι ἀντεστάθησαν εὐτυ-
χῶς ἕως οὗ ἦλθεν ἱκανὴ βοήθεια ἐκ τῆς Κιάφας, καὶ
τότε ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσωσι τὴν
νύκτα ἄπρακτοι. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσε, χίλιοι πεντα-
κόσιοι, διαμείναντες ἐντὸς τινων πύργων ἐν ἀγνοίᾳ
τῆς ὑποχωρήσεως τῶν συναδέλφων των, ἐζήτησαν
ἄδειαν ἵνα ἀπέλθωσιν ἀβλαβεῖς. Οἱ δὲ Σουλιῶται,
ὑποπτεύσαντες μὴ ἐπανέλθωσιν οἱ προαναχωρήσαντες
εἰς λύτρωσιν τῶν ἀπομεινάντων τούτων, εἰσήκουσαν
τὴν αἴτησίν των. Ἀπέτυχαν ἐπίσης καὶ τὰ σύγ-
χρονα κινήματα τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τὴν Κιάφαν,
ὅπου καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τοὺς ἐπολέμησαν κυλίου-
σαι λίθους. Εὐτύχησαν κατ' ἀρχὰς τὰ κατὰ τὴν
Χώνιαν καὶ ἐβίασαν οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας,
ἐκατὸν σχεδὸν ὄντας, νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὰ ἄνω·
ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐφάνησαν ἀπροσδοκῆτως κατα-
βαίνοντες ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν πεντακόσιοι
Χριστιανοὶ ἀλαλάζοντες καὶ τουφεκίζοντες, ἐν οἷς
καὶ γυναῖκες, αἱ μὲν ἔνοπλοι αἱ δὲ ῥοπαλοφόροι.
Τούτους ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι μακρόθεν ἐρχομένους
ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι καὶ μετέβησαν εἰς τὰς πρώτας
θέσεις των.

Ἄν ἡ ὑπερέχουσα ἀνδρία τῶν Σουλιωτῶν δὲν ἦτον
ἤδη πολλαχόθεν γνωστή, τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κατορ-
θώματα ἤρκουν νὰ τὴν μαρτυρήσωσιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ ἐν Πρεβέζῃ καὶ Ἄρτῃ
διαμένοντες ἐχθροὶ ἐπάτουν τὰ ἄκρα τῆς Ἀκαρνανίας,
ἠκροβολίζοντο καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Ἐν
μιᾷ δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ ἔαρος ἐπιδρομῶν ἀνέκτησαν τὰ
τειχίδια τοῦ Τεκὲ καὶ τῆς Πλαγιάς.

Ὁ δὲ Χουρσήδης, ὅλως ἀγανακτῶν διὰ τὴν ἀπο-
τυχίαν τῆς εἰς ἄλωσιν τῆς Κιάφας ἐκστρατείας του,
διώρισε τὸν Βρυώνην ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας καὶ

ὄλων τῶν κατὰ τὴν Ἑπειρον ὀθωμανικῶν δυνάμεων, καὶ μετέβη εἰς Λάρισσαν πρὸς κίνησιν ἄλλου πολυπληθοῦς στρατοῦ ἐτοίμου ἤδη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Ἐπειδὴ τόσα στρατεύματα ἔτοιμα νὰ πῆσωσιν εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν δὲν ἐχρονοτρίβησαν εἰμὴ διὰ τὴν ἀντίστασιν τῆς Κιάφας, μέγα συμφέρον εἶχεν ἡ Ἑλλὰς νὰ διατηρηθῇ ἡ θέσις ἐκείνη, φαινομένη τὸ προπύργιον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· μέγα συμφέρον εἶχε καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ θεάτρον τοῦ πολέμου ὑπερόριον, ὃ ἐστὶν εἰς τὴν Ἑπειρον· διὰ τοῦτο, φθάσαντος τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ ὅλη ἡ δύναμις εἰς λύτρωσιν τῆς κινδυνευούσης Κιάφας καὶ εἰς σύστασιν στρατοπέδου πέραν τοῦ Μακρυνόρους.

Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τῆς προθύμου συνδρομῆς ὄλων τῶν Ἀρχῶν καὶ ὄλων τῶν δυνατῶν διέθεσεν ὁ Μαυροκορδάτος τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἡ περίστασις ἀπῆται, καὶ ἐνήργησεν ὅσα ἀναγκαῖα εἰς προμήθειαν τροφῶν, ἀπεστάλη ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ πεντακοσίων Μανιατῶν καὶ Καρυτινῶν ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐλλιμενιζόντων πλοίων εἰς Φανάρι, λιμένα ὃ ὥρας ἀπέχοντα τῆς Κιάφας· ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐξεστράτευσεν τὴν 1 ἰουνίου μετὰ τῶν τακτικῶν, τῶν φιλελλήνων, τῶν ἐπταννησιῶν, καὶ τινων Αἰτωλοακαρνανῶν εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἀχελώου κοιλάδα, Λάσπην, ὑπὸ τὸ χωρίον τοῦ Μαχαλᾶ, ὅπου ἐνεκρίθη νὰ συνέλθωσι πανταχόθεν τὰ στρατεύματα· ἐνδιατρίψας δὲ τρεῖς ἡμέρας ἐπροχώρησεν εἰς Καρβασαράν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὀχθῆς τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ εὐρῶν δύο μικρὰς κανονοφόρους ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Πασάνον, τὸν ἄλλοτε ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ, ἔστειλε δι' αὐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ὀχθῆς τοῦ κόλπου Κόπραιναν δύο εὐκόμιστα κανόνια καὶ τινας ἄλλας

πολεμικὰς ἀποσκευὰς πρὸς μετακόμισίν των εἰς Κομπότι, χωρίον δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ἀρτης ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως· ἔστειλε δὲ καὶ τὰ στρατεύματα διὰ Βάλτου καὶ Μακρυνόρους εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ὅπου ἔφθασε καὶ αὐτὸς τὴν 9. Ἄλλ' ὅλα τὰ ἐκεῖ συνελθόντα στρατεύματα, τακτικὰ καὶ μὴ, μόλις ἦσαν τρισχίλιοι, ἐν ᾧ τριπλάσια ἦσαν τὰ ἐν Ἀρτῇ, Ἰωαννίνοις καὶ Πρεβέζῃ ἐχθρικά. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν, ἐξελθὼν ὁ Νορμάννος μετ' ὀλίγων ἀκολουθῶν εἰς παρατήρησιν τῶν πέριξ τοῦ χωρίου θέσεων, ἀπῆντησεν αἰφνης πεντακοσίους ἵππεῖς ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Πλιάσαν ἐρχομένους καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἐξ Ἀρτης πρὸς τὸ Κομπότι, καὶ ὀπισθοδρομήσας εἰς τὸ χωρίον εἰδοποίησε τὴν ἐπέλευσιν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐν τῷ ᾧ οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ἐφορμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν, καὶ προπορευόμενοι οἱ φιλέλληνες καὶ ἀκολουθοῦντες οἱ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωξαν σχεδὸν ὡς τὴν Ἀρταν φονεύσαντες ἱκανοὺς ἀναβάτας καὶ ἀρπάσαντες τοὺς ἵππους των, ἐν οἷς καὶ τινες ἀξιοματικῶν καὶ τοῦ κεχαγιά ἀγυροχαλίνωτοι. Ἐφονεύθησαν καὶ ὀλίγοι Ἕλληνες τακτικοί.

Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῷ Κομποτίῳ ἐβουλεύοντο περὶ τῶν περαιτέρω, ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλμένοι τῶν Σουλιωτῶν ἀναγγέλλοντες τὴν ἐπικίνδυνον στάσιν των καὶ αἰτούμενοι ταχεῖαν ἀντίληψιν· ἐπρόσθεταν δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἦσαν πλειότεροι ἢ ὅσοι ἐχρειάζοντο ὅπλοφόροι εἰς φύλαξιν ὧν κατεῖχαν θέσεων, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐξέλθωσιν τινες εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἔξω κινημάτων ᾧ ἐπλησίαζαν στρατεύματα. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀπεφασίσθη ἄλλοι μὲν τοῦ ἐν Κομποτίῳ στρατεύματος νὰ πλησιάσωσιν ὅσον ἐδύναντο πρὸς τὴν Κιάφαν, ἄλλοι δὲ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πέτα ὡς εἰς θέσιν δυνατωτέραν ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ ἐμπο-

δίσωσι τοὺς ἐν Ἀρτῇ Τούρκους τοῦ νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἐπὶ τοὺς εἰς βοήθειαν τῆς Κιάφας κινουμένους.

Ὁπλارχηγὸς τοῦ τμήματος τῆς Ἀρτῆς, εἰς ὃ ἀνῆκε τὸ χωρίον τοῦ Πέτα, ἦτον ὁ Γῶγος, οὕτινος τὰ λαμπρὰ ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ καὶ ἐν Μακρυνόρει κατορθώματα ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος διηγήθημεν. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐστρατοπέδευεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ. Ἄν καὶ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐπολέμησε φανερὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔφθειρε πολλοὺς καὶ ἐματαίωσε καὶ τὰ κατὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας σχέδιά των, οἱ Τούρκοι, θεωροῦντές τον ὡς δυνατὸν καὶ ὡς ἔχοντα πολλὴν καὶ δικαίαν φήμην, τὸν ἄφησαν ἀνενόχλητον ὀπλارχηγὸν τοῦ τμήματός του ὑποκρινόμενον ἔκτοτε τὸν φίλον των· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ἐπίστευαν αὐτόν, οὔτε αὐτὸς ἐκείνους· δι' ὃ καὶ ἀσυνέντευκτοί ἦσαν, καὶ συνενοοῦντο μόνον διὰ γραμμάτων ἐξαγοραζόμενοι ἀμοιβαίως τὸν καιρόν. Ὁ ὀπλارχηγὸς οὗτος, διατηρῶν φανερὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Τούρκους, διετῆρει ἐπίσης φανερὰς καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· καὶ τοῖς μὲν ἔλεγεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπῆτει νὰ πολιτεύεται τοὺς Τούρκους, τοῖς δὲ ὅτι ἡ φρόνησις ἀπῆτει νὰ πολιτεύεται τοὺς Ἕλληνας. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπέδευσαν ἐν Κομποτίῳ, οἱ Τούρκοι, ἀναλογιζόμενοι τὴν παρελθοῦσαν διαγωγὴν του, τὸν ὑπώπτευσαν ὑπεράλλοτε καὶ τῷ ἔγραψαν ὅτι καιρὸς ἦτο νὰ προσβάλωσιν ἐκ συμφώνου τοὺς κλέπτας· οὗτος δὲ τοῖς ἀπεκρίθη, ὅτι ἑτοιμος ἦτον, ἀλλ' ἐνόμιζε καλὸν νὰ μὴ βιασθῶσι· τοὺς ἐζήτηε δὲ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια διὰ τοὺς στρατιώτας του. Οἱ Τούρκοι καὶ τὴν περὶ ἀναβολῆς γνώμην τοῦ ἤκουσαν, καὶ ὅσα ἐζήτησε τῷ ἕστειλαν, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ἐχάρισε τοῖς ὁμοπίστοις του, ἄλλα δὲ τοῖς ἐπώλησεν εἰς μισθοδοσίαν τῶν στρατιωτῶν του· δὲν τοῖς ἀπέκρυψε δὲ οὐδ' ὅ,τι τῷ

ἔγραψαν ἐσχάτως οἱ Τοῦρκοι, οὐδ' ὅ,τι αὐτὸς ἀπεκρίθη. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Γῶγος.

Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σχεδίου τῆς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Κιάφας ὁ μὲν Βαρνακιώτης, ὁ Ἰσκος, ὁ Μάκρος Μπότσαρης, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Καρατάσος, καὶ ὁ Γάτσος ἐκίνησαν τὴν ἐσπέραν τῆς 21 μετὰ χιλίων διακοσίων πρὸς τὴν Κιάφαν· οἱ δὲ τακτικοί, οἱ φιλέλληνες, οἱ Ἑπτανήσιοι, ὁ Γρίβας, ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Γιατράκος μετέβησαν τὴν ἐπαύριον εἰς τοῦ Πέτα, ὅπου ἦν τὸν Γῶγον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς· ἔμειναν δὲ ἐν Κομποτίῳ τινὲς Μεσολογγῖται, Ἀνατολικιώται καὶ Ζυγιῶται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ντόβαν, τὸν Σπύρον Πεταλοῦδην καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Γκολφίνον. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινων Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν, μετέβη αὐθημερὸν εἰς Λαγκαδάν ἐπὶ προμηθεΐα τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοῦ. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν συνέβη τὸ ἐξῆς δυστύχημα τῆς ἐκστρατείας, πρόδρομος δεινότερων δυστυχημάτων.

Διὰ τοῦ Πασάνου, διοικούντος τὰς δύο μικρὰς κανονοφόρους, εἶχαν ἤδη καταλάβει οἱ Ἕλληνες τὸν ἀμβρακικὸν κόλπον. Οἱ Τοῦρκοι θέλοντες νὰ τὸν ἀνακτήσωσιν ἠτοίμασαν ἐν Πρεβέζῃ καὶ μετέφεραν εἰς τὸν κόλπον τρεῖς μεγάλας κανονοφόρους. Ἄνισος ἦτον ἡ πάλῃ, καὶ ὁ Πασάνος ἐπροσπάθησε νὰ ῥίψῃ εἰς τὴν ξηρὰν τὰς κανονοφόρους του, αἵτινες εὐρέθησαν ἀνυπόπτως πλέουσai ἐπὶ τῷ εἴσπλῳ τῶν ἐχθρικών· ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα νηνεμία ἐματαίωσε τὰς προσπαθείας του. Ἀπελπισθεὶς δὲ τοῦ νὰ τὰς λυτρώσῃ, ἐμβῆκεν εἰς τὸ ἐφόλκιόν του καὶ ἠγωνίζετο διὰ τῆς κωπηλασίας νὰ σωθῇ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ἁκρας τοῦ κόλπου· ἀλλ' εὐστοχος κανονία ἐβύθισε τὸ ἐφόλκιον, καὶ οὕτως οἱ ἐχθροί, συλλαβόντες τὰς κανονοφόρους καὶ τὰ πληρώματα, συνέλαβαν καὶ αὐτὸν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, τὸν

ἀπεκόμισαν σιδηροδέσμιον εἰς Ἄρταν καὶ τὸν ἐφυλάκισαν (α), τοὺς δ' ἀθλίους ναύτας ἐσούβλισαν ἐν Πρεβέζῃ. Τοιουτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι γενόμενοι κύριοι ὅλου τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου διέκοψαν τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας.

Οἱ δὲ περὶ τὸν Βαρνακιώτην καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ἀναχωρήσαντες ἐκ Κομποτίου, ἀπήντησαν μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὴν Κιάφαν πορείαν των περιφερόμενοι τῇδε κάκεισε, διώκοντες καὶ διωκόμενοι, ἕως οὗ πάμπολλοι Τοῦρκοι ἐπέπεσαν τὸ πρῶτὴ τῆς 29 εἰς Πλάκαν, χωρίον ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ καὶ ἀπέχον τῆς μὲν Κιάφας 10 ὥρας, τοῦ δὲ Κομποτίου 4. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἰσοπαλῆς μέχρι τῆς μεσημβρίας, καθ' ἣν, ἐλθούσης νέας καὶ ἀκουράστου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιβοηθείας, ἐτράπησαν οἱ Ἕλληνες ἀπηνθηκότες ἐξ αἰτίας τῆς μάχης τῆς αὐγῆς καὶ κατέφυγαν διωκόμενοι εἰς τὴν ἀκρώρειαν. Οἱ δ' ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν των, ἐπῆραν ὅλην τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν των καὶ τὰς ὀλίγας τροφὰς των, καὶ ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν ὑπὲρ τοὺς 100. Οἱ Σουλῳται ἔστειλαν 500 εἰς ἐπικουρίαν, ὡς προῦπεσχέθησαν, ἀλλ' ἀπαντήσαντες οὗτοι πολλὰς δυσκολίας καθ' ὁδὸν δὲν ἔφθασαν πλησίον τῆς Πλάκας εἰμὴ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, καθ' ἣν μαθόντες τὴν ἐπὶ τῆς προτεραιᾶς φυγὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς τὴν ἀκρώρειαν Ἕλληνες, ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ χρησιμεύσωσι πλέον πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐξεστράτευσαν, κατέβησαν τὴν νύκτα ὀπισθεν τοῦ ὄρους καὶ ἔφθασαν εἰς Πέτα κακῶς ἔχοντες τὴν 1 ἰουλίου, καὶ οὕτως ἐματαιώθη τὸ δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὑπὲρ τῆς Κιάφας σχέδιον.

Οἱ δὲ ἐν Πέτα φιλέλληνες, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δανίας, ἀκούσαντες ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς

των, ὅτι 800 τῶν ἐν Ἄρτῃ Ἀλβανῶν ἐξῆλθαν εἰς τὰς πλησιοχώρους κώμας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρατεύσωσι. Τόσον δὲ ἀκράτητος ἦτον ἡ τόλμη τοῦ Δανίου καὶ τόσον θερμὴ ἡ ἐπιθυμία του νὰ διαπρέψῃ, ὥστε παρήκουσε καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐπιτελῶν Νορμάννον, ὑφ' ὃν διετέλουν οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες, μὴ ἐγκρίνοντα τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην περιπλάνησιν. Ἐπειδὴ οἱ φιλέλληνες οὔτε τόπον οὔτε γλῶσσαν ἐγνώριζαν, παρέλαβάν τινες τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γώγου ὡς ὁδηγοὺς. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐξεστράτευσαν (25 ἰουνίου), συνεξεστράτευσαν καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Πανᾶν, καὶ ὅλοι κατέβησαν ἐν πρώτοις πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἄρτης, καὶ μέχρι τινὸς παραποταμοποροῦντες ἀνέβησαν τὴν νύκτα εἰς Πλάκαν, ὅπου δὲν ἦσαν ψυχὴν, διότι διαβάντες ἐκεῖθεν τὴν προτεραίαν οἱ Ἀλβανοὶ τόσον ἠτάκτησαν, ὥστε οἱ κάτοικοι ὅλοι κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση· εἶδαν ὅμως ἐπὶ τινων ὁρέων πέραν τοῦ ποταμοῦ πολλὰ πυρά, καὶ ἐντεῦθεν συμπεράναντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν οἱ ἐχθροί, ἐκίνησαν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν, ἐπέρασαν πρὸς μεσημβρίαν τὸν ποταμόν, καὶ τὴν ἑσπέραν ἔφθασαν εἰς τὸ ὄρεινόν χωρίον, Βρόντσαν, ὅπου ἐφαίνοντο τὰ πυρά τὴν παρελθούσαν νύκτα, ἀλλὰ δὲν ἦσαν εἰμὴ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα καὶ ἔμαθαν, ὅτι πρὸ ὀλίγου ἔφυγαν οἱ Ἀλβανοὶ ἐκεῖθεν ἐν βίᾳ· ἡ δὲ ἐν βίᾳ φυγὴ φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τινων τουφεκιῶν, ἃς ἔρριψαν οἱ δοθέντες παρὰ τοῦ Γώγου ὁδηγοί, ἐν ᾧ ἐπλησίαζαν πρὸς τὴν Βρόντσαν, εἴτε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τῶν ὀπλοφόρων Ἑλλήνων τουφεκίζόντων ἀσκέπτως καὶ ἀσκόπως, εἴτε ὥς τινες τῶν φιλελλήνων ὑπόπτευσαν εἰς προειδοποίησιν καὶ προφύλαξιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκεῖνο κεῖται ἄνωθεν τῆς μεταξὺ Ἄρτης καὶ Ἰωαννίνων διερχομένης διὰ τινος αὐλῶνος

οδοῦ, ὁ Δανίας ἀπεφάσισε νὰ ἐνδιαμείνωσιν οἱ περὶ αὐτὸν εἰς ἐνεδραν μηδαμῶς ὑποπτευόντων τῶν Τούρκων ὅτι παρήσαν ἐχθροί· καὶ ἐπειδὴ ἔφαγαν τὰς ὀλίγας τροφάς των, παρεκάλεσαν τὸν Γῶγον νὰ τοῖς στείλῃ ἄλλας, ὡς προϋπεσχέθη· ἐν τούτοις συν-
 ᾿λαβάν τινας Τούρκους διαβαίνοντας. Τόσον δὲ ἦσαν ἄφοβοι, ὥστε 40 ἀπεκόπησαν τὴν νύκτα καὶ ἔτρεξαν πολλὰς ὥρας μακρὰν τῶν ἄλλων πρὸς τὰ Πέντε-Πηγὰδια, διότι ἤρχετο ἐκεῖθεν βαθὺς καὶ κωφὸς ἦχος τουφεκισμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἦχος, ὅστις μόνος τοὺς ὠδήγει, ἔπαυσε προιούσης τῆς νυκτός, ἐπανῆλθαν εἰς Βρόντσαν· ἔπесαν δὲ ἐπὶ τῆς ἐπανόδου των ἐξαίφνης εἰς τινὰ ἐχθρικὴν φρουρὰν μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Πηγαδίων καὶ τοὺς μὲν ἐσκότωσαν, τοὺς δὲ διεσκόρπισαν. Ὁ Δανίας εἶχε διάθεσιν νὰ δια-
 τρίψῃ ἐκεῖ ἡμέρας τινὰς μετὰ τοῦ μικροῦ του στρατοῦ· ἀλλ' ἡ στέρησις τῶν τροφῶν καὶ ἡ μὴ ἀποστολὴ ἄλλων παρὰ τοῦ Γῶγου, ἔτι δὲ καὶ κατεπείγουσα περὶ ἐπανόδου διαταγὴ τοῦ Νορμάννου, μαθόντος ὅτι οἱ ἐν Ἄρτῃ Τούρκοι ἐμελέτων ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐκ-
 στρατευσωσιν, ἠνάγκασαν τοὺς περιπλανωμένους τουτους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Πέτα, ὅπου ἔφθασαν τὴν 1 ἰουλίου.

Καὶ ἄλλοθεν ἴσως, ἀλλὰ βεβαίως ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ, οἱ ἐν Ἄρτῃ Τούρκοι ἀνεκάλυψαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐλληνικῆς ἐκ-
 στρατείας, δι' ἣν ἐφοβήθησαν κατ' ἀρχὰς ὑποθέτοντές την πολλὰ σημαντικὴν.

Οἱ Τούρκοι, ἐν ᾧ τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον διέ-
 μενεν ἐν Κομποτίῳ, ἐνεδρεύοντες διὰ νυκτός πλησίον τοῦ χωρίου ἐκείνου, συνέλαβαν, τελευτώντος τοῦ ἰουνίου, τὸν ἐκ τοῦ τάγματος τῶν φιλελλήνων Ἰταλὸν Μονάλδην περιδιαβάζοντα καὶ τὸν ἔφεραν εἰς Ἄρταν. Οὗτος, περιποιηθεὶς καὶ θαρρύνθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων πασάδων, τοῦ Ἰσμαήλ-Πλιάσα καὶ τοῦ

Μεχμέτ-Ρεσίτη, τοῦ καὶ Κιουταχῆ, ἀνεκάλυψεν αὐτοῖς καὶ τὰς ἐνεστώσας δυνάμεις καὶ τὰ μελετώμενα κινήματα καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὁ δυστυχὴς δὲν ἐδυνήθη διὰ τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ ν' ἀποφύγῃ τὸν ἐπαπειλοῦντα κίνδυνον. Οἱ ἄπιστοι πασάδες, μαθόντες ὅσα ᾔθελαν, τὸν ἀπεκεφάλισαν καὶ ἔστησαν τὴν κεφαλὴν τοῦ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἄρτης. Οἱ Τοῦρκοι ἐθαρρύνθησαν μεγάλως ἀκούσαντες ὅσα ἠγνόουν καὶ τὰ ἐκοινοποίησαν τῷ γενικῷ ἀρχηγῷ τῶν Βρυώνη, ὅστις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Χουρσήδη, ἀφ' οὗ διέθεσε πρεπόντως τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας, κατέλαβε τὰς Βαριάδας κεντρικὴν θέσιν μεταξὺ Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ Σδυλίου.

* Ἄν καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ Κομποτίου ἦτον ἀναγκαιοτάτη, διότι τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Πέτα καὶ τῆς Λαγκάδας ὁδοῦ, δι' ἧς οἱ ἐν Πέτᾳ ἐλάμβαναν τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμεφόδια, μόνον 150 ἦσαν οἱ ἐναπομείναντες. Οἱ δὲ ἐν Ἄρτῃ, ὡς χίλιοι, ἐπέπεσαν αἰφνης τὴν 3, ἔκαυσαν τὰ ἄκρα τοῦ χωρίου καὶ ἀνέβησαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελίστρας, ὅπου ἐκλείσθησαν οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες καὶ ὑπερασπίσθησαν εὐτυχῶς δύο ὥρας ἕως οὗ, ἀκουσθέντος τοῦ τουφεκισμοῦ, ἔφθασεν ἔγκαιρος βοήθεια ἀπὸ τοῦ Πέτα ὑπὸ τὸν Γρίβαν καὶ τὸν Γενναῖον, καὶ ἀπὸ τῆς Λαγκάδας ὑπὸ τὸν Ῥάγκον, καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι, προσβληθέντες ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων καὶ φοβηθέντες ὅτι ἐπύρχοντο καὶ ἄλλοι, ἀνεχώρησαν, φονευθέντων τινῶν ἐξ αὐτῶν· ἐπληρώθησαν δὲ καὶ 7 Ἕλληνες. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀνεκλήθη ὁ Γενναῖος εἰς Πελοπόννησον παρὰ τοῦ πατρός του.

Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας ἐκινήθησαν οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κυριακούλην ἐστρατοπεδευμένον παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Φαναρίου. Σκοπὸς τῆς ἐκεῖ ἀποβάσεως

τῶν Ἑλλήνων ἦτο ν' ἀνοιχθῇ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν Σουλιωτῶν ἢ εἰς Κιάφαν ἄγουσα ὁδὸς ἐπὶ εἰσαγωγῇ τροφῶν. Οἱ Σουλιῶται, μαθόντες τὴν ἀπόβασιν, ἔσπευσαν νὰ στείλωσι βοήθειαν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ὡς τρισχίλιοι, ἐπέπεσαν τὸ πρῶτὸν τῆς 4 ἰουλίου. Ἀντέστησαν οἱ Ἕλληνες γενναίως, φονεύσαντες ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλως ἐφορμώντων. Οἱ Τοῦρκοι, παθόντες πολλὴν βλάβην ὡς ἀπροφύλακτοι, ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν. Ὁ δὲ ἐν Βαλτετσῷ νικητὴς Κυριακούλης διεκρίθη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ διὰ τὴν συνήθη ἀφοβίαν του· ἀλλ', ἐν ᾧ ἔτρεχεν ἀπὸ προμαχώνος εἰς προμαχῶνα πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν στρατιωτῶν του, τὸν ἐκτύπησε κατὰ καρδὰ τουφεκοβολὴ καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ὁ παρακολουθῶν αὐτὸν στρατιώτης, φοβηθεὶς μήπως ἡ γνώσις τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ διαταράξῃ τοὺς συμπολεμιστάς του, ἐπέρριψε τὸν ἐπενδύτην του καὶ ἀπέκρυψε τὸν θάνατόν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης. Ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἦτον ὁ κατὰ τὸ Βαλτέτσι στρατηγήσας κεχαγιάμπεης. Οἱ δὲ Ἕλληνες διετήρησαν ὅλην τὴν ἡμέραν τὰς θέσεις των, τὴν δὲ νύκτα ἀποφασίσαντες ν' ἀναχωρήσωσιν ἐξ αἰτίας τῆς προξενηθείσης ἀθυμίας καὶ ἀταξίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ καλοῦ ἀρχηγοῦ του, οἱ μὲν Σουλιῶται ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπέβησαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, καὶ ἀποπλεύσαντες τὴν ἐπαύριον ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγι φέροντες τὸν νεκρὸν τοῦ Κυριακούλη, ὃν ἐκήδευσεν ἡ πόλις λαμπρῶς. Ἀφ' οὗ δ' ἐματαιώθησαν τοιοῦτοτρόπως αἱ δύο ἐκστρατεῖαι τοῦ Φαναρίου καὶ τῆς Πλάκας καὶ ἀπέπλευσαν τὰ τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα, οἱ Σουλιῶται ἀπέβαλαν πᾶσαν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ χωρίον τοῦ Πέτα κεῖται ἐπὶ θέσεως ὀρεινῆς

καὶ ὀχυρᾶς ἐν μέσῳ δύο σειρῶν βουνῶν, τῆς μὲν ἔμπροσθεν πρὸς δυσμὰς τῆς δὲ ὀπισθεν. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, οἱ τακτικοί, οἱ φιλέλληνες καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι κατέλαβαν τὴν ἔμπροσθεν σειράν, τὴν καὶ ἐπικινδυνωτέραν· τὴν αὐτὴν κατέλαβαν καὶ ἐπανελθόντες ἀπὸ τῆς περιπλανήσεώς των· οἱ δὲ λοιποὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ὀπισθεν τοῦ χωρίου, τῇ καὶ ἐπιμηκεστέρα· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ἐν Πέτᾳ ὑπερδισχίλιοι. Ἐπειδὴ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες ὀλιγώρουν τὰς συνήθεις ἐν Ἑλλάδι διὰ προμαχώνων προφυλάξεις ἐν καιρῷ μάχης, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν μὴ τακτικῶν ἐπροσπάθησαν νὰ τοὺς πείσωσι εἰς ἀνέγερσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν, ὁ μὲν Δανίας τῷ Γῶγῳ “Ἡμεῖς ἔχομεν τὰ στήθη μας “προμαχῶνα,” ὁ δὲ Ταρέλλας τῷ Βλαχοπούλῳ “Ἡξεύρομεν καὶ ἡμεῖς νὰ πολεμῶμεν.” ὥστε ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀνδρίᾳ των ἐρειδόμενοι δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι τὰς συμβουλὰς των περὶ τὰς τοιαύτας μάχας ἐμπίρων. Ἐτοποθετήθησαν δὲ τὰ μὲν δύο ἑλληνικὰ τάγματα πρὸς τὸ κέντρον ἔχοντα παρ' αὐτοῖς δύο κανόνια καὶ δέκα κανονοβολιστὰς ὑπὸ τὸν Ἑλβετὸν Βράνδλην, ὁ δὲ λόχος των φιλελλήνων ἀριστερᾷ, ὃ ἐστὶν ἐν τῇ ἐπικινδυνωτέρᾳ ὁλῶν των θέσεων· τὸ δὲ σῶμα των Ἑπταννησίων δεξιᾷ, ὅλα δὲ πλησίον τὸ ἐν τοῦ ἄλλου· οἱ δὲ μὴ τακτικοί, οἱ ὀπισθεν τοῦ χωρίου, ἐτοποθετήθησαν οἱ μὲν πρὸς τὸ κέντρον ὑπὸ τὸν Βαρνακιώτην, οἱ δὲ ἀριστερᾷ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην, οἱ δὲ δεξιᾷ ὑπὸ τὸν Γῶγον καὶ Βλαχόπουλον· ὁ δὲ Ἀνδρέας Ἴσκος καὶ ὁ Γάτσος παρεφένδρυναν. Ἀνεδέχθη δὲ ὁ Γῶγος νὰ φρουρήσῃ καὶ τὸ Μετεπιὸν καὶ τὸν παρακείμενον λόφον, καὶ ἀνέθεσε τὴν φρούρησιν τούτου εἰς τοὺς ἐγχωρίους τοῦ Πέτα.

Τὴν 4 ἰουλίου, πέμπτη ἄρα πρὸ μεσημβρίας,

ἐξῆλθε τῆς Ἀρτης τὸ τουρκικὸν στράτευμα· ἐπροπορεύετο τὸ ἵππικὸν καὶ ἠκολούθει τὸ πεζικόν· τὸ ὅλον ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ χιλιάδων. Διηρέθη δὲ εἰς δύο· καὶ οἱ μὲν πλείστοι προσέβαλαν κατὰ μέτωπον τὸ χωρίον, ὅπου οἱ φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπορεύθησαν δισχίλιοι μὲν πρὸς τὸ δεξιὸν κέρας τῶν μὴ τακτικῶν, ἵνα, διαβάντες τὸ Μετεπιὸν καὶ κυριεύσαντες τὸν λόφον, καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, ὀλιγαριθμότεροι δὲ πρὸς τὸ ἀριστερὸν κατὰ τὸν Σταυρόν. Σφοδρὸς πυροβολισμὸς ἀναψεν ἐν πρώτοις κατὰ μέτωπον· οἱ Τοῦρκοι ἀπεκρούσθησαν καὶ πολλοὶ ἔπεσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας προσβολῆς. Οἱ φιλέλληνες ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς πολεμικῆς φήμης τῶν, καὶ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι ἄξιοι μιμηταί των. Ὁ Γῶγος ἄφησε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῶν ἐχθρῶν νὰ διέλθῃ τὸ Μετεπιὸν ἀνεπηρέαστος· ἐσύγκειτο δὲ αὕτη ἐξ 80, ἐν οἷς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν μὴ τακτικῶν, ἦσαν ὅλοι οἱ σηματοφόροι, οἱ καὶ ἀνδρειότεροι τοῦ στρατοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ παρακολουθοῦντες ἔφθασαν ἐντὸς βολῆς, τότε ἐπέπεσαν οἱ περὶ τὸν Γῶγον αἵφνης καὶ τοὺς ἔτρεψαν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ὁ Δῆμος Τσέλιος, οἱ παρασταθμεύοντες, τοὺς κατεδίωξαν κακῶς ἔχοντας· ὥστε ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐφαίνετο πανταχόθεν βεβαία· ἀλλὰ τυχαῖόν τι περιστατικὸν ἀνέτρεψε τὰ πάντα. Οἱ προπορευθέντες 80 Τοῦρκοι, βλέποντες ἑαυτοὺς ἀπομεμονωμένους καὶ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν καταδιωκομένων καὶ ἀμηχανοῦντες τί νὰ πράξωσι πρὸς σωτηρίαν των, ἐτύλιξαν τὰς σημαίας των καὶ ἐπροχώρησαν ἐξ ἀνάγκης ὡς ἀπηλπισμένοι πρὸς τὰ ἄνω, ἴσως εὕρισκαν διέξοδον ἐκεῖθεν. Φθάσαντες δὲ εἰς τὸν παρὰ τῷ Μετεπιῷ λόφον ἐθαύμασαν μὴ εὐρόντες εἰμὴ ἓνα ἵππον, τὸν τοῦ Γῶγου, καὶ 8 μόνον στρατιώτας φυλάττοντας αὐτόν, καὶ θαρρύνθεντες ἐξετύλιξαν τὰς

σημαίας των. Τότε τινὲς τῶν μὴ τακτικῶν, ἰδόντες αἰφνης τουρκικὰς σημαίας ὑπεράνω αὐτῶν καὶ ὑποθέσαντες ὅτι ὁ Γῶγος ἐνίκηθη ἢ ἐπρόδωκε, διεσκορπίσθησαν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ὅλοι. Οἱ δὲ κάτω μαχόμενοι Τοῦρκοι, ἐμψυχωθέντες ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν σημαιῶν καὶ συμπεράναντες ἐντεῦθεν ὅτι οἱ συναγωνισταὶ τῶν ἐνίκησαν καὶ κατέλαβαν τὰς ἀκρωρείας, ὥρμησαν θαρράλεώτεροι ἐπὶ τοὺς εὐτυχῶς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν πολεμοῦντας, οἵτινες ἰδόντες τὰ γενόμενα ἀπηλπίσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξίφοκτονοῦντες καὶ ξιφοκτονούμενοι. Οἱ πλείστοι δὲ τῶν φιλελλήνων καὶ τινες τακτικοὶ φθάσαντες εἰς τὸν Σταυρὸν δὲν ἐδύναντο νὰ προχωρήσωσι, διότι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ σμήνους ἐχθρῶν καὶ εὐρέθησαν ἡναγκασμένοι ἢ νὰ παραδοθῶσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἐπροτίμησαν τὸ ἐνδοξότερον, καὶ συμπυκνωθέντες εἰς σχῆμα πυργοειδὲς (en bataillon carré) ἔπесαν ὅλοι ἐνδόξως φονεύοντες καὶ φονεούμενοι. Οἱ δὲ λοιποὶ φιλέλληνες ὑποχώρησαντες δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐκινδύνευσαν καταδιωκόμενοι ν' ἀφανισθῶσι καὶ ἐκεῖνοι ὅλοι· ἀλλ' ἀφ' οὗ κατήντησαν εἰς ἀπότομόν τινα θέσιν κατὰ τὸν Σταυρὸν, εὐρέθη ὑπεράνω αὐτῆς τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ Γῶγος μετὰ τινῶν τῶν ὁπαδῶν-του, καὶ ὅλοι οὗτοι ἐτουφέκισαν διὰ μιᾶς τοὺς καταδιώκοντας καὶ ἐλύτρωσαν τοὺς καταδιωκόμενους. Μεγάλα τὰ παθήματα τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνισθέντων τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὁ Ταρέλλας, ὁ Δανίας, τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ τακτικοῦ, τὸ ἥμισυ τῶν Ἰόνων καὶ τὰ δύο τρίτα τῶν φιλελλήνων, ἐν οἷς καὶ οἱ δέκα κανονοβολισταί, καὶ ὁ σημαιοφόρος ἐφονεύθησαν, οἱ ἐν τῷ χωρίῳ ἀσθενεῖς ἐσφάγησαν, ὁ Νορμάννος, ὁ Πανᾶς καὶ ἐκ τῶν μὴ τακτικῶν ὁ Δῆμος Τσέλιος ἐπληγώθησαν· ὀλίγοι ἠχμαλωτίσθησαν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπεκεφαλίσθησαν ἐν Ἀρτῇ ἐκτὸς ἐνὸς φι-

λέλληνος Πρώσσου, ὡς γνώσεις ἔχοντας χειρουργικάς. Οἱ Τοῦρκοι ἔγειναν κύριοι τοῦ χωρίου, καὶ ἐπῆραν ὅλα τὰ πολεμεφόνδια, ὅλας τὰς τροφάς, δύο κανόνια καὶ τὴν σημαίαν τῶν φιλελλήνων. Τοιοῦτος δὲ ἦτον ὁ διασκορπισμὸς καὶ τοιαύτη ἡ περιπλάνησις τῶν διασωθέντων, ὥστε πολλοὶ μὴ παθόντες οὔτε ἐφαίνοντο οὔτε ἠκούοντο πολλὰς ἡμέρας· ἦσαν δὲ καὶ τινες, ὡς ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Γουβερνάτης καὶ ἄλλοι, οἵτινες θρηνούμενοι ὡς πεσόντες ἐν τῇ μάχῃ ἐξεφανερώθησαν παρ' ἐλπίδα ὡς ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ συμφορὰ τοῦ Πέτα ἦτο μᾶλλον καταστροφὴ ἢ ἦττα.

Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀφήσαντες φρουρὰν ἐν τῷ χωρίῳ ἐπανῆλθαν εἰς Ἄρταν, ὅπου ἐπανηγύρισαν λαμπρῶς τὴν νίκην τῶν· οἱ δὲ διασκορπισθέντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες συνῆλθαν ἐνθεν κἀκεῖθεν εἰς Λαγκάδαν, ὅπου διέμενεν ὁ Μαυροκορδάτος.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα συνέβη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὅτι συμβαίνει συνήθως μετὰ τὰς τροπὰς· ἐμέμφοντο καὶ ἐνοχοποιοῦν ἀλλήλους· ἀλλ' ἡ γενικὴ κατακραυγὴ ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Γῶγον ἀναδεχθέντα νὰ φρουρήσῃ καὶ μὴ φρουρήσαντα τὸν λόφον, ἐξ ἧς αἰτίας προῆλθεν ἡ κρίσις τῆς μάχης· διὰ τοῦτο οἱ φιλέλληνες τὸν ὀνόμαζαν φανερά προδότην, ἀλλ' οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος οὔτε οἱ μὴ τακτικοὶ ἀρχηγοὶ συνέφασκαν, ἀποδίδοντες δικαίως τὴν μὴ φρούρησιν τοῦ λόφου εἰς τὴν συνήθη ἀπέθειαν τῶν μὴ τακτικῶν. Ὁ δὲ Γῶγος, πεπειθὼς ἐπὶ τῇ ἀθωότητί του, ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς Λαγκάδαν· ἀλλ' ἰδὼν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἐσυμβιβάσθη μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ Τοῦρκος ἔκτοτε διέμενεν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του.

Τὰ ἐν Ἡπείρῳ ἀλλεπάλληλα κατορθώματα τῶν
ἡθρῶν τοῖς ἡνοιξάν τὰς διόδους τῆς Αἰτωλίας καὶ
τῆς Ἀκαρνανίας, ὅθεν ἄλλοτε ἐπεδιώχθησαν καὶ ἀπε-
κρούσθησαν κακῶς ἔχοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδπασαν Δράμαλιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.
—Τὰ κατὰ Εὐβοίαν καὶ Κρήτην.

ΕΝ ᾧ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἦτον ὅλη ἀπροφύλακτος καὶ ὅλη ἄνω κάτω διὰ τὴν τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀλληλομαχίαν, διὰ τὸν φόνον τοῦ Νούτσου καὶ Παλάσκα καὶ διὰ τὴν ὀργὴν τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ φονέως, ὁ μεταβὰς ἐξ Ἡπείρου εἰς Θεσσαλίαν Χουρσήδης ἐκίνησε τὰ συνηγμένα ἐκεῖ πολυάριθμα στρατεύματα· καὶ αὐτὸς μὲν ἐκάθησεν ἐν Λαρίσσει εἰς προμήθειαν τροφῶν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἐκστρατείας δι' ἀποστολῆς νέων στρατευμάτων, ἐφορεύων ἐν ταύτῳ καὶ τὰ κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος προσχεδιασθέντα ὑπὸ τὸν Βρυώνην κινήματα· ἐξεστράτευσεν δὲ ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης ὁ ἐκ Δράμης τῆς Μακεδονίας Μαχμούδπασας, ὁ καὶ Δράμαλης, ὁ πρὸ πολλοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιζόμενος, γνωστὸς διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους του καὶ τὰ μεγάλα πλούτη του. Συνεξεστράτευσαν δὲ ὑπ' αὐτὸν ὁ ἄλλοτε ἀρχιβεζίρης Τοπάλ-Ἀλήπασας, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Ἐρήπ-Ἀχμέτπασας, ὁ Χασάμπασας Κασάμπασης, ὁ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασας, ὁ Ἀργεῖος Ἀλήπασας διορισθεῖς ἕκτοτε φρούραρχος Ναυπλίου, δύο ἄλλοι ὀλίγον γνωστοὶ πασάδες καὶ πολλοὶ δερεμ-

πεῆδες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ὧν οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ Ἐμήναγας Κιουπρουλῆς, ὁ ἐκ Καστωρίας Μαχμέτμπεης, ὁ ἐκ Ξάνθης Ἐμήμμπεης, ὁ ἐκ Νεβροκόπου Ἰσούφμπεης καὶ ὁ ἐκ Μαγνησίας Γιακούπαγας Καραοσμάνογλους. Τὴν δὲ 29 ἰουνίου ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπέρασε τὸν Σπερχειόν. Ἐπέκεινα τῶν 30,000 ἦσαν οἱ συνεκστρατεύοντες, ἀλλ' 24,000 οἱ πολεμισταί (α), ἐξ ὧν τὰ τρία τέταρτα ἔφιπποι, οἱ πλείστοι δὲ τῶν πεζῶν Ἀλβανοί. Εἶχε δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἰς χρῆσίν της καὶ 30,000 ἡμίονους καὶ 500 καμήλους. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐφωδιασμένος καὶ δι' ἐξ ἐλαφρῶν κανονίων, καὶ τῶν ἀναγκαίων κανονοβολιστῶν εἰσέβαλεν ἀνεπηρέαστος τὴν 1 ἰουλίου εἰς Θήβας, ἔκαυσε τὴν πόλιν καὶ διέχυσεν ἐπὶ τῆς διαβάσεώς του παντοῦ τρόμον μέγαν. Ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Μεγαρίς ἠρημώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοί των κατέφυγαν οἱ μὲν εἰς τὰ ὄρη οἱ δὲ εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου κατέφυγαν καὶ οἱ ἀρειοπαῖται· ἀλλὰ φοβηθέντες οὗτοι τὸν μέχρι θανάτου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σαλαμῖνι καταδιώκοντα αὐτοὺς Ὀδυσσεά ἔφυγαν καὶ ἐκείθεν, καὶ μεταβαίνοντες ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, κατήντησαν εἰς τὸ ἐν Εὐβοίᾳ Ξηροχώρι, προσπαθοῦντες νὰ διατηρήσωσι σκιὰν διοικήσεως ἐν μέσῳ τόσῳ δεινῶν περιστάσεων. Πρὶν δὲ φθάσῃ ἡ ἐχθρικός στρατὸς εἰς τὸν ἰσθμόν, 1200 ὑπὸ τὸν Τσαρκατση-Ἀλήπασαν μετέβησαν εἰς Εὐβοίαν καὶ εἰσῆλθαν εἰς Χαλκίδα.

Μαθοῦσα ἡ κυβέρνησις τὴν ἐχθρικὴν ἐκστρατείαν, ἣν οὔτε τόσον σημαντικὴν ἐπίστευεν οὔτε τόσον ταχείαν ἐπροσδόκα, ἔσπευσε νὰ φρουρήσῃ τὰ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ στενά. Πολλοὶ ἐκλήθησαν εἰς φρουρησιν, πλὴν ὀλίγοι ἐπροθυμήθησαν· προθυμότερος δὲ πάντων ἐφάνη ὁ Τσαλαφατίνος, ὅστις ἐκστρατεύσας ἐπροχώρησε πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἐπὶ σκοπῷ νὰ προκαταλάβῃ τὸ Κανδῆλι· ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγοι τῶν

συνεκστρατευσάντων τὸν ἠκολούθησαν· ἀμηχανῶν δὲ
 διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀκολουθῶν του περὶ τοῦ
 πρακτέου, καὶ μαθὼν ὅτι 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ
 τὸν Σέκερην, Ῥήγαν Παλαμίδην καὶ ἄλλους, 80 Ἀρ-
 γεῖοι ὑπὸ τὸν Νέζον καὶ ἄλλοι τόσοι Κορίνθιοι
 ἀνέβησαν ἤδη τὰ μεγάλα Δερβένια, ὠπισθοδρόμησε
 πρὸς αὐτούς· ὅλοι δὲ καταλαβόντες διαφόρους θέ-
 σεις εἰς ἐμπόδιον τῆς προόδου τῶν ἐχθρῶν ἐφαί-
 νοντο πρόθυμοι ν' ἀντιπαραταχθῶσιν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ
 θέᾳ τῶσου στρατοῦ πλησιάζοντος, ἐδειλίασαν καὶ
 ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀμαχητί, ἐγκαταλείψαντες καὶ
 ὅλας τὰς ἀποσκευάς των· μόνοι ἐναπέμειναν οἱ ὑπὸ
 τὸν Τσαλαφατῖνον ὀλίγοι· ἀλλ' ἰδόντες καὶ οὗτοι
 παρ' ἐλπίδα τοὺς λοιποὺς συμπολεμιστάς των φεύ-
 γοντας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Διαδί-
 δοντες δὲ οἱ φεύγοντες εἰς δικαιολογίαν των ὅθεν
 διέβαιναν καὶ διαβεβαιοῦντες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν
 ὅτι οἱ πλείστοι τῶν σὺν αὐτοῖς ἐχάθησαν ἐν τῇ
 μάχῃ, ἐν ᾗ μάχῃ δὲν ἔλαβε χώραν, καὶ τετραπλασια-
 ζόντες τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ μεγαλαποιοῦντες
 τὸν κίνδυνον ἔφεραν τὸν λαὸν ὅλον εἰς ἀπελπισίαν
 καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἐν τῇ Ἀργολίδι, οἵτινες κατα-
 λιπόντες καὶ πόλιν καὶ χωρία καὶ τὴν δυσμετακό-
 μιστον περιουσίαν των ἔτρεχαν ἄλλοι εἰς τὰ ὄρη, καὶ
 ἄλλοι εἰς τὰ παραθαλάσσια, γυμνούμενοι οἱ πλεί-
 στοι οἱ μὲν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα
 πρὸς Λεηλασίαν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς προσδοκω-
 μένης πτώσεώς του συρρέουσάντων Μανιατῶν, οἱ δὲ
 κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ναυτῶν, εἰς ὧν τὰ πλοιάρια
 κατέφευγαν. Τὰ πάντα ἦσαν ἐν ἄκρᾳ ταραχῇ,
 ἀταξίᾳ, διαιρέσει καὶ ἀπελπισίᾳ. Ἡ κυβέρνησις,
 ἀντὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ πλῆθος, ἀλιγοψύχησεν αὐτή·
 μέινασα δὲ καὶ ἀφρούρητος καὶ μὴ θεωροῦσα ἑαυτὴν
 ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐμβῆκε τὴν ὅ, ἐκτός τινων
 μελῶν της, εἰς δύο γολέττας ἐλλιμενίζούσας ἔμπρο-

σθεν τῶν Μύλων, τὴν μὲν ὑδραϊκὴν, τὴν δὲ σπετσι-
ωτικὴν. Κατήντησε δὲ εἰς τόσῃν ἀδυναμίαν, ὥστε
οὔτε καὶ τὸν ἄργυρον νὰ προφυλάξῃ ἐδυνήθη, τὸν
ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων συναχθέντα καὶ
κατατεθέντα ἐν τινι πλοίῳ, ὅθεν τὸν ἤρπασαν ναῦται
ἔξωθεν ὀρμήσαντες ἐπὶ λόγῳ ὀφειλομένων μισθῶν.
Μόνος ὁ Θανάσης Καρίγιαννης, Μανιάτης, εὐρεθεὶς
ἐν Ἀργεὶ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς φυγῆς, τῆς ἁρ-
παγῆς, τῆς καταπίεσεως καὶ τοῦ τρόμου, καὶ εὐρῶν
δέκα ὁμόφρονάς του ἀνέβη αὐθόρμητος καὶ ἄφοβος
εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀργους καὶ ὑψωσε σημαίαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἄνωθεν τοῦ ἰσθμοῦ στενὴ ἐκείνη καὶ
δι' ὀλίγων εὐνπεράσπιστος δίοδος ἀφέθη ὅλη ἀνοικτὴ
διὰ τὴν λειποταξίαν τῆς φρουράς της, ἡ πρόοδος τοῦ
ἐχθροῦ ἔμεινε πάντῃ ἀνεμπόδιστος. Ἀλλά, εἰδὼς
οὗτος πόσον ἡ διάβασις ἦτον ἐπικίνδυνος, ἐπλησίαζε
μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καθ' ὅσον μάλιστα ἔβλεπεν
ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἀναπεπταμένας ἑλληνικὰς ση-
μαίας, ἃς οἱ λειποτάκται ἐγκατέλειψαν ἐκ τῆς βίας
καὶ τοῦ τρόμου ἐπὶ τῆς φυγομαχίας των. Τοιοῦτο-
τρόπως ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰσέδυσσε διὰ τοῦ
δυσπροσίτου ἐκείνου μέρους πάντῃ ἀνεμπόδιστος,
καὶ ἐχύθη ὅλος εἰς τὴν πεδιάδα καταδιώκων καθ'
ὁδὸν τοὺς λειποτάκτας καὶ φονεύων καὶ τινὰς αὐτῶν.
Ἐπὶ δὲ τῆς εἰσόδου του ἔφυγεν ὁ φρούραρχος Ἀχιλ-
λεὺς Θεοδωρίδης (β) καὶ ὅλη ἡ φρουρὰ τῆς ἀκρο-
κορίνθου, ἂν καὶ καλῶς ὠχυρωμένης καὶ ἐφο-
διασμένης. Ἐφονεύθησαν καὶ οἱ ἔμφρουροι Τούρκοι,
ἐν οἷς καὶ ὁ πολυκτῆμων Κιαμήλμπεης.

Ὑπὸ τοιαύτας εὐτυχεῖς περιστάσεις διαβὰς ὁ Δρά-
μαλης τὰ δυσδιάβατα Δερβένια τὴν 5, ἐκυρίευσεν τὴν
αἰσchrῶς ἐγκαταλειφθεῖσαν δυσάλωτον ἀκροκόρινθον.
Καταπλεύσαντος δὲ συγχρόνως εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ
τοῦ ἐν Πάτραις Ἰσούφη, καὶ γενομένου αὐθημερὸν
πολεμικοῦ συμβουλίου περὶ τῶν περαιτέρω κινήμα-

των, οἱ πλείστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰσούφης καὶ ὁ Ἀργεῖος Ἀλῆς, οἱ εἰδότες τὸν τόπον, ἐγνωμοδότησαν νὰ φρουρηθῇ προσηκόντως ἡ ἀκροκόρινθος καὶ διαιρεθὲν τὸ στράτευμα εἰς τρία νὰ κινηθῇ τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων, τὸ δὲ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ τὴν Ἡλίδα, ἐπὶ λόγῳ ὅτι διηρημένον τοιουτοτρόπως καὶ πᾶσαν στρατιωτικὴν συγκέντρωσιν Ἑλλήνων θὰ διεσκέδαζε, καὶ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς θὰ εὔρισκε, καὶ μαχόμενον παντοῦ θὰ ὑπερίσχυεν. Ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἐνέκρινε τὴν γνώμην ταύτην, καὶ φρουρήσας τὴν ἀκροκόρινθον διὰ τριακοσίων ὑπὸ τὸν Χασάμπασαν, νυμφευθεὶς καὶ τὴν χήραν τοῦ Κιαμήλμπεη ὤδευσε πανστρατιᾷ καὶ ἐν βίᾳ πρὸς τὸ Ἄργος ἀφήσας ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ὑπὸ φύλαξιν ὀλίγων, τὰ πέντε ἐκ τῶν ἑξ κανονίων (γ). Ἔστειλε καὶ 50 ἰππεῖς εἰς κατασκοπὴν, οἵτινες, μηδεμίαν εὐρόντες ἀντίστασιν, εἰσῆλθαν τὴν 6 καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν πολιορκουμένων καὶ λύσιν τῆς συμβάσεως.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἀνέβαιναν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ Ἕλληνες ἔκαιαν ὅλους τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς χωρίοις τῆς Ἀργολίδος καρπούς. Ὁ δὲ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὁ Κουμουστιώτης καὶ οἱ Μαυρομιχάλοι, Γεωργάκης, Ἰωάννης, Κατσάκος καὶ Βοϊδῆς, παραλαβόντες διακοσίους στρατιώτας, ὑπῆγαν εἰς Κουτσοπόδι εἰς καῦσιν τῶν ἐκεῖ ἀσυγκομιστῶν εἰσέτι γεννημάτων· ἀλλά, καθ' ἣν ὥραν τοὺς ἔκαιαν, ἡ ἐχθρικὴ προφυλακὴ κυκλώσασα τὸ χωρίον ἐρρίφθη ἐπ' αὐτοὺς ἀντισταθέντας γενναίως καὶ ἐφόνευσεν ἱκανούς, ἀλλ' οἱ σημαντικοί, ἔφιπποι ὄντες, διεσώθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Ἑλλήνων καὶ Τούρκων σύγκρουσις ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης.

Ἐν τοσούτῳ, ἐπαιρόμενοι οἱ ἐχθροὶ ὡς μηδαμοῦ

εὐρόντες ἀντίστασιν, ἀνέβαιναν εἰς Ἄργος ὥς εἰς πανήγυριν. Τόσον δὲ ἐθαρρύνθησαν, ὥστε μόνοι οἱ ἀποσπασθέντες 50 ἵππεῖς, οἱ φέροντες τὰς ἀγαθὰς ἀγγελίας εἰς Ναύπλιον, εἰσῆλθαν εἰς Ἄργος πρὶν φθάσῃ ὁ στρατός, καὶ διέμειναν τόσον ὀλίγοι ἄφοβοι ἐν τῇ ἐχθρικῇ ἐκείνῃ πόλει ὥς ἐν ἰδίᾳ. Τοῦτο ἰδὼν ὁ πλήρης τόλμης καὶ ζήλου Καρίγιαννης ἄνωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἐξῆλθεν ὅλος ὀργή, καὶ ἐντυχὼν τινὰς Ἀργεῖους τοὺς ἐπέπληξεν ὅτι ἄφησαν τὴν πατρίδα τῶν εἰς τὴν διάκρισιν τόσων ὀλίγων ἐχθρῶν. Ἐφιλοτιμήθησαν οἱ ἐπιπληχθέντες, ὥρμησαν μετὰ τῶν περὶ τὸν Καρίγιαννην ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς, ἐφόνευσάν τινας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπεδιώξαν. Τούτου γενομένου, ὁ γενναῖος Καρίγιαννης ἀνέβη πάλιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν σημαίαν του.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης (δ), διατρίβων ἔτι ἐν Τριπολιτσᾷ, ἔμαθε τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη καὶ τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγὴν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἰδὼν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος ἐδόθη ὅλος εἰς ὑπεράσπισίν της πρόθυμον συνεργὸν εὐρὼν τὴν γερουσίαν (ε) καταβαλοῦσαν ἔκτοτε πᾶσαν φροντίδα εἰς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους, ἔγραφε παντοῦ, ἐφοβέριζεν, ἐνήργει, ἐδείκνυεν ἄκραν ἀφοβίαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος γενικοῦ φόβου, διέταξε τὸν μὲν Πλαπούταν νὰ ἔλθῃ μετὰ 500 πλησίον τοῦ Ἀργους καὶ τοποθετηθῇ ἐν Σχοινοχωρίῳ (ζ), τὸν δὲ Ἀντώνην Κολοκοτρώνην νὰ μεταβῇ μετὰ 400 εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον· ἐξῆλθε δὲ καὶ αὐτὸς τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς τοὺς Μύλους.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διατρίβων ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐν Ἀργεῖ, κατέκρινεν ὥς ἀνανδρον τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγοῦσαν κυβέρνησιν, καὶ πρόθυμος νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος ἀνέβαινεν εἰς Τριπολιτσᾶν πρὸς ἔντευξιν τῶν μὴ μετατοπισάντων γερουσιαστῶν καὶ τοῦ Κολο-

κοτρώνη καὶ εἰς σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου· ἀνέβαιναν δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ συγχρόνως ἐκ τῶν Μύλων καὶ ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Κρεββατᾶς προεστὼς τοῦ Μιστρᾶ, καὶ ἀπήντησαν ὅλοι τὸν Κόλοκοτρώνην κατὰ τὸ Ταβοῦλι· ἐκεῖ συσκεφθέντες ἔκριναν πρὸ παντὸς ἀναγκαῖον νὰ καταλάβωσι τὴν ἔρημον καὶ ἀνώχυρον ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους εἰς ἐπασχόλησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος ὀλίγας ἡμέρας, ἕως οὗ λάβωσι καιρὸν καὶ συνάξωσι στρατιώτας εἰς ἀντίστασιν, διότι οἱ Τούρκοι σπανίως ἀφίνουν ὀπισθέν των ἐχθροὺς συσσωματωμένους. Εἰς κατάληψιν δὲ αὐτῆς ἐστάλησαν ὁ Μπαρμπιτσιώτης, ὁ Κατσάκος, ὁ Κουμουστιώτης καὶ ὁ Ζαχαρόπουλος μετὰ 200 στρατιωτῶν. Οὗτοι φθάσαντες πλησίον τῆς ἀκροπόλεως ἠπόρησαν καὶ ἐχάρησαν ἰδόντες κυματίζουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἐλληνικῆν σημαίαν, εἰσῆλθαν προθυμότεροι, ἡσπᾶσθησαν ἐγκαρδίως τὸν Καρίγιαννὴν καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὑπ' αὐτὴν μονὴν τῆς Κεκρυμμένης. Κατόπιν τῶν ρηθέντων ὀπλαρχηγῶν ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης καὶ Ἰωάννης Μαυρομιχάλοι καὶ ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὥστε ὅλη ἡ ἐν αὐτῷ φρουρὰ συνίστατο ἐξ 700 ἐπιλέκτων.

Τὴν 10 ἐχύθη ὅλος ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰς Ἀργολίδα, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσε· τὴν δὲ 12 ἔφθασεν ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους· καὶ ὁ μὲν Ἀργεῖος Ἀλῆς, παραλαβὼν ἱππεῖς τινες εἰσῆλθεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων εἰς Ναύπλιον, ὁ δὲ Δράμαλης ἐπολιόρκησεν εὐθὺς στενῶς καὶ ἐπολέμει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους καὶ τὴν μονὴν τῆς Κεκρυμμένης.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ συνελθόντες εἰς Ταβοῦλι διεχωρίσθησαν, ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον διὰ τοῦ Τουρνικίου, θέλων νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίου τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ· εὐρὼν δὲ

καθ' ὁδὸν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Μαλανδρινίου Τούρκους (η) ἐκ τῶν τοῦ Δράμαλη ἐλθόντας ἐπὶ λαφυραγωγία, τοὺς ἔκαυσε κλεισθέντας ἐν τινι οἰκίᾳ καὶ μὴ θελήσαντας νὰ παραδοθῶσιν. Ἐτοποθέτησε δὲ τὸν μὲν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους τινὰς ὀπλαρχηγούς, ἔχοντας ὅλους 500, κατὰ τὰ Δερβενακία, τὸν δὲ Γεώργην Ἀλωνιστιώτην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπου διέμεινε πρὸς καιρὸν καὶ αὐτός.

Ὁ δὲ Πετρόμπεης ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς Μύλους, ὅπου ἦσαν καὶ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἱκανὰ στρατεύματα συνηθροισμένα εἰς λαφυραγωγίαν ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ πτώσει τοῦ Ναυπλίου καὶ ὅπου συνήρχοντο καθ' ἡμέραν καὶ ἄλλα. Κατεῖχαν δὲ τὰ στρατεύματα ταῦτα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καὶ τὴν τοῦ Κεφαλαρίου τὴν ἐν τῇ ὑπωρεῖᾳ τοῦ Χάου, ὅπου ἀναφαίνονται τὰ νερά τοῦ ἀπὸ τῆς Στυμφάλης λίμνης πηγάζοντος Ἐρασίνου, καὶ ὑπὸ γῆν μέχρι τῆς θέσεως ἐκείνης ρέοντος. Τὸ σχέδιον δὲ τῶν ἀρχηγῶν Ἑλλήνων ἦτον νὰ κλείσωσι τὰς ἐξόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς λιμοκτονήσωσιν ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος μὴ εὐρίσκοντας τροφάς, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπρόλαβαν καὶ τὰς ἔκαυσαν. Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους καὶ οἱ ἐν τῇ μονῇ τῆς Κεκρυμμένης ἐπροκάλουν εἰς μάχην ἄνωθεν τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντες. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ τοῖς ἐπρόβαλαν νὰ προσκυνήσωσι καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐκανονοβόλουν τὴν Κεκρυμμένην ἀπὸ τοῦ Φορονέως καὶ ἐτουφέκιζαν νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐπέμειναν δὲ πολεμοῦντες, ἂν καὶ οὐδεμίαν βλάβην ἐπροξένουν, διότι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι καὶ ἄλλοι ἀπέθεσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὴν πολύτιμον περιουσίαν των. Οἱ ἔγκλειστοι δὲν ἔπασχαν ἔλλειψιν τροφῆς, διότι ἐπρόλαβαν καὶ εἰσεκόμισαν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ νεροῦ. Τοῦτο ἐγνώριζαν οἱ ἐν

Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ, καὶ πεπεισμένοι ὅτι δὲν ἐδύναντο οἱ ἔγκλειστοι ν' ἀνθέξωσι μέχρι πολλοῦ, καὶ βλέποντες περὶ ἑαυτοὺς ἱκανὰ στρατεύματα, ἀπεφάσισαν νὰ κινηθῶσιν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ εἰδοποίησαν καὶ τὸν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Σχοινοχωρίου εἰς τὴν τῶν Ἀκόβων, πλησιεστέραν τοῦ Ἄργους, μεταβάντα Πλαπούταν ἵνα κινηθῇ καὶ αὐτὸς συγχρόνως. Τοιουτοτρόπως πεσόντες τὴν 15 ἰουλίου πολλαχόθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκοῦντας ἤνοιξαν τὴν ἀκρόπολιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κατοχὴ τῆς ἡτο δι' οὗς εἶπαμεν λόγους εἰσέτι ἀναγκαιοτάτη, ἐξῆλθαν μόνον, κοινῇ γνώμῃ, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης, ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης καὶ οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν· ἐναπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ καὶ 250 στρατιῶται, δυνάμενοι δι' ἧς εἶχαν τροφῆς καὶ πόσεως, ἀφ' οὗ τόσον ἡλαττώθη ὁ ἀριθμὸς των, νὰ ἐνδιαμείνωσιν εἰσέτι ὀλίγας ἡμέρας· συνενοήθησαν δὲ νὰ ἔλθωσι καὶ ἐκ δευτέρου μετ' ὀλίγον οἱ ἔξωθεν εἰς βοήθειάν των. Τοιουτοτρόπως, χάρις εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ γενναιότητα τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ ἀκροπόλει Ἑλλήνων, ἀσχολούμενος ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῶν, δὲν ἐπεχείρησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου. Διὰ τοιούτων τεχνασμάτων ἐπροσπάθουν οἱ Ἕλληνες νὰ στήσωσι τὴν πρόοδον τοῦ δεινοῦ στρατοῦ, ὅτε αἴφνης ἐγνώσθη ὅτι πολυάρμενος ὀθωμανικὸς στόλος ἔπλεεν ἔξωθεν τῆς Ὑδρας σκοπεύων, ὡς ἐφαίνετο, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν ἀργολικὸν κόλπον. Εὐκολὸν εἶναι νὰ φαντασθῇ τις τὸν εὐλογον φόβον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην ὥραν, καὶ ἐξαιρέτως τὴν παραζάλην τῆς κυβερνήσεως οὔτε ἐπὶ τῆς ξηρᾶς θεωρούσης ἑαυτὴν ἀσφαλῇ, οὔτε ἐντὸς τῶν πλοίων, ὅπου κατέφυγε, δυναμένης πλέον νὰ διαμένῃ. Καλῇ τύχῃ ὁ στόλος, ὡς ἂν δὲν ἐφρόντιζε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, ἢ ὡς ἂν ἦτο ξένος ὁ ἐπὶ τῆς Ἀργο-

λίδος ἀγών, ἀντὶ νὰ εἰσπλεύσῃ καὶ συμπράττων μετὰ τοῦ στρατοῦ καταστρέψῃ διὰ μιᾶς τὰ πάντα, ἐξηκολούθησεν ἡσύχως τὸν πλοῦν πρὸς τὰς Πάτρας ἵνα παραλάβῃ τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα Μεχμέτπασαν διαδεχθέντα τὸν ἐν Χίῳ θανατωθέντα Καπητάμπασαν.

Διασκεδασθέντος τοῦ μεγίστου τούτου κινδύνου, οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ ἐστρατοπεδευμένοι Ἕλληνες, ἀναλογισθέντες ὅτι ἡ ἔξοδος τῶν ἐν τῇ ἀκρόπόλει ἀπομεινάντων δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω ἀναβολήν, ἐκίνησαν εἰς λύτρωσίν των ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀντώνη Μαυρομιχάλη τὴν 19, καλέσαντες, ὡς καὶ πρότερον, τὸν Πλαπούταν ὅπως συμπράξῃ. Ἀλλ' οὗτος δὲν εἰδοποιήθη ἐν καιρῷ, ὥστε ὅλον τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ἐλθόντας ἐκ Μύλων καὶ Κεφαλαρίου.

Ἀνήγειραν οἱ πολιορκοῦντες καὶ πολεμοῦντες τὴν ἀκρόπολιν Τούρκοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἓνα προμαχῶνα ὑπ' αὐτήν, ὑπερενοχλοῦντες τοὺς πολιορκουμένους. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι, τουφεκίζοντες ἄνωθεν, ἠνάγκασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσι, καὶ ἐνέθεσαν τὸν Βοϊδῆν Μαυρομιχάλην. Ὁ φιλοκίνδυνος οὗτος ἀνὴρ ἐξῆλθε διαρκούσης τῆς μάχης μετὰ 40 ἀκολουθῶν ξιφῆρης καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς πλησίον του ὀλίγους ἐχθρούς. Ἀλλ' οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, μὴ ἡξεύροντες ὅτι ὁ προμαχὼν κατελήφθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων των, ἐξελαβαν τοὺς ἐντὸς ὡς ἐχθρούς· καὶ βλέποντες αὐτοὺς μὲν διασκορπίζοντας τοὺς πλησίον αὐτῶν, ἄλλοθεν δὲ γενειοφόρον στρατιώτην, ἣ κατ' ἄλλους παπᾶν, βαστῶντα σημαίαν καὶ φεύγοντα, ἐτράπησαν ὅλοι εἰς φυγὴν. Τότε οἱ ἐχθροί, βλέποντες τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας, ἔπесαν ἔφιπποι καὶ πεζοὶ κατόπιν των καὶ τοὺς κατεδίωξαν προσπαθοῦντας νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ τοῦ Χάου· ἐφόνευσαν δὲ 153, καὶ ἐπλήγωσαν 64. Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην τροπὴν καὶ φθορὰν τῶν Ἑλ-

λήνων οἱ μὲν Τοῦρκοι ἐπανήλθαν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ἰδόντες τόσον ἀριθμὸν πεσόντων καὶ πληγωθέντων ἀδελφῶν, συνήχθησαν πάλιν εἰς Κεφαλάρι ἔντρομοι. Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐφαίνοντο μηδεμίαν πλέον ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας.

Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον Κολοκοτρώνης μαθὼν τὸ δυστύχημα μετέβη τὴν ἐπαύριον (20 ἰουλίου) εἰς Μύλους, ὅπου ἐκτὸς τῶν ἡττηθέντων σωμάτων ἦρε καλῇ τύχῃ 1300 Ἀρκαδίους φθάσαντας μετὰ τὴν μάχην· θέλων δὲ νὰ θαρρύνῃ τοὺς δειλιάσαντας, ἀνέβη ἐπὶ τινὸς ὑψώματος καὶ ἐφλόγισε τὰς καρδίας τῶν ἀκροατῶν του διὰ τῶν σφοδρῶν ἐπιπλήξεών του, διὰ τῶν πατριωτικῶν προτροπῶν του καὶ δι' ὧν ἔδωκε χρηστῶν ἐλπίδων· καὶ ἐπειδὴ τότε ἐπρόκειτο πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προφθάσωσι καὶ σώσωσι τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐκίνησαν τὴν αὐτὴν ἐσπέραν τὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην· καὶ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν νύκτα ἠκροβολίσθησαν ἀνεπιτυχῶς. Τὴν δὲ τρίτην, διαρκούντος τοῦ συνήθους ἀκροβολισμοῦ, ἔλαβαν οἱ ἔγκλειστοι καιρὸν καὶ ἐξῆλθαν ὅλοι σχεδὸν σῶοι. Παρέβλεψαν δὲ ὡς φαίνεται καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἔχοντες πρῶτιστον σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν τῶν πραγμάτων. Ὁ δὲ πρῶτος στήσας ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τὴν σημαίαν Καρίγιαννης ἔτυχε κοιμώμενος τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου. Ἐξυπνήσας δέ, καὶ ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καταγινομένων νὰ λαφυραγωγῶσιν ὅ,τι εὔρισκαν, διότι πολῖταί τινες τοῦ Ἄργους εἶχαν τῷ ὄντι ἀποθέσει ἐν τῇ ἀκροπόλει πρὸς ἀσφάλειαν ἐπὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν ἐπιπλά των, ἔδραξε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ προχείρου κακάβιον, ἔχωσεν ἐν αὐτῷ ὅλην τὴν κεφαλὴν του ὥστε νὰ μὴ φαίνεται τὸ πρόσωπόν του, καὶ χειροκρατῶν οὐτιδανὰ σκευὴ ἐξῆλθε τῆς ἀκροπόλεως τὴν

ἡμέραν, τραγωδῶν καὶ σκιρτῶν, διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ὑπολαβόντων αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν εἰσελθόντων Τούρκων μεταφέροντα εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀργους τὰ λάφυρά του.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐστάλη ἐκ νέου πρεσβεία εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐπικαλουμένη δι' ἐγγράφου τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλων· ἀλλὰ δὲν ἐνεκρίθη τὸ ἐγγράφον ὅπως ἦτο συντεταγμένον, καὶ ὁ πρεσβευτὴς Πονηρόπουλος ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον πρὸς καταλληλοτέραν αὐτοῦ σύνταξιν.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσβολὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰς Ναύπλιον εἴσοδον τοῦ Ἀλῆ ὡς φρουράρχου, ἡ περὶ παραδόσεως συνθήκη ἐλύθη, καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες τὴν εἰσελθοῦσαν εἰς Ναύπλιον ἐπὶ καταγραφῇ τῶν πραγμάτων ἐπιτροπὴν, ἔνοπλοι ἕως τότε, ἀφωπλίσθησαν. Ἀλλὰ τὰ ἐντὸς τοῦ φρουρίου εὐρεθέντα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οὔτε ἐκακοποιήθησαν, οὔτε εἰς τὸν Δράμαλην ζητοῦντα αὐτὰ παρεδόθησαν, διότι οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι ἐφοβοῦντο μὴ δώσωσι δικαίαν ἀφορμὴν καὶ ἀντικακοποιήσωσιν οἱ Ἕλληνες τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀμηρεύοντας οἰκείους των· διέμεινε δὲ καὶ ὁ θαλασσόπυργος ὑποχείριος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δράμαλης ἐπροσπάθησεν ἐν πρώτοις νὰ διαφθείρῃ τὴν φρουράν του· ἀφ' οὗ δὲ ἀπέτυχε, διέταξε τοὺς ἐν Ναυπλίῳ νὰ τὸν κανονοβολήσωσι, τοῖς ἔστειλε κανονοβολιστάς, καὶ οὕτω τὸ πρῶτ' τῆς 21 ἰουλίου ἤρχισε σφοδρότατος κανονοβολισμός· κατέλαβε δὲ καὶ τὸ ἔξωθεν τοῦ τείχους χωρίον Ἀριαν. Ἡ φρουρὰ τοῦ κανονοβολουμένου ὀχυρώματος συνίστατο τότε ἐκ τινων Κρανιδιωτῶν, ἀλλ' εἰσῆλθαν εἰς ἐνίσχυσιν καὶ εἰς εὐστοχώτεραν χρῆσιν τῶν κανονίων οἱ φιλέλληνες Χάστιγξ, Χάνης, Ἀνεμάτος καὶ Γέρβης ὑπὸ τὸν Ἰορδάνην, ὃν διέταξεν ἡ κυβέρνησις νὰ καύσῃ τὴν πόλιν τοῦ Ναυ-

πλίου, δι' ἧς ἐπηγγέλλετο πυροτεχνίας· ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἔγεινεν ἄφαντος ἐλθούσης τῆς εἰδήσεως ὅτι εἰσέπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος, διέμειναν ὁμως οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες κανονοβολοῦντες καὶ κανονοβολουμένοι. Ὁ πόλεμος δὲ οὗτος, συχνῶς καὶ σφοδρῶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπαναλαμβανόμενος, δὲν ἔπαυσε εἰμὴ τὴν 25 ἐπὶ τῇ ἐκτενεῖ αἰτήσει τῶν Ναυπλίων, οἵτινες βλέποντες φθειρομένας τὰς οἰκίας των ἐδικαιολογοῦντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Δράμαλη καὶ ὅχι κατ' ἰδίαν θέλησιν ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας. Ἐν τῷ διαστήματι ὁμως τούτῳ ἔπαθαν τὰ τείχη τοῦ θαλασσοπύργου, καὶ κατεστάθησαν ἄχρηστα καὶ τινα τῶν κανονίων του, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ὑπερασπιστῶν του ἐφονεύθη· δύο μόνον Κρανιδιώται ἐπληγώθησαν.

Εἶδαμεν πόσον ταχεῖα ἦτον ἡ πρόοδος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ἐν διαστήματι δύο ἐβδομάδων ἀφ' οὗ ἐπέρασε τὸν Σπερχειὸν ἐφθασεν εἰς Ἀργολίδα· ἀλλὰ δύο ἐβδομάδας ἐνδιέμεινεν ἀργός. Τροφὰς δὲν ἤυρε διόλου (θ), καὶ ὅσον πολλὰ καὶ ἂν ἦσαν ὅσας ἔφερε κατηναλίσκοντο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ πλήθους· ἀλλ' εἰς ἐξαφάνισιν αὐτῶν συνέτρεξε καὶ ἡ πολλὴ κατάχρησις. Τὸ κρέας ἐπωλείτο 30 παράδας ἢ ὁκὰ ἐν Ἀργεὶ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰσβολῆς, ἀλλὰ μετὰ δεκαπενθήμερον κρέας σχεδὸν δὲν εὐρίσκετο. Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἱκαναὶ τροφαὶ εἰς χρῆσιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ, καὶ τὸ στρατόπεδον ἤρχισε νὰ πεινᾷ καὶ δὲν ἤυρισκεν ἐπὶ τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος εἰς τροφήν του εἰμὴ ἄορα σταφύλια πρόξενα πυρετῶν, πολλάκις δὲ καὶ θανάτων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐνέδρευαν ἐντὸς τῶν ἀμπέλων καὶ ἐφόνευαν καθ' ἡμέραν πολλούς. Οὐδὲ νερὸν δὲ εἶχαν ἐν ἀφθονίᾳ, διότι δὲν ἔβρεξε τὸ θέρος ἐκείνο διόλου, καὶ τὰ πλείστα πηγὰδια τοῦ Ἀργους ἐστέρφενσαν. Δι' ὅλα ταῦτα ὁ Δράμαλης ἐσκέπτετο σπουδαίως νὰ μεταβῇ

εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν καὶ ἐθεώρει μᾶλλον κατορθω-
τὴν καὶ ὠφέλιμον τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδον του.
Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἀντιπολίτευσις ἐν τῷ στρατοπέδῳ
του, κρυφίως ὑποθαλπομένη ὑπὸ τοῦ Χουρσήδη
φθονοῦντος τὴν δοθείσαν αὐτῷ κατ' εὐθείαν ὑπὸ τῆς
Πύλης ἀρχιστρατηγίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιτυχίας
τῆς ἐκστρατείας του τιμὴν καὶ δόξαν. Ἡ ἀντιπο-
λίτευσις δὲ αὕτη, καθὼς συμβαίνει ἐν ταῖς ἀποτυχίαις,
ἐκορυφώθη ἀφ' οὗ δὲν εὐδοκίμησεν ἡ ἐκστρατεία, καὶ
διηγείρε πολλὴν κατακραυγὴν κατὰ τοῦ ἀρχιστρατή-
γου. Τὸν ἐκάκιζαν δὲ οἱ ἐναντίοι του ὅτι ὁ στρατὸς
ἔπαθε, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην τῶν
προβαλόντων ἐν Κόρινθῳ νὰ μὴ βαδίσῃ ὅλος τὴν
αὐτὴν ὁδόν· πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἠπείθουν ἀναφαν-
δὸν εἰς τὰς διαταγὰς του· τινὲς δὲ καὶ ἀλληλομάχουν
παρρησία, ὥστε τὸ Ἄργος κατήντησε θέατρον καθη-
μερινῶν καὶ δεινῶν ἀταξιῶν. Τοιαύτη ἦτο ταῖς ἡμέ-
ραις ἐκείναις ἡ κατάστασις τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης μὴ δυνάμενος νὰ βλάβῃ
τοὺς ἐχθροὺς πολεμῶν, ἐσοφίζετο πῶς νὰ τοὺς φο-
βίσῃ· παρετήρησεν ὅτι ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ ὑπώ-
πτεισε τὴν φυγὴν των· ἐπειδὴ δὲ ἠθελε νὰ τοὺς
ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν,
διέσπειρε τὴν νύκτα τῆς 23 πολλοὺς στρατιώτας ἐπὶ
τῶν πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην ὁρέων καὶ τοὺς διέταξε
ν' ἀνάψῃ ἕκαστος καὶ νὰ διατηρήσῃ δι' ὅλης τῆς
νυκτὸς τρία πολυλαμπὴ πυρά. Ἐγένετο τὸ διαταχθὲν
καὶ ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐξῆς νύκτα, ὥστε οἱ Τοῦρ-
κοὶ ὑπέλαβαν ὅτι συνέρρευσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέ-
ρος πλήθῃ Ἑλλήνων, ἐφοβήθησαν καὶ δὲν ἐξῆλθαν
τοῦ Ἄργους, ὡς συνείθιζαν. Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης,
ἄγρυπνος πάντοτε καὶ προσεκτικός, ἐσυμπέρανε
ἐντεuthen ἔτι μᾶλλον, ὅτι ἐμελέτων ταχέως νὰ φύγωσι,
καὶ εἶπε τοῖς συναδέλφοις του ὅτι ἐθεώρει ἀναγκαῖον
οἱ πολλοὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις τοῦ Κεφαλα-

ρίου καὶ τῶν Μύλων, εἰς ἐμπόδιον τῶν ἐχθρῶν, ἂν ἐδοκίμαζαν ν' ἀναβῶσιν ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ὅτι ὀλίγοι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κλείσωσι τὰς μεταξὺ Ἀργους καὶ Κορίνθου στενοτοπίας εἰς πρόσκομμα τῆς εἰς Κόρινθον ἐπανόδου τῶν ἦσαν δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὡς ὀκτακισχίλιοι ὅπλοφόροι Ἕλληνες ἐν τῇ Ἀργολίδι. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην οἱ πλείστοι ἔμειναν ὅπου ἦσαν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κρεββατᾶν· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ κατέβη εἰς Μύλους ὁ γραμματεὺς τοῦ Δράμαλη προβάλλων τοῖς ἐκεῖ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν, ἂν ἐπροσκύνουν. Ἀπορρίφθεισῃς δὲ τῆς προτάσεως του, τοῖς εἶπεν, ὡς ὑπὸ ἐμπιστοσύνην καὶ ὡς Χριστιανός, νὰ δυναμώσωσι τὰς θέσεις ἐκείνας, διότι οἱ πασάδες εἶχαν ἀπόφασιν, ἂν ἀπερρίπτετο ἡ πρότασις τῶν, νὰ ἐφορμήσωσι πανστρατιᾷ καὶ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἄγουσαν εἰς Τριπολιτσάν ὁδόν. Ἀλλ' ἡ μυστηγορία τοῦ Χριστιανοῦ γραμματέως, ὃν ἐκράτησαν οἱ Ἕλληνες ἵνα μὴ ἀνακαλύψῃ τοῖς ἐχθροῖς ὅ,τι εἶδεν, ἦτο δολία ὡς ἐδείχθη μετὰ ταῦτα σκοπὸν ἔχουσα νὰ θεωρήσωσιν ἀναγκαίαν οἱ Ἕλληνες τὴν μεταγωγὴν τῶν στρατευμάτων εἰς Μύλους ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Κόρινθον ὁδοῦ, καὶ οὕτω ν' ἀφεθῇ ἀνοικτὴ ἡν ἐσκόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ ὁδεύσωσι.

Τῷ ὄντι τὴν 26 ἰουλίου ἐκινήθη ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Δερβενακίων. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔχει δύο μονοπάτια, τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ αὐλῶνος παρὰ τὴν κοίτην χειμάρρου, τὸ δὲ ἔρπον πρὸς τὴν δεξιόθεν ὄφρυν τοῦ ὄρους ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀἰσώστη, διὰ τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Σώζοντος ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες κατείχαν τὴν ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ αὐλῶνος θέσιν καὶ ἦσαν καλῶς ὠχυρωμένοι, ἐστράφησαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς τὰ δεξιὰ θέλοντες νὰ καταλάβωσιν τινὰ λόφον πρὸς τὸ

ἄλλο μονοπάτιον καὶ νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ 'Αἰσώστη' ἄλλ' ὁ 'Αντώνης Κολοκοτρώνης προκατέλαβε τὸν λόφον. Ἐκεῖ ἤρχισεν ἡ μάχη. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφύλαττε τότε τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Δερβενακίων καὶ τέταρτον ὥρας αὐτῶν ἀπέχουσιν θέσιν τοῦ ἀγίου Γεωργίου, ὑποπτεύων μὴ διέλθωσιν οἱ Τοῦρκοι δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὡς ὁμαλωτέρου. Ἰδὼν δὲ τὴν πορείαν αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιβοήθειαν 800 στρατιώτας· ἐπειδὴ δὲ κατέστη ἀδύνατος ἡ θέσις ἣν κατεῖχεν, ἀφ' οὗ 800 ἀπεμακρύνθησαν, ἔστησεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ πολλὰς σημαίας φαινομένας μακρόθεν, καὶ ἔθεσεν ἐπὶ καταφανοῦς μέρους ὅσα ζῶα καὶ ὅσους ἐπενδύτας εἶχαν οἱ στρατιῶταί του ἵνα ὑπολάβωσιν οἱ κάτωθεν ἐχθροὶ ὅτι κατεῖχαν τὴν ἀδύνατον ἐκείνην θέσιν πολλοὶ Ἕλληνες καὶ μὴ δοκιμάσωσι νὰ διαβῶσιν ἐκείθεν. Οἱ ἐχθροὶ ἐν τοσοῦτῳ πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι ὀπίσθεν καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, καὶ φονευόμενοι ἐπροχώρουν πρὸς τὸν 'Αἰσώστην, ὅπου δὲν ἦτον ἑλληνικὴ φυλακή.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχαν ὀδεύοντες πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ 'Αἰνορίου δύο ὥρας ἀπέχοντος τῶν Δερβενακίων πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετὰ 500 στρατιωτῶν ἵνα τοποθετηθῶσιν ἐπὶ τῶν μεγάλων Δερβενίων εἰς ἀντίκρουσιν ἐπαπειλουμένης νέας εἰσβολῆς ἐχθρῶν. Οὗτοι, ἀκούσαντες πολὺν τουφεκισμόν ἄνωθεν τῆς θέσεως ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ ὑποπτεύοντες συμπλοκὴν· ἀλλὰ δὲν ἐπροχώρησαν, διότι ἀπαντήσαντες βοσκὸν ἔμαθαν, ὅτι ὀλίγοι Τοῦρκοι ἦλθαν πρὸς τὰ Δερβενάκια, καὶ ὅτι ἀκροβολισθέντες μετὰ τῶν φυλαττόντων τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλλήνων ἐπανῆλθαν εἰς Ἄργος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ βοή τοῦ τουφεκισμοῦ δὲν ἔπαυεν, ἐστράφησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ κατέλαβαν τὰ ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐξακισχίλιοι Τοῦρκοι εἶχαν ἤδη διαβῆ καὶ

πέσει εἰς Κουρτέσαν κακῶς ἔχοντες· ἀλλ' οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐρχόμενοι ἤνυραν τὴν ἔξοδον προκατειλημμένην ὑπὸ τῶν ῥηθέντων τριῶν γενναίων ἀρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Τοῦρκοι πολεμούμενοι ἔμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, συνωθούμενοι καὶ συναγωνιζόμενοι νὰ περάσωσι καὶ αὐτοὶ εἰς Κουρτέσαν συνεσωρεύθησαν ἐπὶ τι βάραθρον ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀἰσώστη καὶ ἐκεῖ ἠφανίσθησαν· σωρηδὸν ἐπιπταν ἐντὸς τοῦ βαράθρου φονευόμενοι πολλοὶ ὑπεκφεύγοντες τὸν κίνδυνον ἐδοκίμαζαν νὰ αναβῶσι ἔφιπποι τὰ ὄρη· ἄλλοι ὠδήγουν δι' ἐκείνου τοῦ μέρους φορτωμένους ἵππους καὶ καμήλους· ἀλλ' οἱ ἵπποι καὶ αἱ κάμηλοι ὠλισθαίνοντες ἐκρημνίζοντο· ὥστε ζῶα, ἄνθρωποι, φορτία καὶ λίθοι ἐπιπταν ἐπὶ ζώων, ἀνθρώπων, φορτίων καὶ λίθων. Ὁ ὀλίγος ὅμως ἀριθμὸς τῶν ἔμπροσθεν Ἑλλήνων δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐμποδίσῃ ὀλοτελῶς τὴν διάβασιν τῶν ἐχθρῶν, διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτῶν διεσώθησαν ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν εἰς Κουρτέσαν. Ὑπερτρισχίλιοι ἐλογίσθησαν οἱ ἀπολεσθέντες ἐχθροί· ἔπесαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων μέγας ἀριθμὸς ζώων καὶ ἄπειρα καὶ πολύτιμα ἄλλα λάφυρα. Οἱ δὲ διασωθέντες εἰς Κουρτέσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας διαβάσεως ἐπανῆλθαν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸ στόμιον τῆς ἐξόδου εἰς βοήθειαν τῶν ὀπισθεν ἀπομεινάντων συναδέλφων των· ἀλλ' ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας ἐτοιμοὺς νὰ τοὺς ἀντικρούσωσι δὲν ἐπροχώρησαν. Ἔστειλε συγχρόνως καὶ ὁ φρούραρχος τῆς Κορίνθου τρία ἐλαφρὰ κανόνια πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν. Οἱ δ' ὀπισθεν ἐρχόμενοι Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ οἱ πλείστοι τῶν πασάδων καὶ αὐτὸς ὁ Δράμαλης, ἰδόντες ὅσα ἔπαθαν οἱ προπορευθέντες, δὲν εἰσῆλθαν τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν τῶν Δερβενακίων, ἀλλ' ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πεδιάδος καὶ ἔστειλάν τινες πρὸς τοὺς πλησιεστέρους Ἑλλη-

νας ἵνα μάθωσι τίς ὁ ἀρχηγός των. Μαθόντες δὲ παρὰ τοῦ ἐκεῖ φυλάττοντος παπᾶ Δημήτρη Χρυσοβιτσιώτου ὅτι ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, τῷ ἐπρότειναν νὰ ἐξαγοράσωσι ἐλευθέραν τὴν δίοδον· ἀλλ' ἰδόντες ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἵππεῖς τινας Ἑλλήνας καὶ τοὺς ὑπασπιστὰς τοῦ Κολοκοτρώνη, Σπηλιωτόπουλον καὶ Φωτάκον, ἐρχομένους πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος, καὶ ὑπολαβόντες αὐτοὺς ἐρχομένους εἰς κατασκοπὴν, μὴ θέλοντες δὲ καὶ νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἐπανῆλθαν εἰς Γλυκιὰν πλησίον τοῦ Ναυπλίου· ὥστε οἱ ἐχθροί, ἔχοντες μεσότοιχον τὰ φονικὰ Δερβενάκια, διηρέθησαν ἀκουσίως οἱ μὲν κατὰ τὴν Κουρτέσαν, οἱ δὲ κατὰ τὴν Γλυκιάν, ὅπου τοῖς συνέβη τὴν αὐτὴν νύκτα ἄλλο δυστύχημα ἐκληφθὲν ὡς κάκιστος οἰωνός· ἀναψεν αἴφνης καὶ ἐκάη ἡ πυρίτις.

Ἐπειδὴ δὲν ἔμενε πλέον ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐπεχειρίζαν νὰ διαβῶσιν εἰς Κόρινθον θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες, ἀνάγκη ἦτο νὰ προκαταλάβωσιν οἱ Ἕλληνες τὰς διόδους.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, ἦτοι τὴν 27, ἦλθαν εἰς τὸν τόπον τῆς καταστροφῆς ὁ Πλαπούτας, ὁ Δημήτρης Δηληγιάννης, ὁ Γιατράκος, ὁ Τσόκρης καὶ ἄλλοι ὀπλάρχηγοι πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ἐπὶ τῆς προτεραίας. Συσκέψεως δὲ γενομένης περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπεφασίσθη, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ποίαν τῶν ἀγουσῶν εἰς Κόρινθον ὁδῶν ἐσκόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ διέλθωσιν, ὁ μὲν Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης νὰ παραλάβωσιν ἀμέσως τὰ ἐν Ἀργεὶ στρατεύματά των καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς Μυκήνας, ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ὁ Δικαῖος καὶ ὁ Νικήτας, ὁ διὰ τὰς κατὰ τὴν 26 ἀνδραγαθίας του ἐπονομασθεῖς Τουρκοφάγος, νὰ μείνωσι κατὰ τὸ Μπερπάτι καὶ Αἰνόρι, ὅπου μετέβησαν μετὰ τὴν μάχην, ὁ δὲ Πλαπούτας, ὁ Δηληγιάννης, καὶ ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης νὰ φυλάξωσι τὰ Δερβενάκια· ὅλοι δὲ

νὰ τρέξωσιν ὅπου φανῇ ὁ ἐχθρός. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐξεστράτευσε πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀϊνορίου ὅλος φθάσας δὲ εἰς Μπερπάτι ἐκτυπήθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Ὁ Κολοκοτρώνης, νομίζων ὅτι οἱ περὶ τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Τσόκρην κατέλαβαν τὰς Μυκήνας καὶ θὰ ἐπιπταν ὀπισθεν τοῦ ἐχθροῦ ὡς προεσχεδιάσθη, διέταξεν ἀμέσως τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ν' ἀφήσωσι τὴν θέσιν τῶν Δερβενακίων καὶ νὰ τρέξωσιν ἀπέμπροσθὲν του πρὸς τὴν Κλένιαν, κώμην τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου. Ἀλλ' οὔτε οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἔφθασαν ἐν καιρῷ ὅπου διετάχθησαν, οὔτε ὁ Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης κατέλαβαν τὴν θέσιν τῶν Μυκηνῶν ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἠπείθησαν οἱ στρατιῶταί των· τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχεν τὸ σχέδιον, καὶ οἱ ἐχθροὶ παθόντες πολλά, ἀλλ' ὀλίγα ὡς πρὸς ὅσα ἔπαθαν οἱ συνάδελφοί των τὴν 26, διέβησαν τὰ στενὰ καὶ διεσώθησαν εἰς Κόρινθον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐστάλησαν ἐκ Πατρῶν πέντε πλοῖα φέροντα τροφὰς εἰς χρῆσιν αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ ἀκροκορίνθῳ ὧν ὑπὸ τὰς ὄψεις ὁ Μ. Τομπάζης, εἰσπλεύσας τὸν σαρωνικὸν κόλπον πρό τινων ἡμερῶν καὶ ἀποβιβάσας εἰς Κεγχρεὰς τὰ πληρώματα τῶν πλοίων του, ἤρπασεν ὅλας τὰς ἐναποτεθειμένας τροφὰς καὶ ἄφησε τὴν ἀπρονόητον ἐκείνην φρουρὰν σχεδὸν πεινῶσαν.

Τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος τῆς εἰς Ἀργολίδα ἐκστρατείας τοῦ πολυπληθοῦς τούτου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, παθόντος τὰ πάνδεινα ἐπὶ τῆς εἰς Κόρινθον ἐπιστροφῆς, διότι ὁ ἀρχηγός του, ἐπαιρόμενος ἐπὶ τῇ δυνάμει του, δὲν ἐφρόντισεν ἐπὶ τῆς ἐκείθεν εἰς Ἄργος ἀναβάσεως νὰ διατηρήσῃ τὰ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων στενὰ. Τόσος δὲ τρόμος κατέλαβε τὸν Δράμαλην, ὥστε ἐγκατέλειπεν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Γλυκιὰν ὑποχωρήσεώς του καὶ τὸ μόνον παρ' αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰς Ἀργολίδα εἰσβολῆς του κανόνι.

Ἄφ' οὗ δὲ οἱ Τοῦρκοι συνήλθαν ὅλοι εἰς Κόρινθον, ὁ Κολοκοτρώνης ὀρθῶς συλλογιζόμενος ἐσχεδίασε νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ ἐντὸς ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας διὰ ξηρᾶς (διότι ἡ θάλασσα τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου ἦτον ἀνοικτὴ δι' ἑλλειψιν ἑλληνικῶν πλοίων) καθὼς τοὺς ἀπέκλεισε πρὸ ὀλίγου ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος· καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς προῤῥηθείσας μάχας ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετέβησαν εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ ἐκλείσαν τὰς διόδους ἐκείνας συνάξαντες καὶ τοὺς Δερβενοχωρίτας, ὁ Κολοκοτρώνης ἄφησεν ἱκανὴν φρουρὰν ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους διόδων, μὴ τυχὸν τὰς καταλάβωσιν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀνοίξωσι τὴν κοινωνίαν τῶν δύο ἐκείνων ἐπαρχιῶν· αὐτὸς δέ, ὁ Γιατράκος, ὁ Πλαπούτας, ὁ Δημήτρης Δηληγιάννης, ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, ὁ Χρηστόπουλος καὶ ὁ Γενναῖος, ἔχοντες τρισχιλίους, ἐτοποθετήθησαν ἐν Σολίῳ, χωρίῳ πέντε ὥρας ἀπέχοντι τῆς Κορίνθου, ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀχαϊὰν ὁδοῦ, δι' οὗ, ὡς ἐσυμπέραναν, ἐμελέτων οἱ Τοῦρκοι νὰ διαβῶσι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔφθασαν καὶ οἱ Πετμεζάδες μετὰ 500 εἰς Βάλτσας, χωρίον ἀπέχον τοῦ Σολίου μίαν ὥραν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ὁ Κολοκοτρώνης διέταξε τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Γιαννάκη Κολοκοτρώνην νὰ καταλάβωσι τὰ Βασιλικά, μίαν ὥραν καὶ τρία τέταρτα μακρὰν τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου, ὡς προφύλακες. Διέβαινε κατὰ περίστασιν τὴν αὐτὴν ἡμέραν διὰ τῶν Βασιλικῶν ὁ Γάτσος ἐρχόμενος ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐνδιέμεινε καὶ οὗτος· ὥστε ἡ προφυλακὴ αὕτη συνηριθμεῖτο εἰς 1300. Τὴν δ' ἐπιούσαν νύκτα ὁ Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἀναψαν πολλοὶ πυρὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν εἰς ψευδῇ ἐπίδειξιν τῶν δυνάμεών του.

Τρισχίλιοι Τοῦρκοι, ἵππεις καὶ πεζοί, ἐπανῆλθαν τὴν 4 αὐγούστου εἰς Κλένιαν, ὅπου ὡς ἔμαθαν, ἦσαν συσσωρευμένοι τροφαί. Τὴν θέσιν ἐκείνην κατεῖχαν

400 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Κατσάκον, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ ἄλλους. Οἱ ἐχθροὶ ἔτρεψαν διὰ μιᾶς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς κατεδίωξαν, ἐκυρίευσαν τὴν κώμην καὶ παρ' ὀλίγον συνέλαβαν τὸν Μαυρομιχάλην· ἀλλ' οἱ φυλάττοντες τὴν πλησίον θέσιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου Τριπολιτσιῶται, ὡς 600, ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Ἀθανασόπουλον, Λεβιδιώτην, Δαρειώτην, καὶ Ῥιζιώτην, κατέβησαν ἐκεῖθεν δρομαῖοι, κατέλαβαν τὸν ἔξωθεν τῆς κώμης ναόν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κώμης λόφον, ἐθάρρυναν τοὺς φεύγοντας δι' οὗ ἔδειξαν αὐτοῖς θάρρους, τοὺς ἐπανάφεραν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως αὐτῶν ἀπήλασαν τῆς κώμης ἀπράκτους τοὺς εἰς αὐτὴν εἰσελθόντας ἐχθρούς.

Τὴν δὲ 7 αὐγούστου οἱ Τούρκοι, θέλοντες ν' ἀνοίξωσι τὴν εἰς Πάτρας ἄγουσαν ὁδόν, ἐξεστράτευσαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κιάτου καὶ τῶν Βασιλικῶν, καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πλησίον τῶν σταφιδῶνων, ἀλλ' ἐπανήλθαν ἄπρακτοι εἰς Κόρινθον. Τὴν δὲ 12 ἐξεστράτευσαν πάλιν πανστρατιᾷ πρὸς τὰ Βασιλικά, ὅπου διέμενε πάντοτε ἡ προφυλακή, ἣτις ἀντέστη γενναίως, ἂν καὶ ὀλίγη· συνήλθαν ἐκεῖ μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς μάχης καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατεύματα, καὶ ἡ τροπὴ τῶν Τούρκων ἐφαίνετο καὶ ταύτην τὴν ἡμέραν βεβαία· ἀλλὰ τινες ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ, μαχομένου εὐτυχῶς, ἰδόντες ἵππον ἐντὸς σταφιδῶνος, ἀφεθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς δέλεαρ, ἔτρεξαν νὰ τὸν συλλάβωσι· καὶ αἴφνης ἀνέστησαν 60 Τούρκοι ἐνεδρεύοντες, καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἀπροσέκτους τούτους Ἕλληνας εἰς φυγὴν φονεύσαντες ἕνα ἐξ αὐτῶν. Ἡ φυγὴ τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων ἔφερε πανικὸν φόβον καὶ γενικὴν τροπὴν. Μόνοι δὲν μετετόπησαν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος τούτου καὶ ὁ υἱὸς του παρακελεύοντες καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς μιμηθῶσιν, ἀλλ'

οὐδὲν κατώρθωσαν καὶ ἀπέθαναν καὶ οἱ δύο μαχόμενοι. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τοῦ καταλαβόντος τὸ τάγμα τοῦτο πανικοῦ φόβου, ἔπесαν πανστρατιᾷ ἐπὶ τὰ ἄλλα, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν καὶ ἐφόνευσαν δύο γενναίους ὑπαρχηγούς, τὸν Γιαννετᾶν Μιστριώτην, τὸν Οἰκόνομον Παπᾶ Καλομοίρην, καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας. Μόνη ἡ ὑπὸ τὸν Γάτσον, Γενναῖον, καὶ Γιαννάκην Κολοκοτρώνην προφυλακὴ διετήρησε τὴν θέσιν της καὶ ἐμπόδισε τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν. Τὸ ἀξιόπαινον παράδειγμα τῆς προφυλακῆς ἐπανήγαγε μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν, ἀκούσαντας τὰς πατριωτικὰς φωνὰς τῶν ἀρχηγῶν καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας ἐπανελθόντας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὑπεχώρησαν, φονεύσαντες 53, ἀλλὰ πλειότεροι ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς Κόρινθον ἀπήντησαν καθ' ὁδὸν τοὺς περὶ τὸν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ Ἀλωνιστιώτην, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἠνώχλησαν, ἂν καὶ τὸ μέρος ἦτον ἐπίπεδον. Μετὰ τὰς δύο ἀτυχεῖς δοκιμὰς ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ σπάσωσι τὸν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν στρατιωτικὸν τῶν Ἑλλήνων φραγμόν. Ἐχόντες δὲ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν, καὶ λαμβάνοντες ἐκείθεν ἀνεμποδίστως τροφάς, ἔκριναν καλὸν ν' ἀναμείνωσι μέχρι τινὸς ἡσυχῶς τὰς ἐξωθεν δυνάμεις κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ ἐν Λαρίσση Χουρσήδη, καὶ τὸν εἰς τὸν ἀργόδικὸν κόλπον κατάπλουν τοῦ ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν στόλου των· ἀλλ' ἠνωχλοῦντο ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρπαζόντων καθ' ἡμέραν τὰ ζῶά των.

Μετὰ δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἐψήφισε τὸν Κολοκοτρώνην, ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ στρατευμάτων, ἀρχιστράτηγον διὰ τοὺς λαμπροὺς καὶ εὐτυχεῖς ἀγῶνάς του. Ὁ δὲ νέος ἀρχιστράτηγος, ἀφήσας φρουρὰς

ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θέσεων καὶ δυναμώσας καὶ τὰς ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους στενοτοπιῶν, ἀνέβη εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου ἡ γερουσία καὶ ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθησαν εὐγνωμονοῦντες καὶ ἀγαλλόμενοι.

Ἡ ἀποτυχία τῆς μεγάλης ταύτης ἐχθρικῆς ἐκστρατείας ἐδόξασε δικαίως τοὺς Πελοποννησίους.

Ὁ δὲ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασας ὁ ἀποχωρισθεὶς τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμαλην γενικοῦ στρατοπέδου πρὸ τῆς εἰς Πελοπόννησον εἰσβολῆς του, ἀφ' οὗ εἰσῆλθεν εἰς Χαλκίδα, παρέλαβε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκείνῳ διαμένοντας καὶ ἐξεστράτευσεν πρὸς τὰ Βρυσάκια, ὅπου ἦτο τὸ ἐλληνικὸν αἰρατόπεδον. Ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγγελῆ δὲν εἶχεν ἄξιον ἀρχηγόν· διὰ τοῦτο μόλις εἶδε τὸν ἐχθρὸν ἐπερχόμενον, διεσκορπίσθη· οἱ δὲ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν θέσιν ἐκείνην.

Διέτριβε πρὸ τινων ἡμερῶν ἐν Ξηροχωρίῳ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὅστις μεταβὰς εἰς Λιθάδας καὶ ἐφοδιασθεὶς διὰ γραμμάτων τοῦ Ἀρείου πάγον μετέβη τὴν 30 ἰουνίου εἰς Σκιάθον, ἵνα πείσῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς Εὐβοίαν τοὺς ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐν Κασσάνδρᾳ, Ναούσῃ καὶ Ὀλύμπῳ καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διαμαντῆ μεταβάοντας πολεμικοὺς ἄνδρας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπείσθησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι, κατέπλευσαν 600 πλησίον τῶν Βρυσακίων κατεχομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν, καὶ διὰ τοῦ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρείον πάγον διατελοῦντος καὶ καταπλεύσαντος ἐκ Λιθάδας πλοίου τοῦ Βισβίτζη, ἀπεδίωξαν τοὺς Τούρκους τῆς θέσεως ἐκείνης καὶ ἐτοποθετήθησαν αὐτοί. Οἱ Τούρκοι κατέφυγαν εἰς τὸ φρούριον κακῶς ἔχοντες, τὴν δὲ ἐπιούσαν συσσωματωθέντες πάμπολλοι ἐπέξῃλθαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν πάλιν περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ

φρούριον. Τὰ αὐτὰ ἔπραξαν καὶ ἔπαθαν καὶ τὴν ὑστεραίαν καὶ ἔκτοτε περιωρίσθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Οἱ δὲ ἐντόπιοι Χριστιανοὶ θαρρύνθέντες, χάρις εἰς τοὺς Ὀλυμπίους, συνήλθαν πάλιν εἰς Βρυσάκια, ὅπου μετέβησαν καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ βορείου μέρους τῆς Εὐβοίας· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ ὑπὸ τόσον αἰσίους οἰωνοὺς νεοσυστηθὲν στρατόπεδον τοῦτο διελύθη ἐντὸς ὀλίγου· διότι οἱ μὲν Ὀλύμπιοι ἀπῆτουν πολλά, οἱ δὲ ἐντόπιοι δὲν εἶχαν νὰ τοῖς δώσωσιν εἰμὴ ὀλίγα. Ἀναχωρήσαντες δὲ οἱ 600 Ὀλύμπιοι εἰς Ὠρεόν, διέμειναν ἐκεῖ βουλευόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου· ἔφθασε καὶ ὁ μὴ συναποπλεύσας γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν Διαμαντῆς· τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ τινες σταλέντες πρὸς αὐτοὺς παρὰ τοῦ Ἀρείου πάγου· μετέβησαν καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου, καὶ συμφωνίας γενομένης ἐπανήλθαν οἱ Ὀλύμπιοι εἰς Βρυσάκια ὑπὸ τακτὸν κατὰ μῆνα μισθὸν καὶ ἔστησαν ἐκ νέου τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς Εὐβοίας μέρος. Ἴδου δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸ δυτικόν.

Μετὰ τὴν πρὸς τὰ μέρη τῆς Καρύστου ἦτταν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων ὀπλοφόρων, ἐναπέμεινεν ὁ ἐντόπιος ὀπλάρχῃς Κριεζιώτης, περιφερόμενος, ὡς εἴρηται, τὰ βουνὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ Κούμης. Ἡ φήμη τῆς ἀνδρίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔφερεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του μετ' ὀλίγον πολλοὺς συντοπίτας του. Ὁ δὲ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασας, εὐδοκιμήσας κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Βρυσακίων, ἔστειλε στράτευμα καὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κριεζιώτην ἐστρατοπεδευμένων ἐν Μετοχίῳ, χωρίῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Κούμης. Ἐν τούτοις ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν περὶ τὸν Κριεζιώτην ἔξωθεν στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Σαλαμίνιον. Τρεῖς ἡμέρας ἀντετουφεκίζοντο Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι.

Οἱ Τοῦρκοι ἀπέτυχαν τοῦ σκοποῦ τῶν καὶ ἐπανήλθαν εἰς Χαλκίδα καταδιωκόμενοι.

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις ὅλης τῆς Εὐβοίας ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· ἡ δὲ τῆς Κρήτης ἦτον ἡ ἐξῆς.

Μετὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου ἡ κυβερνήσις, καθ' ὃν καιρὸν ἐφρόντιζε περὶ γενικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους, ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην ὡς ὀργανιστὴν αὐτῆς τὸν Πέτρον Σκυλίτσην Ὀμηρίδην. Φθάσας οὗτος τὰ τέλη ἀπριλίου εἰς Ἀρμένους, κώμην τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνων ὅπου ἔδρευε τότε ἡ προσωρινὴ διοίκησις τῆς Κρήτης, ἐκάλεσε τὸν περιοδεύοντα τὴν νῆσον Ἀφεντούλην εἰς γνῶσιν τῶν διαταγῶν τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Ἀφεντούλης, ὅστις ἐθεώρει τὴν Κρήτην ὡς βασιλεῖον ἀνεξάρτητον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνεδύθη πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου, καλούμενος “Ἀρχιστράτηγος καὶ διοικητὴς πάσης Κρήτης,” ὠργίσθη ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ καὶ ἐβόα κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ καὶ προσυπογράψῃ τὴν 21 μαΐου τὸν νέον ὀργανισμόν, ὃν πρόθυμοι ὅλοι οἱ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ τῆς νήσου ὑπέγραψαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Καταλιπὼν δὲ καὶ τὸν πολεμικὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου ἔφερεν εἰς τὸ ἐξῆς τὸν πολιτικὸν τοῦ γενικοῦ ἐπάρχου τῆς Κρήτης κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὅλοι συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐφάνη τὴν 28 παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὁ αἰγύπτιος στόλος ἐξ 106 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, φέρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χασάμπασα πεντακισχιλίου, ἐν οἷς καὶ δισχιλίοι ἐμπειροπόλεμοι Ἀλβανοί, ὀκτακόσιοι ἱππεῖς καὶ ἱκανὰ πολεμεφόδια καὶ κανόνια. Ἡ πρωτοφανὴς ἐν Κρήτῃ θέα στόλου ἐφόβισεν εἰς ἄκρον τοὺς Κρήτας· ἠῤῥξησε δὲ τὸν φόβον καὶ ἡ σύγχρονος φήμη, ὅτι ὁ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Μα-

χαιρῶν ἐδρεύων τότε Ἀφεντούλης, ἀπαρεσκόμενος ἐπὶ τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων καὶ ἀπελπισθεὶς ἐξ αἰτίας τοῦ νέου κινδύνου καὶ τῶν ἐγχωρίων διενέξεων, ἐμελέτα νὰ δραπετεύσῃ. Ἡ μελετωμένη δραπετεύσις του δὲν ἦτο ψευδής, ἀλλ' ἐπρολήφθη ἢ μᾶλλον εἶπεῖν ἀνεβλήθη.

Τριακόσαι περίπου ψυχαὶ εὐρίσκοντο κατὰ τὸ ἀκρωτήριο τῶν Χανιῶν, Μελέχα, εἰς συλλογὴν καρπῶν καθ' ἣν ἡμέραν κατήχθη ὁ στόλος καὶ ἐκινδύνευαν ἀποκλειόμεναι ν' ἀπολεσθῶσιν· ἀλλὰ, χάρις εἰς τὸν Σήφακαν καὶ τὸν Βασίλην Χάλην, δραμόντας αὐθημερὸν εἰς ἀπαλλαγὴν των, διεσώθησαν εἰς τὰ ἴδια ἀβλαβεῖς. Πλήρεις ζήλου καὶ θάρρους οἱ δύο οὗτοι γενναῖοι ὀπλαρχηγοί, παραλαβόντες καὶ τὸν Μανδᾶν, ἐπάτησαν πολλαχόθεν μετὰ περίπου πεντακοσίων τὸ κατὰ τὰς Ἀλυκὰς ἐσκηνωμένον ἐχθρικὸν στρατόπεδον περὶ τὸ Λυκαυγὲς τῆς 1 ἰουνίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ κατεδιώχθησαν μέχρι τῆς ὑπωρείας τῆς Μαλάξας, ὅπου ἐντυχόντες ἄλλους ἐπιβοηθούς ἀντέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἀπωθήσαν εἰς τὰς σκηνάς των.

Ἀποδιώξας ὁ Χασάμπασας τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀφίξεως του τοὺς ἐν Τσουκαλαιοῖς καὶ ἐν Νεοκώρῳ σταθμεύοντας Χριστιανοὺς καὶ κυριεύσας ὅλα τὰ πλησιόχωρα πεδινὰ μέρη, ἐστράτευσε τὴν 11 εἰς κατοχὴν τῆς Μαλάξας. Ἑπτακόσιοι Χριστιανοὶ ἦσαν ἐν ταῖς ὑπωρείαις τότε συγκεντρωμένοι, ἀνέστησαν εἰς τετρακισχιλίους, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ἀνέβησαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸ χωρίον καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ἐγκατέλειψαν ἀμαχητὶ καὶ ὑπεχώρησαν πρὸς τὰς Ῥίζας εἰς χωρίον Κάμπον· καταλαβὼν δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Χασάμπασας τὴν Μαλάξαν καὶ ἐγκαταστήσας φρουρὰν ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν του Μουσταφάμπειν, ἀνέστρατοπέδευσε· ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἐπανελθόντες τὴν 20 ἰουλίου περιέζωσαν τὸ χωρίον. Οἱ περὶ τὸν Μου-

σταφάμπεην, πτοηθέντες κατ' ἀρχάς, ὥρμησαν νὰ φύγωσιν, ἀλλ' ἐμποδίσθησαν, ἐπαλινδρομήσαν ἐξ ἀνάγκης, ἐπολέμησαν ὡς ἀπηλπισμένοι, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς ἐχθροὺς των φονεύσαντες 40, ἐν οἷς καὶ τὸν στρατηγικώτατον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Κρήτης Πρωτοπαπαδάκην· ἀλλὰ μετὰ δέκα ἡμέρας ἀφῆκαν τὸ περιμάχητον χωρίον, καὶ τὸ κατέλαβαν ἐκ νέου οἱ Χριστιανοί.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Μαλάξαν, ἐπενέγκοντα μέγαν καὶ γενικὸν φόβον, ἐβουλήθη ὁ Χασάμπασας νὰ ἐλκύσῃ εἰς ὑποταγὴν τοὺς Χριστιανοὺς ὡς μηδὲν ἐλπίζοντας πλέον εἰς τὰ ὄπλα των, καὶ ὑπέσχετο διὰ τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας, ὃν εὐρὼν ἐν τῇ φυλακῇ ἀπεφυλάκισε, ν' ἀποδώσῃ τοῖς ἀποστάταις, ἃν ἐπροσκύνουν, τὰ ὑπάρχοντά των καὶ τοὺς κρατούμενους συγγενεῖς των, νὰ ἐπιτρέψῃ δὲ καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νὰ χορηγήσῃ πᾶσαν ἀντίληψιν εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἀδύνατοι οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἐπολιτεύθησαν, ἐξέθεσαν τὰ κακὰ ὅσα ὑπέφεραν, εἶπαν ὅτι ἀδύνατον νὰ συζήσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοὶ ὡς καὶ πρότερον, ἐπρόβαλαν διακοπὴν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἄλλους ἀπαράδεκτους ὅρους καὶ ἐζήτησαν καιρὸν νὰ συμβουλευθῶσι καὶ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ κυβέρνησιν. Ὁ Χασάμπασας ἐπανελάβε ὅσα καὶ πρότερον, καὶ θέλων νὰ τοὺς ἀπελπίσῃ, τοὺς εἰδοποίησεν, ὅτι ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἐπροσκύνησεν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη· ἀλλὰ πεισθεῖς ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἠπάτουν ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὰ Λευκὰ Ὅρη, καὶ παραλαβὼν τοὺς πασάδας τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης, ἐπάτησεν ἀμαχητὶ τὴν 4 αὐγούστου καὶ καυσεν τὸ Θέρισον καὶ τοὺς Λάκκους· μαθὼν δὲ ὅτι πολλαχόθεν συνέρρεαν Σφακιανοί, Ῥιζῖται καὶ ἄλλοι εἰς ἀντίκρουσιν, συχνάκις ἀκροβολιζόμενος καὶ φοβηθεῖς μὴ παθῶσιν

αἴφνης οἱ περὶ αὐτὸν ὅσα ἔπαθαν τὸ παρελθὸν ἔτος οἱ συνάδελφοί των, ἀνεστρατοπέδευσε, μηδὲν κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἐκστρατείαν κατορθώσας πολλοῦ λόγου ἄξιον· πατήσας δὲ ἀμαχητὶ καὶ καταστρέψας τὸν Ἀποκόρωνα, καὶ ἀναπαύσας ἐπὶ τινας ἡμέρας τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἐστράτευσεν εἰς Μεγάλον Κάστρον ὅπου ἔφθασε τὴν 31 πολεμῶν καθ' ὁδὸν καὶ πολεμούμενος καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἔξω τῆς πόλεως.

Εἶχαν ἐκστρατεύσει πρό τινων μηνῶν διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ τῶν ἐν ἀποστασίᾳ μερῶν εἰς Μυράμπελον καὶ Λεσίδι πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἐμψύχωσιν τῶν εἰσέτι ἐν ἡρεμίᾳ ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ εὐδοκίμησαν· οὐδ' ἡ ἀπόβασις τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐδυνήθη νὰ ψυχράνῃ τοὺς εἰς ἐφόπλισιν ὀργῶντας τῶν μερῶν ἐκείνων Χριστιανούς, ὥστε τὸν ἰούλιον μὴν ἡ ἐπαρχία τῆς Σιτείας ἡρέμει ὡς ἀπόκεντρος. Πολλάκις καὶ πολλαχοῦ συνεκρούσθησαν Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι κατ' ἐκείνα τὰ μέρη, καὶ ὁ κάλλιστος τῶν ἀγώνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερίσχυε. Τόσον δὲ ἐξεμάνησαν οἱ Ῥεθύμνιοι Τοῦρκοι μαθόντες τὰ γενόμενα, ὥστε ἀφήρπασαν οἱ θρασύτεροι καὶ φιλεκδικώτεροι, ἄκοντος τοῦ πασᾶ, τὸν ἐν εἰρκτῇ κρατούμενον καὶ κακουχούμενον ἐπίσκοπον τῆς ἐπαρχίας, καὶ τὸν ἐκρέμασαν· ἐφόνευσαν δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ἄλλους Χριστιανούς.

Ἄλλ' ἡ ἄφιξις τοῦ ὑπὸ τὸν Χασάμπασαν στρατοῦ εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον, ὅπου ἦσαν ἤδη οἱ πολυαριθμότεροι τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Τούρκων, μετέβαλε τὰ πράγματα ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ ἐπηρέασε καὶ αὐτὰ τὰ πνεύματά τινων τῶν κατ' ἐκείνα τὰ μέρη Χριστιανῶν. Ὁ στρατάρχης οὗτος ἀπέστειλεν, ἅμα φθάσας, πολλαχοῦ ἀποσπάσματα εἰς ἐξολόθρυσιν καὶ αἰχμαλωσίαν· εἰσέβαλε μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς πανστρατιᾷ εἰς τὴν ἐπαρχίαν, Πεδιάδα, καὶ τὴν

ἐκυρίευσεν ἀναιμωτί· ἀλλὰ πειραθεῖς νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν δυσδιάβατον θέσιν, Σίτι, τὴν Μαλάξαν ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀπεκρούσθη καὶ ὀπισθοδρομήσας ἐστρατοπέδευσε κατὰ τὸ Βιάννον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου διατρίψας ὀλόκληρον μῆνα ἐπανήλθεν εἰς τὴν Πεδιάδα. Ἡ ἐπαρχία, Λασιθί, εἶναι, ἐξ αἰτίας τῆς ὀρεινῆς καὶ δυσπροσίτου θέσεώς της, τὰ Σφακιά τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς νήσου, καὶ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀπέβλεπαν οἱ γειτνιαῖοντες καὶ πάσχοντες λαοί· ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῆς καταπτοηθέντες ἐπεκαλέσθησαν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὸ ἔλεος τοῦ ἐχθροῦ λήγοντος τοῦ ὀκτωβρίου· οἱ ἄλλοι ὅμως λαοί, ἂν καὶ ἀσθενέστεροι, δὲν ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμά των, προτιμῶντες τῆς ὑποταγῆς ποτὲ μὲν τὴν πάλην, ποτὲ δὲ τὴν εἰς τὰ ὄρη καταφυγὴν· μετεμелήθησαν δὲ καὶ οἱ Λασιθιωταὶ καὶ ἐφοπλίσθησαν ἐκ νέου. Ὅλίγοι μόνον ὑπέκρίθησαν ἐξ ἀνάγκης ὑπόκλισιν· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πλησιόχωροι τοῦ φρουρίου.

Μὴ δυνάμενοι δὲ οἱ Χριστιανοὶ ν' ἀντιπαρατάττωνται πλέον ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς πολυαριθμοὺς καὶ καλῶς συντεταγμένους ἐναντίους των ἡγωνίζοντο νὰ τοὺς βλάπτωσι σποράδην.

Πολλὰς τοιαύτας εὐτυχεῖς ἐπιδρομὰς παρορῶντες χάριν συντομίας φέρομεν εἰς γνῶσιν τὴν ἐξῆς.

Τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Ἀλβανοὶ ἐστάλησαν διὰ θαλάσσης εἰς Κρουσῶνα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαλεβυζίου παρὰ τοῦ Χασάμπασα ὡς προφυλακὴ τοῦ στρατοπέδου, ἀλλ' ἐπιπεσόντες ἔξωθεν διὰ νυκτὸς οἱ Χριστιανοί, καὶ συνεργεῖα τῶν ὑποκρινομένων ὅτι ἐπροσκύνησαν ἐντοπίων τοιχωρυχοῦντες, καὶ μεταβαίνοντες ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ καίοντες, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσι ἐν τῇ θολωτῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου, καὶ σπάσαντες τὸν θόλον καὶ ἐνρίψαντες καυστικὰς ὕλας τοὺς κατέκαυσαν ὅλους.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἦλθε νέα ἐπικουρία
χιλίων ἀνδρῶν πρὸς τὸν Χασάμπασαν ἐξ Ἀλεξαν-
δρείας καὶ διεκομίσθησαν ἐν ἀφθονίᾳ τροφαὶ καὶ
πολεμεφόδια.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς πολιορκίας Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας.

ΜΕΤΑ δὲ τὰ ἐν Πέτα δυστυχῇ συμβάντα, φανερόν ἦτον ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν πίπτοντες οἱ μὲν εἰς Ξηρόμερον διὰ τῆς Βονίτισης, κύριοι ὄντες τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου, οἱ δὲ εἰς Βάλτον δια τοῦ Μακρυνόρους. Ὁ Μαυροκορδάτος, διαμείνας ἐν Λαγκάδᾳ ἕως οὗ συνήχθησαν ἐκεῖ τὰ ἐπὶ τῆς ἐν Πέτα μάχης διασκορπισθέντα στρατεύματα πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς θέσεως ἐκείνης, ἂν καὶ μὴ ὅσον ἄλλοτε ἀναγκαίως μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κυρίευσιν τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀνεχώρησε, καὶ μεταβαίνων ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἀπὸ βουνοῦ εἰς βουνὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγκαρδιώσῃ καὶ πείσῃ τοὺς φοβηθέντας λαοὺς ἵνα προκαταλάβωσι τὰς θέσεις τοῦ Λουτρακίου καὶ τοῦ Καρβασαρά, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο ν' ἀποβιβάσῃ εὐκόλως τὰ στρατεύματά του. Ἀλλ' ἐν ᾧ κατεγίνετο ἐπιπόνως εἰς τοῦτο, νέον δεινὸν ἐπῆλθε πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ σχεδίου. Ὁ συνηνωμένος στόλος Κωνσταντινουπόλεως, Αἰγύπτου καὶ Ἀλγερίας, ὁ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη φανεὶς ἐκτὸς τῆς Ὑδρας, ἐξ 84 πολεμικῶν πλοίων, ἐξ ὧν 7 δίκροτα καὶ 15 φρεγάται, ἔλλιμένισε τὴν 20 ἰουλίου ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου.

ἦλθαν καὶ τὰ ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ ἔγειναν ὅλα 90. Ἐμφανισθέντος τοῦ στόλου τούτου, τὰ 8 ἑλληνικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν, καὶ οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν ξηρὰν νεωστὶ συμβάντων, καὶ βλέποντες ὅτι ἡ θάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ἔπηξε, κατὰ τὴν φράσιν των, ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τόσων κινητῶν βουνῶν, ἐνόμισαν ὅτι ἐπέστη ἡ τελευταία ὥρα καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος καὶ τῆς ζωῆς των.

Τὴν ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ἐπεχείρησεν ὁ ἐχθρὸς οὗτος στόλος καὶ πολλάκις ἐδοκίμασεν ὑπὸ βαρὺν κανονοβολισμόν ν' ἀποβιβάσῃ ναῦτας καὶ στρατιώτας· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ἐντοπίων ὑπερασπιστῶν τοῦ ἐδείχθη τοιαύτη, ὥστε 50 μόνον ναῦται Μεσολογγίται ἤρκεσαν νὰ ἀποκρούσωσιν εὐτυχῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ. Ἀγωνισθεῖς δὲ δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς μετέπλευσεν εἰς τὴν μεταξὺ Εὐήνου καὶ Μεσολογγίου Μαύρην Ἀλικήν, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κυριεύσῃ καὶ ἐκείνην τὴν θέσιν καὶ στήσῃ στρατόπεδον· ἀλλ' ἠῦρεν ἐπὶ τῆς παραλίας 800 Αἰτωλοὺς ἐτοιμοὺς νὰ τὴν ὑπερασπίσωσιν. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μακρῆς, ὁ μόνος ἴσως τῶν συγχρόνων τοῦ ὀπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅστις δὲν ἐφίλησέ ποτε τουρκικὴν ποδιάν, διότι ἔζη μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἀδιακόπως ὡς κλέπτῃς, περιπλανώμενος εἰς βουνὰ καὶ εἰς ἐρήμους, θέλων νὰ δείξῃ τὸ στράτευμα τοῦτο πολυανθρωπότερον καὶ ἐπιφοβώτερον, διέσπειρεν ἅμα ἐνύκτωσε τοὺς στρατιώτας του ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ τοὺς διέταξε νὰ τουφεκίζωσιν ὀλονυκτὶ ἀνάπτοντες καὶ πολλὰ πυρὰ· ἔπαιζαν δὲ καὶ μουσικὰ ὄργανα, καὶ οἱ στρατιῶται εὐθύμουν χορεύοντες, τραγουδοῦντες καὶ ἀλαλάζοντες. Πρωίας δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ Τοῦρκοι προσηύχοντο καὶ εἰς αὐτῶν διελάλει μεγαλοφώνως κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν ἐνότητα τοῦ

Θεοῦ καὶ τὴν θείαν ἀποστολὴν τοῦ προφήτου, τινὲς τῶν στρατιωτῶν ἀνέβησαν εἰς τὰ δένδρα προσευχόμενοι καὶ διαλαλοῦντες ὡς οἱ Τούρκοι καὶ βλασφημοῦντες τὸν προφήτην. Ἄλλοι δέ, συνάζοντες χοίρους, τοὺς ἡνάγκαζαν τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τῶν Τούρκων, σφίγγοντες τὸν λαιμόν των, νὰ γρυλλίζωσιν. Οἱ Τούρκοι, ἀκούσαντες τόσους ἀσεβεῖς λόγους καὶ τὸν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος ὄξυν γρυλλισμόν τῶν βδελυρῶν παρ' αὐτοῖς ζῶων, ἰδόντες καὶ τόσην ἀφοβίαν ἀπέπλευσαν τὴν ἐπαύριον ἄπρακτοι, καὶ ἐλλιμένισαν ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οὓς ἐξ αὐτῆς τῆς φυσικῆς ζωηρότητος καὶ θερμῆς φαντασίας των μικρόν τι ἄρκει νὰ μικροκαρδίση ἢ νὰ μεγαλοκαρδίση, ἰδόντες τὴν διττὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας ἤρχισαν νὰ λησμονῶσιν ὅσα ἔπαθαν.

Μετὰ δὲ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀποτυχίας τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ Μακρυνόρους καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης περιορισμὸν αὐτῶν ἐντεῦθεν τῶν ὁρίων τοῦ Ξηρομέρου καὶ τοῦ Βάλτου, οὐδεμία ἀπέμεινεν ἐλπίς εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας· ἤρχισαν δὲ οἱ ἔγκλειστοι καὶ νὰ πεινῶσιν· ἡ δὲ συσσωρεύσεις τόσων χωρικῶν ἐντὸς τόσῳ στενοῦ τόπου ἐπήνεγκεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ λοιμικὴν· οἱ Ἀλβανοὶ ἐπροσπάθουν δι' ὑποσχέσεων ν' ἀποσπᾶσιν τῶν Σουλιωτῶν τοὺς χωρικοὺς των· οἱ δὲ χωρικοὶ ἔδιδαν ὧτα ἀκοῆς ἐξ αἰτίας τῆς πείνας, τῆς λοιμικῆς καὶ τῆς ἀπελπισίας. Καθ' ἡμέραν δὲ ἐγίνετο λόγος μεταξὺ πολιορκούντων καὶ πολιορκουμένων περὶ συμβιβασμοῦ ἄλλοτε μερικῶ καὶ ἄλλοτε γενικοῦ ἕως οὗ ἐσυμβιβάσθησαν ὀριστικῶς. Οἱ Σουλιῶται συγκατένευσαν νὰ παραδώσωσι τὴν Κιάφαν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν νὰ μετακίσωσιν εἰς μέρος τουρκικόν, καὶ ἀπήτησαν νὰ μεταβιβασθῶσιν ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν εἰς τὴν Ἐπτάνησον.

Οἱ Τούρκοι δὲν ἀντεῖπαν, ἀλλ' ἐχρειάζετο ἡ συγκατάθεσις τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων, καὶ ἔστειλαν πρὸς αὐτὸν καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι πρέσβεις. Ἐν τοσούτῳ, ἀφ' οὗ προώδευσεν ὁ συμβιβασμός, οἱ χωρικοὶ τῇ συγκαταθέσει τῶν Σουλιωτῶν ἐπανήλθαν εἰς τὰ χωρία των καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς γείτονάς των ἀγάδας. Εἰσηκούσθη καὶ ἡ πρὸς τὸν μέγαν ἀρμοστὴν πρεσβεία, καὶ ὑπεγράφη συνθήκη ἐν Πρεβέζῃ τὴν 28 ἰουλίου ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἐκεῖ Ἀγγλου προξένου, Μαυῆρου, ὑποχρεοῦσα τοὺς Τούρκους ν' ἀγοράσωσιν ὅσα εἶδη οἱ Σουλιῶται ἤθελαν ν' ἀφήσωσιν ὡς περιττὰ ἐν τῷ φρουρίῳ, νὰ τοῖς δώσωσι φορτηγὰ ζῶα πρὸς μετακόμισιν τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν σκευῶν αὐτῶν εἰς τὸν λιμένα, νὰ πληρώσωσι τοὺς ναύλους, νὰ τοῖς ἐγχειρίσωσιν ὁμήρους πρὸς ἀσφάλειάν των ἐπὶ τῆς ἐξόδου αὐτῶν μέχρις οὗ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ν' ἀπομακρύνωσι τὰ πρὸς τὸν λιμένα στρατεύματα. Οἱ Τούρκοι, προθέμενοι ν' ἀπαλλαγῶσιν ὅσον τάχιον τῶν δεινῶν τούτων ἐχθρῶν καὶ προσηλώσωσι τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ὅχι μόνον ταῦτα ἔστερξαν, ἀλλὰ καὶ γρόσια 150,000 τοῖς ἔδωκαν ἐπὶ λόγῳ μισθῶν ὀφειλομένων αὐτοῖς παρὰ τοῦ Ἀλῆ, διότι ἀνευ τούτων δὲν ἤθελαν οἱ Σουλιῶται ν' ἀπολύσωσι τὸν Χασάμπασαν, ὃν ὡς ὁμηρον τοῖς παρέδωκεν ὁ πάππος του Ἀλῆς ἐπὶ τῆς συμμαχίας των. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἔστειλαν ἐν πρώτοις εἰς τὸν αἰγιαλὸν οἱ Σουλιῶται τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ σκευή των, κατέβησαν τὴν 2 Σεπτεμβρίου καὶ αὐτοὶ ἑνοπλοὶ καὶ ἀπέπλευσαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ὑπὸ συνοδίαν ἀγγλικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ὑπέστησαν πολυήμερον κάθαρσιν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρ' αὐτοῖς λοιμικὴν καὶ τὴν ἀναφάνεισαν ἐντὸς τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου εὐλογίαν.

Παραδοθείσης τῆς Κιάφας, ἡ Αἰτωλοακαρνανία ἔχασε τὸ προπύργιόν της.

Διετέλει ὑπὸ τὸν Βρυώνην ὁ Μεχμέτ-Ρουσήτ-πασας, ὁ καὶ Κιουταχῆς, φρούραρχος τῆς Ἄρτης, καὶ διαπρέψας ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα. Ἄνθρωπος οὗτος ὀξύς καὶ τολμηρός, μεμφόμενος τὸν ἀρχηγόν του ὡς ἀδρανῆ καὶ ἀνάξιον καὶ φιλοτιμούμενος νὰ φανῇ ἀξιώτερος καὶ δοξασθῇ ὑπὲρ ἐκείνον, ἐμίσθωσεν ἐπὶ δύο μῆνας τρισχιλίους Ἀλβανούς, παρέλαβε καὶ τὸν Ἰσμαῆλ Πλιάσαν ἀντίζηλον τοῦ Βρυώνη, καὶ πλήρης ἐλπίδων νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν διὰ τῶν μικρῶν τούτων δυνάμεων ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν τῆς περιστάσεων, διέπλευσε τὸν ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ ἀπέβη εἰς Λουτράκι ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου, συγκατατεθέντος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ Βρυώνη θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος, ὡς φοβουμένου τὰς πρὸς τὴν Πύλην καὶ τὸν Χουρσήδην κατ' αὐτοῦ ἀναφορὰς τοῦ τολμηροῦ Κιουταχῆ.

Ὁ δὲ καταγινόμενος εἰς ἀσφάλειαν τῆς ἄκρας τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου Μαυροκορδάτος εἶχεν ἐλθεῖ εἰς Μαχαλὰν φέρων τὰ ἀπομεινάρια τοῦ τακτικοῦ ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀποβῇ ὁ Κιουταχῆς εἰς Λουτράκι, τὰ ἄφησεν ἐκεῖ πρὸς σύστασιν στρατοπέδου, ὑπῆγεν ἐπὶ στρατολογίᾳ εἰς Μεσολόγγι καὶ Ἀνατολικὸν καὶ ἀνέβη ἔπειτα εἰς Βραχῶρι πρὸς ἐπίβλεψιν ὡς ἀπὸ κεντρικωτέρου μέρους τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων καὶ προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ, οὗτινος εἰς αὐξήσιν κατεγίνοντο καὶ προεστώτες καὶ ὀπλαρχηγοί.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀποβὰς εἰς Λουτράκι καὶ εὐρὼν τὸν τόπον ἀφύλακτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσε καθ' ὁδὸν τὴν Κατουναν, καὶ φθάσας εἰς Παπαδάτας, χωρίον ἡμιώριον ἀπέχον τοῦ Μαχαλᾶ, ἀπῆντησεν 60 Ἕλληνας ἐν τῷ μοναστηριῷ τοῦ προφήτου Ἡλίου ὁδοιποροῦντας πρὸς τὸ ἀρτιγενὲς στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ. Οὗτοι, εὐρεθέντες παρὰ προσδοκίαν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καὶ μὴ δυνάμενοι

νὰ φύγωσι, κατέλαβαν τὴν παρακειμένην δυνατὴν θέσιν τοῦ μικροῦ χωρίου Ἀετοῦ καὶ τὸσον γενναίως ἀντέστησαν ὥστε οἱ περὶ τὸν Κιουταχὴν, φοβηθέντες μὴ ἐπιπέσωσι καὶ οἱ ἐν Μαχαλᾷ, ἀνεστρατοπέδευσαν εἰς Λουτράκι ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ἐκστρατεύσωσιν ἕως οὗ εἰσβάλη καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Βρυώνην μεγάλη δύναμις. Διέπρεψαν δὲ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀετοῦ συμβᾶσαν τὴν 10 αὐγούστου ὁ Θεωδοράκης Γρίβας, ὁ Γιάννης Τσαούσης, ὁ Στάθης Κατσαρὸς καὶ ὁ Δημήτρης Παληογιάννης.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκάθητο ὁ Κιουταχὴς ἐν Λουτρακίῳ ἀργός, οἱ εἰς τὸν Μαχαλὰν πανταχόθεν συρρέοντες Ἕλληνες ἔγειναν τρισχίλιοι καὶ ἐξεστράτευσαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ριφθῶσιν αἴφνης διὰ νυκτὸς ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ὡς ἀπροφυλάκτους. Ἀλλὰ πλησιᾶσαντες καὶ εὐρόντες αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καλῶς ὠχυρωμένους καὶ ἐτοιμοὺς εἰς μάχην, δὲν τοὺς ἐκτύπησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Μαχαλὰν ἀπρακτοί. Ἡ δὲ ἀπροσδόκητος τῶν ἐχθρῶν αὕτη προετοιμασία ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ἐπίβουλοι ἀνακαλύπτοντες τῷ ἐχθρῷ τὰ σχέδιά των. Ἐφωράθησαν δὲ καὶ τινες σπερμολόγοι ἐμπνέοντες κακοβούλως φόβον. Οἱ φανεροὶ οὗτοι λόγοι εἰς ἀπονέκρωσιν τοῦ λαοῦ καὶ αἱ ὑποκρυπτομένης ἐπιβουλῆς ὑποψίαι ἐγέννησαν μεταξὺ τῶν συγκροτούντων τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾷ ὀπλαρχηγῶν δεινὰς λογοτριβάς καὶ ἔφεραν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν διάλυσιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου, ἐλθούσης τῆς βεβαίας εἰδήσεως ὅτι ὁ εἰς Ἀρταν μεταβὰς Βρυώνης ἦτον ἕτοιμος νὰ εἰσβάλη καὶ οὗτος μετὰ πολυαρίθμων Ἀλβανῶν.

Ἡ εἰδήσις τῆς ἐγγιζούσης εἰσβολῆς καὶ ὁ διασκορπισμὸς τοῦ στρατοπέδου ἀπήλπισαν τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων, οἵτινες μῆτε ὑπεράσπισιν βλέποντες, μῆτε νὰ προσκυνήσωσι θέ-

λοντες, ἔτρεχαν πληθὴδὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ἵνα διασωθῶσιν εἰς τὸ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἔρημον νησιδίον τοῦ Καλάμου, τὸ ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑπτανήσου, φέροντες καὶ ὄσσην ἐδύναντο περιουσίαν. Τὴν ἀπελπισίαν δὲ ταύτην ἐκορύφωσαν αἱ πρὸς ἀλλήλους τινῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τινῶν τῶν προκρίτων, διαιρέσεις, ἀπειλοῦσαι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐμφύλιον πόλεμον, κατὰ μὲν τὰ Ἀγραφα μεταξὺ Καραϊσκάκη καὶ Ῥάγκου, κατὰ δὲ τὸν Βλωχὸν μεταξὺ Σταΐκου καὶ Βλαχοπούλου, κατὰ δὲ τὰ Κράβαρα μεταξὺ Πηλλάλα καὶ Καναβοῦ. Ὁ δὲ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος, ὅπου καὶ ἂν ἐξερρήγνυτο, φόβος μέγας ἦτο μὴ ἐτάραττε καὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, καὶ τότε θὰ ἐκινδύνεε νὰ χαθῇ αἰσchrῶς ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς.

Ὁ Βρυώνης δὲν ἦτον οὔτε ὡς ὁ Χουρσήδης βαρὺς καὶ σκληρὸς, οὔτε ὡς ὁ Δράμαλης ἄσκεπτος καὶ ὀρμητικὸς. Ἦτο καὶ αὐτὸς ἄλλοτε ἐκ τῶν αὐλικῶν τοῦ Ἀλῆ, ἐγνώριζε τοὺς προεστῶτας καὶ ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀπελάμβανε τὴν ὑπόληψιν τῶν. Πολλάκις ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀνδρίαν τῶν πολεμιστῶν ἐκείνου τοῦ μέρους καὶ δὲν ἠλαζωνεῖτο διὰ τὰς κατ' αὐτῶν τελευταίας ἐπιτυχίας του. Διὰ ταῦτα ἐπεχείρησε, καὶ πρὶν πέσῃ ἡ Κιάφα, νὰ τοὺς ἐλκύσῃ μᾶλλον διὰ λόγων ἢ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ δι' ὀπλων, καὶ ἀνταπεκρίνετο φιλικῶς μετὰ τινῶν τῶν δυνατῶν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ιδίως μετὰ τοῦ Βαρνακιώτη, τοῦ μόνου στρατηγοῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ. Οἱ δ' ἐν τοῖς πράγμασι καὶ αὐτὸς ὁ Μαυροκορδάτος ἐγνώριζαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνταπόκρισιν· ἂν δὲ καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὴν πρόσφατον ἀποσκίρτησιν τοῦ Γώγου καὶ τὰ εἰς διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ σκευωρηθέντα, ὅλοι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ μετὰ τῶν Τούρκων

ἀνταποκρινόμενοι Δυτικοελλαδίται ἦσαν πιστοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ὅτι ἐνήργουν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν.

Ἀφ' οὗ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ διεσκορπίσθη, καὶ οἱ κάτοικοι ἀπηλπισμένοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας τῶν, ὁ Μαυροκορδάτος, βλέπων τὸν φανερόν κίνδυνον, μετέβη εἰς Κωνοπίναν, ὅπου συνεκρότησε συμβούλιον, ἐν ᾧ παρευρέθησαν διάφοροι πρόκριτοι καὶ ὁ Βαρνακιώτης. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ποιητέου, καὶ ὅλοι οἱ παρευρεθέντες συνωμολόγησαν, ὅτι, ἐπὶ τῶν δεινῶν ἐκείνων περιστάσεων, ἡ φρόνησις ἀπῆτει νὰ πολιτευθῶσι τὸν Βρυώνην, ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ κερδίσωσι καιρόν, ἕως οὗ συνδιαλλαγῶσιν οἱ ἀντιφερόμενοι ὀπλαρχηγοί, ἐγκαρδιωθῶσιν οἱ πτοηθέντες λαοὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ φθάσῃ καὶ ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἀναμενομένη πελοποννησιακῇ ἐπικουρίᾳ, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ διὰ τὴν συμβᾶσαν φθορὰν τοῦ Δράμαλη ἀπαλλαγὴ τῶν Πελοποννησίων τοῦ ἐπαπειλούντος αὐτοὺς κινδύνου. Ἐκρίθη δὲ συμφέρον νὰ μὴ διακόψῃ ὁ Βαρνακιώτης τὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετὰ τοῦ Βρυώνη ἀπατηλὴν ἀνταπόκρισιν. Ὁ Βαρνακιώτης ἀντέτεινε κατ' ἀρχὰς ἐπὶ λόγῳ, ὅτι, ἐν ᾧ ἀνταπεκρίνετο ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, τινὲς τὸν ἐσυκοφάντουν ὡς μελετῶντα προδοσίαν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔδειξεν ὅτι ἐπέισθη, ζητήσας καὶ λαβὼν εἰς ἀναίρεσιν τῶν ἀδίκων κατ' αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν, ὑποψιῶν, ἔγγραφον παρὰ τῶν παρευρεθέντων, δι' οὗ τῷ ἐδίδετο ἄδεια νὰ μὴ παύσῃ μὲν διαπραγματευόμενος δι' ὧν ἐνόμιζε καταλληλοτέρων τρόπων, ἀλλ' ἐξαγοραζόμενος μόνον τὸν καιρόν(α). Λαβὼν δὲ τὸ ζητηθὲν ἔγγραφον, παρέλαβε καὶ τὸν Γιαννάκην Ῥάγκον καὶ ἀπῆλθε μεσοῦντος τοῦ σεπτεμβρίου εἰς Ἄρταν, μήτε τοὺς ὑπογράψαντας προκρίτους προειδοποιήσας, μήτε τὴν ἄδειαν τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅστις ἦτον ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου καὶ συννυέγραψε, λαβὼν ἡ ζητήσας.

Παρηκολούθησε δὲ μετ' ὀλίγον τὸν Βαρνακιώτην εἰς Ἄρταν καὶ ὁ Ἀνδρέας Ἰσκος.

Εὐμενῶς καὶ ἐντίμως ἐδέχθη τὸν Βαρνακιώτην ὁ Βρυώνης καὶ διὰ τὴν ἀντιπροσωπίαν του καὶ διὰ τὴν σημασίαν του, καὶ τόσον τὸν ἔθελξε δι' ὧσων τῷ ὑπεσχέθη, ὥστε τὸν ἔφερεν εἰς παντελῇ λήθην τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς του. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ Βαρνακιώτης μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἴδια ἐκάλεσεν ἀμέσως παρ' αὐτῷ τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς σύσκεψιν, καὶ εἰδοποίησε περὶ τούτου καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἀλλὰ δὲν ὡμολόγησεν ὅτι ἐπροσκύνησεν.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ πολλοὶ πρόκριτοι εὐρίσκοντο πρὸς τὰ Κάτω Γεφύρια καθ' ἣν ἡμέραν ἔφθασαν τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη ἦσαν δὲ ἀνήσυχoi δι' ὅσα ἤκουσαν, καὶ ἀπεποiehσαν εὐσχήμως τὴν πρόσκλησίν του, φοβούμενοι μὴ κρατηθῶσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Βρυώνην· ἐκάλεσαν δὲ αὐτοὶ αὐτὸν εἰς συνέντευξιν ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀνακαλύψωσι τὴν ἀλήθειαν, σκεπτόμενοι, ὅτι, ἂν ἦτον ἔνοχος, θὰ παρήκουεν, εἰ δὲ καὶ ἦτον ἀθῶος, θὰ ὑπήκουεν. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 23 Σεπτεμβρίου, ἀνεκαλύφθη ὅλη ἡ ἀλήθεια, διότι τοῖς ἐστάλησαν ἄλλοθὲν τινα τῶν ἀμνηστηρίων τοῦ Βρυώνη πρὸς διαφόρους ὀπλαρχηγούς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ τινα γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη πρὸς αὐτοὺς κατακρίνοντος τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὡς κινηθέντα καὶ διατηρούμενον ὑπὸ ἑτεροχθόνων καὶ τυχοδιωκτῶν ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτῶν, καὶ συμβουλευόντος αὐτοὺς νὰ προλάβωσι τὴν ἄφευκτον καταστροφὴν τοῦ τόπου, καὶ ἀσφαλίσωσι τὰ συμφέροντά των διὰ τῆς προθύμου καὶ εἰλικρινοῦς ὑποταγῆς των εἰς τὴν ὑψηλὴν Πύλιν.

Τοιαύτη διαγωγὴ καὶ τοιαῦται προτροπαὶ ἐν τοιούτοις καιροῖς τοιούτου ἀνδρός, παρασύραντος καὶ τὸν

ὄπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἀνδρέαν Ἴσκον καὶ τὸν συνοπλαρχηγὸν τοῦ Γιαννάκη Ράγκον καὶ τὸν Γεωργάκη Βαλτινόν, ἔφεραν χεῖριστὰ ἀποτελέσματα ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι, διότι αἱ δύο πολεμικώτεραι ἐπαρχίαι τῆς, τὸ Ξηρόμερον καὶ ὁ Βάλτος, αἱ προφυλακίδες τῆς, ἡ μὲν πρὸς τὸ Μακρυνόρος ἡ δὲ πρὸς τὸν ἄμβρακικὸν κόλπον, ἐθεωροῦντο ἔκτοτε ὡς προσκυνήσασαι· μέγας δὲ φόβος ἦτο μὴ καὶ ἄλλαι ἐπαρχίαι ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμά των.

Ἄλλ' ὅσον μεγάλα ἀνεφάνησαν τὰ περιστοιχίζοντα τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα δεινά, τόσον ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ λοιποί, οἱ μέιναντες πιστοὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἠΰξησαν τὸν ζῆλόν των ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς. Ἄνω κάτω ἐκινοῦντο οἱ πατριῶται οὗτοι θαρρύνοντες τὸν λαόν, συνιστῶντες νέα στρατόπεδα καὶ καταλαμβάνοντες διαφόρους θέσεις ἀλληλοδιαδόχως, ἂν καὶ ἡ εἰσχωρήσασα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἐπιβουλή καὶ τὰ στρατόπεδα διέλυε καὶ τοὺς ἄλλους πατριωτικοὺς ἀγῶνάς των παρέλυνε (β).

Ἐν τούτοις, καθὼς προανηγγέλθη, ὁ Βρυώνης διέβη ἀνεμποδίστως μετὰ ἐπτακισχιλίων ἢ ὀκτακισχιλίων Ἀλβανῶν τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους καὶ ἐστρατοπέδευσε κάτωθεν τῆς Λεπενούς· ἐκεῖ ὑπῆγεν εἰς ἔντευξίν του ὁ Κιουταχῆς, καὶ ἐκεῖθεν πρῶτος οὗτος ἐπέρασε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν τὸν ποταμόν. Οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τοῖς χωρίοις ὅθεν διέβαιναν ὁ ἐχθρὸς Χριστιανοί, μὴ δυνάμενοι νὰ τὰ φυλάξωσιν ἀπάτητα, τὰ ἔκαιαν καὶ ἔφευγαν· ἔκαυσαν καὶ τὸ Βραχώρι τὴν αὐγὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ περὶ τὸ ἐσπέρας ὁ Κιουταχῆς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι ἐπροχώρουν μὲν πάντῃ ἀνεπηρέαστοι ἐντὸς τῆς Αἰτωλίας, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀπῆντων ψυχὴν γεννητήν, καὶ πέριξ αὐτῶν δὲν ἔβλεπαν εἰμὴ καπνούς, φλόγας καὶ παντελῇ ἐρημίαν.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς διέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἐν Βραχωρίῳ, ἕως οὗ ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Βρυώνης μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος, καὶ τότε ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὁμοῦ πρὸς τὰ κάτω μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἀφήσαντες ἐν Βραχωρίῳ ἱκανὴν φρουράν. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ὁ Μπότσαρης, ὁ Τσόγκας, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Μακρῆς καὶ ἄλλοι πιστοὶ ὀπλαρχηγοί, κετέλαβαν διαφόρους θέσεις ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀλλ' ἀδύνατοι ὄντες ἐνώπιον τῶν δυνάμεων ἠναγκάζοντο ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ ἐχθροῦ νὰ ὑποχωρῶσιν. Ἡ τελευταία θέσις, ἣν κατέλαβαν, ἦτο τὸ Κεφαλόβρυσον, δύο ἡμισυ ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμειναν τέσσαρας ἡμέρας· ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐγκατέλειψαν ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν τὴν 21 ὀκτωβρίου καὶ ἐσκορπίσθησαν· καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ὀπλαρχηγοὶ ἀνέβησαν τὰ βουνά, ὁ δὲ Κίτσος καὶ ὁ Μπότσαρης, οἱ μὴ ἔχοντες ἐπαρχιακὰς ὀπλαρχηγίας, εἰσῆλθαν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ κακῶς ἔχοντες εἰς Μεσολόγγι, ὅπου εἶχε καταφύγει τέσσαρας ἡμέρας προτοῦ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος.

Διελθόντες δὲ οἱ ἐχθροὶ ἀνεπηρέαστοι τὸ Κεφαλόβρυσον ἔπεσαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὴν ἑξῶθεν τοῦ Μεσολογγίου πεδιάδα ἄνωθεν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, μηδενὸς ἀντιμαχομένου, καὶ ἐπροχώρησαν αὐθιμερὸν πρὸς τὰ κατ' ἀνατολὰς τοῦ Μεσολογγίου χωρία Μποχώρι καὶ Γαλατᾶν, ἥρπασαν τὰς ἐκεῖ τροφὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἠχμαλώτευσαν καὶ τινὰς γυναῖκας καὶ παιδιὰ· τὴν δὲ 25 ἐπανῆλθαν ἑξῶθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐστρατοπέδευσαν ὁ μὲν Κιουταχῆς κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, ὁ δὲ Βρυώνης κατὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον· ὕψωσαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ κανονοστάσια ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐντὸς πιστολιᾶς ἀπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ

ἐπέθηκαν κανόνια καὶ βομβοβόλους. Παρηκολούθουν δὲ τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα ὁ Γῶγος, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἰσκος, ὁ Γιαννάκης Ῥάγκος καὶ ὁ Γεωργάκης Βαλτινός. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν εἶχαν καταπλεύσει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τρία πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσούφην, ὥστε τὴν 25 ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ.

Συγκρούσεις κατὰ ξηρὰν ἔμπροσθεν Ναυπλίου.—Ναυμαχία ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ τουρκικοῦ στόλου.— Ἐμπρησμός δικρότου ἐν Τενέδῳ.—Παράδοσις Ναυπλίου.

ΟΥΤΕ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Δράμαλη λυθείσα διὰ ξηρᾶς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου ἐπανελήφθη μετὰ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος, οὔτε αἱ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενοτοπίαὶ ἐφυλάχθησαν μετὰ τὴν εἰς Τριπολιτσὰν ἀνάβασιν τοῦ Κολοκοτρώνη. Πάμπολλοι Ἕλληνες, διαταχθέντες εἰς φρουρήσιν τῶν στενοτοπιῶν καὶ διατήρησιν τῆς πολιορκίας, διεσπάρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, οἱ μὲν πρὸς φύλαξιν οἱ δὲ πρὸς πώλησιν τῶν πλουσίων λαφύρων· ὥστε οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι, ἀντιλήπτορας ἔχοντες καὶ τοὺς εἰσελθόντας μετὰ τοῦ Ἀλῆ ἵππεις, ἐξήρχοντο ἀνεμποδίστως καὶ ἀφόβως εἰς τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου βόσκοντες τοὺς ἵππους των καὶ ἀρπάζοντες ὅ,τι εὔρισκαν. Τοῦτο θεωρῶν ὁ ἐν Μύλοις διατρίβων Πετρόμπεης διέταξε πεντακοσίους Μανιάτας καὶ κατέλαβαν τὴν παραθαλασσίαν θέσιν τοῦ Κιοσκίου· εἶχαν δὲ εἰς ὑπεράσπισιν οὗτοι καὶ δύο κανονοφόρους· ἀλλὰ τὴν 8 αὐγούστου ἐξελθόντες τοῦ Ναυπλίου 50 ἵππεις καὶ 600 πεζοὶ ἀπεδίωξαν τοὺς 500 κακῶς ἔχοντας, φονεύσαντές τινες αὐτῶν, θαλασσωσάντες πολλοὺς καὶ αἰχμαλωτίσαντες 14, ἐν οἷς καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Ῥαβούλιαν Καββαλαράκην καὶ Θεοδωρὴν Κουμοντάκον. Μετὰ

τὸ πάθημα τοῦτο βλέποντες οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους περιφερομένους ἀφόβως ἐσκέφθησαν νὰ τοὺς βλάβωσι δι' ἐνέδρας. Πολλοὶ Τοῦρκοι ἐξῆλθαν τὴν 14 καὶ ἐπροχώρησαν ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν εἰς Κοῦτσι, ὅπου ἐνέδρευαν τινες Ἕλληνες, οἵτινες θέλοντες νὰ παρασύρωσι τοὺς ἐχθροὺς μακρότερον ἡσύχαζαν· ἀλλ' εἰς αὐτῶν θελχθεὶς ἐκ τῆς λάμψεως τῶν ἀργυρῶν ὀπλων ἐνὸς Τούρκου, ἀναβάντος εἰς συκὴν, τὸν ἐτουφέκισε καὶ τὸν ἐρρίψε νεκρόν. Ἐξ αἰτίας τοῦ περιστατικοῦ τούτου ἐξεφανερώθησαν οἱ Ἕλληνες ἐκ διαφόρων μερῶν ὅπου ἐνέδρευαν, ἔζωσαν τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἔτρεψαν, ἐφόνευσαν 26 καὶ ἐζώγησαν 18, οὓς ἔδωκαν εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν προσυλληφθέντων 14 Μανιατῶν· ἐζώγησαν καὶ ἵππους, καὶ ἡμιόνους, καὶ καμήλους, ἐφονεύθησαν δὲ καὶ 2 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 5. Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικήτα Νικολὸς Σταματελόπουλος, ἀρχηγὸς τῶν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἑλλήνων, καταδιώκων Τοῦρκον καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστολίστου ἵππου, ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ καθ' ἣν στιγμήν ἔδραξε τοὺς χαλινούς τοῦ ἵππου του· διεκρίνετο δὲ ὁ φονευθεὶς ὡς ἀνδρεῖος καὶ φιλεύτακτος.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ἀφ' οὗ διέμεινεν ἀνωφελῶς ἐν Πάτραις ὑπὲρ τὸν μῆνα, καθ' ὃν καιρὸν ἡ παρουσία του ἦτο τόσον ἀναγκαία ἐν τῇ Ἀργολίδι πρὸς διατήρησιν τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμαλην στρατοῦ καὶ λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου, ἀπέπλευσε τὴν 27 ὑπὸ τὸν νέον καπητάμπασαν, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν.

Ἐλθούσης δὲ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἔπλεε πρὸς τὸ Ναύπλιον, κατέλιπαν τὸν θαλασσόπυργον οἱ φυλάσσοντες αὐτόν, καὶ ἔμειναν εἰς φύλαξιν αὐτοῦ 48 ὥρας δύο μόνον γέροντες, ὁ μὲν Ὑδραῖος ὁ δὲ Σπετσιώτης, καὶ ὁ φιλέλλην Χάνης· μετὰ δὲ ταῦτα εἰσῆλθαν 20

Ἑπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν καὶ ἄλλοι τόσοι Χειμαριῶται ὑπὸ τὸν Γράμζην, καὶ οὕτως ἡσφαλίσθη τὸ μικρὸν ἐκείνο φρούριον.

Οἱ Ἕλληνες ὑπέθεσαν, ὅτι ὁ στόλος ἐσκόπευεν ὄχι μόνον νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιον, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποβιβάσῃ στρατεύματα εἰς Σπέτσας· διὰ τοῦτο ἐπρόλαβαν οἱ Σπετσιῶται καὶ μετεβίβασαν εἰς Ὑδραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ μετέφεραν ἔξωθεν καὶ στρατιώτας πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τόπου των· 60 δὲ πολεμικὰ πλοῖα καὶ 10 πυρπολικά ὑπὸ τὸν Μιαούλην παρέπλεαν εἰς ματαίωσιν τοῦ ῥηθέντος διττοῦ σκοποῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἦτον ἀνεπαρκής, ὁ Μιαούλης ἐσχεδίασε νὰ τὴν ἀντιτάξῃ ὅλην ἡνωμένην, καὶ διέταξε νὰ πλέῃ ὅλη ὁμοῦ μεταξὺ τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας καὶ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλ' ὁ ἐχθρικός στόλος ἐκινήθη τόσον ἐπιδεξίως παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ὥστε διέπλευσε τὴν 8 τὸν μεταξὺ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν πορθμόν, καὶ διεχώρισε τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὰ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τὰ δὲ πρὸς δυσμάς, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς. Ὁ Μιαούλης, ὅσον γενναῖος τόσον καὶ συνετός, ἐπιμένων εἰς τὸ πρῶτόν του σχέδιον, ἐπόδισε καὶ ἔπλεε πλησίςτιος πρὸς τὸ Χέλι ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας, εἰς προσβολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἃν ἐπειράτο νὰ πλεύσῃ εἰς Ναύπλιον· διέταξε δὲ ὅλα τὰ πλοῖα νὰ παρακολουθήσωσιν. Ἀλλ' οἱ πλοίαρχοι Ἀντώνης Γ. Κριεζῆς, Ἀνάργυρος Λεμπέσης καὶ Λεονάρδος Θεοδωρῆς, ὧν τὰ πλοῖα εὐρέθησαν πρὸς ἀνατολὰς, ὑποθέτοντες ὅτι ὁ ναύαρχος ἀπεμακρύνετο ἐπὶ σκοπῶ νὰ παρεκκλίνῃ τὴν μάχην, παρήκουσαν καὶ ἔπλευσαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων πλοίων τὸ μὲν τοῦ Λεονάρδου ἦτο πυρπολικόν, τὰ δὲ τοῦ Λεμπέση καὶ Κριεζῆ πολεμικά, ἅτινα καὶ ἤρχισαν εἰς ἐκπληξιν ἐχθρῶν καὶ φίλων νὰ κανονο-

βολῶσιν. Ὁ ναύαρχος, ἰδὼν ἀπροσδοκίτως ὅτι ἀνεντράπη τὸ σχέδιόν του, ἐστράφη εἰς τὰ ὑπίσω καὶ διέταξε τὰ ἄλλα πλοῖα νὰ συμπαραπλέωσιν. Ἐν τούτοις ἢ πρὸς δυσμὰς μοῖρα κατεδιώκετο, καὶ κινδυνεύουσα νὰ πάθῃ ἐπλησίασε πρὸς τὸ νησίδιον τοῦ Δοκοῦ, ὅπου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πλησιάσωσι τὰ μεγάλα τοῦ ἐχθροῦ πλοῖα· πολλὰ ὅμως μικρότερα ἐπλησίασαν προστατευόμενα ὑπὸ τῶν μεγάλων, ὥς οὗ ὁ Πιπίνος ἐκόλλησεν εἰς ἓν ἀλγερινὸν τὸ πυρπολικόν του· ἀλλὰ 50 γενναῖοι Ἀλγερινῶι εἰσεπήδησαν καὶ τὸ ἐξεκόλλησαν· πλὴν καὶ οἱ 50, φλογισθέντος αὐτοῦ, οἱ μὲν ἐκάησαν οἱ δὲ πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγησαν· ἐφοβήθησαν ὅμως ἐξ αἰτίας τοῦ συμβάντος τούτου τὰ ἄλλα πλοῖα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τοιουτοτρόπως ἀπηλλάγη ἡ ἐλληνικὴ ἐκείνη μοῖρα· ἀλλὰ μὴ δυναμένη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν ναύαρχόν της ἐξ αἰτίας τῆς θέσεώς της προσώρμισε σῶα παρὰ τὴν πελοποννησιακὴν παραλίαν ἀντικρὺ τῆς Ὑδρας. Ἐν δεινῇ θέσει εὐρέθησαν καὶ πλοῖα τῆς πρὸς ἀνατολὰς μοίρας, ὥστε ὀλίγα, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς, ἦλθαν ὅπου ἐμάχοντο τὰ τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Λεμπέση· ἦσαν δὲ τὰ προσελθόντα τὰ τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Χατση-Ἀναργύρου, τοῦ Παναγιώτα, τοῦ Δημήτρη Μισαούλη, τοῦ Τσούπη, τοῦ Ῥάφτη καὶ τοῦ Λαχανᾶ. Ἡ μικρὰ δὲ αὕτη δύναμις ἐπολέμησε μέχρι τῆς ἐσπέρας, καὶ δὲν ἄφησε τὸν ἐχθρικὸν στόλον νὰ πλεύσῃ, καθὼς ἐμελέτα, εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον. Νυκτὸς δὲ γενομένης, ὁ μὲν τουρκικὸς στόλος ἐξεπελάγισεν, ὁ δὲ ἐλληνικὸς ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐκανονοβολήθησαν μακρόθεν οἱ δύο στόλοι ἱκανὴν ὥραν διαρκούσης ἄκρας νηνεμίας. Τὴν δὲ ἐπιούσαν καθὼς καὶ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ἐφεγγοβόλουν ὅλα τὰ πλησίον βουνὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καθὼς καὶ

δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οἱ ἐπὶ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ
 Σπετσῶν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἀντικρυνῶν χωρίων
 Κρανιδίου καὶ Ἑρμιόνης ὅλοι ἐγρηγόρουν· συνέρ-
 ρευσαν δὲ πρὸς τὸ παράλιον καὶ πολλοὶ ἄλλοι
 ἔνοπλοι ἄλλοθεν. Τὴν δὲ ὑστεραίαν οἱ στόλοι
 ἔμειναν ἄπρακτοι, ἂν καὶ ὁ ἐχθρικός ἐπλησίασε ταῖς
 Σπέτσαις· ταῖς ἐπλησίασε καὶ τὴν 11, ἀλλ' οὐδὲ καὶ
 τότε ἐκανονοβόλησε. Τὴν δὲ 12 ἐπροχώρησεν ὁλό-
 σωμος πρὸς τὸ Ναύπλιον· ὠπισθόπλεε καὶ ὁ ἑλλη-
 νικός σκοπεύων νὰ τὸν κτυπήσῃ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ
 κόλπου, ὅπου ἐναυλόχουν τινὰ πυρπολικά. Ἀλλ' ὁ
 ἐχθρικός, προχωρήσας ἕως οὗ ἀπέιχε τοῦ Ναυπλίου
 10 μίλια, ἀνεκώχευσεν αἰφνιδίως καὶ ἔστειλεν εἰς
 τὴν πόλιν πλοῖον ὑπὸ σημαίαν αὐστριακὴν φέρον
 τροφάς. Τὸ πλοῖον τοῦτο συνελήφθη ὑπὸ τῶν αἰ-
 φνης ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἀναφανέντων πυρπολικῶν
 τοῦ Τσερεμέ καὶ τοῦ Θεοδωρῇ Ὑδραίων· εὐρέθησαν
 δὲ καὶ γράμματα ἐν αὐτῷ στελλόμενα παρὰ τοῦ
 καπητάμπασα πρὸς τὰς ἐν Ναυπλίῳ Ἀρχὰς καὶ
 λέγοντα, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν λίαν καλὰ, ὅτι τὸ Σοῦλι
 ἔπεσε καὶ ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ ἄπιστοι κατηφανίσθησαν,
 ὅτι ὁ ἐπανελθὼν εἰς Κόρινθον βασιλικὸς στρατὸς δὲν
 ἐβλάβη καὶ ἐπανεστρεφεν εἰς Ἄργος, ὅτι νέα στρα-
 τεύματα παρηκολούθουν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Χουρ-
 σήδη, ὅτι ναυμαχήσας ὁ αἰτήτητος στόλος 6 ἑλλη-
 νικὰ πλοῖα ἐβύθισε καὶ 2 ἔκαυσε καὶ ὅτι ὁ καπητάμ-
 πασας δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ εἰσπλεύσῃ, διότι
 ἦσαν τὰ νερὰ ῥηχά, καὶ διότι ἐβεβαιώθη, ὅτι 6 πυρ-
 πολικά τῶν ἀπίστων ἦσαν πλησίον τοῦ φρουρίου
 παραφυλάττοντα, καὶ 10 ἐν τῷ λιμένι τῶν Σπετσῶν,
 καὶ διὰ τοῦτο ἔστελλε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πλοῖον
 φέρον τροφάς, διανοούμενος νὰ στείλῃ καὶ ἄλλας.
 Καὶ ταῦτα μὲν περιεῖχαν ἐν περιλήψει τὰ γράμματα
 (α). Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος οὔτε κατὰ τῶν ἀπέμπρο-
 σθεν αὐτοῦ συλλαβόντων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος αὐ-

στριακὸν πλοῖον ἐκινήθη, οὐδὲ ἄλλας τροφὰς ἐπεχείρησε νὰ στείλῃ· ἀλλὰ ἐπόδισε τὴν ἐπιούσαν καὶ ἐξήρχετο ἐν τοσαύτῃ βίᾳ, ὥστε, ἀφ' οὗ ἀφώπλισε κατὰ τὰ παράλια τῆς Λακωνίας ἐν δικάταρτόν του ὡς βραδύπλουν, τὸ ἔκαυσεν· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνεμος ἦτον ὀλίγος, δὲν ἐξέπλευσεν ὅλος τοῦ κόλπου εἰμὴ τὴν ὑστεραίαν παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ, κανονοβολῶν μακρόθεν καὶ κανονοβολούμενος. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκάθησε πρὸς τὸ νότειον μέρος τῆς Ὑδρας ἐν δίκροτον· ἀλλὰ, μετακομισθέντων τῶν κανονίων του εἰς ἄλλο πλοῖον, ἐξεκάθησε πρὶν φθάσῃσι τὰ κατ' αὐτοῦ κινηθέντα πυρπολικά. Τὴν δὲ 15, πνέοντος ἀνατολικοῦ ἀνέμου, ἐξεπελάγισεν ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ κατέπλευσεν εἰς Σούδαν· ἐπανεπλευσε τότε καὶ ὁ ἐλληνικὸς εἰς τοὺς λιμένας του.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν αἰφνίδιον ἀνάπλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ γαλλικῆς μοίρας Βιελλᾶς κατέπλευσε τὴν νύκτα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάτας *Fleur de lis*. Τὴν δὲ ἐπαύριον κατέπλευσεν εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς Χαμιλτὼν ἐπὶ τῆς Καμβρίας. Ἡ ἐν Μύλοις τότε κυβέρνησις ἔστειλέ τινα εἰς χαιρετισμὸν τῶν μοιράρχων παρακαλοῦσα αὐτοὺς νὰ μὴ λάβωσι συγκαίνωμιον μετὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ. Ὁ Χαμιλτὼν ἐδέχθη προθύμως τὴν δικαίαν ταύτην αἴτησιν· ἀλλ' ὁ συνάδελφός του Βιελλᾶς τὴν ἀπερρίψεν ἀποτόμως· ἔστειλε δὲ καὶ ἀξιωματικὸν πρὸς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπαιτῶν γρόσια 35 χιλιάδας, τὰς μὲν 30 εἰς ἀποζημίωσιν τοῦ φορτίου τοῦ ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν πλοίου Λιστόκου, κρατηθέντος ὑπὸ τοῦ φρουράρχου Μονεμβασίας Γιάννη Μαυρομιχάλη καὶ διὰ τῆς βίας ἐκφορτωθέντος τὸν παρελθόντα ἀπρίλιον, τὰς δὲ 5 ἐπὶ λόγῳ ἄλλων ἀποζημιώσεων. Ἡ κυβέρνησις

ὑπεσχέθη τὴν ἀπόδοσιν καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ποσότητος μετὰ διμηνίαν, καὶ ὁ Βιελλᾶς ἔστερξεν· ἀλλὰ τὴν 31, ὃ ἔστι πρὶν παρέλθῃ ἡ προθεσμία, καὶ καθ' ἃς ἡμέρας ἀνεμένετο ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπανεπλευσεν ὁ μοίραρχος οὗτος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάτας του, σύμπλους ἔχων μίαν γαβάραν καὶ μίαν γολέτταν. Ὁ Μιαούλης, πολιορκῶν τὴν πόλιν, ἔστειλε τὸν Σαχίνην εἰς χαιρετισμὸν του καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ἐν τῇ πολιορκουμένῃ πόλει· ἀλλ' ἐκεῖνος ὄχι μόνον ἀπέρριψε τὴν παράκλησιν, ἀλλ' ἀπήτησεν ἀμέσως τὰς ἀποζημιώσεις ἐπὶ ἀπειλῇ βίας. Εἰς μάτην ἡ κυβερνήσις ἐπεκαλέσθη τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὅρου τῆς προθεσμίας· ὑπέεικουσα δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν. Ἡ προθεσμία αὕτη ἔληξε τὴν 8 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν, μὴ δοθέντων τῶν χρημάτων, παρέστη ὁ Γάλλος μετὰ τοῦ στολίσκου του ἔμπροσθεν τῆς Ὑδρας, ἐν ᾧ ἐμάχοντο οἱ στόλοι, καὶ χωρὶς ν' ἀναλογισθῇ τὴν κρίσιμον θέσιν τῶν πραγμάτων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, μετέπεμψε τὸν Νέγκαν, καὶ ἐπὶ λόγῳ τῆς μὴ ἀποδόσεως τῶν χρημάτων κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπόσχεσιν τῆς κυβερνήσεως ἀπήτει τοὺς ἐπὶ τῆς γολέττας αὐτοῦ Τούρκους, τοὺς ὡς ὁμήρους δοθέντας τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει παρὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ Τούρκων, καθ' ὃν καιρὸν ὑπεγράφη ἡ περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου σύμβασις. Ὁ Νέγκας ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν, ὁ δὲ Βιελλᾶς ἔστειλε ν' ἀφαρπάσῃ τοὺς ἐν τῇ γολέττᾳ ὁμήρους, μηδόλως ἀναλογισθεὶς ὅτι ἀποσπῶν αὐτοὺς ἀπέσπα τὴν μόνην ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς τῶν ἐν Ναυπλίῳ ὁμήρων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ ναῦται τῆς γολέττας ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς ἀπεβίβασαν. Τότε ἡ φρεγάτα ἐκανονοβόλησε τὴν ὑπὸ τὰ κανονοστάσια τῆς Ὑδρας ἀπειθῇ γολέτταν, τὴν ἐτρύπησε καὶ ἐπλήγωσε δύο ναύτας ἐν

αὐτῇ καὶ μίαν ἔγκυον γυναῖκα ἐπὶ τοῦ παραθαλασσί-
σιου. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὰ γαλλικὰ
πλοῖα ἠγκυροβόλησαν κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς
νήσου τῶν Σπετσῶν. Τὴν δὲ 12 ἔστειλεν ὁ ἄρ-
χηγός των πρὸς τὸν καπητάμπασαν ἓνα τῶν ἀξιω-
ματικῶν εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ καὶ εἰς συμβιβασμὸν
τοῦ συνήθους διὰ κανονίων ἀμοιβαίου χαιρετισμοῦ·
ἀλλ' ἔστειλε διὰ τῆς αὐτῆς εὐκαιρίας καὶ τινα Ἄραβα
πρὸ καιροῦ αἰχμάλωτον ἐν Ὑδρα, ἐλευθέρως περι-
φερόμενον ἐκεῖ καὶ καταφυγόντα εἰς τὴν γαλλικὴν
φρεγάταν, ἐν ᾗ αὕτη εὕρισκετο ἔμπροσθεν τῆς
Ὑδρας. Μετ' ὀλίγην ὥραν, ἀφ' οὗ οἱ ῥηθέντες
ἔφθασαν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα, ἀνεκώ-
χευσε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ στόλος, ἀπέστειλε
τὸ συλληφθὲν αὐστριακὸν καὶ ἐπόδισεν. Ἐκ τῆς
περιστάσεως ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν συλλη-
φθέντων γραμμάτων ἀπέδωκαν τὸν αἰφνίδιον ἀνά-
πλουν τοῦ στόλου οἱ μὲν εἰς τὰς πρὸς τὸν καπητάμ-
πασαν ἀνακοινώσεις τοῦ εὐμενῶς πρὸς τοὺς Τούρ-
κους καὶ δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακειμένου
Βιελλᾶ μαθόντος· ἐξ ὧν ἔλαβε συνεντεύξεων μετὰ
τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἐναυλόχουν πυρπολικά πρὸς τὸ
βάθος τοῦ λιμένος καιροφυλακτοῦντα νὰ καύσωσι
τὸν στόλον ἐπὶ τοῦ εἰσπλου, οἱ δὲ εἰς μόνας τὰς
ἀνακαλύψεις τοῦ Ἄραβος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄναν-
δρος Μεχμέτης ἀπέφυγε τὴν ἐπαπειλουμένην ἐντὸς
τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου βλάβην τοῦ στόλου του ἴσως δὲ
καὶ αὐτὸν τὸν ὀλεθρόν του. Ὁ δὲ Γάλλος μοίραρχος
ἔλαβε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅσα χρήματα ἐζήτει καὶ
ἀνεχώρησεν· ἀλλ' ἡ ἀξιόμεμπτος διαγωγὴ του κατε-
κρίθη ὑπὸ τῆς φιλανθρώπου καὶ φιλέλληνος Γαλλίας
καὶ ἐπέφερε τὴν ἀνάκλησίν του.

Διατρίψας δὲ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἡμέρας τινάς
ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας πρὸς ἀναψυχὴν τῶν ναυτῶν,
ἀπέπλευσε τὴν 8 ὀκτωβρίου, περιήλθέ τινάς νήσους

τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἔρριψεν ἄγκυραν ἐμπροσθεν Σύρας
 καὶ Μυκῶνου. Οἱ φιλότουρκοι τῆς Σύρας ἔσπευσαν
 νὰ προσφέρωσι τὴν βαθεῖαν ὑπόκλισιν των τῷ καπη-
 τάμπασα, ἀποστείλαντες τοὺς προεστῶτάς των εἰς
 τὴν ναυαρχίδα (β). Ἄλλ' οἱ Μυκῶνιοι, ἀντὶ ὕδα-
 τος καὶ γῆς, τῷ ἐπρόσφεραν πυρίτιδα καὶ βόλια,
 καὶ ὅλοι ἔνοπλοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν 100 Ἀλγερί-
 νους ἀποβάοντας εἰς τινα ἄκραν τῆς Μυκῶνου ἐπὶ
 ἀρπαγῇ αἰγοπροβάτων καὶ ἐφόνευσαν καὶ τινὰς αὐ-
 τῶν. Ὁ στόλος δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ παιδεύσῃ
 τὴν αὐθάδη νῆσον, μήτε νὰ ρίψῃ ἄγκυραν ἐμπρο-
 σθεν ἄλλης τινός, ἀφ' οὗ μάλιστα παραπλέων τὴν
 Τήνον (γ), εἶδε μέγα πλῆθος ἐνόπλων ἐτοιμῶν εἰς
 ἀντίστασιν· ἀλλ' ἐπλευσε κατ' εὐθείαν εἰς Τένεδον.
 Ἐν ᾧ δὲ ἀνέμενεν ἐκεῖ τὰς διαταγὰς τοῦ σουλτάνου,
 σφοδρὰς τρικυμίας ἐπελθούσης, πολλὰ πλοῖα διε-
 σκορπίσθησαν, τινὰ δὲ καὶ ἐβλάβησαν. Μετὰ τὸ
 συμβᾶν τοῦτο ἐξέπλευσαν τῶν Ψαρῶν δύο πυρπο-
 λικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν
 Μπρατσάνον, συνέπλεον δὲ καὶ δύο μύστικα, τὸ
 μὲν ὑπὸ τὸν Καλαφάτην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Σαρίανην,
 καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν προφυλακίδων ἔπесαν τὰ πυρπο-
 λικά εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου τὰ ἐξημερώματα τῆς
 27 καὶ ἐρρίφθησαν ἐπὶ δύο δίκροτα, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν
 Μπρατσάνον ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν
 Κανάρην ἐπὶ τὴν ὑποναυαρχίδα. Ἡ ναυαρχὶς διε-
 σώθη κόψασα τὰς ἀγκύρας της, ἀλλ' ἡ ὑποναυαρχὶς
 κατεφλέχθη. Χίλιοι ἑξακόσιοι ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ
 ναῦται καὶ στρατιῶται, ἐξ ὧν 15 μόνον διεσώθησαν.
 Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο οἱ μὲν ναῦται τῶν δύο
 ἐλληνικῶν πυρπολικῶν ἐπλευσαν ἐπὶ τῶν ἐφορκίων
 πρὸς τὴν Λίμνον, καὶ μὴ εὐρόντες ἐκεῖ τὰ μύστικα
 κατέπλευσαν εἰς Σκύρον, ὅπου τὰ ἡῦραν, καὶ ἐπα-
 νῆλθαν ὅλοι ἀβλαβεῖς εἰς Ψαρά· ὁ δὲ ἐχθρικός
 στόλος ἀνῆχθη ὅλος ἔντρομος καὶ εἰσέπλευσε τὸν

Ἑλλήσποντον, ταπεινωθεὶς κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφήσας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας τῆς θαλασσοκράτορας. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τὰς νήσους καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένας. Ἐν Σμύρνῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, παντοῦ ἡγωνίζοντο οἱ Τοῦρκοι δι' ὧν ἐδύναντο τρόπων ὅχι πλέον πῶς νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἐχθροὺς των, ἀλλὰ πῶς νὰ ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν θαλασσινῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ κυρίως τῶν γειτόνων των Ψαριανῶν (δ), οἵτινες περιέπλεαν ὡς θαλασσοκράτορες ὅλα τὰ παράλια, καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες καὶ ἐκφοβίζοντες τοὺς παραθαλασσίους ἐχθροὺς των. Εἰς τόσῃν δὲ ἔφθασαν οἱ θαλασσινοὶ τῆς Ἑλλάδος τόλμην κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καὶ τόσον κατεφρόνησαν τοὺς ἐχθροὺς των, ὥστε 4 πλοῖα τῆς Κάσσου κατέσχαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Δαμνάτης, πόλεως πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου καὶ ἀντικρὺ τοῦ Δέλτα, 13 πλοῖα παραλαμβάνοντα τροφὰς εἰς χρῆσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἤρπασαν ἱκανὰ χρήματα εὐρεθέντα ἐν αὐτοῖς, καὶ μεταγγίσαντες ὅλας τὰς τροφὰς εἰς τρία τῶν κατασχεθέντων πλοίων ἀπήγαγαν αὐτὰ εἰς τὴν πατρίδα των χωρὶς ὅμως νὰ ἐγγίσωσι τὴν ἐν αὐτοῖς εὐρεθείσαν εὐρωπαϊκὴν ἰδιοκτησίαν. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας 2 πλοῖα ψαριανὰ συνέλαβαν 4 μικρὰ ἐχθρικὰ πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας φέροντα πλούσια φορτία. Ἐν ἐνὶ λόγῳ μετὰ τὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον κατησχυμένον πλοῦν τοῦ μεγάλου στόλου, ὃν ὁ ἀνάξιος καπητάμπασας δὲν ἠσχύνθη μετὰ τὴν αἰσχροὺς ἀποτυχίαν του νὰ ὀνομάσῃ διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους γραμμάτων του ἀήττητον, δὲν ἐφαίνετο ἔξωθεν τοῦ Ἑλλησπόντου τουρκικὴ σημαία παρέξ ἐν τοῖς μυχοῖς τινῶν λιμένων καὶ ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ μέχρι

τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐν ὅσῳ δὲν ἐφαί-
νετο ἑλληνικὸν πλοῖον.

Ἡ δὲ ἀνάληψις τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μετὰ τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδον τῶν ὑπὸ τὸν Δράμαλην, ἔφερε τοὺς Ναυπλιεῖς εἰς τὴν προτέ-
ραν των δεινὴν θέσιν. Αἱ τροφαί, ἅς ἐπὶ τῆς εἰσ-
βολῆς τοῦ Δράμαλη εἰσεκόμισαν, κατηναλώθησαν
μετὰ παρελευσιν τόσου χρόνου· ἡ θέσις αὐτοῦ, παρ'
οὗ ἠλπιζαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ βοήθειαν, ἦτο χειρίστη·
τὸ ὑπ' αὐτὸν στρατόπεδον δὲν ἔπασχεν ἑλλειψιν
τροφῶν, διότι ὁ κορινθιακὸς κόλπος ἦτον ἀνοικτός,
ἀλλ' ὑπέπεσεν εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν ἐξ αἰτίας τοῦ
κλίματος τῆς Κορίνθου καὶ τῆς στενοχωρίας· διὰ
τοῦτο ὁ Δράμαλης, μὴ δυνάμενος ν' ἀνοίξῃ τὴν πρὸς
τὰς Πάτρας ὁδόν, ἀπέστειλε διὰ θαλάσσης τὴν 26
σεπτεμβρίου ὑπερδισχιλίους στρατιώτας πρὸς τὴν
Περαχώραν, οἵτινες ἀπέβησαν ἐκεῖ ἐπὶ σκοπῷ νὰ
κυριεύσωσι τὴν Μεγαρίδα εἰς πλειοτέραν ἄνεσιν τοῦ
στρατοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχαν καταπολεμηθέντες ὑπὸ τοῦ
παρευρεθέντος Νικήτα μετὰ 800 καὶ ἐβιάσθησαν
νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Κόρινθον. Ἐπесαν δὲ ἐν
ἐκείνῃ τῇ μάχῃ 40 Τούρκοι καὶ 12 Ἕλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ παθήματα τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ
τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἦσαν τοιαῦτα, ὁ ἐν Πάτραις Ἰσού-
φης, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ πῶς νὰ τοὺς ἀνακουφίσῃ, ἂν
ὄχι καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν, δὲν ἔπαυεν
ἐμπορευόμενος τὰ νανάγια τοῦ βασιλείου του καὶ τὰς
δεινὰς περιστάσεις τῶν πασχόντων συναδέλφων του.

Πρὸ πολλοῦ εἶχε συστηθῇ ἐν Ζακύνθῳ Ἑταιρία
κερδοσκοπῶν, τῶν πλείστων ξένων, τροφοδοτοῦσα
ὑπὸ τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους εὐμενῇ διάθεσιν τῆς
κυβερνήσεως καὶ τὴν ὀργὴν καὶ κατάραν τοῦ λαοῦ
τὰ μεσημβρινὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς
Πάτρας. Ὁ Ἰσούφης, ὅστις ἐξουσίαζε τὸ στόμα
τοῦ κορινθιακοῦ κολπου, δὲν ἐπέτρεπεν ἀφορολόγη-

τον τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν ἐντὸς τοῦ κόλπου· πολλὰς δὲ ἡγόραζεν αὐτὸς ἐπὶ μετριωτάτῃ τιμῇ καὶ μετεπώλει πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ συναδέλφους τοῦ ὅσον ἤθελεν. Ὁ πασᾶς οὗτος ἦρε καὶ ἄλλον πόρον· ἀντὶ νὰ βλάβῃ καιρίως τοὺς ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐχθρούς του, μὴ ἐπιτρέπων τὴν ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων αὐτῶν, εὐηρεστεῖτο, γενόμενος συμμέτοχος τῆς ὠφελείας, νὰ ἐπιτρέπῃ ὑπὸ βαρὺν φόρον τὴν ἐξαγωγὴν τῆς σταφίδος, τοῦ ἐλαίου, καὶ παντὸς ἄλλου προϊόντος.

Ὁ δὲ ἀτυχὴς Δράμαλης, ὁ πάντοτε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους του φροντίζων, οὔτε κόπων οὔτε κινδύνων οὔτε χρημάτων ἐφείδετο. Ἄν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἦσαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἔλαβε φροντίδα περὶ τοῦ κινδυνεύοντος Ναυπλίου, καὶ ἀρχομένου τοῦ ὀκτωβρίου ἔστειλεν εἰς αὐτὸ ὀλίγας τροφὰς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ δελήμπασή του Ἀχμέτη ἔχοντος 80 μόνον ἵππεῖς διὰ τὴν καθ' ὁδὸν προστασίαν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ὁ δελήμπασης εὐδοκίμησε καὶ κατὰ τὴν εἰς Ναύπλιον νυκτερινὴν διὰ τῶν Δερβενακίων διάβασιν του, καὶ κατὰ τὴν ἐκείθεν εἰς Κόρινθον τὴν ἐφεξῆς νύκτα ἐπιστροφὴν του, διότι ἦρε τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ πάντα ἀφύλακτα. Θαρρύνθεις ὁ Δράμαλης ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης ἔστειλε περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς ἄλλας τροφὰς· καὶ ἐπειδὴ τὰ Δερβενάκια δὲν ἦσαν ὡς προτοῦ ἀφρούρητα, συναπέστειλε δύο στρατιωτικὰ σώματα τὸ μὲν εἰς ἀσφαλῆ συνοδίαν τῶν τροφῶν μέχρι Ναυπλίου ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ δελήμπασή του, τὸ δὲ εἰς μόνην ὑπεράσπισιν τῆς ἐκείθεν τῶν στενῶν μετακομίσεώς των· διέταξε δὲ τὸ σῶμα τοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ ἔπειτα εἰς Κορτέσαν καὶ περιμεῖνῃ ἐκεῖ ἵνα ὑπερασπίσῃ πάλιν τὴν ἐπάνοδον τῶν συνοδευσάντων τὰς τροφὰς. Εἰσελθόντα τὰ δύο ταῦτα σώματα τὰ Δερβενάκια καὶ πορευόμενα τὸ μὲν διὰ τῆς συνή-

θους ὁδοῦ, τὸ δὲ, τὸ καὶ συνοδεῦον τὰς τροφάς, διὰ τοῦ Ἀἰσώστη, ἀπεδίωξαν ἀπέμπροσθέν των τοὺς παραφυλάττοντας ὀλίγους Ἑλληνας, καὶ εὐτυχῶς κατορθώσαντα τὸ σκοπούμενον ἐπανήλθαν εἰς Κορτέσαν ἀβλαβῇ· ὁ δὲ δελήμπασης διὰ τὴν διττὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ἐτιμήθη διὰ τῶν δύο ἀλογοσυρῶν.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας τροφοδοτήσεως διέτριβεν ἐν Τριπολιτσᾷ, μαθὼν τὴν διάβασιν τῶν Τούρκων καὶ φοβηθεὶς μήπως εὐτυχήσαντες οὗτοι ἐπιχειρήσωσι νέαν εἰσβολὴν εἰς Ἀργολίδα καὶ καταλάβωσι καὶ κρατήσωσι καὶ τὰ στενὰ εἰς ἐλευθέραν συγκοινωνίαν Κορίνθου καὶ Ναυπλίου καὶ ματαιώσωσι τοιοῦτοτρόπως ὅλας τὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τούτου ἐλπίδας, κατέβη καὶ ἐδυνάμωσεν ὅλας τὰς ἀναγκαίας θέσεις μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους, τοποθετήσας ἱκανὰ καὶ ἀξιόμαχα στρατεύματα, καὶ ἐνδιέμεινε καὶ αὐτός. Ἀλλ' ὅλαι αἱ προσπάθειαι καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγον ἔλλειψε ν' ἀποβῶσι μάταιαι ἔνεκα τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ.

Τὴν 5 νοεμβρίου, περὶ τὰ χαράγματα, οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν φυλάττοντες τὸν θαλασσόπυργον τοῦ Ναυπλίου εἶδαν πλοῖον εἰσερχόμενον τὸν λιμένα, τὸ ἐκανονοβόλησαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν πηδαλιούχον. Ὁ κρότος τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ πρὸς τοὺς Μύλους ἑλληνικὰ πλοῖα, ἅτινα ἰδὼν ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγνώστου πλοίου πλέοντα πρὸς τὸν θαλασσόπυργον καὶ πιστεύων, καθ' ἃς εἶχε ψευδεῖς πληροφορίας, ὅτι τὸ φρούριον ἐκεῖνο ἦτον ὑπεξούσιον τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἡ κανονία ἔπεσε κατὰ λάθος, ἔφερε τὸ πλοῖον πλησίον τοῦ φρουρίου, ὕψωσε τὴν σημαίαν καὶ ἐφώναξε μακρόθεν ὅτι ἦτο πλοῖον φιλικὸν φέρον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τροφάς. Οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν τὸ ἐκτύπησαν ἐκ δευτέρου καὶ τὸ

ἐτρύπησαν· τότε ἐνόησαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ τὴν ἀπάτην τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ οἱ μὲν ἐκανονοβόλουν πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν ἐν αὐτῷ, πολλὰ δὲ ὀθωμανίδες, ἰστάμεναι ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπάλξεων, ἐξέτειναν τὰς χεῖρας, καὶ κραυγάζουσαι παρεκίνουν τοὺς ἀγνοοῦντας τὸν λιμένα καὶ φοβούμενους ναύτας τοῦ πλοίου νὰ εἰσπλεύσωσιν ἀφόβως· τοῖς ἐδείκνυναν δὲ ὡς ἀσφαλὲς ἄραγμα τὸ ὅπισθεν μέρος τῆς ἀκροναυπλίας. Ἐπρόφθασαν ἐν τοσούτῳ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ τὸ συνέλαβαν. Τὸ πλοῖον ἦτον ἀγγλικόν, φέρον τροφὰς ἐκ Σμύρνης (ε).

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀρπαγὴν τῶν τροφῶν ἀπὸ τῶν πεινῶντων στομάτων, κατήντησαν οἱ Ναυπλιεῖς νὰ τρώγωσιν ὅχι μόνον ἀκάθαρτα ζῶα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς σάρκας τῶν ἀποθνησκόντων ἀνθρώπων καὶ βράζοντες τὰ δέρματα τῶν ζώων νὰ ροφῶσι τὸν ζωμόν. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς δεινῆς ταύτης θέσεώς των, 150 ἐπίλεκτοι ἐκ τῶν ἐντοπίων ἐξῆλθαν τοῦ Ναυπλίου τὴν νύκτα κρυφίως, καὶ γνωρίζοντες ἀκριβῶς τὰς θέσεις καὶ τὰ μονοπάτια, καὶ λαλοῦντες ἐντελῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διέβησαν πρὶν φέξῃ διὰ μέσου τῶν Ἑλλήνων ὡς Ἕλληνες, καὶ φθάσαντες εἰς Κόρινθον ἀνήγγειλαν ὅτι τὸ Ναύπλιον παρεδίδοτο ἐξ ἀπαντος μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἂν δὲν ἐπρομηθεύετο ἐν καιρῷ τροφῶν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ οἱ ἐχθροὶ ἐκίνησαν πανστρατιᾷ τὴν 28 εἰς τροφοδοτήσιν του καὶ ἐνυκτώθησαν κατὰ τὴν Κορτέσαν· ὄρθρου δὲ βαθέως εἰσῆλθαν πρῶτοι τὰ στενὰ τοῦ Αἰσώστη οἱ ὡς Ἕλληνες διαβάντες 150 Ναυπλιεῖς, καὶ φθάσαντες ὅπου ἦτον ἡ τῶν περὶ τὸν Νικήταν προφυλακὴ ὑπὸ τὸν Ζαχαρίαν Ἀγιοπετρίτην ἐχαιρέτησαν καὶ ἀντεχαιρετήθησαν ὡς Ἕλληνες. Ἐρωτηθέντες δὲ πόθεν ἤρχοντο ἀπεκρίθησαν, ὅτι περιεπλανήθησαν εἰς ζωοκλοπίαν καὶ ὅτι ἀπέτυχαν. Ἀπατήσαντες τοιούτοτρόπως τοὺς Ἕλληνας ἀνέβησαν ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν

σκότος ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ὑψηλότερον λόφον ὀπισθεν τῆς θέσεως τῶν περὶ τὸν Νικήταν καὶ ἐκάθησαν ἡσυχοί. Ἐν τούτοις ἡ ἑλληνικὴ προφυλακὴ εἶδε τοὺς ἐχθροὺς πανστρατιᾷ ἀναβαίνοντας τὰ στενὰ καὶ ἔδωκεν εἶδῃσιν. Κατεῖχαν δὲ ταῦτα 1500 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Νικήταν, τὸν Τσόκρην, τὸν Δαρειώτην, τὸν Λεβιδιώτην καὶ τὸν Παπᾶ-Ἀρσένιον Κρανιδιώτην. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰδοποιήσει οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν τοὺς προμαχῶνάς των τουφεκίζοντες καὶ τουφεκιζόμενοι. Ἀλλ', ἅψ' οὗ ἀναψεν ὁ τουφεκισμός, εὐρέθησαν ἀπροσδοκῆτως ἐν μέσῳ διττοῦ πυρός, διότι οἱ ὡς Ἕλληνες προδιαβάντες 150 καὶ κατέχοντες τὸν ἐπικείμενον λόφον ἐχθροὶ τοὺς ἐτουφεκίζαν ὀπισθεν· εἶδαν δὲ πεσόντα μετ' ὀλίγον νεκρὸν ἔμπροσθέν των ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν τούτων καὶ τὸν παπᾶ-Ἀρσένιον, τὸν αὐτὸν ὅστις ἠνδραγάθησεν ἐν τῇ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ Ἀργούς μάχῃ ἐπὶ κεχαγιάμπῃ καὶ διήλθε ξιφίρης καὶ ἀβλαβῆς πολυάριθμον στρατευμα ἐχθρῶν ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Κεκρυνμένης εἰς τοὺς Μύλους. Ὁ γενναῖος οὗτος λειτουργὸς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἐν ᾧ ἔτρωγε καὶ ἔπινε τὴν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης ἐσπέραν, εἶπεν εὐθυμῶν εἰς ἐπήκοον πολλῶν, “ὅτι τὸ κεφάλι τοῦ Ἀρσενίου θὰ πέσει, ἀλλὰ σπειρὶ δὲν θὰ φθάσει εἰς Ναῦπλι.” Ἐν τούτοις τεταραγμένοι οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν θέσιν των, ἰδόντες καὶ τὸν Ἀρσένιον πεσόντα ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ἔφυγε καὶ ὁ Νικήτας καὶ κλεισθεῖς μετ' ὀλίγων ἐν τινι πύργῳ κτισθέντι πρὸ ὀλίγου παρὰ τὴν θέσιν ἐκείνην ἐπολέμει τοὺς ἐχθροὺς κτυποῦντας τὸν πύργον διὰ κανονίου. Ἐφθασαν ἐν τοσούτῳ εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ οἱ πλείστοι τῶν κατεχόντων τὰς ἄλλας στενοτοπίας Ἑλλήνων, ἐπέπεσε καὶ ὁ χατση-Χρῆστος ὀπισθεν, καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι ἀπελπισθέντες ἐπανήλθαν ἀπρακτοὶ εἰς Κό-

ρινθον καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἕως οὐ ἔπεςαν εἰς τὴν πεδιάδα. 50 Τοῦρκοι καὶ 9 Ἑλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην.

Ἐν δὲ τῷ Ναυπλίῳ ἐπεκράτει πρό τινος καιροῦ διαίρεσις, τῶν μὲν θελόντων, τῶν δὲ μὴ θελόντων νὰ παραδοθῶσιν. Οἱ δυστυχεῖς ἔγκλειστοι ἐκτὸς τῆς πείνας κατεθλίβοντο καὶ ὑπὸ λοιμικῆς· ὅσον δὲ ἐπερίσσευαν τὰ κακά των, τόσον ὑπερίσχυε καὶ τὸ εἰς παράδοσιν κλῖνον κόμμα. Ἐστενοχωροῦντο δὲ πρό τινων ἡμερῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἔξω τοῦ Ναυπλίου ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ὧν τὴν ἀρχηγίαν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολοῦ Σταματελοπούλου ὁ Σταΐκος Σταϊκόπουλος. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, βοηθούμενα ὑπὸ τῶν ἀπομεινारीων τοῦ τακτικοῦ, αἰνὰ μεταβάλλοντα μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατήντησαν τὸν ὀκτώβριον πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου, ἐκτύπησαν πολλάκις τοὺς Ναυπλιεῖς ἐξερχομένους καὶ τοὺς ἐβίασαν νὰ μὴ προχωρῶσιν ἐκείθεν τοῦ προχώματος. Τὰ αἷτια ταῦτα ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους καὶ πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποτυχίας τῶν εἰς ἀντίληψίν των στρατευσάντων ἐκ Κορίνθου νὰ ἔλθωσι σπουδαιότερον εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τοῦ Σταΐκου καὶ εἰς νέαν δι' αὐτοῦ διαπραγματευσιν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεκρίθη ὅτι τοῖς ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ καὶ τοῖς ἐδίδοντο καὶ πλοῖα πρὸς διαβίβασιν ὅλων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· εἰ δὲ καὶ δὲν ἔστεργαν, θὰ τοὺς ἔτρωγεν ὅλους ἐντὸς ὀλίγου ἢ ἑλληνικῇ μάχαιρα. Τὸ γράμμα τοῦτο λαβὼν ὁ Σταΐκος ἀπέστειλε τὴν ἐσπέραν τῆς 29 εἰς τὸ φρούριον. Οἱ Τοῦρκοι, θέλοντες νὰ λάβωσιν αὐτοῦ γνῶσιν ὅλοι καὶ συναποφασίσωσι, συνῆλθαν εἰς γενικὸν συμβούλιον· κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ ἐν Παλαμηδίῳ ἀφήσαντες ὀλίγους φύλακας ὥς μηδὲν ὑποπτεύοντες.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ δύο Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων φυλάκων τῇδε κακεῖσε ἀπροσέκτως διεσπαρμένων, ταλαιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας καὶ ἐλπίζοντες ἴσως πλουσίας ἀμοιβάς, κατέβησαν διὰ σχοινίου ἀπὸ τοῦ τείχους, ὑπῆγαν πρὸς τὸν κατὰ τὴν Ἀριαν Στάϊκον, τῷ εἶπαν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Παλαμηδίου κατέβη εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅτι, ἂν ὑπήγαιεν εὐθύς, θὰ ἐκυρίευε τὸ Παλαμῆδι ἀναιμωτί. Ὁ γενναῖος Στάϊκος, χωρὶς νὰ ὑποπτεύσῃ δολιότητα, παρέλαβε 200 συντρόφους, 60 Κρανιδιώτας καὶ ἓνα λόχον τοῦ τακτικοῦ καὶ ἦλθεν ὑπὸ τὰ τείχη μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἀσέληνος καὶ βροχερὰ ἦτον ἡ νύξ ἐκείνη· ἀνέβησαν τὰ τείχη κατ' ἀρχάς ὀλίγοι, ἤνοιξαν πυλίδα τινὰ καὶ εἰσῆξαν δι' αὐτῆς καὶ τοὺς λοιποὺς. Ἡθέλησάν τινες τῶν φυλάκων ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλ' ἔρριψαν μετ' ὀλίγον τὰ ὅπλα, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τοιουτοτρόπως ἀναιμωτὶ τὸ ἀπόρθητον φρούριον πρὸς τὰ χαράγματα τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἐκυρίευσαν, ἐτουφέκισαν ὅλοι διὰ μιᾶς βλέποντες πρὸς τὴν πόλιν καὶ φωνάζοντες· “καλῶς “σὰς ἡῦραμεν ἀγάδες.” Οἱ δυστυχεῖς ἀγάδες, ἀγνοοῦντες τίνι πρόπῳ ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες τὸ φρούριον καὶ βλέποντες ἑαυτοὺς καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν περιέτρεχαν τὰς ἀγνιάς τῆς πόλεως ὡς παράφρονες. Ἡμέρας δὲ γενομένης, οἱ νέοι κύριοι τοῦ Παλαμηδίου ὑψώσαντες τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐκανονοβόλησαν φωνάζοντες, “καὶ τοῦ χρόνου ἀγάδες “τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου.” Ἐν τοσούτῳ ὁ ἐν Δερβενακίῳς Κολοκοτρώνης, ἀκούσας τὸν κανονοβολισμόν, ἔτρεξεν ἔφιππος εἰς Ναύπλιον· καθ' ὁδὸν ἀπήντησε πεζὸν φέροντα τὴν εἶδησιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων καὶ διέταξεν

ἀμέσως καὶ ἔστρεψαν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρο-
 ναυπλίαν πολλὰ κανόνια· ἔστειλε δὲ καὶ πρὸς τοὺς
 ἐν τῇ πόλει Τούρκους διαταγὴν ἀπειλητικὴν νὰ παρα-
 δώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκροναυπλίαν ἐντὸς τριῶν
 ὥρων, καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς τρεῖς ὥρας δὲν ἔλαβεν
 ἀπόκρισιν, ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προ-
 τάσει τῶν Τούρκων καὶ τῇ μεσιτείᾳ τῶν διαμενόντων
 ἐν Ναυπλίῳ μελῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐπιτροπῆς, ἔστερξε
 νὰ συμβιβασθῇ· καὶ οὕτω, παύσαντος τοῦ κανονο-
 βολισμοῦ, ἀνέβησαν εἰς τὸ Παλαμῆδι οἱ ἐντόπιοι
 μπέηδες καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου
 Ἀλβανῶν ἐπὶ συμβιβασμῷ. Σὰς χαρίζομεν, τοῖς
 εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης, τὴν ζωὴν καὶ σὰς ἀφίνομεν
 καὶ ἀπὸ δύο ἐνδυμασίας· σὰς δίδομεν καὶ ἐλληνικὰ
 πλοῖα εἰς μετακόμισίν σας καὶ σὰς τρέφομεν ἕως οὗ
 κατενοδωθῆτε ὅπου θέλετε. “Ἡμεῖς,” ἀπεκρίθη ὁ
 ἀρχηγὸς Ἀλβανός, “δὲν δίδομεν τ' ἄρματα· θὰ πολε-
 μήσωμεν ὅσῳ νὰ βγῇ ἡ ψυχὴ μας, θὰ κάψωμεν τὴν
 χώραν, καὶ δὲν θ' ἀφήσωμεν πέτραν σ' ἐπέτραν.”
 “Καύσατέ την,” ἐπανελάβεν ἀποτόμως ὁ Κολοκο-
 τρώνης, “ἀλλὰ νὰ ἡξεύρετε ὅτι θὰ καῖτε καὶ σεῖς.”
 ἀλλ' οἱ μπέηδες ἔπαυσαν τὴν ἀναφνεῖσαν λογοτριβὴν,
 συγκατετέθησαν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Κολοκοτρώνη
 πρὸς χάριν, ὡς εἶπαν, τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων,
 κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπέγραψαν ὅλοι τὴν
 σύμβασιν· ἀφ' οὗ δὲ συνυπεγράφη καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλ-
 λήνων, ἔστειλαν οἱ Τούρκοι πρὸς αὐτοὺς τὰς κλεῖς
 τῶν φρουρίων. Οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν τὰ κάτω
 φρούρια καὶ διώρισάν τινας εἰς σύναξιν καὶ ἀπόθεσιν
 ἐν δύο ζαμίοις, ἐπὶ καταγραφῇ, τῶν πραγμάτων τῶν
 Τούρκων. Φόβος μέγας ἐπεκράτει μὴ ἐπάθαιναν οἱ
 Ναυπλιεῖς ὅσα ἔπαθαν οἱ συνάδελφοί των ἐν Νεο-
 κάστρῳ, ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις· ὁ Κολοκοτρῶ-
 νης, μὴ θέλων νὰ συμβῇ τοιοῦτόν τι, μηδὲ νὰ διαρ-
 παγῇ ἡ περιουσία, κλείσεν ἔξω τῆς πύλης τοῦ φρου-

ρίου τοὺς συρρέουσας ἐπὶ λαφυραγωγία στρατιώ-
 τας· ἀλλ' οὗτοι ἠπείλησαν νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῆς
 βίας, νὰ σφάξωσι τοὺς Τούρκους καὶ νὰ διαρπάσωσι
 τὰ ὑπάρχοντά των· δι' ὃ πᾶσα ἀναβολὴ ἀπόπλου
 ἦτον ἐπικίνδυνος. Καλῇ τύχῃ κατέπλευσε τὴν 12
 δεκεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ὁ Χαμιλτὼν
 ἐπὶ τῆς Καμβρίας καὶ παρέλαβε συναινέσει τῶν Ἑλ-
 λήνων 400, παρέλαβαν καὶ τοὺς λοιποὺς τὰ ἑλληνικὰ
 πλοῖα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μιαούλη ἐπὶ μισθῷ ἑκα-
 τὸν δέκα χιλιάδων γροσίων πληρωθέντων ἐκ τῶν λα-
 φύρων, καὶ οὕτως ἀπεβίβασαν τοὺς αἰχμαλώτους ὁ
 μὲν Χαμιλτὼν εἰς Σμύρνην, ὁ δὲ Μιαούλης εἰς Κου-
 σάντασι, ἀλλ' ὅλους τόσῳ κακῶς ἔχοντας διὰ τὴν ἐπὶ
 τῆς πολιορκίας πείναν, τὴν λοιμικὴν καὶ τὴν κακοπά-
 θειαν, ὥστε 67 ἀπέθαναν ἐπὶ μόνῃς τῆς Καμβρίας
 κατὰ τὸν διάπλου παραταθέντα ἐξ αἰτίας ἐπισυμ-
 βάσεως τρικυμίας· ἀπέθαναν δέ τινες αὐτῶν φαγόντες
 διὰ μιᾶς κατὰ κόρον· ἐμολύνθη καὶ τὸ πλήρωμα τῆς
 φρεγάτας· μόνοι ὡς αἰχμάλωτοι ἐκρατήθησαν ἐν
 Ναυπλίῳ ὁ πρῶν φρούραρχος Σελήμπασας καὶ ὁ
 διάδοχος αὐτοῦ Ἀλῆς, ὡς μὴ θελήσαντες νὰ ὑπογρά-
 ψωσι τὴν συνθήκην· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν ἠνωχλήθη-
 σαν οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ περὶ αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς
 ἄκρον ἐπεριποιήθησαν τροφοδοτούμενοι πλουσιοπα-
 ρόχως καὶ ζῶντες ἐν ἀνέσει μέχρις οὗ ἀπελύθησαν.
 Οἱ Ἕλληνες διεμερίσαντο μεταξὺ των τὰ ἐναποτα-
 μευθέντα πράγματα τῶν Τούρκων ἄνευ οὐδεμιᾶς
 ὠφελείας τοῦ ταμείου· τὰ πολυτιμότερα δὲ αὐτῶν
 διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ.

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεά.—Αὐτοκέλευστος συνέλευσις ἐν Ἀθήναις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐκείθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλη.—Τὰ κατὰ τὸν Ἀρειον-πάγον.—Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι.—Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτπασαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.

ΟΥΤΕ ἡ πρὸς τὸν Νουτσον καὶ Παλάσκαν βδελυρὰ διαγωγὴ τοῦ Ὀδυσσεώς, οὔτε ἡ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις καὶ καταδρομὴ τῆς κυβερνήσεως ἰσχυσαν νὰ βλάβῃσι τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ κοινοῦ ὑπόληψιν. Ὡς προδότην καὶ ὡς θαρρύναντα τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν τὸν κατεμήνυνεν ὁ Ἀρειος-πάγος, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπεδοκίμαζε τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὅχι διότι τὸν ἐνόμιζεν ἀθῶον, ἀλλὰ διότι τὸν ἐθεώρει ὡς τὸν ἰκανώτερον ν' ἀνορθώσῃ διὰ τῶν ὀπλων τὴν πεσοῦσαν πατρίδα, δι' ὃ καὶ τὸν ἐθάρρυνε διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συνδρομῆς του. Ἰσχυρότεροι τῶν ἀνθρώπων τῆς μαχαίρας εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ νόμου ἐν καιρῷ εἰρήνης· ἀλλ' ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεων καὶ πολέμων ἡ μάχαιρα τιμᾶται ὑπὲρ τὸν νόμον, καὶ θεωρεῖται ὡς ἀσπίς κατὰ κακοποιήσεων καὶ ἀδικιῶν, ὡς ἀσφαλιστήριον κατ' ἐχθρικῶν προσβολῶν καὶ ὡς εὐτυχὲς ὄργανον πλεονεκτικῶν καὶ φιλάρχων σκοπῶν. Διὰ ταύτην καὶ μόνην τὴν αἰτίαν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὁ μισούμενος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Ὀδυσσεύς. Τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο

τοῦ κοινοῦ ἴσχυσε διὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ παρὰ τῷ βουλευτικῷ προτείναντι τὴν 24 ἰουνίου τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ Ὀδυσσέως· τὸ δὲ νομοτελεστικόν, ὑπέϊκον εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην, διέταξε τὸν Ἀρειον-πάγον νὰ μὴ ἐκτελέσῃ ὅσα κατ' ἐκείνου διετάχθησαν. Ἀλλ' ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἐφάνη ἢ ἐξ ἀνάγκης διαγωγὴ τῆς Ἀρχῆς, ὁ Ὀδυσσεύς, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν μάχαιράν του, κατεφρόνει κυβέρνησιν καταφυγοῦσαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν της εἰς πλοῖον, καὶ κεντρικὴν Ἀρχὴν ἀνίσχυρον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς δικαιοδοσίας της, φεύγουσαν ἀπέμπροσθέν του, περιπλανωμένην καὶ διασωθεῖσαν εἰς τι ἀπομεμονωμένον ἀκρωτήριο νήσου. Ἐξέδιδεν ἡ κυβέρνησις κατ' αὐτοῦ καταστρεπτικὰ καὶ ἀφουριστικὰ ἔγγραφα, καὶ οὗτος συνέζη ἀσφαλὲς καὶ συνέπραττε μετὰ τῶν ὀπλάρχηγῶν τῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐνεργῶν παρρησίᾳ τὴν ἀνατροπὴν καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀρείου-πάγου. Τόσῃ δὲ ἦτον ἡ παρὰ τοῖς ὀπλάρχηγοῖς ὑπόληψις του, ὥστε ὁ Γκούρας, ἂν καὶ μικρὰς τότε σημασίας, ἀπεποιήθη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ μετὰ τὴν καθαιρέσιν τοῦ Ὀδυσσέως ὀπλρχηγίαν τῆς Λεβαδείας προτιμήσας τῆς μεγαλοδωρίας τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς τοῦ ἔθνους τὴν φιλίαν τοῦ καθαιρεθέντος.

Μετὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ Δράμαλι ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἐφοβεῖτο νέαν εἰσβολήν. Μόνος τόπος ἀσφαλὲς ὅπωςοῦν κατ' ἐκείνα τὰ μέρη ἦσαν αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς ἀκροπόλεως διὰ τὴν παράμερον θέσιν των. Ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἐκείνη ἔπασχεν ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, διότι οἱ πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐνεργοῦντες πρὸ τῆς κυριεύσεως τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηναῖοι διηρέθησαν μετὰ τὴν κυρίευσιν καὶ κατέτρεχαν ἀλλήλους. Ἡ Ἀττικὴ δὲν εἶχεν, ὡς εἴρηται, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὀπλρχηγόν. Διάφοροι ἀνεφάνησαν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀντιποιοῦ-

μενοι τὴν ὀπλαρχηγίαν, ἀλλ' οὐδεὶς ὑπερίσχυσεν. Ἀποθανόντος τοῦ Παναγῇ Χτενᾶ, ἀνεδείχθη φρουράρχος τῆς ἀκροπόλεως ὁ ἀδελφός του Σπῦρος. Ἀλλ' οὗτος οὔτε τὴν πολιτικὴν Ἀρχὴν τοῦ τόπου του ἐτίμα, οὔτε πρὸς τοὺς συμπολίτας του καλῶς ἐφέρετο, τοὺς μὲν αὐτεξουσίως φυλακίζων καὶ τιμωρῶν, τοὺς δὲ φορολογῶν ἐπὶ λόγῳ τροφῆς καὶ μισθοδοσίας τῆς φρουρᾶς· τινὲς δὲ τῶν στρατιωτῶν του ἐδολοφύνησαν τὸν Χατσῇ Γεωργαντᾶν Σκουζέν, ἕνα τῶν ἐφόρων τῶν Ἀθηνῶν, ἐπανερχόμενον ἀπὸ Σαλαμῖνος εἰς Ἀθήνας. Τοιαύτη διαγωγὴ διήγειρεν ἄκραν ἀγανάκτησιν, καὶ μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἔλειπεν ὁ Χτενᾶς ἐκ τοῦ φρουρίου, ὁ Σαρῆς, ἄλλος ὀπλαρχηγὸς Ἀθηναῖος, ἀνέβη μετὰ τινῶν ὁπαδῶν του εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἀντικατέστη αὐτοχειροτόνητος φρουράρχος, παρέλαβεν εἰς ὑποστήριξίν του ὡς συμφρουτάρχον καὶ ἄλλον ὀπλαρχηγὸν Ἀθηναῖον, τὸν Δημήτρην Λέκκαν, ἀπέλυσε τοὺς ἐν φυλακῇ καὶ ἐπολιτεύθη ἀξιεπαίνως· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιζηλίας πολλῶν συμπατριωτῶν ὀλίγον ἐχάρησαν καὶ αὐτοὶ τὴν φρουραρχίαν των.

Ἐστρατοπέδευε πρό τινος καιροῦ ἐπὶ τῆς Γερανίας τῆς Μεγαρίδος ὁ Ὑψηλάντης· οὗτος ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν Ἀθηναίων τῶν μὴ θελόντων φρουράρχους τὸν Σαρῆν καὶ τὸν Λέκκαν συμπαραλαβὼν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους συναγωνιστὴν του Νικήταν μετέβη τὴν 21 αὐγούστου εἰς Ἀθήνας, ἵνα διαθέσῃ ἄλλως πῶς τὰ τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' οἱ φρουράρχοι οὔτε τὰς φιλικὰς προσκλήσεις του εἰσήκουσαν, οὔτε εἰς τὰς βαρείας ἀπειλὰς του ἐνέδωκαν, οὔτε νὰ τὸν δεχθῶσιν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως ἐπιθυμοῦντα νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ συνήνεσαν· ἐπειδὴ δὲ ἐφοβήθησαν μὴ πάθωσιν ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν, διότι ὁ Ὑψηλάντης ὀργισθεὶς ἐφοβέρισε νὰ καύσῃ ἐπὶ τῇ παρακοῇ των τὰς οἰκίας των καὶ νὰ φυλακίσῃ τοὺς

συγγενεῖς τῶν, μετεκάλεσαν τὸν Ὀδυσσεύα εἰς παραλαβὴν τῆς ἀκροπόλεως. Εὖρημα ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν προσφορὰν ταύτην καὶ ἔτρεξε δρομαῖος εἰς Ἀθήνας τὴν 27. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἦσαν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος δὲν ἐλογόφεραν περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ φρουρίου, μάλιστα τόσον ἦσαν σύμφωνοι, ὥστε συνεπεστάτησαν καὶ οἱ τρεῖς ἐπὶ τῶν γενομένων ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἀθηναϊκῶν ἀρχαιρεσιῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἐπανῆλθαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ στρατόπεδον (α), ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἔμεινεν ἐν Ἀθήναις καὶ διώρισε φρούραρχον τὸν ὁπαδὸν του Γκούραν. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἀσυμφωνίας ἐστερήθησαν οἰκειοθελῶς τῆς ἐγχωρίου δυνάμεως τῶν καὶ τὴν παρέδωκαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παρέδωκαν ἑαυτούς, εἰς χεῖρας τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀνδρὸς οὐτινος ἢ πολαβοῦσα διαγωγὴ καὶ ἡ παροῦσα θέσις δὲν ἦσαν βεβαίως τόσης ἐμπιστοσύνης ἄξιαι.

Ἡ δ' ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἀπροσδόκητος αὐξήσις τῆς δυνάμεως τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ τὴν φιλοδοξίαν του ἔτι μᾶλλον ἐξῆψε, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ ὑπερῆξῆσεν· καὶ οἱ μὲν διὰ κολακείαν, οἱ δὲ διὰ φόβον, καὶ ἄλλοι διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων ἤθελαν νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν του καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Πολλοὶ τῶν προκρίτων αὐτῆς ἀντεφέροντο πρὸ πολλοῦ πρὸς τὸν Ἀρειον-πάγον. Μετὰ δὲ τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς συμβάντα, ἐθάρρυνθησαν ἔτι μᾶλλον καὶ ἔβαλαν κατὰ νοῦν καὶ αὐτὴν τὴν κατάργησίν του ἢ τὴν ἀντικατάστασίν τινων τῶν μελῶν του, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου του. Ἀληθὴς αἰτία τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν ῥηθέντων προκρίτων ἦτον ἡ πρὸς τοὺς Ἀρειοπαγίτας ἀντιζηλία καὶ ἡ ἀντιποίησις τῆς ἐξουσίας τῶν, ἃν καὶ μὴ πολλοῦ φθόνου ἄξιας· ἀλλ'

οἱ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων περι-
καλύπτονται πάντοτε ὑπὸ πρόσχημα ὀρθοῦ λόγου καὶ
γενικοῦ συμφέροντος εἰς ἀπάτην τοῦ κοινοῦ, οὔτινος
ἀπαιτεῖται ἡ σύμπραξις ἢ ἡ γνώμη· διὰ τοῦτο καὶ οἱ
ἄνδρες οὗτοι διετείνοντο εἰς δικαιολογίαν τῆς κατα-
κραυγῆς των, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν Ἀρειοπαγιτῶν ἢ
δὲν ἐξελέχθησαν ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν
νομίμως, ἢ ἐστάλησαν ἐξ ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸν τουρ-
κικὸν εἰσέτι ζυγόν· καὶ ἐστία μὲν τῆς ἀντιπολιτεύ-
σεως ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, πρωταγωνισταὶ δὲ ὑπὸ τὴν
ἐπιρροὴν πάντοτε καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ Ὀδυσσέως οἱ
πρόκριτοι τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν
Θηβῶν, καλέσαντες, ἀρχομένου τοῦ σεπτεμβρίου, δι'
ἐγκυκλίων, εἰς γενικὴν σύσκεψιν περὶ τούτου καὶ
τοὺς προκρίτους τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς
Ἑλλάδος.

Μετὰ τὰ ἐν τῇ Δρακοσπηλιᾷ συμβάντα καὶ τὴν
εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη, τὰ μέλη τοῦ Ἀρείου-πάγου
διασκορπισθέντα καὶ καταδιωκόμενα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσ-
σέως, διαπράττοντος καὶ ἐπὶ ξηρᾶς καὶ ἐπὶ θαλάσ-
σης τὴν σύλληψίν των, κατήντησαν μεσοῦντος τοῦ
σεπτεμβρίου εἰς Ξηροχώρι τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ καὶ
ἐκεῖ οὔτε δύναμιν οὔτε ἀσφάλειαν εἶχαν. Αἱ ἐπαρ-
χίαι, ἃς ἀνεφέραμεν, ἀπεστάτησαν καὶ ἐκινήθησαν
κατ' αὐτοῦ· καὶ αὕτη ἡ νῆσος τῆς Εὐβοίας, εἰς ἣν
κατέφυγεν, ὅχι μόνον δὲν ὑπήκουεν, ἀλλὰ καὶ ὅπλα
κατ' αὐτοῦ ἔλαβε· θὰ διελύετο δὲ βεβαίως, ἂν δὲν
ὑπεστηρίζετο παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ὀπλαρχηγοῦ
Διαμαντῇ, ὅστις καὶ ἐνόπλως ἀπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ
ἐνόπλως ἐλθόντων Εὐβοέων τὸν ὑπεράσπισε, καὶ
οὔτε εἰς τὰς ἐπανειλημμένας εἰσηγήσεις τοῦ Ὀδυσ-
σέως οὔτε εἰς τὰς ἰδιαιτέρας προτροπὰς τοῦ Ὑψη-
λάντου ἀποστείλαντος ἐπὶ τούτῳ πρὸς αὐτὸν τὸν ἄλ-
λοτε ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου συναγωνιστὴν του καὶ πάντοτε
πιστὸν Ὑψηλαντιστὴν Σάλλαν ὥτα ἀκοῆς ἔδωκεν.

Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων ἐβοήθει μεγάλως τοὺς ἐν Χαλκίδι Τούρκους, οἵτινες, μηδενὸς ἐναντιούμενου, ἐξήρχοντο εἰς τὴν ἀντικρυνὴν ξηράν, ἥρπαζαν ὅ,τι εὗρισκαν καὶ ἐπανήρχοντο ἀνενόχλητοι εἰς τὸ φρούριον φοβούμενοι μόνον νὰ προχωρήσωσιν· ἀλλ' ὅσα ἐκ τοῦ πλησίου ἥρπαζαν, οὔτε εἰς αὐτάρκη τροφήν των οὔτε εἰς χορτασμὸν τῆς πλεονεξίας των ἤρκουν. Ἦσαν δὲ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ Ἀλβανοὶ εἰς τόσῃν ἀπείθειαν καὶ ἀναισχυντίαν καταντήσαντες, ὥστε ἀρπάσαντες μᾶλλον ἢ λαβόντες τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς των παρὰ τοῦ πασᾶ ἀπέβησαν αὐθαιρέτως εἰς τὴν ἀντίπεραν ξηράν τὴν 25 ὡς 500, ἐκανονοβολήθησαν ὡς ἐχθροὶ παρὰ τῶν ἐν Καραμπαῇ Τούρκων καὶ ἀπῆλθαν εἰς τὰ τουρκικὰ χώματα διὰ Λεβαδείας καὶ Ζητούνιου. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν 200 Τούρκοι, ἐξελθόντες τῆς Χαλκίδος, ἐπροχώρησαν ἐπὶ ἀρπαγῇ μέχρι τῶν Πλαταιῶν, ἀλλ' ἐκτυπήθησαν καὶ ἐπέστρεψαν σχεδὸν ἄπρακτοι.

Συνελθόντες δὲ οἱ κατὰ τοῦ Ἀρείου-πάγου συγκαλεσθέντες εἰς Ἀθήνας, τὸν κατήργησαν τὴν 18, ἀναθέσαντες τὰ καθήκοντά του εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ ἐφόρους τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως· θέλοντες δὲ νὰ τιμήσωσι τὸν δυνατὸν τῆς ἡμέρας Ὀδυσσεά, τὸν ἀνηγόρευσαν ὁμοθυμαδὸν ἀρχιστρατηγον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν 24, γενομένης τελετῆς παρόντων τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως ταύτης καὶ πλήθους λαοῦ, ἀνεγνώσθη μεγαλοφώνως τὸ ἀρχιστρατηγικὸν δίπλωμά του, τὸν ἔζωσαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, μέλη ὄντες καὶ αὐτοὶ τῆς συνελεύσεως, τὴν σπάθην τῆς ἀρχιστρατηγίας καὶ τὸν ἀνευφήμησαν ὅλοι οἱ παρεστῶτες.

Ἡ τοπικὴ δὲ αὕτη καὶ αὐτοκέλευστος συνέλευσις, ὑπογράψασα τὰς δύο πράξεις, τὴν τῆς καταργήσεως

τοῦ Ἀρείου-πάγου καὶ τὴν τῆς ἀρχιστρατηγίας τοῦ Ὀδυσσέως, ἐν ᾧ μῆτε τὴν μίαν μῆτε τὴν ἄλλην νὰ ὑπογράψῃ δύναμιν εἶχε, διελύθη· ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον καὶ μεμπτότερον, καὶ ὅ,τι δεικνύει αὐτὸ καὶ μόνον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν τότε κυβερνητικῶν πραγμάτων εἶναι, ὅτι μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης, εὐρεθεὶς ἐκεῖ συνέπραξε καὶ αὐτὸς παρρησίᾳ μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων τὴν κυβέρνησιν καὶ συνυπέγραψε καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ Ἀρείου-πάγου, καὶ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Ὀδυσσέως· συνυπέγραψε δὲ καὶ τὴν περὶ τούτων πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀναφορὰν. Διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ δὲ ταύτην τὸ νομοτελεστικὸν ἠναγκάσθη νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὡς ἔνοχον πολιτικοῦ ἐγκλήματος.

Ἐκστρατεύσαντος δὲ τοῦ Δράμαλη, ὁ Χουρσήδης διέμεινεν ἐν Λαρίσση καὶ δι' ἄλλα αἷτια καὶ εἰς ἀποστολὴν νέων στρατευμάτων· ἐξαπέστειλε δέ, ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου, τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Χασνατάρην τοῦ καὶ πέρυσιν εἰσβαλόντος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα βεζίρη Κιοσέ-Μεχμέτη διορισθέντος ἀρχηγοῦ τῶν νέων τούτων στρατευμάτων. Οἱ τρισχίλιοι οὗτοι ἦλθαν κατὰ τὴν Φοντάναν ὅχι πρὸς διάβασιν εἰς Λεβαδεῖαν τόσον ὀλίγοι ὄντες, ἀλλὰ πρὸς κατάληψιν τῆς θέσεως διὰ τὴν ἐν καιρῷ ἀκίνδυνον δι' ἐκείνου τοῦ μέρους εἰσβολὴν καὶ ἄλλου στρατεύματος ἐρχομένου κατόπιν ὑπ' αὐτὸν τὸν Μεχμέτην. Τὴν θέσιν τῆς Φοντάνας κατεῖχαν ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Γκούρας. Οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ φονευθέντων τινῶν ὠπισθοδρόμησαν πρὸς τὴν Νευρόπολιν ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Οἱ δὲ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες καὶ τινες ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπέπεσαν σκοποῦντες νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν αὐτοί· ἐδοκίμασαν καὶ ἐκ

δευτέρου νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἀπέτυχαν, καὶ τὰ στρατεύματά των διελύθησαν, καὶ οἱ τρισχίλιοι Τοῦρκοι ἔμειναν ἔκτοτε ἀνενόχλητοι. Μετ' ὀλίγον ἦλθαν καὶ ἄλλοι εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ μικροῦ τούτου ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἔκτοτε οἱ ἐχθροὶ ἐφόβιζαν ἀντὶ νὰ φοβῶνται, καὶ ἔβλαπταν ἀντὶ νὰ βλάπτωνται· ἔμειναν δὲ οἱ μὲν περὶ ἐν Νευροπόλει ὡς καὶ πρότερον, οἱ δὲ ἱππεῖς ἐτοποθετήθησαν ἐν Δαδίῳ· διεχέοντο δὲ οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκείθεν, μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς τὰ πέριξ χωρία λεήλατοῦντες καὶ ἐσοδιάζοντες τοὺς ὀψίμους καρπούς· ἔκαυσαν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ καὶ τὸ Ταλάντι· Ἐπὶ τέλους ἦλθε καὶ αὐτὸς ὁ Μεχμέτης· ἐφημίζετο δὲ ὅτι οἱ εἰσελθόντες ἐχθροὶ ἦσαν ὅλοι δωδεκακισχίλιοι.

Θέλων δὲ ὁ πασᾶς νὰ προχωρήσῃ διήρρεσεν εἰς δύο τὸν στρατὸν του, καὶ αὐτὸς μὲν ὁδηγῶν τὸ πλείστον μέρος διέβη εἰς Σάλωνα τὴν 17 ὁκτωβρίου διὰ τῆς Γραβιάς, ὁ δὲ διοικητὴς τῆς Ὀχριδος Τσελεντήμπεης, ὁδηγῶν τὸ ὑπόλοιπον, ἐπεχείρησε νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη παρὰ τῶν ὑπὸ τὸν ὑποπλαρχηγὸν τοῦ Ὀδυσσεύς Λαΐον προκαταλαβόντων τὴν θέσιν ἐκείνην Ἀραχωβιτῶν καὶ παρὰ τῶν ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην, ὑποπλαρχηγὸν καὶ αὐτὸν τοῦ Ὀδυσσεύς, τοποθετηθέντων ἐν τῇ μετοχίῳ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀπελπισθεὶς δὲ νὰ διέλθῃ τὴν ὁδὸν ἐκείνην ὠπισθοδρόμησε καὶ διέβη καὶ οὗτος εἰς Σάλωνα διὰ τῆς Γραβιάς.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἐπελθούσης ἀμηχανίας ἐξ αἰτίας τῆς ἐχθρικῆς ταύτης εἰσβολῆς, οἱ Ἀνατολικοελλαδίται ἀπέβλεπαν διὰ τὴν σωτηρίαν των εἰς τὸν νέον ἀρχιστράτηγον καὶ τῷ ἔγραφαν πανταχόθεν νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπώπτευε μὴ ἔλθῃ ὁ Μεχμέτης, μηδενὸς ἐναντιουμένου, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατεγίνετο σπουδαίως εἰς ὀχύρωσιν καὶ

ἐφοδιασμὸν τῆς ἀκροπόλεως· καὶ ἐπειδὴ ἀνέπαφος ἦτον εἰσέτι ἡ περιουσία τῶν παραδοθέντων Τούρκων, διότι δὲν ἐσυμβιβάζοντο οἱ κρατοῦντες αὐτὴν εἰς διανομήν της, ὁ Ὀδυσσεὺς συναινέσει τῶν ἐφόρων τὴν ἐξηργύρωσε καὶ τὴν ἐξώδευσε συνεξοδεύσας καὶ ἐξ ἰδίων εἰς ἀγορὰν τροφῶν καὶ ἄλλων ἀναγκαίων διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀκροπόλεως. Εἶδαμεν, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ καὶ ὅχι τῆς τροφῆς ἐπέφερε τὴν πτώσιν αὐτῆς. Καλῇ τύχῃ ὁ κίνδυνος οὗτος ἐξέλειψεν ἀπροσδοκῆτως, διότι ἐργάται τινὲς σκάπτοντες ἀνεκάλυψαν κατὰ περίστασιν ὑπὸ τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς πηγὴν ἀφθόνου καὶ καθαροῦ νεροῦ, ἣν ὀλίγον ἀπέχουσαν τοῦ τείχους συμπαρέλαβεν ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ παρατειχίσματος. Ἐξασφάλισας δὲ τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν φρουραρχίαν τοῦ Γκούρα ἐξεστράτευσε τὴν 23 (β). Δὲν εἶχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰμὴ 300, καὶ μόλις ἔγειναν ὅλοι οἱ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του 1200, συνενωθέντων καθ' ὁδὸν καὶ ἄλλων ὑποπλαρχηγῶν. Ἀλλ' ἡ φήμῃ τόσον ἐπλήθυνε τὰς δυνάμεις του, ὥστε ὁ Μεχμέτης, ὅστις ἤξευρεν ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην μετετόπισαν ἀπὸ τῶν πρὸς τὸ Ζεμενὸν θέσεων εἰς Καστρί ἐπὶ περιορισμῷ τῶν πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐχθρῶν, φοβηθεὶς μὴ κλεισθῇ ἐντὸς τῶν Σαλώνων τὰ ἔκαυσεν, ἔκαυσε καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον Τοπόλια, ἐξῆλθε πανστρατιᾷ καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸς καιρὸν κατὰ τὴν Γραβιάν. Φθάσας δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς Δαύλειαν ἐπὶ τῆς εἰς Σάλωνα πορείας του καὶ μαθὼν ταῦτα ἐστράφη καὶ ἔφθασεν εἰς Δαδὶ τὴν 1 νοεμβρίου· καὶ ἄλλοι μὲν ἔμειναν ἐντὸς τοῦ χωρίου, οὔσης τῆς ἡμέρας βροχερᾶς, ἄλλοι δὲ ἀνέβησαν ὑπ' αὐτὸν εἰς τὸ ἡμιώριον ἀπέχον τοῦ χωρίου μοναστήριον τῆς Παναγίας, ὅπου ἤϋραν τοὺς κατὰ διαταγὴν του μεταβάοντας πρὸ ὀλίγης ὥρας ἐκεῖ ἐκ Καστρίου. Πρὶν δὲ τοποθετηθῶσιν, ἐφάνη αἰφνιδίως ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὁδεύων διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ

Δαδίου πρὸς τὸ Τουρκοχώρι, καὶ ὁ σαλπικτῆς τοῦ Ὀδυσσεύς ἐσάλπισεν εἰς εἰδοποίησιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι ἠγνόουν ὅτι κατεῖχαν τὰς θέσεις ἐκείνας Ἕλληνες καὶ ἦσαν ἤδη προωδευμένοι· ἀλλ' ἀκούσαντες τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος ὠπισθοδρόμησαν καὶ κατέλαβαν τὰ καλύβια τοῦ Δαδίου. Ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξεν ἀμέσως τοὺς σὺν αὐτῷ νὰ ὀχυρωθῶσι καὶ παρήγγειλε καὶ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ ὑπὸ τὸν Γάτσον καὶ τὸν Σαρῆν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ μοναστήριον. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ μήτε νὰ ἐνωθῶσι τοῖς ἔδωκαν καιρὸν μήτε νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἀλλ' ἔπεσαν διὰ μιᾶς οἱ μὲν πεζοὶ ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ, οἱ δὲ ἵππεῖς ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ, ἔτρεψαν ὅλους, ἐπῆραν τὰς ἀποσκευὰς τῶν, ἐφόνευσαν ὡς 20, ἐν οἷς καὶ τὸν Μήνιον Κατσικογιάννην, ἐξώγρησαν τὸν Σαρῆν (γ), ἐπλήγωσαν τὸν Γάτσον, καὶ μόλις ὁ Ὀδυσσεὺς διέφυγεν ὡς ταχύπους τὰς χεῖράς των διαβὰς διὰ μέσου αὐτῶν ὡς Ἀλβανός. Ἦσαν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Παναγίας καὶ τινες οἰκογένειαι, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἄνδρες ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Τοῦρκοι μετέβαλαν τὸ σχέδιόν των μετὰ τὴν παρεμπεισοῦσαν ταύτην τροπὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ μετέβησαν εἰς Βελίτσαν.

Μετὰ δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος συμβάντα, οὐδὲν ἐφαίνετο δυνάμενον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸν ἰσθμὸν ἢ πρὸς τὰς Ἀθήνας, οὐδὲ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας πολλοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων μὴ δυναμένους διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα χειμῶνα μήτε νὰ προφυλαχθῶσιν, μήτε τὰ ζῶά των νὰ προφυλάξωσιν ἐπὶ τῶν ὁρέων· ἀλλ' ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς, νικηθεὶς διὰ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἐνίκησε διὰ τῆς φυσικῆς του δεξιότητος.

Προθέμενος νὰ κερδίσῃ καιρὸν καὶ στρατολογήσῃ ἐκ νέου, ἐσοφίσθη νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν

Τούρκων, καὶ ἔγραψε τῷ γνωστῷ του Τσελελεν-
 τήμπεη γράμμα ταπεινὸν δι' οὗ παρεκάλει τὸν πασᾶν
 ν' ἀπολύσῃ τοὺς ἐπὶ τῆς τελευταίας μάχης συλλη-
 φθέντας Ἕλληνας, ὑποσχόμενος καὶ αὐτὸς ν' ἀπολύσῃ
 τινὰς παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτους Τούρκους. Ὁ Τσελε-
 λεντήμπεης ἀπεκρίθη φιλοφρόνως, καὶ τῷ ἐπρόβαλε
 νὰ στείλῃ πρὸς αὐτὸν πιστὸν ἀνθρώπον του εἰς δια-
 πραγματεύσιν περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀπολύσεως τῶν
 αἰχμαλώτων καὶ περὶ ἄλλων σπουδαίων ὑποθέσεων.
 Ἐπὶ τῇ ἀρεστῇ ταύτῃ προτάσει ἀπέστειλεν ὁ Ὀδυσ-
 σεὺς τὸν γραμματέα του Ἀντώνην Γεωργαντᾶν, ὁ δὲ
 Τσελελεντήμπεης ἀνταπέστειλε τὸν Μουστάμπεην
 πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Γεωργαντᾶ. Εὐμένεστατα ἐδέ-
 χθησαν οἱ Τούρκοι τὸν ἀποσταλέντα καὶ ὑπεσχέθη-
 σαν πρόθυμοι ἐξ ὀνόματος τῆς Πύλης πρὸς τὸν ἀπο-
 στείλαντα τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν καθ' ὅλην τὴν Ἀνα-
 τολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐκείθεν ἀναχώρησιν ὅλου
 τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ προσκυνήσῃ
 αὐτὸς καὶ προσκυνήσωσι διὰ τῆς προτροπῆς του καὶ
 οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ πρόκριτοι τοῦ μέρους ἐκεί-
 νου. Ὁ Γεωργαντᾶς, ὑποκριθεὶς ὅτι τοιαύτη ἦτο καὶ
 ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ὀδυσσεύς, ἐπαῆλθε πρὸς αὐτὸν τὴν
 ἐπαύριον κομιστῆς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος προτάσεων.
 Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς, εὐρὼν ὅτι ἐζήτει, ἐπανεπέμψεν
 αὐθημερὸν τὸν ἐπιτήδειον Γεωργαντᾶν, ἀπέλυσε τοὺς
 πλείστους τῶν παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτων καὶ ἐπρόβαλεν
 εἰς ἀποπεράτωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαπραγματεύ-
 σεως ἀνακωχὴν καὶ συνέντευξιν. Προθύμως ἐδέ-
 χθησαν οἱ Τούρκοι τὴν πρότασιν, ἀπέλυσαν τοὺς
 αἰχμαλώτους, καὶ τὴν 5 νοεμβρίου ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν
 νυοδίᾳ ὀλίγων σωματοφυλάκων ὑπήγεν εἰς τὸ πλη-
 ῖον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου χωρίον ἀγίαν Μαρί-
 ναν, ὅπου ἤυρε τὸν κεχαγιάμπεην καὶ τὸν Τσελελεν-
 τήμπεην προσμένοντάς τον· τόσον δὲ ἐπιτηδεῖως
 ὑπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς τὸν πιστὸν ῥαγιάν, ὥστε ἀπέ-

φυγεν εὐσχήμως καὶ ἀνυπόπτως νὰ ὑπογράψῃ τὸ προετοιμασθὲν εἰς ὑπογραφὴν τοῦ προσκυνητοχάρτιον ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὄχι μόνον δὲν ὠφέλει, ἀλλὰ καὶ ἔβλαπτε τὸν κοινωφελῇ σκοπὸν μόνῃ ἢ ὑπογραφῇ αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν καὶ προκρίτων τοῦ μέρους ἐκείνου· τοὺς ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς Ζητοῦνι ἐπάνοδον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν πρότασιν τῶν θὰ ἔστελλεν ἐκεῖ τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς προσκύνησιν τῶν. Οἱ μπέηδες ἐπήνεσαν τὸν ζῆλόν του καὶ τὴν φρόνησίν του, τῷ ὑπeschέθησαν πλουσίας ἀμοιβὰς διὰ τὴν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἀκραιφνῇ πίστιν του, καὶ ἐπὶ τῇ βεβαιώσει τῆς εἰς Ζητοῦνι ταχείας ἐπανόδου τῶν, διεχωρίσθησαν· καὶ οἱ μὲν Τούρκοι ἀνεχώρησαν τῷ ὄντι ὅλοι εἰς Ζητοῦνι (δ)· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς θέλων νὰ φανῇ ὅτι ἐξετέλεσεν ὅσα ὑπeschέθη, ἔστειλε κατόπιν αὐτῶν εἰς προσκύνησιν τοῦ πασᾶ τέσσαρας ἀσημάντους ἀλλ' εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένους γέροντας ὡς ἀντιπροσώπους τῶν ἐπαρχιῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Ἀρμοδίαν ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ κυριεύσῃ δι' ἀπάτης ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ψευδοῦς τοῦ ὑποταγῆς τὸν Καραμπάμπαν· καὶ ἀφ' οὗ προητοιμάσθη, ἀπέλυσε καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ τινὰς αἰχμαλώτους Τούρκους, καὶ παρηκολούθει καὶ αὐτός, σκοπεύων νὰ ριφθῇ αἰφνιδίως εἰς αὐτό· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἀνεκάλυψαν τὴν ἀπάτην καὶ ἐματαίωσαν τὸ σχέδιόν του.

Διὰ τοιαύτης μηχανουργίας ἡλευθέρωσεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν κινδυνεύουσαν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ αὐτῆς, οἱ μὴ συμπράξαντες, εὐφήμησαν τὸν ἐλευθερωτὴν της. Ἄλλ' ἀπορίας ἄξιον εἶναι πῶς ὁ Μεχμέτης ἡπατήθη τόσον εὐκόλως· καὶ φαίνεται ὅτι συνέτρεξαν εἰς τὴν ἐπάνοδόν του καὶ ἄλλα αἷτια, τὰ ἐξῆς. Διαδοθέντος τοῦ λόγου ὅτι ἐπροσκύνησε τὸ μέρος ἐκεῖνο, οἱ συνεκστρατεύ-

οντες Ἀλβανοί, ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐλπίδα λαφυραγωγίας καὶ αἰχμαλωσίας, ἀνεχώρησαν πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ ἠδυνάτισεν ὁ στρατός. Ἐγνώσθη δὲ ὅτι καὶ ἑλληνικά τινα σώματα διέκοψαν τὴν συγκοινωνίαν Βελίτσας ὅπου ἐστρατοπέδευαν οἱ ἐχθροί, καὶ Ζητουνίου, ὅθεν τοῖς ἤρχοντο αἱ τροφαί, καὶ ἤρπασαν καὶ τινὰς αὐτῶν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας. Ἐτάραξε δὲ ἴσως ὅχι ὀλίγον τὸν Μεχμέτην καὶ ἡ εἶδησις, ὅτι ὁ προστατής του Χουρσήδης, δι' οὗ ἀνεδείχθη ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, πεσὼν εἰς ὀργὴν καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, ἐπρόλαβε καὶ ἐφαρμακεύθη, οὕτως ἀνταμείψαντος τοῦ σουλτάνου τὰς πρὸς αὐτὸν λαμπρὰς ὑπηρεσίας του (ε). ἔμαθεν ἴσως καὶ τὰ δυστυχήματα τοῦ Δράμαλη, ἐπροχώρει καὶ ὁ χειμὼν δρυμὴς καὶ βροχερός. Πάντα ταῦτα συνέτρεξαν, φαίνεται, εἰς τὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀπατηλῇ διαγωγῇ τοῦ Ὀδυσσεῶς δυσεξήγητον ἀναχώρησιν τοῦ Μεχμέτη ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχοῦς προόδου του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

Περιγραφὴ Μεσολογγίου καὶ πολιορκία αὐτοῦ.—'Αποτυχία τῆς ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἐκστρατείας εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ΠΟΛΙΣ τοῦ Μεσολογγίου κεῖται μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν, τοῦ Εὐήνου (Φίδαρη) καὶ τοῦ Ἀχελφού ('Ασπρου). ἀπέχει δὲ τοῦ μὲν πρώτου 6, τοῦ δὲ δευτέρου 12 μίλια, καὶ 4 τῆς νοτίου ὑπωρείας τοῦ Ἀρακύνθου (Ζυγοῦ). κεῖται δὲ ἐπὶ χερσονησοειδοῦς ἐσχατιᾶς πεδιάδος ἀπὸ τῆς ῥηθείσης ὑπωρείας ἀρχομένης καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τελευτώσης. Μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου πρὸς ἄρκτον ἐπὶ τινος λόφου κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς νεωτέρας Πλευρῶνος, τὰ κοινῶς λεγόμενα κάστρον τῆς Κυρὰ-Εἰρήνης. Ἄδηλον ποία αὕτη ἡ Κυρὰ-Εἰρήνη. Πρὸς τὴν ὑπώρειαν δὲ τοῦ Ζυγοῦ ἐπὶ τινος ὑψώματος σώζονται ἐρείπια τοῦ τείχους τῆς παλαιᾶς Πλευρῶνος, κοινῶς λεγόμενα Γυφτόκαστρον. Συνωκίσθησαν δὲ κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ οἰκήτορες αὐτῆς εἰς τὴν νεωτέραν Πλευρῶνα πορθοῦντος τὴν χώραν Δημητρίου τοῦ ἐπικληθέντος Αἰτωλικοῦ. Ἄγνωστος ἡ πρώτη τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου καταβολή. Ὁ Ἰουδαῖος Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης, ὁ περιγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1153, ἀναφέρει τὸ Ἀνατολικόν, τὸ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸ Μεσολόγγι. Ὁ δὲ Βενετὸς ἱστοριογράφος, Πέτρος Γαρζώνης, διηγούμενος τοὺς μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βενετίας

συγχρόνους του πολέμου λέγει, ὅτι μετὰ τινὰ μάχην πλησίον τοῦ Μεσολογγίου ἐν ἔτει 1684, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ὅχι ὀλίγοι Τούρκοι καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Σεφέραγας, τὸ Ἀνατολικόν, τὸ καὶ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, καὶ τὸ Μεσολόγγι ἀπεσπάρσθησαν τῶν Τούρκων καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Βενετούς. Ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης Στάννος οὐδ' αὐτὸς οὐδαμῶς τῆς χρονικῆς βίβλου του ἀναφέρει τὸ Μεσολόγγι. Ἐν οὐδενὶ δὲ τῶν πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Γαρζῶνη γεωγραφικῶν πινάκων σημειοῦται ἡ πόλις αὕτη, οὐδὲ μνεῖα γίνεται αὐτῆς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐν ἔτει 1571 κατὰ τὴν Ναύπακτον περιφήμου ναυμαχίας ἢ ἄλλης τινὸς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη συμπλοκῆς. Οὐδὲν ἶχνος ἀρχαιότητος, οὐδὲ βυζαντινὸν ἢ βενετικόν τι φαίνεται ἐν τῇ πόλει, καὶ ἡ κτίσις αὐτῆς εἶναι ὅλη τουρκικὴ φαίνονται μόνον τὰ ἐρείπια τῶν κατὰ τὸν τουρκορῥώσικόν πόλεμον ἐπὶ Αἰκατερίνης κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν, λαβούσης καὶ τῆς πόλεως ταύτης τότε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων. Βορειοανατολικῶς τοῦ Μεσολογγίου, μίαν ὥραν μακρὰν αὐτοῦ ἐπὶ πεδιάδος, σώζονται ἐρείπια πενιχρᾶς κωμοπόλεως καλούμενα χίλια σπήτια, καὶ λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν κατ' ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καταστροφὴν τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης κατέφυγαν οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων της χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἐνυδρα μέρη ὅπου κεῖται σήμερον ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως δεικνύει τὴν ὅχι ἀρχαίαν καταβολὴν της καὶ ἐξηγεῖ καὶ τὴν θέσιν ἐφ' ἧς ἐκτίσθη εἴτε ἐν μέσῳ λάκκων ἐξ αἰτίας τῆς λίμνης της, εἴτε ἐν μέσῳ λόγγου, διότι, καὶ ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, ἐσώζοντο ἔξωθεν αὐτῆς καὶ ἐξικνουῖντο ἕως εἰς τὰ ἄκρα της ἐλαιῶνες, οἵτινες κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν, ἄγριοι καὶ κατὰ-πυκιοὶ ἄλλοτε, ἠρεώθησαν καὶ ἐκεντρώθησαν. Πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ πόλις αὕτη ἦτο

καθ' ὅλα σημαντικώτερα τοῦ Ἀνατολικοῦ· δι' ὃ, ἂν καὶ ἡ ἐκ τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ τοῦ Νεοχωρίου ἐπαρχία ἐκαλεῖτο ἐπὶ τουρκοκρατίας Μουκατᾶς Ἀνατολικοῦ, ὁ διοικητὴς ἔδρευεν ἐν Μεσολογγίῳ· ἐκαλεῖτο δὲ ἀναμφιβόλως οὕτω, διότι ἐπὶ τῆς συστάσεως αὐτῆς τὸ Ἀνατολικὸν ἐπρώτευν. Ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου εἶχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως 5500 ψυχάς· 40 δὲ ἢ 50 μόνον ἐξ αὐτῶν ἐπρέσβευαν τὰ τοῦ κορανίου. Μέγα μέρος τῶν κατοίκων ἦσαν ἀλιεῖς, ἱκανὸν δὲ ναῦται μετερχόμενοι τὴν ἀκτοπλοίαν ἢ πλέοντες ἐπὶ ξένων πλοίων, ἀφ' οὗ ἔπαυσαν νὰ ναυπηγῶσιν ἐπὶ τοῦ τόπου μεγάλα πλοῖα μετὰ τὴν πρόοδον τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου ἐνισχυομένου ὑπὸ τῶν πλουσίων ἐμπόρων τῶν Πατρῶν. Αἱ δύο δὲ αὗται τάξεις τῶν κατοίκων, ἡ τῶν ἀλιέων καὶ ἡ τῶν ναυτῶν, κατεῖχαν ἐν γένει τὸ παραθαλάσσιον τῆς πόλεως· οἱ δὲ γεωργοί, οἱ κοινῶς λεγόμενοι καλυβιώται, ὡς ἔχοντες εἰς κατοικίαν καλύβας, κατεῖχαν τὸ πρὸς τὴν ξηρὰν· οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται τὰ κεντρικώτερα. Ἐπειδὴ τὸ παραθαλάσσιον εἶναι τὸ τερπνότερον καὶ τὸ ὑγιέστερον, πολλοὶ εὐκατάστατοι ἔφρατταν διὰ πασσάλων καὶ παλιουρίων συμπεπλεγμένων μέρος τῆς ἀβαθοῦς θαλάσσης καὶ τὸ ἀπεγαίοναν μεταφέροντες ἐκ τῶν πλησιεστέρων τῆς λίμνης νησιδίων γλίναν ἀντέχουσιν εἰς τὰς παντοτεινὰς ἐπαφὰς καὶ τὰς συχνὰς προσβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ δὲ τοῦ κατασκευαστοῦ τούτου καὶ ἀστερεώτου ἐδάφους ἔστρωναν τεσσάρων πέντε ποδῶν πλάτος ἐχούσας ἐσχάρας, ἥτοι συνδεδεμένα δένδρινα ξύλα μὴ σηπόμενα ἀλλὰ μάλιστα σκληρυνόμενα ἐντὸς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ τῶν ἐσχαρῶν δὲ τούτων ἐθεμελίοναν τὰς οἰκίας.

Τὸ δ' ἔδαφος τῆς πόλεως εἶναι σχεδὸν ἰσοθάλασσον· διὰ τοῦτο πολλάκις ἐν καιρῷ χειμῶνος ὠθουμένων τῶν κυμάτων πρὸς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τῶν πελαγίων

ἀνέμων, περιθλασσοῦνται αἱ παράλιοι οἰκίαι, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες κοινωνοῦν μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ μονοξύλων. Συμβαίνει δ' ἐνίοτε τὸ ἐναντίον, καὶ ἡ θάλασσα φεύγει ὡς ὠκεάνειος ἄμπωτις ἀπέμπροσθεν τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ βιαίᾳ καὶ διαρκεῖ πνοῇ τοῦ χειμερινοῦ βορέου. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἐν τῇ πόλει πέντε ἐκκλησίαι καὶ ἐν ζαμίον· ἤκμαζε καὶ σχολεῖον διαδίδον τὴν γνῶσιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τὸν μαθητεύσαντα ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει παρὰ τῷ Εὐγενίῳ καὶ τῷ Νεοφύτῳ καὶ μετὰ ταῦτα συσχοлярήσαντα Παναγιώτην Παλαμᾶν, ὑφ' ὃν, ἀποκτήσαντα μεγάλην ὑπόληψιν γραμματικοῦ καὶ ἐλκύσαντα μέγαν ἀριθμὸν ἀκροατῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔπειτα δὲ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Γρηγόριον καὶ Ἰωάννην συγκροτούμενοι ἐλληνοδιδάσκαλοι ἐστέλλοντο πολλαχοῦ διὰ τοῦτο ἡ γνῶσις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἦτο παρὰ τοῖς προῖσταμένοις κοινή.

Ἡ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου λιμνοθάλασσα ἔχει 65 μιλίων περιφέρειαν· εἶναι πολυῖχθυσ· περιέχει δύο ἀλικας, τὴν μὲν κατὰ τὸ Ἀνατολικόν, τὴν Ἀσπρην, τὴν δὲ κατὰ τὸ Μποχώρι, τὴν Μαύρην· τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν δὲ νερά της εἶναι τόσον ῥῆχά καὶ ὁ πυθμὴν της τόσον βορβορώδης καὶ φυκώδης, ὥστε καταντᾷ ἄπλευστος διὰ παντὸς εἶδους τροπιδοφόρων πλοιαρίων, καὶ μόνον πλώϊμος δι' ἐλαφρῶν μονοξύλων· σχίζεται δὲ διὰ στενοῦ αὐλακος ἀρχομένου ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τελευτῶντος ὅπου τὰ νερά εἶναι βαθέα. Δι' αὐτοῦ δὲ καὶ μόνου εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται τὰ μικρὰ τροπιδοφόρα πλοῖα· τὰ δὲ εὐμεγέθη ὁρμίζονται ἐξ μίλια μακρὰν τῆς πόλεως. Πολλαχοῦ τῆς λίμνης ἀναδύονται νησίδια χρήσιμα εἰς τοὺς ἀλιεύοντας, ἡμερονυκτίζοντας ἐν καιρῷ τῆς ἀλιᾶς ἐντὸς χορτοσκεπῶν καὶ καλαμοστρώτων καλυβῶν, κοινῶς πελάδων (α), ἐστημένων ἐπὶ δοκῶν

ἐμπηγνυομένων εἰς τὸν βορβορώδη καὶ ἀπαγῇ πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ μίαν ἢ δύο πήχεις ὑπερυψουμένων, ὥστε αἱ πελάδες αὗται φαίνονται κρεμάμεναι ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Τερπνὸν θέαμα παριστάνει ἡ λίμνη συνήθως ἐν μέσῳ τῶν ἀσελῆνων νυκτῶν. Πάμπολλα μονόξυλα φέροντα ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς πρώρας προμήκη καὶ σιδηρὰν ἐσχάραν ἔνδαδον καὶ φωτοβολοῦσαν, κοινῶς λεγομένην πρυάν, περιπλανῶνται ἐν τῇ λίμνῃ εἰς ἀλίευσιν· ἡ δὲ πλουσία καὶ ἀεικίνητος φεγγοβολὴ τῶν πρυῶν αὐτοκίνητος ὑπολαμβάνεται μακρόθεν διὰ τὴν ἐν μέσῳ τοῦ σκότους ἀφάνειαν τῶν μονοξύλων.

Ἐπὶ τῆς ἄκρας δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ χείλους τοῦ αὐλακος κεῖται τὸ Βασιλάδι, νησίδιον 150 βημάτων περιφέρειαν ἔχον καὶ σχεδὸν ἰσοθάλασσον, ἀλλὰ πολλὰ σημαντικὸν διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς δυσεισπλεύστου λίμνης θέσιν του, καὶ ἀπέχει τῆς πόλεως μίαν ἡμισυ ὥραν. Τὴν πρὸς τὸ πέλαγος δὲ πλευράν του ἐτείχισεν ὁ Ἀλήπασας ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1806 τουρκορῥώσικοῦ πολέμου· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπέθεσαν, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, τρία κανόνια, δι' ὧν ἐματαίωσαν ἄλλοτε, ὡς προείπαμεν, τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου ἐχθρικοῦ στόλου.

Ὅπως δὲ ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν οὕτω καὶ ἡ πρὸς τὴν ξηρὰν θέσις τῆς πόλεως εἶναι φύσει ὀχυρά, διότι ἡ ἀπὸ τῆς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ χωρίζουσα αὐτὴν γῆ εἶναι, ὡς προείρηται, ὅλη ἐπίπεδος, οὐδαμῶς ἐπιτηδεῖα εἰς πολεμικὰς προσβολὰς καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς πόλεως· ἀπέκοπτε δὲ ταύτην τῆς ξηρᾶς ἡμελημένη καὶ ἀτελὴς τάφρος ἀμφοτέρωθεν εἰς τὴν λίμνην ἀπολήγουσα καὶ ἔχουσα τεσσάρων ποδῶν βάθος, ἐπταπλάτης καὶ ἐνὸς μιλίου μῆκος· ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν πόλιν ὀχθῆς τῆς τάφρου ὑψοῦτο τεῖχος ἀπύργωτον, ἀκατασκεύαστον, ἐπὶ σαθρῶν θεμελίων, τεσσάρων ποδῶν ὕψος καὶ δύο πλάτος ἔχον, ἐν μέρει πέτρινον

καὶ ἐν μέρει πλίνθινον, ἐφ' οὗ ἔκειντο δεκατέσσαρα παλαιὰ κανόνια σιδηρᾶ.

Τοιαύτη ἦτον ἡ πόλις, ὅπου κατέφυγαν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Μάρκος καὶ ὁ Κίττος, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

Μηδὲν γενναῖον μηδ' εὐτυχές προσδοκῶντες οἱ πλείστοι τῶν περὶ τὸν Μαυροκορδάτον μετὰ τὰ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ συμβάντα, τὸν ἐσυμβούλευσαν κατὰ τὴν ἐν Μεσολογγίῳ πρώτην τῶν συνδιάσκεψιν νὰ μὴ κινδυνεύσῃ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα. “Ἄν τὰ ἐγκαταλείψωμεν ἡμεῖς,” ἀπεκρίθη ὁ Μαυροκορδάτος, “διέρχονται οἱ ἐχθροὶ ἀκωλύτως, κυριεύεται ἡ εἰσέτι δεινοπαθοῦσα Πελοπόννησος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόλλυται· ἐγὼ θ' ἀποθάνω ἐδῶ.” “Κ' ἐγώ,” ἀνεφώνησεν ὁ Μάρκος. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐχρησίμευσαν ὡς θεμέλιος λίθος τῆς ἐν Μεσολογγίῳ ἐγκαρτερήσεως. Ἄλλ' ὅσον σταθερὰ καὶ ἂν ἦτον ἡ ἀπόφασις τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Μάρκου, ἀδύνατον νὰ ἐνεργηθῇ τι εὐτυχῶς χωρὶς τῆς εἰλικρινοῦς καὶ θερμῆς συμπράξεως τῶν ἐντοπίων, διότι τὸν μὲν Μαυροκορδάτον μόνον 25 φρουροὶ ἠκολούθησαν ὑπὸ τὸν Κατσαρόν, τὸν δὲ Μάρκον καὶ Κίττον 35 ὀπλοφόροι· διὰ τοῦτο ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ ἐκάλεσαν εἰς συμβούλιον τὸν ἐν τῇ πόλει ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον καὶ τοὺς προεστῶτας αὐτῆς Ἰωάννην Τρικούπην, Ἀναστάσιον Παλαμᾶν, Πάνον Παπαλουκᾶν καὶ Ἀθανάσην Ῥαζοκότσικαν, καὶ τοὺς ἡῤῃσαν ὁμογνώμονας· ἐρωτηθεῖς καὶ ὁ λαὸς συνεπευφήμησε καὶ αὐτὸς ὅλος, προθυμηθεῖς νὰ συνεγκαρτερήσῃ μέχρι τέλους. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεστάλησαν εἰς τὴν ἑπτάνησον οἱ πλείστοι τῶν γερόντων, τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν ἀσθενούντων διὰ τινῶν κρυπτῶν διάπλων, ἡριθμήθησαν οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων νὰ φέρωσιν ὅπλα καὶ εὑρέθησαν ὅλοι 360,

ἐν οἷς καὶ οἱ ἀνωτέρω φρουροὶ καὶ ὀπλοφόροι· εὐρέθησαν καὶ τροφαὶ καὶ πολεμεφύδια ἐνὸς μηνός.

Οἱ δὲ πολιορκοῦντες ἐχθροί, ἔχοντες καὶ ἑνδεκα κανόνια καὶ τέσσαρας βομβοβόλους, ἤρχισαν εὐθὺς νὰ πυροβολῶσι σφοδρῶς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀνωφελῶς καὶ ἀκαταπαύστως ἐπολέμησαν δύο ἡμερονύκτια, συνήλθαν οἱ πασάδες εἰς συμβούλιον. Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰσούφης, ὁ πολιορκῶν διὰ θαλάσσης, ἦσαν γνώμης νὰ ἐφορμήσωσι διὰ μιᾶς ἐπὶ τὸ σαθρὸν τείχος καὶ νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου· ἀλλ' ὁ Βρυώνης ἀντέτεινε λέγων, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἦτο κινδυνῶδες, καὶ ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ἐρημώσει τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἀναγκαῖον ἦτο νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκείνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου ἐν καιρῷ χειμῶνος· ἀντέτεινε δ' ἔτι μᾶλλον στοχαζόμενος, ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐλκύσῃ τοὺς ἐν τῇ πόλει, ὡς μηδεμίαν τρέφοντας ἐλπίδα σωτηρίας καὶ ὡς ὑπ' ὄψιν ἔχοντας τὰ προσκυνήσαντα μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ μὴ παθόντα, ὡς αὐτὸς ἐπίστευε, καὶ τοὺς προσκυνήσαντας ὀπλαρχηγούς τοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ τιμῇ ζῶντας. Κατὰ τὴν γνώμην δὲ ταύτην, ὁ Βρυώνης ἐπεχείρησεν ἀμέσως νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ περὶ συμβιβασμοῦ προσφιλές του σχέδιον, καὶ διέταξε τὸν παρακολουθοῦντα Βαρνακιώτην νὰ γράψῃ τοῖς γνωστοῖς αὐτῷ προκρίτοις τοῦ Μεσολογγίου περὶ ὑποταγῆς. Ὁ Βαρνακιώτης ἔγραψεν, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβεν. Ἐν τοσούτῳ ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος. Οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου τειχομαχοῦντες ἐμεθοδεύοντο διάφορα τεχνάσματα εἰς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ ὡς πρὸς τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν των, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐτουφέκιζαν καὶ ἐπιστόλιζαν διὰ μιᾶς ὅλοι, ἄλλοτε δὲ ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ τείχους καὶ ἔτρεχαν οἱ αὐτοὶ καὶ ἐφαινοντο ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐμπήγοντες ἐπιτηδείως τουφεκολόγχας (β), ἵνα ὑποθέτωσιν οἱ θεωροῦντες αὐτὰς ἔξωθεν ὅτι ἦσαν

ἐν τῇ πόλει καὶ ὀπλῖται φράγκοι· ἔκρουαν δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ καὶ εὐρωπαϊκὰ τύμπανα. Ὁ Βρυώνης βλέπων ὅτι δὲν εὐδοκίμησεν ἢ πρὸς τοὺς προκρίτους διαπραγματεύσεις του διὰ τοῦ Βαρνακιώτη, διέταξε τὸν Ἄγον Βασιάρην νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μετὰ τοῦ Μάρκου ὡς γνώριμός του. Ὁ Μάρκος λαβὼν τὴν ἄδειαν ἐξῆλθεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας εἰς συνέντευξιν.

Ὁ Ἄγος τὸν ἐσυμβούλευσεν ὡς φίλος, καὶ παρήγγειλε δι' αὐτοῦ καὶ τοῖς προκρίτοις νὰ μὴ κινδυνεύωσιν ἐπὶ ματαίῳ ἀλλὰ νὰ προσκυνήσωσιν· ἐγγυάτο δὲ ἐξ ὀνόματος τῶν πασάδων ὅχι μόνον γενικὴν καὶ τελειάν ἀμνηστείαν, ἀλλὰ καὶ ἄδειαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος, ὁ Μάρκος καὶ ὅσοι ἄλλοι ὑπώπτευαν τὴν ὀργὴν τῶν πασάδων. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐγκλειστοὶ καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ τοὺς ὠφέλει περιμένοντας ἐξωθεν βοήθειαν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἔκριναν εὐλογον, βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς κατατρίβοντας τὴν κρίσιμον ὥραν τῶν ἔργων εἰς ἀχρήστους λόγους, νὰ μὴ ἀπορρίψωσιν ἀποτόμως τὰς περὶ συμβιβασμοῦ προτάσεις, ἀλλὰ νὰ προβάλωσιν ἄλλας δυσπαραδέκτους. Ἐν ᾧ δὲ ἐξηκολούθει ἡ φιλικὴ αὕτη διαπραγματεύσις, εἰδοποίησεν ὁ Ἰσούφης τὸν λαὸν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ἂν ἤθελε νὰ μὴ ἀποτεφρωθῇ ἡ πόλις ὅλη καὶ γίνῃ τάφος ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀθῶων, νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν πρόεδρον, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ ἀνὰ δύο Χριστιανοὺς δι' ἕκαστον Τούρκον τῶν ἐν τῷ ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Φίδαρη πεσόντι τουρκικῷ πλοίῳ συλληφθέντων καὶ θανατωθέντων (γ). ἀπῆτει δὲ παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἀπυζημίωσιν τῶν διαρπαγέντων ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἀπόδοσιν ὅλων τῶν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὀφειλομένων τῇ Πύλῃ φόρων. Ὁ Ἰσούφης, πεποισθὼς ἐπὶ τὴν ἀφευκτον πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἀστόχαστος ἐν οἷς ἐνήργει, ἔδωκε

καὶ ἐγγράφους ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν Μεσολογγιτῶν τὰς προτάσεις καὶ ἀπαιτήσεις του. Ὁ Μάρκος ἔσπευσε νὰ τὰς κοινοποιήσῃ τῷ Βρυώνῃ ἐξ ὀνόματος τῶν Μεσολογγιτῶν, ὡς ἀπορούντων καὶ ἀμφιβαλλόντων περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν συγκαταβατικῶν λόγων του, διότι τοὺς ἀπεδείκνυναν ὑπόπτους αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Ἰσούφη. Ἄλλος ἐξ ἄλλου ἔγεινεν ὁ Βρυώνης ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει ταύτῃ καὶ ἀπεκρίθη νὰ μὴ δοθῇ ἀκρόασις, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν πλήρει πεποιθήσει ἢ διὰ τοῦ Ἄγου καὶ τοῦ Μάρκου διαπραγματεύσεις. Μετὰ τινων δὲ ἡμερῶν διαπραγματεύσιν ἐσυμβιβάσθη διὰ λόγου ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Πελοπόννησον ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ὁ Μάρκος, ὁ Κίτσος, οἱ προεστώτες καὶ τριακόσiai οἰκογένειαι αἱ εὐπορώτεραι, ὅ ἐστι πολυαριθμότεραι παρ' ὅσας περιεῖχεν ἡ πόλις τότε· καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Τούρκοι ἠγνόουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀδυναμίαν τῆς πόλεως· ἐσυμβιβάσθη δὲ καὶ ὀκταήμερος ἀνακωχὴ εἰς εὗρεσιν τῶν ἐπὶ μετακομίσει πλοίων. Ἐν τοσούτῳ ἡ ἀνακωχὴ αὕτη καὶ ἡ προθεσμία ἐχρησίμευαν εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ ὀχυρώματος ἐν γνώσει καὶ ἀδείᾳ τοῦ Βρυώνῃ πιστεύοντος τοὺς παραγγέλλοντας ἔσωθεν, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο ν' ἀποκοιμίζωσι τοιοντοτρόπως τὸν λαόν, ὅστις δὲν ἔπρεπε νὰ μάθῃ πρὶν ἔλθῃ ἡ ὥρα ὅσα ἐσυμβιβάσθησαν. Ἡ τρίτῃ ἡμέρα τῆς ἀνακωχῆς, ἦτοι ἡ 8 νοεμβρίου, ἔγεινεν ἡμέρα χαρᾶς, διότι ἐφάνησαν ἔξωθεν τῆς πόλεως ἐπτὰ ὑδραῖκὰ πλοῖα ἀποδιώξαντα διὰ μόνου τοῦ ἐμφανισμοῦ των τὰ ὑπὸ τὸν Ἰσούφην τουρκικά, ἐξ ὧν ἓν, ἀνίκανον νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοϊαν, κατέφυγεν ἡμίπνικτον εἰς Ἰθάκην. Ἡ ἔλευσις τῶν πλοίων διέλυσε μὲν τὴν διὰ θαλάσσης πολιορκίαν, ἀλλὰ δὲν ἠσφάλισε τοὺς ἐγκλείστους καὶ ἀπὸ τῆς ἐφορμήσεως τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυαρίθμων ἐχθρῶν· διὰ τοῦτο ὁ Βρυώνης,

πεποιθὼς πάντοτε ἐπὶ τὴν ὑπερέχουσιν δυνάμιν του, ἐσυμβούλευσε τοὺς πολιορκουμένους νὰ διαβιβασθῶσιν εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὴν συμφωνίαν ἐπὶ τῶν ἐλθόντων ἐλληνικῶν πλοίων· ἀλλ' ἀντὶ νὰ διαβιβασθῶσιν οἱ ἐν Μεσολογγίῳ εἰς Πελοπόννησον, διεβιβάσθησαν τὴν 11 ἀπὸ Πελοποννήσου εἰς Μεσολόγγι ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν προρρήθέντων πλοίων 700 Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Κανέλλον Δηληγιάννην· συνεπανέπλευσε καὶ ὁ περὶ τῆς ἐπικουρίας ταύτης προαποσταλὴς παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου Γρίβας. Ὁ Ἄγιος, ἀνήσυχος δι' ὅσα ἔβλεπε καὶ ἤκουεν, ἦλθεν εἰς λόγους βαρεῖς μετὰ τοῦ Μάρκου· οὗτος δέ, ὑποπτεύων μὴ πάθῃ ὡς ἀπατήσας τοὺς Τούρκους, ὑπέκρίθη ὅτι οἱ ἔγκλειστοι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ στείλωσιν ἰκέτας εἰς προσκύνησιν τῶν πασάδων. Ὑπερεχάρησαν οἱ πασάδες ἐπὶ τῇ φαιδρᾷ ταύτῃ ἀγγελίᾳ, καὶ ἡτοιμάσθησαν τὰ πάντα εἰς δεξίωσιν τῶν ἰκετῶν. Ὁ δὲ γλυκὺς καὶ συγκαταβατικὸς Βρυώνης, θέλων νὰ τιμήσῃ τὸν ἄγριον Κιουταχὴν, ὑπῆγεν εἰς τὴν σκηνὴν του καὶ καυχώμενος ὅτι τὸ περὶ συμβιβασμοῦ σχέδιόν του, τὸ παρ' ἐκείνου ἀποδοκιμαζόμενον, εὐδοκίμησε, διέταξε νὰ ὀδηγήσωσιν ἐκεῖ τοὺς ἐρχομένους εἰς προσκύνησιν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἡτοιμάσθησαν τὰ συνήθη καβάδια εἰς τιμὴν τῶν ἐρχομένων, οἱ κήρυκες περιφερόμενοι διεσάλπιζαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, οἱ καταλυματῖαι διέθεταν τὰ καταλύματα, οἱ ἵπποκόμοι ἐφάλαροναν τοὺς ἵππους τῶν πασάδων διὰ τὴν ἐν τιμῇ καὶ παρατάξει εἰσοδὸν των εἰς τὴν πίπτουσαν πόλιν, καὶ ὁ Βαρνακιώτης διετάχθη νὰ προὔπαντήσῃ τοὺς προσερχομένους. Ἐν τοσούτῳ ἡ ὥρα παρήρχετο, καὶ οὐδεὶς προσήρχετο. Ἀδημονοῦντες οἱ πασάδες διὰ τὴν τόσῃν βραδύτητα εἶδαν ἄνθρωπον προσερχόμενον ἐκ τῆς πόλεως, παρ' οὗ ἔλαβαν γράμμα λέγον “ ἂν θέλετε τὸν τόπον μας ἐλᾶτε νὰ τὸν πάρετε.”

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πλαστὴ διαπραγμάτευσις, καὶ ὁ πόλεμος μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ ἐμπαιγμοῦ ἐπανελήφθη σφοδρότερος.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ ὁ ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος παρὰ πάντων διὰ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν καὶ τὰς πολεμικάς του γνώσεις Νορμάννος καὶ ἐτάφη πλησίον τοῦ Κυριακούλη.

Μόλις δ' ἐλύθη ἡ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, καὶ οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι καὶ Κεφαλλῆνες ἔσπευσαν νὰ στείλωσι τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὴν πόλιν, ἂν καὶ ἡ κυβέρνησις των παρενέβαλε παντὸς εἵδους προσκόμματα· ἠγκυροβόλησε δὲ μετ' ὀλίγον ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ πλοῖον φέρον ἐκ Λιβούρνου πολεμεφόδια· ἦλθαν καὶ ἄλλα τέσσαρα πολεμικά πλοῖα σπετσιωτικά· εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν διὰ θαλάσσης καὶ διάφοροι Δυτικοελλαδίται, ἐν οἷς καὶ οἱ ὀπλρχηγοὶ Μακρῆς καὶ Τσόγκας· ἦλθαν καὶ ἄλλοι χίλιοι Πελοποννήσιοι ἐκ Γαστούνης καὶ Πύργου· ἦλθε καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν περὶ αὐτόν (δ). Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν πραγμάτων ἔφερε μεταβολὴν καὶ τῶν πνευμάτων τῶν ἐναπομεινάντων κατοίκων τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, οἵτινες προσκυνήσαντες πρὸ ὀλίγου διὰ τῆς συνεργείας τῶν ὀπλρχηγῶν των κατεπιέζοντο καὶ ἐγυμνοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν εἰς τόσῃν ἀναίδειαν ἐξοκειλάντων, ὥστε ν' ἀπογυμνώσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς Βραχωρίτας Τούρκους, τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης ἐν Δραγαμέστω παρὰ τοῦ Βαρνακιώτου φυλαττομένους.

Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ἐντεῦθεν τοῦ Μακρυνόρους πάμπολλοι κάτοικοι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας κατέφυγαν, ὡς εἴρηται, εἰς Κάλαμον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς, τῆς γυμνώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσι, καὶ ὡς μὴ θέλοντες νὰ προσκυνήσωσιν. Ἄλλ' ὁ μέγας ἄρμοστής ἐφάνη τόσον ἀσυμπαθής, ὥστε ἔστειλε

στρατιώτας καὶ τοὺς ἀπώθησεν. Ἐζήτησαν οἱ δυσ-
τυχεῖς ἄσυλον καὶ διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἀνήλικα
τέκνα των, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο δὲν εἰσηκούσθησαν.
Ἡ σκληρὰ αὕτη πράξις ἀπέβλεπεν ἀναμφιβόλως εἰς
τὸ νὰ βιάσῃ τοὺς ἀποδιωχθέντας νὰ προσκυνήσωσιν·
ἀλλ' ἔφερε τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα, διότι τοὺς
ὤπλισεν ἐξ ἀνάγκης πρὸς ὑπεράσπισιν γυναικῶν καὶ
τέκνων καὶ πρὸς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ· ἐκ τῶν ἀποδιω-
χθέντων δὲ τούτων καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν Ἑλλήνων
ἄλλοθεν συρρέουσάντων συνεκροτήθησαν ἐκείναις
ταῖς ἡμέραις δύο σώματα, τὸ μὲν κατὰ τὸ Ξηρόμερον
ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Χασαπαίους, τὸ δὲ κατὰ τὸν
Βάλτον ὑπὸ τὸν Μαλεσάδαν, καὶ περιφερόμενα ἠνώ-
χλου συνεχῶς τοὺς ἐχθρούς, κόπτοντα καὶ τὴν μετὰ
τῆς Ἀρτης καὶ Πρεβεζῆς κοινωνίαν· ἐγνώσθησαν
καὶ καθ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἡ ἀποτυχία
τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη, τὰ κατὰ τὸν ἀργο-
λικὸν κόλπον συμβάντα τοῦ στόλου, ὃ ἐν Τενέδῳ
ἐμπρησμὸς τοῦ δικρότου καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ναυπλίου·
ὁ χειμὼν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχώρει τοὺς ἐχθρούς·
αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ βροχαὶ
συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι ἐπιπταν· πυρετοὶ κακοήθεις
ἀνεφύοντο· μισθοὶ δὲν ἐδίδοντο καὶ συχνάκις ἐξώρ-
μων ἐπὶ τοὺς πολιορκοῦντας οἱ πολιορκούμενοι. Δι'
ὅλα ταῦτα ἠγέρθη ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ
μέγας γογγυσμὸς κατὰ τῶν πασάδων καὶ ἐψιθυρίζετο
καὶ ἡ διάλυσίς του. Οἱ δὲ πασάδες, κακὸν μᾶλλον
ἢ καλὸν προσδοκῶντες ἀπὸ πάσης περαιτέρω ἀνα-
βολῆς ἀπεφάσισαν ἔφοδον. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς
τοῦ στρατοπέδου εἶχε σβεσθῇ· μόνον τὸ χρυσίον, τὸ
μὴ παρ' ἄλλοις ἴσως τόσῃν ἰσχύν ἔχον ὅσῃν παρὰ
τοῖς Ἀλβανοῖς, ἐδύνατο νὰ τὸν ἀνάψῃ. Διὰ τοῦτο
οἱ πασάδες ἐπρόσφεραν ἀνὰ χίλια γρόσια ἐκάστῳ τῶν
προαιρουμένων ν' ἀναβῶσι τὰ τείχη. Ὁκτακόσιοι
προηρέθησαν, ἐν οἷς καὶ ὅλοι οἱ σημαιοφόροι, καὶ

ἡμέρα ἐφόδου ὠρίσθη ἡ τῶν Χριστουγεννῶν περὶ τὸν ὄρθρον, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σχεδίου τούτου Ἕλληνες θὰ συνήρχοντο τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ θὰ κατέλιπαν τὸ ὀχύρωμα ἀφρούρητον. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Τούρκοι μυστικῶς ἐμελέτησαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τὰ ἀνεκάλυψαν οὕτως.

Τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγεννῶν παρέπλεε τὴν ἄσπρην Ἀλικὴν μονόξυλον φέρον ἀπὸ Ἀνατολικοῦ εἰς Μεσολόγγι τὸν γραμματέα τοῦ Μακρῆ. Ὁ γραμματεὺς, ἰδὼν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀνθρωπον σείοντα μανδύλιον, ἐπλησίασε. “Ἐγώ,” εἶπεν ὁ ἄνθρωπος, “εἶμαι Χριστιανὸς καὶ πρόθυμος νὰ πάθω διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μου· μὴ ἀπορήσης καὶ μὴ δυσπιστήσης εἰς ὅσα θ' ἀκούσεις, ἂν μὲ βλέπῃς συνοδεύοντα τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κυρίου μου· ἡ γυνή μου καὶ τὰ τέκνα μου εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ νὰ μὲ δικαιολογήσῃ ἐνώπιόν σου. Ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἠθέλησε νὰ μάθω ὅσα οἱ ἐχθροὶ μελετοῦν κατὰ τοῦ λαοῦ του, καὶ περιφέρομαι ἀπὸ πρωίας ὡς κυνηγὸς εἰς σωτηρίαν τῶν ὁμοπίστων μου· τρέξε εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰπέ ὅτι οἱ ἐχθροὶ σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐφορμήσωσιν αὖριον τὰ χαράγματα διὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς πλευρᾶς τοῦ ὀχυρώματος.” Ταῦτα εἶπεν ὁ ἄγνωστος ἄνθρωπος, ὕψωσε τὰς χεῖράς του εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδάκρυσε, καὶ ἔγεινεν ἄφαντος (ε).

Ὁ γραμματεὺς ἔφθασε περὶ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνήγγειλεν ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσε. Τὸ πρῶτ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Τσόγκας καὶ ὁ Γρίβας εἶχαν ἐμβῆ μετὰ 500 στρατιωτῶν εἰς πλοῖα, ἵνα μεταβιβασθῶσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐνοχλήσωσιν ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρόν· ἐσκόπευαν δὲ νὰ ἀποπλεύσωσι τὴν νύκτα· ἀλλ' ὁ πρόεδρος, ἅμα μαθὼν τὰ ἀνωτέρω, τοῖς παρήγγειλε νὰ ἐξέλθωσι, καὶ ἐξῆλθαν ὡς 100 ὑπὸ τὸν Γρίβαν,

τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ τὸν Κουμουντουράκην· διέταξε δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου νὰ μὴ ἀνοίξωσιν αἱ ἐκκλησίαι τὸ πρῶτ', καὶ ὅλοι οἱ ἄνδρες νὰ εὐρεθῶσιν ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος ἑτοιμοὶ εἰς πόλεμον. Τούτου γενομένου, ἐτοποθετήθησαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ὡς ἐφεξῆς. Ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των 400 κατέλαβαν τὸ κέντρον, ἦγουν τὸ ἔμπροσθεν τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἀγίου Νικολάου μέρος, ὅπου ἦτο τοῦ ὀχυρώματος ἡ πύλη· 600 δέ, οἱ πλείστοι Καλαβρυτινοί, οἱ λοιποὶ δὲ Μεσολογγῖται καὶ Ἀνατολικιώται ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἄλλους, ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὀχυρώματος· 1200 δὲ Καρυτινοί, Γαστουναῖοι, Πύργιοι, Μεσολογγῖται καὶ Ζυγιῶται διεσπάρησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην, τὸν Μακρῆν, τὸν Γιαννάκην Ῥαζοκότσικαν, τὸν Γρίβαν καὶ τινας ἄλλους· ἐπὶ δὲ τῶν κανονοστασίων ἦσαν πάντοτε Μεσολογγῖται ναῦται, ὡς ἐμπειρότεροι τῶν ἄλλων πυροβολισταί. Ἦσαν δὲ τότε ὅλοι οἱ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου πολεμισταὶ 2250 ἐπὶ γραμμῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς τάφρου καὶ τελευτώσης εἰς τὴν ἄλλην. Ἐφύλατταν πάντοτε καὶ τὰς δύο ἄκρας τῆς τάφρου δύο κανονοφόροι.

Οἱ Τούρκοι διηρέθησαν καὶ οὗτοι καὶ διεσπάρησαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ὀχυρώματος· οἱ δὲ 800 τειχοβάται ἐπλησίασαν τὴν νύκτα πρὸς τὴν κατ' ἀνατολὰς πλευρὰν τοῦ ὀχυρώματος, ὅπου τὸ τεῖχος ἦτον ἀδυνατώτερον, καὶ παρεφέδρευαν ἐν ταῖς παραφυομέναις βουρλιαῖς, ὅλοι εὐζωνοὶ, βαστῶντες γυμνὸν ξίφος καὶ ἀναμένοντες ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ τὴν ὀρισμένην ὥραν, μηδὲν ὑποπτεούντων τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ὀχυρώματος ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑποδιενυκτέρευαν. Μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ ἤρχισεν ἔξωθεν σφοδρὸς τουφεκισμὸς ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον

τοῦ ὀχυρώματος· ἐκινήθη συγχρόνως δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τὸ ἰππικόν· κραυγαὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ ἤκούοντο πανταχόθεν, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεφάνησαν αἴφνης οἱ κρυπτόμενοι 800, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀνέβησαν δι' ὧν ἔφεραν κλιμάκων εἰς τὸ τεῖχος, ὅπου ἔστησαν δύο ἢ τρεῖς σημαίας· δύο δὲ σημαιοφόροι ἐτινάχθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος καὶ σκοτώσαντες δύο τρεῖς συνελήφθησαν. Ἡ ἐφόρμησις τῶν 800 ἦτο καὶ τολμηρὰ καὶ ἐπιδέξιος, ἀλλ' ἀνωφελὴς καὶ θανατηφόρος. Ἀλλεπάλληλοι ἐκρημνίζοντο εἰς τὴν τάφρον οἱ ἀλλεπαλλήλως τὸ τεῖχος ἀναβαίνοντες. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν μαχόμενοι, ἀλλὰ μηδὲν κατορθώσαντες ἀπεχώρησαν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες ἤϊραν παρὰ τὸ τεῖχος 12 σημαίας κατὰ γῆς ἐρρίμμενας καὶ ἐσκύλευσαν τοὺς νεκροὺς. 500 ἐχθροὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου· ἐσκοτώθησαν δὲ μόνον 4 Ἕλληνες, οἱ 2 Μεσολογγῖται καὶ οἱ 2 Γαστουναῖοι, δύο δὲ ἐπληγώθησαν.

Ἡ ἥττα μεταβάλλει πολλάκις τοὺς φίλους εἰς ἐχθροὺς, καὶ ἡ νίκη τοὺς ἐχθροὺς εἰς φίλους. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Βάλτου Ῥάγκος καὶ Ἰσκος καὶ ὁ Βαλτινός, οἱ συνακολουθήσαντες τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐγκατέλειψαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν 25 δεκεμβρίου συμβάντα· ἔπαθαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἄλλο δεινόν· τὰ ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ Τσόγκαν σώματα πεσόντα ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Κατοχῇ ἐχθροὺς, τοὺς ἠφάνισαν· τὰ μεταβιβάσαντα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖ πλοῖα συνέλαβαν ἐν φορτηγὸν φέρον εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἐκ Πρεβέζης τροφάς· διεδόθη καὶ λόγος ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ, καὶ λόγος ἀληθής, ὅτι οἱ ἐπανελθόντες εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα Βαλτινοὶ ἔκλεισαν τὸ Μακρυνόρος, καὶ ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἤρχετο καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Μεσολόγγι μετὰ πολλῶν στρατευμάτων, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν ἐκείθεν οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην Τούρκοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἔφυγαν οἱ Τούρκοι διὰ

νυκτὸς τὴν 31 δεκεμβρίου ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσο-
 λογγίου ἐν τόσῃ βίᾳ, ἀταξίᾳ καὶ φόβῳ, ὥστε τὴν
 ἐπαύριον ἐξελθόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἡῦραν ὅπου ἦσαν
 ἐσκηνωμένοι οἱ Τούρκοι 10 κανόνια, 4 βομβοβόλους,
 τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν τῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιπλα-
 τῶν πασάδων. Συνέλαβαν δὲ καὶ τινὰς ἀσθενεῖς
 Τούρκους, παρ' ὧν ἔμαθαν ὅτι οἱ πασάδες ὤδεναν
 πρὸς τὸ Βραχῶρι, ὁ μὲν Βρυώνης διὰ τῆς Κλεισούρας,
 ὁ δὲ Κιουταχῆς διὰ τοῦ Κερασόβου, ἵνα περάσωσι
 τὸν ποταμὸν ὅσον τάχιον καὶ διασωθῶσιν εἰς Πρέ-
 βεζαν. Διαιρεθέντες τότε οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ἕλ-
 ληνες οἱ μὲν κατεδίωξαν τὸν ἐχθρὸν μέχρι τοῦ
 Κερασόβου, οἱ δὲ μέχρι τῆς Κλεισούρας· ἄλλοι δὲ
 ἐστράτευσαν εἰς Μποχῶρι καὶ Γαλατάν, ὅπου ἦσαν
 τὰ νοσοκομεῖα καὶ αἱ ἀποθήκαι τῶν ἐχθρῶν. Ὁ
 Μάρκος ἐπρόβαλε ν' ἀποκλείσωσι τοὺς ἐχθροὺς ἐντὸς
 τοῦ Βραχωρίου ὅπου, ἐστερημένοι τροφῶν καὶ μὴ
 ἔχοντες ἄλλα πολεμεφόδια παρέξ ὅσα περιεῖχεν ἐκά-
 στου ἡ φυσεκοθήκη, ἢ θὰ ἐχάνοντο ἢ θὰ παρεδίδοντο.
 Ἡ πρότασις ἐνεκρίθη, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποιήθη
 διὰ τὰς ἐπικρατούσας εἰσέτι μεταξὺ τινῶν τῶν
 ὀπλارχηγῶν διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίας. Οἱ Τούρκοι,
 κακῶς ἔχοντες, συνήχθησαν εἰς Βραχῶρι ἀφήσαν-
 τες καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῆς βίας τὸ μόνον παρ' αὐτοῖς
 κανόνι, καὶ ἐπροχώρησαν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τὸν
 ποταμὸν, ἀλλὰ τὸν ἡῦραν ἀδιάβατον διὰ τὰς ῥαγ-
 δαίας βροχὰς καὶ τὴν λύσιν τῆς χιόνος ἐξ αἰτίας
 τῶν ἐπικρατούντων νοτίων ἀνέμων, καὶ ἐπανῆλθαν
 ὅλοι εἰς Βραχῶρι, ὅπου ἔμειναν ἱκανὰς ἡμέρας
 ἄστεγοι, ἀσκήνωτοι ἐν μέσῳ ἐρειπίων, τρώγοντες
 τοὺς ἵππους τῶν. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀμνηχανίας
 ταύτης, ἀπεκόπησαν τρισχίλιοι, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδη-
 γίαν τοῦ Ἰσμαῆλ-Πλιάσα, τοῦ Ἰσμαῆλ-Χατση-
 Μπέντου καὶ τοῦ Ἄγου ἐπεχείρησαν νὰ διέλθωσι
 τὴν 15 ἰανουαρίου τὰ Ἀγραφα· ἀλλ' ὁ Καραϊσκά-

κης, προκαταλαβὼν τὴν δίοδον κατὰ τὸν Ἅγιον Βλάσσην, τοὺς ἀπώθησεν εἰς τὸ Βραχώρι φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 200, ἐν οἷς καὶ τὸν Χατση-Μπέντον. Ἐφονεύθησαν δὲ καὶ 20 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Μπακογιάννης. Ἐν μέσῳ δὲ τόσων δεινῶν καὶ τοιαύτης ἀμηχανίας οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι τὴν 28 ἐκ Βραχωρίου, καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν κατὰ τὸ μέρος τῆς Λεπενούς· ἀλλ' ὁ πυθμὴν αὐτοῦ ἦτο τόσῳ λασπώδης, καὶ ἡ ὁρμὴ τοῦ ρεύματος τόσῳ σφοδρά, ὥστε ἡ ποταμοπορία ἐφαίνετο ἀδύνατος. Τότε οἱ ἐπιτηδειότεροι καὶ τολμηρότεροι ἱππεῖς, στήσαντες τοὺς ἵππους τῶν ἀκινήτους εἰς τρεῖς στίχους ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ κατέμπροσθεν τοῦ ρεύματος, ἔκοπταν ὅπως οὖν τὴν φορὰν αὐτοῦ, καὶ οὕτως οἱ στρατιῶται κρεμῶντες τὰς φυσεκοθήκας ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ ἀνατείνοντες τὰς δεξιὰς τῶν βαστώσας τὰ τουφέκια ἔπιπταν εἰς τὸν ποταμὸν κάτωθεν τῶν τριῶν ἀκινήτων στίχων εἰς διαπεραίωσιν· ἀλλ' ἡ ῥύμη τοῦ ποταμοῦ ἔσπα τὰς ἵπποστιχίας, καὶ τὰ ρεύματα παρέσυραν διὰ τῆς δινήσεώς τῶν καὶ τοὺς ποταμοποροῦντας ἱππεῖς καὶ τοὺς ἵππους τῶν. Ἐτυχε νὰ παροδεύωσιν ἀντικρὺ τοῦ ποταμοῦ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἵτινες τουφεκίσαντες μακρόθεν κατεθορύβησαν ἔτι μᾶλλον τοὺς ποταμηπόρους φοβηθέντας ὅτι ἐπήρχοντο πολλὰ στρατεύματα. Τῷ ὄντι ἐστάλησαν στρατεύματα εἰς κατοχὴν τῆς ἀντίπεραν ὄχθης, ἀλλὰ διὰ τὴν διαφωνίαν τῶν ἀρχηγῶν ἐκάθησαν κατὰ τὸν Μαχαλὰν καὶ ἄφησαν τὸν πόρον ἀνεμπόδιστον· οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι, ἂν κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν κατελαμβάνετο ἡ ὄχθη, ἄφευκτος θὰ ἦτον ὁ παντελὴς ὄλεθρος τῶν ἐχθρῶν, διότι, ἂν καὶ δὲν ἠνωχλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐπνίγησαν. Οἱ δὲ διασωθέντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου καὶ ἐξενύκτισαν ἡμίπνικτοι, ἀπηνυδμένοι καὶ ἀνεφοδιάστοι, ἦσαν τόσον ἐντρομοὶ καὶ

ἀπηλπισμένοι, ὥστε ἀκούσαντες τὴν νύκτα τὸ σφοδρὸν φυφύλλισμα τῶν δένδρων ἐξ αἰτίας πνεύσαντος αἰφνιδίως ἀνέμου ἐνόμισαν ὅτι ἐπέπεσαν οἱ ἐχθροί, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ὑπτιάζοντες, καὶ χεῖρας ἰκέτιδας ἐκτείνοντες ἐφώναζαν· ἀμάν· ἀμάν· τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν κατέβησαν εἰς Καρβασαρὰν, ὅπου εὐρόντες πλοῖα ἔτοιμα διέπλευσαν εἰς Πρέβεζαν τὴν 8 φεβρουαρίου. Τόσῃ δὲ ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἀπειθεία τῶν Ἑλλήνων, ὥστε τινὲς τῶν ἡμιθανῶν τούτων ἐχθρῶν ἔλαβαν θάρρος καὶ ἔμειναν καὶ ὠχυρώθησαν ἐν Καρβασαρᾷ. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Βαρνακιώτης κατέφυγεν εἰς Κάλαμον.

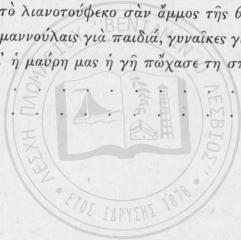
Τοιοῦτον τὸ τέλος τῆς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας, καθ' ἣν οἱ ὀνομαστότεροι Ἀλβανοὶ κατησχύνθησαν. Ἐνδεκακισχίλιοι ἦσαν οἱ εἰσβαλόντες· πολλοὶ αὐτῶν ἄφησαν ἐκεῖ τὰ κῶλα, οἱ πλείστοι δὲ διεσώθησαν, ἀλλ' ἄξιοι ἐλέους καὶ ὀφείλοντες τὴν ὑπαρξίαν των εἰς μόνην τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλά, ἂν μόνῃ ἡ ἀσυμφωνία τῶν Ἑλλήνων διέσωσε τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου, ἡ μωρία τῶν ἐχθρῶν διέσωσεν αὕτη μόνῃ τὸ Μεσολόγγι. Ὅσοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ταύτης, ἄλλοι τόσοι, ἂν ὅχι καὶ πολυαριθμότεροι, ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην ἐν Σαλώνοις. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐνεργῶσιν οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ ἐκ συμφώνου καὶ δραστηρίως, ἐνήργουν ὥς ἂν δὲν εἶχαν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ ὥς ἂν δὲν ὑπηρέτουν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος· καὶ ὁ μὲν Μεχμέτης, πολιτορκουμένου τοῦ Μεσολογγίου, ἔφυγε πανστρατιᾷ ὥς νενικημένος, ἂν καὶ νικητής, ἐκεῖθεν τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Βρυώνης ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὀρεγόμενος νὰ ἐξουσιάσῃ διὰ συνθήκης ὅ,τι ἀπέκειτο εἰς αὐτὸν καὶ μόνον νὰ κυριεύσῃ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ τοῦ ξίφους.

Χαίρουσα ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας ἑώρταζε πολὺν καιρὸν τὰ ἐπινίκια, τραγουδοῦσα τοῦ Μεσολογγίου τὸ τραγούδι, ῥαψωδίαν ἀγνώστου τινὸς καὶ ἀγραμμάτου λυραοιδοῦ· Ἴδου οἱ πρῶτοι στίχοι.

- “ Νᾶμουν πουλὶ νὰ πέταγα, νὰ πῆγαινα τοῦ ψήλου,
 “ ν’ ἀγνάντευα τῇ Ῥούμελῃ, τὸ δόλιο Μισολόγγι,
 “ πῶς πολεμᾷ μὲ τὴν Τουρκιά, μὲ τέσσαρους πασάδαις·
 “ πέφτουν ἢ μπόμπαις σὰ βροχή, ἢ μπάλαις σὰ χαλάζι,
 “ κί’ αὐτὸ τὸ λιανοτούφεκο σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης·
 “ κλαίουں μαννούλαις γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄνδραις,
 “ κλαίει κί’ ἡ μαύρη μας ἡ γῆ πῶχασε τη σπορά της.

.
”

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

(α.)

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Λεβαδείας ἀνέφερον εἰς τὴν Πύλιν ὁ Κιοσὲ-Μεχμέτπασας ἐν Ἀσιανῇ μεγαλοῤῥήμοσύνῃ, ὅτι ἐφονεύθησαν τρισχίλιοι Ἕλληνες, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός.

(β.)

Ὁ πρόξενος οὗτος ἠγαπᾶτο καὶ ἐτιμᾶτο δικαίως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εὐμενὴς φανεὶς πρὸς τὸν ἀγωνία των ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

(α.)

Ἄρθρον ζ' τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτσίου

“Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται νὰ προστατεύῃ πάντοτε τὴν “χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς.”

Ἐν δὲ τῷ ἄρθρῳ ιζ', ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀποδόσεως ὅλων τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἃς ἐκυρίευσεν ἐπὶ τοῦ πολέμου ἡ Ῥωσσία, ἡ Πύλη ὑπόσχεται πρὸς τοῖς ἄλλοις μῆτε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, μῆτε αἱ ἐκκλησίαι νὰ πάθωσιν εἰς τὸ ἐξῆς, μῆτε ἡ ἀνοικοδομὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἡ ἡ ἐπίσκευή νὰ ἐμποδίζεται· νὰ μὴ καταδιώκεται δὲ μῆτε νὰ χλευάζεται κατ' οὐδένα τρόπον τὸ ἱερατεῖον. Ὁ Hammer θεωρεῖ τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτσίου ὡς ἀρχὴν τῆς διαλύσεως τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τοῦλάχιστον τῆς ἐν Εὐρώπῃ. (ὅρα Βιβλ. σγ'.)

(β.)

“ Ἡ Πύλη ” (λέγει ὁ ἰ' παράγραφος τοῦ α' ἄρθρου τῆς συνθήκης) “ συναινεῖ ν' ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τῶν δύο ἡγεμονειῶν οἱ παρ' αὐτῇ πρέσβεις τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὰς περιστάσεις τῶν μερῶν ἐκείνων, καὶ ὑπόσχεται νὰ τοὺς ἀκούῃ μετὰ τῆς εἰς φιλικὰς καὶ τιμωμένας Δυνάμεις προσηκούσης εὐμενείας.”

(γ.)

Ἀνέγνωσα ἀναφορὰν πολλῶν χωρικῶν τῆς Βλαχίας πρὸς τὸν ἐκεῖ πρόξενον τῆς Ῥωσσίας ἐκτραγωδούντων τὰ δεινὰ των καὶ ἐπικαλουμένων τὴν ἀντίληψιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὡς προστάτου τῶν ἡγεμονειῶν.

(δ.)

Ὁ Δανέζης ἐφυλακίσθη κατ' ἀρχάς, μετὰ ταῦτα ἐξωρίσθη εἰς Μαγνησίαν καὶ ἀπελύθη ἐπὶ τῇ ἰκεσίᾳ τοῦ πατριάρχου καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

(ε.)

Ἄρθ. λβ'.

“ Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται μὴτε αὕτη ν' ἀπαιτῇ, μὴτε νὰ ἐπιτρέπῃ ἄλλος τις ν' ἀπαιτῇ οἰαδήποτε τέλη ἐπὶ τῶν φορτίων τῶν ἐμπορικῶν ῥωσσικῶν πλοίων, τῶν εἴτε ἀπὸ ῥωσσικῶν λιμένων εἰς τὴν Ἀσπρην ἢ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀσπρης ἢ τῆς Μεσογείου εἰς τὴν Μαύρην πλεόντων, μὴτε νὰ βιάζονται τὰ πλοῖα ταῦτα ἐπὶ τοῦ διάπλου ν' ἀποβιβάζωσι τὰ φορτία εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς ἄλλο μέρος.

“ Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται, τὰ ὑπὸ ῥωσσικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ ἐρχόμενα ἀπὸ Μαύρης θαλάσσης καὶ διαβαίνοντα διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἀφ' οὗ παρουσιαθῇ ἡ δῆλωσις τῶν φορτίων αὐτῶν, ἐπιβεβαιωμένη παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, νὰ λαμβάνωσιν ἀμέσως τὸ φερμάνι καὶ ν' ἀποπλέωσιν ἀκωλύτως, ἀφ' οὗ τὸ δείξωσι ἐπὶ τοῦ ἐκπλου. Ἐπίσης νὰ μὴ κωλύονται καὶ ὅταν ἐπανερχόμενα ἀπὸ τῆς Ἀσπρης θαλάσσης εἰς τοὺς ἐντὸς τῆς Μαύρης ῥωσσικοὺς λιμένας δέξωσιν ἐπὶ τοῦ εἰσπλου τὸ ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς

“ Ῥωσσίας ἐπιβεβαιωθείση δηλώσει τοῦ φορτίου των ἐκδοθὲν
“ φερμάνι.”

Ἄρθ. λγ’.

“ Ὅλα τὰ ὑπὸ Ῥωσσικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ διαπλέοντα
“ τοιουτοτρόπως τὸν πορθμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ
“ ἀπερχόμενα μακρύτερον, ἐφοδιάζονται ἐπὶ τῆς διαπορθμεύ-
“ σεώς των διὰ φερμανίου καθὼς ἐρρέθη ἐν τῷ λβ’ ἄρθρῳ ἐπὶ τῇ
“ καλῇ πίστει τῆς δηλώσεως τῶν φορτίων ὑπὸ τὴν ἐπιβεβαίω-
“ σιν τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας· ἂν δὲ ἡ Πύλη ἀμφιβάλλῃ,
“ ἢ ὑποπτεύῃ ὅτι εὐρίσκονται ὑπήκοοί της μεταξὺ τοῦ πληρώμα-
“ τος, τότε ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας ἐπιτρέπει νηο-
“ ψίαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς συστολῆς ἐνεργουμένην, μηδαμῶς
“ ἐγγιζομένων, ὡς ἐρρέθη ἀνωτέρω, τῶν ἐντὸς τοῦ πλοίου πραγ-
“ ματειῶν ἢ ἐνοχλουμένου τοῦ πλοιάρχου, ἢ ἐμποδιζομένου ὑπὸ
“ περιττῶν ἐνίστε ἐξετάσεων τοῦ διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης
“ νομοποιηθέντος ἐπὶ διακομιδῇ ἐμπορίου.”

(στ.)

Ἡ ἀπόδειξις ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπροσπάθει ἡ Πύλη
νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακομιδὴν τῶν τροφῶν εἰς τὴν ἀποστατήσα-
σαν Ἑλλάδα, εὐρίσκεται ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει
γαλλικὴν πρεσβείαν κοινοποιήσῃ αὐτῆς κατὰ τὸν αὐγουστον
διαλαμβανούσῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ ἀκόλουθα. “ Ἡ ὑψηλὴ
“ Πύλη ἀπαιτεῖ φιλικῶς τῷ τρόπῳ νὰ μὴ πωλῶσιν οἱ ῥηθέντες
“ ἔμποροι τὰ γεννήματά των πρὸς τοὺς παραπλέοντας τὸ Αἰγαῖον
“ πειρατάς· καὶ ὁ ἀντιπρέσβυς τῆς Γαλλίας καλῶς θὰ πράξει,
“ ἂν διατάξῃ τοὺς ἐρχομένους σιτεμπόρους ἀπὸ τῆς Μαύρης
“ θαλάσσης καὶ ἔχοντας τὴν ἄδειαν νὰ μεταφέρωσι τὰ γεννή-
“ ματα εἰς τὴν Ἀσπρην νὰ μὴ τοῖς τὰ πωλῶσι χάριν τῆς μεταξὺ
“ τῆς ὑψηλῆς Πύλης καὶ τῆς αὐλῆς τῆς Γαλλίας ὑπαρχούσης
“ σταθερᾶς φιλίας.”

(ζ.)

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο πληροῖ δεκαεπτὰ σελίδας εἰς 8^{ον} κατὰ
τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν, ὅθεν τὸ ἐπορίσθη.

(η.)

Ἴδου τί λέγει περὶ τούτου τὸ β’ ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ
Καϊναρτσίου

“ Ἄν μετα τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης καὶ τὴν ἀνταλλα-
 “ γὴν τῶν ἐπικυρώσεων ὑπῆκοοί τινες τῶν δύο Δυνάμεων, πρά-
 “ ξαντες βαρὺ τι ἔγκλημα ἢ ἔνοχοι γενόμενοι ἀπειθείας ἢ προ-
 “ δοσίας, καταφύγωσιν ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὰ χῶματα τῆς μιᾶς
 “ τῶν δύο Δυνάμεων, νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ ἐπ’ οὐδεμιᾷ προ-
 “ φάσει, ἀλλ’ ἀμέσως νὰ παραδίδονται, ἢ τοῦλάχιστον ν’
 “ ἀποπέμπωνται ἐξ ὅλων τῶν μέρων τῆς ἐπικρατείας, ἵνα μὴ
 “ συμβῇ ἐντεῦθεν ψυχρότης ἢ ἀνωφελὲς ἔρις μεταξὺ τῶν δύο
 “ αὐτοκρατοριῶν. Ἐξαιροῦνται μόνον ὅσοι ἐν μὲν Ῥωσσίᾳ
 “ ἀσπασθῶσι τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἐν δὲ Τουρκίᾳ τὴν
 “ μωαμεθανήν. Ἄλλ’ ἐν περιπτώσει, καθ’ ἣν ὑπῆκοοι τῆς
 “ μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης Δυνάμεως, εἴτε Χριστιανοὶ εἴτε Τούρκοι
 “ ἐγκληματίαι, μεταβοῦν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐπικρατείας εἰς τὴν
 “ ἄλλην, νὰ παραδίδονται ὅταν ζητηθῶσιν.”

(θ.)

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος δὲν ἐγεννήθη ἐν Καλαβρύτοις ἀλλ’
 ἐν Δημητσάνῃ.

Ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε ἐξιστόρησα, ἔγινε γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ
 Ἑλλάδι ἡ αἵματοχυσία τῶν ἀθῶων Μουσουλμάνων καὶ αἱ
 βεβηλώσεις τῶν ζαμιῶν ἤρχισαν μετὰ τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ
 τὴν χύσιν τοῦ ἱερωτέρου αἵματος τῶν Ἑλλήνων, ὃ ἐστὶν ἦσαν
 τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὄχι τὰ αἷτια τοῦ θανάτου τοῦ πατριάρ-
 χου καὶ τῶν ἄλλων.

(ι.)

Οὐδεμία ἀπόδειξις ἢ ἐνδειξις τοῦ ἐγκλήματος τοῦ πατριάρ-
 χου, τῶν ἀρχιερέων ἢ τόσων ἄλλων θυμάτων ἐφάνη.

(κ.)

Ἄν ἡ Πύλη εἶχε τοιαῦτα ἔγγραφα, διατί δὲν τὰ ἐγνωστοποιεῖ
 εἰς δικαιολογίαν τῆς;

(λ.)

Ἴδου ἡ ἀπόδειξις ὅσων εἶπα ἐξιστορῶν τὰ κατὰ τὴν Μολδο-
 βλαχίαν, δηλαδὴ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπρόσφερε στρατιωτικὴν δύ-
 ναμιν κατὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου
 Ὑψηλάντου, ἣν ἡ φιλύποπτος καὶ ὑπερήφανος Πύλη δὲν
 ἐδέχθη.

(μ.)

“Ὅσα λέγει ὁ πρέσβυς εἰς μαρτυρίαν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε κατ’ εὐτυχίαν παράδειγμα πατριάρχου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑποστάντος τοιοῦτον θάνατον, πρέπει νὰ ἐννοηθῶσι, καθὼς προσθέτει καὶ αὐτός, ὡς πρὸς τὸν τόπον καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγχόνης τοῦ Γρηγορίου, διότι ἡ ἱστορία μᾶς λέγει, ὅτι πρὸ τοῦ Γρηγορίου πολλοὶ οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι οἱ μὲν ἀπηγχονίσθησαν οἱ δὲ ἄλλως πῶς ἐθανατώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

(α.)

Ἰδοὺ ἡ συνθήκη.

“ Διὰ τοῦ παρόντος ὑπογράφου καὶ βεβαιωτικοῦ ἡμῶν γράμματος δηλοποιούμεν ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἀγάδες Μονεμβασίας καὶ οἱ λοιποί, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ ἐπολεμήθημεν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου πρίγκηπος Κατακουζηνοῦ, καὶ μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ ἐναντιωθῶμεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν του, ὑπὸ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἀνάγκης παραδιδόμεθα καὶ δίδομεν τὸ βασιλικὸν κάστρον εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά του κατὰ τὰς συνθήκας καὶ ὁμιλίας καὶ ἀποφάσεις τῆς ἡγεμονίας του. Ἡ ἀπόφασις τῆς ἡγεμονίας του, κατὰ τὸ ζήτημά μας, εἶναι διὰ νὰ μᾶς στείλῃ μὲ καράβια ἢ εἰς Τσιρίγον ἢ εἰς Ἀνατολήν, δίδοντάς μας καὶ τὴν ζωοτροφίαν μας, καὶ νὰ μᾶς ὑπάγουν, Θεοῦ θέλοντος, χωρὶς ναύλους· παραδίδομεν καὶ τὰ ἄρματα μας ἄνευ τῶν ἀσημίων. Οὕτως ἐδέσσαμεν τὰς συμφωνίας καὶ συνθήκας μας καὶ οὕτως παραδιδόμεθα εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά του, δίδοντες τὰ κλειδιά τοῦ κάστρου μας Μονεμβασίας.

“ 1821 Ἰουλίου 20, ἀπὸ Μονεμβασίας.

“ Ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἀγάδες Μονεμβασίας ὑπογραφόμενοι βεβαιούμεν.

“ ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Γιαντισάραγας.

“ ἸΜΠΡΑΧΗΜΑΓΑΣ, Τσιτάραγας τοῦ πάνου κάστρου.

“ ΜΟΤΣΤΑΦΑΓΑΣ, Τσιτάραγας τοῦ κάτω κάστρου.

“ ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Ἀζέπι Ἀβέλης.

“ ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Τσεπετσῆ Ἀβέλης.

“ ΧΟΤΣΕΗΝΑΓΑΣ, Τσεπετσῆ Ἀνής.

“ ἸΜΠΡΑΧΗΜΑΓΑΣ, Τοπιτσῆ Ἀβέλης.

“ ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Τοπιτσῆ Ἀνής.

“ ΜΟΤΣΤΑΦΑ ΜΠΕΗΣ, Χασὰν-μπέη-Ζαδές.”

(α δὲς.)

Ὁ Πιεράκος ἠνδραγάθησε καὶ ἄλλοτε· ἐκλείσθη μίαν ἡμέραν μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Λεώνη τῇ ἐν τῷ προαστείῳ εἰς ἑνεδραν. Οἱ Τούρκοι ἐπρόλαβαν καὶ τὸν ἀπέκλεισαν ἐντὸς τῆς οἰκίας· βόμβαι καὶ κανονόσφαιραι ἔπεσαν ἐπάνω του· ἀλλ' αὐτὸς διετήρησε τὴν θέσιν του ὀλόκληρον ἡμερονύκτιον καὶ ἔφυγεν ἔπειτα ἀβλαβής.

(β.)

Ἴδου ἡ συνθήκη.

“ Φανερόνομεν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ἀρχιστράτηγοι,
 “ οἱ καπεταναῖοι ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὅτι ἀπὸ τὰς 25 Μαρτίου
 “ τοῦ παρόντος χρόνου, κατὰ τὴν ὑψηλὴν προσταγὴν ἤλθομεν
 “ μὲ τὰ στρατεύματά μας τῆς ξηρᾶς, καθὼς καὶ διὰ θαλάσσης
 “ μὲ τὰ καράβιά μας, καὶ ἐπολιορκήσαμεν τὸ κάστρον, λεγόμενον
 “ Νεόκαστρον, καὶ ἀφ' οὗ διάφοραις φοραῖς ἐπολεμήσαμεν
 “ μὲ τοὺς εἰς τὸ κάστρον πολιορκουμένους Τούρκους μὲ
 “ κανόνια, μπόμπαις καὶ μὲ ντουφέκια, τοὺς ἐκαταστήσαμεν
 “ μονασερὲ σφικτὰ καὶ τοὺς ἐβαστήξαμεν ἕως τὴν σήμερον,
 “ αὐγούστου 5, ἀποκλεισμένους ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, χωρὶς
 “ νὰ εἰμπορέσουν οὔτε νὰ ἐμβοῦν οὔτε νὰ ἐβγοῦν. Ἐτοῦτον
 “ τὸν τρόπον τοὺς ἐφέραμεν εἰς τέτοιον περесеέ, ὅπου ἔφαγαν
 “ τ' ἄλογά τους καὶ κάθε ἄλλο εἶδος ζώων ὅπου εὑρέθη μέσα,
 “ καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅχι μόνον οἱ
 “ καθημερινοὶ ἐξερχόμενοι Τούρκοι ἀπὸ τὸ κάστρον, καὶ ἐπαρα-
 “ δίδοντο ἐκ τῆς πείνης σχεδὸν ἀποθαμένοι εἰς χεῖράς μας,
 “ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας, εὑρισκομένους μέσα, ὅλα
 “ αὐτὰ ἐπληροφορήθημεν. Ἐκ τούτης τῆς ἀνάγκης λοιπὸν
 “ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χρέος σήμερης ἐσυμφωνήσαμεν μὲ
 “ κατὰ μέρος ἀμοιβαῖα γράμματα, καὶ μᾶς ἐπαράδοσαν τὸ
 “ κάστρον· καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος φιλανθρώπως τοὺς
 “ ἐσυμφωνήσαμεν ἐλεύθερον ἀπέρασμα ξηρᾶς καὶ θαλάσσης
 “ μὲ ὅλα τους τὰ πράγματα, ἐκτὸς τῶν ἀρμάτων, νὰ τοὺς ὑπά-
 “ γωμεν ὅθεν ὁ καθεὶς ἠθέλησεν· Διὸ εἰς ἔνδειξιν τοὺς δίδομεν
 “ τὸ παρὸν μας ὑπογεγραμμένον.

“ 1821 Αὐγούστου 7, Νεόκαστρον.

“ Μεθώνης Γρηγόριος,

“ Πρωτοπαπατσώρης,

“ Αναστάσιος Κατσαρός,
 “ Αθανάσιος Γρηγοριάδης,
 “ Νικόλαος Πονηρόπουλος,
 “ Γιαννάκης Μέλιος,
 “ Α. Ρ. Χ. Γ. Α. Ρ. Κ.
 “ Καπετανάκης,
 “ Νικόλας Μπόταση,
 “ Αναστάσης Ἀνδρούτσου,
 “ Ἀθανασούλης,
 “ Γαλάνης Παναγιώτης,
 “ Γ. Οἰκονομόπουλος,
 “ Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς,
 “ Τσάννες. Ἀναστάσης Περωτῆς,
 “ Γιωργάκης Παναγιώταρος.”

“ Τὴν σήμερον φανερόνομεν ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμ-
 “ μένοι τρεῖς καπηταναῖοι, οἱ δύο Πετσώταις, ὀνομαζόμενοι ὁ
 “ καπετὰν Νικόλας Μπότασης καὶ καπετὰν Ἀναστάσης Κολαν-
 “ τροῦτσος, καὶ καπετὰν Γεώργιος Δενδρολίβανος, Ζακύνθιος,
 “ μὲ πανδιέρα ἑλληνικὴ, εἰς τὰ ὅποια τρία καράβια ἐμπαρκά-
 “ ρονται οἱ Νεοκαστρίται Τούρκοι, κατὰ τὸ δευτέρῳ ὅπου
 “ βαστοῦν καὶ τὰ δύο μέρη, καπεταναῖοι καὶ οἱ Τούρκοι, ἄνδρες
 “ καὶ γυναῖκες, ὅπου γίνονται ψυχαῖς ἑπτακόσιαις τριάντα
 “ τέσσαραις μεγάλοι καὶ μικροὶ, Ν. 734. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι
 “ ἐμπαρκάρονται εἰς τὰ ἄνωθεν καράβια μὲ ὅλον τοὺς τὸ
 “ πρᾶγμα, ὅτι καὶ ἂν περιποτάζουν, κατὰ τὸ δευτέρῳ, καὶ νὰ
 “ ἔχουμε χρέος νὰ τοὺς πηγαίνουμε εἰς τὴν Ἀραπιά, εἰς Τού-
 “ νεζι, εἰς τὸ πόρτον Ἀκαλμπέντι μὲ τὸ ἶρτζι τοὺς καὶ ζωὴν
 “ τοὺς καὶ βίος τοὺς, καὶ χωρὶς ναῦλον καὶ διὰ τὸ φαῖ τοὺς,
 “ παξιμάδι ἀπὸ ὁκὰ μίαν τὴν κάθε ψυχὴν, κρέας, λάδι καὶ
 “ ὅλα ὅ,τι κάνουν χρεῖαν νὰ ἡμεθα εἰς χρέος νὰ τοὺς μαντινί-
 “ ρουμεν, ἕως ὅπου νὰ τοὺς ἐβγάλωμεν εἰς τὴν στερεὰ ὡς ἄνω-
 “ θεν καὶ διὰ σιγουριτὰ ἔγινε τὸ παρὸν καὶ ὑπεγράφη ἀπὸ
 “ τοὺς καπηταναίους.

“ 1821 Αὐγούστου 7, Νεόκαστρον.

“ Μεθώνης Γρηγόριος,
 “ Πρωτοπαπατσώρης,
 “ Ἀναστάσιος Κατσαρός,
 “ Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης,

“ Νικόλαος Πονηρόπουλος,
 “ Καπετανάκης,
 “ Γιαννάκης Μέλιος,
 “ Καπσταν Γεωργάκης Τράκος,
 “ Αρ. Χ. Γ. Α. Ρ. Κ.
 “ Νικόλας Μπόταση,
 “ Ἀναστάσης Ἀνδρούτσος,
 “ Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς,
 “ Γαλάνης Παναγιώτης,
 “ Γεώργιος Οἰκονομόπουλος,
 “ Τσάννες. Ἀναστάσης Περωτῆς,
 “ Γεωργάκης Παναγιώταρος.”

(γ.)

Ἡ ὑπὸ τὸν Δημήτρη Μιαούλην καὶ Νικολὸν Μπότασην πλέουσα πρὸς τὸν κορινθιακὸν κόλπον μοῖρα ἄφησεν ἐπὶ τοῦ διάπλου της εἰς πολιορκίαν Νεοκάστρου καὶ Κορώνης δύο πλοῖα, τὸ τοῦ Ἀ. Κολανδρούτου καὶ τὸ τοῦ Ἀ. Κολάτση, ὡς εἴρηται, ἀλλ’ ἐπὶ τοῦ ἀνάπλου της ἀντικατέστησεν ὁ Μπότασης τὸν Κολάτσην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

(α.)

Ὀλίγας ἡμέρας προτοῦ ὁ Γιάννης Θεοδώρου Κολοκοτρώνης, μόλις δεκαεξαετής, κατέβη μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ὅπλοφόρων πλησιέστερον τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου συνέλαβεν Ἀραβα ὥπλισμένον· διὰ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο ὠνομάσθη Γενναῖος καὶ φέρει ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦτο.

(β.)

Ὅρα τὸν πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα κατὰ τὴν 5 μαρτίου 1822 ἐναρκτήριον λόγον τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ.

(γ.)

Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, φόβῳ καταληφθεὶς ἔνεκα τῶν ἐπικειμένων τοῖς χριστιανοῖς δεινῶν, ἐτούρκευσε καὶ ἐν τῷ νεοφωτισμῷ του κατεδίωκε τοὺς πρώην ὁμοπίστους του.

(δ.)

Ὁ προεστὼς τῆς Τριπολιτσᾶς Σωτήρης Κουγίας οὔτε ἐφυλακίσθη οὔτε ὡς συνωμότης κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐθεωρήθη· κατηγορήθη δὲ ὡς προδόσας τὰ τῆς φιλικῆς ἐταιρίας, ἔπαθε πολλὰ ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς παρὰ τοῦ Δαγρὲ καὶ ἀπέθανεν ἐξ ὧν ἔπαθεν.

(ε.)

Ἐφονεύθησαν αἰφνης ἐν μιᾷ νυκτὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ πολιτάρχου, Πάνου Κολοκοτρώνη, ὁ Μουσταφάμπης καὶ ὁ Δεφδερδάρης.

(στ.)

Ἐπεγράφετο “Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλιεφ.”

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

(α.)

Ὁ συνακολουθήσας τὸν Βρυώνην Ὁμέρμπης Καρύστιος εἶχεν ἀναχωρήσει ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Εὐβοίαν τὸν αὐγούστον.

(β.)

Ποῖα προνόμια ἀπελάμβαναν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἐν γένει συνάγεται ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ ἀνεκδότου Χάρτου, ὅστις ἑλληνιστὶ μετεγλωττισμένος κεῖται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Νάξου. Τὸν ἐκδίδω δὲ ἀπαράλλακτον κατὰ τὸ δοθέν μοι ἀντίγραφον παρῶν τὰ ἐσφαλμένα.

“Μετάφρασις τοῦ Ἀκτιναμέ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεὺς Σουλτὰν-Ἰμπραήμ ἔδωσε τῶν νησιῶν.

“Ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Ναξίας, τῆς Ἀνδρου, τῆς Μήλου, Πάρου, Σαντορίνης καὶ Σύφνου, καὶ τῶν λοιπῶν νησιῶν, οἱ ἄνθρωποι Χρυσάκης Σουμμαρίπας, Κανάλας, Κάης, Μικέλης, Δαμιανὸς, καὶ Χριστόδουλος Μεχέλης ὁ Περχῆς καὶ οἱ λοιποὶ ἦλθαν εἰς τὴν ἀνίκητόν μου Πόρταν καὶ ἦτον ἀπ’ ἀρχῆς ὁ αἰοίδιμός μου πάππους ὁ Σουλτὰν Σουλεϊμάν, ὁ Θεὸς γὰρ τοῦ χαρίζῃ τὸν παράδεισον, εἰς τοῦ ὀποίου σουλτάνου τὸν καιρὸν

“ ἦτον ὁ Χερέτμπης καπητὰν-πασᾶς, ὅστις διέβη εἰς αὐτὰ τὰ
 “ νησιᾶ, καὶ οἱ αὐτῶν ἐγκάτοικοι δὲν ἐσήκωσαν κεφάλι, ἀλλ’
 “ ἐπροσκύνησαν τὴν ἀνίκητόν του βασιλείαν, καὶ ἐπ’ αὐτῷ
 “ τούτῳ ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἓνα Ῥωμαῖον μπέην ἔκαμαν ἐξ
 “ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀπεράσαντας ὅμως καιρὸς ἓνας ἐβραῖος
 “ μπέης ἐστάλθηκεν, Ἰωσήφ τοῦνομα, καὶ ἔκαμε ζάπτι αὐτὰ τὰ
 “ νησιᾶ μερικὸν καιρὸν κατὰ ταῖς τάξαις καὶ κατὰ τὰ κανόνια
 “ τους, καὶ ἕως τὴν σήμερον ἡμέραν εἰς τὸν ἴσκιον τῆς βασιλείας
 “ μου αὐτὰ ὅλα τὰ νησιᾶ ἐπέρασαν δίχως καμμίαν πείραξιν.
 “ Ἀποθνήσκοντος δὲ τοῦ Ἰωσήφ ἐδιωρίσθη ἀπὸ τὴν βασιλείαν
 “ μου μπέης Φλαμπουριάρης, ἐδιωρίσθη καὶ κριτῆς διὰ νὰ
 “ κρίνῃ εἰς αὐτὰ τὰ νησιᾶ μὲ τέτοιαν προσταγὴν, ἥγουν ἀπα-
 “ ραμειώτως νὰ κρίνῃ τὰς ὑποθέσεις των κατὰ τὸ κανόνι καὶ
 “ κατὰ τοὺς νόμους ὅπου εἰς τοὺς Χιώτας ἐδόθησαν. Καὶ τῶν
 “ Χιωτῶν οἱ νόμοι καὶ κανόνες ὅπου τοὺς ἐχάρισα εἶναι νὰ
 “ πληρώνωσι κατὰ ὅπως ἐπλήρωναν ἐξ ἀρχῆς τὰ χαράτσιά
 “ των, καὶ περισσότερον νὰ μὴ πληρώνωσι, καὶ ὅστις δὲν εἶναι
 “ διὰ χαράττι νὰ μὴ τὸ πληρώνῃ, καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ χαράττι
 “ των οὔτε σπένζα οὔτε ἀβαρίζι, οὔτε ἀτζεμογλάνι οὔτε σι-
 “ λεμπιγιέ, οὔτε μεχτεριγιέ οὔτε ἀπὸ τὰ τεκλήφια ὅπου ἔχει
 “ ἡ βασιλεία μου νὰ μὴ δίδουν, καὶ ὅπως εἶναι ὁ λανθασμένος
 “ νόμος τους νὰ πηγαίνουν εἰς τὰς ἐκκλησίας τους καὶ νὰ
 “ θάπτουν τοὺς νεκροὺς τους ὑπὸ τὰς ἐκκλησίας,
 “ καὶ ὅταν θελήσουν νὰ ἀνοίγουν τὰ μνήματά τους οὔτε ὁ
 “ καδῆς, οὔτε ὁ μπέης νὰ μὴ τοὺς πειράζῃ μερέτι διὰ τοὺς
 “ ἀποθαμένους νὰ μὴ γυρεύον οὔτε νὰ πύρουν, διότι οὔτε εἰς
 “ τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, οὔτε εἰς τὸ κανόνι μου εἶναι τὰ τοι-
 “ αῦτα. Ἀπὸ ὑποθέσεις ὅπου δὲν εἶναι τῆς κρίσεως οἱ καδίδες
 “ δυνατὰ νὰ φυλάττωνται χωρὶς κρίσιν κανένα νὰ μὴ πει-
 “ ράζωσι καὶ αἱ ἐκκλησίαι τους ὁπόταν χαλάσουν νὰ ταῖς
 “ φκιάνουν ὡς πρότερον, καὶ τινὰς εἰς τοῦτο νὰ μὴ τοὺς πει-
 “ ράζῃ. Ἀπὸ τὰ χωράφιά τους καὶ τὰ ἀμπέλιά τους νὰ πέρ-
 “ νωνται αἱ δεκαταῖ ὡς ἐπέρνοντο πρῶτον, καὶ περισσότερον
 “ νὰ μὴ πέρνωσιν ἀπὸ τὰ μούλκιά των τινὰς νὰ μὴ τοὺς
 “ εὐγάξῃ στανικῶς, καὶ τινὰς στανικῶς νὰ μὴ τοὺς τὰ πέρνῃ
 “ εἰς τὰς διατάξεις αὐτῶν ὅ,τι ἤθελαν δώσει ἢ ἀφήσει νὰ
 “ πιάνεται εἰς τὰ χαρίσματά των, νὰ πιάωνται καὶ οἱ πει-
 “ τουλμαλτζίδες, καὶ οἱ κασαμίδες νὰ μὴν ἀπλώνουν, ἢ νὰ τοὺς
 “ πειράζουν, καὶ ὁποῖαν κρίσιν κατὰ τοὺς νόμους των ἔκοψαν

“ ἀναμεταξύ των καὶ ἔχουν τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς, τινὰς νὰ μὴν
 “ εἰμπορῇ νὰ χαλάσῃ αὐτὴν τὴν κρίσιν τους. Οἱ καδίδες διὰ
 “ χोटζέτι, διὰ σιτζέλι καὶ διὰ ἄρζι ἔξω ἀπὸ τὸ κανόνι περισ-
 “ σότερον νὰ μὴ πέρνωσι, καὶ διὰ τὰς ὑποθέσεις των βάζοντας
 “ ἐκ τῆς ἐδικῆς τους ὁμηγύρεως ἀνθρώπους διὰ νὰ τοὺς συμβι-
 “ βάζουν ὅ,τι ἤθελαν θεσπίσει καὶ ἀποφασίσαι νὰ εἶναι στερ-
 “ κτὸν καὶ οἱ καδίδες μου νὰ μὴ ἀνακατόνωνται εἰς τοὺς
 “ συμβιβασμούς των. Ἀπὸ ψευδομαρτυρίας δυνατὰ νὰ
 “ φυλάττωνται, καὶ περισσότερον ἀπὸ πεντακόσια ἄσπρα
 “ δέχως χोटζέτι, ἢ συγκύλι, ἂν καὶ μαρτυρήσωσι τοιαύτας
 “ μαρτυρίας, οἱ καδίδες μου νὰ μὴ τὰ ἀκροάζονται. Ἀπὸ
 “ τοὺς ζαερέδες τους καὶ κουμπάνιαις τοῦ ὀσπιτίου τους καὶ
 “ διὰ τὸ κρασί τους καὶ ἄλλα φαγοπότια κουμέрки νὰ μὴ
 “ δίδωσι. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νησιώτας ἂν πηγαινάμενοι εἰς
 “ ἄλλους τόπους διὰ πραγματείαν τους καὶ ἤθελεν ἀποθάνει,
 “ τὸ ὅ,τι πρᾶγμα καὶ ρούχα ἤθελαν ἔχει νὰ τὰ περιλαμβάνουν
 “ ἀκέραια καὶ σωστὰ οἱ συντρόφοι αὐτῶν, ὅχι οἱ πεϊτουλμα-
 “ ζίδες, οἵτινες νὰ μὴν ἔχουν ἄδειαν νὰ ἀπλώνουν εἰς αὐτά.
 “ Ὅστις ἐξ αὐτῶν τῶν νησιωτῶν ἤθελεν ἔλθει ἐκουσίως ἐπὶ
 “ παρουσίᾳ τῆς κρίσεως ὁμολογούμενος νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν πίστιν
 “ τοῦ Θεοῦ, ἅς ἐμβαίῃ ἀνεμποδίστως βιαίως ὅμως τινὰς
 “ Μουσουλμάνον νὰ μὴ κάμῃ. Ἀπὸ δὲ τὰς γυναῖκας ὅποια
 “ θελήσει νὰ ὑπανδρευθῇ Τοῦρκον, νὰ ἔρχεται μόνῃ της εἰς τοῦ
 “ Θεοῦ τὴν κρίσιν νὰ δώσῃ τὴν ὁμολογίαν της, χωρὶς τοῦτο
 “ καπίνι νὰ μὴ τὴν κόπτεται. Εἴ τις ἐξ αὐτῶν ἤθελεν ἐπιπέσει
 “ εἰς σφάλμα, ἐκεῖνος προσωπικῶς του μόνον νὰ παιδεύεται,
 “ καὶ ὅχι τινὰς ἄλλος δι’ αὐτόν. Διὰ νυκτὸς νὰ περιπατῶσι
 “ ἔχωντες φανάρια ἢ φῶς μαζὴ τους, τινὰς νὰ μὴ τοὺς ἐμπι-
 “ δίζῃ· εἰς τὰ χωρία τους ναίπης νὰ μὴ πηγαίῃ, ἀλλ’ εἴ τις
 “ ἔχει κρίσιν καὶ ὑπόθεσιν ἐλευθέρως νὰ πηγαίῃ εἰς τὴν κρίσιν
 “ καὶ τινὰς νὰ μὴ τὸν ἐμποδίζῃ. Ἐκεῖνοι ὅπου συνάζουν τὰ
 “ δοσίματα καὶ χαράτζια, μόνον τὰ συνηθισμένα νὰ πέρνωσι
 “ οὐχὶ περισσότερον κανὲν μαγκίρι, χάρτζι, καὶ ταγὶ διὰ τὸ
 “ ἀλογόν τους, οὔτε διὰ τὰ φαγοπότια τους νὰ μὴ τοὺς δίδουν,
 “ ἀλλὰ νὰ τὰ ἀγοράζωσι μετὰ ἰδιά τους ἄσπρα. Τοὺς δὲ
 “ χρεώστας ὁ μπουμπασίρης εἰς ἄλυσον ἢ εἰς σκοτεινὸν τόπον
 “ νὰ μὴ τοὺς βάζουν ἄνευ τῆς γνώμης τῶν γερόντων καὶ τῶν
 “ προεστῶν τοῦ τόπου, καὶ εἷς τι θέλημα ἢ ὑπόθεσιν τους
 “ διορίσῃ ὁ καδὴς ἢ ὁ μπέης τους νὰ τὸ ἐξετάζωσιν ἂν ἦναι

“κατὰ τὴν κρίσιν καὶ νὰ διορίσωσι δραγομάνον αὐτοὶ οἱ νησιώ-
 “ται ὅποιον θελήσωσι· ταῖς βίγλαις, ὅπου βάνουσιν ὡς ἐξ
 “ἀρχῆς πάλιν νὰ βάνουσιν ὅποιους θέλουσι. Γιανίτζαροι
 “οὔτε γιασακτζίδες εἰς αὐτὰ τὰ νησιά νὰ μὴ πηγαίνωσι. Ἐκ
 “τούτων τῶν νησιωτῶν ὅποιον ἤθελον πειράξει ἢ τοῦ ἤθελεν
 “κάμει ζουλούμι εἴτε ὁ καδῆς, εἴτε ὁ μπέης ἢ ἄλλος τινὰς, καὶ
 “ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν μου διὰ νὰ ἐμφανίσῃ τὰς
 “ὑποθέσεις του νὰ ἐμβαίνει εἰς ὅποιον ξύλον ἤθελεν εὔρει, καὶ
 “τινὰς οὔτε πασᾶς, οὔτε μπέης, οὔτε καδῆς νὰ μὴ τὸν ἐμποδίσῃ.
 “Εἰς τὰ χωράφια τοὺς ὅπου ἀναμεταξύ των δίδουσι μὲ ἀπο-
 “κοπήν, καθὼς ἔχουσι συνήθειαν, τινὰς νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίσῃ,
 “ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὸ κύρος τοὺς καθὼς αὐτοὶ συνηθίζουν. Ὅλα
 “ὅπου ἐγράφησαν εἰς τοῦτον τὸν Ἀκτιναμέ νὰ ἔχουν τὸν τόπον
 “τοὺς, ὅλα νὰ κρατῶνται, καὶ ὅποιος δὲν ἤθελεν ὑποταχθῇ καὶ
 “κρατήσῃ τὸ κανονι μου, νὰ γίνεταί παρ’ αὐτῶν γνωστὸς εἰς
 “τὴν βασιλείαν μου διὰ νὰ παιδεύηται. Οὕτως γράφω καὶ
 “οὕτως ὀρίζω. Τοῦ πάππου μου, τοῦ πατρός μου, τοῦ ἀδελ-
 “φοῦ μου τὸν Ἀκτιναμέ ἔγραψα καὶ ἐγὼ καὶ τὸν ἀνανέωσα,
 “ὃν καὶ δέδωκα τῶν αὐτῶν νησιωτῶν διὰ νὰ περγῶσιν ὑπὸ τοῦ
 “μεγαλοτάτου ἰσκίου μου· ἔτζι ὥρισα ὅπου ὁ Ἀκτιναμές μου
 “δυνατὰ νὰ πιάνεται· ἀφ’ ὅσα γέγραφα εἴτις ἤθελε παραβῇ
 “ἓνα τὸ μικρότερον νὰ παιδεύηται· ἔτζι νὰ πράττητε.”

(γ.)

Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ Ἀρείου-πάγου ὑπεγράφη τὴν 15 νοεμ-
 βρίου, ἀλλ’ ἡ συνέλευσις εἰργάσθη κατὰ τὰ σωζόμενα πρακτικά
 τῆς μέχρι τῆς 20. Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος
 ὑπὸ Μάμουκα.

(δ.)

Δωδεκαμελὴ τὴν Ἀρχὴν ταύτην διατάττει ὁ ὀργανισμὸς τῆς,
 ἀλλὰ μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν δύο προέδρων τῆς. Τοῦτο
 δὲ ἐξάγεται ἐκ τοῦ α’ παραγράφου τοῦ β’ κεφαλαίου τοῦ ὀργα-
 νισμοῦ τῆς καὶ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς συνεδριάσεως τῆς 17
 νοεμβρίου. Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ
 Μάμουκα.

(ε.)

Θ’ ἀπορήσουν ἴσως οἱ μεταγενέστεροι πὼς ἐμωράνθησαν εἰς
 τοιοῦτον βαθμὸν οἱ Ἀλβανοί, ἐν ᾧ ἐξεδίδοντο προκηρύξεις καὶ

ἦσαν καὶ τόσα ἄλλα φανερά δειγматы τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ Ἀλβανοὶ οὔτε γράμματα ἤξεύρουν, οὔτε ἀνταποκρίσεις ἔχουν, οὔτε φροντίζουν νὰ μάθωσι τί γίνεται ἄλλου· ἂν δὲ ἤκουσαν τοιοῦτόν τι, τὸ ἐθεώρησαν ἢ ὡς ψευδὲς ἢ ὡς ἀναγκαῖον πρὸς ἀπάτην τῶν πολλῶν. Ἡ ἱστορία λέγει ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀμφίβαλλαν περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους κατασκευῆς τῶν μακρῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς οὗ, ἀποτελειωθέντων, ἔμαθαν τὰ περὶ αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἐχοντες τοιαῦτα παραδείγματα διατὶ ν' ἀπορήσωσιν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν Ἀλβανῶν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ.

(a.)

Λυθείσα ἡ πολιορκία τῆς ἀκροκορίνθου ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ κεχαγιάμπεη ἐπανελήφθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καὶ πρὸ τῆς διαβάσεως ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ. Τοῦτον διεδέχθη τὸν ὀκτώβριον ὁ Νικολὸς Σολιώτης, ἐπὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ ὁποίου κατεσχέθη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θέσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

(a.)

Διακήρυξις τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως.

“ Ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, σύγχρονοι τῶν νῦν πεφωτισμένων καὶ εὐνομουμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ θεαταὶ τῶν καλῶν, τὰ ὅποια οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον τῶν νόμων αἰγίδα ἀπολαμβάνουσιν, ἦτον ἀδύνατον πλέον νὰ ὑποφέρωμεν μέχρις ἀναλγησίας καὶ εὐθειας τὴν σκληρὰν τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους μάστιγα, ἣτις ἤδη τέσσαρας περίπου αἰῶνας ἐπάταξε τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου τὴν θέλησιν ὡς νόμον γνωρίζουσα διώκει καὶ διέταττε τὰ πάντα δεσποτικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Μετὰ μακρὰν δουλείαν ἠναγκάσθημεν τέλος πάντων νὰ λάβωμεν τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας, καὶ νὰ ἐκδικήσωμεν ἑαυτοὺς καὶ τὴν πατρίδα ἡμῶν ἀπὸ μίαν τοιαύτην φρικτὴν καὶ ὡς πρὸς

“ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἄδικον τυραννίαν, ἣτις οὐδεμίαν ἄλλην
 “ εἶχεν ὁμοίαν, ἣ καὶ δυναμένην ὅπως οὖν μετ’ αὐτῆς νὰ παρα-
 “ βληθῇ δυναστείαν. Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν
 “ μακρὰν τοῦ νὰ στηρίξῃται εἰς ἀρχὰς τινὰς δημαγωγικὰς καὶ
 “ στασιώδεις ἢ ἰδιωφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος Ἑλλη-
 “ νικοῦ ἔθνους σκοποῦς, εἶναι πόλεμος ἐθνικός, πόλεμος ἱερός,
 “ τοῦ ὁποίου ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς
 “ προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας, καὶ τῆς τιμῆς,
 “ τὰ ὅποια, ἐν ᾧ τὴν σήμερον ὅλοι οἱ εὐνομούμενοι καὶ γειτο-
 “ νικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης τὰ χαίρουσιν, ἀπὸ ἡμᾶς μόνον ἢ
 “ σκληρὰ καὶ ἀπαραδειγμάτιστος τῶν Ὀθωμανῶν τυραννία
 “ ἐπροσπάθησε μὲ βίαν ν’ ἀφαιρήσῃ, καὶ ἐντὸς τοῦ ὀστήθους
 “ ἡμῶν νὰ τὰ πνίξῃ. Εἶχομεν ἡμεῖς τάχα ὀλιγώτερον παρὰ
 “ τὰ λοιπὰ ἔθνη λόγον διὰ νὰ στερώμεθα ἐκείνων τῶν δικαίων,
 “ ἢ εἴμεθα φύσεως κατωτέρας καὶ ἀχρευστέρας διὰ νὰ νομι-
 “ ζώμεθα ἀνάξιοι αὐτῶν καὶ καταδικασμένοι εἰς αἰωνίαν δου-
 “ λεῖαν, νὰ ἔρπωμεν ὡς κτήνη καὶ αὐτόματα εἰς τὴν ἄλογον
 “ θέλησιν ἐνὸς ἀπηνόους τυράννου, ὅστις ληστικῶς καὶ ἄνευ
 “ τινὸς συνθήκης ἤλθε μακρόθεν νὰ μᾶς καθυποτάξῃ; δίκαια,
 “ τὰ ὅποια ἡ φύσις ἐνέσπειρε βαθέως εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀν-
 “ θρώπων, καὶ τὰ ὅποια οἱ νόμοι συμφώνως μὲ τὴν φύσιν κα-
 “ θιέρωσαν, ὅχι τριῶν ἢ τεσσάρων ἀλλὰ καὶ χιλίων καὶ μυρίων
 “ αἰῶνων τυραννία δὲν δύναται νὰ ἐξαλείψῃ, καὶ ἀν’ ἣ ἡ βία ἢ ἡ
 “ ἰσχὺς πρὸς καιρὸν τὰ καταπλακώσῃ, ταῦτα πάλιν ἀπαλαίωτα
 “ καὶ ἀνεξάλειπτα καθ’ ἑαυτὰ ἡ ἰσχὺς εἰμπορεῖ νὰ ἀποκατα-
 “ στήσῃ καὶ ἀναδείξῃ οἷα καὶ πρότερον καὶ ἀπ’ αἰῶνων ἦσαν
 “ δίκαια τέλος πάντων, τὰ ὅποια δὲν ἐπαύσαμεν μὲ τὰ ὄπλα νὰ
 “ ὑπερασπιζώμεθα ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ὅπως οἱ καιροὶ καὶ αἱ
 “ περιστάσεις ἐπέτρεπαν.

“ Ἀπὸ τοιαύτας ἀρχὰς τῶν φυσικῶν δικαίων ὁρμώμενοι καὶ
 “ θέλοντες νὰ ἐξομοιωθῶμεν μὲ τοὺς λοιποὺς συναδελφούς μας
 “ Εὐρωπαίους Χριστιανοὺς ἐκινήσαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν
 “ Τούρκων, μᾶλλον δὲ τοὺς κατὰ μέρος πολέμους ἐνώσαντες
 “ ὁμοθυμαδὸν ἐκστρατεύσαμεν ἀποφασίσαντες ἢ νὰ ἐπιτύχω-
 “ μεν τὸν σκοπὸν μας καὶ νὰ διοικηθῶμεν μὲ νόμους δικαίους, ἢ
 “ νὰ χαθῶμεν ἐξ ὀλοκλήρου κρίνοντες ἀνάξιον νὰ ζῶμεν πλέον
 “ ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου ἔθνους τῶν Ἑλ-
 “ λήνων ὑπὸ δουλείαν τοιαύτην ἰδίαν μᾶλλον τῶν ἀλόγων ζώων
 “ παρὰ τῶν λογικῶν ὄντων. Δέκα μῆνες ἤδη παρήλθαν ἀφ’

“ οὐ ἤρχισαμεν νὰ τρέχωμεν τοῦτο τὸ στάδιον τοῦ ἐθνικοῦ
 “ πολέμου. Ὁ ὑψιστος Θεὸς μᾶς ἐβοήθησε καίτοι ὄχι ἱκανὰ
 “ προπαρασκευασμένους εἰς τὸ τοιοῦτον μέγα τῳόντι ἐπιχει-
 “ ρημα· τὰ ὅπλα μας ἐφάνησαν πολλαχοῦ νικηφόρα, πλὴν καὶ
 “ πολλαχοῦ εὖρον καὶ εἰσέτι εὐρίσκουσιν ἀντίστασιν ὄχι μικράν·
 “ περιστάσεις ἐναντίαι μᾶς ἀπήντησαν, καὶ ταύτας νὰ ἐξομα-
 “ λίσωμεν ἕως ὥρας ἐνησχολούμεθα. Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ
 “ φανῇ παράξενον ἂν ἄχρι τοῦδε ἀνεβάλλομεν τὴν πολιτικὴν
 “ τῆς πατρίδος μας διάταξιν, ἂν δὲν ἐπροφθάσαμεν νὰ κηρύξω-
 “ μεν τὴν ἀνεξαρτησίαν ἡμῶν καὶ νὰ ἀναφανώμεν ὡς ἔθνος
 “ ἐνώπιον πάντων τῶν εὐνομουμένων λαῶν καὶ ἀπάσης τῆς
 “ οἰκουμένης. Πρὶν περὶ τῆς φυσικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ὁπωσοῦν
 “ βεβαιωθῶμεν, ἦτον ἀδύνατον νὰ σκεφθῶμεν καὶ περὶ τῆς
 “ πολιτικῆς. Ἔστωσαν λοιπὸν τὰ εἰρημένα εἰς μὲν τοὺς ἄλ-
 “ λους ἱκανὴ ἀπολογία τῆς ἀναβολῆς μας, εἰς ἡμᾶς δὲ παρα-
 “ μυθία διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἀταξίαν.

“ Ἦδη δὲ ὅτε αἱ ἐναντίαι περιστάσεις ἤρχισαν νὰ ἐξομαλί-
 “ ζωνται ἀπεφασίσαμεν ἢ μᾶλλον ἠναγκάσθημεν νὰ ὀργανί-
 “ σωμεν καὶ σύνταγμα πολιτικὸν τῆς Ἑλλάδος· καὶ πρῶτον
 “ μὲν κατὰ μέρος, οἷον τὸ τῆς Ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος, τὸ
 “ τῆς Δυτικῆς χέρσου Ἑλλάδος, τὸ τῆς Πελοποννήσου, τὸ τῶν
 “ Νήσων, κ.τ.λ. Ἄλλ’ ἐπεὶ ταῦτα ἀπέβλεπαν μᾶλλον τὰς
 “ μερικωτέρας σχέσεις, καθ’ ἃς ἐκάστη τῶν εἰρημένων ἐπαρχιῶν
 “ καὶ νήσων ὤφειλε νὰ διαταχθῇ καὶ διοικηθῇ, διὰ τοῦτο ἦτον
 “ ἀνάγκη πᾶσα ἐπομένως νὰ γενῇ καὶ ἐν ἄλλο γενικὸν προσω-
 “ ρινὸν πολίτευμα εἰς ὅλα τὰ πράγματα καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐσω-
 “ τερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος ἐπεκτεινόμενον.
 “ Πρὸς τοῦτου τὴν κατασκευὴν καὶ σύνταξιν αἱ κατὰ μέρος
 “ ἐπαρχίαι καὶ νῆσοι ἔπεμψαν τοὺς πληρεξουσίους παραστά-
 “ τας τῶν οὗτοι λοιπὸν ἐν ἐθνικῇ συνελεύσει σκεφθέντες καὶ
 “ μελετήσαντες ἱκανῶς περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὀργά-
 “ νισαν μίαν προσωρινὴν διοίκησιν, καθ’ ἣν ἡ Ἑλλὰς ἅπασα
 “ μέλλει νὰ κυβερνηθῇ ἐφεξῆς. Ταύτην, καὶ ἀπλῶς μὲν ὡς ἐπὶ
 “ τῆς βάσεως τοῦ δικαίου καὶ τῶν ὀρθῶν νόμων ἐστηριγμένην,
 “ καὶ ἐν μέρει δὲ καθ’ ὀργανισμένην κοινῇ τῶν Ἑλλήνων γνώμῃ,
 “ ὀφείλουσιν ὅλοι οἱ λαοὶ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ν’ ἀναγνωρί-
 “ ζωσι μόνην ἔννομον καὶ ἐθνικὴν διοίκησιν ἀναλόγως
 “ προσφερόμενοι.

“ Τὰ συνιστῶντα τὴν διοίκησιν σώματα εἶναι δύο· τὸ ἐκτελε-

“ στικὸν καὶ τὸ βουλευτικόν, ἀπὸ τὰ ὅποια διορίζεται καὶ τὸ
 “ δικαστικόν, ἀνεξάρτητον ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνα διόλου.

“ Ταῦτα διακηρύττει ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς τὸ Πανελ-
 “ λήνιον ἐν καὶ μόνον προσεπιφέρουσα, ὅτι αὐτῆς μὲν ἐπεραιώθη
 “ τὸ ἔργον καὶ διαλύεται σήμερον· ἔργον δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ
 “ λαοῦ καὶ χρέος εἶναι νὰ φανῇ εὐπειθὴς καὶ ὑπήκοος εἰς τοὺς
 “ νόμους καὶ τοὺς ἐκτελεστάς ὑπουργοὺς τῶν νόμων. “ Ἕλληνες,
 “ εἶπατε πρὸ ὀλίγου ὅτι δὲν θέλετε δουλείαν, καὶ ὁ τύραννος
 “ χάνεται καθημέραν ἀπὸ τὸ μέσον σας· ἀλλὰ μόνη ἡ μεταξύ
 “ σας ὁμόνοια καὶ ἀκριβὴς ὑποταγὴ εἰς τὴν διοίκησιν ἐμπορεῖ
 “ νὰ στερεώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν σας. Εἶθε ὁ κραταῖος του
 “ Ὑψίστου βραχίων ν’ ἀνυψώσῃ καὶ ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας,
 “ τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον, πρὸς τὴν πάρεδρον αὐτοῦ σοφίαν,
 “ ὥστε ν’ ἀναγνωρίσωσι τ’ ἀληθῆ των ἀμοιβαῖα συμφέροντα·
 “ καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς προνοίας, οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας
 “ νὰ στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολύνεκτον
 “ εὐτυχίαν. Εἶθε! Εἶθε!”

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

(α.)

Κατ’ ἄλλους ὁ πασᾶς οὗτος ἐλέγετο Χασάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ.

(α.)

Συζητεῖται εἰσέτι ἐν Ἑλλάδι ἂν ὁ Λυκοῦργος ἀνεδέχθη τὴν
 εἰς Χίον ἐκστρατεῖαν κατὰ διαταγὴν ἢ παρὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψη-
 λάντου. Ὁ Λυκοῦργος δὲν ἔπαυσε διατεινόμενος μέχρι τέλους
 τῆς ζωῆς του ὅτι εἶχε τοιαύτην διαταγὴν. Ἴδου ἡ ἀλήθεια.

Ὁ Ἰωάννης Λαυρεντίου Ῥάλλης Χίος, μύστης τῆς ἐταιρίας
 τῶν Φιλικῶν, διέτριβεν ἐν Ὁδησσῷ ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστα-
 σις. Ποθὼν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του διέβη εἰς
 Τρίκορφα τὸν μαῖον τοῦ 1821 καὶ λαβὼν τὴν ἀπαιτουμένην

τότε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξουσιότητα ἀπῆλθεν εἰς Σάμον πρὸς στρατολογίαν, καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου παρέλαβε συνεργὸν καὶ κοινωνὸν τῆς μελετωμένης ἀποβάσεως εἰς Χίον τὸν Λυκούργον ἰσχύοντα τότε ἐν τῇ πατρίδι του. Πεισθεῖς δὲ μετ' ὀλίγον, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἦτον ἄκαιρον, ἔγραψε τῷ Ὑψηλάντῃ, ὅτι ἐθεώρει ἀναγκαίαν τὴν ἀναβολὴν εἰς αἰσιωτέρας περιστάσεις, ἐζήτησε τὴν ἐκ Σάμου ἀνάκλησίν του ὡς ἀξιωματικὸς του καὶ ἐντολοδόχος του καὶ τὸν παρεκάλεσε ν' ἀποτρέψῃ τοῦ σκοπομένου ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν Λυκούργον. Ἐνῆργησεν ὁ Ὑψηλάντης τὰ προβαλλόμενα, καὶ ὑπεσχέθη ὑπακοὴν ὁ Λυκούργος κατὰ τὴν ἀψευδῆ μαρτυρίαν τῶν ἐξῆς δύο ἐπιστολῶν σωζομένων παρὰ τῷ ἐν Σύρῃ Ἰωάννῃ Λαυρεντίου Ῥάλλῃ, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ Λυκούργος ἐξεστράτευσε παρὰ τὰ διαταχθέντα καὶ συνομολογηθέντα.

“Φιλογενέστατε Κ. Ι. Α. Ῥάλλῃ.

“Ἐλαβον τὸ ὑπὸ 28 νοεμβρίου γράμμα σου παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ σου Κυρίου Στεφάνου Γαλάτη καὶ τοῦ Κ. Αὐγερινού.
 “Ἐπαινῶ τὴν φρόνησιν καὶ καρτερίαν σου διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος σου, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ παρούσαι περιστάσεις δὲν συγχωροῦν τὴν ἐπιχείρησιν, ἐκάματε καλὰ νὰ τὴν ἀναβάλετε εἰς ἐπιτῆδειον καιρὸν, ὅστις εἶναι βέβαια ἢ τοῦ Ῥωσικοῦ πολέμου κήρυξις, ἢ τῶν ἐθνικῶν κινήματων ἢ πρόοδος, τὴν ὁποίαν ἐλπίζω μὲ τὴν σύστασιν τῆς ἐθνικῆς βουλῆς, ἥτις ἤρχισεν ἤδη νὰ συγκροτῇται. Ἡσύχασε λοιπὸν εἰς καμμίαν νῆσον ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ ποθουμένη ὥρα, καὶ τότε βάλλεις εἰς πρᾶξιν τὸν πατριωτικὸν πόθον σου, τότε κατὰ τὰς περιστάσεις μὲ γράφεις καὶ σοῦ στέλλω τὰ ἀνήκοντα γράμματα· εἴθε ἕως τότε νὰ ἐπιτύχω καὶ ἐγὼ καλητέρας περιστάσεις διὰ νὰ βοηθήσω καὶ πραγματικῶς τὴν πατρίδα σου. Λυπούμαι ἕως τώρα ὅτι ἡ διχόνοια, ἡ πλεονεξία καὶ τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν ἡ ἀμάθεια ἐμπόδισαν τὰς λαμπρὰς προόδους, τὰς ὁποίας ἠθέλαμεν κάμει βέβαια ἀπόντων τῶν ἐλαττωμάτων τούτων καὶ μάλιστα τῆς διχονοίας· ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη, ἂν εἶναι αἰσθησις τοῦ καλοῦ, πρόκεινται λαμπρότατα παραδείγματα τοῦ τί δύνανται νὰ κάμουν οἱ Ἕλληνες ἂν ὁμονοήσωσιν ἐν καιρῷ.

“Γράφε με ὅ,τι περίεργον μανθάνεις περὶ τοῦ γένους.

“Εὐχόμενος δέ σοι ὑγίαν καὶ τοῦ ποθουμένου ἀγαθὴν ἔκ-
 “βασιν μένω

“ὁ πατριώτης

“Δημήτριος Ὑψηλάντης.”

“Ἐκ Κορίνθου τὴν 21 δεκεμβρίου 1821.”

“Τῷ Ὑψηλοτάτῳ καὶ θεοστηρίκτῳ Πρίγκιπι τῆς Δυτικῆς

“Ἑλλάδος καὶ παντὸς Αἰγαίου Πελάγους Κ. Κ. Δημη-

“τρίῳ Ὑψηλάντῃ προσκυνητῶς.

“Ὑψηλότατε Κύριε.

“Κατὰ τὰς προσκυνητάς μοι ἐπιταγὰς τῆς πρὸ ὀλίγου φα-
 “νεύσης ἐπιστολῆς σας ἀνέβαλον εἰς εὐτυχεστέραν περίστασιν
 “τὴν ἐκστρατείαν τῆς Χίου· μολονότι πατριωταί τινες Χῖοι
 “πρὸ πολλοῦ ἤδη εὐρισκόμενοι ἐνταῦθα δὲν ἔλειψαν νὰ μὲ
 “παρακινήσωσιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Εὐχομαι ὅμως
 “αἱ περιστάσεις τοῦ καιροῦ νὰ μὲ ὀδηγήσωσι ταχέως εἰς τὸ
 “νὰ ἐπιχειρήσω σὺν Θεῷ καὶ τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο χρέος
 “μου κατὰ τὸν πόθον τῆς ψυχῆς μου. Ὁ Κ. Ράλλης ἀκολου-
 “θῶν τὰς αὐτὰς διαταγὰς σας περὶ τῆς ἐκστρατείας ἀφέθη
 “ἀπὸ τὰς δι’ αὐτὴν φροντίδας του κατὰ τὸ παρὸν ἔωσού ὃ
 “καιρὸς νὰ μᾶς διδάξῃ τὸ πρακτέον, καὶ ἔρχεται αὐτόθι εἰς
 “προσκύνησίν σας.

“Ἡ εἰς τὰ ἐνταῦθα διαγωγή του ἐστάθη τιμία καὶ εὐγενής
 “καὶ ὅλαι του αἱ καθημεριναὶ ἀσχολαίαι ἀπέβλεπον ἐν μόνον,
 “τὸν ἱερὸν καὶ γενναῖον σκοπὸν τῆς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἐλευθερώ-
 “σεως τῆς φιλάτης πατρίδος του. Ὅθεν ἐπῆνεσα τὸν τοι-
 “οὔτον ζῆλόν του. Ταῦτα περὶ τούτου προσκυνητῶς, μένω δὲ
 “τῆς ὑμετέρας θεοστηρίκτου ὑψηλότητος

“Ταπεινὸς δούλος

“ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Σάμου

“Λογοθέτης Λυκούργος.”

“ᾠκβ’ Ἰανουαρίου κ’ Σάμος.”

(β.)

Ἡ κυβέρνησις ἔστειλε δέκα βομβοβόλους, πέντε βαρέα κα-
 νόνια καὶ τινας φιλέλληνας εἰς χρῆσιν αὐτῶν· ἀλλ’ ἡ βοήθεια
 αὕτη ἔφθασεν εἰς Ψαρὰ ἀφ’ οὗ ἡ Χίος κατεστράφη.

(γ.)

*Ἄν ἀνδρὸς χαρακτήρ ἐκ λόγου γνωρίζεται, ἅς ρίψῃ τὸ βλέμ-

μα ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν ἀκόλουθον τοῦ Μπουρνιᾶ ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἐφορίαν καὶ θὰ γνωρίσει ἐξ αὐτῆς τὸν ἄνδρα.

“Μανθάνω ὅτι τινὲς ἐδῶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ πλουσίους ἢ μελετοῦν ἢ ἀποφασίζουν νὰ φύγουν φαμηλιαρικῶς. Εἰς τί αἰτίαν ν’ ἀποδώσω αὐτὸ τό κίνημα δὲν ἤξεύρω. Πλὴν προλαμβάνω νὰ σᾶς εἶπω ὅτι ὅσον τάχιστα νὰ ἐμποδίσετε ὅχι νὰ φύγουν ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ἐστοχάσθησαν διὰ νὰ μεταβληθοῦν καὶ νὰ μὴ μεταύγῃ πλέον ἀπὸ τὸ στόμα των, διότι ἢ καλοσύνη μου φθάνει ἕως εἰς ἓνα βαθμόν, καὶ ἡμπορῶ πλέον καὶ ἐγώ, ὅταν παροργισθῶ, δι’ ὅσον δύναμαι νὰ κάμω. Ἴδου σᾶς λέγω ἐν περιλήψει τὴν ἰδέαν καὶ κρίνατε τὸ πρᾶγμα, ἐμποδίσατε τοὺς τοιοῦτους στοχασμοὺς διὰ νὰ μὴ καταντᾷ τὸ πρᾶμα ἄσχημα καὶ ὑγιαίνειτε.

“ὁ ἀρχιστράτηγος Χίου Χατζῆ Ἀντώνης.”

“Τὴν 9 μαρτίου ἀπόγευμα.”

(δ.)

Ἡ πτώσις τῆς Χίου ἐπέφερε καὶ τὴν τοῦ Λυκούργου. Μόλις ἐπανῆλθεν οὗτος εἰς τὰ ἴδια, καὶ οἱ τοῦ ἐναντίου κόμματος τὸν ἀπέκλεισαν ἐντὸς τῆς ἐν Καρλοβασίοις οἰκίας του, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τὸν συλλάβωσιν. Ἀποφυγὼν ὁ Λυκούργος τὰς χεῖρας αὐτῶν μετέβη εἰς Ἄργος, ὅπου ἔδρευε τότε ἡ κυβέρνησις· ἐκεῖ ἐφυλακίσθη ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν παθόντων Χίων ὡς αἰτιος τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος των· ἐπὶ δὲ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐδραπέτευσεν, ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον καὶ στρατολογήσας ἐκινήθη κατὰ τοῦ ἐπάρχου Μωραλῆ· ἀλλὰ, συγκρούσεως γενομένης ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Πλατάνου, ἐνίκηθη καὶ κατέφυγεν εἰς Σαλαμίνα, ὅπου συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ κοινου τῆς Ὑδρας ἐπὶ ἀποδόσει τριακοσίων χιλιάδων γροσίων, ἅτινα κατηγορεῖτο ὅτι ἤρπασεν ἀπὸ τοῦ ταμείου τῆς Σάμου ἐπὶ τῆς φυγῆς του· οὐδ’ ὀβολὸν δ’ εὐρόντες παρ’ αὐτῷ οἱ συλλαβόντες αὐτὸν Ὑδραῖοι τὸν ἀπήγαγαν εἰς Ὑδραν καὶ τὸν παρέδωκαν τοῖς τότε ἄρμοσταῖς πρὸς ἐξέτασιν. Οἱ ἄρμοσταὶ δὲν ἤυραν τὴν κατηγορίαν ἀληθῆ· ἔχοντες δὲ κυρίαν ἐντολὴν νὰ λάβωσι παρὰ τῶν Σαμίων τὸν ἀναλογοῦντα ἔρανον εἰς χρῆσιν τοῦ στόλου καὶ ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ τὸν εἰσπράξωσι διὰ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῶν συστηθεισῶν παρ’ αὐτοῦ Ἀρχῶν ἀπέλυσαν τὸν ἐν τῷ πλοίῳ κρατούμενον Λυκούργον, καὶ διὰ τῆς δραστηρίου συμπράξεως αὐτοῦ ἐσύναξαν τὸν ἔρανον ἐντὸς τριῶν ἡμε-

ρῶν· τὸν ἐγκατέστησαν δὲ καὶ διοικητὴν τῆς Σάμου ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ὑπερισχύσαντος τότε κόμματός του καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἐπὶ τῇ συνάξει τοῦ ἐράνου ὑπηρεσίας του.

(ε.)

Παραπλέουσα ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἡ γολέττα τοῦ Τομπάζη τὰ θρακικὰ παράλια, εἶδεν ὑπὸ τι ἀκρωτήριον ἐλλιμενίζοντα πλοιάρια ἐχθρικὰ καὶ ἐπέπλευσεν· ἀλλ' οἱ ναῦται τῶν πλοιαρίων τούτων, ἀναβάντες εἰς τὸ ἀκρωτήριον, τόσον σφοδρῶς ἐτουφέκισαν τοὺς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς γολέττας, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἄπρακτοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΒ.

(α.)

Περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου ὄρα Κεφάλαιον ΝΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΓ.

(α.)

Ἡ ἡμέρα κατέλαβε δύο Ἑλληνας ἔμπροσθεν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος πύλης καταγινομένου εἰς τὸ νὰ τὴν ρίψωσιν· εἰς αὐτῶν ὠνομάζετο Νικολῆς, ὑπηρετήσας ἄλλοτε ὡς στρατιώτης παρὰ τοῖς Γάλλοις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κίνδυνος ἐξ αἰτίας τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας ἦτο μέγας, ἐκρύβησαν οἱ δύο οὗτοι ἐντὸς τινος ἀνοιχθείσης πρὸς τὴν πύλην ὀπῆς ἐπ' ἐλπίδι νὰ φύγωσιν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός· ἀλλ' ἡ ἀκρόπολις ἐφωτίσθη ἔξωθεν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ὑπὸ τῶν Τούρκων φοβουμένων νέαν ἔφοδον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμησαν οἱ δύο Ἕλληνες νὰ φύγωσι τὴν νύκτα. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ μὲν Νικολῆς, δραμῶν αἰφνιδίως ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν, διεσώθη ἀβλαβής, ὁ δὲ ἄλλος ἐκτυπήθη κατακέφαλα. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας δύο Ἕλληνες τῶν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, θέλοντες νὰ φύγωσιν, ἀπηωρήθησαν διὰ σχοινίου τὰ ἐξημερώματα· οἱ Τούρκοι τοὺς ἐνόησαν καὶ τοὺς ἐτουφέκισαν· ὁ εἰς διεσώθη ὁ δὲ ἄλλος ἐφονεύθη· ἔφυγαν

ἐκείθεν μετ' αὐτοὺς καὶ τρεῖς τέσσαρες Ὀθωμανοὶ καὶ Ὀθωμανίδες.

(β.)

Ἴδου ἡ συνθήκη γραφεῖσα ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων καὶ παραδεχθεῖσα ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν.

“ Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ γράμματος δῆλον γίνεται, “ ὅτι, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Ἀθηνῶν, ἐπαστατήσαντες μᾶς ἐπολέμησαν, καὶ ἀφοῦ μᾶς ἀπέκλεισαν εἰς τὸ Φρούριον, μετὰ σταθεράν ἐπιμονὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ μετὰ τὴν ὁποίαν ὑπεφέραμεν σκληραγωγίαν, μᾶς ἔλλειψαν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, καὶ κατὰ τὸν ἀνέκαθεν ὅρον ἐζήτουν νὰ δώσωμεν ῥαῖ (ὑποταγὴν) εἰς αὐτοὺς, καὶ νὰ τοῖς παραδώσωμεν τὸ Φρούριον· καὶ ὅλοι ἡμεῖς οἱ μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐστέρξαμεν τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο συνδιαλεχθέντες μετὰ τῶν ἀπέσταλμένων καὶ ἀπολύτων πληρεξουσίων τῆς Διοικήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ὀνομαζομένης ἐνδόξου Γοβέρνου) ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπόκεινται οἱ εἰρημένοι Ἀθηναῖοι Ἕλληνες, τῶν ἐντίμων Κυρίων Ἀνδρέου Καλαμογδάρτη καὶ Ἀλεξάνδρου Ἀξιῷτου καὶ μετὰ τῶν δώδεκα Ἐφόρων τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Ὀπλρχηγῶν ἐκάμαμεν τὰς ἀκολουθοῦσας συμφωνίας διακρινομένας κατ' ἄρθρον.

“ Α'. Νὰ δώσωμεν εἰς χεῖράς των τὰ ὅπλα τὰ ἐν τῷ Φρουρίῳ εὑρισκόμενα, κανόνια, μουρτάρια, καὶ ὅλα τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὑρισκόμενα ὅπλα καὶ χαρμπία χωρὶς νὰ κάμωμεν καμίαν ἀντίστασιν.

“ Β'. Μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτῶν μέχρις ὅτου προμηθευθῶσιν ἄλλοσε, οἱ Ἕλληνες νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν τῶν Ὀθωμανῶν, χωρὶς νὰ τοῖς προξηνηθῇ παραμικρὰ ζημία ἢ βλάβη.

“ Γ'. Ἀπὸ τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὑρισκόμενα ἔπιπλα καὶ φορέματα νὰ λάβῃ ἐκάστη ὀθωμανικὴ οἰκογένεια μεθ' ἑαυτῆς ἀνὰ ἓν πάπλωμα, σινδόνιον, προσκέφαλον, καὶ σιλτέ, καὶ κατασκευασμένα φορέματα συγκεείμενα εἰς ἓν φορτίον· καὶ ἀνὰ δύο τεντζερέδες μὲ τὰ σκεπυσματὰ των, καὶ ἀνὰ δύο σαχάνια.

“ Δ'. Ἀπὸ τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὑρισκόμενα ἀδαμαντικά, χρυσαφικά, καὶ ἀργυρικά, καθὼς καὶ τὰ μετρητὰ χρήματα ὅσα μὲν εἶναι ἰδιωτῶν περιουσίαι, τὰ μὲν ἡμίση νὰ

“ λάβωμεν ἡμεῖς, τὰ δὲ ἄλλα ἡμίση νὰ τὰ παραδώσωμεν εἰς αὐτούς· ὅσα δὲ ἤθελεν ἀποδειχθῇ ὅτι εἶναι τῶν Ἑλλήνων περιουσίαι νὰ τὰ παραδίδωμεν εἰς αὐτοὺς σῶα χωρὶς νὰ τὰ μερίζωμεν.

“ Εἰ. Ἀφοῦ ἐξέλθωμεν τοῦ Φρουρίου ὅσοι τῶν Ὀθωμανῶν θελήσουν νὰ διατρίψωσιν εἰς τὴν πόλιν, νὰ ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ κατοικῶσιν ἀπαρεμποδίστως, καὶ νὰ μὴ παρενοχλῶνται ἀπὸ κανέν μέρους· ὅσοι δὲ θελήσουν νὰ περάσουν εἰς τὴν Ἀσίαν, νὰ ἐπιβιβάζωνται εἰς πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ἀγγλικήν, γαλλικὴν, καὶ αὐστριακὴν, καὶ νὰ μεταφέρονται ἐν ἀσφαλείᾳ· τὸν δὲ ἀπαιτούμενον ναῦλον τῶν πλοίων αὐτῶν, καὶ τὸ ἀναγκαῖον μὲ αὐτάρκειαν διὰ τὰ πρὸς τὸ ζῆν παξιμάδι καὶ τυρὶ εἰς τὸ διάστημα τῆς ὁδοιπορίας των νὰ παραδώσουν οἱ Ἕλληνες εἰς χεῖρας τῶν πλοιάρχων.

“ Ἀφοῦ ἐσυμβιβάσθημεν κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ παρέδεχθημεν ἐκάτερα τὰ μέρη τὰς συμφωνίας αὐτάς, ἐδόθη πρὸς ἡμᾶς ἐν ῥωμαϊκὸν συμφωνητικὸν ἔγγραφον, σφραγισμένον μὲ τὴν σφραγίδα τῆς ἐπαρχίας, καὶ ὑπογεγραμμένον μὲ τὰς ὑπογραφὰς τῶν διωρισμένων. Διὸ καὶ δίδεται πρὸς αὐτοὺς ἐκ μέρους ἡμῶν τὸ παρὸν ἐπίσημον ἐσφραγισμένον ἔγγραφον.

“ Τὴν 3 Σιαγάλ 1227 (Τουρκ. ἔτ).”

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ.

(α.)

Ὁ Πασάνος ἡλευθερώθη μετὰ ταῦτα ἐξαγορασθεὶς παρὰ τῆς γυναικὸς του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ.

(α.)

Ελαβα τὰς πληροφορίας ταύτας παρὰ τοῦ συνεκστρατεύσαντος καὶ ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου αἰχμαλωτισθέντος Ἀλήπασα. Ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ τις ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν ἀτάκτου στρατοῦ διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν στρατολογικῶν καταλόγων. Οὐδὲ τὸ ποσὸν τῶν διανεμομένων σιτηρεσίων συντελεῖ εἰς γνῶσιν τῆς ἀληθείας διὰ τὰς πολλὰς καταχρήσεις.

(β.)

Ο Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης εἶχε βαθμὸν ταξιάρχου καὶ διωρίσθη φρουράρχος ἀκροκορίνθου τὴν 19 μαῖον· ἡσθάνθη δὲ τί ἔπραξε λειποτακτήςας καὶ ἐγένετο μετ' ὀλίγον αὐτόχειρ.

(γ.)

Παραφυλάξαντες τὴν εὐκαιρίαν οἱ Δερβενοχωρίται ἤρπασαν τὰ κανόνια ταῦτα.

(δ.)

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκ Πατρῶν ἀναχώρησιν τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ Ἰσοῦφπασας ἔπλευσεν ἄφοβος εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, καὶ ἀποβὰς εἰς Βοστίτσαν κατηδάφισε τὸ ἐκεῖ κανονοστάσιον.

(ε.)

Τινὲς γερουσιασταὶ ἀντικολοκοτρωνικοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀντικατεστάθησαν ἄλλοι ὁμόφρονές του.

(ζ.)

Ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Μπούκορας, προπορευόμενοι τῶν ἄλλων ἀπήντησαν, ἐν ᾧ ὑπήγαιεν εἰς Σχοινοχώρι, κατὰ τὸ Ψίχτι, δύο Τούρκους ἐφίππους, ἔφιπποι καὶ οὗτοι, καὶ ἦλθαν εἰς χεῖρας. Ὁ εἰς τῶν Τούρκων ἔθλασεν ἐν τῇ ἀλληλομαχίᾳ τὸ ξίφος τοῦ Πλαπούτα, ἀλλὰ ὁ ἐπεδέξιος οὗτος διαξιφιστὴς καὶ ὁ συναγωνιστὴς του ἐφονεύθησαν ἐπληγώθησαν ἐλαφρῶς καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Πλαπούτας ἀπέστειλε τὸ ξίφος του εἰς τὴν γερουσίαν, ἥ δὲ γερουσία τῷ ἔγραψε τὰ ἑξῆς. “Τὸ εἰς δύο τεθλασμένον ξίφος σου ἐλάβαμεν ἐπληροφορήθημεν καὶ ὅτι ἐπληγώθης ἐπιπολαιῶς εἰς τὸ πρόσωπον. Τοιαῦται πληγαὶ προσθέτουσι λάμψιν εἰς τὴν δόξαν ἥτις σὲ περικαλύπτει.” Ἀπήντησαν μετὰ ταῦτα οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἐρχομένους ἐκ Κορίνθου 60 ἐχθροὺς, καὶ αἰφνης ἐπιπεσόντες κατέστρεψαν τοὺς πλείστους.

(η.)

Εὐρέθη καὶ ὁ Δικαῖος ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην.

(θ.)

Ἐπειδὴ ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν Ἐπίδauρον ἦτον ἀφύλακτος, ὥδενσαν οἱ ἐχθροὶ ἀκινδύνως πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη εἰς προνομὴν ἐπροχώρησαν δὲ καὶ εἰς τὸ Λιγουριὸν καὶ τὸ ἔκαυσαν· ἔκαυσαν καὶ τινὰ μοναστήρια· ἀλλ' οὐδαμοῦ εὗρισκαν τροφάς, ὥστε ἔβλαπταν, ἀλλὰ δὲν ὠφελοῦντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΖ.

(α.)

Ἴδου τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον·

“ Ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν τοιαύτην, καθ' ἣν
 “ μόνῃ ἢ γενικῇ συνδρομῇ καὶ προθυμίᾳ τῶν κατοίκων τῆς μὲ
 “ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας εἰμπορεῖ νὰ τὴν ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τοῦ
 “ ἐχθροῦ τοὺς ὄνυχας. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτῃ ἢ προθυμίᾳ (ἄνευ
 “ τῆς ὁποίας οὐδὲν γενναῖον κατορθοῦται) λείπει κατὰ τὸ
 “ παρὸν δι' ἐξωτερικὰς τινὰς αἰτίας, δὲν μένει ἄλλη καταφυγή,
 “ παρὰ τὸ νὰ γενῇ στρατήγημα ἐπιτήδειον νὰ ἀναβάλῃ τὴν
 “ παροῦσαν ὁρμὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἕως ὅτου νὰ γενῇ τρόπος νὰ
 “ συναχθῶσιν οἱ σκορπισμένοι Ἕλληνες. Τοιοῦτον στρατή-
 “ γημα δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ μία προσποιητικὴ διαπραγμά-
 “ τευσις προσκυνήσεως, ἢ ὁποία ἐκτεινομένη εἰς μῆκος θέλει
 “ δώσῃ καιρὸν νὰ οἰκονομηθῶσι πρὸς τὸ συμφέρον τὰ πράγ-
 “ ματα. Κοινῇ γνώμῃ λοιπὸν ὅλων ἡμῶν τῶν ἐνταῦθα παρευ-
 “ ρεθέντων, διορίζεται ὁ Γενναιοτάτος Στρατηγὸς Γεώργιος
 “ Νικολοῦ (ὁ Βαρνακιώτης) τοῦ ὁποίου ὁ ἄμεμπτος καὶ φιλε-
 “ λεύθερος χαρακτήρ σύρει ὅλων τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς ἐαυτόν,
 “ νὰ πραγματευθῇ τὸ εἰρημένον στρατήγημα, μεταχειριζόμενος
 “ πᾶν ὅ,τι ἡ φρόνησίς του ἤθελε τὸν ὑπαγορεύσει, διὰ νὰ φθάσῃ
 “ εἰς τὸν σκοπὸν του, σκοπὸν κοινῶς παρὰ πάντων ἐγκρινόμενον
 “ καὶ ἐπιθυμούμενον, τοῦ νὰ κερδίσῃ δηλ. καιρὸν, καὶ ἐν τούτῳ
 “ νὰ προετοιμασθῶσι τὰ σωτήρια μέσα διὰ τὸ μετὰ ταῦτα.

“ Α. Μαυροκορδάτος,

“ Κωνστ. Καραπάνου,

“ Ἰωάννης Τρικούπης,

“ Σπυρ. Κουρκουμέλης,

“ Ἀθανάσιος Ῥαζῆς,

“ Εὐθύμιος Βασιλάκης,
 “ Ν. Καρπούνης,
 “ Δημ. Πλατύκας,
 “ Πάνος Ῥάγκος,
 “ Γεώργιος Βαλτινός,
 “ Νικολάκης Δήλου.”

(β.)

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας οἱ Μεσολογγῖται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μακρὴν συνέλαβαν τουρκικὸν πλοῖον, πεσὸν εἰς τὰ ῥήχ' αὐτοῦ πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐήνου καὶ μεταφέρον ἀπὸ Πατρῶν καὶ Πρεβέζης Τούρκους, λάφυρα καὶ χρήματα· καὶ τὰ μὲν ἐν τῷ πλοίῳ διηρπάγησαν, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ Τούρκοι ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθαναν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΗ.

(α.)

Ἴδου τὰ συλληφθέντα τρία γράμματα, καθὼς τότε μετεφρασθησαν, ἐν οἷς θὰ παρατηρήσει ὁ ἀναγνώστης τὴν φιλοψεύδειαν τοῦ γράφοντος·

“ Ἐκτὸς ὅτι ὁ ἀήττητος στόλος δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἔμβῃ ἕως ὑπὸ
 “ τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου διὰ τὸ ἀβαθεῖς τῶν ὑδάτων, ἐβε-
 “ βαιώθημεν πρὸς τούτοις ὅτι εἰς τὸ καστέλι τοῦ Ναυπλίου
 “ εἶναι κεκρυμμένα ἕξ πυρπόλα πλοῖα τῶν ἀπίστων, καθὼς
 “ ἀκόμη ἄλλα δέκα εἰς Σπέτσας, τὰ ὅποια ἔχομεν καθαρὰν
 “ πληροφορίαν ὅτι ἔχουν ἐτοιμότητα. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ
 “ ἀήττητος στόλος ἔκαμε πανία ἀπὸ Πάτραν καὶ τριγυρίζομεν
 “ κατὰ ταῦτα τὰ μέρη, ἐξήντα καράβια τῶν ἀπίστων τρέχουν
 “ πάντοτε κατόπιν τοῦ στόλου μας, καὶ κατὰ ταύτην τὴν στιγ-
 “ μὴν ἄρχεται πάλιν ἡ ναυμαχία, καὶ εἰς τοιαύτας περιστάσεις
 “ τὸ νὰ ἔμβωμεν εἰς στενὰ μέρη ἡξεύρετε πολλὰ καλὰ εἶναι εἰς
 “ ἄκρον ἐπικίνδυνον. “ Οθεν ἡ Ὑψηλότης σου, καθὼς ἀνέκαθεν
 “ ἐφάνης πάντοτε ἀνδρείος καὶ πιστός, θέλεις ἐξακολουθεῖ καὶ
 “ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν συνήθη σου αὐτὴν ἀνδρίαν καὶ πίστιν. Περὶ
 “ δὲ τροφῶν καὶ ἄλλων διὰ τὰ αὐτόσε ἀναγκαίων θέλομεν
 * “ φροντίσει καὶ πρὸς ἡσυχίαν σας.

“κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐν καιρῷ τῆς συγκροτήσεως τοῦ ὁποίου
 “ἐστάλη πρὸς ὑμᾶς τὸ παρὸν πλοῖον μὲ τὰς τροφάς, καὶ πάλιν
 “ὁ περίβλεπτος οὗτος στόλος θέλει πλεύσει κατὰ τῶν ἐχθρῶν,
 “τοὺς ὁποίους μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ὑψίστου ἐλπίζω ὅτι
 “θέλομεν νικήσει καὶ καταφανίσει. Ἡ δὲ ὑψηλότης σας
 “δεομένη ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ κράτους τοῦ ἀηττήτου στόλου μὲ
 “ὑποχρεοῖ καθ’ ὑπερβολήν.

“Τῇ 9 τοῦ μουχαρεμίου 1238 (12 Σεπτεμβρίου 1822).”

(β.)

Ὀλίγον ἔλειψε νὰ χαθῇ ἡ Σύρα μετὰ τινὰς μῆνας ἐπὶ τῇ
 προφάσει τοῦ φανατισμοῦ τῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν τουρκολατρείας
 τῆς. Φασιώλης τις Ἑπτανήσιος βουλὴν ἔβαλε νὰ τὴν λεηλα-
 τήσῃ· συνάξας ὑπὸ πρόσχημα θρησκευτικοῦ ζήλου πολλοὺς
 πολλαχόθεν Ἕλληνας τοὺς ἔφερεν ἐπὶ δύο πλοίων εἰς Σύραν·
 ἀλλ’ ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου δόγματος
 ἐκινδύνευσαν ἐξίσου, ἀντέστησαν ὅλοι ἐκ συμφώνου, ἐπολέμησαν
 καὶ τοὺς ἀπεδίωξαν διὰ τῆς συμπράξεως αὐστριακοῦ πολεμι-
 κοῦ πλοίου εὐρεθέντος ἐν τῷ λιμένι. Ἐσκοτώθησαν δὲ καὶ
 τινες κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχίαν. Ἄλλ’ οἱ περὶ
 τὸν Φασιώλην ἐπιμένοντες εἰς τὸν σκοπὸν τῶν, εὐρόντες καὶ
 ἄλλους ἐπὶ ἀρπαγῇ ἐτοιμοὺς, καὶ συμπληρωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ
 εἰς δισχιλίους, ἐπανῆλθαν τὴν 10 Φεβρουαρίου εἰς Σύραν ἐπὶ
 πολλῶν πλοιαρίων, καὶ ἔκανσαν καὶ διήρπασάν τινὰς ἐπὶ τοῦ
 παραλίου ἀποθήκας. Καθ’ ἣν δὲ ὥραν ἔμελλαν νὰ πέσωσιν
 εἰς διαρπαγὴν καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως κατέπλευσεν ἀγαθὴ τύχη
 τὸ γαλλικὸν πολεμικὸν πλοῖον Estafette καὶ διέσωσε τὴν κιν-
 δυνεύουσαν πόλιν, ἀναγκάσαν τοὺς δισχιλίους ληστοπειρατὰς
 νὰ φύγωσιν ἐκεῖθεν ἐπὶ τῶν πλοιαρίων τῶν. Ὁ ἀκούρατος
 κακοῦργος Φασιώλης ἦλθε καὶ τρίτην φορὰν εἰς Σύραν τὴν 4
 ἰουλίου ἐπὶ τινος βρικίου 12 κανονίων ἐν συνοδίᾳ καὶ ἄλλων
 ὁμοίων του, καὶ διέδωκεν ὅτι ἐστάλη ὡς ἀστυνόμος παρὰ τῆς
 κυβερνήσεως· ἀλλ’ ὁ Δεριγνῆς, ὅστις παρετῆρει τὰ κινήματά
 του, ἔφθασεν εἰς Σύραν τὴν ὑστεραίαν ἐπὶ τῆς Μηδείας, συνε-
 λαβε τὸ βρίκι, συνέλαβε καὶ τὸν Φασιώλην ἐντὸς ἰονίου τινὸς
 πλοίου κρυβέντα, καὶ τὸν ἀπέστειλε σιδηροδέσμιον εἰς τὰς
 ἰονίους Νήσους.

(γ.)

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνεφάνη πανώλης ἐν Τήνῳ καὶ διεδόθη καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ἀλλὰ δὲν διήρκεσε.

(δ.)

Ὁ κύριος Ν. Κοτζίῳς λέγει ἐν τινι φυλλαδίῳ, ὅτι δὲν ἀποδίδω τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανούς· ἀλλ' ἡ συγγραφή μου ἀποδεικνύει τὸ ἐναντίον· εἶπε καὶ ἄλλα, ἀλλ' οὔτε εἰς αὐτὰ ἀπήντησα οὔτ' ἀπαντῶ· ἄλλοι ἀπήντησαν εἰς πολλά· ὅρα τὰ ἐν ἔτει 1857 δημοστευθέντα, ἥτοι Ἀνασκευὴν Τσαμαδοῦ. Τηλέγραφον τῶν Κυκλάδων 25 μαΐου. Ἀθηνᾶν 30 ἰουνίου 3 καὶ 7 ἰουλίου, 16 αὐγούστου, καὶ 11 Σεπτεμβρίου. Ἐλπίδα 22 Νοεμβρίου, καὶ Ἑλληνα 18 Μαΐου τοῦ 1858. Εἰς πρόχειρον δὲ φωτισμὸν τοῦ ἀναγνώστου ἐφ' οἷς ἐπικρίνεται ἡ ἱστορία, ἀρκοῦμαι νὰ βάλω ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ μόνην τὴν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς 3 ἰουλίου 1857 διατριβὴν ἔχουσαν οὕτω·

“Ὁ Κ. Κοτζίῳς ἐξέδωκε κατ' αὐτὰς ἐπικρίσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν ᾗ μέμφεται τὸν συγγραφέα αὐτῆς Κ. Τρικούπην ὡς μὴ ἀπονέμοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανούς διὰ τὰ κατὰ τὸν ἀγῶνα ἀνδραγαθήματά των, ὡς θεωροῦντα τὸν ναύαρχον τῆς Ὑδρας γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς θαλασσίου δυνάμεως, ὡς ἀποδίδοντα εἰς τινὰ ἄγγλον πλοίαρχον τὴν πρώτην ιδέαν τῆς χρήσεως τῶν πυρπολικῶν, ὡς συμπεριλαβόντα ἐν τῇ διηγήσει τῶν ναυμαχιῶν ἡμαρτημένα τινά, ὡς παραφράζοντά τινά τῆς ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος, καὶ ὡς μὴ ἀναφέροντα τὰς πηγὰς ὅθεν ἠρύσατο τὴν ὕλην.

“Ἀνεγνώσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ, καὶ ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπικρίσεως διήλθομεν ἐκ νέου τὴν ἱστορίαν τοῦ Κ. Τρικούπη προσεκτικώτερον, καὶ ὅχι μόνον οὐδὲν οὐδαμοῦ εὔρομεν δικαιοῦν τοὺς λόγους τοῦ ἐπικριτοῦ ὡς πρὸς τὴν ὀλιγώρησιν τῶν ἀνδραγαθημάτων τῶν Ψαριανῶν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας παρετηρήσαμεν ὅτι πολλαχοῦ τῆς ἱστορίας ποιεῖ μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων μνείαν αὐτῶν· εἰς πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων ἀντιγράφομεν τὰ ἐξῆς δύο τεμάχια.

“Ἀναφέρων ὁ ἱστορικὸς ἐν τῷ ΛΗ' κεφαλαίῳ τὴν κατὰ τὴν Τένεδον κατάφλεξιν τῆς τουρκικῆς ὑποναυαρχίδος παρὰ τοῦ

“ ἐνδόξου Κανάρη, λέγει· ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος ἀνήχθη ὅλος
 “ ἔντρομος καὶ εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντον ταπεινωθεὶς
 “ κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῆς Ἑλλάδος, καὶ
 “ ἀφήςας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας τῆς θαλασσοκράτορας·
 “ φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετ’ αὐτὰ τὰ συμβάντα τὰς νή-
 “ σους καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας τὰς
 “ ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένας· ἐν Σμύρῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυ-
 “ λήνῃ, παντοῦ ἡγωνίζοντο οἱ Τούρκοι δι’ ὧν ἐδύναντο τρόπων
 “ ὅχι πλέον πῶς νὰ καταδιώξωσιν τοὺς ἐχθροὺς των, ἀλλὰ πῶς
 “ ν’ ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν θαλασσινῶν τῆς
 “ Ἑλλάδος καὶ κυρίως τῶν γειτόνων των Ψαριανῶν, οἱ
 “ ὅποιοι περιέπλεον ὡς θαλασσοκράτορες ὅλα τὰ παράλια,
 “ καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες, καὶ ἐκφοβίζοντες τοὺς παρα-
 “ θαλασσίους ἐχθροὺς των.

“ Καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ ΜΔ’ διηγούμενος ὁ ἱστορικός τὴν εἰς
 “ τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια τῆς Ἰωνίας ἀπόβασιν τῶν
 “ Ψαριανῶν λέγει· τόσον δὲ φόβον διέσπειραν οἱ Ψαριανοὶ
 “ εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ παράλια, ὥστε οἱ ἐν Σμύρῃ πρόξενοι τοὺς
 “ παρεκάλεσαν ν’ ἀπέχωσι πάσης ἐχθροπραξίας ἐντὸς τοῦ
 “ κόλπου ἐκείνου χάριν αὐτῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐνοικούν-
 “ των χριστιανῶν· ἀφίνομεν τὸν τόπον ἡσυχον, ἀλλ’ ὑπό-
 “ φορον, ἀπεκρίθησαν ὑπερηφάνως οἱ Ψαριανοί.

“ Τίς ἀναγνούς τὰ τεμάχια ταῦτα δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ
 “ ἱστορία τοῦ Κ. Τρικούπη δὲν ἀπονέμει τὸν προσήκοντα
 “ ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανοὺς, καὶ δὲν τοὺς ἀναβιβάζει, οὕτως
 “ εἰπεῖν, ὑπεράνω τῶν ἄλλων κατὰ θάλασσαν ἐνδόξων συνα-
 “ γωνιστῶν αὐτῶν;

“ Ψευδές, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιάν, ὅτι ὁ ναύαρχος Τομπάζης
 “ ἀνέφερεν ἐν τῷ ἐν τῇ ναυαρχίδι του συμβουλίῳ, ὅτι πλοί-
 “ αρχος ἄγγλος, ὃν συνήντησε κατὰ τὸν Καφηρέα, τὸν ἐσυμ-
 “ βούλευσε τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, ὅπως διηγεῖται ὁ Κ.
 “ Τρικούπης· προσθέτει δὲ ὁ Κ. Κοτσιᾶς, ὅτι ὁ πλοίαρχος
 “ Νικόδημος, διαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Κ. Τρικούπη περὶ τούτου
 “ καὶ τινων ἄλλων ἐπεμελήθη νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς ἀπάτης
 “ ταύτης, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, εἰπόντος τοῦ Κ. Τρικούπη, ὅτι
 “ ἄνδρες ἀξιόπιστοι τὸν ἐβεβαίωσαν ὅτι οὕτως εἶχεν.

“ Ἄν οἱ ἐν τοῖς πράγμασι παρόντες εἶναι ἀξιοπιστότεροι
 “ τῶν ἀπόντων, εἶχε δίκαιον ὁ ἱστορικός νὰ προτιμήσῃ τῆς
 “ μαρτυρίας τοῦ ἀπόντος τὴν τῶν παρόντων καὶ αὐτηκόων, καὶ

“ τοιοῦτοι εἶναι οἱ διάσημοι κατὰ θάλασσαν ἀγωνισταί, Α.
 “ Κριεῖξῃς καὶ Γ. Σαχίνης, παρευρεθέντες ἐν τῷ συμβουλίῳ καὶ
 “ διηγούμενοι καὶ νῦν τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο· ἀλλ’ ὁ Κ. Τρικούπης
 “ ἀναφέρων αὐτὸ προσεπισημειοῖ ὅτι ‘ ἀκούσας ὁ ἐν τῷ συμ-
 “ βουλίῳ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν τοὺς λόγους τοῦ Τομπάζη
 “ εἶπεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ νήσῳ του ἐγένετο λόγος περὶ πυρπολικῶν,’
 “ ὥστε ὁ Κ. Τρικούπης ἱστορεῖ ὅτι προϋπήρχε τῆς ἀγγελίας
 “ τοῦ Ἀγγλου ἡ ἰδέα αὕτη ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ψαρῶν· ἀποδίδει
 “ δὲ ἐν τῷ 13 κεφαλαίῳ εἰς τοὺς Ψαριανοὺς μόνους καὶ τὴν
 “ πρώτην παρασκευὴν καὶ τὴν πρώτην χρῆσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ
 “ πυρπολικά δὲν ἐφανερώθησαν πρώτην φοράν, κατὰ τὸν Κ.
 “ Κοτσιᾶν, ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, οὐτ’ ἐπὶ τῆς μεταξὺ
 “ Ῥώσσων καὶ Τούρκων ναυμαχίας τοῦ Τσεσμέ· ἦσαν ἐν χρήσει,
 “ ὅπως ἐπέτρεπον οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, τὸν πέμπτον αἰῶνα πρὸ Χρι-
 “ στοῦ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, ἂν ὅχι ἀρχαιότερον.
 “ Ἡμαρτημένα τινὰ ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν ναυμαχιῶν
 “ περιέχει, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ἡ ἱστορία τοῦ Κ. Τρικούπη.
 “ Δὲν ἀποροῦμεν εἰς τοὺς λόγους τούτους, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ
 “ αὐτόπται τῶν γεγονότων διαφόρως ἐκθέτουν αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ
 “ πλεῖστον· ‘οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις,’ λέγει ὁ Θουκυδίδης, ‘οὐτ’
 “ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ’ ὡς ἑκατέρων τις εὐνοίας
 “ ἢ μνήμης ἔχον·’ καὶ ἡ εὐνοία τοῦ Κ. Κοτσιᾶ εἶναι κατα-
 “ φανής. Πιθανὸν νὰ παρεισχήθησαν ἡμαρτημένα τινὰ ἐν τῇ
 “ ἱστορίᾳ τοῦ Κ. Τρικούπη, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἱστορικῇ
 “ συγγραφῇ, ἀλλὰ, καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθῶς ἡμαρτη-
 “ μένα ὅσα ἀναφέρει ὁ Κ. Κοτσιᾶς, εἶναι καλῇ τύχῃ ὅλα
 “ μηδαμίνης σημασίας· προσωπικὰ μᾶλλον ἢ πραγματικά,
 “ μηδαμῶς ἐπηρεάζοντα τὴν οὐσίαν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν
 “ πραγμάτων ὡς τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ἐπιβεβαιοῦντα ἢ ἐξα-
 “ σθενοῦντα τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν ἐν τῷ συγγράμματι. Ἀλλ’ ὁ
 “ ἐπικριτὴς, καὶ τοι περὶ τῶν κατὰ θάλασσαν πραγματευόμε-
 “ νος, οὔτε κἂν ὅλων τῶν ὑπαρχόντων ἡμερολογίων φαίνεται
 “ λαβὼν γνώσιν, ἂν καὶ ὀλίγων. Τὸ εἰσέτι χειρόγραφον τοῦ
 “ ναυάρχου Σακτούρη βεβαίως δὲν ἀνέγνωσεν, ἀλλ’ οὐδὲ
 “ γνώσιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ εἶχεν, ὡς ἐκ τοῦ φυλλαδίου του
 “ καταδεικνύεται· δὲν διεξῆλθεν οὐδὲ τὸ τοῦ ναυάρχου Σαχίνη,
 “ καὶ τοι κατατεθειμένον ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ. Τοσοῦτον
 “ δὲ ἀτελῶς παρεσκευασμένος ἀποδύεται εἰς ἀγῶνα πρὸς συγ-
 “ γραφέα καὶ τὰ ἡμερολόγια ταῦτα διεξελθόντα, ὡς φαίνεται

“ ἐκ τῆς παραθέσεως, καὶ τὰς ἐκ μονομερείας πληροφορίας, ἐφ’
 “ ὧν ἐρείδεται ὁ Κ. Κοτσιᾶς, ἔχοντα, καθὼς αὐτὸς ὁ ἐπικριτὴς
 “ του ὁμολογεῖ, ἀπορῶν ἐν τῇ ἀπλότητί του πῶς ἐδυνήθη ὁ
 “ συγγραφεὺς, καὶ τοι ἔχων αὐτάς, νὰ διηγηθῇ συμβάντα τινὰ
 “ ἄλλοτρόπως.

“ Ὁ Κ. Τρικούπης παραφράζει τινά, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν,
 “ τῆς ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος.

“ Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἐφεύρεσις· εἶναι διήγησις γεγονότων,
 “ καὶ χρέος τοῦ ἱστοριογραφοῦντος εἶναι νὰ μελετήσῃ τὰ παρ’
 “ ὧν πρὸ αὐτοῦ γραφέντα· καὶ ὅσα μὲν εὗρῃ ὀρθά, νὰ παρα-
 “ λάβῃ, ὅσα δὲ ἐσφαλμένα, νὰ παραλείψῃ, τὰ δὲ νὰ συμ-
 “ πληρώσῃ ἢ νὰ διορθώσῃ· τοῦτο ἔπραξεν ἀκριβῶς ὁ Κ.
 “ Τρικούπης· ὁ δὲ ἐπικριτὴς, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι μετέφρασεν ὁ Κ.
 “ Τρικούπης πολλὰ τοῦ Γόρδωνος, φέρει παραδείγματα ἀντιπα-
 “ ραθέτων αὐτά· ἀλλὰ φέρει τὰ τοῦ Ἀγγλου εἰς τὴν πρωτότυπον
 “ αὐτοῦ γλῶσσαν, ὥστε ὁ μὴ εἰδὼς ἀγγλικά οὐδεμίαν κρίσιν
 “ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ· ἡμεῖς μετεγλωττίσαμεν καὶ ἐκδίδομεν
 “ τὸ πρῶτον παράδειγμά του, καὶ λέγομεν ὅτι καὶ αὐτολεξεῖ
 “ ἂν μετέφραξε τὸ τεμάχιον τοῦτο ὁ Κ. Τρικούπης δὲν θὰ
 “ ἔσφαλλεν, ἂν ἐθεώρει τὸ διήγημα ἀκριβές. Ἀλλ’ ὁ ἀναγνώστης
 “ θὰ παρατηρήσῃ ἐκ τῆς παραθέσεως ὅτι τὸ τοῦ Ἑλλήνος
 “ ἱστορικοῦ εἶναι πληρέστερον διήγημα. Ἰδοὺ τὸ τοῦ Γόρ-
 “ δωνος· ‘Ὁ πλοίαρχος τοῦρκος ἐσκοτίσθη ἐκ τοῦ φόβου του
 “ ‘(deprived by fear of all presence of mind) καὶ ἔρριψεν ἄγκυ-
 “ ‘ραν ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς Ἐρισοῦ ὅπου παρέλαβε στρατεύματα.’
 “ Ἰδοὺ καὶ τὸ τοῦ Κ. Τρικούπης· ‘Τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας
 “ ‘ἡμέρας τὸ δίκροτον ἔπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρισοῦ
 “ ‘παρακολουθούμενον ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων· ὁ πλοίαρχος
 “ ‘τοῦ δικρότου, φοβούμενος νυκτερινὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ πλοίου
 “ ‘του, παρέλαβε τὴν ἰδίαν ἐσπέραν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἱκανοὺς
 “ ‘στρατιώτας τούρκους εἰς ὑπεράσπισίν του.’ Ἦθελεν ὁ
 “ Κ. Κοτσιᾶς νὰ παραλείψῃ ὁ Κ. Τρικούπης τὸ γεγονός, διότι
 “ προγενέστερός του ἱστορικὸς τὸ ἐδιηγήθη, ἢ ἔπρεπε νὰ τὸ
 “ μεταποιήσῃ, ἵνα φανῇ πρωτότυπος ἐν πᾶσι;

“ Ἐλέγχει ὁ ἐπικριτὴς τὸν Κ. Τρικούπην ὡς μὴ ἀναφέροντα
 “ τοὺς περὶ τῆς ἐπαναστάσεως συγγράψαντας, ὅθεν ἠρύσατο
 “ τὴν ὕλην, καὶ ἀντιπαραθέτων τὸν τρόπον τοῦ γράφειν αὐτοῦ,
 “ ὡς πρὸς τὴν συλλογὴν τῆς ὕλης, πρὸς τὸν τοῦ Θουκυδίδου,
 “ λέγει ὅτι ὁ μέγας οὗτος ἱστορικὸς ὁμολογεῖ τὰς πηγὰς. Καὶ

“ ἡμεῖς ἀνεγνώσαμεν τὸν Θουκυδίδην, ἀλλ’ οὐδαμοῦ εἶδομεν
 “ ν’ ἀναφέρῃ συγγραφεῖς οὓς ἐσυμβουλευθή· λέγει μόνον τάδε.
 “ Τὰ δὲ ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρα-
 “ τυχόντος πυνθανόμενος ἤξιῶσα γράφειν, οὐδ’ ὡς ἐμοὶ ἐδόκει,
 “ ἀλλ’ οἷς τε αὐτὸς παρὴν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατόν
 “ ἀκριβεῖα περὶ ἐκάστου ἐπέξελθών.”

“ Ἄν ὁ ἐπικριτὴς πηγὰς ταύτας θεωρεῖ, τὰς αὐτὰς ἔχει καὶ
 “ ὁ Κ. Τρικούπης· ‘ τοὺς λόγους τούτους,’ λέγει, ‘ τοῦ ἱστορικοῦ
 “ εἶχα καὶ ἐγὼ παντοτεινὸν ὁδηγὸν μου συγγράφων.’ Καλῶς
 “ ἔχει βεβαίως ὁ γράφων ἀρχαίαν ἱστορίαν ν’ ἀναφέρῃ τοὺς
 “ συγγραφεῖς οὓς συμβουλευέται· ἀλλ’ ὁ γράφων τὴν σύγχρο-
 “ νόν του καὶ ἀρυόμενος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ὕλην ἐκ στό-
 “ ματος χιλιάδων αὐτοπτῶν πῶς δύναται νὰ τηρήσῃ τὸν
 “ κανόνα τούτον;

“ Προθέμενος ὁ Κ. Κοτσίᾱς νὰ διορθώσῃ σφάλματα ἄλλων
 “ πίπτει αὐτὸς εἰς τρανὰ σφάλματα. Ὁ Κ. Τρικούπης, λέγει,
 “ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1824· ἀλλὰ πάμπολλοι τῶν ἐν
 “ Ἀθήναις τὸν εἶδον κατὰ τὸ Μακρινόρος, ὅπου καὶ συνέφαγον
 “ ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἐκστρατείας τοῦ Κ. Μαυροκορδάτου, τὸ 1822.
 “ Ἐν σελίδι δὲ 57 λέγει, ὅτι ἐν ᾧ ὁ Σαχτούρης ἀπαριθμεῖ 40
 “ πλοῖα φορτηγὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Τρικούπης τὰ μεταποιεῖ εἰς 60,
 “ λέγων ὅτι ‘ ἦσαν 40, ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβαι·’ ὥστε ἡ πρό-
 “ θεσις ἐν, κατὰ τὸν Κ. Κοτσίαν, σημαίνει ἐνταῦθα σύν!

“ Παραλείποντες δὲ χάριν συντομίας πολλὰ ἄλλα, λέγομεν,
 “ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς ἐπικρίσεως, ὅτι ἀναγκαῖα καὶ
 “ διδακτικὴ εἶναι ἡ ἐπὶ κρισις παντὸς συγγράμματος γινομένη
 “ ἀπαθῶς, ἐπιστημόνως, ἐν πνεύματι φιλαληθείας, καλῆς
 “ πίστεως καὶ μετ’ εὐσχημοσύνης· ἀλλ’ ἡ ἀνὰ χεῖρας ἀμοιροῖ
 “ ἀτυχῶς παντὸς τοιοῦτου χαρακτηριστικοῦ μεμπτή δὲ ὡς
 “ τοιαύτη, καθίσταται μεμπτοτέρα καὶ ὡς ἀγενῶς προθεμένη, δι’
 “ ὧν μερῶν τοῦ συγγράμματος ἀποσιωπᾷ ἢ διαστρέφει, νὰ δια-
 “ τaráξη καὶ διεγείρῃ κατὰ τοῦ συγγραφέως ἀδίκως καὶ παρα-
 “ λόγως ὀλόκληρον κοινότητα, διότι δὲν ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ
 “ ἱστορίᾳ του, ὡς ὁ ἴδιος Κ. Κοτσίᾱς ὁμολογεῖ ἐν σελίδι 75,
 “ τινὸς τῶν συγγενῶν του, καὶ δὲν ὑπερεπήνεσέ τινας τῶν φί-
 “ λων του, μὴ συλλογισθεῖς ὅτι ἡ ἱστορία οὔτε ὀνοματολόγιον
 “ εἶναι, οὔτε λόγος πανηγυρικός.

“ Ἐπηνέθη καὶ ἐπαινεῖται τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Τρικούπης
 “ ὑπὸ τῶν σοφῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Ἀμερικῆς

“ ὁμοθυμαδὸν διὰ τὴν ἀμεροληψίαν του, τὴν ἱστορικὴν του
 “ οἰκονομίαν καὶ τὴν γραφικὴν του ἀξίαν. Καθ’ ἣν ὥραν γρά-
 “ φομεν, ἔχομεν ὑπ’ ὄψιν δύο διατριβὰς περὶ τοῦ συγγράμματος
 “ τούτου πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων ἐκδοθείσας, τὴν μὲν ἐν τῇ
 “ ἐφημερίδι τῶν σοφῶν (Journal des Savans), τὴν δὲ ἐν τῇ τῶν
 “ συζητήσεων (des débats) λίαν ἐπαινετικάς. Σύγγραμμα ὑπὸ
 “ τοιούτων καὶ τοσοῦτον εὐφημούμενον μυκτηρίζει βεβαίως
 “ τὰς προσβολὰς ἀνθρώπου ἐμπαθῶς πρὸς τὸν συγγραφέα ὡς
 “ παριδόντα τοὺς συγγενεῖς του διακεϊμένου, ἀτελῇ γνῶσιν τῶν
 “ πραγμάτων ἐκ μονομερείας ἔχοντος, τὴν δόξαν τῶν μεγάλων
 “ τῆς Ὑδρας ἀγωνιστῶν φθονοῦντος καὶ οὐδ’ αὐτὴν τὴν κοινὴν
 “ σημασίαν τῶν προθέσεων γινώσκοντος.”

(ε.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο (the Flora of London) ἐστάλη εἰς τὸ
 Καστρί ὅπου ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις. Συνελήφθη μετ’ ὀλίγας
 ἡμέρας ἔξωθεν τῶν Σπετσῶν καὶ ἄλλο ἀγγλικὸν ἐρχόμενον καὶ
 αὐτὸ ἐκ Σμύρνης (Malvina). Τὰ δύο ταῦτα πλοῖα ἐκρατήθη-
 σαν καὶ ἐξεφορτώθησαν εἰς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων ἀλλ’ ἐπὶ τῇ
 ἀπαιτήσει τοῦ Ἀγγλοῦ μοιράρχου, Χαμιλτῶνος, λόγῳ ὅτι δὲν
 ἀνεγνωρίζοντο οἱ ἀποκλεισμοί, καὶ τὰ πλοῖα ἀπελύθησαν, καὶ
 τὰ φορτία ἐπληρώθησαν, καὶ ἀποζημιώσεις ἐδόθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΘ.

(α.)

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις κατέπλευσαν εἰς Πειραιᾶ δύο γαλλικὰ
 πολεμικὰ πλοῖα εἰς παραλαβὴν Τούρκων τινῶν ἐκ τῶν καταφυ-
 γόντων εἰς τὰ προξενεῖα καὶ τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἀλλ’
 ὁ λαὸς ἠναντιώθη εἰς τὴν ἀπόλυσιν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Οἱ Γάλλοι
 ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποβιβάσωσι στρατιώτας καὶ κανόνια εἰς
 ὑπεράσπισιν των, καὶ οὕτως οἱ κρατούμενοι ἀπελύθησαν διὰ
 νυκτὸς συνεργεία καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν ἐφόρων.

(β.)

Συνελήφθησαν ἐν Πέτρᾳ καὶ ἐστάλησαν πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ,
 διατρίβοντα ἔτι ἐν Ἀθήναις, τρεῖς ὡς φέροντες γράμματα τῶν

ἐν Χαλκίδι πρὸς τοὺς ἐν Ζητουνίῳ Τούρκους. Ἐξ αὐτῶν ὁ μὲν ἦτο Μωαμεθανός, οἱ δὲ δύο Ἕλληνες, ἐξ ὧν ὁ εἰς παπᾶς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐθανάτωσεν αὐτεξουσίως καὶ ἀνεξετάστως καὶ τοὺς τρεῖς, τοὺς μὲν δύο κρεμάσας, τὸν δὲ παπᾶν κτίσας ὄρθιον.

(γ.)

Ὁ Σαρῆς ἀπήχθη εἰς Λάρισσαν, ὅπου καὶ ἐφυλακίσθη· ἀλλ' ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χουρσήδη συνέβη ταραχὴ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἠνοίχθησαν αἱ φυλακαί, ἔφυγεν, ἂν καὶ σιδηροδέσμιος, καὶ τὴν 20 δεκεμβρίου ἐξεφανερώθη ἐν μέσῳ τῶν Ἀθηναίων.

(δ.)

Ἴδον τί ἔγραφεν ὁ Ὀδυσσεὺς τῷ Δυοβουνιώτῃ καὶ Διαμαντῇ περὶ τῆς φυγῆς τῶν ἐχθρῶν τὴν 22 νοεμβρίου.

“Μάθετε ὅτι τοὺς Τούρκους ἐγὼ μὲ τουφέκι καὶ τὸ περισσό-
“τερον μὲ ταῖς ψευτιαῖς καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τοὺς
“ἐκνήγησα καὶ πᾶν κατὰ διαβόλου εἰς τὸ Ζητοῦνι.”

(ε.)

Ὁ νεκρὸς τοῦ Χουρσήδη ἐξετάφη μετὰ ταῦτα, ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ του καὶ ἀπεκομίσθη ἐπὶ ἀργυροῦ πίνακος εἰς τὸν σουλτάνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

(α.)

Πλεκτὰς καλύβας ὀνομάζει τὰς τῶν ἀλιέων ὁ Θεόκριτος (ὄρα εἰδύλλιον “ἀλιεῖς”), τὰς περιγράφει δὲ οὕτως·

“Ἰχθύος ἀγρευτῆρες ὁμῶς δύο κείντο γέροντες,
“στρωσάμενοι βρῦον αὖρον ὑπὸ πλεκταῖς καλύβαισι,
“κεκλιμένοι τοίχῳ τῷ φυλλίνῳ·”

(β.)

Αἱ τουφεκολόγχαι αὗται ἦσαν αἱ τῶν τουφεκίων, ἅτινα ἔφερεν εἰς Μεσολόγγι ὁ Μαυροκορδάτος ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς κατάπλου του· ἐκειντο δὲ ὡς ἄχρηστοι, ἀποποιου-

μένων τῶν μὴ τακτικῶν τὴν παρὰ τοῖς τακτικοῖς συνήθη χρήσιν αὐτῶν· τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγι καὶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος εὐρωπαϊκὰ τύμπανα.

(γ.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀναφερόμενον ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ ΔΖ κεφαλαίου ὑπὸ στοιχείον β'.

(δ.)

Ὁ Λόντος, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κτυπήσῃ ἔξωθεν τοὺς πολιορκούντας τὸ Μεσολόγγι, διεβίβασεν ἱκανὰς δυνάμεις ἐκ Βοστίτισης εἰς Τριζώνια καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Γαβαλοῦς· ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίας τῶν ὀπληρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους, ἐπανήλθεν ἄπρακτος εἰς Πελοπόννησον, καὶ εἰσῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγι.

(ε.)

Ὁ τότε ἄγνωστος ἄνθρωπος ἐγνώσθη μετὰ ταῦτα. Ἦτον Ἰωάννης καὶ ὠνομάζετο Γιάννης Γούναρης· ἠκολούθει δὲ τὸν Βρυώνην ὡς κυνηγός του καὶ συνείθιζε νὰ κυνηγᾷ ἀνυπόπτως πρὸς τὰ ἄκρα τῆς λίμνης θαλασσοπούλια. Ὁ Βρυώνης ἔμαθεν ὅτι οὗτος ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸν συλλάβῃ φοβηθέντα καὶ μείναντα ἐν Μεσολογγίῳ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Τούρκων, ἔσφαξεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἄρταν ἐπανόδου του, ἐπὶ τῇ ἐπιμονῇ ἀπαιτήσῃ τῶν συνεκστρατευσάντων καὶ παθόντων, τὴν ἐκεῖ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά του. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔγινε, μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν φιλτάτων του, μοναχός, καὶ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν Χριστιανῶν ἀνεκαίνισε τὴν ἐπὶ τῆς μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Βραχωρίου Κλεισούρας ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, καὶ ἐκεῖ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του, δίδων νερόν τοῖς διαβάταις καὶ διὰ τῶν μικρῶν δωρημάτων αὐτῶν ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελίς.	Στίχος.	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
4	13	Μπαλάσκας	Παλάσκας
13	27	ἐγκατελείφθη ἐκτός	Ἐγκατελείφθη παρὰ πάντων ἐκτός
18	24	μέρος αὐτῆς	αὐτὴν
22	9	τουρκοαιγυπτιακὸς	τουρκοαιγύπτιος
23	14	αὐξηθεῖς	αὐξηθεῖς
43	25	αἱ οἰκογένειαι τῶν ἀναγκαζόμεναι	τὰς οἰκογενείας τῶν ἀναγκαζόμενας
47	35	διατηρήσῃ	τηρήσῃ
52	11	πειθανάγκασιν	πειθανάγκην
56	2	συνθήκην ἐπὶ	συνθήκην (α) ἐπὶ
59	33	(β)	(α δις)
64	19	Τρικόρφων (α).	Τρικόρφων.
75	5	ἐγκλεισθέντες καὶ καλόγηροι	καὶ καλόγηροι ἐγκλεισθέντες
77	12	παντέρημον	πανέρημον
97	25	ἐρημονήσιον	ἐρημονήσιον
175	6	Πωλωνὸς	Πολωνὸς
214	6	μετάβασιν	μεταβίβασιν
221	6	λειψυδροῦντες	λειψυδρεύοντες
224	10	ὑπήκοον	ἐπήκοον
236	21	αὐτοὶ καὶ ἄλλοι	καὶ ἄλλοι αὐτῶν
240	32	πραῖς	σύμβασις
247	27	ἦσαν	ὄντες
249	5	αἱ γυναῖκες	αἱ γυναῖκες,
255	12	εἰς Πλάκαν	κατὰ τὴν Πλάκαν
266	25	ἡ ἐχθρικὸς	ὁ ἐχθρικὸς
269	28	τοὺς ἔκαιαν	τὰ ἔκαιαν
271	23	ἡ ἐν αὐτῷ	ἡ ἐν αὐτῇ
291	9	ἐπενέγκοντα	ἐπενεγκόντα
293	16	ἐφοπλίσθησαν	ἐφοπλίσθησαν
334	13	συμπαρέλαβαν	συμπεριέλαβαν
335	14	τῶν	τῶν
343	32	πλάτης	πλάτος
361	6	μακρότερον	μακρότερον
367	1	Κουγίας	Κουγιαῖς.

Τέλος

τοῦ δευτέρου τόμου.